

AZ ORSZÁGOS SZÉKELY
SZÖVETSÉG
ÉS A SZÉKELY NEMZETI ALAP

ÍRTA:
GÁLFFY IGNÁC

NYOMATOTT KLEIN ÉS LUDVIG
NYOMDÁJÁBAN MISKOLCZ 1913.

Az Országos Székely Szövetség es a Székely Nemzeti Alap.

Már gyermekifju korunkban szomorúan hallottuk rnesz-sziről jött tanulótársaink ajkairól, hogy itt-ott mennyi sok magyar oláhosodott el hazánkban. Ugyanezt mondták és írtak komoly férfiak nemcsak az erdélyi részekre nézve, de a felsőmagyarországi magyarságra, csakhogy itt nem eloláhosodás, hanem eltótosodás volt a nóta címe. Szomorúan szavalgattuk a Rákosi „Szántó” dalát s mi is felsóhajtottunk vele: „Hejh, maholnap a magyar szó ritka, mint a fehér holló!” A héjasfalvi hidon átkelve, innen már egy darab idegen föld lepett meg minket; ahol a magyarság, a székelység leszármazottja, nehéz küzdelmet folytatott a többi idegen ajkú néppel és mi székely ifjak, akkor azt a darab földet már nem is tartottuk Magyarországnak, a mi szemünkben és érzésünkben az erdélyi Magyarország a héjasfalvi hídnál végződött. Komoly és országos jelentőségű férfiak mondták, hogy a magyarság ily dekadenciája mellett nincs mód megtartani az országnak Erdélyt s nem lesz az ország területi épsége megmenthető.

Mi azonban bízunk a agyar nemzet génuszában s nem hittük el, hogy az a sok szenvedés, amelyen átment, céltalan s a sok vér, amely nemzeti küzdelmeinkben őseink szívéből kifolyt, hiábavaló lett volna. Nemzetünk nagy költőjével mi is hittük, hogy még jóni fog egy jobb kor is, és nem a nagyszerű halál, mert tudtuk, hogy ahol legtöbb vér öntözi az anyaföld hantjait, ott szüli meg az nemcsak a népszabadságot, hanem a nemzeti nagyságot létrehozó legszebb virágait. Ez a hit lelkesített és a mikor Jókai Mórnak fel-

hívása elhangzott a bukovinai magyarok hazahozatala végett, mi nemcsak lelkesedtünk, hanem egy heti zsebpénzünket, némelyikünk annál is többet, adtuk oda erre a célra.

A mi, elszakadt testvéreinket akkor nem hozták haza s általuk a hazai magyarság nem szaporodott. Később mégis egyik társunk: Benedek Elek résztvehetett abban a lélekemelő mozzanatban, amikor egy ily hazaköltözés tényné vált. Mégis — bár óhajtott volna minden magyarnak hazaköltöztetése — ezen az úton nem lehetett volna megmenteni a magyar nemzetet, ha ez igazán dekadens lett volna.

De a magyar nemzet nem volt dekadens. A magyar nemzet nem oláhosodott, nem tótosodott el, hanem az alföldről kitakarodott törökség helyébe visszaköltözés által, másfelől a sok véres harcok alatt és a 18-ik század rémesen pusztító járványos betegségei miatt Erdélyben és a felvidéken megritkulva, kénytelen volt ott román, itt tót ajkú polgárokat fogadni sorai közé. Ezek eleintén felül is múlták a magyarság számát, de aztán az ősi magyar lakosság sardzani kezdván, száz év alatt visszahódította majdnem mindenütt a tért és ebben az utolsó száz évben diadalmat ült ellenségei felett. A kárörvendő hamis próféták jóslatai hazugságokká váltak.

A nemzet él, fejlődik és virul s ha az erkölcsi élet tisztaságán örködni fog minden tényező, az újabb száz év alatt el fogja érni számban, dicsőségben ezen a földrészen az első helyek egyikét.

Mi pedig kicsiny fiai ennek a nagyrahivatott és ezen a világrészen nagy szerepet játszott, de még nagyobb feladat megoldására kijelölt nemzetnek, teljesíteni akarjuk a magunk kötelességének egy kis részét azon az országrészen, ahol a nemzeti elemet a székelység adja. E végett társaságba gyűlünk és nehéz napi munkánkból elszakított kis időnk s csekély keresetünkből ideáldozott néhány koronánk segedelmével össze akarjuk rakni a Székely Nemzeti Alapot, hogy annak segedelmével a magyar haza délkeleti harmadán élő magyarságot nehéz küzdelmeiben segítsük; gazdasági harcban erősítsük s legfőképpen szervezzük. Munkálni akarjuk azt a mezőt, ahol a különböző nyelveket beszélő honfitársakat egymás iránt való testvéri szeretetre kell bírni, hogy a

gyüüllködés fojtogató lángja helyett az egymást megértés és szeretet melegsége leljen tanyát.

Az itt következő dolgozatomban azt akarom megmutatni a szeretet munkásságában testvéreimnek, különösen pedig nektek, nemzetem szeretett ifjai, hogy a magyar nemzetben mindig rendkívüli képességek voltak és ezek segedelmével lett a múltban naggyá, ezek segedelmével győzte meg az utolsó négy század nemzetpusztító viharait. A magyar ember mindig szerette más ajkú polgártársait s evvel a szeretettel csatolta, nehéz időben, magára hagyatva, üldöztetve az ellenére idetelepített, sokszor ellenséges népeket.

Ámde ehhez a munkához szükségünk van a tapasztaltak tudására és vezetésére, a népmilliók, az egész magyar nemzet minden tagjának bármi csekély adományára, hogy eaben, mint meleg és dús talajban gyökeret verhessen az ifjúság millióinak lelkesedéséből majd kikelő Szövetségünk, mint óriási tölgy, amelynek árnyában megpihenhet, meg kell pihenni a magyar nemzet biztosított jövőjének, ott a délkeleti felföldön, ami valójában a magyar nemzet, a magyar haza életkérdése.

Jertek tehát szíves olvasóim hozzánk, segítsetek munkánkban mindnyájan azzal, amivel tudtok s jutalmatok lesz a nemzet jövő boldogságának biztos tudata és az ebből mindnyájunkra és maradékainkra egyaránt háramló öröm és az utánunk következő boldogabb nemzedék hálája.

I. Törekvésünk célja.

Egy országrész népességének fejlődése, vagy — hogy a témát kisebb körre szorítsuk — szaporodása és ebben a keretben is egy fajnép számának változása általában nem lehet az összesénél különösebb érdeklődés tárgya. Nekünk az egész ország, az egész politikai nemzet s ebben a magyarság viszonyait kellene tárgyalnunk, mert ez bír mindekire általános érdekekkel. És hogy most mégis egy országrésznek, hozzá népszámban nem a legjelentősebbnek kérdését tűztem ki tárgyamul annak oka az a szerencsétlen körülmény, hogy habár sem népszámban, sem gazdasági fontosságban nem elsőrendű az az országrész, amelynek némi viszonyairól beszélni akarok, politikailag, nemzetünk fennmaradása szempontjából mégis ez legelsőrendű fontosságú. Ezenkívül a magyar nemzetnek először szupremáciáját, aztán hegemoniáját, végül fennmaradását itt támadta meg a legnagyobb veszedelem, itt foly a legerkeseredettebb harc. Itt do'gozik az ellenfél a legerősebb szervezettel, a legnagyobb erővel és segélyforrásokkal itt a legbőségebbek. Ennek e'lenében, itt van a magyarság a legszervezetlenebbül, itt igen gyenge s itt segédforrások a legkevésbé kielégítők.

Maga a magyar állam itt a leggyengébb és azok a tényezők, amelyek másutt — kevés kivétellel — a magyarságot erősítik, itt megvihatatlan sziklavár gyanánt védik ellenségeinket, ahonnan büntetlenül végzik magyarságunk ellen régóta, szívós, fosztogató hadjárataikat. Nem mutatok itt másra reá, mint a vallások autonómiájára. Míg a nem erdélyi részekben a különféle vallásfelekezetek a lelkek va'lásos gondozásán kívül tummyomólag, mindenütt a magyar nemzeti kultúra ügyét szolgálják, addig az erdélyi részekben ez egészen megfordítva van. Ott azok a kivéte'ek kisebbek, amelyek elkenünk hatank; itt azok a kisebbek, amelyek mellettünk vannak. Csakhogy pl. ott az evangélikus egyháznál a fővezetés, a kormányzat teljesen beleilleszkedett a magyar nemzeti államba, ennek fejlődését segíti

elő, Erdélyben ez is másképpen van. A görög keleti nemzeti egyházak mindenütt rést törnek a magyar állam egységén, de pl. a szerb görögkeletiek már földrajzi helyzetüknél fogva sem oly veszedelmesek, számbelileg sem emelkednek a környező többi népség fölé. Ellenben a görögkeleti románok, támaszkodva az egynyelvű görög katolikus románságra, felülmúlják a környező más ajkú népeket s erősen támadók. Az erdélyi görög katolikusok — ha lehet — még dühösebb ellenségeink, mint a görög keletiek, ellenben az Erdélyen kívül élő görög katolikusok nagy része barátságos, sőt nyelvileg is azonos a magyarsággal. A többi vallásfelekezet mind a magyar nemzeti állam céljait támogatja itt is, ott is.

Az egyházakon kívül a különféle alapítványokat kell megemlítenem, amelyek Erdélyben s az azzal szomszédos románlakta földön az egyház hatalmát elősegítve, még talán annál is hatalmasabb segítő eszközei ellenségeinknek. Ezenkívül a gazdasági szervezkedés, öntudatos faj, szívós cselekvés igazán dicsérendő az ő részükről, szomorú dolog ezzel szemben a mi állapotunk. Hát az az óriási, milliókra menő segedelem, amit ők kívülről kapnak kulturális é gazdasági segedelemképen, amellyel szemben a nagy Magyarország magyar népe alig egy morzsával támogatja az erdélyi magyarságot. Emlékeztetjük a szemlélődőket arra a bizonyos besszarábiai gazdag bojárra» aki már milliókat adott az erdélyi románság törekvései támogatására s ad még mindig; emlíkeztetjük Kantakuzénu végrendeletére, amelyben *a határokon túl élő románok törekvéseinek segítésére — amint olvassuk —* sok millió van hagyományozva: emlékeztetjük a magyarságot arra, hogy a mostani gazdasági krízisben, az erdélyi román pénzüintézetek fajuk védelmezése szempontjából bőséges támogatást taáltak kívülről s nem szenvedték meg a nyomást úgy, mint a szegény erdélyi magyarság. Tudunk oly nagyobb magyar pénzüintézetéről, amely e krízis alatt sokszor, csakhogy éppen eleget tehetett kötelezettségeinek a legszívósabb, a legdicsérendőbb becsületességgel, de fontos esetben nem bírt ezer koronát sem adni új félnek, pedig exisztenciák megtartásáról volt szó.

E mellett és mi ezt tartjuk a legnagyobb bajnak, az erdélyi magyarságot szétszakgatja az ötféle vallás, — ami az ottani nemzetiségeket összeköti, mert a görög katolikus, meg görög

keleti román között nincs tizedrésznyi ellentét, mint a római katolikus, meg a református magyar között. — Szétszakgatja a társadalmi elszigetelődés, ellenben az ottani nemzetiségek demokratikus közösségben élnek. Szétszakgatja még a földrajzi elhelyezkedés is, amelynek ellenében a románság egész Erdélyben, sőt azon kívül is megszakítatlan érintkezésben áll. Ez most az erdélyi magyarság hét főbúne. Ennyi baj között is az erdélyi magyarság, különösen annak a székelysége áll rendületlenül. — Tért ez nem veszített sem lélekszámban, sem vagyonban, amit fájdalom, az úgynevezett vármegyei magyarság részéről nem mondhatunk. A székelyek egy tömegben élnek hegyeik között, szaporodtak, művelődtek, az országba rajokat bocsátottak ki s amellet, hogy otthon megtartották, sőt javították állásaikat, folyton pótolták az erdélyi, úgynevezett vármegyei magyarság ritkuló sorait. Úgy, hogy *ha Erdélyben székely kérdésről van szó, ez aUtt nem partialis, nem elkülinitett törekvést kell érteni; itt megváltoztatott névvel a magyarság élet-halál harcáról beszélünk.* Arról a harcról, amelynek, — ha sikerül győznünk, — minden dicsősége, minden haszna az *egységes magyar nemzeté lesz.* A székelynek ellenben meg kell elégedni azzal a dicsőséggel, hogy most is, mint a honfoglalás kori és az őskori magyarok harcában, a történelem tanúsága szerint, mindig az első sorban kellett küzdenie s akkor, — amikor a székely és a magyar még nem volt egy nemzet, hanem két szövetséges néptörzs, — ha győzelem koronázta a küzdelmet, a *magyar* név dicsősége szállt szájról-szájra; ellenben, ha a túlnyomó ellenség vagy *ügyetlen vezetés* miatt csatát vesztek, akkor a krónikák szavai szerint: a megfutamodott hitvány székelyek lettek okai a veszedelemnek.

Most is harcban vagyunk. Talán súlyosabb és veszedelmesebb harcban, mint akkor. Most is a székely küzd az első csatasorban, az ellenfél most is nagyobb számú, mint az értünk harcoló nemzeti hadsereg, a *vezérleten* fog múlni, ha a székelyek dicső küzdelme az óriásilag nagyobb számú és anyagi erővel rendelkező ellenségekkel szemben nem arra a végleges győzelemre vezet, amelyből Mátyás király nagy Magyarországnak tündöklő birodalma kél ki, hanem ismét a krónikák siralma fakad a teljesen elpusztult, a csatában egytőlcyig elesett székelyek hitványságáról.

A közelmúltban megalakult az E. M. K. E., amelyet a magyar társadalom is támogatott, de tőkének legnagyobb részét mégis az erdélyi magyarság adta, adományozta és hagyományozta össze. Azonban ez nem szolgálja a gazdasági szervezkedés munkáját. Nem tudja, de nem is hivatása az erdélyi magyarságot demokratikus közösségben szervezni. Tehát, hogy ebben az igen fontos hadállásokban egyfelől pozícióinkat ott megtarthassuk, másfelől az elveszített erősségeket visszavívassuk, új szervezet akarunk létesíteni. Az egész ország székeiységéi „*Országos Székely Szövetséggé*” akarjuk tömöríteni, amelynek segedelmével meg akarjuk alapítani azt a nagy eszközt, a „*Székely Nemzeti Alapot*”, amely köré gyűjtve az első sorban küzdő székelységet, anyagi és szervezetbeli segítséggel: *okos vezérlettel* láthassuk el és támogathassuk az ott folyó küzdelmet és el is nyerhessük a győzelmet. *A mi győzelmünk nem célozza az idegen ajkú honfitársak megsemmisítését. Mi csak a magunk fáját akarjuk megerősíteni, hogy ők meg ne semmisíthessék. Az idegen ajkúak boldogulása bennünk sem irigységeit, sem ellenszenvet nem kelt; mi csak azt akarjuk, hogy többé a mi létfentartásunk eszközeiből ők semmit el ne vehessenek.* Ez által megalapozzuk a magyar nemzet további fejlődését és biztosítjuk fennmaradását. *Ez a nemzeti-ségeknél is érdeke.* Érdeke első sorban a szászoknak és ezt ők most már kezdik is belátni. Be kell látniok, hogy — amint 800 esztendő alatt a magyarság nem pusztította el a németiséget, úgy ezentúl sem fog arra törekedni. Hiszen nekünk szükségünk van németajkú polgártársainkra és ezt ők, ha nem tudnák, meg kell tanulniok, hogy mi érezzük ezt a szükségét, de ez az érzet nem készlet arra, hogy magunk is németté legyünk, mert hiszen ez öngyilkosság volna. Ilyen érülettel lévén, örömmel állapíthatjuk meg, hogy a magyarok és németiség az országban, ahol csak lelketlen izgatók nem rontják a viszonyt, mindenütt szoros összetartozásban működnek, vagy kezdenek közeledni. A székelyek ellátogatnak a fejlettebb gazdasági kultúrával bíró szászok gazdálkodásának tanulmányozására és ebben vezetőik éppen a legsovénabb székelyek. Így pl. Udvarhelymegye főjegyzője, dr. *Paál Árpád*, az izzig-vérig sovén magyar főtisztviselő maga biztatta fel Udvarhelymegye néhány községének kispapjait, hogy a barczasági szász gaz-

dálkodás tanulmányozására elmenjenek, és számos más ily példát tudunk: A szászok szívesen fogadták az odamenő székyeket és megmutogatták mindenüket. Be kellett látni a székyeknek, hogy nem „ördögi praktika” a szászok eredményesebb gazdálkodása, hanem a gazdasági fejlettségük s a gazdálkodás terén a művelt nyugaton meghonosodott eszközök és eljárások alkalmazása által a föld folyton jobbítása, a termeléssel az értékesítés jobb szervezete: ez az oka a szászok gazdálkodása bőségesebb eredményeinek. *A magyarság fennmaradásának biztosítása, az egységes magyar áV.amnak megszilárdulása még a románságnak is érdeke*, mert amíg egy erős Magyarország áll őrt itt a Kárpátok övezte ámfitheatrumban, addig az önálló Románia csakugyan megőrizheti önállóságát és így biztosítva lesz a román nemzet fennállása, akadálytalan fejlődése, hiszen velünk együtt 30 millió, sőt — mivel az egész német fajt számíthatjuk: így 100 millió hatalmas és egy célra törekvő népszövetség áll szemben a szlávoknak minket megsemmisíteni törekvő és a mi romjainkon egyesülést célzó akaratának. Ha a mi letörésünk sikerülne, a világon semmi sem tudná megakadályozni, hogy a kettős monarchia szlávjai ne egyesüljenek, ne csatlakozzanak a keleti és déli szlávokhoz. Mi lenne akkor ebben a nagy népeceánban a 10 milliónyi románságból!

A román józan elem ezt kezdi is belátni, de a nép fanatizálása már annyira ment, hogy kedvező hatást egyelőre várni nem lehet. A dicsőségesnek rajzolt Dakórorhánia és *az összes románok egyesülésének* csábító ábrándja annyira bevésődött a lelkekbe, hogy ezt onnan kiirtani nem lehet. És ezen nekünk nem szabad csodálkozni, hanem ezt tudván, nekünk a magunk érdekében szervezkednünk kell arra, hogy fajunk érdekeit megvédhessük.

Ámde előállanak a kicsinyhitűek, a kétkedők, a tunyák s másfe'ői a könnyen hívő optimisták.

A kicsinyhitűek és kétkedők azt mondják, hogy ugVs hiába minden. Az erdélyi rom'ás már, szerintük, annyira haladt, hogy azt megállítani nem lehet. Az államnak kellene — szerintük — a magyar faj és a magyar birtok védelmére milliókat fordítani. A társadalom erre gyenge.

Az optimisták és a könnyen hívők azt mondják: a ma-

gyarság annyi és oly nagy bajon szerencsésen átgázolt, hogy ehhez képest az erdélyi veszedelem kicsiség. A magyar lélekszám szaporodása mutatja, hogy fokozatosan tért nyerünk. Ha a föld kisebbedik lábaink alatt, a fejlettebb kultúra, a magyar városok és a magyar gazdasági élet elsőbbsége biztosítja a magyar szupremáciát Erdélyben is.

A tunyák, a Pató Pálok azt mondják, hogy „úgy lesz, amint lesz”, minek abba beleavatkozni. Vagy az első (pesszista), vagy a második (optimista) tábornak lesz igaza, úgyszólván nálunk nélkül foly le a küzdelem, bízzuk a magyar génuszra a dolgot.

Ezzel a felfogással szemben állást kell foglalnunk. Igaz ugyan, hogy a magyar államiság eszközei, a vasút, a városok magyarsága, az iskolák egyrésze, a nagyobb műveltség mellettünk van a románsággal szemben, de az utóbbiak sokkal inkább ékesítik százajkú polgártársainkat s az állami hatalmat teljesen ellensúlyozza, kijátszodja a két román nagy egyházi szervezet s a gazdasági szervezettségben a románság koncentráltabban dolgozik és halad előre, mint a magyarság. Itt tehát a versenyt elvesztenők, ha abban hagynók a munkát és a beleavatkozást. Mert igaz ugyan, hogy a magyar görög katolikus püspökség felállítása nagyon okos cselekedet volt s a magyar görögkeleti egyház és püspökségek felállítása és szervezése még jelentősebb alkotása lesz a magyar államférfiaknak, mert ezzel megtörik az egyház elmagyartalanító ereje, mégis az igazi védősereg csak a társadalom szerveződéséből fog előállni és erre alap é egyesülés kell. Hogy ennek győzelmére van-e klátás, indul-e ilyen irányban a dolgok folyása, arra akarunk egy képet festeni, jertek azért, kísérvétek figyelemmel irísrakat és segítsetek, a nemzet fenmaradása érdekében kérlek, kedves olvasóim.

II. Helyzetünk az országban.

Magyarország földrajzi helyzete olyan, hogy amely faj annak közepén, a Nagy-Alföldön, továbbá folyóvölgyein és a találkozó csomópontokon helyet foglalt és ott uralmát biztosította, az a faj az egész ország bírását biztosította magának. Ez a faj itt ezer év óta a magyar. Ez a föld ezer év óta

Magyarország. Egy szorosan körülkerített kert az, a melyhez szervesen hozzátartozik a föld, a Dunának pozsonyi pontjától kezdődő, félkörben húzódó Kárpátok ölen belül, egészen körös-körül menve ismét a Dunának orsovai pontjáig. Ez a határ errefelé végső határ volt ezer éven át mindig. Soha, a legnagyobb szerencsében, a legnagyobb erőnk korában sem tudtunk ezen kívül semmi maradandó hódítást, de még szövetséget sem biztosítani. Nincs is azon kívül semmi keresni valónk.

Viszont, soha még a legnagyobb szerencsétlenségben sem bírta tőlünk semmiféle erőhatalom arra felé földünk egy darabját sem elvenni ezer esztendő alatt. Volt idő amidőn országunk szivét, aztán északnyugati felét idegen, sőt három hatalom igazta le, kétfelé is szakadtunk, de ez a föld mégis magyar maradt. Nyugatra és délre nincsenek ilye erős határaink, azért ebben az irányban, hol mi terjeszkedtünk, hol ellenségeink nyomultak a mi földünkre, de állandó állambirtoklásunknak biztos határai nem voltak. Ma is csonka ezer éves államunk földje ebben az irányban. Arról nem ábrándozunk, hogy Bécsset csináljunk Wienből, de azt, hogy állami és nemzeti határainkat ki kell tolni a Száváig és az Adriáig és ott azt, ami virtuálison meg van, élő tartalommal is eltöltsük, ez állami, nemzeti kimondott törekvésünk. De abban mindenki egyetért velünk, hogy ehhez a következő idő kedvezése kell, mert kedvezőtlen esetben visszaszorítanak a Dráva vonalig és akkor le-súlyednük egy kis szárazföldi tartományocska függő színvonalára. És ennek egyedüli oka az, hogy ezen a tájon nem volt és nincs természetes védőhatárunk. Tessék most elképzelni, hogy Erdély elvesztése után, miképpen lehetne a délkeleti határ változása. *Ezért nemzetünk és a magyar állam fennálása érdekében iegeslegelső teendő az erdélyi részek védelme és az itt első vonalban küzdő székelység támogatása.*

A hadállások amlyeket elfoglaltunk, kedvezők. Az ország középpontja a miénk. Az ütköző pontban, a délkeleti határon egy fél milliót felülhaladó szintiszta magyar tábor: a székelység áll szemben az öt milliónyi romániai románság szervezett támadásával. Ezt a félmilliónyi székely tábort a közel tízmilliónyi nagy magyarsággal és a velük tartó két millió németiséggel a Maros és a Szamos vonalon nem egészen fél milliónyi erdélyi, nagyctbiéaszt székely származású, szigetekre,

mint őrhelyekre szorított csapatocskák kötik össze. Az alföldi magyarság rendületlenül áll helyén és sikeresen védi, sőt támadja északra, délre az ellenséges nemzetek és nemzetiségek hódításai ellen azok hadállásait. Szorítja ki őket egymásután állomásaikból és a Tisza mentén fel a határ felé gyönyörű győzelmet nyert. Néprajzi térképünkön a nemzeti lobogó piros színe már a háláig eljutott s ha nem is egészében de érületben kitolta a határt a Kárpátok láncolatáig. Északon is szívósan, bár lassan, nyomul felfelé, délen a Drávát átlépte és erős állást foglalí a régi Szerémségben. Megkerítette relatív többséggel a nagyon fontos Újvidéki Bácska hátterével, útban van lefelé a Tisza mindkét partjának teljes eimagyarosodása is, s az alsó Duna mentén a némettség segélyével a hegemonia biztosítása.

Ilyen szívóssággal, de sokkal szegényesebb eszközökkel és fegyverzetel áll és küzd a székely. A maga hadállásait mind máig megtartotta, erősítette. A tőle nyugat és északnyugat felé a magyar alföld felé vezető úton elhelyezett őrszemek, a magyar szigetek megerősítésére folyton rajokat ergszt és azokat szintén fejleszti. Azonban ezek csupán egy régi dicsőséggel és küzdelmes múlttal bíró magyarság megfogyatkozott maradványa; lévén, s látván, hogy a szívós ellenfél mily szilárdan áll, lassanként önbizalmukat veszítik és inognak. A székely nem elég számos, — sem ntm elég erős, sem nem elég gazdag, hogy ezeket győzelemre segítse. Jönni kell ide a magyarságnak, hogy segítse fenntartani a láncolatot, mert ha csak egyetlen szeme is elszakad, a nyomában előrohanó vészes óceán mindent elsodró rohamával szemben, nem leszünk többé erősek ismét összekötni a láncot.

A magyarság feladatainak megállapítása céljából ismerünk kell a múlt tanulságait. Ismernünk kell, mi volt a magyar nemzet, mivé fejlődött. Hogy roppant meg energiája, s hogy jutott, különösen az erdélyi részekben mostani siralmas helyzetébe, állapotába. Vizsgálni, hogy van-e a nemzetben fejlődési erő és van-e az újabb időben kedvező fejlődés, amely a múlt és az azelőtti század pusztító viharainak elvonulása után maradt siralmas helyzetből jobb jövő felé vivő útra tér.

Igen röviden, hiszen tisztelt olvasóim ezt a történelmi folyamatot ismerik, de mégis további dolgozataimhoz szükséges lévén, ideiktatom a múlt rövid vázlatát.

Államot alkotó faj ezen a földön eddig csak a magyar volt.

Ha reánézünk Magyarország térképére, azonnal szembe-
tűnik, hogy azok az általános igazságok, melyeket a városok
keletkezésére és fejlődésére a tudomány megállapított, hazánk
területén a lehető legteljesebben érvényesültek s hozzávéve eh-
hez még azt a szerencsés körülményt, mely szerint hazánk
hegyrendszere és ebből kifolyólag folyóinak hálózata a termé-
szettől oly kedvezőleg alakított ki, hogy ezáltal készen volt
egy egységes, önállóan fejlődő állam kerete, világosan lehetett
látni, hogy amely népfaj ebben az országban az egymást metsző
fő- és mellékvonalak csomópontjain a vezetőszeret, a gazda-
sági, kultúrai és számbeli elsőséget magához ragadja, az a nép-
faj megfelelő vezetés mellett egységes nemzetet is fog itt alkotni.

Ez a népfaj itt ezer év óta a magyar. Még ma sem ismerjük
egész bizonyossággal keletkezését. Tarka kombinációk váltják
fel egymást és a nyelvi adatok világánál be lehet bizonyítani,
hogy a finnugor és törökfaj keveréke, de archeológiai és nép-
rajzi adataink a rokonságot visszaviszik az ó-világ legrégebb la-
kesséféig. Az ural-altaji nagy népcsalád tagjai vagyunk, de
hogyan és mikor alakult ki nemzetünk, azt tiszta bizonyosság-
gal talán sohasem mondhatjuk meg. De az is téves volna, ha a
jazig, hun, avar, magyar faj népvándorlása és aztán a bessenyő,
kun, tatár, ruthén tót, német bevándorlásnál megállapodnánk s
figyelmünk kívül hagynók az oláh és a szerb-horvát bevándorlást,
amely napjainkig tartott és amaz délkeleten, emez délnyugaton
vitássá tette fajunk uralmát, éppen úgy, mint akarja a tót
északnyugaton kiszakítani magát a magyar vonzókörből s csat-
lakozni akar a cseh-moiva világhoz.

A népvándorlás tehát eire a földre napjainkig tartott, (s
tart már az elvándorlás is). A magyar nemzet nyelve kialakult
ugyan, de a nemzet fejlődése, habár másként is mint a múltban,
most is tart. Az a kérdés, hogy a mint sikerült a bessenyő, jász
és kun elemet nem csekély erő és munkával beleolvasztani,
fog-e sikerülni, ha nem is a beolvasztás, hanem a többi újabb be-
vándorló nemzetiségnek jögealább annyira való megnyerése,
hogy a magyar nemzeti törekvések ellen külön, kifelé húzó nem-
zetiségi törekvéseket ne szegezzenek, és így saját nyelvük és
nemzetiségük ápolása s egyéni körben való gondozása *mellett*
a magyar nemzet érdekeit megbénítani ne igyekezzenek? Ha

sikerül elérnünk azt, hogy ebben az egész országban a magyar kuitura fényével biztosítsuk azt, miképp az összes nemzetiségek a magyarságot tekintsék összekötő kapocsnak mindenütt és a magyar nyelvet a közlekedő nyelvnek, már nagyban elértük azt a célt, legalább arra az útra jutunk, hogy egymás ellen nem íogunk késhegyig vivő harcot folytatni. Ma a felvidéken a magyar inkább tud tótul, mint fordítva, délkeletnek a székely és a magyar jobban tud románul, mint megfordítva. A hol magyar, német, és román vagy magyar, szerb és román él együtt, ott nem a magyar nyelv az, melyet mindenik tud, hanem a román, tehát ez a közlekedés nyelve, és pedig ez nagyon rosszul van. Nagyon rosszul van az, hogy a magyar viszonylag nagyobb arányban tanulja a tót, román stb. nyelvet, mint megfordítva, holott, ha mi nem volnánk pipogya természetűek, a törvénykezés, közigazgatás, közgazdság és a közoktatás terén kezünkbe keríthető eszközökkel kellett volna elérnünk azt, hogy amazok inkább érezzék az állam nyelve tanulásának szükségét, mint az államalkotó magyar faj a nemzetiségi nyelvek elsajátításának kényszerét. És minthogy ezt a szükségét ők nem látták be, világos, hogy ilyen szükség nem is volt, ellenben a mi nyomorult viszonyaink mellett a magyarságnak kellett a nemzetiségek nyelvét megtanulni.

Tiszta dolog, hogy a magyar faj és a nemzetiségek között a harc már nagyon éles, a tetőpontján van. hová fog dőlni, az fogja eldönteni, ki fogja kultúrai, gazdasági és számbeli előnyöket magához ragadni. Amelyik faj ebben erősebben előnyömul és amelyik az ország csomópontjait meghódítja, az fog vezetni, azé lesz a diadal. Mi azt hisszük, hogy az a íaj, mely győzni fog, a magyar; de a győzelmet nem fogja könnyen kivívni, nagy és szívós, l,losszu és kemény küzdelemnek megyünk elébe, de egyetértéssel, okos előrelátással fajunk uraimat biztosíthatjuk az ország minden részén.

Hogyan, rnily eszközökkel, mikor? Oly kérdések, melyekre kimerítően felelni egyelőre nem tudok, írmdazonáUai megkísérlem némely vonatkozásait szíves olvasóim szeme elé rajzolni.

III. A magyar faj belső ereje.

Első kérdés, van-e a magyar fajban elég őserő, hogy szaporodása ne csak lépést tartson a nemzetiségekével, hanem azokat felül is muja? Vajjon a természetes szaporodás többlete a magyarság előnyére van-e, olvasztó képességgel bír-e? Ezekre; a kérdésekre a történelem és a statisztika tanulsága szerint igennel kell felelnünk.

Tudjuk ugyanis, hogy a magyarság ide százezernél alig több lélekkel költözött be a IX. század végén s ha fel is tételezzük, mint ezt igen sok nyomból következtetjük, hogy úgy a hun, mint az avar népből itt igen sokat találtak és ha el is inszsziiik, hogy ezek közeli rokonok, nagyon hasonló nyelvet besztltk, még akkor is nagy dolognak kell tekinteni, hogy a magaság benn talált germán, szláv népeket és a behurcolt külcr.féle rabszolgákat annyira beolvasztotta, mikép István király szükségesnek látta német és más fajta népek behívását, és a magyar törzsfőnökök és magyarok ellenében dinasztiaját és az ország egységét csak a becsődített ritterek és anyagi javakkal dúsan ellátott papok és szerzetesek segítségével tudta biztosítani.

Az ország e korbeli népességét némelyek egy mi Hóra teszik és oly nagy mértékű volt az idegen, nem magyar elem becsődítése, hogy a migvaiság fejei már elvesztették a vezerszeiepet. — Hogy a dinasztia megerősítése, a keresztyén egyház megalapítása, a királyné és rokonságának mesterkedése és előtérbetolása volt-e az ok, azt én nem keresem. Annyi bizonyos, hogy a hazából a még élő Árpád ivadékoknak menekülniök kellett, tehát ezek együtt hatottak arra, hogy az idegen befoljísna sikerült István után idegen fejedelmet hozni a magya trónra. Szerencsére oly pipogya volt az es a becsődített csaA argó ritterek annyira semmirevalók voltak, hogy a ketéosztott magyarság még egyszer mérközvéen egymással, rövid időn maga is belátta, hogy csupán széthúzásával nyerte el azt a szégyenletes jármot, melyet ha le nem ráz magáról, gyalázatosan elpusztul. Tehát összebékültek s ha nem is érhették e hogy a régi vallást visszaállítsák, elérték azt, hogy a régi uralkodó ház visszagyökerezett és erős, nemes hajtásokat hajtott.

A népvándorlás erős hullámai folyton átcsaptak országunkon, leleraktak kisebb-nagyobb néptöredékeket: bessenyőket, kunckat, bolgár fajta népeket. Hol vannak ezek? ... Mind beolvadtak a magyarságba. Az Árpád királyok telepítettek számos német fajta népeket, iparúzókat, városlakókat. — Ezek Magyarország északi vidékein (a szepességben) és Erdélyben (a szászok) egyedül nem olvadtak be a magyarságba, de eltekintve a nyelv kisebbkörű használatától, nagy, szinte elszigetelő kiváltságaik dacára, beüszkedtek a magyar közéletbe és a közigazgatás és érintkezés nyelve a magyar volt s habár az általuk alapított városok németségüket féltékenyen őrizték, egyébként nem szakították meg az akkori fogalmak szerint a nemzet egységét. Erre a dologra azonban később visszatérünk; itt csak a magyarság assimiláló képességét akarjuk a történelem világánál bemutatni.

Elég ezek után arra hivatkoznunk, hogy az Árpád királyok alatt a sok betelepülés mellett, még nagy arisztokráciánk nemzetietlen hatása alatt is megtartotta az ország magyarsága a vezető szerepet és az idegen, a törpe királyok után az erélyes és kiváló Róbert Károly alatt oly előhaladást tett, mely alapon Nagy Lajos alatt az akkori világ legelső államává emelkedett és még a kapkodó Zsigmondnak is oly hatalmat és erőt kölcsönzött, melyei elnyerhette a pálmát az akkori világ urai elől. — A magyar dicsőség tündöklő fényében pompázó magyar nemzet ebben az időben olvasztotta be azokat a kiváló elemeket, melyekből legderekbabb vezetői váltak, így, hogy többet ne említsek, a Hunyadyakat, mely család adta nekünk legnagyobb katonánkat, Munyady Jánost és vegdicsőbb királyunkat, Mátyást.

Nem szenved tehát kétséget, hogy az ország ekkor magyar veit és népe, melyet körültekintő beclslés után öt millióra tesznek: Európa, tehát a mi akkori világunk körében a legszámosabb nép, országunk a legelső állama volt. A magyar népnek úgy fajilag is kellett beolvasztó képességgel bírni, mert különben a Szent István korabeli egy millió, részben más ajkú nép, annyi idegen bevándorlás után nem válhatott volna Mátyás korában oly egységessé; természetes szaporodási képességének pedig csodálatosnak kellett lenni, mert ellenkezőleg az öt millióra fellendült nemzetben nagy bevándorlással szem-

ben, nem tarthatta volna meg a számbeli többséget, annyival kevésbé tehetné volna azt az országot oly magyarrá, melynek abból a korból minden hagyománya, minden terméke majdnem kizárólag magyar.

Tételünket tehát a történelem világánál beigazoltuk.

Most lássuk a statisztika adatait.

A statisztika bizonyítja a magyar expansivus és beolvasztó erejét. A XV. század végén Magyarország minden ízében magyar volt. Legutóbb is a népességben a magyarság igen nagy aránnyal tündökölt. A vidék lakosságában a felvidéken volt túlság, mely az északnyugati részen a csehek részéről nyert szaporodást, északkeleten a ruthénség képezett igen csekély töredéket, délfelől a románság beszivárgása alig tett számot, a városi lakosság nagyobb részint német volt, de nagy jelentőségre szert tenni az alkotmány akkori keretében nem tudott. Az ország egész területe magyar lakossággal bírt s magyar volt a Dráva-Száva közének nagyobb része is. Horvátország a Száván és Kulpán túl volt. Ennek az egységes nagy nemzetnek, ennek a nagy sziklavárnak dült neki a török vihar a XVI. század elején.

A 15-ik század egész folyamában szédítő magasan állott a magyar nemzet arra, hogy elsőségét a körül álló nemzetek elvitatni még csak meg is kísérelték volna. A 15-ik század végén összeütközött a rokon török nemzettel s habár a főlényt a magyarság tartotta meg, mégis már a század alkonyán a figyelmes vizsgáló észrevette, hogy a török folyam folyton duzzadó erővel döngeti a magyar bástyái és a magyar nemzet másfelé csillogóbb feladatok megoldására vállalkozván, nem látta meg, hogy a bástyának fundamentumából itt is, ott is kikitört egy-egy kődarab, úgy, hogy a 16-ik század elején már a támadó árfolyam munkája veszedelmessé lett. A nemzet a helyett, hogy egyetértve, a javításhoz fogott volna, hogy a vár-falak kiépítésével megvédelmezze a közben fekvő ország mezőit, pártokra szakadt, minek következménye nem lehetett más, mint a bukás. 1641-ben a főváros is a török kezébe került, az ország három részre szakadt: a nyugati részben német dinasztia lett úr, a keleti felében nemzeti eredetű fejedelmek uralkodtak, az ország közepén: a magyar fajnép igazi lakóhelyén, a török rendezkedett be.

Ez a hármás beosztás mindképpen a magyarságot rontotta, ölte. A török hódoltság földjéről eltűnt a magyar nemeség, a török nem tűrte a főnemesek jelentőségét. Neki engedelmes adózó nép kellett.

Így inenn a magyar alkotmány értelmében vett magyar nép elköltözött. Elköltözött a királyi Magyarországra, vagy az erdélyi fejedelemsországra. De elvitte magáéval hagyományait és megőrizve egykori uralmának emlékét és birtokai iránt való igényeit. Sőt eleinte magát a kormányzási jogot is és a török hódoltság népességének ügyét éppen úgy a magyar vármegye tisztikara intézte mint azelőtt, csakhogy messze székelt a vezető hivatal és jellemző, hogy ítélkezésének nemcsak az otthon maradt nép vetette magát alá, hanem még a török is engedte azt érvényesülni. Így tehát a török uralom alatt levő földről csak a felsőbb rétegek tűntek el, de miként a durván szántott föld a téli hólepel alatt lassanként elveszti rögeit, a fagy, az olvadás, az esőzés és ismét a fagy, szóval a természet zordnak látszó váltakozó behatása alatt kialakult az egytetemes termő föld s mikor. eltakarodik a takaró hólepel, előttünk áll a porrá vált, rögből alakult szép talaj és néhány verőfényes nap után, buján sarjadzik az eddig eltakart búzavetés: úgy maradt meg a török uralom alatt levő földön a magyarság, melynek csak vezető eleme vándorolt az ország más részeibe, a vezetést azonban nagyban és egészben megtartotta az alatt is és ha a töröknek a XVII. százd végén való kitakarodása után a magyar nemzet iránt jóindulatú kormányzat lett volna, a magyarság vezetői régi birtokaikba visszatértek és a magyarság uralmát ott biztosították volna. Ellenkezőleg, a magyarságnak a törökök kiűzetése korában az akkori háborúk talán még nagyobb pusztulására voltak, mint a török uralom.

Az ország többi része túlnyomóan magyar volt ugyan az északnyugati rész kivételével, de a sok harc és háború s különösen a XVI. század vége és a XVII. század eleje Bocskay békéjéig irtózatoss pusztítást vitt végbe a magyarságban. Ezt a pusztítást aztán betetőzte a magyarelles uralkodó császári főemberek s az egész bécsi politika kinzó hatása által harcba kergetett magyarság nagy küzdelme és nagy vesztesége a 18-ik század elején; mikor a magyarság szine-java részint elhalt a vészes, hosszú harc alatt, rézint vagyónától megfosztva, kivándorolt.

Így hát az eltakarodó hólepel után nem verőfényes tavaszi napsugár, hanem valóságos isteni ítélettel súlyosított orkánok jöttek. Vad viharok tördelek fenn a bérctetőn álló óriás fák koronáit s a halomra döntött százados fenyők máglyái a vil-lámcapásoktól tüzet fogva, rémes pusztítást okoztak a bércek koronáiban: elpusztult java a magyarnak. Másfelől alhegy-oldalokról lerohanó árvizek piszkos áradatai a völgyekben áttelelt szántóföldek gyenge vetéseire hordták az iszapot, a dudvák magjait s míg az iszap által elfojtott vetés csak itt-ott fejlődhetett: a dudvák csírázó magva dus fejlődéssel biztatta ellenségeink kárörvendő seregét.

Megindult a telepítés óriási arányban. A magyarság birto-kaira telepített a német kormány mindenféle nációt: németeket, tótokat, oláhokat, szerbeket, horvátokat és így tovább. Egész országrészek: a bánóság, — tehát az országnak a Marostól délre eső része — a bácskai rész Szegedtői és Bajától délre, az egész Dráva — Száva köze, mint gazdátlan föld a XVII. század végén és a XVIII. század egész folyamán az ígéret földje volt, ahol mindenki kaphatott nemcsak ingyen földet, hanem annak megművelésére nagy segítséget, eszközöket is. Csak a magyar nem.

A magyarság állására nézve figyeljük meg az akkori időre leginkább becslés által megállapított kimutatásokat:

	A lakosság száma és aránya				Szaporulása	
	1720	%	1787	%	1720-1787	%
A Duna jobb partján ...	492786	19·0	1577738	19·7	1084952	220·2
Duna — Tisza között ...	191592	7·4	887541	11·1	695949	363·2
Tisza bal partján ...	268784	10·4	929361	11·6	660577	245·8
Tisza — Maros szögén ...	46087	1·8	758000	9·5	711913	1545·0
Összesen ...	999249	38·6	4152640	51·9	3153391	315·6
A Duna bal partján ...	523828	20·3	1398272	17·5	874444	166·9
A Tisza jobb partján ...	246345	9·6	1041228	13·0	794883	322·7
Erdélyben ...	813176	31·5	1410777	17·6	597601	73·4
Összesen ...	1583349	61·4	3850277	48·1	2266928	143·2
Együtt ...	2582598		8002917		5420319	209·9

Jegyzet. Ez a táblázat Jekelfalussy József ismert tanulmánya alapján van összeállítva és a többi kimutatás mind a központi stat hivatal kiadványai útján készült.

A táblázat szerint a lakosság a török hódoltság alatt pusztító háborúk elmúlása után nem egész 7 évtized alatt megháromszorozódott, mely eredmény nagyságát csak akkor érthetjük meg egészen, ha megjegyezzük, hogy a mai viszonyok között az meg sem kétszereződik ily idő alatt.

A magyarságot valósággal végveszedelem fenyegette. Az ország ama nagy részei teljesen idegen és ellenséges indulatú néppel tömör láncolatban telepítettek be s ezzel párhuzamosan az ország közepén, Pestmegyében, Békésben, Aradban, sőt túl a Dunán nagyszámú német-szerb-horvát telepítéseket eszközölték, hogy míg egyfelől az észak felől már meglévő cseh-tótruthén népességhez csatlakozó oláh-szász-szerb-horvát és német nemzetiségek nagy tömege által kialakított magyarellenes vasgyűrű folyton nagyobbodó szorítása által kiszorítsák a magyar nemzetből a lelket: addig ezzel párhuzamosan az ország szívéét Pest-Buda környékét nagy és gazdag vidéken szintén benépesítsék ellenséges fajjal: svábokkal és tót-szerb telítésekkel: hogy ez belülről szúrja szívéét a magyarság testét.

De a statisztika érdekes világot vet arra is, hogy míg 1720-ban, tehát a szatmári békekötés és Erdély különállásának megszűnte ideje körül a hódoltság: az ország nagyobb részének lakossága 1 millió körül volt, addig a királyi Magyarország lakossága 770 ezer, Erdélyé pedig 813 ezer volt. Tehát Erdély népessége nagyobb volt, mint azé az országrészé, melyet akkor Magyarországnak neveztek. Innen lehet megmagyarázni Erdély kiváló súlyát az akkori időben, inerte a Dunántúlnak magyar lakossága ugylan a királyi Magyarországot emelte, de ezzel szemben a Tisza- és Szamos-menti magyarság meg Erdélyt gyarapította.

fia mindentől eltekintünk, akkor is Erdély tekintendő legnépesebbnek, aztán a Duna balpartja 523 ezer ember. Aránylag elég népes volt a Tisza jobb partja is, de a Rákóczi-féle szabadságharc alatt épp ez az országrész fogyott a legerősebben és emiatt van az, hogy már 1720-ban ez az országrész csak 246 ezer lakost mutat, de ez is milyen nagy szám a Bánság 46 ezer és a Duna-Tisza közének 191 ezer lakosságával szemben.

Az 1788-9-ben befejezett népszámlálás adatai tehát az 1525-től 1720-ig letört és öt millióról két és fél millióra (felére) hanyatlott nemzetet ismét számban megerősödvé, mintegy 8

millió s a Dráván tua részekkel 9 millióra felszaporodva mutatják. Ismét megnőtt az ország népességének száma, felküzdötte magát az elsőrendű nemzetek közé. Felküzdötte volna — jobban mondva — ha a szám nagysága a nemzet erejét jelentette volna, de fájdalom, a szám nagysága ebben az esetben a nemzet gyöngegsége volt, mert ellnséges indulatú bevándorlók duzzasztották fel a számot és ezek ellnséges irányú kormányzat biztatására és nyomására megbénították a magyar nemzet erejét. Sohasem volt a magyar nemzet nagyobb veszedelemben, mint a 17. és 18. században, s hogy meg nem semmisült, azt csak a sok szenvedésben megerősödött faj ellenálló és fejlődésre képes erejének a külpolitikai viszonyok és a magyar alkotmány conserváló erejének, kedvező összejátszásának köszönhetjük.

Maguk a számok külsőleg nem árulják el azt, amit fellebb mondunk, de élesen világítják meg, ha elemezzük.

Így pl. a dunántúli 492 ezer lakosság felszaporodott 1 millió 577 ezerre (220 százalék szaporulat). A Duna-Tisza közének 191 ezer lakosa 887 ezerre szaporodott (363 százalék szaporulat). A Tisza balpartjának 268 ezer lakosa 929 ezerre szaporodott (247 százaik szaporulat). A Tisza-Maros köze 46 ezerről 758 ezerre nőtt (1546 százalék szaporulat). És az átlagos szaporodás 315.6 százalék volt. A Duna balpartján a szaporodás 167 százalék volt. Erdélyben pedig csak 73 százalék. A Tisza jobb partján 246 ezer lélekről 1041000 lélekre nőtt, a szaporodás 373 százalék. Ebből az látszik, hogy a Duna-Tisza közére, Pestmegyébe a Bácskába ,a Bánságba, Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Heves, Borsod, Zemplén és a többi északkeleti megyébe dült a nép, de leginkább az elül említett megyékbe. *Honnan és miféle nép?*

Miféle nép és honnan jött hazánkba? Erre a kérdésre eléggé megfelelhetünk, mivel ennek története már írva van. Itt röviden csak annyit emiitünk meg, hogy hivatalból mindenféle népei telepítettek, csak magyart nem. Kívántak mindenféle fajú telepest a német föld minden részéből, szlávot, franciát, hollandit, s aki jött, mindenünnen szívesen láttak. Különösen nagy mértékben jöttek be délről a szerbek, délkeletről¹ az oláhok. Északkeletről a ruthének. AJxécsi kéz a települést úgy irányította, hogy a magyarság teljesen eltűnjék a települők tengerében. Előszere-tettel telepítették a főpapok, káptalanok, főurak, a hazai tót elemet, mely egész rajokban húzódott le a felföldről az alföldre,

északról délre, míg délről északra a szerb-horvát elem nyomult és szorosabbá tette azt a megsemmisítő vasgyűrűt a magyarság nyakán, Igen ám, de a magyarság ellenségei nem vették figyelembe a földet. Nem tudták, hogy a föld védelmezi a maga emberét s nem tűri meg az idegent. Elpusztítja egy vagy más módon. A magyar föld különösen. A pusztító háborúk miatt pusztán maradt földön a malária és más betegségek ezrével söpörték el az idegen bevándorlókat, míg az ott meghonosodva élő a klímát megszokott magyarság aránylag gyorsan szaporodott, számban és vayonban erősödött. E mellett feléledt a magyar alkotmány, mely szerint jogot csak magyar nemes gyakorolhatott, s így aki megmaradt és valami lenni akart, igyekezett a mindenképpen gyarapodó magyarsághoz csatlakozni.

A felföldön és Erdélyben élő, eredetileg odamenekültek elszaporodott leszármazottai bár a német kormány nem hitta, lassankint kezdtek az Alföldre is leszivárogni s más magyar rajok is egész tömegekben vonultak a termékeny új földre. Eme vándorlás, ha nem is volt oly erős, mint a teleítés által való idegen fajoké, mégis nagy jelentőségű a magyar faj szemoontjából. Igaz ugyan az is, hogy északról és Erdélyből az Alföldre költöző nép helyét kívülről jövő beszivárgás útján más faj, nem magyar faj foglalta el és ezáltal a felvidék és Erdély magyarsága számban meggyengült és ez Erdély veszedelmét okozta, mégis amint az Alföldön élő és ott gyökerező magyarság, éppen úgy az ország minden részében ottlakó ősnépség, amelyet a felföldről visszaköltözött ama magyar rajok erősítettek, az őslakó öhérzetének ereje segélyével fölényt gyakorolt a jövevények felett. És míg a beköltözők beletalálták magokat új helyzetükbe, sok idő eltelt, a benszülöttek pedig az otthon törvényeivel kormányozták a vidéket. Mire a jövevények az ország nagyobb vidékén egymással összeköttetésbe tudtak volna jönni, mely alatt sokan a betegség áldozatai is lettek, a megmaradtak a benszülöttekkel összegyűltek, megbarátkoztak és újabb bevándorlókcal szemközt már ők is a magyarság mellé sorakoztak.

A magyar nép élőlleke hatotta át őket s példa van rá- hogy a felvidékről letelepülő tótok tömegesen magyar nevet vettek fel s minden letelepült és meghonosodott szivesebben tartotta magát magyarnak, mert szégyenlették, ha jövevénynek csúfolták. Ellenben a magyart senki sem merte jövevénynek csúfolni, még akkor sem, mikor a világon minden hatóság ellensége volt.

Látjuk ezekből, hogy hazánk pusztai vidékeire a világ minden tájáról mindenféle nép jött, jöttek magyarok is, jöttek az északi, északnyugati, északkeleti felföldről és Erdélyből is. Sem a politikai, sem a nyelvi, sem a természeti határok nem szolgálták akadályul. A moldovai elkínzott oláh nép, a Moldovánok, az oláhországi rettenetesen üldözöttek; a török dúlás elől a szerbek és bolgárok, horvátok mind jöttek; a germánok földjén nagy ínségtől űzött népfajok mind boldogulni óhajtottak itt s a hatóságok szívesen látták. *Ellenben az ősmagyarság rajait, akiknek ősei a töröktől elűzve magukkal vitték az emléket annak, hogy ama föld a birtokuk volt, ezeket a jogutódokat, a jogos örökösöket nem látták szívesen s lehetőleg elutasították.* Mindazonáltal ezek is jöttek s helyükre a kiürült felföldre és Erdélybe másfajta nép jött, mint ezt most is látjuk igen sok kivándorló nyomán. De együtt volt az ország nagy területén az ország különféle vidékeiről kimozdult népfajok s a külföldről beszüremlett sokaság keveréke.

Milyen arányban? Mennyi esik a gyarapodásból a vándorlásra és mennyi a születésre?

A statisztika a következőkben tünteti ki ezt:

Magyar:

1720-ban 1,162.000 (45.5%).

1787-ben 2,320.000 (29.4%).

Nem magyar:

1720-ban 54.5% 1,420 ezer.

1787-ben 70.6% 5,573 ezer.

Látjuk, hogy bár a magyarság száma 67 év alatt megkét-szereződött, mégis az ország népességében elfoglalt aránya visszaesett, mert 1720-ban a magyarság aránya 45.5%, 1787-ben pedig csak 29% és ha még Horvát-Szlavonországot is beleszámítjuk, csak 25%-re, tehát a lakosság negyedére esett. Ez a feljebb vázolt nagy bevándorlás miatt történt. — Ugyanis a magyarság is vándorolt az ország egyik részéből a másikba, de végösszegében gyarapodást a születésen kívül más forrásból nem nyert, mert ebben a mozgó világban még a beolvastás sem érvényesíthette nagyobb mértékben hatását, hi-

szen a rémséges sok idegen bevándorló annyira túl haladta a magyarság számát, hogy a latin nyelv eltörlése korábban a magyart csak éppen azért nem lehetett behozni, mert az országnak még negyed része sem beszélt magyarul.

A nemes latinul beszélt, jobbágya ha urával nem tudott beszélni, a többi jobbággal vagy tótul, vagy oláhul érintkezett, tehát a magyar nyelvnek nem volt általános érvénye, csak ott, ahol a magyar jobbágyság túlnyomó volt. Az arány a következő volt:

1720-ban 2582 ezer lakosból magyar 1162 ezer (45.5%), nem magyar 1420 ezer (54.5%). 1787-ben 8 millió lakosból magyar (29%), nem magyar (71%). Összes szaporodás 5420000 (20.0%), magyar (99.8%), nem magyar (293.6%).

Feltett kérdésünk az volt, hogy a szaporodás mennyiben tekinthető a születés, mennyiben a bevándorlás eredményének, volt-e a magyarságnak térfoglalása és abban részt vett-e a beolvasztás is? Felelet az, hogy a magyarság ekkori szaporodása túlnyomóan a születésnek tudható be, mivel ezen e világon sehol más országban magyar nem élt és így csak önmagában, nem bevándorlásban nyerte szaporodási többletének okát; ellenben a nemzetiségiék nagyobb szaporodásának oka a bevándorlás volt. A magyarság szaporodását igen szépnek kell megismernünk, mert tudni kell, hogy 1720-tól 1787-ig két nagy háború volt és ebben a horvátokat, kiket úgy sem vettünk a fentebbi összehasonlításnál számba, nem számítva: a hadakozásban csak a magyar fogyott és még így is 15 százalék körül van a 10 évi szaporodás. És itt most igazán le kell venni kalapunkat a magyar fajnép szívóssága előtt, hiszen az ország népeinek negyedrészt képezte s mégsem következett be pusztulása, amit ellenségeink jósoltak, tudva, hogy a magyarság a régi időben 80—90 százalékot, a török kiverésekor az ország közepén átlag 67 százalékot és az egész országban 46 százalékot, 1787-ben pedig csak 29, illetve 25 százalékot tett, Tehát folyton hanyatlott 90 százalékról 25-re. A felületes szemlélő ebben igazi pusztulást látott s a tót Kollár meg is jósolta, hogy elmegy a magyar is a többi rokonai, a hunok, avarok után a pusztulásba (1763). Hogy bizhatott volna tehát József császár a hanyatló fajban, hogy tette volna a negyedrészt nyelvét a többi háromnegyed nyelvévé?

És mégis a magyar fajnép, a parasztság és a kis nemesség az Úristen segedelmével csodát művelt. Az a negyedrésznyi magyar a maga otthonában úrnak tartotta magát, az őslakó önérzetével nézte le a jövevény tótot, svábot, rácot, rájuk kényszerítette törvényeit, szokásait s minthogy a klíma szokatlanságát és szertelenségét is jobban bírta, különbnek érezte magát és ezt mégis mondta. A nemzetiségi elemek kiválóbbjai inkább akartak magyarok lenni, hiszen minden dicsőség a magyart övezte békében és háborúban is. Akár a Mária Terézia féle örökösödési, akár a hét éves háborút tekintjük. — A háború lezajlása után hazament rokkant huszár téli esténként a fonóban, vagy kukorica-hántáskor beszélt a nagy dicsőségről. A hazáról, a magyar huszárokról, akik belovagoltak a német, a burkus király palotájába és viharként verték szét az ellenséget. A rokkant huszár elmesélte, mint menti meg a szépséges királynét a huszár, az Isten választott katonája: a magyar huszár. Mint adja búcsúcsókját a királyasszony a harcba menő magyarnak s mint veri ki az ellenséget a huszár, egyedül a magyar huszár. Hogyne akart volna magyar huszár lenni minden katona, hogyne akart volna magyar lenni minden az Alföldre, Dunántúlra vándorolt nem magyar, mikor abban a faluban, a hová költözött, valamire való ember csak magyar volt, a többi pedig semmi sem volt. Ilyen semmi nem akart lenni senki.

Hiszen mindnyájan tudjuk, hogy Petőfi, a szerb eredetű Petrovics fia így énekel a múlt századbéli, a negyvenes évek nemzetiségei támadásáról: „Te rác, te német, tót, oláhság: mit marjátok mindannyian a magyart? Oroszlánokkal vívtunk hajdanában s most a tetvek egyenek meg?”

Íme, ez a lélek tette a magyarságot mind erősebbé az 1787. évtől kezdve, különösen, hogy a császár is visszavonta alkotmány ellenes rendeleteit, Leopold pedig 1790-I-ben törvénybe iktatta, hogy Magyarország független ország, mely semmiféle más országnak alávetve nincs és amelyet csak a saját törvényei szerint szabad kormányozni. Aztán jöttek a Napoleni háborúk és megint a magyar huszár dicsősége hangzott a fonóban és a mezőn. Így a magyarság számaránya Jekelfalusi szerint 1840-re ismét 46 százalékra nőtt. (A TiszaMaros szögét nem számítva).

Tehát újabb 50-60 év alatt, mikormár a magyar földre

való bevándorlás nagyobb arányokat nem öltött, csupán Erdélyben nyomult még mindig nagyobb számmal az oláhság s a felvidékre a tót-ruthén nép, (mely innen aztán még mindig szivárgott az Alföldre is), visszaállott megint az egyes fajok előbbi aránya a Tisza-Maros szöge nélkül:

	magyar	német	tót ruthén	szerb- horvát	oláh	egyéb	nem magyar	száz.
1720-ban	45·5	13·3	17·8	4·3	19·2	—	54·5	száz.
1787-ben	29·—	—	—	—	—	—	71	„
1840-ben	46·0	11·4	20	6·6	15·5	0·5	54·0	„

Tehát 1-20 év. alatt, mely a legnagyobb megpróbáltatás volt a magyarságra, mikor a saját kormányai ellene voltak fejlődésének, a hatalom, a vagyon és az ellenséges népek sokaságát is ellene használták, a magyar faj a maga ellenálló őseréjével, a falusi nép tántoríthatatlan szívósságával, *a városok, a közlekedés, a kultúra, sőt a közigazgatási hatalom segítségével* minden ellenséget letudott győzni és a megrokkant sorokat kiigazította; azt a magyar nemzetet, melynek lassú halálát az ellenség írói, költői hirdették, ismét uralkodóvá tudta tenni. És el tudta érni azt, hogy ezen a földön, ha azt mondták valakire: te szász, te oláh, te tót, te rác, az szégyenlette magát s gyalázatnak vette, de ha azt mondták: te magyar, azt felelte reá a magyar huszár: „Menyecske, ha feléd huszár nyújtja száját, csókold meg a világ első katonáját”. És tisztelt olvasóim, ha meg akarnak ismerkedni azzal a szellemmel, mely minden fegyver ellenében győzni tudott és a gyászos 120 esztendő nemzetpusztító, nemzetrontó nyomorát diadallal verte vissza: olvasgassák Vass Gereben korrajzait. Gyönyörű festései azok a magyar embereknek.

Íme, *a statisztika világánál* e korból is csak azt a képei mutathattuk be, melyet előbb a történelem tanulságai által igazoltunk, hogy *a magyar fajban úgy a természetes szaporodás, mint a beolvasztó tehetség egyaránt hatalmasan működik és fejti ki hatását.*

A negyvenes években ugyan egy hatalmas ellenség erősödött meg hazánkban és ezt a velünk ellenséges bécsi kormány

felismervén, mindenképen igyekezett növelni, *ez pedig a nemzetiségek öntudatra ébredése, a nemzetiségi eszmék káros fejlődése.* Amint a románság, szerbség az ország határain belül kezdte magát összeszedni, egyes izgatók elhintették hazánkban is az ábrándok: a dakoromania, a nagy illyr, szerb, a cseh-tót birodalomak ábrándos eszméit. S minthogy *ebből a csalásból, ezekből az ábrándokból lehetett pénzt csinálni, ilyen népcsalók számosan akadtak,* kiknek nyomán a hiszékeny nép könnyen lépre ment és véres harcra került a dolog. A 48//49-iki ellenforradalmat bűnös kezek idézték elő s a magyarság ártatlan vérének kiontása, az ötvenes évek szenvedése a magyarságra csak felemelő és erősítő tanulsággal szolgált, a felgyújtó gálád testvérekre akár fenn, akár lenn voltak azok, megbélyegző nyomot hagyott. Az áruló testvérek büntudatuk és a felső hóhérok a lelkiismeretfurdalás által sújtva hunytak sírjaikba, eilénben a magyar nemzet él, fejlődik, izmosodik s fokonkint jobban-jobban biztosítja jövőjét.

IV. A magyarság elhelyezkedése, a fejlődés útja és iránya, teendői.

Második kérdés, hogy a magyarság elhelyezkedése megfelelő-e. Itt az ideje, hogy visszatérjünk ama tételünkhöz, hogy az ország fontos pontjain és a központokban a magyarság elhelyezkedésének biztosítva kell lenni s meg kell vizsgálnunk, vajjon ebben a tekintetben a magyarság helyzete megfelelő-e és hogyan fejlődik itt a magyarság?

Lássuk e végett az ország különböző részein az elhelyezkedést és a fejlődést:

Hol?	Mikor?	Magyar	Magyarú beszél	Német	Tót- ruthén	Horvát- szerb	Oláh	Jegyzet
A Duna bal partján	1720-ban	2303	—	843	6850	004	—	Ez a tót imperium, hol 1720-ban má- gyar többségű vár- megye volt: Eszter- gom és Nógrád, — most ebbe jő Hont is
	1890-ban	276	342	84	631	—	—	
	1900-ban	293	372	76	623	—	—	
	1910-ban	327	445	67	588	—	—	

Hol ?	Mikor ?	Magyar	Magyarül beszél	Német	Tót- ruthén	Horvát- szerb	Oláh	Jegyzet
A Duna jobb partján	1720-ban	57.4	—	27.5	1.9	13.4	—	Itt Moson, Sopron és Vas voltak nemzetiségi többségűek, most egyedül Moson, de ennek 13.7% magyarsága 34.9-re nőtt, 71% német-sége 55-re esett
	1890-ben	68.5	76.1	21.1	0.6	6.5	—	
	1900-ban	70.0	78.9	19.7	0.7	6.3	—	
	1910-ben	72.0	82.8	18.0	0.6	6.0	—	
Duna Tisza köze	1720-ban	65.9	—	9.4	2.7	22.1	—	Itt Bácsbodrogye 1720-ban 3% ^o , most 42.3% ^o magyarságot tüntet fel.
	1890-ben	73.3	80.8	14.6	3.5	7.7	—	
	1900-ban	77.3	85.2	12.1	3.1	4.6	—	
	1910-ben	81.2	89.1	9.5	2.1	4.2	—	
A Tisza jobb partján	1720-ban	43.2	—	8.21	47.8	—	—	Itt a magyarság abszolút többségre jutott. Beregben relat. többségre emelkedett (1720-ban magyar többsége volt). Zemplén 1720-ban tót, most magyar többségű
	1890-ben	45.0	52.0	7.9	32.1 ; 14.0	—	—	
	1900-ban	49.1	56.7	6.2	29 ; 14	—	—	
	1910-ben	53.5	64.1	5.6	25 ; 14	—	—	
A Tisza bal partján	1720-ban	73.0	—	0.4	7.8	—	18.8	1720-hoz képest Szilágyban a magyarság elvesztette abszolút többségét, újabban azonban aránya emelkedik. Ugocsában is úgy van, sőt itt már rel. többséget nyert.
	1890-ben	59.2	60.5	3.8	4 ; 8	—	25.4	
	1900-ban	60.9	68.5	3.3	3 ; 8	—	24.6	
	1910-ben	61.9	70.6	3.2	3 ; 8	—	24.0	
Erdély- ben	1720-ban	36.1	—	15.6	—	—	48.3	Itt látszik, hogy az 1720 utáni bevándorlás a nemzetiségek és kivándorlás a magyarság részéről teljesen az oláh-ságot juttatta többségre. Újabbban a magyarság emelkedik, a többicsökken.
	1890-ben	31.0	37.5	9.7	—	—	56.7	
	1900-ban	32.9	40.3	9.4	—	—	56.4	
	1910-ben	34.3	44.2	8.7	—	—	55.0	

Hol?	Mikor?	Magyar	Magyarul beszél	Német	Tót- ruthén	Horvát- szerb	Oláh	Jegyzet
A Tisza- Maros szögén	1720-ban	20·1	—	5·4	—	34·9	39·6	Itt a nagy bevándorlás a nemzetiségeket tette úrrá; de újabban a magyarság a második helyre küzdötte fel magát. Rel. többsége van az oláhságnak
	1890-ben	17·3	23·9	22·7	2·2	14·5	41·0	
	1900-ban	19·9	29·4	21·9	2·3	13·7	40·0	
	1910-ben	22·2	36·3	19·9	2·2	13·8	39·5	
Dráván túl	1890-ben	3·2	4·7	5·3	—	62;26	—	Itt a magyarságot rossz akarattal kevesebbre vették, inkább kétszerannyi volna helyes.
	1900-ban	3·8	5·8	5·6	—	62;25	—	
	1910-ben	4·1	6·5	5·1	—	63;25	—	
Egész ország a Dráván innen	1720-ban	45·0	—	13·4	18·0	4·0	19·6	1720-tól a magyarság emelkedése 10% az összes nemzetiséghez viszonyítva; a többi mind fogyott
	1890-ben	48·5	55·7	13·1	13 ; 3	1·3	17·1	
	1900-ban	51·4	59·6	11·9	12 ; 3	1·3	16·6	
	1910-ben	54·5	64·7	10·4	11 ; 3	1·3	16·1	
A magy. bírodalomban	1890-ben	42·8	49·2	12·2	11 ; 2	9·6	14·9	Csaka magyar emelkedik, a többi stagnál, vagy fogy.
	1900-ban	45·4	52·9	11·1	11 ; 2	9·6	14·5	
	1910-ben	48·1	57·4	9·8	9 ; 2	9·5	14·1	

A Tisza Maros szögét 1720-ban nem lehet teljes valósággal kimutatni, mivel az erre vonatkozó adatok rendkívül hézagosak. A Dráván túli részekre ebből az időből nincs adatunk, bár ez akkor szorosan ide tartozott és a magyarság is valószínűleg a mostaninál nagyobbarányú volt ott.

Dráván innen a szaporodás főbb adatai:

	Magyarság		Nemzetiségi		Összes nép	
	száma	%	száma	%	száma	
1720-ban	1,162 ezer	45·5	1,420 ezer	54·5	2,582 ezer	
1787-ben	2,320	"	29·0	5,573	"	7,893
1850-ben	5,000	"	44·2	6,312	"	11,312
1870-ben	6,027	"	44·4	7,552	"	13,579
1880-ban	6,404	"	46·6	7,345	"	13,750
1890-ben	7,853	"	48·5	7,803	"	15,163
1900-ban	8,589	"	51·4	8,133	"	16,722
1900-ben	8,652	"	51·4	8,183	"	16,838
1918-ban	9,945	"	54·5	8,320	"	18,265

kat nélk.

kat-gal

kat-gal

A magyarság összes száma a *magyar birodalomban* 10,050.575. A nem magyarok száma 10.835,912; a magyarság szaporodása 1.308,274 (15%); a nemzetiségeiké 323,654 (3%) összes szaporodás 1.631,928 (8-57.,) 1900-1910.)

A magyarság számának növekedése	a nemzetiségeké	
1720—1787-ig	100 0‰	293·4‰
1787—1850-ig	115·0 „	11·0 „
1850—1870-ig	20·5 „	19·4 „
1870—1880-ig	6·3 „	2·7 „
1880—1890-ig	14·9 „	6·26 „
1890—1900-ig	16·7 „	4·2 „
1900—1910-ig	15·0 „	3·0 „

Íme látható, hogy a magyarság a nemzetiségi eszme felébredése óta is folyton és intenzív módon előrenyomul és 1900-ban már az abszolút többséget is eléri a szűkebb értelemben vett Magyarországon s hogy 1910-ben megejtett népszámlálás Szent István koronájának birodalmában 481% et talált.

És hogy a magyarság a maga előnyomulását önmagától, 1870-ig még a kormányoktól is akadályozva, minden körülmény ellenséges hatása alatt is megtehetette, azt a faji őserő és az otthon erősségének védelmén kívül *elhelyezkedésének* is köszönhetette. Ha áttekintjük a népességi táblázatokat, úgy találjuk, hogy már 1720-ban az Alföld, a Dunántúl, a Duna-Tisza köze, tehát az ország közepe erős 66.7%-on felül álló magyarsággal bírt. Az Alföldhöz csatlakozó megyék is többnyire nagy magyar többséggel bírtak. Ez az arány azóta csak javult, tehát a magyarság az ország közepén tömören helyezkedett el s így mint egy áttörhetetlen, fegyveres falanx egymásnak hátat vetve, egymásra támaszkodva vivta meg a köröskörül lévő ellenséggel a diadalmas harcot. Az ország közepén elhelyezkedett magyarságot körülveve, idetelepedett idegenek övező vasgyűrűje itt-ott megpattant s a magyarság az ország határszéléig is eljutott mint Erdélyben a székelyföld, túl a Dunán Somogy- és Zalamegye által. Igaz, hogy a községeinek száma kevesebb, mint a nemzetiségek községeinek száma, de kevesebb községben sokkal nagyobb számú lakos él. Mai nap azonban ki tekintene minden községet egyenlőnek: Mezőkövesdet ki tekintené Répáshutával, Orosházát Csorbával, Zetalakát Hétúrral egyenlő értékűnek. — Ezenkívül ma a közigazgatás, a törvényvénykezés, az iskolázás, a posta, a vasút, mind a magyar nyelv

erősebbé tételére dolgozik s habár erősebb és gazdagabb a nemzetiségi tábor, mint hajdanában, mégis, mivel az összes központok a magyar hatóerő irányában dolgoznak, a győzelem a magyar fajé lesz. A magyar faj el fogja érni Mátyás korának hatalmát, de szívós és kitartó küzdelem mellett. Ebben most már a városok fogják segíteni, melyek a 80-as évek előtt inkább akadályozták, ellenben most ott a magyarság mindenütt többségre jutván, a legfontosabb pontokat teljesen meghódította. Tehát ebben a tekintetben is azt mondhatjuk, hogy a magyarság elhelyezkedése a legszerencsésebb. És a nemzet jövőjére ez most a legnagyobb fontosságú körülmény.

Tudvalevő dolog ugyanis, hogy összes városaink többnyire a németek alapították. Ha voltak is népes magyar helyiségek ezek a könnyebb védelem végett jöttek létre. Kassa sőt Arad, Szeged stb. lakóinak városias jellegű polgársága is vegyes nyelven beszélt a 18-ik században s még a 19-ik század elején is nagyobb részt. Ez a többnyire német nyelvű városi polgárság elzárkózott a város falai vagy házai között, a legtöbb még csak megtelepülni sem engedte a magyart. Bocskay (1606, illetve 1608.) törvényei megadták ugyan a magyarságnak a városokban való letelepülés jogát, de még ez után is az igazi városok legújabb időkig német jellegűek voltak. El magyarosodásuk a legújabb kor eredménye, az a kiváló német, részben bunyevác lakoságnak az érdeme, mely önként csatlakozott a magyarsághoz. Itt igen szép példát mutat Szabadka, Pozsony, Kassa, Temesvár, Lőcse stb., hol az iskolákat már akkor is önként magyarrá tették, mikor még a lakosság túlnyomó többsége nem magyar volt.

A városok fejlődése ma teljesen magyaros irányú s minthogy a magyarság igen nagy mértékben todul a városokba és tudván azt, hogy a magyarság nagyobb része vagy városokban vagy népesebb községekben él, egyesén kimondhatjuk, hogy a városok boldogulásának ügye a magyar faj boldogulásának kérdése.

Álljon ennek bizonyítására az alábbi táblázat, mely szerint a tvh. j. városokban

	magyar	magyarul tudó	német	tót	oláh	ruthén	horvát	szerb	egyéb
1900-ban	69.1	80.4	13.9	3.2	1.6	0.1	3.9	3.0	5.2
1910-ben	73.7	85.1	10.5	2.8	1.6	0.1	4.5	3.0	4.3

Valamivel kedvezőtlenebb a magyarság aránya a többi

városban, de még mindig nagyobb magyarság száma itt is, mint a nemzetiségeké.

Mindazt, amit a városok gazdasági, kulturális, közegészségi viszonyai javítására teszünk, a magyar faj javára tesszük; mindazzal, amivel a városoknak ártunk: *a magyarság életerét zsibbasztjuk meg*. A városok hordozzák a legnagyobb terhet, a városok fizetik az ország adójának jó nagyobb részét, *tehát a magyarság az állam terhének nagyobb arányát viseli a lélekszám arányánál, nemzeti kötelessége tehát minden kormánynak, hogy így a városok és azok polgárságának nagy terhet elviselni segítsék*.

Látjuk, tudja mindenki, hogy a magyarság nagy része a városokban lakik; látjuk, hogy különösen a nagyobb városok halálozási aránya szörnyű nagy, miért engedjük, hogy a városokban az a rémséges halálozási arány tovább is pusztítsa a magyar faj népet? Hiszen ha a közegészségi viszonyok javulnának, a halálozási arány a 26-32 százalékról, melyen most áll, leszállna 18-20 százalékra. Mily óriási emberpusztulás foly a városokban s mily nagyszámú magyart lehetne így megmenteni. A közegészségügy klérdése tehát a legfontosabb kérdések között is a legelső, mert így különösen a kisdedek százezreit mentenők meg az elpusztulástól és azokat a számos millió koronákat, melyeket a koporsókkal a földbe raknak. Ez a teher is a magyarságot nyomja, hiszen a módosabb városi lakosság ezen a címen is többet áldoz, mint a havasokban lakó más ajkú lakosság, melynek legfelebb a papja drágább, de koporsóját maga tákolja össze, tehát semmibe sem kerül.

A városok ügyeinek felkarolása különösen fontos az erdélyi részekben, hol azok a magyarság legfőbb oszlopai lettek. S a hol épen úgy, mint a többi városban, a magyarság fokenként és rohamosan szaporodván, biztosította a magyar faj számára a számbeli elsőbbség mellett a kulturái és gazdasági elsőbbséget is, amely utóbbiakban segítő versenytársa a német polgárság.

És ebben a munkában egyaránt segített a magyarság természetes szaporodása, beolvasztó ereje s ezekkel együtt az ország területén kedvező elhelyezkedése. Ezeknek segedelmével sikerült a magyarságnak domináló helyzetbe jutni s megszerezni a feltétlen elsőbbséget magának.

Ezekben mutathattunk reá általánosságban arra, hogy a magyar állam keretében fajunk az utolsó kétszáz év alatt a leg-

nagyobb megpróbáltatások között, a legrosszabb viszonyokkal, segítő eszközök nélkül küzdve gyönyörű munkát végzett. Ellen-séges kormányzatok és népek ellenére ebben a nagy amfiteátrum-ban, elvesztett többségét vissza szerezte s visszavított alkotmánya segítségével egy pusztuló, haldokló népből 10-12 millióra sza-porodott, művelt és életerős nemzetet alkotott. Fejlődésének iránya kedvezően indul és halad tovább.

Ez a nemzet lakóhelyét: a magyar hazát millió ördög támadása ellen is megvédte, kiépítette s csupán még betetőzése van hátra, amely épület egyes szárnyainak ez a végső kiépítése elsősorban azokra vár, akik abban lakóhelyet, védelmet és életük fentartására alapot találtak. A központ, a nagy Magyarország nemes magyar népe azonban, amely a nagy épületnek, hogy úgy mondjam már betetőzött kupolacsarnokát lakja, nézzen minden irányba és segítse az egyes szárnyak munkáit tettel biztatással, anyagilag is, mindenesetre azonban nagy erkölcsi támogatással, hogy a szárnyak betetőzésével foglalkozó testvérek az elemekkel, a rossz indulatú ellenségekkel folytatott nehéz küzdelmükben központi támogatást leljenek. Láthatják ugyanis, hogy a tótságot segíti és szervezi a gazdaságilag erős cseh, a szerbet és horvátot segíti, lelkesíti a nagy szláv eszme s a balkáni diadalok által megnövekedett országok és egyesülő fajok nagy önbizalma. Mindnyájukat a magyarság fejlődését álnok szemmel néző ellenséges nagyhatalmak kézalatti támogatása. A románságot óriási erkölcsi és anyagi támogatásban részesíti a fiatal és gyönyörűen fejlődő Románia s a román királyságban élő és álló román intelligencia és gazdasági szervezetek. A mi szegény magyar, végbeli harcosainkat nem segíti senki és semmi. A politikai élet silány jelszavai alatt a végek magyarsága egymással folytatott gyilkoló testvérharcot s nem látják a leselkedő ádáz ellenséget. Lábuk alól hull ki a talaj s míg az erdélyi román ifjak száz meg száz ösztöndíjat találnak a határőrvidéki, a Gozsdu és más alapítványokból, hogy tudomány- és műegyetemeken, jogi, gazdasági és kereskedelmi akadémiákon, ipari gazdasági és kereskedelmi szakiskolákban tanulmányaikat folytathassák, addig a szegény vérbeli magyarság -- néhány vármegyétől eltekintve -- teljesen magára, szegény keresetével* van hagyva.

Édes testvéreim, magyarok! Figyeljétek kérő szavunkra, akik ott a délkeleti határon a magyar faj érdekeit akarjuk bizto-

sítani, segítsetek! Egy-egy korona a tehetősebbektől, néhány fillér még a szegényebbekről telhetik évenként erre a szent ügyre. Ne várjátok a folytonos koldulást, hiszen ti is magyarok vagytok, tudhatjátok, hogy mi is egy vérből származván veletek, nem tudunk kéregetni. Nincs ahhoz nevelve fajunk, hogy még ennek a szent ügynek nevében is kéregessen. De ti, akik számot tartotok arra, hogy jó magyaroknak tartsanak, minden évben aki teheti, végy akkor, amikor teheti, ha csak egyszer is az életben, adjon a szent célra valamit! . . .

De nemcsak a délkeleti részen van tennivaló. Alakuljanak másfelé is megfelelő szervezetek és azokat is támogatni kell. Nem lehet azonban rossz néven venni, hogy mi a régi erdélyi magyarság ügyét vettük pártfogásunkba, hiszen nemcsak az ösztönöz erre, hogy ott születünk; nemcsak őseink kiontott vére által megmentett szülőföldünk el nem múló szeretete sürget erre, hanem elsősorban az, hogy magyarok vagyunk és azt látjuk, hogy itt van a legnagyobb baj. Itt van baj és itt veszedelemtől lehet félni. Nem lehet tudni, lesz-e időnk a magyar faj fejlesztésére és mennyi esz, hiszen, lia a mostani csendesebb idők folynának, a magyar faj életereje, – amint az eddigiekben kifejtettem, – elég volna arra, hogy zászlónkat kitűzze arra az erődítési fokra is, amelyet délkelet felé építgetünk, ámde ki tudja azt, hogy van-e erre időnk? ... Mi, a XV. század végén Európa első nemzete valánk, legnagyobb népe ennek a földrésznek. Ki hitte volna, hogy ismeretlen ellenség tör elő kelet homályából és a dicső magyar államot porba dönti és a magyar faj szupremáciáját megingatja?... Ma már, vagy még nem vagyunk nagy nemzet. Kelet felől szívósabb és ádázabb ellenség fenekedik reánk, mint valaha., Nézzük, hogy a bolgár-szerb-görög nép a maga harci területén azzal akar a föld szerzésre jogcímet szerezni, hogy a törökség kigyilkolásával a maga fajtáját akarja többséggé tenni. Maga javára korrigálja meg az ethnográfiát, az etnikai viszonyokat, hogy aztán arra hivatkozva elfoglalja ősei (?) földjét s megnyerje a nagyhatalmak jóváhagyását a bevégzett tényhez. Ne feledjük el, hogy ilyen ethnográfiai korrekción a szegény erdélyi magyarság már kétszer esett át 1720. óta. Anniig a török-tatárral harcoltunk, tudtuk, hogy ellenséggel küzdünk. Rendben volt az akkori erkölcsök szerint. De amikor leráztuk magunkról az *ellenséget*, akkor *test-*

véreink támadtak ellenünk és Erdély magyarságának nagy részét kigyilkolta a dicső ősök pseudó ivadéka s nem kegyelmezett meg a csecsszopónak sem, nehogy vitássá tegye majd az elrablott kincsek birtoklását.

V. A magyarság küzdelmének mai állása. Az erdélyi viszonyok.

A magyar faj fejlődése szépen tart Erdélyben is, de sokkal lassabban megy, mint másutt, mert nagyobb, szívósabb ellenállással kell küzdenie. Az egész nagy Magyarországon a nemzetiségeknek jóformán nincs középiskolájuk, de Erdélyben egész sorozat van ebből. A nemzetiségek kultúrája itt virágozik legszebben, sok tekintetben a magyar faj kultúráját is felülhaladja. És én nem azt akarom ebből következtetni, hogy azt az ellenfél kultúráját megsemmisítsük. A világért sem, az hadd virágozzék, az minket nem bánt; de azt akarnám, hogy a mienk erősebb, hatalmasabb, melegebb, vonzóbb legyen. Legyen oly eiős, hogy annak sziklavárán ne diadalmaskodhassék semmiféle ellenség; legyen oly fényes, hogy mindenki bámulja meg világítsa be még ellenségeink lelkének sötétségét is és legyen oly áldott melegségü, hogy minden népben élessze fel s növelje a testvéri szeretet, hiszen mi nem arra születünk, hogy egymást kigyilkoljuk, hanem, hogy szeressük, támogassuk és közös munkánk segédelmével országunkat és az emberi nem boldogulását elősegítsük.

Sokan azt mondják, hogy a helyzet annyira romlott, hogy célunkat már nem érhetjük el. Ebben a meggyőződésben vannak a nemzetiségiiek is, de csak azért, mivel ismerik a magyart, hogy nem tudott eddig szívósan egy célra törekedni és azért önzetlenül dolgozni, lankadatlanul munkálkodni és törhetetlenül előnyomulni a jelzett irányban. Mások nem is tartják bajnak azt., amitől mi évtizedek óta félünk, amért már harminc éve keressük az utat és az eszközt, hogy a szerintünk legnagyobb veszedelmet visszaverhessük.

Aki azonban ismeri a történelmet, figyelemmel kíséri a fajok harcát, különösen a déli és keleti határainkon, a Balkán-félszigeten; aki ismeri az ott lakó népek ábrándjait, az nem fogja elhinni, hogy nincs baj és nem baj az, ha nem törődünk

az ott történő dolgokkal. Aki megfigyelte, amit a történelem és a statisztika fáklya világánál megláttunk, az nem fogja elhinni, hogy a helyzet most rosszabb, mint a múltban. Az 1720. után bekövetkezett és a magyar faj ellen irányított nagy telepítés korában nagy volt a baj. A magyarság lehanyaglott a népesség negyedrésszére, vagy helyesebben mondva, a magyarság ellen-ségei felszaporodtak háromszoros nagyságra. Közel voltunk a vég megsemmisüléshez.

Ellenünk harcolt a hatalom, az államkormányzat központi irányító hatalma, ellenünk harcoltak a városok idegen ajkú népei, ellenünk dolgozott az ipari és kereskedelmi alkotások irányzata; ellenünk harcolt a nemzetiségek birtok-vágya és gyűlölete. Mellettünk csak a magyar nép megtörhetetlen ereje, a magyar alkotmány szervezettsége, az otthon szeretete és a magyarság szerencsés elhelyezkedéséből származó gazdasági ereje. És ennyi segítséggel is győzni tudott a magyarság. Most már ezek segítségével elnyerte az országban általában az abszolút többséget. Nagy ellenségei közül most már megnyerte az állam központi tevékenységének, a városok óriási hatásának, a közlekedés, közoktatás, az ipari és kereskedelmi alapítások kedvező irányításának támogató, segítő hatását, sőt a nemzetiségek koncentrált támadása is, ha most hevesebb is, mégis meggyengült, mert a felduzzadó és a folyam völgyeket, a városokat meghódító magyarság szétörte a szorító vasgyűrűt, szétválasztotta a nemzetiségek összeérő s gyilkoló lávaáradatát. Mily másjépe nyílik most élénk, ha mindezeket látjuk és meggyőződünk arról, hogy ha ellenséges nemzetiségeink nyertek is erős segítő támaszt külföldi fajrokonainkban a múlt század óta, de mi sem küzdünk most egyedül, csak a magunk faji erejétől segítve, hanem velünk van a szervezett nemzet hatalma, egy 20 milliós állam gazdasági ereje, kedvező elhelyezkedésünk, mert mi foglaljuk el az ország közepét, a legtermékenyebb Alföldet, a folyam völgyeket és a legfontosabb ponton őrtálló várak: a városok a mi érdekeinket védelmezik mindenütt még akkor is, ha nem a fajmagyar nép adja lakosságuk többségét. És ez a többség a 32-ik oldalon közölt kimutatás szerint most már háromnegyed részben magyar. Erősen magyarosodik és nyelvünket közel kilenc-tized részben beszéli. Ebben a csoportosulatban utánunk legfontosabb

eiern a németiség, amely egytized résszel van képviselve és ez a nagyon értékes elem teljesen reánk van utalva, mert csak általunk és velünk él; nélkülünk és ellenünk biztosabban elpusztul, mint a homokra hulló esővíz. Hiszen beláthatja, hogy nyolcszáz év alatt a magyarság sohasem törekedett a német elem megsemmisítésére s fennmaradtak, virágoznak máig. Ellenben nézzenek a szomszédba, akár keletre, akár délre, beláthatják, hogy ott idegen ajkú elem számára csak kínos halál, semmiesetre sem az élet vár.

A németiséggel együtt a városi magyar polgárság általában 84 százalékot tesz, ennek ellenében a román elem 2 százalékra sem megy, a horvátok 4.5, a szerbek 3 százalékot tesznek és ezt az arányt is a Dráván-túli részek segítségével érik el. Ha ezt az ország részt figyelmen kívül hagyjuk, jelentéktelenné válnak.

Mindezekben tehát megfeleltünk arra a kérdésre, hogy a magyarság települési viszonyai kedvezőek-e s bebizonyítottuk, hogy az ország legfontosabb pontjait, az ország közepén lévő nagy magyar Alföldet, a folyam völgyeket, az egész országban a földrajzi törvények szerint legjelentősebb átmeneti és érintkezési pontokon alakult városokat, nyugaton a művelt nemzettekkel összekötő határrészt, a Dunántúlit; keleten a legagresszívabb ellenségünktől elválasztó ország részt: a Székelyföldet erős, majdnem tiszta magyar fajnép lakja és azon kívül is minden jelentősebb ponton a magyar faj erősödik, amn egészen világosan igazol az alábbi táblázat, amely az erdélyi városok szaporodását és fajnépei arányának változását állítja szemünk elé s mutatja, hogy a magyar nép küzdelmének mai állása kedvező a népszám tekintetében.

Az erdélyi részekről kifelé, tehát Románia felé a forgalmat első sorban *Brassó* közvetíti, annak magyarsága 1890-től 1910-ig 34 százalékról 43.4 százalékra nőtt, *a magyarul tudók száma a lakosság kétharmada*. Tehát itt nem sok kell ahhoz, hogy a magyarság nyelve átvegye a közlekedő szerepet s egy évtized okos politikájánál a magyarság abszolút többségre szorítható.

A másik nagy fontosságú átmeneti hely *Nagyszeben*. Ez az erdélyi szászok és románok kulturális középpontja. Óriási számbeli, kulturális és gazdasági erővel lépnek itt fel a nemzetiségek. Ezen kívül a vidéken is a román elem óriási túlsúlyban van, a szászság is felülmúlja a magyarságot. Mégis a magyarság 1890-től 1910-ig 15 százalékról 22 százalékra nőtt. Igaz, hogy a román elem is 21 százalékról 26 százalékra gyarapodott, tehát felülhaladta az összes létszám negyedrésztét. Ellenben a szászság 61 százalékról lehanyatlott 50 százalékra. Világosan látható, hogy a szebeni szászság létszáma dekadenciában van és a legközelebbi tízéven elveszíti abszolút többségét. A választójog szélesbülése következtében a városi élet kormányzása kiesik kezéből és ezzel együtt minden téren vissza fog szorulni. *Teljes letörését csak a magyarsággal együtt akadályozhatja meg* és a magyarságnak is érdeke, hogy a német elemmel egyetértőleg járjanak el, mert a közös ellenség a románságban rejlik. Vesse le hát az erdélyi szászság a magyarságtól való elzárkózását, a magyarság pedig az okatlan ellenszenvet, közeledjenek egymáshoz szeretettel. A magyar tanuljon meg németül, hiszen ezért tettük kötelezővé a német nyelvet minden polgári-, közép- és szakiskolában, a németek is tanuljanak magyarul s legfőképpen engedjenek érvényesülést a magyar fajnak a városi élet, az ipar és kereskedelem folytatásában és kormányzásában. A mostani elzárkózottság mind a két faj kárával jár.

Igen fontos érintkező pontok itt Kolozsvár, Marosvásárhely, amelyek magyar empóriumok és magyarok az összes székely városok. A székely nyelv medence a magyar Alföld felé Marosvásárhelytől, Dicsőszentmárton, Kolozsvár, Bágyfihunyad és Nagyvárad útján van összekötve, ezek túlnyomóan magyar városok és a magyarság itt évről-évre emelkedik.

Más irányban Székelyudvarhelytől a Küküllő völgyén

Segesvár, Medgyes, Nagycnyed, Oyulafeliérvár, Szászváros, Déva kötik össze Arad felé a magyarságot az alföldi magyarsággal és itt is a magyarság szilárd helytállásáról adhatunk hírt. Bár kisebbségben van.

Ebben az irányban tehát a magyarság elhelyezkedése kitűnő és fejlődése is értékes. Azonban meg kell jegyeznünk egy igen fontos igazságot. A városok fejlődése, éppen így a szétarabolódó nagybirtok széteszlása csak a néptömegk által történik. Amilyenek a néptömegek, olyanok lesznek úrrá a városokban és a földbirtokokon is. Amint a városi élet és az ott nyüzsgő ipari-kereskedelmi foglalkozás a magyarságot messze földről is vonzza, sűríti és idegen népek között is dominálóvá teszi, így kell észrevenni, hogy a többi helységben lakó népesség is ilyen vonzó-taszító erők hatása alatt alakul és ehhez képest fog alakulni a birtokos elem mindenütt és a népesség többsége is. Mielőtt ennek bővebb fejtegetésébe bocsátkoznám, előbb be akarom fejezni azt, amiről itt szó folyt. Amint az erdélyi részekben a magyar haza forgalmát kifelé közvetítő pontokon a magyarság a németiséggel, vagy anélkül vette a kezébe a túlsúlyt, éppen így bebizonyíthatjuk az ország déli részein is. Nem kell említenem, hogy Nagykanizsa, Kaposvár, Pécs, Mohács magyar focusok, de hozzá tehetjük, hogy a kisebb helyek: Alsólendva (87 százalék), Letenye (96 százalék), Csáktornya (46 százalék), Csurgó, Zákány, Berzencze, Barcs (70.6 százalék), Szigetvár (97.4 százalék), Siklós (87.7 százalék), Szentlőrinc (98.8 százalék) magyar, Villány és Bélye német-magyar lakosságú községek. A szerb nyelvutáiOii fekvő Bács-Bodrog vármegyében Szabadkától délkeletre, a Tisza mellett mindinkább a magyarság lesz úrrá s a déli részeken. *Gombos*, ez a fontos átkelő hely színmagyar, *Apatin* német-magyar s általában a délnyugati Bácskában a németiség a túlnyomó. A német és a magyar elem együtt a titeli és zsabylai járás kivételével, mindenütt dominál. A városok, *Baja*, *Szabadka*, *Magyar-Kanizsa*, *Zenta* magyar többségűek. Az egykor oly dühös szerb fészeken: Titelen a szerbség 42 százalékot tesz, a magyarság és németiség itt is együtt felül múlja. Zornbor város magyarsága 1880-tól 1910-ig 21.5 százalékról 33 százalékra s a legfontosabb *Újvidéken* 26.9 százalékról 39.7 százalékra erősödött, a szerb elem 65.5 százalékról 39.1 szá-

zalékra, Újvidéken 42.1 százalékról 36.4 százalékra esett. Úgy látjuk tehát, hogy a magyarság itt viszonylagos többségre téti szert. Magában a vármegyében a magyarság 42.3 százalékkal szintén viszonylagos többségre emelkedett, a németiség 28.3 és a szerbség 18.6 százalékaival szemben.

A Tisza-Maros szögén a magyarságnak expansióját főképpen Toron tál- és Tcmesvännegyékben kell megfigyelni. Itt a németiség a magyarságnak hűséges segítő társa és mindkét fajnuépnek az oláhság és a szerbség ádá ellensége. Csakhogy míg a magyar és német elem az együtt működésre meg tudja találni a bázist, ez a román és szerb elemnek nem sikerül. Veszedelmes és erős vára itt mindkét nemzetiségnek a nemzeti (görög keleti, szerb és román) egyház. Soha egy államférfiú nagyobb tévedésbe nem esett mint, a mi ideális Eötvösünk, aki kodifikálta a görög keleti nemzeti egyházakat és ezzel jóformán szentesítette, hogy görög keleti magyar nem lehet. Mennyi küzdelemben volt a hazafias, magyar görög keletieknek részök és még sem tudták elérni, hogy magyar görög keleti egyház is legyen. Most szervezik a magyar görög katolikus püspökséget. Ez is óriási hatással lesz a magyar faj védelmére; mily fontos dolog volna, ha magyar görög keleti püspökséget is szerveznének. Temes megyében a magyarság 93%-ról tíz év alatt 9.10-ig 11.9-re szaporodott, Torontálban 18.9 %-ról 21%-re, Aradban 21.8%-ról 22-21%re, Csanádban 73.8-ról 74.81%-re, Krassóban 48.10-ről 7.3%-re nőtt. Itt fontosabbak a városok, a hol igazán gyönyörű fejlődés van: Arad városba 69%-ról 73%-re, Pancsován 15.4-ről 16.2-re, (itt németiség 35.9%), Versecen 10.9-ről 14.4re (itt a német elem 49.6%) és Temesvárott a 32.2%-ról 39.4%-ra nőtt az utolsó 10 év alatt a magyarság (német elem 43.1%). Tehát a magyar és a német elem együtt minden városban dominál. Érdekes azt is megjegyezni, hogy 1880-tól 1910-ig Nagybecskerek magyarsága 19.3%-ról 35.1%-re nőtt (és itt relativ többségre tett szert. A német elemmel együtt 70%tel domináljuk a szerbket. Érdekes továbbá Lúgos, a hol a magyarság 1880-tól 1910-ig 12.4%-ról 34.7%-re, Karánsebes, a hol 6.5%-ról 17.7%-re, Orsova, a hol 15%-ról 32.2 %-re növekedett a magyarság. És mindezeket a nevezett pontokat a német elemmel együtt feltétlenül dominálják.

Az északnyugati felföld tótsága nemzeti egységünkre nem oly veszedelmes mint a déli szerbség és a délkeleti románság.

Igaz ugyan, hogy itt a fészkelődő és a saját ruhájába nem férő cseh népség itt is vetetegeti a konkoly magjait, azonban ők a mi tótjainkat testvéri ölelésükkel csehekké akarják át testvériesíteni s ezen meg fog törni a barátság. A magyarság nem kívánja elvenni semmiféle népnek a nyelvét, mi csak a magunk fajtát védelmezzük s tőlünk akár a világ végéig megmaradhatnak a tótok tótoknak, de nekik rossz, ha minket nem értenek meg. Tőlünk kapják a kenyeret, mert a felföld sovány termései nem bírják őket táplálni. Lejönnek hozzánk munkát keresni és így kénytelenek a mi nyelvünket meghnulni, mert mi nem tanuljuk meg az övéket. Azokban a gyárakban és más vállalatokban is, amelyet a magyar tőke alapít a felvidéken, magyarul kell tanulniok, ha alkalmazást akarnak találni. A népsűrítő pontok Pozsonytól egész Ungvárig mindenütt magyar többségűvé változtak. Legszebb példa ebben Kassa, amely egy emberöltő alatt majdnem tiszta magyarrá alakult és ily vagy hasonló változás állott be mindenütt. És ez nem is lehet másképen, mert az ország közepén élő, egy tömegben összefüggőleg lakó 8 millió magyarság, a hatalmas, magyarrá vált fővárossal és az ország belső körzetében izmosodó nagy magyar városok láncolatával, mintegy hatalmas várövezetből ellenálthatatlan erejű rajokat küld ki a szélrózsa minden irányában és az innen kiáramló magyar vállalkozás a folyó völgyekből eljutott éjszak, kelet, dél és nyugat felé az ország határáig. Nem tartóztathatja ezt fel sem a Fátrák és Tátrák, sem a Királyhágó bércei s nem az ezeknél hatalmasabb ellenállású román gyűrű, amely elkülöníti a magyar medencét az erdélyi székely-magyar medencétől.

Mindezeket megfigyelve és hozzávéve azt, hogy az utolsó félszáz év alatt is mindeneget felülmúló arányban éppen az alföldi magyar népesség szaporodott és ha megfigyeljük a hazai népek mozgalmát, a miről táblázatos kimutatást is adunk, meg kell győződnünk, hogy a magyarság kedvező elhelyezkedésében oly hatalmas pozítiót nyert, hogy innen – az egész ország összes fajnépei közül csak neki lévén feleslege – az innen kibocsátott tömör rajokkal okvetlen meg fogja hódítani az egész országot. Nem kell ehhez egyéb csak az, hogy a kormányzat ne egyezkedjék ki a mi rovásunkra semmiféle nációval és ne gördítsen a magyar társadalom útjába akadályokat.

Ellenkezőleg a közigazgatás teljes megjavításával, a közoktatás és közegészségügyi szolgáltatások európai színvonalra eme-

lésével adja meg az ország népének, amit a nemzet és a mai kor megkövetelhet.

Hogy a fentebb elmondottak a valóságnak teljesen megfelelnek, ide mellékelünk három kimutatást. Az első (44. old.) mutatja a nyelvhatárokon élő lakosok magyarrá átfejlődését, tehát igazolja, hogy a magyarság nemcsak nagyban és egészben fejlődik erősebben a többi faj népnél, hanem azt is, hogy a nyelvhatárokon álló helységek magyarsága erősödven, folyton odább tolja a magyar nyelv határának terjeszkedésével a nemzetiségi nyelvhatárt és azt mindinkább szűkre szorítja. A második (46) a törvényhatóságokat állítja magyarságuk szerint sorba; a harmadik azt igazolja, hogy a székely nyelvmedence és a nagy magyar nyelvmedence szépen fejlődik, egymáshoz közeledik és az ezt összekötő láncolat magyarsága erősödik. (Külön melléklet.) A 47. oldalon a jelentősebb városok fejlődése szemléltethető.

A nemzetiségi viszonyok eltolódása a nyelvhatárokon:

	1890			1900			1910			Magyarul beszélő	
	magyar	német	szláv	magyar	német	szláv	magyar	német	szláv	1900	1910
Ugocsa megye	38.2	7.2	42.5	42.9	6.6	39.3	46.5	5.1	37.5	54.4	59.1
Bereg megye	42.4	10.8	45.6	44.7	8.9	45.7	47.8	8.8	42.6	55.3	63.5
Ung megye	27.5	7.6	34.4	30.2	4.6	36.4	33.2	5.2	38.3	39.3	48.6
Zemplén megye	47.2	5.2	35.9	53.1	2.5	32.4	56.5	2.8	27.1	57.6	63.8
Abauj megye	69.6	4.1	25.5	73.0	3.4	22.9	78.0	2.1	18.7	80.9	86.4
Kassa	49.9	13.5	33.6	64.8	8.6	23.1	75.4	7.2	14.8	79.1	90.0
Gömör megye	53.6	2.7	42.8	55.4	2.2	40.6	58.5	1.6	38.4	68.3	74.1
Bars megye	31.1	11.5	56.9	31.7	10.5	57.5	34.8	9.7	54.8	41.6	50.2
Esztergom megye	79.8	11.4	8.2	79.2	11.4	8.6	80.9	10.4	8.3	91.5	88.4
Hont megye	51.6	6.0	41.8	54.5	5.4	39.5	57.5	5.1	36.8	65.7	71.6
Selmeczbánya	16.6	7.8	75.1	19.9	5.6	74.0	41.8	3.0	55.0	39.1	56.0
Nógrád megye	69.2	1.9	27.7	70.5	1.7	26.9	75.6	1.2	22.3	80.1	84.5
Nyitra megye	17.5	9.1	72.8	18.9	7.6	73.0	22.0	6.1	71.0	27.2	35.2
Pozsony megye	39.2	8.8	50.6	39.7	7.7	51.0	42.3	6.8	49.5	46.6	51.2
Pozsony város	19.9	59.9	16.6	30.5	50.5	16.3	40.6	41.9	14.9	53.2	68.5
Zólyom megye	4.0	2.9	92.2	7.3	2.3	89.3	12.4	1.6	84.8	17.6	27.4
Moson megye	24.4	64.3	0.6	29.0	60.7	0.7	34.9	55.0	0.8	46.7	59.6
Sopron megye	49.2	37.7	12.6	50.0	37.1	12.3	50.5	36.8	12.6	57.5	62.6
Sopron város	29.8	63.9	2.9	40.5	53.6	2.8	44.2	51.1	2.3	64.3	74.6
Vas megye	50.5	32.2	17.3	53.0	30.0	16.9	56.9	26.9	16.1	61.4	67.1
Baranya megye	49.6	36.9	13.4	51.3	35.5	13.1	52.2	35.0	12.7	67.7	73.7
Pécs város	74.2	19.1	6.7	77.2	17.5	5.2	83.6	12.8	3.3	92.2	95.6
Tolna vármegye	67.2	31.8	0.9	68.3	30.5	1.2	70.9	27.9	0.9	81.9	85.7

	1890			1900			1910			Magyarul beszélő	
	magyar	német	szláv	magyar	német	szláv	magyar	német	szláv	1900	1910
Bács-Bodrog megye	38·7	30·8	30·8	40·5	29·7	29·8	42·3	28·3	27·2	51·7	56·3
Baja	74·2	10·3	15·5	80·1	7·7	12·1	79·9	8·3	11·7	96·3	97·0
Szabadka	52·7	2·6	44·7	56·1	2·2	41·7	58·8	2·0	39·1	73·2	80·4
Ujvidék	31·6	24·3	37·6	35·2	22·1	33·7	39·7	17·6	34·5	57·5	64·5
Zombor	23·4	10·1	65·8	31·4	8·7	40·2	33·0	7·1	38·8	49·5	52·2
Torontál megye	17·1	31·0	31·1	18·9	29·9	31·2	21·0	26·6	32·2	29·2	36·5
Pancsova	11·4	40·6	43·0	15·4	39·0	41·3	16·2	35·9	41·9	34·0	44·1
Versecz	5·7	55·6	35·3	10·5	53·1	32·2	14·2	49·6	31·4	27·9	39·5
Temes megye	6·5	33·7	42·2	9·3	32·8	40·9	11·9	30·1	40·1	17·0	25·4
Temesvár	26·7	55·9	9·1	35·1	51·0	7·6	39·4	43·6	10·4	61·3	74·6
Arad megye	20·2	10·5	66·7	21·8	10·5	65·0	22·2	9·8	65·3	31·3	35·2
Arad város	61·6	13·4	18·7	69·2	10·0	17·0	73·0	6·9	16·3	87·4	92·6
Bihar megye	52·2	0·5	45·5	53·2	0·4	44·8	52·8	0·4	44·9	61·0	62·4
Nagyvárad	88·8	2·6	6·5	89·2	2·8	6·6	91·1	2·2	5·6	96·4	97·7
Szilágy megye	35·5	0·8	61·6	36·9	0·7	60·5	38·0	0·4	59·1	45·9	48·9
Szatmár megye	59·0	4·5	35·4	61·6	3·3	34·6	65·1	1·7	32·8	71·3	74·5
Szatmárnémeti	94·5	1·3	3·5	93·3	2·2	3·4	94·9	1·8	2·8	97·5	98·6
Nagybánya	77·2	1·1	20·0	76·4	1·3	21·4	77·5	1·4	20·8	86·0	87·5
Nagykároly	94·4	1·0	4·2	96·8	1·0	1·9	98·0	0·4	1·3	99·0	99·6
Besztercze-Naszód m.	4·8	24·1	67·3	7·1	21·0	69·1	8·4	20·0	68·5	13·5	18·0
Kolozs megye	25·4	3·6	67·9	26·8	3·6	68·6	26·9	3·0	68·0	33·8	37·3
Torda-Aranyos megye	25·0	0·6	71·4	25·4	0·4	72·8	25·6	0·3	72·1	32·3	34·7
Alsófehér megye	15·6	3·9	78·4	17·0	3·8	78·2	17·6	3·3	77·4	22·8	25·4
Kis-Küküllő megye	27·4	18·1	49·1	29·8	17·7	50·6	30·1	17·5	47·9	40·2	44·0
Nagy-Küküllő megye	10·5	44·0	39·7	11·8	42·5	42·6	12·4	41·8	40·6	23·7	28·4
Brassó megye	30·1	32·0	35·9	32·6	30·8	35·5	35·0	29·2	34·7	52·1	62·8

A törvényhatóságok magyarságuk szerint összeállítva

	1900	1910		1900	1910
	magyarság %			magyarság %	
Hajdu megye	99.7	99.7	Szatmár megye	61.6	65.1
Csongrád megye	99.5	99.5	Szabadka	55.8	58.8
Jász-Nagy-Kun m.	99.4	99.6	Gömör megye	56.4	58.5
Hódmezővásárhely	99.3	99.2	Marostorda megye	57.9	57.4
Heves megye	99.0	99.2	Zemplén megye	53.1	56.5
Kecskemét	99.1	98.9	Hont megye	54.5	57.1
Szabolcs megye	98.7	99.0	Vas megye	53.0	56.3
Győr	98.6	98.9	Bihar megye	53.2	52.8
Debreczen	98.2	98.5	Baranya megye	51.3	52.2
Borsod megye	94.8	97.7	Sopron megye	50.0	50.5
Székesfehérvár	95.4	96.5	Bereg vm.	44.7	47.8
Szeged	95.3	95.9	Úgocsa vm.	42.9	46.5
Udvarhely megye	95.2	95.4	Sopron vm.	40.5	44.2
Miskolc	92.4	95.4	Bács-Bodrog m.	40.6	42.3
Győr	94.8	94.9	Pozsony megye	37.7	42.3
Szatmárnémeti	93.8	94.9	Selmeczbánya	19.9	41.8
Somogy	89.8	91.2	Pozsony város	30.5	40.6
Nagyvárad	89.2	91.1	Ujvidék	35.2	39.7
M. vásárhely	85.6	89.3	Temesvár	32.3	39.4
Komárom város	85.5	89.2	Szilágy vm.	36.9	38.0
Komárom megye	86.7	88.3	Brassó megye	32.6	35.0
Veszprém	84.3	86.7	Moson megye	29.0	34.9
Pest megye	82.6	87.9	Bars megye	31.7	34.8
Csik megye	86.4	86.4	Zombor	31.4	33.0
Budapest	79.0	85.9	Kisküküllő megye	29.8	30.1
Fejér megye	84.4	85.7	Kolozs megye	26.8	26.9
Pécs	77.2	83.6	Torda-Aranyos m.	25.4	25.6
Háromszék megye	85.1	83.4	Arad megye	21.8	22.2
Kolozsvár	82.9	83.4	Nyitra megye	18.9	22.0
Esztergom	79.2	80.9	Torontál megye	18.9	21.0
Abauj megye	73.0	78.0	Szolnok-Doboka	19.9	20.7
Kassa	64.8	75.4	Alsó Fehér m.	17.0	17.6
Nógrád megye	70.5	75.6	Pancsova	15.4	16.2
Csanád megye	73.8	74.8	Hunyad megye	10.6	15.5
Zala megye	74.2	74.5	Máramaros m.	13.7	14.8
Békés megye	72.4	73.4	Versecz	10.5	14.2
Arad város	69.2	73.0	Nagy-Küküllő m.	11.8	12.4
Toina megye	68.3	70.9	Zólyom megye	7.3	12.4

	1900	1910		1900	1910
	magyarság %			magyarság %	
Temes megye	9·3	11·9	Fogarás megye	5·6	6·8
Szepes megye	6·3	10·8	Szeben vm.	4·9	5·7
Sáros megye	6·3	10·4	Liptó megye	3·3	5·0
Túrócza megye	4·2	10·0	Trencsén megye	2·9	4·3
Beszterce-Naszód	7·1	8·4	Árva megye	1·8	2·5
Krassó-Szörény	4·8	7·3	*) Dráván túl	3·8	4·1

*) Különösen Verőcze m.-ben, Eszéken, Zimonyban, Szerem- és Pozsegamegyében van nagyobb számú magyar, de van szép számmal Zágrábban és Belovár-Körösmegeyében is.

A legfontosabb városok szaporodási adatai.

	Lélekszám a megnevezett időben						Szaporodás %-ban		Lélekszám a csatlakozott községeket	
	1850	1859	1880	1890	1900	1910	1890-910	1870-9-10		
1. Budapest	153506	254476	330551	505763	732322	880371	74·1	245·9	1,100,000	
2. Szeged	50244	71022	73675	87410	102991	118328	35·4	66·6		
3. Szabadka	48126	56323	61367	75036	83725	94610	26·1	68·0		
4. Debreczen	30906	46111	51122	58952	75006	92729	57·3	101·1		
5. Pozsony	42054	46540	48006	56048	65867	78223	39·6	68·1		
6. Temesvár	17669	32223	33694	43438	53233	72555	49·9	125·2		
7. Kecskemét	31896	41195	44122	49600	57812	66834	34·7	62·2		
8. Nagyvárád	22538	28·93	31324	40750	50177	64169	57·5	123·6		
9. Arad	22393	32725	35556	43682	56290	63166	44·6	93·0		70 000
10. Hmvasárhely	33090	49153	52424	55626	60883	62445	12·3	27·0		
11. Kolozsvár	16884	26638	30963	37957	49295	60898	60·2	128·3		72 000
12. Miskolcz	16435	21535	24319	32288	43096	51459	59·4	130·0		
13. Pécs	15318	23863	28702	35449	43982	49822	40·5	102·8		
14. Fiume	-	-	-	30337	38955	49806	64·2	-		
15. Győr	16486	20035	20981	23466	27939	44300	42·8	121·1		
16. Kassa	13034	21742	26097	32165	40102	44211	37·5	103·3		
17. Brassó	21571	27766	29584	32549	36646	41056	26·1	47·9		
18. Nyiregyháza	14405	21896	24102	27179	33083	38198	40·1	74·5		
19. Székesfehérv.	14971	22683	25612	28942	32167	36625	26·5	61·4		
20. Szatmár	12874	18353	19708	21218	26881	34892	64·9	89·8		
21. Sopron	16725	21108	23222	29543	33478	33932	14·9	89·2		
22. Újvidék	10007	19119	21325	25180	29296	33595	33·4	75·7		
23. Nagyszében	16268	18998	19446	24767	29577	33489	35·2	76·3		
24. Szombathely	4099	9666	13225	17270	24751	30947	79·2	220·1		
25. Zombor	21601	24309	24693	26942	29609	30593	13·5	25·8		
26. Nagykanizsa	7128	15125	18398	21234	23978	26524	24·9	75·4		
27. N.-becskerek	14350	19666	19529	22370	23267	26006	16·3	32·2		
28. Marosvásárh.	8943	13018	13192	15627	19522	25517	63·3	96·1		
29. Pancsova	11000	16888	17127	18289	19044	20808	13·8	23·2		

A 47. oldalon a nevezetesebb magyar városok abból a célból vannak összeállítva, hogy azoknak népszámban való gyarapodása szemlélhető legyen és az eddigi gyarapodásból következőt vonhassanak, a mikor szükség arra, hogy melyik és a mi városunk-e az, amelyik a legfontosabb érdekeink hordozója. Fejlődik-e és elég erős e, vagy legalább azzá lenni indul-e, hogy nemzetünk problémájának megoldásánál oszlopnak tekinthessük.

Mindenikben a magyarság vagy már tekintélyes abszolút többségben van, vagy pedig affelé fejlődik. A magyarul beszélni tudók – talán egy-kettőt kivéve – mindenütt túlnyomóak és átveheti immár a magyar nyelv a közlekedés szolgálatát, ha a megfelelő tényezők erre segítik,

Es ez már oly eredmény, amelyre alapítva ki kell mondanunk, hogy a magyarság fejlődése helyes irányban indult, oly fokra jött, hogy azon az alapon bátorságot meríthetünk arra a következtetésre, mikép két-három évtized öntudatos, becsületos, lelkes és kitartó munkája*után nem lesz hazánkban a mai értelemben vett nemzetiségi kérdés. A magyarság oly supremáciát fog elérni, hogy irridentista mozgalomra csak örültek fognak gondolni. Idegen ajkú polgártársaink nyelvét nem veszítik el, erre mi nem is törekszünk, de szervezkedésünk és bennünk irántuk fejlődő testvéri szeretetünk nyomán bennük is irántunk honfitársi szeretet fog ébredni.

De éppen ezért, hogy a – különösen Erdélyben – itt-ott magára hagyatott magyarságban ne keletkezzék ellenszenv, hogy a helyes honfitársi érzelem kifejlődhessék és véreink is kellő irányítást és támogatást találjanak: az Országos Székely Szövetségnek mindenütt szervezni kell a magyarságot, hogy a megalkotandó Székely Nemzeti Alap köré sorakoztatva, annak támogatásával, annak szabályzatai alapján akár a gazda, akár az iparos és kereskedő, éppen úgy mint a tisztviselő, vállalkozó megkapja a védelmet, támogatást és segítséget. Ébredjen fel minden magyar emberben az a tudat, hogy a hol csak ketten-hárman is élnek, tartsanak együtt és tudják meg, hogy a Székely Nemzeti Alap segedelmével ők is mindenütt tényezők lesznek. Ők tartják és fejlesztik a magyar nemzetet és hazát; a magyar nemzet és haza védi, táplálja és erősíti őket.

Ezért tehát vesse minden magyar ember lelkébe, hogy az Országos Székely Szövetség ügye, mindnyájunk ügye, azt mindenkinek támogatni kell.

VI. A nagy kérdés: Lehet-e remélni békés kiegyezést azokkal a nemzetiségekkel, amelyek a magyarság ellen aversióval vannak?

Ezt a kérdést részben már eldöntötte a tapasztalat és nem-mel felelt. A népek felébredt nemzeti öntudata – különösen ott, ahol hazug, ábrándos mesék megkótyagosították az elméket – nem enged meg a megállapodásszerű megegyezést. Ha létre is jönne egyesek között, újabb és újabb „vezérek” támadnának, akik a hazug mesékből tőkét kovácsolva, könnyű megélhetést biztosítanának maguknak a nemzetiségi eszmék felszínén való tartásával. Az előbbi fejezetben (43. oldal) meg is mondtuk, hogy a magunk részéről ily kiegyezésnek semmi célját sem látjuk. De megmondtuk, hogy a magyarság fejlődése olyan erőteljes, minden híresztelés ellenében, még Erdélyben is minden nemzetiségénél sokkal hatalmasabb, hogy a supremácia kérdését rövid időn véglegesen a javunkra dönti el s így a mi fejünk felett nem szabad semmi kiegyezést kötni. Ellenben a kormányzati, kulturális és gazdasági viszonyokat még jobban gyümölcösztetve s ellenségeinknek kortéziából támogatást semmiféle oldalról nem nyújtva, belátható időn belül a túlsúly mindenütt λ mi javunkra billen. Ennek a formálódásnak képét akartam előbb* adni, megmutatni azokat a vonzó erőket, amelyek a természeti erők kérlelhetetlen hatásával fejlesztik ennek az országnak államalkotó népét: a magyar nemzetet, azonban mielőtt erre rátérnék, célszerűnek látom az imént lezajlott nagy nemzetiségi vitát itt ismertetni. Ismertetem és pedig közvetlenül az elmondott beszédek bő kivonatban való közlése által, bevezetésül ezekhez adván néhány cikket, amely a kérdés elő- és háttérét megvilágítja. A kérdésnél felhasználok két tekintélyes hírlapunknak, a Budapesti Hírlapnak és a Pesti Hírlapnak közleményeit, ezekből akarom, nem a magam írásával, hanem a legkiválóbbak nyilatkozataival összefoglalni az idevonatkozó véleményeket s ezekből kimutatni, hogy a dolog lényegében minden magyar embernek egy a véleménye: „az egységes magyar nemzeti állam” eszméjének alapján állunk és ettől nem tágitunk. Nem tartjuk szükségesnek semmiféle más ajkú néppel alkudozni, hanem a nemzeti állam épületének kiépítését, az általános emberi jogok szempontjának becsületesen való figyelembe vétele mellett, fokozottabb módon sürgetni

kell. Ebben a munkában a főszezpont az, hogy az anyanyelvet mi, amennyiben nem az állam nyelve, éppen úgy magánügynek tekintjük, mint a felekezeti kérdés, nem avatkozunk egyikbe sem bele, de nem tőrjük, hogy egyik is ellentétbe kerülhessen a magyar nemzeti állam érdekeivel.

Az idők sora megoldja a kérdést és szilárd meggyőződés, hogy becsületes és kitartó munkálkodással 60-70 év alatt még Erdélyben is abszolút többségre jut a magyarok ekkor elenyésznek az az. éles ellentét, amely közöttünk választó fal, ekkor a becsületes magyar közélet és állami igazgatás hatása” alatt be fog következni a honpolgárok testvéri szeretete s miként a felekezeti küz? delmek elvesztették erejük, a nemzetiségi küzdelmek is elülnek magyar és román, magyar és tót éppen úgy fognak együtt élni, mint most a különböző felekezeti polgárok. Ez a magyar, német és még néhány másajkú polgártársaink között már el is érkezett.

Ehhez azonban szükséges a többség, a magyar elem részéről a türelem, a másajkúak megbecsülése. Gúnyolódni nem szabad, üldözni sem szabad senkit, ellenkezőleg, minden módot meg kell ragadni a békés együttélésre s ami gazdasági szervezet a magyarságnak hasznos, abba bele kell venni másokat is, hogy az érdekközösség gyakorlati megismerése által minden ember belássa, hogy itt egymással egyetértésben, szeretetben élni hasznos; előnyös; széttagolva, széthúzva szenvedni, súlyos teher.

Ellenben a nemzetiségeknek is be kell látni, hogy itt ebben a hazában, minden fajnak csak annyi jogot lehet becsülettelmegkívánni, amennyit a magyar faj más országban élvez; a magyarnak itt annyi jogot kell magának megtartani, amennyit bárhol az államalkotó faj magának fentart. Mi annyi jogot adunk a románnak itt, amennyit Románia ad a magyarnak és annyi jogot kell magunknak fentartani a nemzetiségekkel szemben, amennyit minden művelt és kevésbé művelt nemzet magának fentart. Pl. a német Németországban, a román Romániában a másajkú népekkel szemben.

És itt ne hivatkozzék a románság arra a hazug állításra hogy, Románia egynyelvű állam, Magyarország pedig nem; mert Magyarország éppen úgy egységes nemzeti állam, mint Románia s nemzetiségi elemei Romániának is 35-40 százaléknyi számban varrnak. A történelmi elsőbbség még Romániában is a magyarságé, ott is régibb lakó az ural-altai nép, mint a román s a

történelem beigazolja, hogy a románoknak a magyarság mindig támasza volt, idősebb testvére. Igaz, hogy mindig cudarul fizetett érte. Azonban mi tisztában vagyunk azzal, hogy a történelmi jog mint minden jog, csak annyit ér, amennyi erőt a háta mellé állíthatunk s ebben a tekintetben is miénk a nagyobb erős majd megmutatja az időpont, hogy miénk lesz az igazság is.

Az itt következő szemelvényekben párhuzamosan összeállítjuk a magyar és román viszonyokat és a lefolyt román nemzetiségi vitát is az illető országházi beszédek bőséges kivonatában. Olvassa el ki-ki és vonja le a maga meggyőződését. Az ezután következő VII. fejezetben összeállítjuk a vonzó és taszító erők hatását, amely összeállítás meg is fogja mutatni az utat, amelyen a magyar nemzeti erő kifejtés némi koncentrálásával rövid időn teljes megoldás áll be az egységes magyar nemzet és egységes magyar állami megszilárdítására.

Hatvanöt éves igazságok.

- Adat a nagyszláv politika történetéhez. -

Az „*Allgemine Österreichische Zeitung*” egyik júniusi számából vesszük át, a következő, feltűnő tartalmú tudósítást;

Jassy, május 26. Az itteni oroszok és oroszpártiak igen kedvesen vették az ausztriai szláv mozgalmakat, s az orosz politika itt valóban nem csupán közönyös néző, sőt inkább tevékeny, bár titkos résztvevő. Az ausztriai államok vészes állapota, az Erdélyben és Magyarországon fölébredt, vagy felizgatott oláh nemzetiség által még inkább növekedett. Bizonyosnak mondhatni, miként az oláh nemzet úgy felsőbb, mint alsóbb osztályai legkisebb rokonszenvvel sem, hanem merő idegenséggel és ócsárlással viseltetnek a németek iránt. A bojárok általában Francia- vagy Oroszország részén állanak, *de a nép, melynek inkább szívében fekszik vallása, mint nemzetisége, nyersségében is oroszszal rokon, ezzel tart* és a németeket, t. i. az Oroszországból átjött német telepeseket, nemcsak idegenekül tekint, hanem mint eretnekeket gyűlöli és megveti. Azon gyakori megjegyzésre, hogy a dunai fejedelemségeknek érdekükben volna az ausztriai monarchiához csatlakozni, a legtekintélyesebb férfiak mindik úgy nyilatkoztak, miként a moldva-oláh nemzet, ezáltal semmit sem nyerne, sőt idővel nemzetiségével is lakolhatna. Szabad alkotmányt nemzeti

kormányzással, nemzeti hadsereget nemzeti címerrel és zászlókkal, évenkénti nemzetgyűlést, felelős minisztériumot stb. Ausztria nekik már úgy sem adhat, minthogy mindezeket az oroszok által egészen elnyerték és bírják és mert az úgynevezett német műveltség és ipar gyanús ajándékáért sohasem tennék ki veszedelemnek utódaikat. *Qalicziában, Posenben és Magyarországon elég példa van rá, mit lehet várni a németektől.*

Az erdélyi oláhok ellenben csatlakozzanak Erdélyben a szászokhoz, de csak azért, hogy a szászok erdélyi magyarok könnyebben magukra maradjanak. Mihelyt pedig a szlávok Magyarországon a magyarokon átgázoltak, *az erdélyi, magyarországi és bánáti oláhok, az itteni romániai csapatok segítségével, Oláhországgal egyesüljenek és a római Dáciát a Tiszáig visszaállítsák.* Mi legyen akkor a szászokból, tetszésük szerint az ő gondjuk. Az egész oláh nemzet egyesítésének, minden esetre meg kell történnie. Valamelyik orosz nagyherceg, vagy herceg Leuchtenberg mint király, Franciaország és ahol lehet, Anglia védelme is, kezekednek a tervezett királyság fennállásáról. *Francia- és Angolország politikai és kereskedelmi érdekeik miatt nem fogják e védelmet megtagadni.*

Ezen nemzeti álm kivitelén komolyan működnek. Parisban oláhokból egyet alakult, egy bojár vezérlete alatt, mely Franciaország legjelesebbjeivel közlekedésben áll! és – ami tény – előkelő politikusok által kegyeltetik.

A brassói oláh újság 34 számában is (április 26), mintegy tudósításul az erdélyi oláhoknak, közöltetik az oláhok törekvése Parisban, amiből eléggé láthatni, hogy az oláhok a legkisebb rokonszenvvel sincsenek Ausztria iránt, Franciaországhoz pedig bensőleg, nyilván ragaszkodnak.

Világos tehát, miként *célul tűzetett ki, hogy Magyarországon és Erdélyben a német elem, sőt maguk a magyarok is zsákmányul vettessenek a szlávoknak és oláhoknak* s hogy a szláv népfajok kegyelése által a monarchia belsejében irtó népháboru idéztessék elő Feltűnik azon fájdalmas meggyőződés, hogy *a magyar nemzetiség véres sírján össze fog omlani Ausztria monarchia,* tönkre fog jutni Magyarországon és Erdélyben a német elem s egy hatalmas, az összes német államokra föltötte veszélyes *szláv birodalom áll elő,* a Duna torkolatát és a Fekete-tengert pedig Németország előtt római dlák birodalom zárandja el. A csinos, művelt Bécs

elpusztult utcáin fű fog nőni, nem mivel Budapesten nemzeti kormány alakult, hanem mivel a szláv birodalom alkalmasabb helyén egy más szláv főváros emelkedik.

Ideje azért, hogy *a németek sietve egyesüljenek a magyarokkal a szlávok és oláhok ellen*, ha ezeknek gyűlöletében saját sirjukat megásni nem akarják.

Bár azon meggyőződésre vezethetne az önök hazafisága, ékes és fontos szava, minden ausztriai, ki előtt az ausztriai állam és uralkodóház fennállása kedves; hogy *csak az összes németeknek gyors és erős egyesülése Magyarországgal, mentheti meg Ausztriát és uralkodó/lázunkat*, tarthatja fenn Magyarországot és Erdélyben a német elemet, sőt Németország épségét! Mert mihelyt a horvátok a csehekkel és társaikkal egyesülnek, bizonyosnak tarthatjuk, hogy ezen déli szlávok, kezét fogván testvéreikkel, az északi szlávokkal, legközelebb Németország keleti részeit fogják érdekük szerint szabályozni, míg más részről éppen akkor, a franciáknak könnyen eszükbe juthatna a nyugati határokkal ugyanazt vinni végbe.

Ezzel a tanulságos tudósítással szolgál németeknek, osztrákoknak és nekünk, magyaroknak is, az „*Allgemeine Österreichische Zeitung*” jassy-i levelezője. Előadása ugyan kissé primitív, de érdekességét fokozza az a csodálatos körülmény, hogy a jassy-i levelező ezt éppen *hatvanöt esztendővel ezelőtt írta* s a közölt magyar fordításban a hivatalos »*Közlöny 1848. június 8-iki (1.) száma hozta*. Azt a fogást, hogy a tudósítás valódi keltét idáig elhallgatam, igazolni fogja az a csalódás, melyet az olvasókban keltettem, azt hitetvén el velük, hogy napjainkból való. Ha pedig ez sikerült, akkor csodálattal kell adóznunk a jassy-i levelező éleslátása, erős történelmi és politikai érzéke iránt, mert az akkori helyzetről olyan rajzot adott, melynek igazsága azóta nagyrészen bebizonyult, kis részben, *már csak néhány pontban*, most van megvalósulás utján.

A jassy-i levelező vészkiáltása még nem a múlté. Megrázó, eleven erővel harsogja fülünkbe a szláv veszedelmet, melynek áradata zuhogva közeledik s melynek már nemcsak a túlzó, hanem a *hivatalos román politika is* – bár tagadott – *segítőtársául szegődött*.

P. H. 1913. VII. 19.

Penke.

A magyar és romániai kultúra harca Erdélyben.

Valahányszor a közoktatásügyi miniszter személyében változás áll be, mindannyiszor valóságos búcsújárás indul meg az új ember felvilágosítására a román érsekek, püspökök, képviselők saját személyes vezetése alatt, vagy anélkül, hogy meggyőzzék mennyire kultúraellenes az Apponyi-féle törvénynek az az intézkedése, hogy minden iskolában kell tanítani a magyar nyelvet. *Jankovich Béla* miniszter sem kerülte el sorsát, s már-már odáig lehet a sok jóakarató felvilágosítástól, hogy alighanem kételkedés fogta el már az iránt is, hogy vajjon nem a legnagyobb pedagógiai abszurdum-e az, ha Magyarországon egyáltalában magyarul is tanítanak az iskolákban.

Eddig már mindenik román püspök megtette fölterjesztését, sőt szóval is előadták, hogy a királyi tanfelügyelők – különösen a, nemzetiségi vidéken, – valósággal kerékkötői a kultúrának. Akadnak közöttük nagy számmal – írják és mondják -, akik „olcsó hazafias érdemek” szerzése reményében feljelentéseket tesznek egyes „román” tanítók ellen azon a címen, mert nemcsak hogy magyarul nem tudnak, de a tanításhoz még román nyelven sem értenek. Az államsegélyt nem hozzák javaslatba a „román” iskolákra nézve, mert szerintök a „román” iskola a legnagyobb, elnézéssel sem érdemli meg az iskola nevet, sem az épületet sem a fölszerelést, sem a benne levő szellemet illetőleg, amikor pedig az „egyházi” tanfelügyelők kifogástalanoknak minősítik azokat.

Nagy a panasz továbbá, hogy a magyar nyelv tanulását annyira erőszakolják a „román iskolákban”, hogy a szegény „román” gyermekek valósággal belebutulnak s mégsem tanulnak meg magyarul, mert pedagógiailag is kivihetetlen, hogy egy „idegen nyelvet” az iskola megtaníthasson. Nem is történik egyéb a „román” iskolákban, mint a Himnusz és Szózat értelem nélküli állandó elénekeltetése s ezzel meg is elégszenek a kir. tanfelügyelők, – ismétlik unos untalan a román egyházfők és képviselők.

Lehetséges, hogy teljesen hiábavaló munkát végzek most, amikor ezeket a „pedagógiai” érvekkel támogatott és minduntalan megisméltendő „román” panaszokat megvilágítani szándékszom; rámutatva azokra a *rejtett célzatú*, de a jóhiszeműség és a szak-

szerőség leplébe burkolt erőszakosságokra, melyek különösen az erdélyi részekben napirenden vannak csak *azért, hogy ez az ősi Dácia* lehetőleg mentesítsék a magyar kultúrától.

A legtöbb román nemzetiségű lakost számláló erdélyi megyében élek, valamelyes réven a népkultúra terjesztésének *módjához* is van közöm, jártam falvakon, hol van államsegélyes „román” iskola, *de minden magyar lakos analfabéta*, mert az iskola a „románok”-é s amelyben a „román” tanító egyáltalában tanítani is alig tud, de az államsegélyért és a kir. tanfelügyelő kedvének megnyeréseért a Himnuszt és a Szózatot úgy énekelte, hogy ember kétségbe esik tőle. Alig akad különben még államsegélyes „román” tanító is, aki nemzeti énekeink tanításából ne űzne gúnyt. Voltam olyan falvakban, ahol az állami és községi iskola tanítói talán egymagára magyar az egész faluban, de mivel *a tanításhoz ért*, nem román gyűlöletből és nem magyar sovinizmusból, hanem tisztán tanítói kötelességének becsületes teljesítésével olyan tanítási eredményt ér el – *magyar nyelven*, hat év alatt, hogy *az illető „román” gyermek a magyar középiskolában is minden nehézség nélkül folytathatja tanulmányait*. Ezt a tényt a „romániai, kultúrát” védő püspökök és elméleti „szociológusok” egyszerűen negligálják, és, sajnos, sok hívőjük akad azok között is, akik pedig az ellenkezőjét szeretnék hinni.

Alig akad, még ország, ahol oly kevésre értékelnék a tanítói tudást és népkultúrát, mint hazánkban. A tanítói tudás igazi értékelésére csak Poroszország és Román példáját hozom, fej, mert az ottani viszonyokat *közvetlenül és latosan* ismertem meg. Mindkét országban, nagy súlyt helyeznek arra, hogy a tanító az *egységes nemzet kultúrájáért* rajongjon és a *tanítás mesterségéhez föltétlenül értsen*.

Mindkét helyen a tanítók születésüknél fogva és meggyőződésből is apostolai a nemzeti kultúrának. Ezen okból *ott a nemzetiségi születésű ifjúból nem is nevelnek tanítókat*. *Poseur ben lengyel- nemzetiségű és Romániában magyar nemzetiségű taajló el sem képzelhető*.

Mikor ott a helyszínen alkalmam volt ezen felfogás helyességében: kételkedni, mindkét országban szinte . sajrlálkozvfΛ.yllá. gQ9itfttak: fel; *a nemzeti kultúrának meggyőződésben apostola még a legjobb akarat mellett sem lehet az, aki az egységes nemzet testében Jövevénynek és „idegennek” érzi magát* mert az esetleg

mutatkozó egyes kivételek itt sem döntenek meg a természetes fejlődés törvényeit.

Úgy Poroszországban, mint Romániában a nemzetiségi vidékre küldött tanító ezt kapja útravalóul: „A még csak beszélni kezdő, 6-7 éves falusi gyermeknek szókinccse alig haladja meg a kétszáz fogalmat, melyre falusi elzárt környezete és nehéz munkáival elfoglalt, kevés beszédű szülője 3-4 év alatt megtaníthatta. A tanító 5-8 éven át, naponta átlagban 4-5 órát foglalkozik *céltudatosan és hozzáértéssel* a gyermekkel és ne tudná megtanítani a kívánt nyelven a népiskolai elemi tudnivalókra?” És megtanítják, s azok a poroszországi lengyel és a romániai magyar gyermekek egyénileg sem lesznek azért „buták”, amiért csak németül vagy lománul fejezik ki Írásban és szóban gondolatukat.

Ugyanilyen eredményeket kívánna meg az Apponyi-féle törvény is a hazai népiskoláktól, de egyúttal gondoskodik – sajnos – arról is, hogy az eredmény elérhető ne legyen, mert nem gondoskodik e feladatra alkalmas és képes tanítókról. *A nemzetiségi tanítóképzők létezése már eleve kizárja, hogy komoly és egységes népkulturáról lehessen szó Magyarországon.* Az ezekből kikerülő tanítóságtól nemcsak idegennyelvű, hanem „*idegen szellemű*” kultúrája miatt józanul nem is várható el, hogy olyan kultúrának lehessen apostola, melyet elzártak előle és ha nem is nyíltan, de titokban eleve *meggyűlöltettek* vele. Tessék betekinteni a hazai nemzetiségi tanítóképzők könyvtáraiba; ott csak azok a magyar könyvek találhatóak, melyeket a minisztérium *ingyen* szokott küldeni az iskoláknak! A pénzen szerzett könyvek, például a román felekezeti képzőkben, túlnyomó részben *Romániában kerültek ki a sajtó alól s különben is a bukaresti román akadémia szinte csodálatraméltó bőkezűséggel látja el hazai román intézeteinket, nemcsak román nyelvű, de román szellemű könyvekkel is.* Így kerül aztán a magyar kormány által képviselt *egységes magyarországi kultúrával élet-halálhanra a romániai román kultúra,* még a legeldugottabb havasi falu iskolájában is, minden magyar állami segítség és támogatás dacára.

Ha a magyar közoktatásügy minisztere egyszer azt mondaná a román főpapoknak: *Ám legyen ezután a tisztán román lakosoktól lakott községekben a tanítás nyelve a román nyelv, de magyar születésű és kizárólag magyar kultúrában nevelt tanítók útján:* egy ellen százat, hogy a román püspök urak kétségbeesetten tilta-

koznának ellene, mert előttük „*a mindenütt élő románok egységes kultúrájának szelleme*” még sokkal fontosabb, mint a tanítás nyelve.

Szeretném hinni, hogy a magyar kultúra intézői, ha messze távol is nevelkedtek fel és élnek jelenleg azoktól a területektől, hol *a magyarországi kultúrának egy része a befolyásos román érse kékre és püspökökre van bízva*: nem fognak felülni ezen hatalmas „magyar kulturtényezők kétszínű okoskodásának, akik románajkú híveiket nem annyira a magyar nyelvtől féllik, hisz erre már az élet is kezdi rákényszeríteni azokat, hanem *a magyar kultúrától*, mely a „*román álmok*” megvalósullatásának kérlelhetetlen akadálya.

És még egyet: az igazán képzett és hivatását felfogó és azt *teljest eni is tudó magyar tanítók tanítói értékének megbecsülésére!* Bizonyára a nemzetiségi lakosoktól lakott megyék községi és állami iskoláiban működő tanítók eddig is elért eredményei igen sok helyen *szemmel látható módon cáfolják meg* azokat a román püspököket és „magyar” szociológusokat, akik azt állítják, hogy nemzetiségi községben a magyar nyelv komoly tanítása *barbárság*, s e nyelven kultúrát terjeszteni ott pedagógiai képtelenség. De hogy ez az állítás ne csak „letagadható” állítás, hanem *megcáfolhatatlan élő valóságnak bizonyuljon*, egy nem is terhes kirándulást javaslok az alább felsorolandó néhány helyre.

Hunyadvármegye kulturális hátramaradottsága országosan ismert és méltán szégyenlett. Találhatni azonban már itt is komoly munkát és *hihetetlen* eredményeket, melyek csak azért hihetetlenek, mert a *képzett, hivatásukhoz értő tanítókat* Magyarországon még mindig egy kalap alá vonják azokkal, *akik a magyar kultúra szégyenére érdemtelenül és csak hivatalból ruháztattak fel a „tanító” címmel és jellegével.*

Javaslatom annyira komoly, hogy néhány hunyadmegyei községet egyenesen meg is jelölök, melyek a vasúti állomástól legföllebb egy óra alatt elérhetők és csaknem kizárólag román akosságaik, sőt van olyan is közöttük, ahol egyedül csak a tanító magyar.

1. *Szárzalmás*, kisközség 442 lakossal. Mindössze 15-en tudnak valamit magyarul is, a többi román, a magyarul nem is tudó két izraelitán kívül. A községben csak harmadik éve van iskola mely községi jellegű és magyar tannyelvű. A születésileg is magyar tanító mindössze 25-26 éves. Iskolába rendszeren jár 50-60

gyermek, akik nemcsak nem butulnak el a magyar nyelvtől, hanem a népiskola megfelelő osztályainak anyagából annyit tudnak, hogy a legközelebbi „román” iskola növendékei távolról sem tudnak annyit román nyelven.

2. *Kernend*, kisközség 410 lakossal, akik közül csak 39 eloláhosodott magyar vallotta még magyarnak magát, s az egész faluban 65-en értenek valamit magyarul is. Állami iskolájában a gyermekek nemcsak magyar nyelvi ismeretükkel, hanem tárgyi tudásukkal is rácáfolnak a komoty iskola értékének lebecsülésére.

3. *Popesd*, 401 lakossal, kisközség. Egy magyar sem lakik a faluban. Mind gör. kel., kivéve az egyetlen reformátust, aki a többi kedvéért szinten oláhnak vallja magát. Iskolája községi és magyar tannyelvű. Minden iskolába járt gyermek tisztán és szívesen beszél magyarul.

4. *Ósebeshely*, 1244 lakosú kisközség, ahol 37 lélek vallotta magát magyarnak, pedig 58 róm. kath., 5 ref. és 5 lutheránus is található. Magyarul beszél 79 lélek. Van a községben állami iskola és „román” iskola. Ezt a községet azért is érdekes volna megtekinteni, mert egy faluban volna megfigyelhető a „barbár” maeyar és az oláh nemzeti iskola *kulturképe*, eltekintve attól, hogy az egyikben az oláh fiuk magyarul, a másikban olá hul tanulnak.

A minisztertől alig is lehet kívánni, hogy rászánja magát egy ilyen kirándulásra, bár, ha rászánná magát, biztosan merem állítani, hogy vagy azonnal letenné a miniszteri tárcát, vagy pedig egy napig sem tűrné, hogy a román főpapok fenhatósága alatt maradjon továbbra is az az erdélyi 1234 iskola, melybert ü S2ötf^ *szédos Románia kultúráját akarjak terjeszteni, sok helyen már terjesztik is, magyar állami támogatással.* Ellenben azok, akik hivatva vannak miniszteri tárcával vagy anélkül is súlylyal bíró politikai nyilatkozatokat tenni, továbbá a komoly sajtó néhány képviselője» elfáradna, mielőtt Erdély egységes kultúrája felett pálcát tömnének s egy-két nap alatt olyan beszédes, közvetlen és fájó tapasztalatokra tennének szert, hogy azoknak hatására a *magyarországi egységes népkultúra kérdése* többé nem lenne Csáky szalmája, melyet ma mindenki megtépázhat, tetszése széfint irányíthat, csak azért, mert mi magyarok semmi értéket sem tulajdonítunkl neki, sőt kivihetetlennek is tartjuk.

P. H. 1913. VII. 19.

Középajtai Barna Endre.

Különböző népkultúrák harca Erdély falusi községeiben.

Erdély tizenöt megyéjében összesen 2323 falusi község található 2.328,000 lakossal. A 29 város lakossága mindössze 350,270 lélek, az összes lakosságnak 13.45%-a.

Erdély általános közművelődési képét két számmal fejezhetjük ki: amíg a városi lakosságnak 77.91%-a tud írni és olvasni, addig a falusi lakosságból csak 38.93%. A városok lakosságának 58.73%-a, míg a falvakban csak 30.1%-a magyar.

Ha a magyarul tudók aránya után kutatunk, azt találjuk, hogy a magyarul tudó 1.185,080 lélekből (az egész lakosságnak 44.25%-a) 76.70% (276,266) a városokban és 23.30%-a (908,874 lélek) a falvakban él. A városok összes lakosságának 78.86%-a beszél magyarul, míg a falvakban csak 39*04%.

Erdély 2323 falusi községe közül 296-ban (12.65%) nincs magyar lakosság. Mindössze csak 4 olyan megyénk van (Brassó, Csík, Háromszék és Udvarhely), ahol minden faluban található magyar lakos.

Erdélyben 2029 községben található magyar lakos, de ezek közül 1179 községben a számuk 155 lelken alul van. ami egyúttal azt is jelenti, hogy annyi községben, a magyar lakosú községek 58.11 %-ában, az 1907. évi XXVII. t.-c. értelmében lemondunk a magyar tankötelesek magyar nyelvű iskoláztatásáról. Ugyanis e törvény szerint a nem állami iskolákban csak akkor volnának kötelesek az iskolafentartók magyar nyelvű oktatásról is gondoskodni, ha a magyar tankötelesek száma meghaladja a 20-at. Országos átlagban pedig 154 lakos után esik 20 tanköteles.

A falusi községek lakosságának magyarul tudását vizsgálva, az eloszlás már kedvezőbb. *Erdély 2323 falusi községe közül csak 30 található olyan, melyben senki sem tud magyarul*

Négy községben (Hunyadmegyében van mind e négy) senki sem tud írni-olvasni, 8 községben csak egy-egy, 52 községben az írni-olvasni tudók száma 1-9 lélek, 502 községben pedig még mindig alul marad a 100 lelken az írni-olvasni tudók száma.

Eötvös József, amikor 1868-ban a XXXVIII. t.-cikket megalkotta, nemes és szabadelvű lelkével el sem gondolta, hogy akadjanak majd iskolafentartó testületek Magyarországon, melyek a fenhatóságuk alá sorozott iskolákban nem *a magyar államhoz* törhetlenül ragaszkodni kívánó polgárokat fognak nevelni.

Arra pedig nem is gondolhatott, hogy lesznek felekezetek, melyek a külön vallásos nevelésnek adott kiváltságot arra használják fel, hogy az iskolai nevelés legfőbb céljául *idegen*, a magyar nemzeti célokkal homlokegyenesen ellenkező célokat tűzzenek ki s így *a törvény egyenes kijátszásával, a felekezeti cégér alatt nemzetiségi iskolákat ékeljenek a magyar nemzeti köznevelődés testébe*. Arra sem gondolt bizonyára, hogy az 1910. esztendőben 3,561 olyan népiskola lehessen Magyarországon, melyekben az idegen tanításnyelvvvel, *idegen nemzeti eszméket* fognak becsempészni a hazai ifjúság lelkébe. Lehetetlenségnek kell tartanunk, hogy alapvető népoktatási törvényünket úgy szerkesztette volna meg, amint megszerkesztette, ha előre látja, hogy 1910-ben Magyarország fellegvárában, Erdélyben, 1163 magyar tanításnyelvű népiskolával szemben 1503-ban, az erdélyi népiskolák 56.38%-ában azt fogják tanítani, hogy *a magyar nemzethez való tartozás érzése természetellenes érzés és biin az oláh, vagy a szász faj ellen*.

Eötvösünk óta Európa minden államában megváltozott a felfogás a népoktatás módját és eszközeit illetőleg. *Ma már nem találunk rajtunk kívül nemzetet Európában, mely népoktatásügyének intézésébe befolyást engedne nemzetiségeinek*.

Erdély 2323 falusi községe közül az 1913. év elején 349 községben nem volt semmiféle iskola. Magyar tanításnyelvű falusi iskolánk volt 1065, oláh 1165 és német 226. Magyar iskola 904 falusi községben található mindössze, míg 980 községben van ugyan iskola, de ezekben a magyar állampolgári nevelés lehetetlenség az iskolákat feníartó egyházi főhatóságoknak ezzel ellentétben álló céljai miatt.

Sokan vannak, akik a magyar nemzeti kultúrát nem féltik az oláh kultúrától s így az oláh tanításnyelvű iskolák nagy számában semmi veszélyt sem látnak. Ezeket azonban megtéveszti azon téves megállapítás, mely szerint az oláh tanításnyelvű iskolák a magyar nemzeti népkultúrának legfőlebb csak a külső színezetében okoznak változást, de *belső tartalmuk azonos* a magyar állampolgárságra nevelő magyar tanításnyelvű népiskolákéval. Ha valójában így állana a dolog, bele is nyugodhatnánk a jelenlegi állapotokba. Azonban, sajnos, a *tények, az élet*, a megkezdett utat felaladva, semmi reménységgel nem biztatják a magyar nemzetet.

Erdély földrajzi helyzetét és néprajzi képét vizsgálva, lehe-

tétlen észre nem vennünk, amit maguk az érdekeltek is mind nyíltabban elismernek, hogy Románia szomszédsága: az onnan tervszerű céltudatossággal már hozzánk, a Kárpátokon is áthatoló határozottan irredentista izgatás „*a minden élő románok egységes kultúrája*” (a romániai Kulturliga által képviselve!) jelszavába burkolózva, a nevelés célját az egységes magyar állampolgári nevelés irányától határozottan *eltérítette*.

Ma már odáig fejlődtek a dolgok Erdélyben, hogy oláh-ságunk kulturális szellemének kizárólagos intézői nemcsak a népnevelés belső irányát terelik a Romániával összeforrasztani akaró románországi népkultúra felé, hanem a *külső szervezet mintáit is* Romániából kölcsönözték és tanítói egyesületek helyett központilag kormányzott, autonómia nélküli tanítói értekezleteket létesítettek! A romániai mintára létesített, de a magyar álam segélyéből fentartott gör. keleti oláh tanítói értekezleteken minden évben bemutatják a pedagógiai irodalom termékeit a tanítóságnak, de még nem fordult elő eset, hogy a tanít/ság figyelmét *egyetlen* magyar nyelven megjelent pedagógiai műre is felhívták volna, ellenben Románia minden idevonatkozó irodalma szinte bántóan beható méltatásra talál ott.

Valahányszor a vidéki kir. tanfelügyelők kénytelenek tiltakozni egy-egy oláh tannyelvű iskola működése ellen, az illetékes oláh tanügyi főhatóságok a népkultúra ellenségei gyanánt tüntetik fel a panaszkodó tanfelügyelőket. Az ország közoktatásügyi miniszterei pedig a jóhiszeműségükre alapított védelem előtt rendszeren meghajolnak, a nagy távolságból nem véve észre, hogy jóhiszeműségükben a románországi népkultúrát veszik védelmükbe a Magyarországon egyedül jogosított magyar népkultúrával szemben.

Ha az idegen államok nemzeti közművelődési politikáját vesszük például, abban az esetben Magyarországon is jogosnak és kizárólagosnak kellene elismernünk a magyar nyelvű és magyar szellemű népkultúra létjogosultságát. Úgy látszik azonban, hogy nálunk, politikai okokból, legalább egyelőre, az illetékes tényezők nem kívánják követni sem Románia, sem Poroszország bevált népoktatási politikáját, pedig erre már nemesak az élet, hanem a Románia felől jövő román kulturhatás is kezd rákényszeríteni.

Irányíthatná azonban népoktatásügyünket az a még mindig lojálisnak is mondható felfogás, hogy *Magyarország mindazon*

községében, ahol magyar anyanyelvű lakos található, ott nem engedhető meg más, csakis magyar nyelvű és magyar nemzeti szellemű népoktatás. Ennyi előjogot, ha ez előjognak nevezhető, mégis csak élvezhetne a magyar is a *saját* hazájában! És mit találunk e tekintetben Erdélyben? Mindössze 296 községben nincs magyar lakos a 2323 falusi község közül. Tehát minden megengedhető elnézés mellett is, csakis 296 községben volna szabad nem magyar iskolának lennie. Ehelyett azonban azt találjuk, hogy 234 magyar lakossal bíró községben ma még egyáltalában nincs is iskola. Ez ugyan még pótolható, így tehát nem is olyan nagy baj, de az már a nemzet öngyilkosságához vezet, hogy *811 községben az ott lakó magyarság gyermekei kizárólag csakis nem magyar iskolába járhatnak*, tehát a szász vagy oláh nemzetiség kényének vannak kiszolgáltatva.

Irányíthatná továbbá népoktatásügyünket az a még mindig méltányosnak mondható felfogás is, hogy *ahol magyarul tudó lakosság található már*, ott ezek érdekében, de az ország hivatalos nyelvének tovább terjedhetése szempontjából is, *kizárólag csakis magyar nyelvű népoktatás engedhető.*

978 erdélyi falusi községben, ahol magyarul tudó lakosság van, ma csakis nemzetiségi iskola található. Ezen adatok igazán arcpirító módra értetik meg velünk, hogy Erdélyben a magyar szellemű népkultúrának miért nincs még becsülete, miért terjed olyan veszedelmes lassúsággal a magyar nyelv tudása és miért várja az oláh nyelvű nép, hogy Napja Bukarest felől keljen fel

Szomorúan érdekes látvány annak a 226 községr.ek kulturális élete is, amelyekben a magyar iskola mellett ott van az oláh esetleg a szász iskola is s amelyek együtt 501 iskolát és 920 tanítót tartanak. Egyenkint e községekben, tehát a 400-500 főből álló lakosság két, esetleg három nemzetet képviselve, élet-halál harcra kel egymás kultúrája ellen s ahol magyar mellett a szász és oláh is ott van, ezek közös erővel igyekeznek elnyomni a magyarok kultúráját, melyhez, úgy látszik, mintha senkinek sem fűződnek különösebb érdeke, hisz ekkor e százalmas és megszegyenítő harctól megkímélnék a magyar népet és kultúráját...

Magyarországi különlegesség az is, hogy *Erdély 130 községében* (283 iskolával és 404 tanítóval) az oláh és szász kultúra vívja egymással a harcot.

Talán első sorban az erdélyi magyar népkultúráért harcoló

tanítóságához volna méltó, ha felemelné szavát az ellen, hogy a magyar állam erkölcsi és anyagi erejével 1389 idegen nyelvű és szellemű falusi népiskola (1163 oláh, 236 szász) fennállását biztosítja s ezzel megakadályozza a meglévő 1059 falusi magyar népiskolát is a magyar népkulturaterjesztés munkájában, mert ezek erejüknek gyakran nagyobb részét az idegen népkultúrával vívott harcra kénytelenek fordítani.

Hogy Erdélyben a különböző anyanyelvű lakosok lelkiileg idegenkednek és kérlelhetetlen ellenségeknek tekintik egymást, annak kézzel fogható bizonyosságát is nyújthatjuk, hiszen még a népkultúra munkásai is annyira idegenek egymástól, hogy a magyar tannyelvű iskolák tanítóinak minden művészkedése is hiabavalónak bizonyult, amikor az oláh vagy német tannyelvű népiskolák tanítóival közös tanítói, nevelési vagy szociális irányú tanítói szervezetet kívántak létesíteni.

Ott van például az Erdélyrészi Tanítóegyesületek Szövetsége is, mely, címe után Ítelve, Erdély 2448 falusi népiskolája összes tanítóegyesületeit volna hivatva képviselni: legfőleg csak a kisebbség, a 43.26%-ot kitevő magyar tanításnyelvű népiskolák tanítóinak nevében szólhat, mert egyetlen oláh, vagy szásznak nevezett tanítóegyesület sem kíván a magyar kartársak egyesületével közösséget fentartani.

Személyes ellenszenvből? Oh nem, hiszen minden oláh vagy német nyelvű népiskola tanítója *egyenkint* megértő, sőt velük *egyenkint* még rokonszenvező kartárs is, de iskoláik céljai annyira elütök a valóságban egymástól, hogy azokat közös egyetértéssel és együttesen szolgálni még elképzelni is képtelenség.

E tényeket *meglátni* s ezeknek kifejezést adni első sorban az erdélyrészi magyar tanítóságnak kötelessége, nemcsak az általuk szolgált magyar népkultúra érdekében, hanem Erdély magasabbrendű érdekei szempontjából is! Tiltakozni kell azon politikai okoskodás ellen is, melylyel nemzetiségeink egyházi főhatóságai és politikai, vezérei a magyar kormányokat és a magyar közvéleményt megtéveszteni akarják Ezek ugyanis unosuntalan azt hangoztatják, hogy a népiskola hivatását csak akkor teljesíti, ha az oláh vagy szász nyelvű gyermeket nem igyekszik magyarul érezni, gondolkodni és beszélni megtanítani, vagy, ha azt teszi – s ezt nyíltan hirdetik –, a népet elbutítja. Akik ezt mondják, eltekintve attól, hogy az ellenkezőjéről a *saját példájukban* is meg

vannak győződve, lebecsülik a tanító nevelői és oktatói tudását s elhallgatják, hogy a mai tanítóképzést nem szabad többé balászfalvi vagy nagyszebeni szemüvegen nézni. Ma már azok az igazi tanítóképző szakiskolák, ahol a tanítói hivatásra komoly szakirányban készítik elő a jelölteket.

Nem az fáj tehát a magyar nyelvű oktatás ellenzőinek, hogy a nemzetiségeket nem lehet a magyarul megtanítani, vagy ha igen, akkor elbutulnak, hanem az, hogy a magyar nyelven és magyar szellemben nevelt nemzetiségek ezután magyar ajkú polgártársaikban nem ellenségüket, hanem közös sorsú testvéreiket látnák.

P. H. 1913 XI./19.

Barabás Endre.

Románia belviszonyai.

Felháborítja az embert, ha a román lapokat olvassa a magyar viszonyokról. Mást sem tudnak írni, mint keseregni a magyarországi románok helyzetén, azt azonban már nem igen szokták vázolni, hogy mi is történik náluk és hogy a józan magyarországi román nép tudja, hogy a szabadság országa nem a Kárpátokon túl van. Ezért érthető, hogy a legtúlzóbb magyarországi román vezérek, ha Románia felé is sandítanak, tisztában vannak azzal, hogy akkor helyzetük ezerszer rosszabb lenne és így érthető, hogy inkább egy autonóm Erdélyért rajongnak.

Néhány hetet volt alkalmam Romániában tölteni és őszinte csodálkozásomat keltette fel, hogy a magyar sajtó az ottani viszonyokkal alig foglalkozik, pedig a dolog úgy áll, hogy ha a tényekről tájékozva lenne, még a legnagyobb ellenségeink sem hangoztatnák, hogy így meg úgy, Románia milyen nagyszerű ... Egy csapásra megszűnne a „magyar iga” fogalma és a tiszta valóság meggyőző ereje élénk fényt vetne a helyzetre.

Románia lakosságának száma hét és fél millió. A köztudatban meggyökeresedett, hogy ezek mindannyian románok és hogy itt a nemzetiségi kérdés átkos fogalma teljesen hiányzik. A valóság az, hogy ez nem igaz és Románia nemzetiségeket bír éppen úgy, mint más országok. Így most nagy számú bolgár alattvalója lett, azután pedig vannak magyarok, osztrákok, görögök, szerbek, törökök és végül nemzetiségnek tartott zsidók, akiknek száma összesen csaknem két és fél millió. Ez azt jelenti, hogy az ország

lakosainak csaknem harmadrésze nem román és ha még azt is megemlítjük, hogy ezek a statisztikák nem a leglelkiismeretesebben készültek, egészen biztos, hogy a nemzetiségek száma valósággal még nagyobb.

A románok annyira panaszkodnak, hogy mi hogyan bánunk nemzetiségeinkkel, hogy önkéntelenül is fölvetődik az a kérdés, hogy ők hogyan bánnak az övéikkel. Ennek a kérdésnek tanulmányozása érdekelt és kiderült, hogy az eredmény a románokra nézve egyszerűen megsemmisítő. Első sorban érdekelt természetesen, hogy a magyarokkal hogyan állnak az ügyek. N^m akarok hosszasan foglalkozni ezzel az ügygyei, mivel tudtommal ezt már eléggé ismerik a magyar lapok, de felháborodik az ember az ott tapasztaltakon! *A bukaresti magyar kolónia állandó üldözésnek van kitéve.* Nemcsak a nép, hanem a hatóság is gondoskodik arról, hogy életük ne legyen sima. Magyar magánjellegű iskolát akartak felállítani. Józan ész szerint ehhez föllétlen joguk volt, mindamelllett a kormány hallani sem akart arról, „*hogy a magyar nyelv Bukarestben hódítson*”. Diplomáciai karunk sem rokonszenvezik a magyarokkal és az ő érdekükben sokkal nehezebben mozdulnak meg, ez nagyon bölcs politikának vólni nevezhető.

Nem volt alkalmam a moldovai román falukat fölkeresni, de onnan is nagyon szomorú híreket hallottam. Iskoláikat fokozatosan meg akarják szüntetni és már a minisztérium előtt fekszik egy terv, amely szerint az elrománosítás munkájának le kell folyni. Egy moldovai intelligens tanítóval beszéltem, aki így vázolta az ottani helyzetet: „Hiába is tagadnók, rosszul állnak az ügyeink. A magyar állam mit sem tesz érdekünkben. Amíg a román kormány állandóan beleszól a magyar ügyekbe, addig velünk nem is törődik kormányunk. Sorsunkra biz bennünket és nem nyújt védelmet. Pedig nem egyszer kellett volna. Ha egyenesen oda fordulunk és gyors segítséget és közbenjárást kérünk, akkor utasítanak bennünket, hogy ügyünket adjuk elő a követségnek, aki majd közvetíti azt a külügyminisztérium útján a magyar kormánynak. Ez a bürokratikus huza-vona rettenetes dolgoknak”-lesz még szülő oka! Parasztjaink kezdenek elrománosodni. Nemzeti viseletüket levetik, hogy fölvegyék a bocskort és a kilógó inget. És miért? Mert a nép folyton gúnyolódik velük és a csendőrség nem igen siet oldalukhoz. Panaszkodni kihez

menjenek? A bíróhoz? Egy elfogult románhoz? Már a gyerekek szívesen megtanulnak olá Hul. A szülők látják, hogy a magyar haza nem törődik vele, ő is iparkodik nem törödni azzal. A magyar lapok egyáltalában nem írták meg, hogy a legutóbbi mozgósítás alkalmával mi történt velünk. Egyszerűen kényszeríteni akarták, hogy törvény és jog ellenére katonáskodjunk, amikor erről hallani sem akartunk, a feldühödt nép rettenetes zenebonát csapott és a magyarokat, akik kezei közé kerültek, megverték és megsebesítettek. Tudtommal, a román kormány ezekért a sérelmekért nem is adott elégtételt, igaz, hogy nem is kértek tőle. Mikor a nép a követségre ment, hogy védelmet kérjen, ott meg hallani sem akartak arról. Beavatottak tudni vélik, hogy a követ kijelentette, hogy pár rongyos magyarért majd nem fog diplomáciai szerveket megmozgatni ... Ilyen rosszakarat mellett nem lehet csodálói, hogy az ilyen külképviselettel megelégedve nem lehetünk. Vagy segítenek rajtunk erélyes kézzel, vagy pedig a magyar nemzet biztos lehet afelől, hogy romániai honfitársait örökre elveszti”.

A szomorú valóság tehát az, hogy baj van és nem a külképviseletnek, hanem maguknak a magyaroknak kell arról gondoskodni, hogy vérei ne vesszenek el számukra. És ez a munka nem lesz ugyan könnyű, de az eredmény annál kielégítőbb lehet.

A bolgárokkal szemben is érdekes politikát folytatnak. Míg a művelt világ felé fordulva, azt hirdetik, hogy régebbi jogaikban semmiképen sem háborítják és eszük águkban sincs nemzetiségüket veszélyeztetni, addig a valóságban már meg is kezdték a románosító munkát. Ezentúl minden iskolában és így az elemiben is, a román nyelvet meg kell tanulni és a jövőben csak olyanok taníthatnak itt, akik románul beszélnek. Nyilvánvaló, hogy most arra törekszenek, hogy lassankint kiszorítsák a bolgár nyelvet és a románoknak nagyobb és nagyobb érvényt szerezzenek. Ez, persze, nem felelt meg azoknak a megállapodásoknak, amelyeket Bulgáriával kötöttek és Dobruđa lakosai már is tiltakoztak ilyesféle tendencia ellen.

Hogy az ott lakó törököket, illetve muzulmánokat elnyomják, az nem is csodálatos. Ha mindent lehet mondani a román kormányról, azt az egyet nem lehet, hogy liberális bármilyen szempontból is. Ezek az elnyomottak persze még panaszkodni sem mernek. A török kormány ismeri ugyan a helyzetet, de az adott körülmények között mit sem tehet és kénytelen egyelőre meg-

elégedni azzal, hogy figyeli az eseményeket s megnyugtatta a felzúgott népet. Egy-egy diplomáciai felszólalás nyom nélkül tűnt el, mivel súlyt fenyegetéssel nem tudtak adni. Szelíd érzelmi momentumokra, civilizáció emlegetéssel pedig igazán ebben az esetben eredményt elérni nem lehet.

Legnyomorultabb a helyzetük a zsidóknak. Ezek, ha százszor is azt vallják, hogy ők románok, nem tekintetnek azoknak, sőt egyáltalában nem tekintik őket olyan embereknek, akik bár-miféle jogot is élvezhetnek. Ezeknek száma mintegy százezer. Nem román állampolgárok és semmiféle védelemben nem részesülnek. A berlini kongresszus feltétlenül kívánta, hogy a román zsidók állampolgári jogai elismertessenek, de a kormány ezt nem teljesítette még a mai napig sem. Hiába tiltakoznak ellene a külföld legnevesebb államférfiai, a kormány engedményekre nem hajlandó és azt állítja, hogy ő reá nézve a berlini kongresszus határozatai nem érvényesek már. A zsidók kérdése nem külpolitikai kérdés és senkinek sincs köze ahhoz, hogy Románia mit csinál az ő országában élő népekkel. Ez a vélemény abszurd, de hivatalosnak tekinthető, mivel a miniszterelnök, Take Ionescu mondta. Addig ezen a téren nem is lesz nyugalom, amíg a garantáló hatalmak hivatalosan nem fognak felszólalni és követelni nem fogják, hogy határozatuknak érvényt szerezzenek. Ma úgy áll a dolog, hogy két zsidó kérdés is izgatja a kedélyeket. Az egyik a dobrudsai zsidók kérdése, akik eddig bolgár állampolgárok voltak. A hadijog értelmében most ezek ipso jure *kell*, hogy román állampolgárok legyenek. De a románok erről hallani sem akarnak és így nagyon komoly helyzet állt elő. A miniszterek ingadoznak és a kérdést nem tudják dűlőre juttatni. Hogy mi lesz a megoldás, azt nem lehet tudni. Hivatalosan hangoztatják ugyan, hogy a teljes egyenjogúsítás nem fog késni, *az* az ember kérdezheti, hogy miért nem következett ez már eddig is be, amikor például a keresztény bolgárok már hivatalosan is román állampolgárok. A másik kérdés a súlyosabbik. Itt már királyi szó ígérte meg, hogy a kérdés nem fog sokáig megoldatlan lenni. Az ígélet óta ugyan elmúlt egy év és változásnak még nyoma sincs, legfőlebb, hogy a nép között a zsidóellenes hangú latot még erősebbé tették. Hogy hova fog ez vezetni, azt még nem lehet tudni, de hogy jóra nem igen, – az mindenki előtt kétségtelen lesz. A parlament határozottan megígérte, hogy azok

megkapják a polgárjogot, akik az utolsó vértelen háborúban mozgósítva voltak. A román sereg győzedelmeskedett is vér nélkül és a régi román módon most már senki sem akart tudni arról, hogy ezek polgárjogot kapjanak. A parlament többsége azt vitatta, hogy ha ezek a zsidók jogokhoz fognak jutni, tönkre fogják tenni Romániát. És ez a vélemény annyira természetes volt ott, hogy azok tiszteletére, akik a zsidók mellett voltak, macskazenét rendeztek és tiltakozó gyűléseket tartottak. Magas állású politikusok, egyetemi tanárok sem resteltek felszólalni és a zsidók ellen kikelni, akiket méltatlanoknak mondtak arra, hogy teljesjogú polgárok legyenek. És mit se használt itt a liberálisoknak erőlködése és a királyi ígéret.

Szeretnek a román diplomaták most arra hivatkozni, hogy az orosz cár birodalmában lakó románoknak milyen kitűnő helyzetük van. Persze aztán jön mindjárt az ellentét és Magyarországon meg mit művelnek velük! A valóságban az a nagyszerű vívmány, amelylyel az orosz kormány a román közvéleményt meghódította, az volt, hogy ezentúl Beszarábiában a templomokban szabad a románoknak román nyelvű istentiszteletet tartani. Ezt, mint nagyszerű vívmányt ünnepelték és a román lapok hasábjokon át nem fogytak ki a cár dicséretéből. A humoros a dologban az, hogy ez a joguk nálunk már nagyon is régen megvan és míg nálunk az Apponyi-féle rendelet csak azt akarta elérni, hogy a románjaink magyarul *is* tudjanak, addig Oroszországban nem csak arról nincs szó, hogy oroszul *is* tudjanak, hanem hogy csak oroszul tanuljanak és mint hallatlan engedményt megengedték, hogy *románul is* legyen szabad egyes tantárgyakat tanítani.

P. H. 1913. XI/11.

Horowitz József.

A magyar nyelv tanítása ellen.

- Újabb oláh merénylet. -

Már többször rámutattunk oláhjaink mesterkedésére, melylyel különösen az erdélyi magyar népkultúrát akarják aláaknázni, hogy helyét teljes egészében a *romániai* oláh kultúra foglalja el. Az aláaknázásra vonatkozó egyes Jelenségek eddig ugyan nélkülözték a hivatalos jelleget, most azonban a magyar nyelv jogai ellen intézett vakmerő oláh merénylet a hivatalos jelleget sem nélkülözi. Azért, felháborodva ezen újabb oláh vakmerőségen, az alábbiak-

ban irányítjuk rá a magyar közvélemény figyelmét, sőt – ha még van érzéke a kormánynak az ilyen, nemzetünk ellen irányított merényletek iránt – a közoktatásügyi kormányt is.

Az 1907. évi XXVII. t.-c. 19. § a minden fentartás nélkül rendeli el, hogy az ország összes népiskoláiban a magyar nyelvet olyan mértékben kell tanítani, hogy a kikerülő növendékek magyarul, szóban és írásban, megértethessék magukat. Az elmúlt hat év alatt minden népiskola igyekezett is ezen feladatának megfelelni, még az oláh tannyelvnek is, bár ezeknél a magyar nyelv tanításának sikere az első három évben volt a legnagyobb, azóta azonban a siker – *csökkenő* irányzatot mutat.

Ha elgondoljuk, hogy Magyarország 3561 nem magyar tannyelvű népiskolája közül 653 százalék (2331) az oláh tannyelvű, akkor megérthetjük, hogy mit jelent az Magyarországra nézve, ha 2331 népiskolában (1910 ben) a magyar népkultúra helyét a romániai foglalja el. Már pedig ezen átváltozásnak ma már a kezdetén is túl vagyunk, közoktatásügyünk gazdátlansága miatt.

Miben áll a veszedelem? Hol van elrejtve az oláh akna?

Bár az 1868. évi XXXVIII. t.-c. biztosítja az állam ellenőrzési jogát a felekezeti iskolákkal szemben, az még sem érvényesítette jtgát kellőleg s így a felekezeti iskoláknak, közöttük az oláh iskoláknak, *sakjelügyelete* is a püspökök kezébe került, mintha bizony a tanításhoz való értés – egyházilag elbírálható volna. Ilyen okon aztán az iskolák, illetőleg a nemzetiségek egészen jogtalanul a falakon *belül* kerültek s most onnan intézik támadásaikat a magyar nemzet és kultúrája ellen.

A gör. keleti oláhok érsekének iskolai ügyeket intéző konzisztoriuma, valójában *oláh közoktatási minisztériuma*, ilyenformán könnyen átalakulhatott a *bukaresti közoktatásügyi minisztérium erdélyi kirendeltségévé*. Hogy a nagyszebeni gör. keleti iskolai főhatóság tényleg ilyen szerepre rendezkedett be, annak egyik legfőbb bizonyossága, hogy oláh tanítóink kormányzását egészen *romániai mintára* szervezte át, ami minden önkormányzati jogától megfosztotta a tanítókat. Még gondolni is csak azt gondolhatják, amit Nagyszebenben előzetesen megengedtek nekik,

Ezen új tanítói kormányzat az oláh tanítók úgynevezett értekezleteiben nyer szembeszökően kifejezést, melyeknek paedagogiai meggyőződését *készen – szállítja* a nagyszebeni oláh fiókminisztérium,

Ezen oláh fiókminiszterium eljárása a következő: A magyar államtól nyert pénzbeli segítséggel elsősorban is szervezte a külön népiskolai *oláh szakfelügyeletet* a kir. tanfelügyelők szakellenőrzésének – *ellensúlyozására*. Azután szervezte – romániai mintára – a tanítói értekezleteket, ahol az oláh tanítókat a tanítás módjára oktatják ki azok a konzisztoriumból kiküldött *hivatalos* elnökök, akiket egy *Chibu Onisifor* nevű oláh szaktanfelügyelő (magyar állami pénzből fizetett) készít elő Nagyszebenben, ő maga pedig tudományát egyenesen Bukarestből kapja első kézből, ahol a „*Generalinspiktor al Transsylvaniei*” címet visel.

Hogy az így összealkotott oláh fiókminiszterium milyen tanításban részesítette a szegény oláh tanítókat azon a két napig tartó tanítói értekezleten, melyen minden oláh tanító köteles volt megjelenni s ahol a magyar nyelv tanításának módja volt napirenden a napokban, izeitől a *mindenik elnök* által elmondott elnöki megnyitóból álljon itt egy pár gondolat, a hivatalos Telegr. Roman 115. számának közlése szerint!

A nagyszebeni- oláh érseki szentszék által összehívott össztanítóértekezleteknek a magyar nyelv tanításáról beszéltek azok, akik életükben sohasem tanítottak s akik csakis oláh *politikai* szempontból akarják elbírálni e kérdést. Szemenszedett hazugságokat és pedagógiai má?zal bevont politikai frázisokat terjesztettek a szegény oláh tanítók elé: *a magyar nyelv oknélküli tanításáról*, a hiába való fáradozásról, a nép elbutításáról, ha a gyermekek már iskolában megtanulják a magyar nyelvet, a *törvény abszurdum* voltáról, a végrehajthatlan törvényekről, a törvények szükséges revíziójáról, stb. stb.

»Az anyanyelv mellett tanított második nyelv kérdése a falusi iskolákban – *mondják* az elnöki megnyitók – nemcsak a mi országunk tanügyi köreiben képezi a legfőbb vita tárgyát, hanem a Nyugat neves pedagógusai között is. A legkiválóbbak közülök, arra a meggyőződésre jutottak, hogy az iskolában tanított idegen nyelv elsajátítása nagyon kétséges, sőt lehetetlen a legtöbb esetben.» Ezen állítás igazolására a hazai pedagógusok közül egyedül *Kunfi Zsigmondot* idézik az elnök urak. Az idegen nyelv tanulása – *mondják* – nem sikerül a gimnáziumban sem s még kevesebb sikerrel jár ez a falusi iskolákban, ahol legfőlebb csak értelem nélküli, gépies betanulásokból áll az idegen (magyar) nyelv tanulása, mivel a nép nem érzi szükségét *ennek*

a nyelvnek. Íme, közoktatásügyi miniszter úr, a magyar állam pénzén, de Románia bérencei utján tartott hazai tanítói értekezleten, *így* tanítják ki oláh felekezetű tanítóinkat – a magyar nyelv-tanítás *módszerére!* Ezt nevezik a nagyszebeni érsek hivatalosan kormányzó tanügyi férfiai pedagógiának s a magyar közoktatás-ügyi miniszter, az állam pénzén, ezt a pedagógiát vereti – a tanítók fejébe! A kutyafáját annak a pedagógiának, lám, milyen szájalmas tudományyá aljasodik le, mihelyt oláh reverendába bujt politikus csizmadiák kezére bizzák!

Különben ennek a hülye pedagógiának atyamestere az a kiváló oláh szaktanfelügyelő, akinek tudományát a *magyar* állam évente tizenkétezer koronával fizeti meg, *Metianu* érseknek, s aki „Das moderne Utraquism” című, Magyarországot gyalázatosan megrágalmazó pamfletjében örökítette meg e pedagógiának nevezett, oláh hülyeségeket.

Ha a magyar közoktatásügyi kormány konyítana valamit a pedagógiához, nem adott volna egy fillért sem az ilyen oláh tudomány terjesztésére, hanem egyszerűen utasította volna az oláh tanítókat, hogy, a *magyar nyelv tanításának módszerét sajátítsa el Romániában, az etelközi magyarok oláh tanítóitól*, akik minden magyar gyermeket tökéletesen megtanítanak az oláh nyelvre már az elemi iskola *első* osztályában; míg a szász tanítók a poseni porosz tanítóktól sajátítanak el a nyelvtanítás módszerét.

Különben ezek az oláh hivatalos pedagógus csizmadiák, még arra is kitanították a tanítókat ez alkalommal, hogy az oláh nyelven kimondott *Ungaria* szó alatt sehol sem szabad *Magyarországot* érteni, mert ilyen nincs is, mivel *Ungaria* Svájc mintájára, egy konföderált államot jelent oláhuul . . .

Tetszik, tisztelt közoktatásügyi miniszter úr, ez az újkori oláh pedagógia? Nekünk ugyan nem s miatta ökölbe szorul az ember markai

P. H. 1913 XII./3.

Idem.

A romániai magyarok üldözése.

- Bukarest, február 20. -

A Romániába szakadt magyar alattvalók faji önállóságát *veszedelem fenyegeti*. Az a rendszeres és következetes munka, melylyel a román kormányok az ország területén élő magyaroknak

a román fajba való fölszivódását megkönnyíteni igyekeznek, ma mind szembeötlőbben fenyegeti a romániai magyarokat. Az ideiglenesen Romániában élő magyarok eddig alig vették észre azt a veszedelmet, mely a szelíd politikai nyomás különféle formájában nyilvánult meg ezelőtt. Pedig a román törvények mindig megkivánták, hogy a magyar alattvalóknak *kizárólag magyar pénzen* főtartott iskolái olyan román tanítókat is fizessenek, kik a román történelmet a magyar történelmi oktatással homlokegyenest ellenkező példákban és a történeti igazságnak a román imperiális törekvések szellemében való ferdítésével adják elő. Ilyen történelmet tanul ma – törvényes kényszer alatt – a romániai magyar alattvalók gyermeke azokban az iskolákban, melyeket a saját pénzünkön tartunk fenn. A román földrajzi oktatás ugyanekkor Erdélyt önálló részekre osztja a magyar gyermek előtt, aki az erdélyi magyarokról a román tanító előadásában csak annyit hall, hogy Erdélyben *magyarok is* laknak.

Ezek az önkénykedések eddig csak közoktatásügyi téren támadták meg a romániai magyar alattvalók önérzetét. Most azonban a román hatóságok beavatkozni készülnek a Romániában tartózkodók társadalmi életébe is. A magyar faj szokásainak jellegzetességeinek megőrzése erős várat talált azokban az egyesületekben, melyeket a romániai magyarság a magyar tagok szükség esetén való segítésének céljaira alapított. Az egyesületek módját találták annak is, hogy a magyarság összetartásával a magyar nyelvet és szokásokat megőrizzék. *Ezeket az egyesületeket akarják most kiforgatni Romániában magyar jellegükből* Látszólag nem a román kormány intéz ellenük támadást. Hanem az államhatalom egyik szerve, amely szoros összeköttetésben működik a kormánynyal. A román kabinet mindig óvatos volt a maga dolgában. És őrizkedik attól a látszattól, mely őt a kettős monarchia valamelyik országához tartozó alattvalók ellen elkövetett igazságtalanságok miatt felelőssé tehetné. Pedig mindenki tudja, hogy például a *Kultúrliga* nem izgathatna *Ausztria* ellen a bukovinai románokért és *Magyarország* ellen az erdélyi románok miatt, ha a kormány nem akarná éppen úgy, mint a Kultúrliga és mint az egész romániai társadalom.

Romániai alattvalóink egyesületei tekintélyes vagyonnal rendelkeznek. Csupán a román fővárosban tíz magyar egyesület van. Közöttük a három vagyonosabb: a *Magyar Társulat* 130,000

frank vagyonnal, a *Szent István Egyesület* 70.000 frank vagyonnal és a *Segélyző és Közművelődési Egyesület* 25 000 frank tartaléktőkével bir. Mióta az iparosok betegsegítéséről szóló törvény életbelépett, Romániában ezek a magyar egyesületek is a Középponti Pénztár (Casa Centrala) felügyeleti jogköre alá tartoznak. Ez a pénztár bekérte a magyar egyesületek alapszabályait, a melyeknek átvizsgálása után rájuk irt (ezt az iratot eddig csak a Szent István Egyesület kapta meg, de a többi számára is készen áll az intés! . . .) hogy a magyar *magún egyesületek hivatalos nyelve ezután román legyen s hogy választmányaiiba románokat is válasszanak.*

Az a hír járja Romániában, hogy a Középponti Pénztár minden magyar egyesületet magába akar olvasztani, ami nem jelentene egyebet, mint a magyar alattvalók évtizedeken át összegyűjtött *egyesületi vagyonának elkobzását* ... A Szent István Egyesület, hogy ezt megelőzze, az Osztrák és Magyar Klub bukkaresti palotájának részvényeibe fektette a pénzét Erzi is a Középponti Pénztár, hogy ezzel az összeggel nem rendelkezhet szabadon és ráirt a Szent István Egyesületre, hogy tartaléktőkéjével a jövőben ne támogasson *magyar vállalkozást (!)* ... A román Eldorádó, amelynek nagyszerű állapotairól Erdély hiszékeny és tájékozatlan székelysége még mindig rózsás álmokat lát, így tartja tiszteletben a területén élő idegen alattvalók jogait. Így respektálja azt a könyörűletszerű autonómiát, melyet a magyar egyesületek a hatóságok rostáján átjutott és nagynehezen jóváhagyott alapszabályaikban úgy, ahogy, megkaptak.

A romániai magyar egyesületek beolvasztásának kérdésével most foglalkozik a Casa Centrala. Már készül is az elaborátum, amely fölfalni akarja romániai magyar testvéreink erkölcsi fellegvárait, amelyek antipátikusak voltak a hatóságok előtt, mert a bajba jutott romániai magyart készségesen támogatták mindenkor. Különösen a jogtalanul visszatartott munkabérek megszerzése körül talált védelemre ezekben az egyesületekben a kiforgatod, kijátszott romániai magyar. Romániában rendszerré vált az, hogy a kivándorolt székely cselédet rózsás ígéretekkel fogadja föl a román cseléd tartó. Hónapi járandóságait azonban alig adja ki felerészben. A fizetés felét visszatartja s azzal nyugtatja meg a hiszékeny magyart, hogy biztosítani akarja magát a cseléd eltávolozásával szemben. A jóhiszemű magyar aztán éveken át ott

szolgál, csak hogy béréhez jusson. Mikor aztán fölszaporodott fizetését kéri, a munkaadó egyszerűen letagadja tartozását s ha a cseléd energikusabban ragaszkodik követeléséhez, akkor a rendőrségre kerül, ahol úgy elverik, hogy soha többé nem lázong benne a jogérzet. Ez a gavallér tempó, amelyben mintha ráismer-nénk a Kelet franciáinak tipikus igazságérzetére, sok gondot okoz a konzulságnak és a magyar egyesületeknek, melyek a becsapott magyaroknak nyújtott támogatásukkal sokszor törtek borsot a román urak orra alá. Most itt van az alkalma a visszafizetésnek, gondolják a román tekintély örei.

A romániai magyar alattvalók azonban nem nézik össze-dugott kézzel a Casa Centrala kísérletezéseit. A Középponti Pénztár beavatkozása ellen külképviseletünk közbelépését fogják kérni. A magyar egyesületek küldöttségileg készülnek tiltakozni a bu-karesti követségen. És *Czernin* Ottokár gróf úr, monarchiánk bu-karesti követe, aki a román-magyar egyezkedési tárgyalások idején olyan hangos módon juttatta kifejezésre jogérzetének há-borgását, bizonyára következetes lesz önmagához akkor is, ha a romániai magyar alattvalók panaszkodnak előtte olyan hatósági tulkapásért, amely packázás és gúnyolódás azzal a tekintélylyel és erővel, melyet a magyar izom képvisel a romániai nemzetgazda-ságban.

Bp. H. 1914. II. 22.

Hol nyomják el az oláhokat?

Néhány tucat oláh agitátor állandóan és hangosan azt kürtöli világgá, hogy itt Magyarországon elnyomják őket. Természetesen, mi sem bizonyítja jobban ezt az elnyomást, mint az hogy ezt a hazugságot úton útfélen állandóan és bántódás nélkül hirdethetik. Odaát Romániában is folytonosan azt hangoztatják, hogy a Kárpátok túlsó oldalán élő magyarországi testvéreiket nemzetiségükből vetközteti ki a magyar faj brutális önzése és kíméletlen magyarosítása. Ugyanakkor pedig eszükbe sem jut, hogy a Kárpátokkal ellenkező oldalra, Beszarábia felé is nézzenek egy kicsit, ahol legalább annyi oláh testvérük él idegen jogar alatt, mint ideát Magyarországon. Ugyebár, azt hinné az ember ezekután, hogy mi magyarok minden reggelire egy-egy roston pirított oláh embert eszünk meg és hogy nálunk az embereket

súlyos börtönre ítélik csak azért, mert az anyanyelvükön mernek beszélni. Nos, egy kis cáfolat révén keresztül most egy szempillantásra betekintheünk azokba az idillikus beszarábiai állapotokba, amelyek ellen az oláh agitátor uraknak nem szokott kifogásuk lenni. Híre járt, hogy az orosz kormány megengedi azt, hogy az oláhok saját templomaikban, saját istentiszteleteiken az oláh nyelvet használhassák, hogy román nyelvű magániskolákat állíthassanak Ezt a hírt, alig hogy felmerült, a legkategorikusabban megcáfolták. Ebből a cáfolatból megérthetjük, hogy Beszarábtában az oláhok sem az iskoláikban, sem a templomban nem használhatják a saját anyanyelvüket és megérthetjük azt is, hogy az orosz államhatalomnak esze ágában sincsen, hogy nekik ezt a privilégiumot megadja. A „Golos Kisineva” című, igen elterjedt orosz lap, amikor leadja a cáfolatot, ehhez azt a megjegyzést fűzi, hogy annak az «őrült ideá»-nak a megvalósítása felesleges kíméletesség volna a románokkal szemben, akik ezt nem is méltányolnák, mert nem a jóindulatot, hanem az orosz nemzet gyávaságának és gyengeségének jelét keresnék benne. Az oláh nyelvű iskola mesterségesen tenyészténé az oláh agitátorokat, akik az orosz nemzet ellen való gyűlöletet és bosszúterveket propagálnak. Az orosz lap ezért, éppen ellenkezőleg, azt követeli hogy a legkíméletlenebb szigorúsággal bánjanak el az oláhokkal, akiket szerinte tömegesen Szibériába vagy Kaukázusba kellene telepíteni, mert az ilyesfajta elemek mindig idegenek maradnak abban az országban, melynek polgárai is minden szabadságot arra használnak föl, hogy azt a szabadságot ajándékozó ország ellen fordítsák. Így ír a kiewi lap és ha a mi nemzetiségi politikánkra gondolunk, azt sem mernénk mondani, hogy minden ok és alap nélkül. Nekünk úgy tetszik, hogy a mi nemzetiségi politikánk nagyon is jó példa annak az illusztrálására, amit az orosz lap állít. Mert megmutatja, hogy a gavallér nagylelkűség csakugyan nem talál az oláhok között méltánylásra és hogy a mi szelidségünket és elnéző politikánkat csakugyan hajlandó gyengeségnek és gyávaságnak tekinteni, melylyel szemben határtalan lehet az ő merészségük. És a mi nemzetiségi politikánk azt is megmutatta, hogy az oláh iskolák csakugyan gombamódra szaporítják a nemzetiségi agitátorokat, akik az ország ellen való gyűlöletet hirdetik és akik állandó konspirációban törnek a fejüket a magyar faj ellen való bosszútervek kieszelésén. A beszarábia

példából tanulhatnának a mi oláh mártírjaink csak úgy, mint akik a nemzetiségi politikát irányítják. A romániai hazafiak pedig jól tennék, ha testvéreiket ott igyekeznének fölszabadítani, ahol csakugyan elnyomják őket.

P. H. 1913. X./29.

Levél Nagyszebenből.

I.

A nemzetiségi kérdés szempontjából az erdélyi részekben kétségtelenül Nagyszeben városa szolgáltatja a legjellemzőbb adatokat s hívja föl állandóan magára a kérdéssel foglalkozók éber figyelmét. A zöldszászok minden agitációs eszméje innen pattan ki, az irredenta törekvésekkel már leplezetlenül agitáló uláhság egész szellemi vérkeringése ide fut össze. Itt székel a hírhedt Albina, itt laknak az Astra főemberei, itt gyűjtenek milliókat - fájdalom, nagy részben magyar jelzalogokból - a szászság legnagyobb pénzintézetei, itt tartja a Szász Egyetem gyűléseit s általában is még itt a legerősebb a városi szászok állása.

Fölötte megérdemli hát belepillantunk egy kissé Nagyszeben életébe, az itt észlelt, sokszor szinte hihetetlen jelenségekből ítéletet alkothatunk aztán a nemzetiségi kérdés fejlődéséről, egyre veszedelmesebb alakulásáról.

Nagyszeben mintegy 80 százalékban oláhoktól és pedig a havasokon túl levőkkel sűrűn összeházasodott oláhoktól lakott területen fekszik, hét-nyolc órai járóföldre Románia határától.

Minden erődítés nélküli székhelye az erdélyi részek egyetlen hadtestének, összes katonai fölszerelésének, óriási raktárainak. A volt kettős háziezred székely bakáit pár éve, miért, miért nem, áthelyezték innen, hozva helyettük az oláh fiukból sorozott 31. ezredet, A helyőrség tisztikarában is természetesen magyar ember alig egy-egy akad.

Tehát ami a közös hadsereg társadalmi ténykedéseit illeti az itt a maga egészében a nemzetiségi elemek törekvéseit támogatja. A legénység az oláhságét, a tisztikar pedig a szászságét. Leszámítva azokat a szórványos eseteket, amikor császári királyi *tartalékos* hadnagyok tisztii forma ruhában kiszórták mindazokat a város leglátogatottabb kávéházából, akik nem *oláhu*l beszélnek.

Pedig a közelmúltban erre is volt már eset s amíg az ügyézség

vádirata a kolozsvári főügyészséget megjárta, a vádlott kiszökött Romániába, az ilyen fiainak különösen örvendő Patria mumába.

A magyar anyanyelvűek száma, mint a városi életben mindenütt, még Nagyszebenben is szépen gyarapszik. Ma már meghaladja a hétezret s így az egész lakosságnak több mint ötöd-részét alkotja. A német ajkúak szaporodása jelentéktelen a magyarság és oláhságéhoz képest. Úgy, hogy az abszolút német többség is alig száz fő. Érzik is ezt a szászok és elkövetnek minden tőlük telhetőt különösen a magyar elem leszorítására. Itt Nagyszebenben egyesek nyíltan megvallják, *hogy ha pusztalniok kell a fajok harcában, akkor sem magyarok lesznek.* Mondhatni, egyáltalán nincsen olyan szász intézmény, amely magyar embernek kenyeret adna. Sőt újabban, képviselőik révén, valósággal rávetették magukat az állami hivatalokra is. Itt van például a magyar királyi bábaképző, a főorvos és az egyik alorvos szász, a másik alorvos oláh. A bírói kar, a posta és vasút tisztviselői és altisztjei mind több és több szász alkalmazottat fogadnak magukba, akik mind egy-egy magyar családot szorítanak ki Nagyszebenben. Nem *egy* esetet látunk, amikor még nyilvános pályázat hirdetésével is, igen érdemes magyar tisztviselőket mellőz a kormány a szász képviselők kijárására. Pedig ezekből a nemzetiségi tisztviselőkből óriási károk hárulnak a magyar érdekekre. Hogy egyebet ne is említsünk, ezek az urak itt, ahol a magyarságnak minden emberére nélkülözhetetlen szüksége van, *teljesen elzárkózva a magyar társadalomtól, az állam pénzén egész ténykedésükkel a saját fajuk törekvéseit erősítik.* Távoll áll tőlünk azt mondania hogy az állam egyáltalán ne alkalmazzon nem magyar tisztviselőt, de *nemzetiségi vidéken nincs helye nemzetiségi tisztviselőnek,* már csak az ott levő, amúgy is gyöngye magyar társadalom érdekében. Ezt olyan kormányzati elvül kellene megállapítani, amelytől eltérni általánosságban semmi körülmény közt sem szabad. Viszont másfelől a nemzetiségi vidéken élő magyar tisztviselőktől is elvárható a szükséges idegen nyelvek elsajátítása.

A szászoknak hihetetlen ellenérzéséről mindennel szemben, a mi magyar, valóban fogalma sincs intéző köreinknek. Elhíhető e például az, hogy *Nagyszeben város képviselőtestületében és Szeben vármegye törvényhatósági bizottságában egyetlen egy magyar választott tag nincsen?* Nagyképzettségű kúriai bíráknál, európai műveltségű miniszteri tanácsosoknál ezeknek az uraknak kedvesebb

a közügyek vezetésében egy analfabéta cipésmester, csak magyarul egy szót se tudjon! Még az oláhság kívánalmaival sem ellenszenvez annyira a szászság, mint velünk.

Az oláhok kérték egy ízben a városi tanácsot, hogy az egyik utcát nevezzék el a nagy *Sagunáról*, akinek gyászos szereplése a 48/49-es szomorú napokból az erdélyrészi magyarságnak ma is emlékezetes és a kérelem minden nehézség nélkül teljesült. A magyarságnak is volt hasonló kérése, hogy a sok helyi kiválóság, Friedenfelsek, Wiener Paulok és Sagunák között juttasson egy utcácskát *Petőfinek* is, azt, ahol, 49. áprilisában lakott. A kérés előterjesztése után pár héttel a kérdéses utcához legközelebb eső névtelen teret a városi tanács elnevezte *Schiller-Platznak* s a magyarság kérését még csak napirendre sem tűzte, pedig elmúlt már két éve, hogy beterjesztették. És ez a városi tanács kap az államtól valami huszonnégyezer korona fizetéskiegészítést.

Nem szeret bennünket a szászság régibb, mérsékeltebb árnyalata, a Volkspartei sem, az újabban fölülkerekedett Bürgerabend meg egyenesen gyűlöl. *Brandsch* Rudolf országgyűlési képviselő ennek a pártnak a lelke, aki bécsi Schulvereingyűléseken mint *deutsch-ungarischer* Abgeordnete szónokol; nem elégszik meg a szászok érdekeinek fölkarolásával, hanem a magyarországi össznémetiség apostolának hirdetve magát, állandóan utazik Szebenből Temesvárra, onnan Verseczre, Sopronba és Bécsbe. Állandó összeköttetéseket, magyarelles szervezetekeket létesít, bújtogatva derék svábjainkat, zipsereinket és a Lajtavidéki németiséget ellenünk. És pedig különösen a svábokat nem is kicsinylendő eredménynyel. Szinte csodálatos, hogy milyen kevéssé foglalkoznak intéző köreink a *Brandsch* úr üzelveivel, pedig minden ténykedésének egyetlen végcélja *hogy az egész magyarországi németiséget elidegenítse tőlünk*. És ha ilyen észrevétlenül dolgozhatnak tovább, egy nemzedék múlva szomorú és helyrehozhatatlan átalakulásoknak leszünk majd tanúi országszerte. Nagyszebenben, tehát a legjobb helyen, pár éve *internátust létesítettek sváb fiuk részére*. Nem egyszer megfigyeltem ezeket a délvidékről ide internált gyerekeket; a mikor ide kerülnek, jóformán németül sem tudnak teljesen, mert eddig egész rokonságukkal egyetemben aradi és szegedi tanintézetekben szívta magukba barátságos, testvéri hajlamokat a magyarság iránt. És mire ismét hazakerülnek, a szász intézetekben elfelejtik a magyar nyelvet és nagyszebeni

levegőn megtanulják, hogyan kell érezni, hogyan kell nevelni, szervezni a népet majd otthon *szász mintára ellenünk. Temes és Torontálmegyéből velu* jelenleg a nagyszebeni szász gimnáziumban és főreálban valami *harminc ilyen elcsalt sváb gyerek* és pedig közöttük több mint húsz tizennégy éven aluli, tehát a nemzetiségi téveszmék befogadására a legalkalmasabb korban. Ezek öt-hat év múlva újra otthon lesznek és azután folyton erősödve a hazakerülő újabb és újabb rajokkal, elkezdik majd a Brandsch úr által kigondolt mételyhintő munkát a magyarság mérhetetlen kárára.

Egyébiránt az államtól mindenféle különös kedvezésekben részesített szász iskolákat még másféle alakban is fölhasználják pángermán izgatások terjesztésére. Tanulmányi kirándulás alakjában, tanári felügyelet és vezetés mellett egész diák énekkarok utaznak féljegygyei le Nagyszebenből Temes megyébe „a sváb népelet tanulmányozására”. Ez a valóban érdekes tanulmány hat-száz év óta csak most pár éve jutott először eszébe a „hazafias” szászságnak, amióta Brandsch, Orendi és társaik – hogy a saját kifejezésüket használjam – megindították a „sváb-kérdés szaxonizálását.”

Olyan jelenségek ezek, a melyeket bűn volna a magyarságnak tovább összetett kezekkel nézni, a melyekbe, minden pártpolitikai szempont félretételével, föl kell hívnunk és ki kell kényszerítenünk kormányaink beavatkozását.

Tizenhárom szász képviselő egyoldalú és ferde információi alapján kormányainknál évtizedek óta az a fölfogás kerekedett fő ül, hogy a „magyarbarát” szászokat minden kormányintézkedéssel támogatni kell. A szászság pedig látva, hogy a legridegebb magyarelles viselkedése mellett is kormányainknál sikerül minden kívánságát érvényesíteni, most már nem elégszik meg saját belügyeinek magyarelles vezetésével, hanem ellátogat a svábokhoz is s ezt a velünk barátságos viszonyban élő, derék népet a mételyhintés minden kigondolható eszközével bujlogatja ellenünk. És ma már néni egyedül Brandsch Rudolf érez így. Így *gondolkozik és így cselekszik az az egész magyarfaló zöldszász tábor, a melyet Bürgerabendnek hívnak s amely teljes hatalommal intézi jelenleg az ügyeket Nagyszebenben.*

Innen van aztán, hogy bár kormányaink a szász képviselők kilincselésére és *circumspectus* szép szavaira évenként óriási összegeket juttatnak a szászságnak az állampénztárból ipari szubven-

ciókra, iskolaépítésekre és egyebekre – csak középiskolák újjáépítésére az utóbbi öt-hat év alatt majdnem két millió koronát kaptak; – amint a szász városokban élő magyarságnak volna valami csekélységre szüksége, azért már a képviselő urak nem tudnak helytállani, mert nem is túlságosan erőlködnek, mert hát nem is tőlük, hanem a Bürgerabend embereitől függ most minden. Százezreket juttatott a kormány a brassói szász gimnázium épületére, a magyar színház céljára pedig a brassói városi tanács az egyetlen alkalmas telket kétszeresen tulfizetve sem volt kegyes eladni a kormánynak. Már a nagyszebeni svábokat kiképző gimnáziumnak is föl van véve a költségvetésbe, *minden kikötés nélkül*, négyszázezer korona és ha valaha rákerül a sor, hogy a nagyszebeni magyarság életében létkérdést alkotó kultúrpalota megvalósuljon, a zöldszász bankok ellenünk dolgozó pénzétől egész Nagyszebenben nem lesz kapható semmi áron megfelelő telek! Ilyenformán vagyunk a híres elnyomatással, a dédelgetett százság hazafias érzületével, a világgá panasztolt magyar sovinizmussal. A valóságban pedig bizony, ha valaki elnyomatásról panaszkozhat szép hazánkban, az nem más, mint a máris túlsúlyban levő nemzetiségek között vergődő erdélyrészi magyarság!

II.

Nem kevésbé jellemző a szászokra, hogy az oláhsággal szemben, különösen az utóbbi időben, már távolról sem ennyire elzárkóztak. Sőt birtokállományukat és faji jellegüket a magyarságtól védve, szép lassan, szemlátomást átjátszák az oláhokra mindazt a sok kincset, kiváltságot, amelyet a vendéglátó árpád-házi királyoktól kaptak s a sovén magyar törvényhozás páratlanul kedvező intézkedéseivel hatszáz éven át megtarthattak. Nagyszebenben évek sora óta alig tudok egy-két esetet, hogy a magyarok a belső városban házvételhez tudtak volna jutni, míg az oláhság, talán több pénzzel dolgozva és föltétlenül kevesebb ellenérzéssel fogadtatva, a város közepén egyik emeletes palotáját a másik után építi.

Hogy a falvakban pedig milyen arányokat ölt az elnyomott oláhság terjeszkedése, arról nem egy megdöbbentő statisztikai kimutatást olvasunk évről-évre. Nem lesz fölösleges hát éppen most, amikor bizonyos paktumszerű tárgyalások vannak folyamatban, egy pár tanulságos észrevételt elmondani az oláhságról is.

Míg a szászok féltve féltik gyerekeiket a magyar tanintézetektől, addig az oláhok 80-90 százaléka a mi iskoláinkban tanul. Megtanulja tökéletesen nyelvünket, tőlünk tanul nyugati kultúrát és azután – ne gondolja senki, hogy faji érzületben csak egy parányit is különbözne a saját intézeteikben tanultaktól. Hiszen leghíresebb nemzetiségi agitátoraik: Vlád Aurél, Goga Oktáv, Maniu Gyula, Vlaicu Aurél és még százan és százan, mind magyar iskoláink neveltjei, mind a mi pedagógusaink büszkesége. Azok, akik eléggé ismerik a viszonyokat, fájdalom, ma már kivétel nélkül meg vannak győződve *híres iskolapolitikánk csődjéről*. És vajjon ezekért a végzetes hibákért, ezekért a nemzeti bűnökért lehet-e tanítókarunkat felelősségre vonni? Nézetem szerint semmi esetre sem, vagy legalább is addig nem, amíg a szülői ház és az egész nemzetiségi társadalom annyira homlokegyenest ellenkező irányban dolgozhatik az iskolával s a míg magukban a magyar tanintézetekben is a hittant állami pénzen fizetett papok oláhhul tanítják s a míg számosan fordulhatnak elő olyan esetek, hogy oláhhul egy szót sem beszélő magyar fiúk is, mert véletlenül görög keleti vagy görög kathclikus valláson születtek, oláhhul kénytelenek Magyarországon a vallásukat tanulni. Vajjon lehet-e példát találni hasonló abszurdumokra az egész világon?

És amíg magyar állami tanintézeteink összes segítségeiket, ösztöndijaikat, jutalmaikat pusztán a *tanulók érdeme* szerint osztogatják faji különbség nélkül – az elnyomott oláh vezető férfiak túlnyomó része magyar intézetek *tandíjmentes és többszörösen jutalmazott növendéke volt!* – addig az oláhok jótékonyági intézményeikből nem jut egy fitying sem a saját fiaikon kívül senkinek. Az Albina például saját helyiségeiben, a Jankuk, Sagunákés Gosduk képeivel díszített teremben ebédet ad a nagyszebeni állami főgimnázium minden valamire való oláh tanulójának. Kizáróan csak az oláhoknak, másnak senkinek s a míg a jótékonyág hála kötelezi ezeket az igénytelen, szegény fiukat, másfelől ebben a légkörben eltöltött napi félóra már magában is elég arra, hogy az iskola egész építő munkáját lerontsa. Ezek a gyerekek már a szülői házból magukkal hozzák az oláhság minden dákorumán álmát s már 12-15 éves korukban – hiába minden szépítgetés a tanügyi hatóságok évi jelentéseiben – teljesen különváltan magyar tanuló társaiktól, állami intézeteink falai között arról tanakodnak, hogy *nemsokára eljönnek a havasokon túli testvérek,*

elfoglalják Erdélyt és fölszabadítják őket az elnyomatásból. Magyar iskolánk fegyelmi naplójából ilyen esetekre számtalan megdöbentő adatot találunk.

És amikor kikerülnek a középiskolákból egy-kétezer koronás ösztöndíjakkal, külföldi segítségekkel, a megélhetés minden gondjától fölmentve, valóságos urak a mi szegényebb fiainkhoz képest. Aránylag túlságosan sok egyetemi ösztöndíj áll az oláh fiúk rendelkezésére, csak a Gosdu-alap évi kamata jelenleg valami 110.000 korona! Az ösztöndíjjal segítettéknek viselkedését aztán a legnagyobb gonddal figyeli az egész társadalmuk. Szinte el se lehetne hinni, ha nem tudnék konkrét esetet reá, hogy egy fiútól pusztán azért vonták meg a segítséget, mert magyar diákok társaságában forgolódtott és *magyar táncot táncolt*. Tőlük maguktól tudom, hogy például csárdást táncolni a legszigorúbban tiltva van nekik.

Ilyen eszközökkel nevelnek maguknak a mi anyagi segítségünkkel, a kultúránkon, bennünket gyűlölő új, erős középosztályt amely *ezer és millió példányban árasztja el a jámbor falusi népet Károly király és Carmen Sylva képeivel* s a legbotrányosabb irreudenta folyóiratokkal. E dolgokon nem lehet immár szemet hunyni, meg kell tudnia az egész magyarságnak, hogy itt nem egyébről, mint Magyarország védőbástyája, Erdély végleges elharácsolásáról van szó. Ez minden magyar földön lakó oláhnak ma már nem is titkolt, közös vágya s ezért előbb-utóbb, talán még a mai nemzedék életében, el fog jönni a leszámolás órája. E miatt lett változhatatlan meggyőződése minden erdélyrészi magyar embernek, hogy ezzel az oláhsággal szemben kormányaink minden engedékenysége, minden paktuma nem egyéb, mint kérlelhetetlen, halálos ellenségeinknek újabb fegyver ellenünk!

Balan Nikulae dr. nagyszebeni oláh theológiai tanár *3600 korona fizetéskiegészítést* kap az államtól azért, hogy napi sétája közben a honvéd tüzér legénységet bujtogassa, hogy ne beszéljen magyarul; Togan Nikolae gör. kath. esperes tavaly adta ki az erdélyrészi *oláh helységnévtárt*, az idén pedig katonai lelkészkedésért a Ferenc József rend lovagja lett; Joandrea jozif, korlátlan italmérsi engedély tulajdonos, egy oláh papavatáson, Nagyszeben főterén, a magyar trikólórt sárba tiporja és még százan és ezren, sőt mind valamennyi hasonlóképen érez és tesz az „elnyomottak” közül.

És ezeknek a magyarfaló nemzetiségeknek faji érzését még külföldi fajrokonai is minden eszközzel erősítik. Évről-évre ellátogatnak Nagyszebenbe ismert nevű román politikusok, aktív államférfiak, sőt a román királyi ház tagjai is nem egyszer megfordulnak itt. El-ellátogatnak híres német egyetemi professzorok is, csak a magyarság vezéreiből foglalja úgy el a pártpolitika, hogy nem jut idejük soha körülnézni Nagyszebenben, eljönni a legjobb iskolába, látni és tanulni nemzetiségi politikát.

Wlassics Gyula volt az utolsó miniszter, aki megfordult pár órára a szász és oláh metropolisban. Annál nagyobb volt a szebeni magyarság öröme, a mikor a közelmúltban híret vette, hogy Jankovich miniszter meglátogatja Nagyszebeni. Ugyancsak magyar szempontból el kell mondanunk egyet-mást erről a látogatásról is. A mikor a miniszter szalonkocsija az állomásra berobogott, magyar, szász és oláh intelligencia százakra menő tömegben hatalmas éljenzéssel fogadta a pályaudvaron. *Dörr* Albert polgármester, aki megtagadja egy legutolsó nyugtatóknak magyarul való kiállítását is, azért, mert joga van a német nyelvhez, bár kifogástalanul tud magyarul; aki viszont nem röstell Magyar országon panaszt tenni az igazságügyminiszternél azért, mert egy esküdtbírósi elnök, szintén a törvény alapján állva, az ő németnyelvű beadványát nem fogadhatja el, tehát ez a *Dörr* Albert polgármester úr németül üdvözlö a minisztert, pusztán a szász nyelvben, csupán a *Kulturvolk* törekvéseiről beszélve, mintha a századokon kívül Nagyszebenben senki és semmi egyéb nem lenne.

Német beszédében mindenki *tüntetés* látott, így beszéltek róla még a mérsékeltbb nemzetiségiek is. Az egyetlen ember, aki nem vette tüntetésnek, Jankovich miniszter volt. S a helyett, amit vártak, amire elváltak készülve a jelen volt magyarok, hogy a miniszter, a magyar közoktatásügy első embere, az egész fölösleges német tüntetéssel szemben érezhetően ki fogja fejezni a maga külön véleményét, *Jankovich miniszter szintén németül s túlzott udvariassággal* válaszolt a polgármesternek. A szavak csak látszóan repülnek el, a következményei hamar érezhetők és sokáig itt maradnak.

A miniszter tiszteletére adott ebédeken, míg az oláh érseknél szinte kizáróan magyarul folyt a társalgás, addig a szász püspöknél, aki főrendiházi tag is, de magyarul egy szót sem beszél, már németül társalgott mindenki. A mikor pedig két napi ott tartó-

kodása után elutazott a miniszter, a szalonkocsi ablakából kihajolva, ezekkel a szavakkal búcsúzott Nagyszebentől: „Ich habe die Ehre, meine Herren!“ A jelenvoltak válasza harsogó, egyhangú „hocholás” volt, láttam szebeni magyarokat is, akik „hoch”-ot kiáltottak a Jankovich vonata után.

B. H. 1913. XI. 30.

A hazatelepített csángók kálváriája.

- Éhező iskolás gyermekek. -

Mária Terézia vitéz tábornoka, Bukow, a székelyek hóhérja, a nyakas csíki székelyeket egy kissé megtizedeltette s egynéhány ezret az életbenmaradtak közül, elüldözött a hazából. Az elüldözöttek hosszas hányódás után Bukovinában húzódtak meg, de másfélszáz év után is megőrizték magyar voltukat.

A nyolcvanas években herceg Odeschalchi Arthur veterán történettudósunk lelkes kezdeményezésére, megkezdettük a mártírok utódainak hazatelepítését s ez a munkálat még napjainban is tart. Négy év előtt is akadt egy lelkes magyar úr, aki Bukovinában 116 családot toborzott és Csernakeresztur hunyadmegyei községbe, hazatelepítette azokat. A hős mártírok unokái a lelkes hívásra örömmel jöttek a visszasóvárgott «édes hazába», pénzzé téve Bukovinában mindenüket.

Csángóink megérkezve Csernakeresztúrra, csakhamar arról győződtek meg, hogy ők egy rossz üzlet tárgyaivá lettek, mert azonnal kellemetlenné váltak, amint a velük kötött egyezség betartását kérték előre elszedett pénzeikért. A kezdet nehézségeinek is sokat elnéztek, de amikor a telepítő úr kötelezettségeinek nem tudott eleget tenni s egymásután kezdték idegen urak a foglaltsokat az ámuló s már megcsalatasukat érző csángók ellen, a sajtó fellépésére, egy év előtt, a csúfos kudarccal fenyegető telepítés ügyét az Altruista Bankra ruházta a kormány.

Az Altruista Bank azzal kezdette meg működését, hogy a csángók által addig legalább névleg bírt tulajdonjogokat megmegtüntette és hozzáfogott a föld kiosztásához. Ennek következtében a *szegény csángók a múlt ősön se nem szánthattak, se nem vethettek*. Jött a tavasz, a földosztási munkálatok még ekkorra se készültek el, s a nép kétségbeesve nézte a mérnökök csigalassúságú pepecselését. Az általános zúgolódásra végre, *április*

végén, kijelentették a bank mérnökei, hogy szántson-vessen mindenki oda, ahol a korábbi névleges birtoka ki volt jelölve. A szegény nép gyors munkához látott, de már kukoricánál egyebet nem vethetett ilyen későre, mert mire ők a vetéshez juthattak, az oláhok kukoricája már kapálás alá is került.

Majd jött a rossz idő, az árvíz, és a csángóság egyetlen reménysége, a kukoricatermés is elpusztult. Megjött az ősz is, a földek azonban még ma sincsenek – a negyedik évben – kiosztva, de megjelentek az Altruista Bank pénzbeszedői és minden összeszedhető pénzt elvittek a fentebb jelzett módon élvezett földek hasznobérében – *a megmentett csángóktól*. Ami kevés vagyont magukkal hoztak Bukovinából, az telepdíjban, berendezkedésben és hasznobérben, mert most csak hasznobért szed az Altruista Bank, mind elfogyott, elélték és most kétségbeejtő reménytelenséggel néznek a tél elé.

Tekintettel az Altruista Bank magáról való gondoskodására, továbbá arra, hogy nem termelhettek semmit, legalább vetőmagot kértek utólagos fizetésre az erdélyrészi kirendeltségtől. A sok kérvényezésre pár nap előtt érkezett a válasz meg, hogy vetőmagot *csakis készpénzért* kaphatnak, holott mindenki tudhatja jól, hogy nekik ilyen már nincs a fentebbi okokból. Így pedig szóba sem áll velük a földművelési kormány. Újra vetetlen maradt a földjük, de állataik legnagyobb részét is eladták, mert a banknak fizetni kellett. Ma a 116 családnak már csak legföllebb 80 db. szarvasmarhája van, míg e kiválóan fuvaros nép lovaiból csak azok vannak meg, melyeknek nincs vásári értéke.

A nyáron napszámba jártak, de a dolgoztató *nagy úr* még a napszámbérekkel is adósuk maradt s most a 8-10-12 tagból álló családok *éhínségnek néznek elébe*. Minden vagyonkájuk elűszott a negyedik éve húzódó „megmentésük” miatt, minden lehető hitelüket kiélték a környéken s már csak valamiféle *isten csudájában* bíznak.

A szegény csángók gazdakört és hitelszövetkezetet is létesítettek, de tehetetlenek, mert még nem is sejtik, hogy mikor fognak telepeik tulajdonjogához jutni, enélkül pedig még vetőmagra sem kapnak *hitelt*. Kértek hitelt vetőmagra az Országos Központi Hitelszövetkezettől is, de ez is ridegen elutasította s hitel helyett inkább az üzletrészek befizetését követeli, szorgalmazza.

Itt azonban még rímes vége a „megmentett” csángók kál-

váriájának A lerongyolódott, lesóványodott, elkényszeredett apák-tól-a nyáktól 4-5-6, sőt 8 gyermek is puliszkáért sír, – mert éhesek. Most az öszön nyílt meg az iskolájuk, hova 200 gyermek tartozik, de sem egy ceruzát, sem egy ábécés könyvet nem tudnak beszerezni. Az egyik kultúregyesület titkára itt járva, még szeptemberben megígérte, hogy tanszerekkel el fogja látni a nyomorgó gyermekeket, de bizony még november végére sem váltották be ezt az ígéretet. Különben minek is az iskola? Itt van a tél s a gyermekek már úgy sem járhatnak iskolába, leg-följebb meztláb és éhesen ...

És a szomszéd falvak oláhsága szájalommal nézi a szegény csángók tehetetlen vergődését s meglepődéssel gondol oláh voltára – a betolakodott magyarokkal szemben ...

Valósággal égbekiáltó bűn tovább így nézni az *agyontelepített* és bankilag *agyonaltruistázott* szegény véreinket, akik *könyörtelenül dobatnak oda az éhínségnek!* Itt tenni kell valamit, mert ezzel tartozunk önmagunknak. Annak a 780 lelket számláló *hazatelepített csángóságnak nem szabad az oláhság gúnykacaja között éhen elpusztulnia vagy züllött, közveszélyes alakokká sülyedni.* Hagyjunk fel a hivatalos exekválással, amikor 780 lélek a *saját hibáján kívül* kénytelen küzködni – *éhenhalással.*

A földművelési kormány azonnal, de sürgősen ejtsen meg egy szigorú vizsgálatot Csernakeresztúron s azonnal indítsa meg ott az *ínségakciót.* Tegye meg kötelességét a vármegye is.

A gyermekvédő liga vagy más egyesület pedig siessen a csernakereszturi *szegény éhező csángó gyermekek* megmentésére, akik közé már a vörheny is beütött... Az iskola mellett fel kellene állítani – legalább a télre – *egy népkonyhát* s ruhával is el kellene látni az éhező, fázó *haza* (!) telepített csángó gyermekeket.

De nem verné meg az Isten azokat az egyeseket sem, akiknek *adatott* miből, ha a magukéból juttatnának legalább *az éhínségnek kitett hétszáz iskolás gyermeknek,* az ezeknél fiatalabbakról és idősebbekről nem is szólva.

P. H. 1913. XII. 4.

Oláh dolgok.

Magyar pénz az oláh kultúra oltárán. Utóbbi két évben az elemi csapások különösen Erdélyt látogatták meg súlyosan. Megállott ott teljesen az amúgy is vékonyan eresztő közgazdasági élet; a szabályozatlan Olt, Szamos és Maros kiöntései évente sok millió kárt okoznak; közel nyolcszáz falu iskola nélkül van, de azért gróf Tiszának nem ezek a legsürgősebb dolgai, hanem csengő áldozatot hozni az oláh kultúra oltárán, a magyar állam pénzéből, mintha bizony ezzel szemben Románia is minden vagyunkáját az etelközi testvérek magyar kultúrájára áldozná . . . Most, amikor a magyar kulturális intézményekre nincs pénz, Tisza félmilliókat tudott juttatni a lugosi, szamosujvári, nagyszebeni oláh szemináriumok felépítésére, úgyszintén a nagyszebeni, brassói, medgyesi szász gimnáziumok építésére s a még ma is kuruzsló és ördögöt űző oláh pópák és nagyrészből tudatlan oláh dászkalok fizetésére is milliókat kötött le, sőt a bőség szaruját az oláh gimnáziumok tanáira is kiöntötte, akik szintén soha nem remélt magyar állami fizetéshez jutotak, minden külön kötelezettség nélkül. Így az erdélyi gör. keleti »román középiskolák» (így nevezi hivatalosan is a Tisza kormánya!) az összes tanári fizetéseknek negyven százalékát a magyar kormánytól kapták, de a kormány elvállalta ezenfelül az előléptetésekkel járó többletkiadásokat is.

Íme, a magyar közoktatási miniszter hivatalos adatainak ide vonatkozó része az 1913. évre:

1. A brassói gör. kel. román főgimnáziumnál: Omitiu Virgil igazgató (nem állami fizetése 3000 K) állami fizetése 2800 K, dr. Blaga József (2400) állami 2400 K, dr. Bunea János (2400 K) állami 1600 K, Ciortea Aurél (2400) állami 1300 K, Petrovici János (2400) állami 1200 K, Vatasán György (2400) állami 1200 K, Baticiu Arente (2400) állami 500 K, Sulica Miklós (2400) állami 500 K, dr. Bogdán Sándor (2400) állami 500 K, Blaga Titus Líviusz (2400) állami 500 K, dr. Stinghe Miklós (2400) állami 200 K, Rosea Péter tornatanító (1400) állami 1000 K.

2. Brassói gör. kel. román alreáliskola: Chelariu György (nem állami fizetése 2400 K) állami fizetése 2400 K, Bogdán Miklós (2400 K) állami 1600 K, Percea Pál (2400 K) állami 1600 K, dr. Lacea Constantin (2400 K) állami 500 K, dr. Stinghe Sterie (1600 K) állami 1300 K.

3 Brádi gör. kel. román algimnázium: Albu István (nem állami fizetése 2000 K) állami fizetése 2800 K, Boneu Vazul (2000) állami 2800 K, dr. Oprisa Pál (2000), állami 2800 K, dr. Radu János (2000) állami 2800 K, dr. Suciú Traján (2000) állami 900 K, Kéri János (2000) állami 900 K, Stoia Mihály tornatanító (1400) állami 1000 K.

Ezek szerint, csak az erdélyi gör. keleti oláh középiskolák tanárai 35,000 K magyar állami fizetéskiegészítést élveztek 1913-ban, míg az oláh egyházak e címen mindössze csak 52,600 koronát áldoztak.

Ha Tisza még ezek után sem kapja meg Carol rumuny királytól az oláh marsalbotot, akkor nincs oláh igazság!

*

Oláh rendjeleső Erdélyben. Erdélyben eddig a tűzoltói mell-diszek is ritkák voltak, újabban azonban Carol király bőségesen gondoskodik, hogy az erdélyiek is gyönyörködhesse a szépen csillogó érdemrendekben. Ünnepeken Brassóban és Nagyszébenben csak úgy dagadnak Carol király érdemrendjei alatt az oláh keblek, melyekre az „elnyomott” oláhok ragyogó arccal, az »elnyomó« magyarok pedig szégyentől megalázottan tekintenek.

Furcsa világ is lehet Erdélyben! Ha valaki magyarnak született, érdemeket csak legfőlebb munkapárti téren szerezhet, ha pedig oláhnak született, igen könnyen arathatja a Carol rumuny királytól és magyar kormánytól nyújtott királyi kitüntetések. Az is igaz, hogy a Bukarestből jövő kiabáló oláh kitüntetéseknek nagyobb kelete van, ha nem egyébért, már a szaporaságáért is.

Carol király naponta szokott oláh érdemrendeket osztogatni, erdélyi oláh érdemekért, legutóbb is dr. Tiberius Brediceanu, a brassói Albiné igazgatója, kapta meg „Bene merenti” I. osztályát míg Victor Antonescu, az Erdélyben járt oláh vándor színésztrupp igazgatója, a „Rasplata Muncei” I. osztályát kapta az Erdélyben végzett oláh kulturmunkaért.

*

A paktum, előrevetett árnyéka. Mióta nyilvánvalóvá vált az, amit eddig hihetetlennek tartott mindenki, hogy a magyar kormány az oláh agitátorokkal alkuba lépett az erdélyi magyarság felett, azóta leírhatatlan hangulat vert tanyát az erdélyi magyar szíge tekén. Egyedül, az amúgy is mindig hencegő oláhság hangja lett még kihívóbb. Az oláh ügyvédek csak úgy komáznak magyar ügy-

védházaikkal, sőt a bíróság tagjaival is. Vendéglőkben, kávéházakban is a magyar intelligencia bizonyos lemondással tűri a még bocskorszagu oláh urak pökhendiségét.

Egy ügyvédházaiban politizálnak a napokban a paktum várható következményeiről s az a vélemény alakult ki, hogy ha az létesül, akkor az Erdély magyarságának még forradalmi kitörését is maga után vonhatja, mire az egyik komitébeli oláh ügyvéd nagy flegmával jegyezte meg:

– Ha erre kerülne a sor, Románia azonnal megszállná Erdélyt!

Ilyen bolond világban, természetesen sok bolond híresztelés is lábra kap. Erdély egyik megyéjében, az oláhok között, az a hír járja, hogy a Domnu Tisza felfogja szabadítani az oláhokat, ezután ők lesznek az urak a magyarok felett, amiért Carol király gróf Tiszát Erdély oláh vajdájává fogja kinevezni, akit Gyulafehérváron fognak vajdává fölszentelni, ahol Mihály vitéz oláh vajda is trónolt már ...

Azokról a rémhírekről nem is érdemes beszélni, amiket Maniu, Voevod, Vlád, Mihali, Goga stb. leendő főispánok uralmával kapcsolatban terjesztenek, a magyar parasztság rémitésére.

Az oláhok már osztozkodnak, az erdélyi magyarság imádkozik: „Uram, ne vigy a kísértetbe, de szabadíts meg minket a gonosztól! . . .

Az oláh nemzeti hatalom. Amíg Tisza és Voevod Sándorék kölcsönös titoktartást fogadnak egymásnak a paktálás idejére, addig az oláh nemzeti komité hivatalos lapja fölényes gesztussal az oláh nemzeti szuverenitásról tart szerénytelen elnefuttatásokat. Íme, az oláh nemzeti felfogás alapvonalai:

„Románia nemzeti állam. Az oláh faj alapította ezt az államot ő védte végnélküli áldozatokkal az idegen inváziókkal szemben, ő ma is az egyedüli igazán hazafias alkotórész, amelyre számitani lehet. Ilyen körülmények között vajjon igazságtalan követelés e az, hogy Romániában az állami szuverenitás kizárólag a román nemzet kezében legyen? Nem. Sőt ellenkezőleg, bármely szempontból is vizsgáljuk a kérdést, meg kell állapítanunk, hogy az állam kormányzása, a szuverenitás joga, csakis és kizárólag a románokat illeti meg. A modern elvek szerint az államok nemzeti jellege kezd kialakulni, azaz minden nemzet egy államot kíván

alkotni s minden állam egy nemzet keretei között kíván elhelyezkedni.

Ezen elvvel szemben még mindig található poliglott állam, így Ausztria-Magyarország és Svájc, melyek azonban lételüket csak annak köszönik, hogy a központi politikai hatalom ez idő szerint még erősebb, mint az ethnikai és morális centrifugális erő...

Románia minden kétséget kizárólag nemzeti állam, bár az egész oláh fajnak alig felét zárja még csak kebelébe. Azok a nemzetiségi foszlányok, melyeknek az oláh nemzet és állam széles és nemes vendégszeretetet biztosít, nem kívánhatják annak elismerését, hogy ők is hozzájárultak az oláh állam fentartásához. Sőt ellenkezőleg, ők képviselik a szociális korrupciót és nemzeti széthúzást. Románia mostani polgárainak nincs joguk a nemzeti hatalmat másokkal is megosztani, mert ezzel a jövő nemzedéket fosztanak meg örökségétől . . .

Románia a vérbeli oláhoké s e jelszóval vertünk vissza minden perfid támadást, melyet a nemzeti szuverenitás ellen intéznek ...”

Csak a költő Voevod Sándor barátja, gróf Tisza, nem érti meg, hogy mit forralnak a szerény oláhok a magyar állam és nemzet ellen, ő egyenesen az oláh faj nemzeti szuverenitásával üzen hadat saját fájának, mint Coriolanus tette . . .

P. H. 1914. I. 14.

*

A paktum hírének hatása. Gróf Tisza István Vlád Aurélban, Voevod Sándorban, Pop Csicsóban stb. csak az oláh faji érzés lobogását látja s ezt akarja kiegyeztetni a magyar faji érzéssel. Arra azonban nem ad sokat, hogy az ország más fajú lakossága a magyar faj egységes magyar állampolgári érzésbe olvadjon fel. Úgy látszik, gróf Tisza István még nem mélyedt a magyar állampolgári érzés gondolatába s ezért nem tud e legfőbb alapelvre felemelkedni. Ha például oiáhságunk nagy tömegéhez férközhetne közel, észrevehetné, hogy ez már meglevő érzés, ahol a Vlád-és Veovod-féle apostolok az oláhfajiság mérgét nem hintették el. Még ma is igen sok helyen, a falvak ezreiben, a lakosság lelki világát nem a külön oláhfajiság érzése tölti be, hanem inkább a magyar ajkú polgártársakkal való elvegyülés vágya. Az oláh falvak százaiban a nép még áldozatra is kész, hogy csakis magyar iskolája legyen, mely nem különbözik a magyarok iskoláitól semmiben, de csak kevés helyen érik el, az oláh nacionalizmust

üzletileg kezelő pópák, dászkálok és ügyvédek miatt. Csak látná meg Tisza, hogy az az oláh, amelyik magyarul jól tud, mennyivel magasabbrangunak érzi magát magyarul nem tudó fajtestvérénél, s ez mennyi irigységgel tekint amarra, mald nem látná szükségét annak, hogy a magyar állani anyagi erejével ápolja az elkülönítő oláh faji érzést, hanem minden erejével az egységes magyar állampolgári érzés ápolására, fejlesztésére sietne.

Ne higgye Tisza, hogy csak a magyar nyelvű lakosságban támaszt nyugtalanító érzést az oláh nacionalistákkal való paktálásával (A paktálást Cristea Miron karánsebesi püspök is megerősíti pásztorlevelében), hanem magában az oláh ajkú népben is. Sok oláh tanító, akik már a magyar állampolgári nevelés szolgálatába szegődtek testestől-lelkestől az Apponyi-féle törvény hatására, most aggodalommal gondolnak a paktum kimenetelére. Aggódnak és nem alap nélkül, hogy ezután a nép még attól a védelemtől is meg lesz fosztva, amelyet sok helyen élvezett az oláh nacionalizmus üzleti lovagjaival szemben. Ha most az államhatalom kegyelemre kiszolgáltatja nekik az oláh népet, ezek a külön jogok alapján még jobban izolálhatják más nyelvű polgártársaiktól, így azok jótékony, védő hatásától s könnyen kifejlődhetik nálunk is a romániai bojár és paraszt közti viszony amelynek még hírtől is irtózik az erdélyi öntudatos oláh parasztl

Bizony nem a külön oláh faji érdekek legyezgetése kellene, hogy a Tisza legfőbb gondja legyen, hanem ellenkezőleg: az egységes magyar állampolgári érzés útjainak az egyengetése.

*

A becsületes oláh katekizmus. A „román nemzeti párt” most ladta ki a nép számára „A becsületes oláh katekizmusá”-t, íme, a katekizmusból egy részlet:

Kik az oláhok?

Az oláhság egy nagy nép, amely lakik: Romániában Erdélyben (azelőtt független volt, közvetlenül Bécsből kormányozva egyesítve később Ungáriával, a mi akaratunk ellenére) Ungáriában Bukovinában, Beszarábiában, Isztriában, Szerbiában, Macedóniában, Albániában, kisebb számban Németországban, Franciaországban, Bulgáriában, Törökországban, Görögországban és az amerikai Egyesült Államokban. Az oláh nép húsz millió lelket számlál, azaz sokkal többet, mint a magyar nép, amelyik csak kilenc

milliót tesz a zsidókkal, cigányokkal és a többi elmagyarosított népekkel együtt.

Honnan származnak az oláhok?

Az oláhok a rómaiaktól származnak. A dicső és híres Trajan császár telepítette őket Erdélybe, ahol művelt államot szerveztek földműveléssel, iparral és kereskedelemmel.

Hogy keletkezett az oláh nép?

A római birodalomból hozott római gyarmatosok, az itt talált harcos dákokkal összevegyülve,- alkották meg az oláh nemzetet.

Hogy keletkezett az oláh nyelv?

A római gyarmatosok a római köznyelvet beszélték, de a velük egybekeveredett dákoktól is sok szót átvettek s így jött létre egy új nyelv, a latinhoz hasonló oláh nyelv.

Hogy szaporodott és fejlődött az oláh nép?

Az oláhok Magyarországnak a déli részeit foglalták le és ott több nagy várost alapítottak. Építettek utakat, arany, ezüst és sóbányákat nyitottak, fürdőket építettek, egyszóval gyorsan megváltoztatták az ország színét. Jöttek azonban a barbár hordák, a többek között Attila hunjai, akik elől az oláhok kénytelenek voltak a hegyek közé menekülni. Egyesek átmentek a hegyeken is, a mai Románia dunai vidékére, mások még messzibb, Macedóniába, Athén alá, sőt Isztriába is elmentek. A XV. században Maramuresből leszálltak Moldvába, egy új oláh ország alapjait vetve meg. Tehát hazugság a magyar írók azon állítása, hogy mi valaha is elhagytuk ezt az országot!

Igen. Mi szakadatlanul itt éltünk, csak egyes testvéreink mentek el, kényszerítve a körülményektől. Így mondja ezt a legelső magyar történetíró, Anonimus is.

Igaz, hogy Erdélyt a magyarok meghódították?

Egy szó sem igaz belőle! A magyarok nagyon csekély számban jöttek ebbe az országba s miután a Tisza és Duna közét meghódították, onnan Töhötöm vezérük alatt eljöttek Erdélybe és megütköztek a Gelu vezérlete alatt álló oláhokkal. Ezen, Torda közelében lefolyt harcban az oláhok nem győztek le, bár Gelu vezérük megöletett. Látva, hogy elveszítették vezérüket, békét kötöttek a magyarokkal, hogy testvéries jó viszonyban fognak élni együtt.

És így történt?

Nem. A magyarok kezdetben minden jogot megadtak, de idővel elnyomták s végül jobbágyokká tettek. Beteljesedett őseink mondása: Ne higyj a görögnek, még ha ajándékot hoz is.

Mit tettek tehát az oláhok vezetői, hogy a mi népünk mint szabad nemzet ismertessék el és biztosítsák állami intézményekkel, törvények és császári dekretum útján, s hogy mint elkülönített nemzet, fejlődhesék az állami élet minden fázisában?

Megalkották az oláh nemzeti pártot s elfogadtak egy demokratikus programot, melynek megvalósítása révén céljainkat elérhetjük.

Mit akar tehát az oláh nemzeti párt?

Az erdélyi és magyarországi oláh fajnak nemzeti szabadságait biztosítani, úgyszintén az országban élő többi népekét is.

Mikor alakult az oláh nemzeti párt?

1869 ben. Tehát a legrégebb politikai párt az egész országban.

Melyek a nemzeti párt hivatalos közegei?

Mindenek előtt az összes oláhok gyűlése, az úgynevezett Conferinta Nationala, amely egy-egy parlamenti ciklus idejére választja a nemzeti komitét. A nemzeti komité hajtja végre a Conferinta Nationala határozatait, utasításokat ad a nacionalista képviselőknek és más nemzeti harcosoknak és képviseli a pártot kifelé.

Mit értünk a kifelé való képviselet alatt?

Ma például valamely idegen tényező, más politikai párt, az ország kormánya, vagy akár a császár is tárgyalni akar a mi egyetemes kérdéseinkről, velük csakis a nemzeti komiténak van joga tárgyalni a nemzeti párt nevében, azaz az oláh nemzet nevében.

Milyen alárendelt szervezet útján hajtja végre a nemzeti komité a Conferinta Nationala határozatait?

A megyei nemzeti párt, vagy klub útján, amelynek minden községben megvannak a bizalmi emberei.

A megyei klub határozatait végre kell hajtani?

Minden becsületes oláhnak szent kötelessége, hogy minden esetben és minden időben alávesse magát a párt határozatainak.

Miféle újságokat olvasson és támogasson az oláh?

Csakis oláh újságokat és folyóiratokat és csakis azt a sajtót, amely szolgálja az oláh párt, az itthoni és bárhol élő oláh faj érdekeit.

Nagyrománia. Oláhságunk legalsó és legnagyobb rétege egyáltalában nem politizál s így tudomása sincs arról, hogy mi-féle veszedelmes érzelmeket tulajdonítanak neki. Az eszmélok kisebb, de szintén tekintélyes rétege azonban megoszlik a nagy oláh álmok álmodóira és a helyzettel megalkuvókra. Ez utóbbi rétegszineződésnek legfőbb vágya igazi, öntudatos magyar állampolgárokká válni a magyar kultúra és a magyar nemzeti politika révén.

Az úgynevezet oláh középosztály lelkében teljesen idegen a magyar nemzeti állameszmétől, de a taktikát illetőleg két csoportra oszlik. A nacionalisták nyíltan szembeszállnak a magyar nemzeti eszmével (ezeknek egyik részét akarja leszerelni gróf Tisza), míg a másik rész, az úgynevezett mérsékeltek, a lassú, de biztos haladás hívei s nagyrészen a cirkumspektus szászok politikáját követik, hogy lehetőleg minden kockázat nélkül érthessék el a radikálisnak is mondott nacionalista oláhok végcélját: Nagyrománia megteremtését. Ezek az új államalakulat megteremtésének összes költségeit és kockázatait – a magyar állammal és nemzettel szeretnék hordoztatni. Szóval, minden saját befektetés nélkül, csupán taktikával akarják álmaikat megvalósítani.

Minden oláh társaságban, legyen az nacionalista, avagy mérsékelt, Románia múlt évi sikerei ugyanabból a szempontból bíráltnak el:

1. Románia többet tehet-e ezután a »leigázott« oláhok felszabadítására, vagy mozgalmaik támogatására?

2. A bolgárok megalázása miatt nem csökkent-e Romániának az a hatása, melylyel eddig a hazai oláhok centrifugális erejét növelte?

3. Románia mennyiben tudja függetleníteni politikáját monarchiánk politikájától s mennyiben tudja tekintélyét fentartani Oroszország előtt?

Soha egy gondolat, egy szó föl nem merül olájhajnkban, ami Magyarország mai kereteiben való végleges elhelyezkedésük vágyát pillanatig is igazolná Szerintük úgy a mai, mint a gróf Tisza által felajánlott újabb helyzet csak egy-egy lépés, de nem az egységes magyar nemzeti állam felé, hanem egyelőre a konföderált s azután a megcsonkított Magyarország felé.

P. H. 1914 I. 21.

A magyar nyelv. A Pesti Hírlap közelebről mutatott rá a kultuszminiszter azon rendeletére, melyben a népiskolai végbizonyítványnak 1912 ben hivatalosan megállapított egységes magyar nyelvű szövegét magyar-oláh nyelvű szövegre változtatta az oláhok kedvéért, mintha bizony az oláhok nem olyan állampolgárai volnának az országnak, mint akár a – magyarok.

Hogy itt még nem is célszerűségről van szó, fényesen igazolja a végbizonyítvány szövege, amely azt igazolja tulajdonképpen, hogy a tulajdonos „gondolatait magyarul élőszóban és Írásban érthetően ki tudja fejezni.” Ebből tehát világos, hogy az oláh szövegre, a bizonyítvány tulajdonosának nincsen szüksége. Mivel pedig ez a végbizonyítvány, az új választótörvény szerint polgári jogokat bizonyít a hatóság előtt: azt is meglehet állapítani józan észszel, hogy az oláh szövegre a hatóságoknak nincs szüksége. Hát akkor kinek van szüksége? Nemde az oláh különállás dokumentálásának? És ilyen veszedelmes közjogi tréfába megy bele a Tisza-kormány!

A minisztertől megállapított hivatalos oláh szövegnek még van egy érdekesebb vívmánya is. E hivatalos oláh szövegbe ugyanis a „limbi ungurászka” helyett a „limba maghiar” került, amit az oláh köznép „szamár nyelvnek” ért, mivel az oláh szókinszbe csak az oláh urak akarják becsempészni az általuk már konföderált Magyarországra vonatkozólag egybeállított új közjogi terminológiát. Magyarország nevét ők is „Ungariá”-nak mondják és írják, mint a nép, de a nép által ismert „ungur” nyelvet nem ismerik el, mert szerintük ilyen nincs, amiként svájci vagy ausztriai nyelv sincs. Tehát ezután – az oláh hivatalos szöveg szerint - a falusi oláhságnak a végbizonyítványokkal nem az „ungur” nyelv, hanem csak a „szamár nyelv” ismeretét kell igazolnia.

Különben Tisza jól tenné ha magát Metianu érseket kérdezné meg, hogy ő oláhhul hova való, „ungáriai” vagy «maghariai” érseknek címezi-e magát. Majd meglátja, hogy fog tiltakozni a winaghiariai” érsek cím ellen. Ő a „maghiar” megnevezést kegyesen nekünk hagyja – és méltán, mert azok a szamarak, akik ezt az oláh hülyeséget nemcsak eltűrik, de hivatalos jelleget is adnak neki.

Bankok a kultúra szolgálatában. Amit Falussy Árpád volt főispán indítványára az Első Hazai Takarékpénztár oly lelkesen elfogadott, hogy t. i. jövedelmének évente egy százalékát egy kulturális alap teremtésére fordítja, azt az oláh pénzüzetek már régen gyakorolják. Íme néhány adat az oláh pénzüzeteknek legújában megjelent külön évkönyvéből.

1912 ben 147 önálló oláh részvénytársaság, hatvan oláh hitelszövetkezet és 14 másfajta oláh kereskedelmi egyesülés állott fenn. Egyes oláh bankok külön kulturális alapokat létesítettek és gyarapítanak évente. Az ilyen alapok összege eddig 205.774 K.

Az 1912. évi 147 oláh pénzüzetet 4.0bl,764 kor. összes tiszta jövedelemből 108 ezer koronát adott ezen évben jótékony és kulturális célra, azaz átlagban az összes jövedelemnek 4.42%-át. A tizenkét legnagyobb bank tiszta jövedelmének átlagban 57%-át fordította jótékony célra, de egyesek ennél is jóval többet, például: a lugosi Poporului 23%-át, a brádi Crisana 19%-át, a nagyszebeni Lumina 18%-át, az abrudbányai Auraria 17%-át, a kolozsvári Économul 13%-át, a besztercei Coroana 10.7%-át és a bánffy-hunyadi Vladeasa 8%-át.

Legutóbb már azt az eszmét vetették fel, hogy a bankok által évente kulturális célra adni szokott összegeknek fele ne adassék ki, hanem az oláh pénzüzetek szövetsége, a Solidaritate kezelése alá bocsáttassák egy oláh kulturális alap létrehozására.

Vajjon Falussy Árpád felhívásának lesz-e nagyobb visszhangja s vajjon a magyar pénzüzetek elérkezettnek látják-e az időt arra, hogy az oláh bankokkal a kultúra támogatása terén felvegyék a versenyt?

Nemzetiségi kérdés intézése Romániában. A brassói Gaz. Trans. (5. sz.) írja: a „Times” közli Tace fonescu következő sürgönyét:

Biztos forrásból tudom, hogy a bulgár kormány Grey úrnak azt sürgönyözte, hogy a román uralom alá került bulgárokat megakadályozzák, hogy anyanyelvükön beszéljenek és imádkozzanak. Kérem ezt határozottan megcáfolni. Az új terület összes templomaiban bulgár nyelven folyik az istentisztelet s a románok is ezeken vesznek részt, mert még nincsenek ott oláh papjaink. Megtartottuk szolgálatban a községi tanácsokat és a községi orvosokat és arra törekedtünk, amennyire csak lehetett, hogy

az új területre macedóniaiakat alkalmazzunk, akik tudnak bulgárral és törökül is. Még meg kell jegyezni, hogy az új területen a bulgárok a lakosságnak csak 41%-át teszik, a többiek törökök.

Eddig tart Tace Jonescu sürgönye a Oaz. Trans, közlése szerint.

Miket hallgatott el Tace Jonesku úr?

1. Hogy az új terület lakossága – a román hatóságok összeírása szerint – 317,618 lélek, s ebből mindössze kilencezret tudtak oláhnak venni, ami a lakosságnak csak 2.8 százalékát teszi s e törpe minoritásért fogják a bulgár papokat kicserélni, amint oláh pópákat szállíthatnak a „civilizálandó” területre.

2. A községi tanácsokat azért hagyják meg, mert még nem tudtak oláh parasztokat telepíteni.

3. Az összes bulgár iskolákat bezárták (minden faluban volt ilyen, ami Romániáról nem mondható el!) és a tanítókat szélnek eresztették, s ahol oláh iskolát nyithattak, ott befellegzett a bulgár szónak.

4. A falusi tanácsoktól egyelőre eltekintve, bizony egyetlen bulgár származású tisztviselő se szolgálhat Románia területén, mert ez ellenzik az egységes román nemzeti állam »liberális« eszméjével.

(Ugyanígy nyilatkozik a brüsszeli L'Étoile Belge.)

Az oláh köznép külön gondolása. Hogy az oláh középosztály valami irgalmasan bánna a nagy tömegben élő oláh köznéppé, azt nem lehet ráfogni, azonban a néprajzi határokon is a magyarság közé ékelt oláh köznép, oláh faji öntudatának ébresztésére és ébrentartására mégis különös gondot fordít. E tekintett en határozott munkaprogramja van az Astra oláh közművelődési egyesületnek is, de az oláh középosztály külön is jelentős munkát végez. Felkutatja a néprajzi határokon és a szórványokban az értelmesebb oláh parasztokat és azokat ellátja oláh nemzeti olvasmányokkal – ingyen. Néhány év óta, közadakozásból, évente kétezer ilyen kiszemelt oláh parasztnak jár ingyen az oláh nemzeti párt hivatalos néplapja, az aradi Poporul Roman, amely a magyar fajról, mint a világ legátkozottabb fajáról szokott megemlékezni. Az előfizetési pénzeket egyesek, oláh pénzintézetek és a bukaresti kultur-liga szokta összeadni. Az 1914. évre szóló ingyenpéldányok előfizetési díjára már eddig is tekintélyes összeget adtak össze.

P. H. 1914. II. 14.

Egy román lap vakmerősége.

A Brassóban megjelenő *Gazeta Transsylvaniai*, mely a hazai románság vezető lapja, *D. Xenopol* jassyi egyetemi tanár tollából vakmerő cikkeket közölt, amelyeket azért adunk alábbi kivonatban, hogy lássa mindenki, *miféle hangon szabad és lehet egy nemzetiségi lapnak a magyarság ellen lázítania:*

Cikkek végtelen sorának segítségével fentartottuk a magyarországi románokat a magyarok megsemmisítő törekvései ellenében. A magyarok minden tagadása dacára tény, hogy az erdélyi, valamint magyar megyékben élő románok üldözve vannak és a magyarokra nézve nagyobb öröm nincs, mint amikor látják, hogy a fajuk hullámai átterjednek a Tiszántúlra, egészen az erdélyi keleti és déli Kárpátokig. A magyarság ama törekvése, hogy a románság létét megsemmisítse, mégis lehetetlen, e két nép számaránya miatt. Ha jónak fogadjuk el a hivatalos statisztikát, akkor is csak hat millió az uralkodó nemzet lélekszáma, mert a magyarság statisztika szerinti nyolc millió lélekszámában benne foglaltatik a kétmillió lelket számláló zsidóság is. A hat milliónyi magyarság talán nem gondolhatja, hogy el tudja nyelni a négy millió lelket kitevő román lakosságot, amennyi Magyarorszában él.

Azután meg a románság erős fejlődésben van. Mik voltak a románok 1848-ban és minő műveltségi fokon állanak ma? Az erdélyi románoknak a magyar királyság keretein kívül hatalmas támaszuk van, mely napról-napra csak nő. Románia 1848-ban hatezer katonával és egy ágyúval bírt, most pedig 600.000 katonája és 1000 ágyúja van.

Miért nem tanulnak a magyarok Ansztriától, amely kénytelen volt nem germán elemeinek nemzeti nyelvet, parlamenteket egyetemet, bíróságokat adni? A magyarok éppen ellenkező elvet vallanak és egész erejüket arra használják fel, hogy a nemzetiségek elnyomása által saját fajukat gyarapítsák. Nem látják a magyarok, hogy ez lehetetlen? Például a horvátok. Hányszor próbálták ezeket elnyomni és mindannyiszor kénytelenek voltak nekik engedményeket tenni. Nem kötelességük ez a románsággal szemben is, amely úgy az állam, mint a magyar civilizáció fentartásához hozzájárul? Most, mikor a magyarok a románokkal nemzeti jogaik megadása felett tárgyalnak – ez arra mutat hogy a ma-

gyarok gyengyülnek -, nem tudnak már másokat nemzetiségüktől megfosztani. Mikor mindezt látjuk, vajjon lehet-e még szó a magyarság győzelméről? Minden józan gondolkodó ember azt fogja felelni: nem! *Nem, mert ez a törekvésük igazságtalanságon épült fel, mely igazságtalanság nem birt ennek a tervnek végrehajtására szükséges erővel*

Ezenkívül a magyarságnak gondolkoznia kell, hogy min idegen faj áll itt, Európa közepén és nemcsak a románokkal kell a küzdelmet kiállniok, hanem az összes szláv törekvésekkel is. A románok és a szlávok két részről szorítják a magyarokat. E szláv tengerbe.i a magyarság nem egyéb, mint egy nem természetes sziget, mely sziget kénytelen összeköttetésbe lépni egy más ethnikus organizmussal. *Ez az organizmus nem lehet más, mint a román nép.*

De hogy lehetne keresni jó viszonyt a kettő közt, mikor a magyarok arra törekednek, hogy megsemmisítsék a románság legjobb felét? Ez természetes, csak bajt hozhat a magyarságra mely *baj annál nagyobb, amennyiben a román királysággal is szembe hozza a magyar népet.* Románia semmi áron nem engedheti, hogy a magyarok a románság felét megmagyarosítsák és hogy *lelkükből és szivükből latin származásuk tudatát kiöljék. A királyságbeli románok mindenre képesek, hogy megmentésék véreiket ilyen sorstól.*

De Romániának a hármasszövetséggel való jó viszonya is csak azt vonhatja maga után, hogy Ausztria megparancsolja Magyarországnak a román nép kibékítését. A románok *vagy a saját erejükből, vagy a romániai testvérek segítségével!, – akik más segítséget vesznek esetleg igénybe, – de szabadulni fognak a türhetlen magyar iga alól. De ha erőszakkal fognak szabadulni a magyar elnyomatástól, akkor Magyarország emlékezni fog, hogy: „pulvis et umbra sumus.”*

A román nemzeti komité.

A román nemzeti komité – amely gróf Tisza István megállapítása szerint egyszerűen csak a hazában élő román polgárok egy része által alakított politikai párt végrehajtó bizottsága - igen érdekes összetételű testület. A román nemzetiségi mozgalom községenként van a románlakta vidékeken szervezve. Minden községben néhány befolyásos férfiú, többnyire a magyar állam

kongruájával hizlalt pap, ügyvéd és bankigazgató intézte a párt-ügyeket a községi politikában, a választásokon és igyekszik minden alkalommal egységes állásfoglalásra bírni a pártot. – Ez a mozgalom az 1881-iki nagyszebeni konferencián szerveződött politikai párttá, amelynek hivatalos neve ad hoc *román nemzeti párt* volt, míg most román nemzetiségi párt.

Popea Miklós nagyszebeni gör. kel. érseki vikárius és *Baritiu György* román történetíró, 1881. március 1-én kelt felhívásukban Nagyszebenbe konferenciára hívták össze az erdélyi részekben lakó román választókat, hogy megállapítsák az akkori választásokkal szemben a román választók magatartását. A nagyszebeni konferencián minden egyes románlakta választókerület két-két kiküldöttel képviseltette magát. A konferencia 1881 május 12-én volt Nagyszebenben, amelyen 153 kiküldött vett részt. Ezen a konferencián szervezték meg a román nemzeti komitét és állapították meg annak hatáskörét. A komitét akkoriban kilenc tagból állott és elnöke *Popea Miklós* volt. 1881 után vált rendszeressé a komitét és a párt élete. A képviselőválasztások előtt, de egyéb fontos alkalmakkor is, Nagyszebenben tartották a román vezető politikusok az u. n. nemzetgyűléseket. A nemzetgyűlésre minden község, melyben román mozgalom volt, elküldött egy vagy két képviselőt. A nemzetgyűlés referált a komitének arról, hogy mit tett, milyen politikát folytatott, milyen eredményt ért el, vita indult meg és ezután új komitét választottak. Így történt ez 1894-ig amikor Hieronymi Károly akkori belügyminiszter 1894 június 16-án 321. szám alatt kelt rendeletével *feloszlatta a román nemzetiségi pártot* és beszüntette a román nemzeti komitének további működését.

Ezt a rendeletet *Thalman Gusztáv*, Szebenmegye akkori főispánja, a következő átiratban küldte meg dr. Ratiu János ügyvédnek, mint a román nemzeti komitét elnökének:

„Midőn a tisztelt elnök úrral a belügyminiszter rendeletének tartalmát közlöm, tudomására hozom egyúttal a párt összes vezérférfiainak és tagjainak, hogy az emiuttal miniszteri rendelet szerint, ha nem szüntetik meg eddigi működésüket ezen a téren, azaz ha az eddigi irányban működnek továbbra is, a legsúlyosabb törvényes intézkedések fognak ellenük folyamatba vétetni.”

Ezen intézkedés azért vált szükségessé, mert a nemzeti konferencia határozatának megfelelően, a komitét összeállította a

románok állítólagos sérelmeit tartalmazó memorandumot és a magyar kormány megkerülésével akarta dr. Ratiu János, a komité elnöke, azt a királynak átadni. Miután a memorandum a magyar állam és annak fennálló jogrendje ellen izgatást foglalt magában, a kolozsvári esküdtszék 1894 május hó 25-én elítélte a román nemzeti komité tagjait. *Papp György* egy évi, *Mihályi Tivadar* két és fél évi és *Lucáciu László* öt évi államfogházatot kapott, ők ma is tagjai a komiténak.

A fent emiitett rendelet után a komiténak büntetlenül maradt tagjai újabb konferenciát hívtak össze Nagyszebenbe, 1894 november 28-ára, amelyen a belügyminiszternek fenti rendeletét alkotmányellenesnek nyilvánították.

Miután a belügyminiszter azt látta, hogy az 1894. évi június hó 16-ról 321/res. szám alatt kelt rendelete ellenére továbbra is fennáll a román nemzeti párt és a komité, Hieronymi a következő újabb rendeletet adta ki:

9/1895. szám. A főnállott ügynevezett román nemzeti párt működését 1894. évi június 16-áról 321/res. szám alatt kelt rendelettemmel betiltom. Ezen tilalom megszegését az 1879. évi XL. törvénycikknek 1. paragrafusa alapján 1894. évi december hó 7-ről 1488/res. szám alatt kelt rendelettemmel kihágásnak minősítettem. Mindenki tehát, aki a nevezett párt irányának megfelelő gyülekezetekben vagy ilyen gyülekezetek összehívásában részt vesz, az 1870. évi XL törvénycikk 16. paragrafusa értelmében és ezen rendeletem alapján 15 napig terjedhető elzárásá és 100 forintig terjedhető pénzbüntetéssel fog sújtatni. Midőn eme rendeletemet az 1879. évi XL. törvénycikk 9. paragrafusa értelmében ezennel kihírdetem, egyszersmind megjegyzem, hogy annak hatályba lépésére jízve a most idézett törvényszakasz irányadó. Budapest, 1895. évi január ha 6 án. Hieronymi, s. k. Ezen intézkedés azonban nem vetett véget a komité és a nemzetgyűlés tevékenységének, mert az egyes hazai román lapok akkori közleményeiből kitűnt:

1. hogy a román nemzeti párt komitéje *titokban tovább vezette a románok politikai mozgalmait;*

2. hogy ez a komité 1894-től kezdve titokban, az önkiegészítés elve alapján választotta meg tagjait és hogy a feloszlítás után első nyilvános ténykedése, egy Kolozsvárról 1901 szeptember

5-én kelt kiáltványa volt, amelyben az 1901. évi Széll-féle választásokat megelőzőleg, a passzivitás betartására szólította fel a hazai románokat;

3. hogy dr. Ratiu Jánosnak, a komité elnökének, 1912 ben történt elhunytá után, a komitének a temetésen jelen volt tagjai *Ratiu nyitott sírjánál választották meg elnökül ilésfalvi Papp Györgyöt, az eddigi alelnököt.*

Ratiu halála után mindnagyobb tért kezdett hódítani a románoknak fiatalabb tagjai között a politikai aktivitás dekretálásának az eszméje, a melynek megvalósítására első lépésül szolgált *dr. Vlád Aurélnak* 1903-ban a dobrai kerületben román nemzeti-ségi programmal történt megválasztása.

A dobrai választás után a hazai románok között mind nagyobb tért kezdett hódítani az aktivitás eszméje, amelynek érdekében a hazai románok vezérférfiai az 1905. évi általános választásokat megelőzőleg, 1905. évi január hó 10-én Nagyszebenben választói konferenciát hívtak össze, amelyen ilésfalvi Papp György elnöklete alatt 97 kiküldött volt jelen. A konferencia 78 szavazattal 12 ellenében a politikai aktivitást kimondotta. Az aktivitásnak az lett az eredménye, hogy az 1905 január havában lezajlott képviselőválasztások alkalmával *nyolc nemzetiségi román képviselőt* juttattak a parlamentbe. Azelőtt is voltak ugyan nemzetiségi árnyalatú képviselők, de hivatalosan mint párt ezután igyekeztek csak a parlamentben érvényesülni.

Eddig egy kormány sem akarta sem a román nemzeti pártnak, sem pedig a komitének fennállását elismerni. Gróf *Tisza István* az országban *az első miniszterelnök*, aki nemcsak elismeri, de szükségesnek is tartja a román nemzeti komitének fennállását és szervezését.

P. H. 1914. I. 20.

A romániai nemzetiségek.

- A tatárok mozgalma. -

A romániai lapok az utóbbi időben hasábokon át foglalkoznak a magyarországi nemzetiségek viszonyaival és izzó gyűlölettel izgatnak a magyar állam egysége ellen. A durva támadások forrása Tisza István, aki Erdélyt úgyszólván felajánlja Romániának s ilyenformán nem csoda, ha a bukaresti újságok a „magyar”

miniszterelnökkel együtt fújják a parazsat és féktelen vadsággal támadnak az ellenzéknek, mely kötelességéhez híven, fölvette a harcot a paktumtárgyalásokkal szemben. A románok nem akarják megérteni, hogy miért tiltakozik az egész magyarság – leszámítva a munkapárti társaságot – Erdély eloláhosítása ellen, mikor a miniszterelnök valósággal ezüsttálon nyújtja Románia felé az oláhlakta magyar területeket.

Pedig egészen érthető a magyar nép fölháborodása, csak nézzenek körül a román politikus urak a saját hazájukban és meg fognak győződni róla, hogy nincsen az a félvad ázsiai állam, amely olyan lenézéssel és kegyetlenül bánna nemzetiségeivel, mint éppen a román kormány, mely most is irgalmatlanul elnyomja az újonnan »hódított« területet nemzetiségi mozgalmait. Pedig a román nemzetiségek sokkal magasabb kulturfokon állanak, mint maga a jomán nép és más államok testéből tépte ki őket csak nemrégiben a román erőszak és kapzsiság, – szóval nem jövevények, mint az erdélyi oláhok és nem is dobják oda magukat minden jöttment izgatónak, aki saját hazájok ellen akarja őket lázítani.

Klasszikus példája a román nemzetiségi politikának az a mozgalom, mely alig egy hete kezdődött Konstanzában. Kétszázötven mohamedán képviselő gyűlt itt össze, akiket részben az elmúlt évben szerzett új román területek tatár lakosai küldöttek ki, hogy alakítsák meg a tatár nemzetiségi pártot és állapítsák meg követeléseiket a kormánnyal szemben. Ez idő szerint háromszáz-ezer mohamedán (tatár) alattvalója van Romániának, akik közül kétszázötvenezer Dobrudsánatf megszállásával került tavaly román uralom alá. Ez a mostani ébredés és nemzeti felbuzdulás a tavalyi csapások gyümölcse. A tatár kongresszus elnöke szomorúan konstataálta, hogy a bolgár uralom helyett a román iga alá került a tatárság. Talpra kell állanunk – mondta -, mert a román kormányzás irgalmatlanul elfojt minden nemzetiségi törekvést. *A román oktatási törvények értelmében minden alattvaló román kisedővóba köteles adni gyermekét. Már a kis, alig fölcseperedett, gügyögő gyermeket kiszakítja a mohamedán anya öléből az erőszakos román kormányzat, hogy elrománosítsa őket.* Midőn vallását, anyanyelvét megtanulná a mohamedán gyermek, románná kell lennie. A kisedővó elvégzése után *csak két elemi járhatnak a mohamedán alattvalók gyermekei mohamedán iskolába* (ha ugyan azon a vidéken van ilyen iskola), de ezekben is olyan román

tanítók vannak, akik a mohamedán nyelvet alig bírják. Az elemi két felsőbb osztályát megint teljesen román iskolában kell végezniök, középiskolába pedig oda járhatnak, ahová akarnak. Ez az engedmény teljesen látszólagos, mert a szegény mohamedán alattvalók képtelenek arra, hogy csak egy mohamedán középiskolát is fenntartsanak és állami segélyben nem részesedhetnek.

A kongresszus megállapított követeléseiből tűnik ki leginkább, hogy mennyire elnyomja a román kormány a nemzetiségeket és nemcsak, hogy nem részesíti őket semmiféle segítségben, hanem egyenesen megfosztja őket legösibb emberi jogaiktól. A kongresszuson elhangzott minden egyes kívánság illusztrálja, hogy milyen állapotok között tengődik a tatárság is. A következő kívánságokat foglalták memorandumba a tatárok.

„A romániai mohamedánok számára egy *főmuftiság* szervezését kérik, mert ezideig nem volt papságuk, melyet a kormány mint hatóságot elismert volna. Vallási törvényszék felállítását kérik, mert ennek létezése a mohamedán hit egyik elemi feltétele. Mohamedán tanítóképzőt, elemi iskolákat kérnek és mohamedán tanfelügyelőket. A mohamedán vallásalapítványok létesítését és fenntartását is követelik, mert Macedóniát is a vallásalapítványok tartják fön és e nélkül a mohamedánság teljesen fegyvertelenül áll a téritési politikával szemben. Engedtessek meg, hogy mohamedán *tudományos intézményeket* létesíthessenek és mohamedán *hitelbankot* alapítsanak.”

Ezek a tatárok főbb követelései, amelyeknek mindegyike az eddigi hiányokat akarja pótolni. Nincsen egyetlen olyan követelésük sem a tatároknak, amelyet Magyarország erdélyi oláhjainak már régesrég meg nem adott volna. És ugyanaz a Románia, amelynek rabszolgaságban élő nemzetiségei hiába követelődnek, ugyanaz valóságos lázadást szit nálunk az „elnyomott” oláhok között és autonómiát követel a román Erdélynek, érdemrendekkel árasztja el az oláh agitátorokat és Bukarestből irányítja a paktumtárgyalásokat.

De lássuk csak, milyen kilátásuk van a romániai tatároknak? Ugyanazokban a bukaresti félhivatalos lapokban, amelyek Erdély autonómiája mellett dobolnak, a konstanzai kongresszusról azt olvassuk, *hogy a román kormány a tatárok nemzetiségi mozgalmait nem veheti komolyan, mert a romániai tatárság olyan kis néptöredék, melynek igényeiért nem lehet külön kivételes törvénye-*

ket hozni. Követeléseik különben is annyira túlzottak, hogy valósággal államot akarnak alkotni az államban. Ezt a törekvést a kormány megfogja akadályozni és legfőleg csak a mohamedán oktatás ügyében hajlandó bizonyos engedményekre.

Tehát így fest Románia a nemzeitiségeket fölszabadító liberális állam szerepében. Az ő tatárjai egy kis néptöredék, amelyet jogok nem illetnek meg! Ellenben az erdélyi oláhságot mi játszuk a kezükre a többségben levő művelt magyarsággal együtt! Hiszen Tisza is hajlandó erre a kis szívességre – mondják ők.

Égbekiáltó és együgyű okoskodásaikra nem lehet más válasza a becsületes magyarságnak, mint hogy minden eszközzel és áldozattal megakadályozza Tisza árulását.

A román urak pedig nyissák föl a statisztikát és meg fogják látni belőle, hogy az erdélyi oláhság, mely kulturált magyarok védelme alatt áll, éppen olyan kis „népiöredék” a húszmillió magyar állampolgárral szemben, mint a romániai tatárság Románia kulturátlan lakosainak számához viszonyítva.

P. H. 1914. I. 20.

O. A.

A paktum és a magyar kultúra.

A nemzeti konszolidáció csak ott létesülhet, ahol legalább a kultúra szelleme *egységes*. A Pesti Hírlapban közölt román paktum végrehajtása esetén még a magyar kultúra egységes szelleme is széttöredezik, mert a paktum a román kultúra számára külön érdekszférát állapít meg és ebben a szférában kizárja a magyar nemzeti kultúra szellemének érvényesülését.

Magában Biharban egész sorozaia működik az oly állami népiskoláknak, melyekben a tankötelesek 60 százalékának anyanyelve a román. Itt tehát a három alsó osztályban a tanítás nyelve román lenne. Mivel pedig ugyanezen községekben mindenütt magyar kisebbség is van, a kisebbségben levő magyar anyanyelvű tankötelesek is három éven át román nyelvű oktatásban részesülnek. De másrészt, mivel románul tanítani tudó, magyar születésű állami tanító csak nagyon kevés van, ezen állami iskolákba román anyanyelvű tanítót kell majd alkalmazni. Hogy román többségű községben, részben román tanítási nyelvű állami iskolákban, román születésű tanító alatt mivé lesz az ily községekben a magyar kisebbség, azt szinte bizonyosan előre is meg

lehet mondani. Különösen akkor, ha – ugyancsak a paktum értelmében – a megye főispánja és a kerület képviselője is román lesz; az állami iskola tanítóit pedig – Jankovich közoktatásügyi miniszternek a képviselőházban mondott programbeszéde értelmében – ez a főispán fogja kinevezni. Íme, ebben az érdekszférában a magyar kultúra szellemének ki kell pusztulnia.

Különféle kultúrák szelleme egymással szemben csak *ellenséges* lehet. A nemzeti állam konszolidációjának és a magyar állam- eszmének őszinte híve, a román kultúra szellemében felnevelt honpolgár nem lehet. Az elzászi francia kultúra gyermeke nem lesz híve a német állameszmének és barackot a tölgyfa nem terem. A paktumnak az a célzata, hogy a magyar és román kultúra valamely egységes szellemben egyesüljön: sohasem fog megvalósulni. A kultúra a népfajjal, honnan származik, oly természetes és szétszakíthatatlan kötelékekkel van összefűzve, hogy a kultúra fejlődése mindig a faji önállóságot is erősíti. Viszont az ellentétes kultúrák harca mindig faji harcot is eredményez és az ellentétes kultúrák egyikének erősítése a másik kultúrát élvező *fajt is háttérbe szorítja*. Mivel a kulturális élet terén is érvényesül a fizikai szabály, hogy két test egy időben ugyanazon helyen nem lehet; a román kultúra haladásának mindig a magyar kultúra meghátrálása a természetes következménye.

A román paktum kulturális része az Apponyi-féle nép- oktatási törvényeknek revíziójában csúcsosodik ki. Tisza itt a koalíció kultúrpolitikáját és Apponyit kívánta egyúttal lebunkózni. Bizonyára nem is sejti Tisza István, hogy Apponyi a nemzetiségi kérdésben éppen úgy a kölcsönös megértés és béke alapján állott, mint ő. Az erdélyi magyarság még jól emlékszik Apponyinak egyik békeszózatára, melyet a szászokhoz és románokhoz intézett. Erdély egyik legnagyobb városában ekkor alapított – mintegy tiz évvel ezelőtt – *Molnár Viktor* egy magyar napilapot, melynek hivatása a *nemzetiségi béke* ápolása volt. Ebben az újságban írta szó szerint Apponyi: „*Békesség e földön a jóakarát az embereknek! Ez a program mindnyájunknak szól; ez irányítja nemzeti politikánkat is és minden oly tevékenységet, mely a nemzeti politika szolgálatában áll: lapjuk is ezt fogadhatja el leghelyesebben hitvallásul.*” Tíz év után azonban Apponyi szavait és Molnár Viktor régi szép eszméjét – aki oly behatóan ismerte Erdély kulturális viszonyait és oly mélyen belátott a nemzeti-

ségek lelkébe – hogy megcsúfolta ez a hírhedt paktum! Tisza nem a románság lelkét kívánja közelebb vinni a magyar kultúrához, hanem a román kultúrát szeretné becsempészni a magyarság szeretetébe.

Megváltoztatja a paktum Apponyi egyik törvényének 19. §-át, amely így rendelkezik: „A nem magyar tanítási nyelvű elemi iskolákban – akár részesülnek állami segélyben, akár nem – a *magyar nyelv* ... oly mérvben tanítandó, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek a *negyedik évfolyam* befejeztével gondolatait magyarul ... érthetően ki tudja fejezni.” Természetes következménye ez a megváltoztatás a paktum első követelésének; mert hiszen az a román gyermek, aki *három* éven át az állami iskolában román tanítási nyelvű oktatásban részesült, az a negyedik évben (egy év alatt tehát) nem tanulhat meg magyarul. Megváltozik ugyanezen törvény 17. §-a is, amennyiben a román községi és hitfelekezeti népiskolák falairól Magyarország *címere* és a *történeti fatáblák* el fognak tűnni. Ebből látható, hogy az állam címere eddig is vörös posztó volt a románság szemében. A címer az állam presztízsét fejezi ki és maga a magyar állam hátrál meg a faji törekvések előtt, mikor a címernek eddigi helyéről el kell tűnnie. Akárhogyan történjék is meg az eltávolítás, az tüntetés nélkül nem fog megtörténni. Végül változást fog szenvedni ezen paragrafusnak következő rendelkezése is: „Minden . . . tanító, tekintet nélkül az iskola jellegére és arra, hogy állami segílyt élvez-e vagy sem, a gyermekek lelkében a magyar *házához* való ragaszkodás szellemét és a magyar *nemzethez* való tartozás tudatát . . . tartozik kifejleszteni és megerősíteni.”

Maniu és társai – akik, ime, nemcsak a magyar nyelvtől, de a nemzeti kultúra szellemétől, sőt a magyar hazától is féltik a románságot – úgy érvelnek, hogy ez a paragrafus *erőszakosan* magyarosít. Azt hirdetik, hogy egyébként is *hiábavaló* ez a törvénycikk, mert hiszen a parasztember az *iskola* útján úgy sem magyarosodik el sehol sem. Mondják, hogy a világtörténet nem ismer példát arra, hogy valamely népfaj *iskolázás* útján alakult volna át – nyelvében. Hozzá teszik mások azt is, hogy a magyar iskolák csak arra jók, hogy nemzetiségi intelligenciát neveljenek. Oly féligazságok és határozott tévedések ezek, melyeken már régtől van a mai kulturpolitikus. Mert bebizonyosodott úgy a történeti múltban, mint napjainkban, hogy a *nagy nemzeti érzések*

fentartásában legnagyobb érdemei az iskoláknak vannak – nálunk is, másutt is. Amint Bismarck felismerte a német iskolamesterek hatalmát, éppen úgy ismeri az Apponyi-féle törvénye és Maniuek paktuma is. A horvát nemzeti érzéseket a mai horvát nemzedékbe a horvát iskolák segítették belé nevelni. Nem az a lényeges a nemzeti kultúra szempontjából, hogy *beszél-e* magyarul az az iskolaköteles, hogy van-e címer az iskola falán, hanem az, hogy *érez-e* magyarul az a gyermek és *szereti-e* azt a címet? Nem az volt e törvénynek intenciója, hogy iskoláink magyarosítsanak; a magyarosodás azonban mégis önként előállott azon érzések következtében, melyeket éppen az iskolák terjesztenek. Nem nyelvben alakul át egy népfaj, hanem szellemében. A nyelv, a címer, a hazaszeretet csak jó eszköz arra, hogy a nem magyar gyermek a magyar szellemhez könnyen hozzájuthasson. Hogy milyen jól tudják Maniuek, hogy mily kitűnő eszköz a nyelv a kultúra szellemének terjesztésére, azt legjobban bizonyítja paktumuknak az a része, mely előírja, hogy a román nyelvterület állami középiskolaiban a román nyelv, hasonlóan a nemeihez, kötelezően lanittassék. Míg az állami népiskolákban kizorol a magyar nyelv, az állami középiskolákban tért nyer a román.

A magyar és román kultúrának ezt a paktumát magyar részről az a Tisza István csinálta meg, aki sem gyakorlatilag, sem elméletileg soha kultúrpolitikával, tanügyi adminisztrációval és pedagógiával nem foglalkozott. Tudtunkkal sem a tanítói vagy tanári egyesületeknek, sem a közoktatásügyi minisztériumnak, sem a minisztérium alá tartozó hatóságoknak a véleményére nem volt kíváncsi. Dr. *Goldis László* egyedül képviselte a tanácskozásokon a szakszerűséget. Mikor arról van szó, hogy Erdély – Horvátország példájára – a magyar szellem számára veszendőbe menjen, Tisza egyetlen erdélyi emberrel nem tárgyalt – a román agitátorokon kívül. Hogy mit szól az EMKE ahhoz, hogy az Astra ezután évi 400,000 korona államsegélyt fog élvezni, ezzel bizonyára annyira tisztában volt Tisza István, hogy feleslegesnek tartott minden puhatolódzást. A felelősség fanatikusa nem akarta a felelősséget megosztani egyetlen magyar kultúrpolitikussal sem; bizonyára abban a hitben, hogy ő képviseli az egész magyar szellemi életet.

P. H. 1914 II. 1.

A magyarok vagy az oláhok laknak-e régibb idő óta az országban?

Az alábbi cikknek az adja meg a különös érdekességét, hogy egy született román pap és tanító, néhai *Pituk Béla* írta meg. Ugyanaz a *Pituk Béla*, aki az 1890-es években vehemens harcot indított *Pável*, nagyváradi oláh püspök ellen, leleplezve annak suba alatti magyarellenes működését. A Pituk által megindított harc *Pável püspök bukásával végződött*, de Pituk is súlyos sebesültje lett a küzdelemnek. Az oláhok megfosztották papi és tanítói állásától s miután nem szűnt meg magyar hazafias irányban működni és továbbra is kíméletlenül ostromozta a magyar állameszme ellen izgató oláh apostolokat, üldözőbe vették és oly bestiális hajszát indítottak ellene, hogy a gyöngye szervezetű, anyagilag tönkretett, magyar érzelmű oláh lelkész súlyos betegségbe esett s fiatalon, alig 35 éves korában meghalt.

Íme, a cikk egy józanul gondolkodó, tanult, intelligens román ember történelmi adatokra épített válasza azokra a légbőlkapott, mesterségesen ápolt frázisokra, melyekkel az oláh túlzók a becsületes román népet maszlagolták. Ezeket írja *Pituk Béla*:

Ismeretes művelt közönségünk előtt a rumén írók amaz egyhangú állítása, hogy a rumének (oláhok) Traján császár dáciai gyarmatainak maradványai s így sokkal régebben lakják Magyarország keleti részeit, nevezetesen Erdélyt, mint a magyarok.

Fölösleges volna itt az ezt hirdető írókat egyenkint felsorolni, mikor *Sinkaitól* kezdve Hasdeuig, Xenopolig és Densusianuig mind egy követ fújnak. Minek is egyes írók emlegetni, mikor az egész nép képviselete hivatalos írásban szintén amellet kardoskodik, amint azt az o áh incolátusnak az erdélyi tartománygyűléshez 1791-ben benyújtott folyamodványa is mutatja. Hogy napjaink ruménjai eme meggyőződésükből szikrányt sem engednek, azt lapjaik, költeményeik untig eszünkbe juttatják.

S valóban nem csoda, ha a *nemzeti dicsőség lidércfényétől elkapatva*, erre a meggyőződésre jutottak, mert hiszen a rumének vagy „oláhok eredetét, lakhelyeit, történetét napjainkig *sűrű homály bontotta*. Szabad tere volt a hozzátevéseknek, de a *képzeldésnek is*. Évszázadok történetét ugrottak át s aki nem vigyázott, lelkiismeretlenül felületes volt, ebben a kérdésben vajmi könnyen megbotlott. Hozzájárult, hogy Béla király névtelen jegyzőjének

tekintélyén indulva, még jeles magyar történetírók is, mint pl. Horváth Mihály, Szalay László, Kerékgyártó Árpád, szintén régibb lakókul mondták az oláhokat Erdélyben, mint a magyarokat.

Végre több – a kérdésben fajlilag nem érdekelt – külföldi tudós, mint pl. Kopitar és Roessler, e kérdés megfejtésére használatba vette a történeti kritika és nyelvtudomány eszközeit és *egészen más eredményre jutottak*. Az ő figyelmeztetések után mások is kutatni kezdték a dolgot s lassankint egész irodalom keletkezett a kérdés körül és *ma már határozottan kimondhatjuk, hogy a rumének nem régibb lakosai keleti Magyarországnak, mint a magyarok* s az az állítás, hogy ők Traján korától kezdve mindig itt laknának: *ábránd és hazugság!*

A döntő érvek, amelyek a rumének állítását megsemmisítik, ezek:

a) A rumén (oláh) nyelv eredete. A rumén nyelv sajátosságai, mint pl.: a névelő hátulvetése, a tízesnél nagyobb számnevek alkotása, a benne előforduló albán és görög szavak, elvitázhatatlanná teszik azt, hogy ez Macedónia és Albánia északi rézében keletkezett és nem keleti Magyarországon.

b) A rumén és a magyar nyelv egymáshoz való viszonya. Kétségtelen, hogy az alakuló társadalmak számos szót kölcsönöznek a már letelepedett vagy rendezettebb társadalmaktól. Nem érintkezik fejletlen nyelven a másikkal, anélkül, hogy *abból új szavakat ne kölcsönözne* vagy legalább a már megállapodott helyneveket át ne venné. A magyar nyelv még fejletlen, a társadalom még csak alakuló félben volt, midőn ők ide érkeztek s éppen azért kölcsönözött a magyar nyelv számos idegen szót az ó szlávból, olaszból, németből. Ámde *a rumén nyelvből nem vett át semmit*, vagy legfeljebb annyit, amennyit a XVI. és XVII. században a töröktől. Nem vette át a magyar a ruméntől egyetlen folyó nevét sem, pedig a szlávoktól átvette a Krasznát és Beszterczét; nem vette át Apulum és Sarmisegetusa nevét sem, pedig Traján gyarmatainak ivadéka ezt nem feledhette volna el. Sőt éppen ellenkezőleg: az összes dunaparti *ruménség átvette a magyartól az áldani, áldomás, bíró, fogadó, tagadni* stb. szavakat átvette *nemcsak a városok neveit*, hanem a *Sajó, Lapos magyar folyamneveket is*. Méltán következtethetjük e tényből, hogy a *magyar nemzet e hazába költözésekor nem találta itt a ruméneket* és ezek

később, *csak akkor költöztek Magyarországra, mikor már a magyar nyelv meg volt állapotva.*

c) A kenézségek. Számos oklevelünk tanúskodik arról, hogy mindenütt, ahol a rumének laktak, a XIII-XVI. századokban kenézségek (keneziátus) voltak. Nevezetesen ilyeneket találunk Szörény-, Hunyad-, Arad-, Alsófehér-, Bihar-, Máramarosmegyékben, tehát éppen ama területeken, ahol állítólag Traján gyarmatosai s azok ivadékai szakadatlanul éltek volna. S éppen eme oklevelekből kiderül az is, még pedig minden kétséget kizáró módon, hogy eme kenézség nem egyéb, mint a *német soltészég*, vagyis egy-egy falu telepítéséért, egy-egy lakatlan hely benépesítéséért adott kisebb birtok és némi jogok biztosítása. Ha valamely földesúr rengeteg erdejéből hasznót akart látni, be kellett azt népesítenie. Jelentkezett nála egy rumén vagy délszláv vállalkozó, hogy hoz ő lakosokat. A szerződést megkötötték, a kenéznek nevezett vállalkozó a maga és ivadékai számára holmi kiváltságokat kötött ki a nemsokára megalakult az új ruménfalú, sokszor Lázur (azaz irtvány) névvel, vagy pedig a telepítő kenéz nevére elnevezve. A kenézség ennél fogva a betelepítés biztos jele.

d) Határozott történeti adatok. A rumének lassú bevándorlása fontos esemény volt ugyan hazánkra nézve, de nem járt zajjal, háborúval, mint pl. a kunoké. Nem csoda azért, ha minden egyes telepítvény bejövetele nincsen különben is fogyatékos kultúrforrásainkban följegyezve. Mindamellet is *vannak határozott történeti adataink, melyek a rumének későbbi bevándorlását tanúsítják.*

Így pl. van egy részletes határleírás 1231-ből a mai Nagybánya vidékéről. Nyomról-nyomra követhetjük az érdekes oklevél adatait és ekkor teljes világossággal megállapíthatjuk, hogy az időben a Miszt-pataktól le Sáros-Berkesdig, a Szamostól a Kékes- és Zazar-patakok eredetéig Fentős és Kékes nevű lakatlan erdők terültek el. Nagybánya, Felsőbánya városoknak híre-hamva sem volt, de az *e városok körül fekvő 20 rumén faluból sem létezett egy sem s így ezek mind későbbi telepítvények.*

Az orosz évkönyvek bizonyítják, hogy IV. László a Balkán-tartományokból segítségül hívott ruméneket a hódi csata után (1280. Máramarosban és a Fehér-Körös mentén (inter Mores et Ticiam) telepítette le.

A moldvai rumén fejedelemség megalapítójáról, Bogdán vajdáról, legalább is azt hitték a rumén írók, hogy Traján leg-

első tribunjának egyenes ivadéka és soha sem szívott más levegőt, mint Dáciáét, pedig nemrég *előkerült egy oklevél, mely világosan bizonyítja, hogy Bogdánt I. Károly magyar király 1334-35-ben telepítette át hazánkba.* Ugyanez az oklevél, amely oly világosan beszél „de transitu et translatione Bogdan woyvode de terra sua in Hungáriám”, mutatja az is, hogy Bogdán Oalambóc tájékáról, tehát a mai Szerbia keleti részéről jött hazánkba.

Erdélyben, Fogaras vidékét nagyobb mértékben csak Nagy Lajos királyunk korában szállották meg a rumének, mert László oláh vajda még 1372-ben is a fogarasi új telepítvény (nova plantatio) fejedelmének nevezi magát.

Egy 1495-iki országos törvénycikkely, mint általában ismert dolgot említi, *hogy a rácok, az oroszok és az oláhok a magyar királyok és bánok hívására és biztatására telepedtek meg hazánk keleti részein.*

E nagyobb mértékben való telepítésen kívül még századokon át folyt a kisebb falunkint való telepítgetés. Így népesítették be a XIV. században rumén lakosokkal a biharmegyei Lok falut a Telegdyek, Esküllőt ugyanott a Czibakok.** És mennyi adatot rejtenek még erre nézve átvizsgálhatlan levéltáraink?!

Annyi bizonyos, hogy *a rumének a magyar nemzetet ért két rettentő csapás révén jöttek be hazánkba és csak azután terjeszkedtek. A tatárjárás okozta, hogy nagyobb számban telepedtek be; a török dűlás okozta, hogy hegyeinkről leszállhattak s a síkságon 10-20 mértfölddel előbbre nyomulhattak s míg nemzetünk fogyott, ők szaporodtak.*

Ha az isteni gondviselés ezt így rendezte el, nem lehet szavunk ellene. De hogy ezenkívül még *azt a magyar nemzetet, mely a rumén (oláh) népet befogadta, kiváltságokkal felruházta, jobbjait a nemesek sorába iktatta, ezt a magyar nemzetet okatlan mesék alapján még történeti jogától is megfosztani akarják, ez a legrutabb hálátlanság.* És bízunk benne, hogy ha egy ideig ragaszkodnak is a rumén írók a *Traján gyarmatairól szőtt meséhez,* eljő még az idő, amikor *ők sem fogják azokat egyebeknek tartani ügyetlenül kigondolt, politikai okokból ápolt ábrándoknál és hazugságoknál.*

Pituk Béla.

* Artic, XLV. An. 1495.

** A Wessalényiek görcsöni levéltára. 1359-iki oklevél. – Anjou-kori okmánytár IV. 79. I.

Íme, az itt felsorolt hiteles történelmi adatok minden kétséget kizáró módon bizonyítják a túlzó románok működésének rosszhiszeműségét, azt, hogy tudva mondanak valótlant, csupán azért, hogy a máskülönben békés, jámbor oláh népet államellenes gondolkodásmódra, érzésre és cselekedetek elkövetésére fanatizálják.

P. H. 1914. II. 1.

H. T.

Erdély őslakói.

Szádeczky Lajos dr., a kitűnő történetíró, az Erdélyi Kárpát-Egyesület közgyűlésén érdekes beszédet mondott Erdély őslakóiról, akik *nem* voltak oláhok. Az oláh paktumtól hangos napok aktuálisá teszik a történelmi fejtegetéseket:

Mi úgy tudjuk, hogy Erdély (Ardeal, Transsylvania) annyit jelent, mint erdő-eli, azaz erdőntuli része Magyarországnak. A Meszesen a (Magyarkapun), a Királyhágón (a Baródságon), a bihari hegyeken ttili része az anyaországnak. A legrégebb latin oklevelek nyelvén Ultransylvania, Transsilvania; az Árpádkori nemzeti krónikákban már magyarul is: *Erdőelő* (Erdeelu). Így hallották és vették át ezt a nevet oláh honfitársaink ősei is, midőn a Balkán és Alduna tájairól mint pásztorok költözködve, majd a török invázió által szoríttatva, ide beszivárogtak, menekültek s itt barátságos befogadásra s új hazára találtak. Midőn a magyar honfoglalás alkalmával magyar és székely ezt az országrészt megszállotta, csekély számú szláv lakosságon kívül másféle népelemet itt nem talált. Annnyira lakatlan erdővidék volt ez, hogy van olyan egykorú följegyzés is, amely az alföldi magyar szállások és a keleti Kárpátokon túli besenyő telepek között négy napi járásnyi lakatlan területet emleget. A szláv néprétegnek helyneveinkben máig is meg van az emlékezete. A hétszáz évvel ezelőtti dáciai és a félezer évvel azelőtti római népmaradványokról azonban annyira nincs és nem lehet szó, hogy a XII-XIII. századi bevándorló oláhok a régi dáciai (római) városoknak ősi latin nevét már nem hallották, hanem szláv neveken ismervén meg, maguk is így vették át és nevezték azokat. Traján régi fővárosa, Ulpia Trajana, az ő nyelvükben a szláv nyelvből és néptől átvett Gredistye (vár-hely) lett. A római Apulum, a mi Gyulaféhevárunk, az ő nyelvükbe a szláv Belgrád (fehérvár) alakjában került belé. A Magurák, Toplicák, Kovászna, Cserna stb. szláv forrásból ma-

radtak ránk. Római nép és kultúra maradványairól itt tehát szó sem lehet. Ha az oláhok a régi római legionáriusok egyenes ivadékai lettek volna, nem kellett volna az ó-szláv Cyrill-betűket átvenniük, illetőleg a Balkánról hozniok. Mikor idejöttek, a magyar állam már századok óta meg volt alakulva s nekik a magyar állam intézményei közé kellett beilleszkedniük. A magyar kultúra emlőin táplálkozva, a magyar intézményekhez alkalmazkodva, nyitva állott útjuk az emelkedésre. A magyar szabadelvű intézmények lehetővé tették ezt az emelkedést. Nem volt szükség különleges kedvezményekre, előjogokra: a fejlődés és előhaladás lépcsőin lehetett a jobbágyból nemes ember, a földmivesből katoná s emelkedhetett a társadalmi élet ranglétráján kenézzé (boérrá), tisztviselővé, hadvezérré, zászlós úrrá – egészen a trón magaslatáig. Hogy a magyar kultúra már javában virágzott itt, midőn az oláhok beköltöztek, azt tudjuk a honfoglaláskori sirleletekről, történelmi följegyzésekből s tudjuk abból (amit nemrég kétségtelen fölfedezésből megállapítottak), hogy itt a Székelyföldön a keleti turáni ősök hagyatékából még Ázsiából hozott ősi írásjegyeket is használtak. Az ősi keleti és az átvett és tovább fejlesztett nyugati kultúra forrásai tehát bőven buzogtak és termékenyítették ezt a földet. Volt hát miből merítenie annak az új jövevény népnek is, mely 1300 körül még csak királyi engedellyel volt befogadható és telepíthető magánbirtokosok által, mert addig csak királyi jobbágyak lehettek. A magyar már akkor több mint félezer éve lakott e hazában. A legújabb történelmi vizsgálódások megállapították és igazolták régi történetírásunk állítását, hogy a magyar nép nem Árpáddal jött be először ebbe az országba, hanem itt volt már előbb is, itt volt már az avarok uralma idejében, sőt Attila hunjai sem voltak egyebek, mint a nagy turáni népcsaládnak első nyugatra száguldó csapatai. Tehát a turáni kultúra itt e földön már 1700 esztendő. Történelmi jogokról, ősfoglalásról, elsőségről tehát csakis történethamisítók beszélhetnek – az oláhok részére. Mindez nem zárja ki és a magyar történelem túlon túl igazolja, hogy itt mindnyájan egyenlő jogú polgárai vagyunk ennek az államnak. De most már, a jogegyenlőség korában, különleges jogokra még az államalkotó magyarság sem aspirál, annál kevésbé van joga ahhoz másoknak.

Az oláh középosztály.

A készülő román megegyezés, mint valami nagy fekete felhő, ráborult a magyar politikai élet egére és mindenki találgatja, hogy mit rejt magában. Vihart, jégverést, villámszórást, vagy éltető esőt» a melyre kisarjad a békesség búzavetése. Egyelőre nincsenek pozitívumok, amelyekre építeni lehetne, a mérlegeléshez szükséges világosságot elfogja a borulás.

Annyit azonban meg lehet állapítani, hogy a magyarság, a magyar társadalom nagy aggodalommal kíséri a tárgyalásokat s az erdélyiek meg vannak győződve, hogy a paktum megkötése után egy új krónikás fogja megírni Erdély metamorfózisát. Sötétebb tintával, szomorúbb lélekkel, mélységesebb rezignációval, mint Apor Péter, aki a maga idejében elsírta a régi magyar szokásokat, a puritán erdélyi virtust, az egyszerű, de minden rezdülésében magyar erdélyi életet.

Természetes volna, ha viszont a magyarországi román társadalom arca sugározna az örömtől, a szívek csordulásig megtelne boldogsággal, egy közeledő új korszak sokat ígérő megelégedésével. Csodálatos, az első pillanatban szinte érthetetlen, hogy az oláhok lelkén is ott ül az aggodás, a feszült várakozás, a vibráló idegesség, holott a magyar álláspont szerint ők csak nyerhetnek, hasznot húzhatnak, eredményt könyvelhetnek el, akármilyen föltétel alatt ütődjék is nyélbe a megegyezés.

Ennek a jelenségnek oka benne gyökerezik az oláh középosztály eddigi működésében, fejlődésének, hatásának irányában, egyáltalán az oláh vezető elemnek politikai és társadalmi elhelyezkedésében. A régi tétel itt is érvényre jut. A politikai és társadalmi vezetőségnek súlya és helyzete a mögéje sorakozó tömegek érzésétől függ. A tömeglélek mélyén van minden hatás eredője, e nélkül tehát nem fejlődhetett volna az oláh középosztály sem.

Az oláh középosztály a legutóbbi 15-20 esztendő óta hatalmas lépést tett előre. Megsokasodott, megvagyonosodott, társadalmi súlya valamivel nagyobb lett, közéleti helyzete pedig határozottan jelentősebb. Az oláh faj ős közömbösségét, a lélek mélyén szunnyadó egykedvűséget ismerve, csodálkozással kell nézni az oláh intelligencia fejlődését. Önkéntelenül azt kell kérdezni, hogy melyek voltak azok az eszközök, a melyekkel az egykedvű oláh tömeg lelkéből kiszívta a helyzeti fejlődéshez szüksé-

ges erőket, melyeknek komponense az oláh középosztály mai helyzete.

Primitív lelkekre primitív eszközökkel lehet csak hatni. Az oláh középosztály minden tagja par excellence demagóg. Demagóg a lelkében, viselkedésében, gondolkozásában és főképen az érintkezésében. Az oláh paraszt két évtizeden keresztül játéka volt ennek a nagy demagógiának, lazításig menő folytonos izgatásnak s lassankint hozzáidomult a dászkálok, pópák, ügyvédek és a kaputos oláh urak gondolkodásához. És a demagógia meghozta a maga gyümölcsét. Az oláh parasztenger, amely a legszegényebb, legelmaradottabb népelem egyike, akkora oláh középosztályt tart el, mely nincsen arányban sanyarú közgazdasági helyzetével. Az oláh papokon, tanítókon kívül egy hadseregre menő ügyvédet, orvost, más hasonló foglalkozású embert kellett eltartania. S hogy továbbra is tartsa, hogy valahogyan el ne forduljon tőle, állandóan testébe mélyesztették a nemzeti izgatás Pravaz-fecskendőjét s csak úgy ömlesztették sejtjeibe a narkotikumot.

A legutolsó esztendőben, a mikor már az új generáció is felnőtt, a mikor a mesterségesen gyártott oláh lateinerek kezdtek elhelyezkedni az életben, ennek az elhelyezésnek már nagy akadályai vannak. Az oláh parasztság már nem bírja eltartani őket azzal a könnyűséggel, mint a mai nemzeti vezéreket. Az új nemzedék azonban fürgébb, elevenebb lévén, mint a régié, hozzányúlt a régi bevált eszközökhöz és – izgatott. Első sorban a magyarok ellen, de – horribile dictu – saját fajtájabeli vezérek ellen is. Mert a narkózisból mindig nagyobb dózis kell. Aztán meg el kellett hódítani az idősebb nemzeti hős klientúráját is.

Az idősebb román vezérek, a kik benne ülnek a komitében, tudják és érzik ezt. Tudják azt is, hogy a harcos ifjúság, mely tengeti életét, alig várja a paktumot. Örül neki. Azért, mert akkor lehazaárulózhatja a régi bálványokat, régi ideálokat, inzultálhatja az utcán, kiszoríthatja a parasztok lelkéből és a mi a fontosabb, a parasztot amannak ügyvédi irodájából.

Ennek a harcos, csörtető fiatalságnak nem lehet betönni a száját. Ezek nem fognak rosszul fizetett közigazgatási állásokat elfogadni, mert előttük sétálnak prémes bundában, cilinderben, valami furcsa, egzotikus eleganciával öltözöttek, a régi oláh mártírok, matadorok, akiknek tisztességes százezrei gyümölcsöznek az Albániában, meg a többi bankban. Ezeknek a pályafutásuk kell. Ezek

a fiatalok a természet ős törvényénél fogva is hevesebbek, vérmesebbek, mint az öregek. Ők a túlzók, akiknek a fő nemzeti sérelmük, hogy nem nyomhatják el a magyarságot.

Ezeknek akcióbalépése a paktum után nem fog elmaradni. Nem lesz hangos az ő cselekvésük, mint ahogy nem volt hangos elődeiké sem. Azonban ott fognak járni-kelni a nép között, mely öt-hat esztendő múlva meg fogja tudni, hogy azok a régi urak – árulók.

Azonban tegyük föl, hogy a paktum fűrésze nem vágja két részre az oláh középosztályt, tegyük föl, hogy az oláh politikai zseni áthidalja ezt a nehézséget. Mi lesz a néppel. Az izgatószerkek után tompa kábulásba sülyed s a paktum értelmében meg kell szüntetni a további demagógiát. Honnan szívja fel magába az oláh középosztály a szükséges erőt, a melyet a politikai hadjáratok, harcok, lázítások helyzeti energiává alakítottak át? Az izgatás, lázítás, szédítés megszüntetését Ígérni lehet ugyan, de megtartani nem. Az oláh faj sokkal primitívebb, sokkal egységesebb, sem hogy a nemzeti öntudat külső impulzus nélkül fönn volna tartható. Örül, ha nem bántják s nagy álmok, vágyak nem szállonganak keresztül a lelkén. Milyen más a magyar! Elég egy név, egy történelmi név, hogy felcsillogjon a szeme egy daltól, egy előszóló melódiától, a melyet valami kósza szél hoz lopva valahonnan a Tisza mellől; kigyullad a lelke, a melyben benne él az ős nemzeti büszkeség, a kockára vetni tudás megrázó ereje, a régi lovas nemzet katonás ösztöne. Ezzel szemben gyűrűzik az oláh néptenger vize, mely nem tud hullámokat verni, ha csak követ nem hajigálnak tükrére. A paktum megkötné a kezeket, ezért húzódik barázda az oláh homlokokra. Azonban az oláh gondolkodás meg fogja kötni minden valószínűség szerint az egyezséget. Csak azért, mert tudja, – hogy nem bírja úgy sem megtartani. De tisztában van azzal, hogy egy régi állapothoz való visszatérés bajos lenne a paktum után, azért valószínű, hogy létre is jön. A magyarságra nézve nem sok eredménye lesz. Egy mindenestre. Hogy az oláh urak egymást fogják tépi, marni, árulózni, s az oláh paraszt gyönyörködhetik a színjátékban.

Bp. H. 1914 II. 4.

A román paktumot meg kell kötni.

- Bécsi parancsra. -

Tekintettel, hogy a román nemzeti komité tizes bizottságának valamennyi tagja csak ma reggel érkezett meg Budapestre, a péntekre tervezett értekezletet elhalasztották szombatra. Ezt annál inkább kénytelenek voltak megtenni, mert *dr. Mania Gyula*, a hármass bizottság egyik tagja, eddigi állítólagos betegségénél fogva akadályozva volt a pénteki megjelenésre. Így tehát az első érdemleges értekezletet csak szombaton délelőtt tartották meg *dr. Mihályi Tivadar* elnöklésével. Ez értekezleten beszámolt az elnök a komitének azon határozatáról, mely szükségesnek jelentette ki azt, hogy a hármass bizottság a paktum jóváhagyása céljából kérjen *gróf Tisza Istvántól* különösen a garanciákra vonatkozó felvilágosításokat. Ennek egyhangú tudomásulvétele után megállapították azokat a végleges követeléseket, a melyeknek biztosítása ellenében a komité hajlandó a paktumot jóváhagyni.

A hármass bizottság a fenti határozatnak szombaton tett eleget, amennyiben annak tagjai *Mihályi Tivadar* vezetésével *szombat délután* megjelentek *gróf Tisza István* miniszterelnöknél, akivel ez ügyben hosszabb tárgyalásokat folytattak.

Ez alkalommal a miniszterelnök nemcsak a komité tanácskozásai alkalmával felmerült egyes vitás kérdések tekintetében adta meg a szükséges felvilágosításokat, hanem több, különösen Bécsben kifogásolt pontra vonatkozólag újabb tárgyalásokat is kezdeményezett.

Kétségtelen, hogy *gróf Tisza Istvánnak* legutóbbi bécsi kihallgatása döntő befolyású a román paktumra. A miniszterelnök részletesen beszámolt ő felségének az eddigi megállapodásokról és mint az aradi Románul szombati száma jelenti, *a tárgyalások anyagában okvetlenül meg kell állapodni.*

Amint jelentettük, *gróf Tisza István* annak idején már teljesen megegyezett nemcsak a hármass bizottság tagjaival, hanem a komité részéről kiküldött tiz tagú bizottsággal is. Csupán csak néhány lényegtelen részletkérdés és a személyi ügyek elintézése volt még hátra. A paktumot – dacára a komité meddő határozatának – hamarosan nyélbe lehetett volna ütni, ha időközben a viszonyok és körülmények hirtelenül és váratlanul meg nem változtak volna.

Tekintve, hogy a hármás bizottság a *gróf Tisza István* részéről tett jelentős engedményeket nagyon kedvezőnek minősítette, úgy a megegyezés véglegesítése sem a tárgyalás anyagán múlt, hanem csakis a közben beállott kedvezőtlen viszonyokon és körülményeken. Mindenekelőtt befolyásolták az adott helyzetet *gróf Czernin Ottokár* bukaresti osztrák-magyar nagykövetnek, valamint *Filipescu* volt hadügyminiszternek és *Take Jonescu* volt belügyminiszternek ismert nyilatkozatai.

Ezen elhangzott nyilatkozatok igazolták és bizonyították úgy a magyarországi, mint a romániai románok azon kiirhatatlan és megváltozhatatlan hitét, hogy a paktumtárgyalások Románia kívánására folynak és így külpolitikai szempontok kényszerítik a magyar kormányt arra, hogy a magyarországi románsággal kibéküljön.

Tekintve, hogy a komité ülésén a paktumtárgyaló bizottság tagjain kívül a többiek – hiányos információk folytán – nem szerezhetek maguknak a *gróf Tisza Istvánnál* történt megállapodásokról tiszta képet, úgy a komité elnökségének, de különösen a hármás és tízes bizottságnak titkos jellegű és kétszínű magatartása gyanúkat szolgáltatott. Ugyanis a román nemzeti komité tagjainak többsége ezek után annak a gyanúnak adott nyíltan jogos kifejezést, hogy a paktumtárgyaló, de különösen a hármás bizottság tagjai azért forszírozták és kardoskodtak a Tisza-féle titkos propozícióknak elfogadása mellett, mert ők maguknak a paktum sikere esetére *személyileg előnyöket kötöttek ki*. Különösen a *Pesti Hírlapban* megjelent azon hír, hogy *dr. Braniste Valérnek* egyetemi tanszéket ígértek, keltett a románság körében nagy szenzációt.

Amikor a hármás bizottság tagjai ezt meghallották, akkor nyomban megbízásaikat a komité elnökségének rendelkezésére bocsátották. Az elnökség ezen lemondás után nagy dilemmába került, amelyet egyelőre ideiglenesen úgy oldottak meg, hogy a hármás bizottságnak váratlan lemondását *nem fogadták el*. Ez egyúttal a tulajdonképeni oka annak, hogy a hármás bizottság csak ily késedelmesen kezdte meg újra *gróf Tisza István* miniszterelnökkel a tárgyalásokat. A hármás bizottság ennek folytán nem is akar már önállóan semmiben sem dönten, hanem csakis a tíz tagú bizottság közreműködésével,

R H. 1914 II. 1.

Szell Kálmán a román paktum-tárgyalásokról.

A Dunántúli Közművelődési Egyesület igazgatósági ülést tartott az egyesület dísztermében, annak napirendjén az utóbbi időben gyakran szóvá tett román paktum ügye is ki lévén tűzve, az ügy fontosságánál fogva részt vett a tárgyaláson az egyesület megalapítója és diszelnöke, Széli Kálmán, ki nagy beszédében körvonalazta álláspontját, többek között ezeket mondotta:

– Ki kell jelentenem, mint magán meggyőződésemet és álláspontomat, hogy én, ha paktum jönne létre, *nem értek a miniszterelnökkel* egyet; meg kell hallgatni mindenkit, de paktumra lépni nem szabad; remélem, nem jön ilyen létre. Ezt nem tudom helyeselni. Én elhibázottnak tartanám. Egyes közigazgatási kérdésekről lehet csak szó, azokat paktum nélkül kell tisztázni.

Azt partom, hogy az áll meg Magyarországon, ami törvényes, ami megfelel a jognak és megfelel az igazságnak. A törvénytelen dolgot üldözzük, azt kárhoztatjuk, elhelyezzük és kidobjuk a szféráinkból. Ami nem jogos, azt nem szabad védeni, nem szabad követelni. Ami igazságos, azt nem szabad megtagadni. Ezért mondom mindig: törvény, jog, igazság s ez vezetett mindig és ezt tartottam szem előtt mindig.

Nem akarok mélyebben belemenni ezekbe, de felélednek egyes emlékek és némely éles emlékü barátom, mint t. elnöktársam, tudják, hogy talán volt itt-ott valami, ami nem mindig sikerült oly mértékben, amint óhajtottam, de mégis eredményeket biztosított annak a kormánzatnak. (Élénk éljenzés.)

Nehézségekkel küzd ez az ország. Hiszen nagy baj az, hogy itt nem lakik húsz millió magyar ember. Mások is vannak. Nem gyűlölöm őket, nem üldözöm őket, soha sem is teltem, nem nézem le őket, sőt becsülöm őket, de bevallom, és nem veszik rossz néven jobb szeretném, ha magyarok volnának. Csakhogy a helyzettel meg kell békülnünk. Ezer év óta hibája ez a magyar létnek, a magyar történelemnek, a mi létezésünknek, a mi elődeink hibája ez. Nemes motívumból ered; nem akartak erőltetni senkit. Meghagytak mindenkit nyelvében és vallásában, szabadon és érintetlenül. Nagy dolog volt az.

Nincsen az a román és szerb, vagy görög gondolkozó fej, aki be ne lássa, hogy Európa helyzetében nincs természetesebb, nincs jobb szövetségese, mint Ausztria-Magyarország, de e szövet-

ségnek lehetőségét aknázza alá teljesen, minden tekintetben legyőzhetetlen akadályokat állít fel, örvény elé viszi és örvénybe szorítja az, ha aspirálnak a mi románainkra és Erdélynek azon részeire, amelyben a románok többségben laknak. Az a román ember, aki azt hiszi, hogy Ausztria-Magyarországtól bárcsak elméletileg is, egyelőre cs később practice akármiképp imperiumot tud szerezni, az nem számol az európai helyzettel s nem számol a mi erőnkkel. Én igazán merem kijelenteni, hogy ez egy olyan feneketlen, mondhatnám oly ostoba álmom, olyan ködkép, amelynek semmi értelme, semmi jelentősége nincs, akárkit vezetnének is az ilyen gondolatok. A mi románainknak nem szabad másra gondolniok, mint Budapestre, nem szabad mástól várniok semmit, nem szabad mástól remélniök semmit, mint Magyarországtól és a magyar regime ténykedéseitől, ők Romániától nem várhatnak semmit, mert nem kaphatnak semmit. Romániának szüksége van ránk és nekünk ő reája. A legtermészetesebb szövetség ez. Az ellenkezőt célzó, felületesen bárhol odadobott szavakra ki kell jelentenem, hogy azok csak tartalmatlan szólamok és akik ilyeneket gondolnak, akik ilyenekre komolyan súlyt helyeznek, azokra azt kell mondani, hogy nincs Ítézőképességük.

Andrássy Románia szerepéről.

Gróf *Andrássy Gyula a Magyar Hírlap* vasárnapi vezércikkében többek közt ezeket írja:

— Az a törekvés, hogy Romániával való szövetséget nemzetiségi politikánk megváltoztatásával biztosítsunk, megalázó és teljesen hiábavaló. Ha Románia külpolitikai magatartását a mi belpolitikánktól teszi függővé, akkor nem látja be a velünk való szövetség fontosságát és akkor ne fussunk Bukarest kegye után – mert az szégyenteljes és meddő törekvés lenne. Csak akkor érdemes a Romániával való szövetség gondolatával foglalkozni, ha azt szükségesnek látják úgy Bukarestben, mint nálunk, ha azt külpolitikai motívumok írják elő ott is, itt is, teljesen függetlenül a belpolitikai motívumoktól.

— Tarthatatlan is lenne az a szövetség, amelynek egyik előfeltétele a magyarországi román nacionalistákkal való paktum lenne. Mert akkor nemcsak a paktum megkötését, hanem annak állandó végrehajtását is *Románia ellenőrzése alá kellene állítanunk*

és a magyar románoknak az a felfogása, hogy egyik vagy másik pontban a megegyezés végrehajtása nem felel meg a jogos vára-
kozásoknak, a szövetséget is veszélyeztetné. Hisz Bukarestben épp
annyi joggal követelhetnék ezt, mint amennyivel követelik a pak-
tum megkötését, mert szövetségük ellenértéke nemcsak az Ígélet
megtétele, hanem annak pontos végrehajtása is.

– Lejtőre állítjuk, tarthatatlan alapra helyezük külpolitikai
szövetségünket, amint tőle független motívumoktól és a magyar-
országi románság hangulatától a magyar változó kormányok és
többségek belpolitikájától tesszük függővé S nincs veszélyesebb
dolog külpolitikai érdekeink szempontjából, mint a szövetség
bizonytalansága. Ha nem felel meg Románia őszinte kül-
politikai felfogásának, akkor adjuk fel a Romániával való barátság
gondolatát s bármennyire káros is legyen, törekedjünk idejekorán
más olyan kombináció létesítésére, amely Románia barátságát
pótolhatná. *Semmi sem volna végzetesebb, mint a Romániára való
számítás, ha nem válnék be és ha az utolsó percben halomra dől-
nének azok a katonai és politikai előfeltételek, amelyekről politikai
és katonai akcióink kiindultak.*

1914. II. 1.

A paktum-vita bevezetése.

Az itt közölt újságcikkek és közlemények megvilágítják a
helyzetet és ezekből látható, hogy míg a történelmi fejlődésben,
a tények, a jog és az igazság erejében bízó magyarság általában
nem nézte örvendetesen a helyzetet, mindazonáltal bármily izga-
tott volt az ország közvéleménye, nyugodt maradt, mert nem
hitte, hogy akadjon államférfiú, aki az egységes magyar állam-
eszme talajáról csak egy hajszálnyit is lelépjen. Úgy is történt. A
később itt következő nyilatkozatok, országgyűlési beszédek iga-
zolják, hogy a főbb elvekben mindnyájan egyetértünk. A nemzet
többsége azonban nem vette szívesen, hogy a magyar kormány-
elnök a román nemzetiségi párttal indított tárgyalást és ez által
őket elismerni látszott és nekik tekintélyt kölcsönzött. Nincs mó-
dunkban ellenőrizni, hogy általunk nem ismert, talán jövőbeli,
nemzetünkre fontos körülmények előrelátása kényszerítette erre a
lépésre, vagy az a kötelességérzet, amely némely békülékeny elem
gondolkozásából kiindulva, ezt a nagy kérdést ilyen úton meg-

oldani hitte s ezáltal a nemzeti munkát kibékített, egymást segítő állampolgárok egyesített erejére vélte helyezni és ezáltal elérni, hogy a *suum cuique* elve alapján mindenkit kielégítvén, az állam mindenféle viszonyainak felvirágoztatását sikeresebben munkálhassa. A jelen külpolitikai viszonyok is összejátszani látszanak, de azt mindenki tudja, hogy Tisza miniszterelnök eféle kísérletezése immár régibb keletű, de összefüggést találni a kettő között annyi-
val könnyebb, mivel a jelen külpolitikai viszonyok is immár régebbi keletűek, helyesebben régebbi idők vágyai csak most jöttek napvilágra. Az országszerte szárnyaló paktum-hírekre hiába jött a cáfolat, hiába mondotta a miniszterelnök, hogy ő nem paktumot akar kötni, hanem meg akarja ismerni azokat a kívánságokat, amelyek egy 18 milliónyi nemzet egyhatodát, ha azokat teljesíteni lehetne, megnyerhetővé tennék a nemzet munkája számára és kölcsönös felvilágosítás útjára lépve, igyekeznek kiküszöbölni a választó falat. Jelezte, hogy a tárgyalások még nincsenek befejezve, de ha készen lesz – bár nem bízunk magában sem a sikerben – nyilvánossá teszi minden lépését.

A parlamenti ellenzék nem várta be azt, hanem 1914 január 15-én *Apponyi Albert* gróf a miniszterelnöknek a román nemzeti párt vezérférfiaival folytatott tárgyalása ügyében interpellál: A miniszterelnöknek a delegációban és a tegnapi ülésen elmondott nyilatkozataira hivatkozva, azt fejtegeti, hogy e tárgyalások eredménye a magyar nemzeti államra nézve nem lehet jó. (Taps a baloldalon) Mert akármilyen lesz is az eredmény, vagy az eredménytelenség, maga az a törekvés, hogy a nemzetiségi béke ilyen tárgyalás útján biztosíttassék, politikailag súlyos hiba, következményeiben pedig kiszámíthatatlan károkkal járhat. A miniszterelnök hangoztatja, hogy nem paktumról van szó. Ha formailag nem is, de a lényegben megegyezésre törekszik. A miniszterelnök nem oly naiv, hogy a románokat hittérítői úton, a kapacitáció útján akarná rábírní álláspontjuk megváltoztatására; a megegyezés föltételül kormányzati vagy törvényhozási intézkedéseket helyez kilátásba s ezeknek eredménye az lenne, hogy a románok nacionalista törekvéseit levennék a napirendről. A *do ut des* alapján való megegyezésről van szó és ebben van a veszedelem. A nemzetiségi kérdésben két álláspont áll egymással szemben; az egyik az, a melyen eddig a magyar politikai tényezők összesbe állott, hogy a nemzetiséghez való tartozás nem lehet alapja

egy közjogi egyéniségnek s az ebből levezethető területi vagy egyéni jogosítványoknak, kivéve az egyházi dolgokat, – hanem, hogy minden igény, a mit egy nemzetiségi polgár támaszthat, egyedül az egyéni szabadság nevében formulázható, az egységes, oszthatatlan magyar állampolgárság keretén belül s ennek a követelményeinek van alárendelve, mert ez az ország összes lakóit magában foglalja nyelvi és faji különbség nélkül. (Taps balról.) Ezzel szemben áll a másik fölfogás, mely a nemzetiségieket, az egy fajhoz tartozókat, külön közjogi egyéniséggé deklarálja, akár területi elkülönítéssel, akár anélkül s a nemzetiségnek, mint ilyennek, jogait elismeri. Ezen az alapon állnak azok a nacionalista képviselők, a kikkel a miniszterelnök tárgyal.

Az egyik álláspont az egységes nemzeti állam, a másik a nemzetiségi föderáció kifejezése. E két álláspont között a megértés, a kiegyenlítés teljesen ki van zárva. A nacionalistáknak nem egyes gyakorlati sérelmek megszüntetése a célja, hanem az egységes nemzeti állam gyengítése, szétbontása; rájuk nézve minden intézkedés csak abból a szempontból bír értékkel, hogy az ő ideáljuk megvalósítására, az egységes magyar nemzeti államtól való eltávolodásra alkalmas-e vagy sem? Azok az urak legfőleg csak leveszik a napirendről a programjukat, ha ennek a révén oly helyzetet teremtenek, mely az ő föderatív törekvéseikre nézve előnyösebb; és ha megerősödnek, a programjuk ismét napirendre fog kerülni. (Taps a baloldalon.) Mi a nemzetiségi kérdés? Összeütközése a fentebb jelzett két irányzatnak; a lelkekben a faji érzésnek a magyar állampolgárság érzése fölé való emelkedése. Ennek a kérdésnek a megoldása csak egyféle lehet: az erkölcsi erőviszonyok olyan módosítása, hogy a lelkekben ne a faji érzés, hanem az állampolgári érzés legyen erősebb. Ez csak oly intézkedésekkel érhető el, melyek az állampolgári érzést dominálóvá teszik a lélekben. Ez viszont úgy érhető el, ha az állam működésének minden ágában kifogástalan erkölcsi tisztaságú (Taps a baloldalon), igazságos és az összes polgári és kulturális igényeket ápolja. Legyen érintetlen és megtámadhatatlan a magyar nemzeti presztízs. Elő kell idézni azt az állapotot, amelyben ennek az országnak minden polgára első sorban magyar állampolgárnak érzi magát. Teljesen eredményes politika, bizonyos közjogi követelések megvalósítása nélkül, különösen a hadsereg körében, el sem érhető. Azok a megbeszélések, melyeket a miniszterelnök

folytatott, céljainktól csak távolabb visznek bennünket. A román pártvezérek nem mondanak le nacionalista programjukról, csak leveszik azt a napirendről. Az, hogy a román pártvezérek teljesen lemondjanak saját álláspontjukról és a lojális magyar álláspontra helyezkedjenek, logikai képtelenség. Csak fegyverszünetet fognak kötni, megmarad a román nemzetiségi falanx és gyarapodni fog. A nép látni fogja, hogy a nemzetiségi vezérek elég hatalmasok egyet-mást, amit a nép régen kíván, kivívni s ezzel csak növekedni fog ezeknek a férfiaknak a súlya és tekintélye a román nép előtt. Hitelüket, hatalmi pozíciójukat nagyra növesztjük. Az ország közvéleményének nagyrésze pártkülönbség nélkül a legnagyobb aggodalommal nézi ezt a tárgyalást. Hiába volt már maga a tárgyalás; ezt a hibát csak azzal lehet jóvátenni, ha a miniszterelnök a magyar nemzeti állameszme bevallott ellenségeivel folytatott tárgyalásainak eredményét mielőbb az ország elé hozza. Kérdi: hajlandó-e a miniszterelnök a román nemzetiségi pártvezérekkel folytatott tárgyalások tartalmáról a Házat tájékoztatni?

Tisza isiván gróf miniszterelnök: A hozzám intézett kérdésre azonnal kívánok válaszolni; maga a válasz nagyon rövid és egyszerű, de az alkalmat én is föl akarom használni arra, hogy én is kiterjeszkedjem fejtegetéseimben a nemzetiségi politikának azon nagyfontosságú kérdéseire, a melyeket az interpelláló úr előadott. A román nemzetiségi vezérférfiakkal folytatott tárgyalásaim tartalmáról igenis kívánom a Házat tájékoztatni s abban a reményben vagyok, hogy ezt igen rövid idő alatt megtehetem. De ma nem vagyok abban a helyzetben, hogy ezt már most megtehessem s ezért ismételve csak arra kérek mindenkit e Házon belül és kívül egyaránt, hogy ne méltóztassanak fölülni a tendenciózus, valótlan híreszteléseknek, a melyek e kérdés körül napvilágot látnak. Annak idején elő fogom adni a tárgyalások tartalmát s az én álláspontomat, minden részletre kiterjeszkedően és talán megnyugtathatólag fog ez majd hatni mindazokra, akikben ma igen tiszteletreméltó nyugtalanság észlelhető. Hogy vajjon eltekintve e tárgyalások tartalmától, maga a tárgyalás ténye helyes dolog volt-e, erre nézve kénytelen vagyok már most jelezni elvi álláspontomat.

Elvi álláspontom nem más és nem is lehet más, mint aminek Apponyi Albert gróf is kifejezést adott; nem lehet magyar ember más állásponton, mint az egységes magyar nemzeti állam

álláspontján (Zajos taps a jobboldalon és a középén), az egységéé politikai magyar nemzet által alkotott, nemzeti jellegű magyar állam álláspontján. Ez az elvi alap felel meg a történelmi fejlődésnek, ez felel meg a magyar nemzet szerzett történelmi jogainak s a tényleges erőviszonyoknak is. Maga a magyar nemzet, ha az ily vonatkozású kérdésekben egészen más elbírálás alá eső társországoktól eltekintünk, Magyarország lakosságának ötven százalékát jelentékenyen meghaladó abszolút többséget alkot. Ha ehhez hozzávesszük azt az örvendetes körülményt, hogy van egy népfaj, amely egész jelentéktelen kis kivételektől eltekintve, teljes harmóniában van a magyar nemzeti politika kereteivel, s az ország egyes részein, például Dél-Magyarországon, egyik legerősebb oszlopa a politikának, úgy bátran összefoglalhatjuk ebből a szempontból a faj magyarsággal, mint a magyar nemzeti ügy föltétlen biztos támaszát, – ezek már a népességnek közel kétharmadát, a vagyonnak és műveltségnek pedig igen sokkal nagyobb hányadát képviselik. Tekintettel arra, hogy a többi más ajkú polgárok nagy része is beilleszkedett a magyar nemzeti állam keretébe, mindenesetre a reális erőviszonyok olyanok, amelyeknek folytán teljesen jogosult a magyar nemzetnek az a követelménye, melyből nem engedhet, hogy az ország nemzeti jellegéhez tántoríthatatlanul ragaszkodjék. (Taps a jobboldalon és a középén.)

Ez természetszerűleg összefér a haza nem magyar ajkú lakosságának adott igen messzemenő jogokkal és szabadságokkal, azzal is, hogy saját kultúrájuk fejlesztésére igen messzemenő jogokkal rendelkezhetnek. Ezek a jogok őket nem mint külön közjogi egységet illetik meg, hanem mint egy oly állam polgárait, amely állam polgárai számára az anyanyelv fejlesztése és a kultúra ápolása terén a legnagyobb liberalizmussal a legmesszebbre megy el. (Mozgás a baloldalon.) Olyan viszonyok ezek, amelyekbe ennek az országnak minden polgára beleilleszkedhetik. A magyar nemzeti politika legfontosabb gyakorlati céljainak egyike: elérni vagy megközelíteni azt az ideált, hogy ennek az országnak minden polgára anyanyelv és fajkülönbség nélkül egyenlő hazaszeretettel, egyenlő hűséggel viseltessék a magyar közös haza iránt. Hozzá teszem, hogy ez nemcsak a magyar állam s a magyar nemzet érdeke, hanem a monarchia másik államának s mindazoknak a tényezőknek is érdeke, akiknek sorsa a monarchia hatalmi állásával, erejével, tekintélyével és akcióképességével függ

össze. Minél kedvezőtlenebbül alakulnak e szempontból a monarchia másik államában a viszonyok és szaporodnak ott a súrlódások, és minél inkább lekötik ott egymást azok az erők, melyeknek vállvetve kellene közös célokat szolgálni, minél nagyobb nagyobb Ausztriában a centrifugális erő, annál parancsolóbb érdek mindent megtenni arra nézve, hogy csorbíthatatlanul fönrtartassék az egységes magyar nemzeti állam, hogy legalább a monarchiának ez az oszlop a csorbíthatatlanul álljon mindazoknak a céloknak szolgálatára, amelyek azonosak a magyar nemzet érdekével elválaszthatatlanul egybeforrott dinasztikus és nagyhatalmi érdekekkel.

Hosszú idő óta fájdalommal, aggodalommal látom azt a körülményt, hogy különösen egy fiatal, életerős, önértetes, fejlődésre képes népfaj, mely itt nagy számmal lakik, nem tud nagy részben beleilleszkedni ebbe a helyzetbe, hanem olyan törekvéseket táplál, a melyek ellentétben vannak az egységes magyar nemzeti állam érdekeivel. Ez a román népfaj. Különösen fájdalmas ez a körülmény, mert a román népnek, nézetem szerint, a létérdeke azt hozná magával, hogy nemcsak a monarchia jelenlegi szerkezetét, hanem e dualisztikus szervezetben a magyar nemzetnek irányadó befolyását teljes erejével támogassa. Itt a dolgok mélyén megvan az érdekközösség A. magyar fajnak az az érdeke, hogy egy nemzeti függetlenségét megóvó alapon, mint a minő az 1867-iki, beleilleszkedjék a magyar európai konstellációba, a román fajnak pedig érdeke, hogy támogassa ezt a beilleszkedést. Félreértésekkel állunk szemben, a melyeknek megvan a történelmi magyarázata: illúzió volna azt mondani, hogy egyik napról a másikra eltűnhetnek e félreértések, de el kell ezeknek tűnniök, ha a két nemzet meg akarja érteni hivatását s hi megértjük hivatásunkat, meg fogjuk találni az együttműködés állandó, biztos alapjait. (Zajos éljenzés a jobboldalon.)

Fölkiáltások balról. Melyik az a két nemzet?

Tisza István gróf miniszterelnök: E vonatkozásban nagyon természetesen arról a román nemzetről beszélek, a mely határainkon túl külön államot alkot, mert az e hazában lakó románokat nem tekintem külön nemzetnek. (Folytonos zaj a baloldalon.) Sajnos, vannak bizonyos ellentétek a Magyarországon lakó románok nagy része és a magyar nemzeti politika közt, másrészt pedig megvan az érdekek egysége, a mely kell, hogy idő múltával az keresztül törjön az

ellentéteken és meghozza azt a megértést, azt a beilleszkedést a magyar politika kereteibe, a mely erőgyarapodást jelent Magyarországra nézve, de valósággal létérdeke a Magyarországon lakó román népnek is. Hogy ez nem utópia, erre nézve bátor vagyok a magyarországi németekre utalni, nemcsak azokra, a kiknél nem is volt ellentét a nemzeti politika és érzelmi világuk között, de az erőteljes, önértékes szász fajra is, mely a nemzeti politika követelményeibe nagyon nehezen tudott beleilleszkedni, de a mely ma már teljesen megértette, hogy saját németiségének is akkor tesz szolgálatot, ha Magyarországon a magyar politika erősítésére törekszik. (Helyeslés a jobb oldalon és a középén.) Élhet ez ország nem magyarajkú polgáraiban igen erős faji öntudat, szellemi kapcsolat egy nagy nemzeti állammal, amelylyel fajrokon, a nélkül, hogy bármi tekintetben csorba esnék azon a hűségen, annak a szolgálatnak az értékén, amelyet ők a magyar nemzeti ügy rendelkezésére bocsájtanak. A cél tehát nehezen elérhető, de nem elérhetetlen cél, és én elérni megkíséreltem. Ez az a munka, amelylyel megkíséreltem kölcsönös megértést létrehozni azokkal, akik ma még politikai sarkgondolatainkkal össze nem egyeztethető politikai programmal bírnak, hogy programjuk e részét elhagyva, a státuszkvó álláspontjára helyezkedjenek. Nem az a dolog lényege, hogy a judikátúra, a közigazgatás vagy a közoktatás terén kisebb vagy nagyobb kívánságaikat előadják, nem ezen van a súlypont, hanem azon, hogy a béke helyreálljon. (Derűtség a baloldalon.)

Fölkiáltások balról. De micsoda áron?

Tisza István gróf miniszterelnök: A dolog lényege ő rájuk nézve az, hogy a kölcsönös bizalom helyreálljon, hogy oly magatartást kövessenek, a mely nem ad okot a bizalmatlanságra, hogy a magyar állam és társadalom szívesen lássa az ő anyagi és kulturális gyarapodásukat. Ezt másként nem lehet elérni, mintha föntartás, utógondolat nélkül félre teszik programjukat, a mely rájuk nézve csak meddő harc és amely csak föntartaná azt a bizalmatlanságot és ellenérzést, mely az ő gyarapodásuknak legerősebb akadálya.

Ez volt a célja beszélgetéseimnek, a melyeket körülbelül egy év óta előbb hivatalos jelleg nélkül, utóbb jelen felelős állásomban folytattam a román nemzeti párt vezető férfiival. Ezeknek csak bizonyos sarkpontjaira utalok most. Első sorban arra, hogy a magyar állam egységét, nemzeti jellegét érinteni

nem szabad. (Taps a jobboldalon és a középén.) Olyan óhajtasokat a melyek e sarkalatos tételbe ütköznének, nem teljesíthetünk. A másik az, hogy annak a teljes jogegyenlőségnek álláspontján állunk, a mely évezreidei hagyománya a magyar nemzetnek s e jogegyenlőség alapján szíves készséggel jönnénk támogatására anyagi és kulturális téren minden törekvésüknek. Ennek azonban előfeltétele, hogy ők eliminálják maguktartásából mindazokat a momentumokat, a melyek jogos okot adnak az ellenézésre és bizalmatlanságra. (Mozgás a baloldalon.)

Huszár Károly. És az oláhországi magyarokkal mi lesz? (Zaj.)

Tisza István gróf miniszterelnök: Ismételt megbeszéléseink során igyekeztünk egymást megérteni, igyekeztem a kormány fölfogásáról, szándékairól őket tájékoztatni, nekik ahol lehet, a kellő megnyugtatót megadni, másfelől megtudni óhajtásaikat, panaszaikat objektív és jóindulatú megfontolás tárgyává tenni és keresni minden oly módot, amely megnyugvást kelthet, anélkül, hogy csorbát ejtene nemzeti sarkalatos elvünkön, igyekeztem velük megértetni, hogy az egész kérdés lényege a bizalmatlanság eloszlatásában áll. Hogy lesz-e ennek sikere, az attól függ, hogy tárgyalásainknál és annál a magatartásnál, amelyet esetleg később tanúsítani fognak, merülnek-e föl újabb jelenségek a bizalmatlanságra, hogy a magyar állam nemzeti jellegébe ütköző törekvések szolgálatába állanak e, vagy sikerült-e megtalálni törekvéseiknek azt a keretet, a melyben kielégítést nyerhetnek a magyar nemzett állam sérelme nélkül. Nem akarok abban a tekintetben jövőmondásba bocsátkozni, hogy az eredmény jó lesz-e, de Apponyi Albert gróf pesszimizmusát nem osztom. Mert igenis van reménységem a kapacitációra, hogy eltéríthetem őket attól a fölfogástól, mely a nemzeti egység szétrobbantására vezető uivesztőbe vinné őket és remélem, hogy meggyőzhetem őket arról, hogy saját fajuknak akkor tesznek szolgálatot, ha oly álláspontra lépnek, amelyben áldásos, produktív közreműködésük a magyar nemzettel lehetséges.

Az emberi lélek nem oly egyszerű valami, amely egy-két sarkalatos szempont között választhat, hanem az értelmi és érzelmi momentumok egész tömege hat reá.

Egyes jogtalanságok orvoslásának nagy szerepe van, úgyszintén a bizalom és szeretet lassú, de folytonos ápolásának is. Az ily törekvés kell, hogy megteremje áldásos gyümölcsét. (Taps

a jobboldalon és a középén.) Ha szünet áll be a nemzetiségi izgatásban, ha román polgártársaink nagy része megkísérli a kölcsönös bizalom álláspontján való megállást, azt fogják látni, hogy ez jobb minden tekintetben reájuk nézve, fajukra és nyelvükre nézve és mindama nagy érdekek szempontjából is, a melyekhez ragaszkodnak. Bízom benne, hogy ha egyszer fölszabadítjuk őket a nemzetiségi agitáció lidércnyomása alól, ez igen áldásos gyümölcsöket fog teremni. Ideális állapotokat nem lehet létrehozni soha sem, de ez igenis haladás lesz és annak a nagy processzusnak első lépése, melynek folyamán a hazai románok is teljes erővel csatlakozhatnak közös céljainkhoz. Ismerem a román népet, látom, hogy a román nép fia bizalommal jön a magyar emberhez, kiben jó tanácsadóját és barátját látja s a gyorsan növekedő román intelligencia sem zárkózik el a magyarság elől, ott, ahol ezt az elzárkózást történelmi előzmények elő nem idézik. Ismétlem, nem fogunk ideális állapotokat teremteni, de hatalmas lépést tehetünk a magyar állam erősítésének terén.

A legnagyobb nyomatékkal, egy oly ember komolyságával és melegségével, a ki évtizedeken keresztül minden évnek tapasztalata után jobban meg van győződve e kérdés óriási jelentőségéről, kérem meg őket, hogy ne hagyják elmúlni ezt az alkalmat és fontolják meg, hogy a legnagyobb mértékben így szolgálhatják saját fajuk érdekeit. Hogy a kérdés hogy dől el, nem tudom, de bárhogyan dől el, nyugodt öntudattal tekintek vissza arra, hogy a magyar nemzet érdekében fekvő okos és hasznos dolgot kíséreltem meg. Kérem válaszaom tudomásul vételét. (Zajos éljenzés és taps a jobboldalon és középén.)

Apponyi Albert gróf: Az uralkodó ház legnagyobb történelmi szerencséje volt, hogy a beolvasztási kísérlete Magyarországon nem sikerült. Mert ha az eredményes lett volna, akkor Magyarország ma épp oly széthúzó ország lenne, mint Ausztria. Tisza a románokkal való tárgyalást világpolitikai keretbe foglalta, de nem tudta emancipálni magát attól a külső politikai vonatkozástól, amelyben a monarchia most Romániával szemben áll. Ám ez a nemzetközi vonatkozás is a szülő mellett bizonyít, mert a hazai románok a külső politikai vonatkozás miatt csak erőt és energiát merítettek arra, hogy kívánságaikat fokozzák vagy legalább is a külső politikához szabják követeléseiket. Bármi képp fogja is föl Tisza a tárgyalást, képtelennek tartja, hogy

itt alku folyik. Ez az alku pedig csak a magyar nemzeti egység rovására történhetik. Az a körülmény pedig, hogy Tisza a román nemzetiségi komité tagjaival tárgyal, még inkább kihívja a kritikát. Ez a komité úgy tünteti föl magát, mintha közjogi intézmény lenne. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.) Magyarországon pedig külön közjogi intézmény fönn nem állhat, de még kevésbbé ismerhető el. (Tetszés balról.) Jellemzi a politikai helyzetet, hogy épp a mostani parlamenti viszonyok között akar Tisza békét kötni a románokkal. A mai kormányzat Magyarország egy részének rendszerré vált eltiprásával tartja fönn hatalmát. Békítő akciót most lehet partszempontból folytatni, de nemzeti érdekből lehetetlen. De a miniszterelnök erre ügyet sem vet,

Fölkiáltások jobbról: Éljen Tisza! (Hosszas, zajos éljenzés jobbról.)

Apponyi Albert gróf: Érti, hogy a túloldalon megszokottá vált a hatalmi és párturalmi szempont, de nagy föladatok megoldásához az egész nemzet egységes szolidaritása és bizalma szükséges. De kiváltkép aggasztó az akció most, amikor kérdéses, hogy a többség a nemzet akaratából ül-e itt. De később maga a munkapárt is megdöbbenéssel tekint majd vissza erre az epochára. És mert ez a kormány, a magyar érdekek gyarapítására eddig semmit sem alkotott, már azért sem veszi tudomásul a választ. (Éljenzés balról.)

Tisza István gróf: Apponyinak abbéli állítására, hogy összefüggés van a román tárgyalás és a Romániával való szövetség között, azt feleli, hogy a hazai románok épp akkor segítik elő Románia nemzeti céljait, ha egész erővel gyarapítják a magyarság hatalmát és pozícióját. (Éljenzés jobbról.) Apponyi azt mondotta, hogy lélektani kérdés az, hogy az állampolgári érzés erősebb-e a faji érzésnél. Ha én ezt így látnám, úgymond, akkor a desperáció álláspontjára jutnék, mert *legalább én bennem a faji érzés olyan erős, hogy nem képzelhetek magamnak* állampolgári érzést, a mely az én lelkemben a faji érzés letörésével, a faji érzés rovására érvényesülhetne. (Élénk éljenzés és taps a jobboldalon.) Igenis azt tartom, hogy a probléma megoMatik, ha a faji érzés összhangba tud jutni az állampolgári érzéssel. (Élénk helyeslés és éljenzés jobbról, mozgás balról.)

És ha a t. képviselő úr kételyeket fejez ki az iránt, hogy azok a nemzetiségi politikusok, a kikkel szóba állottam, megvál-

toztassák fölfogásukat, tudom nagyon jól, hogy Saulusból Paulusok ritkán lesznek egy csapásra a világon, előfordul, de nem gyakran, de tudom azt is, *hogy komoly, okos, fajtájukat igazán szerető emberekben az élet tapasztalatai elvégzik a maguk munkáját.* (Helyeslés jobbról.)

Tudom azt is, hogy valaki, aki esetleg, mint merész ábrándozó és skrupulusok nélküli agitátor kezdte fiatalságát, érettebb belátással megbízható, hűséges, hasznos polgárává lehet e hazának. (Helyeslés jobbról.) Nem érzem magam hivatva arra, hogy azoknak a t. uraknak a lelkében és veséjében olvassak, akik velem a tárgyalásokat folytatták. Azt látom és tudom, hogy felfogásaink sok tekintetben ma is lényegesen különböznek egymástól, de látom bennük azt is, hogy *ők komoly felelősségérzettel érzik, hogy az az ut, amelyiken vannak, saját faj rokonaik szempontjából veszedelmekkel, hátrányokkal jár* és én látom a becsületes törekvést olyan állapotok létrehozására, a melyek *elfogadhatók magyar nemzeti szempontból és megszerzik az ő fajrokonaik számára a kölcsönös megértésnek, a kölcsönös összhangnak jótékony lehetőségét.* (Élénk helyeslés jobbról.) Nem mondhatok le tehát a reményről, hogy *minden fönmaradó nézeteltérés ellenére, a becsületes utógondolatok nélküli közreműködésnek vethetjük meg az alapját.* – Ismétli, mert részletes ismertetést a tárgyalásról nem adhat és csupán a sarktételek közlésével akart tiltakozni a valótlan híresztelések ellen. Arra a vádra, hogy alkut folytat, rámutat azokra a szükségszerű előfeltételekre, amelyeket a hazai románoknak teljesíteniök kell, ha a magyar állam és a magyar társadalom részéről meg akarják kapni azt a rokonszenves érdekgondozást, amelyre nekik szükségük van. Ez nem alku és nem adásvételi üzlet, hanem egészen más: egy szükségszerű előzmény természetes következménye. (Élénk helyeslés jobbról.) Apponyi meglepődik, hogy a szóló a román nemzetiségi párt választmányáról beszélt. Hiszen itt *nem valamely román nemzeti közjogi egyéniségről van szó,* hanem a román polgárok egy részétől alkotott politikai párt végrehajtó bizottságáról. (Helyeslés jobbról) Ha valaki azt mondja, hogy a pártszervezet közjogi szervezet, az olyan *rettenetes fogalomzavarban szenved,* hogy itt hiábavaló lenne minden kapacitálás.

Polónyi Géza: Nem magánjogi szervezet. (Fölkialtások jobbról: Politikai! Zaj.)

Tisza Isván gróf miniszterelnök: Sem magánjogi, sem köz-

jogi szervezet: mint klub magánjogi szervezet, de mint politikai párt egy politikai egyesület. Én igen helytelen és szerencsétlen dolognak tartom azt, ha *e hazában élő polgártársaink faj és nemzetiség szerint politikai pártokba tömörülnek*, amint helytelen dolognak tartom azt is, ha egyes vallásfelekezetek pártokba tömörülnek, vagy ha felekezeti szempontok vagy felekezeti gyűlölet pártalakításokra vezet (Élénk helyeslés a jobboldalon és középén), valamint *nagyon helytelen, ha osztályok társadalmi osztályok szerint alakulnak pártokká*. És ha osztálygyűlölség alapján alakulnak pártok, ezek egyformán helytelenül gondolkodnak, akár nemzeti, akár osztály, akár felekezeti szempontok legyenek alapjai politikai pártalakulásuknak. (Élénk helyeslés jobbról.) De engedelmet kérek, ahogy lehet és szabad felekezeti pártokat, ahogy lehet és szabad társadalmi osztályok alapján politikai pártokat alkotni, nézetem szerint úgy nem lehet elvenni azt a jogát ez ország polgárainak, hogy ha nekik úgy tetszik, nemzetiség és faj szerint is politikai pártokat alakíthassanak. (Nagy mozgás és zaj a bal- és a szélsőbaloldalon. Fölkiáltások balfelől: Ahá!) Ismétli, hogy szerencsétlenségnek tartja az ilyen pártalakulást, de *ha megvan, mint a mikép meg volt a koalíció előtt, a koalíció alatt és után*, akkor számolni kell vele. Apponyi újra megismételte szokásos vádját, hogy szóló és pártja az ország érdekének mindig fölébe helyezi a pártérdeket. Erre két ténybeli észrevételt tesz. Amikor először volt miniszterelnök, megcsinálta a parlamenti békét. Teljes csönd és nyugalom volt, de mert helyesen, vagy tévesen az ország parancsoló érdekének tartotta a parlamenti rend intézményes biztosítását, fölvette a harcot, mely első kormányának és pártjának végét jelentette. Megmutatta tehát, hogy ha a nemzeti érdek szolgálata kívánja, akkor nem riasztja vissza az a veszedelem, mely a párturalmat érheti. (Élénk tetszés jobbról.) Ugyanezt meri állítani a román tárgyalásról is. Ismét és ismét hallom, úgymond, hogy pártérdek vezeti a kormányt e tárgyalások során is.

Fölkiáltások a bal- és szélsőbaloldalon: Reméljük, hogy nem!

Apponyi Albert gróf: Azt nem mondtam!

Tisza István gróf miniszterelnök: Általánosságban méltóztatott mondani, hogy minket mindenben pártérdek vezet. Mindenestre napról! napra olvashatjuk ezt a nyilvánosság előtt, engedje meg, ha nem is válaszul t. képviselőtársamnak, hogy ezzel a váddal is foglalkozzam. Azt hiszem, igen rosszul számítanék, ha párt

érdekből tettem volna meg e kísérletet. Tisztában vagyok azzal, hogy pártszempontból ezzel a kísérlettel nagyon sokat kockáztatok. Tisztában vagyok azzal, hogy a munkapártnak a hazai románság tetemes része a jelenlegi politikai helyzetben is támogatására siet, úgy, amint tette a múltban. De tisztában vagyok azzal is, hogy a nacionalista hajlamú románság politikai támogatása meglehetősen problematikus értékű. Nem is azért csinálom a dolgot, mintha momentán nagy sikereket akarnék elérni, de egy nemzet érdekében való távoli jobb jövő megalapozása végett. (Élénk helyeslés jobbról.) Azt hiszem, régen nem fogok élni, amikor, ha sikerül, igazán meg fogja teremni üdvös eredményeit. (Helyeslés jobbfelől.) Én tisztában vagyok azzal, hogy e dologgal nagyon sokat kockáztatok, mert nagyon jól tudom, mily érzékeny a magyar közvélemény minden oly kérdésben, amely a nemzeti politikai intakt-ságot érinti és örülök rajta, hogy így van. Tudom, hogy mily fegyvert nyújtok e kérdés felkarolásával oly politikai ellenfeleim kezébe, akik talán nem mindig nagyon skrupulózusok abban, hogy ily fegyvereket teljesen a méltányosság és lovagiasság határai közt használjanak. Tudom, hogy sokat kockáztatok, de vállalom nyugodt öntudattal ezt a kockázatot, egyrészt azért, mert bízom a magyar nemzet józan Ítézőképességében és vállalom azért, mert ebben a *magyar nemzeti politika életbevágó érdekét és célját látom*, olyant, amelyért mindig készséggel fogom megkockáztatni a pártérdeket. Kérem válaszom tudomásul vételét. (Élénk helyeslés és taps jobbról.)

A Ház a miniszterelnök válaszáat tudomásul vette.

Az itt közölt két kiváló nyilatkozat után most már intenzívusabban megindult az u. n. paktum-tárgyalás, és ennek, valamint a kiszivárgott híreknek hatása alatt állott az egész ország. A sajtó minden nap hozott közleményeket és mi mellőzve a többit, összeállítjuk az eddig is forrásul használt két hírlapnak közleményeit, amelyek a magyar többség (P. H.) és a magyar kisebbség (B. H.) véleményét elég teljesen képviselik. A lényegben azonban köztük eltérés nincs.

Előre látható volt, hogy az úgynevezett „paktum” nem fog létre jönni. Először is Tisza sem akart paktumot, hanem csak a

kívánságokat akarta tudni, a román urak sem tudtak arra az útra lépni, amely megegyezésre vezetett volna. El kell ismerni, hogy mind a két fél teljes jóhiszeműséggel és teljes korrektséggel folytatta ezt a tárgyalást. És én azt hiszem, hogy a magyar és román faj megegyezésére sokkal helyesebb, hogy most nem egyeztek meg. A megegyezés egy újabb és lármásabb, meggondolatlanabb társaságot szült volna, aminek következménye mégis a széthúzás lett volna. Így a jövő még meghozhatja a megnyugvást és akkor minden népfaj ebben az országban megtalálhatja boldogulását. A tárgyalások alatt az újságok mindenike időnként a legkiválóbb értekezéseket nyújtotta a kérdésről. Oyönyörü könyv lenne abból, ha ezeket valaki összeállítaná. Igazán dicsőségére válik bármely nemzetnek, ahol a hírlapirodalom a nemzet ily nagy kérdését ily szépen világítja meg. Leszámítva pártpolitikai függelékeket, a dolog velejét mindenik egyféleképpen fogta fel, a modern revük tettek csak kivételt, amelyekben az egyetemes emberi szempontok emelkedtek a nemzeti szempontok fölé.

Ezeket a tárgyalásokat szomorú akkorddal kísérte a máramarosi ruthén skizmaper s megdöbbenően tette reá a pontot a debreczeni bomba, amelynek okozója a két kérdést összekötő szándék s azt hiszem, hogy az a bomba mind a magyar, mind a román elemnek egyaránt ártani akart és körmönfont ravasz-sággal párosult végrehajtása által ártott is. Nem kell ugyanis elfeledni, hogy nálunk a nemzetiség és vallás sok tekintetben összeforrt fogalom. Akiről azt mondják, hogy *kálvinista* vagy *unitárius*, arról ezzel meg van mondva, hogy *magyar*. Akiről azt mondják, hogy *katholikus*, vagy *izraelita*, arról a legtöbb vonatkozással ez azt jelenti, hogy jó magyar, vagy jó magyar érzelmű honpolgárról van szó. A kivételt hol és mennyiben kell keresni, mindenki tudja. Ha Erdélyben azt mondják valakire, hogy *lutheránus*, az nagyobbreszt szászt jelent; ha a felföldön mondják, ott felerészben jó magyar érzelmű, felerészben pánszláv honpolgárt kell érteni. Az ország közepén és a Dunántúl, leginkább jó magyar érzelmű honpolgár a *lutheránus*. Ha *görög* *katholikus*ról van szó, ezt a felvidéken *muszkanak*, Erdélyben *oláhnak* hívják, pedig itt is, ott is van igen sok derék *görög* *katholikus* magyar. Éppen így van ez^a *görög* *keletiek*nél. Eddigélé hivatalosan volt *görög keleti oláh*, vagy *görög keleti szerb*, de nem volt *görög keleti magyar* vallás, Ennélfogva a *görög keletiek*nek hivatalból musíáj volt magyar-

ellenes nemzetiséginek lenni. Mind a görög katolikusoknál, mind a görög keletiekénél pedig igen sok derék magyar ember volt s ezeknek a vallás révén el kellett a magyarságra veszni. Ennek elkerülése végett hosszú idő óta sürgetjük, hogy nrnd a görög katolikus, mind a görög keleti magyarok részére magyar püspökségek állíttassanak fel, hogy a magyar hívek magyarokul megmaradhassanak. A görög katolikus magyarok részére állítottak is fel egy püspökséget és ki is szakították részére a hozzá tartozó egyházakat. A püspök székhelye itt a Királyhágón innen lenne, a Királyhágón túl élők számára Székelyudvarhely vagy Marosvásárhely székhelyivel vikáriátus szerveztetnék. A püspöki székre Miklóssy István személyében a legderekabb lelkészt nevezték ki, Jó magyar ember, de conciliáns és higgadt pap. Minden feltétel meg van benne, hogy a hívek lelki nyugalmát, az esetleges különböző ajkúak egyetértését biztosítani tudja. Székhelyének kérdése azonban nincs még eldöntve. Ideiglenesen Debreczenben vett magának lakást, de meg sem kezdhetette működését, galád agyból származott terv szerint elakarták tenni láb alól. Muszka ésszel, román kezek közvetítésével Czernovitzban bombát adtak fel, elpusztítván több kiváló férfiút, de Isten különös kegyelméből megmenekült Miklóssy püspök. Most a magyarság „in memóriám” emléket állít a vértanúk emlékének megörökítésére, vajjon az az emlék arra való lesz-e, hogy elfeledje a magyar, hogy önvédelmi küzdelmébe román kéz dobta bele a bombát? . . . Ha orosz agy fundálta ki ezt a tervet, jól számított. Egyelőre a magyar-román megegyezés messzebb jutott a céltől, mint valaha volt. A magyar lelkek azonban annál inkább sürgetik, hogy a püspöki székhely kérdése mielőbb döntessék el és ehhez az erdélyi vikárius is neveztessek ki. De alapíttassék *görög keleti magyar* püspökség is és pedig minél előbb, ettől a magyar nemzet békéje és jövője miatt nem szabad a sajtónak elállani, hanem addig követelni, míg meg nem valósul ez a jogos és szükséges követelmény.

Előkészítéséül a következőkben közlendő beszédeknek ide iktatunk néhány véleményt, amelyet kiváló hazai és külföldi államférfiak és orgánumok nyilvánítottak a románokkal folytatott tárgyalásra nézve. Ezek különböző szempontokból világítják meg a kérdést és megvilágítják azt a tényt, hogy a nemzetközi politika szempontjából is fontos kérdés volt.

Országos Kaszinó.

Vasárnap, január 24-én tartotta harmincegyedik rendes évi közgyűlését az Országos Kaszinó.

A közgyűlés alkalmából este fél kilenc órakor lakoma volt az Országos Kaszinóban. A banketten *Wekerle Sándor* dr., a kaszinó igazgatója mondotta az első felkösztönt.

Mióta – úgymond – a társadalom mellett állami szervezetünk fés nemzeti érdekeink megvédését és fejlesztését munkálja, a társadalmi érdeklődés kevésbé irányul a nagy nemzed célok felé, mintegy kizárólag az állami tevékenység körébe látszik utalni azokat, érdeklődését bár fontos és üdvös, de kisebb jelentőségű célok felé fordítja; emberbaráti, vallási, szorosan vett szakbeli és egyéb bár fontos, de viszonylag mégis kisebb jelentőségű kérdések veszik igénybe egész erejét, tevékenységét, teret nyitva sokszor a helyi vagy külön érdekeknek, nem ritkán a személyes szereplési viszketegnek. (Úgy van! Úgy van! Élénk taps.)

Pedig a nemzetek erősödésével mindinkább előtérbe tóduló nagy versenyben csak a népek soha nem lankadó ereje, nagy célokra törő készsége és tevékenysége képes valóban nagy eredményeket elérni s a mi viszonyaink között a társadalom ébersége leghívebb öre védettséégünknek.

Nemcsak közéletünkben, hanem az ország szívében érezzük előszelét annak a viharnek, melyet nem lehet viharágyuk üres puffogatásával szétosztatni, ahol a vitorlákát kell rendbehozni.

Azok az elemek, melyek csak kis mértékben működnek közre nemzetünk fejlődésének vegyfolyamára, mindinkább erősödnek neutralizáló hatásukban. Állami hatalom nélkül, a közintézmények igénybevétele nélkül, tisztán társadalmi úton tömörítik erejüket, emelik gazdasági erejüket, nem ritkán a miénk rovására. Emelkedő kultúránkkal, gazdasági erőnkkel arányban nem álló vágyódások, igényeink keletkeznek, lekötik erőnket, csökkentik ellentálló képességünket; korábban nagyhatású asszimiláló erőnk idegen elemek művelődő középosztályával szemben majdnem a fagypontra sülyedt az alsóbb rétegben. Míg viszont az ő igényeik változatlan egyszerűsége mellett társadalmi szervezkedésünk sokszorososan növeli ellentálló képességüket, megteremti asszimiláló erejüket. Az erőviszonyok arányának eltolódását lehetetlen észre nem vennünk. (Igaz! Úgy van!)

Nem az ő kultúrájuknak művelését, anyagi helyzetüknek javulását, jólétüknek emelését kívánom én fölpanaszolni, hisz ezeknek elősegítése, gyámolítása állami érdekünket képezi s a civilizációnak, az egyenlőség érzetének, a haladó kor irányának szem elől nem téveszthető követelménye. De hacsak állami létünket, nemzeti érdekeinket veszedelmeztetni nem hagyjuk, az erőviszonyok eltolódásának útját kell szegnünk. (Éljenzés.) Ne higgye senki, hogy ezt a célt egyoldalú törvényhozási rendelkezésekkel el lehet érni: A népek emelkedésének vagy hanyatlásának súlypontja társadalmunk életképességére és tevékenységére esik. Állami intézkedések, törvényhozási rendelkezések nem képesek a társadalom munkáját pótolni. A törvényhozás fölláthatja a kereteket az állami igazgatás elősegítheti, amint elő is kell segítenie, a nemzeti érdekeket, de a kereteket csak maga a társadalom töltheti be, ennek tevékenysége szolgáltathatja csak a szükséges erőt.

Messze vezetne, ha a társadalmi erők érvényesülésének módozatait kívánnám itt fejtegetni. Hiszen mindnyájan érezzük és tudjuk, hogy a nemzeti érzés megtartásában, a tiszta erkölcsi fölfogásban, a magasabb kultúra művelésében, igényeink korlátozása mellett földünk megtartásában, a gazdaság minden ágának fokozottabb művelésében, nagyobb szabású föllendítésében van az a társadalmi erő, mely a nemzeti érdekeket megvédi és magasra emeli. Nem nagy elvek egyszerű hirdetésével, csak kitartó, következetes munkával lehet célt elérni. A nagy eszméket a gyakorlati élet aprópénzére kell felváltanunk, mert minden nagy elv egyszerű hangoztatásánál nagyobb dolgot végez az, aki azt bármily kis mértékben meg is valósítva, a becsületes munkájával segíti elő saját és ez által hazájának gyarapodását. (Éljenzés.)

Ezt a tudatot, ezt a törekvést kell a nagy társadalomban fölkeltanunk, folyton ébren tartanunk s ennek a föladatnak a megoldásában a mi nagy testületünknek is meg van a maga kötelessége.

Munkánknak első részét, a magyar társadalom különböző osztályokhoz tartozó nagyobb műveltségű elemeinek tömörítését végrehajtottuk. Teljesítsük most a második nagy föladatot. A magyar társadalomnak, a tudománynak, irodalomnak, művészetnek, a védőerőnek, köz- és magánhivatali foglalkozásoknak s a gazdasági tevékenységnek annyi képviselőjét, hivatott tényezőjét, kitűnőségét egyesítjük körünkben, hogy az ezek által képviselt

nagy szellemi, erkölcsi és anyagi erőt nem hagyhatjuk meddón parlagon heverni. (Élénk éljenezés.)

Érezzük át s ebből a körből vigyük át a közérzésbe annak a kötelességnek tudását és munkálását, hogy nagyobb iránya, erős erkölcsi fölfogása, hazafias érzése és meg nem szűnő következetes munkája által a társadalom van hivatva megóvni és érvényre juttatni nagy nemzeti érdekeinket.

A román megegyezés és Németország.

A magyarországi románokkal való megegyezés változatai élénk figyelmet keltenek *Németországban*. Még pedig kettős okból. A magyarországi nemzetiségek sorsa régi időktől fogva kedves témája a német közéletnek, az egyes táborok túlzó agitátorai, a politika menekültjei értik a módját, mint lehet panaszaikkal a külföldön feltűnést kelteni. A második ok egyenesen *Bukarestbe* vezet. A román liga a múlt esztendőben panaszos körleveleivel elárasztotta Németországot és *félrevezette* hamis adataival, ha nem is a komoly politikai köröket, de legalább az *alteutschokat*, *Keim* tábornokot és társait, akik egyes lapokban már úgy hirdették hogy a német külső politika nézőpontjából is szükséges a magyarországi románokkal való megegyezés, Az ily híradások azután fölbátorították *Roródi-Lutz Lajost*, aki szívesen tolja magát az előtérbe, valahányszor volt hazája körül szóba és menten nagyot ütött tollával az egész magyarság fejére. Ő, hála a jó égnek, még nem tesz különbséget a hazaszeretet kérdésében *Apponyi Albert Tisza István* és *Justh Gyula* között.

Eme méltó bevezetés után természetesen a román megegyezés dolga *Berlinben* sem kerülhet le a napirendről, a míg *Budapestben* el nem intézik. A hivatásos politikusok vélekedése azonban *nem kedvez* sem a román liga aknamunkájának, sem a magyar ellenzéki pártok . . . előítéletének, mert *Berlinben* úgy tudják, hogy *a magyarországi nemzetiségi ügyek, különösen a román megegyezés kérdése, a kettős monarchia, illetve a hármasszövetség külső Politikájára befolyást nem gyakorolhatnak*. Nincs beszédesebb bizonyítéka eme fölfogásnak, mint éppen a mostani külső politikai helyzet. Romániának érdeke a *bukaresti béke* föntartása és e béke lapján súlyának és befolyásának emelése, e cél elérésére pedig *az egyetlen mód, a hármasszövetség jóakarátának és barátságának*

biztosítása. A román politika e pillanatban tisztán ebben a keretben mozog, a román trónörökös fia pár nap óta *Potsdamban* az első *porosz* gránátosezredben tanulja a hadvezetés tudományát, a ki a hármas-szövetségre támaszkodva, *Albániába* készül, újabb összekötőkapocs lesz *Bécs, Budapest, Berlin* és *Bukarest* között és ha talán való is, hogy a román urak szívesebben hajolnak a *német* diplomáciához, mint a magyarhoz és osztrákhöz, ez a múltó szépség-hiba sem változtat a mai *barátságos viszonyon*. Már csak azért sem, mert *Bukarestben* el kell isinerniök *Tisza* István szavainak helyességét, hogy a *kettős monarchia szükség esetén más úton is érvényesíteni fogja a Balkánon befolyását*.

Miután a német diplomácia sem titkolta soha, hogy a *kettős monarchia* hatalmi súlyának föntartását Kelet felé *változtatlan* törekvései közé sorolja, Románia oly külső politikai programmal, amelynek kiinduló pontja, avagy csak egyik föltétele Magyarország románjaival való megegyezése volna, *maga ellen fordítaná* az egész német közvéleményt és vele az udvart és *kockázatná mai mindenképen, szerencsés szereplését*. Ily föltevésre azonban semmi ok sincs, bár nem titok, hogy a romániai hivatalos világ *Tisza István* akciójának esetleges sikerét szívesen értékesítené a saját céljaira és örömet tenné vele is *népszerűbbé a hármas-szövetséghez* való ragaszkodását. De mindez a nemzetközi politika nézőpontjából *másodrendű* kérdés, a *bukaresti* kormány a *nemzetet* képviseli és *nem a román ligát* és jóvá nem tehető módon vétene hazája ellen, ha az utca lármájától félrevezetve, magatartását egy másik állam belső ügyeinek kezelésétől tenné függővé. Nem is kételkednek *Berlinben*, hogy Románia megmarad mai utjain, akár megegyeznek a román urak *Tisza Istvánnal, akár nem*.

Ily körülmények között a magyar miniszterelnöknek ismételt megnyilatkozása a román megegyezés dolgáról *Berlinben csak megértésre talált. Értik a magyar ellenzékét is*, a mely politikai tőkét kovácsol a tárgyalás ma még ismeretlen anyagából. *De az aggodalmait nem osztják. Tisza* Istvánt úgy ismerik *Berlinben*, mint a magyar nemzeti állam egyik előharcosát és mint a magyarság hatalmi terjeszkedésének és törekvéseinek egyik oszlopát. A választói jog reformjának kérdésében már ez okból is német részről nem egy támadás érte. Nem is hiszik, hogy *Tisza* István a románokkal való tárgyalás során a magyarság érdekeit károsító

engedményeket ajánlott volna föl, sőt vannak sokan, a kik úgy vélik hogy a megegyezés, ha létrejön, nemcsak a románokat fogja a magyar állammal megbékíteni, hanem *utat és alkalmat fog adni a magyarságnak a most elzárt román táborban való szellemi hódításra is*. Mindenesetre a németek *szigora* bírálatban fogják részéssíteni *Tisza* István gróf eme sokat vitatott politikai munkásságát, főleg azért, mert itt-ott fölhangzott az aggodalom, hogy a román megegyezés esetleg megakaszthatná az *erdélyi szászok* már úgylis lassú fejlődését.

Bp. H. 1914. 11. 5.

A román bizottság tanácskozása.

A magát román nemzeti bizottságnak nevező nemzetiségi testület ma döntő tanácskozásra gyűl össze Budapesten, hogy meghozza végső határozatát a *Tisza* István gróffal való tárgyalás dolgában. A bizottság, a *komité*, ezúttal meghívta a megyei, kerületi és jelentősebb községi szervezetek elnökeit is, a kik ugyan nem tartoznak a bizottság szűkebb keretébe s így szavazati joguk sincs, de a komité emberei úgy vélték, hogy e tágabb értekezlet véleményének ismerete előtt nem tanácsos határoznia. A miniszterelnök javaslatait ugyanis csakúgy nem ismeri a román, mint a magyar közvélemény; a román komité a döntés előtt most ezzel a tágabb értekezlettel, mely mintegy a román közvéleményt helyettesíti, közölte a miniszterelnök és a bizottság álláspontját.

Az értekezletet, melyen mintegy száz meghívott jelent meg, délelőtt tíz órakor nyitotta meg ilésfalvi *Pap* György. Rámutatott a hozandó határozatok nagy jelentőségére, megokolta a bizalmiférfiak meghívását és felszólította *Braniste* Valér dr.-t, hogy közölje a megjelentekkel a *Tisza* gróf miniszterelnökkel való tárgyalás anyagát.

Braniste Valér dr. csaknem háromórás beszédben ismertette a tárgyalások történetét. Vázolta a csaknem egy év óta folyó tárgyalás tartalmát, elmondotta a komité két legutóbbi ülésének lefolyását és a háromtagú bizottságnak *Tisza* gróffal való újabb tanácskozását s ennek eredményét. *Braniste* dr. tartózkodott minden kritikától s azon igyekezett, hogy a nagy anyagot világosan és tárgyilagosan ismertesse.

Erre – félkettő táján – szünet következett. Délután *Mania* Gyula dr. országgyűlési képviselő, a hármás bizottság tagja, politikai tekintetben elemezte a tárgyalások eredményét s a miniszterelnök javaslatait bírálta. Az ő kritikája egyúttal a megokolása a tizes bizottság határozatának.

A határozati javaslatot *Goldis* László dr. volt képviselő, a *Románul* főszerkesztője, terjesztette elő. A határozati javaslat magában foglalja a bizottság felfogásának politikai és célszerűségi megokolását is.

A határozati javaslat felolvasása után *Lupas* János dr. esperes szólalt föl és azt a meggyőződését fejezte ki, hogy az előterjesztett jelentések és a bennök foglalt és tüzetesen előadott anyag a kérdés minden oldalát oly mértékben világították meg, hogy a maga részéről *minden további vitát vagy fölvilágosítást fölöslegesnek vél.*

Amennyiben az ülésen jelenlévők hasonló nézetet volnának és maguk is teljesen tisztázottnak látják a kérdést: indítványozza, hogy *minden további vita mellőzésével fogadják el az előterjesztett határozati javaslatot*, mely teljes mértékben megfelel a helyzetnek, a román közfelfogásnak és a *politikai kérlelhetetlen szükségességnek*, melyet a miniszterelnökkel folytatott eszmecserek anyaga és eredménye teremtett meg.

Az ülés *Lupas* indítványára egyhangúan és minden vita nélkül *elfogadta a tizes bizottság határozati javaslatát.*

A határozati javaslatot holnap fogják publikálni, minekutána tartalmát a miniszterelnökkel közölték. Az értekezlet azután ki-mondotta, hogy tanácskozását holnap délelőtt tíz órakor folytatja.

A bizottság határozata – amint ez már nem titok – noha békés formában, *elutasítani kívánja a miniszterelnök javaslatait.* A komité elhatározásának az indító okait a határozathoz fűzött megokolás fogja ismertetni.

Tisza István gróf miniszterelnök, amint kezében lesz a határozat, meginterpelláltatja magát a Házban és azt fogja javasolni, hogy választ tüzzik napirendre, hogy a Ház a tárgyalás egész anyagával szemben állást foglaljon.

A román paktum zátonyon.

A miniszterelnök hosszas tárgyalásai a román nemzetiségi vezérekkel megfeneklettek. A román nemzeti komité hármassági bizottságának tagjai, *Mihályi Tivadar*, *Maniu Gyula* és *Braniste Valér* ma délben adták át a nemzeti komité határozatát, amelyet alább szó szerinti szövegében közlünk. A rezolúció épp oly udvarias és tárgyilagos, amily előkelő volt az a társadalmi forma, amelyben a román urak és a magyar miniszterelnök tárgyaltak egymással. De a határozatból két fontos adat hiányzik: a tárgyalás szubsztrátuma, az anyag, amely a hónapokig tartó eszmecsereken vita alá került; és azok a döntő okok, amelyek sikerét megghiúsították. Hivatkozás történik ugyan arra, hogy Tisza nem volt hajlandó a magyar kormánypolitika és a „román nép léteérdekéi” közt fönnálló ellentét kiküszöbölésére; de nem látjuk tisztán, miben van ez az ellentét. Azt is megemlíti a határozat, hogy a románság helyzete az új választói törvény, a választókerületek beosztása, a sajtótörvény és a nyilvános gyűlésekre vonatkozó miniszteri rendelet folytán „majdnem elviselhetetlen mértékben rosszabbodott”. De ennek a kissé hazabeszélő nyilatkozatnak a kézzelfogható tények ellenmondanak. Az új választói törvény, ha nem is a túlzók kívánta mértékben, de mindenesetre szaporítja a választók számát, tehát a románokét is; itt tehát legföljebb kevésbé rohamos javulásról lehet szó, semmiképen sem rosszabbodásról. A választókerületek beosztására vonatkozó javaslat dolgában gyökeres magyar vármegyéknek és városoknak homlokegyenest ellenkező a nézetük a román komité tagjainak fölfogásával.

Különben is a rezolúciót úgy kell tekintenünk, mint az eddig folyt tárgyalások *egyoldalú* megvilágítását. Tisza Istvánnak módjában lesz holnap a maga részéről is nyilatkoznia az alku tárgyaitól, anyagától, szempontjaitól, talán kudarcának okairól is.

A határozat.

A magyarországi és erdélyi román nemzeti párt középponti végrehajtó bizottsága Budapesten 1914. évi február 17-én tartott ülésében megvitatván és tudomásul vévén megbízottjainak a Tisza István gróf magyar miniszterelnök úr ő nagyméltósága kezdeményezésére a román nép és az állami élet tényezői között való

normális viszonyok létesítése céljából bevezetett eszmecserek folyamára és eredményére vonatkozó jelentését, teljes egyetértésben és egyhangúan a következő határozatot hozta:

A román nemzeti párt alkotmányos szellemben, törvényes eszközökkel a román nép nemzeti létének a magyar állam keretei között leendő biztosításáért politikai, kulturális és gazdasági szabad érvényesüléséért és fejlődéséért küzdve, a magyar és román nemzet között fennálló érdekközösség teljes tudatában s tekintettel a román népnek az osztrák és magyar birodalom helyzetére való sajátos fontosságára, már megalakulása óta át van hatva ama meggyőződéstől, hogy mihelyt programatikus céljainak *igazsága* és hazafias volta nyilvánvalóvá fog válni, az állami élet vezető tényezőjének közreműködésével még fog szünni a Szent István koronája alá tartozó országokban lakó román nép nemzeti létének életfeltétele és a magyar államban az 1867. évben inaugurált alkotmányos korszak óta gyakorolt kormányzati politika között való ellentét.

Ennek következtében a román nemzeti párt középponti végrehajtó bizottsága érthető megaláztatással fogadta a miniszterelnök úr ő η agy méltóságának arra vonatkozó kezdeményezését, hogy közös egyetértéssel létesítsék egy oly megoldás, amely alkalmas volna arra, hogy a magyar állam kormányzati politikáját a román népnek nemzeti, politikai, kulturális és anyagi érdekeivel teljes összhangba hozza, a minek következtében megszűnnék a románoknak közállapotainkkal és különösen az országos kormányzatnak velük szemben követett politikájával való mély elégedetlensége.

A román nemzeti párt középponti végrehajtó bizottsága megbízottainak jelentése és az előterjesztett összes iratok alapján teljes mértékben méltányolva ő nagyméltóságának, Tisza István gróf magyar miniszterelnök úrnak a hosszadalmas és fárasztó eszmecserek folyamán tanúsított hazafias készségét, megállapítja, hogy megbízottai a román nép nemzeti, politikai, kulturális és gazdasági érdekei és a magyar állam kormányzati politikája között való tartós, a haza belső konszolidációjának tekintetei által is parancsolóan megkívánt összhang létesítése céljából a köztük és a miniszterelnök úr között lefolyt megbeszélések folyamán, áthatva a helyzet történelmi fontosságától, a román nép jogos kívánásainak keretei között tett javaslataikkal a jó egyetértésre és

békés közreműködésre és ezek hathatós létesítésére módot nyújtottak.

Ugyanakkor azonban az országos román nemzeti párt középonti végrehajtó bizottsága mély sajnálattal kénytelen konstatálni, tiogy a miniszterelnök úr ő nagyméltósága által javasolt végleges megoldás nemcsak tárgyi tartalmánál fogva, de ama következményekre való tekintettel is, a melyek mint a végrehajtás föltételei lettek fölállítva, alkalmatlan arra, hogy a magyar állam (kormán) zati politikája és a románok közötti ellentét, akárcsak rövid időre is elháríttassék.

Habár a miniszterelnök úr ő nagyméltósága rámutatott az érdekazonosságra, a mely a magyar és a román nemzet közt valóban fönforog s habár elismerte a román népnek természetes jogát arra, hogy külön politikai pártot alkothasson s nemkülönbben indíttatva érezte magát hangoztatni, hogy a magyarországi román népnek helyzetével való megbékítése a magyar nemzetnek is jól fölfogott érdekében áll, késznek nyilatkozván egyúttal e anegbékülés létesítésére ama panaszok orvoslásával, a melyeket jogosultaknak találnak közreműködni, mindazáltal a román nemzeti párt középponti végrehajtó bizottsága hazafias kötelességében állónak tartván minden alkalommal kívánságainak, aggályainak, avagy tiltakozásainak kifejezést adni, kényszerítve érzi magát ez alkalommal megállapítani, hogy a miniszterelnök úr ő nagyméltósága nemcsak, hogy nem járult hozzá Magyarország kormányzati politikája és az ez országban lakó román nép léteérdekei között fönálló ellentét kiküszöbölésére szükséges nélkülözhetetlen előföltételek létesítéséhez s nemcsak, hogy e tekintetben nem talált egy a román nép történelmi fejlődésének, számbeli és kulturális jelentőségének megfelelő megoldást, de sőt szükségesnek vélte kijelenteni, hogy nem hajlandó megadni a román nép számára még azokat a minimális jogokat sem, a melyeket az 1868. évi XLIV., Magyarország nemzetiségeinek egyenlőjoguságáról szóló, hatályban levő, ő felsége által szentesített és alkotmányunk integráns részét tevő alaptörvényben foglaltatnak, megállapítható lévén egyúttal az is, hogy az új választói törvény a román nép politikai befolyásának az ország törvényhozásában való érvényesítése céljából a román többségi választókerületek számának redukálása következtében az eddigieknél szűkebb kereteket fog nyújtani.

Ilyen körülmények között, ama fájdalmas tények megállapí-

tása mellett, hogy az 1867 óta inaugurált alkotmányos korszakban a román nép által szenvedett sérelmek az utóbbi időben sem szűntek meg, de, sőt politikai helyzete az új választói törvény, a választókerületek beosztása, a sajtótörvény és a nyilvános gyűlésekre vonatkozó miniszteri rendelet által majdnem elviselhetetlen mértékben rosszabbodot, a román nemzeti párt középonti végrehajtó bizottsága, mélyen átértzett hazaszeretettel és a trón iránt való tántoríthatatlan hűséggel, késznek nyilatkozván a nemzeti békének a jövőben is bármikor a jog és igazság, a kölcsönös bizalom és kölcsönös jogtisztelet alapján való létesítésére készséggel közreműködni, amaz óhajlásának kifejezése mellett, hogy őfelségének kormánya népünkkel szemben jóakaróan gyakorlandó, törvényszerű kormányzati tevékenységgel teremtsen meg az ilyen béke létesítéséhez szükséges lelki hangulatot, kényteier kijelenteni, hogy az állam területi integritásának és politikát szuverenitásának tiszteletbentartása mellett az adott helyzetben kényszerítve érzi magát továbbra is, alkotmányos szellemekben, törvényes eszközökkel, a román nép által szenvedett sérelmek megszüntetésére és ama jogok -megszerzésére és biztosítása céljából küzdeni, a melyek nemzeti létének, politikai érvényesülésének, kulturális és anyagi érdekeinek szempontjából nélkülözhetetlenül szükségesek.

A román nemzeti párt végrehajtó bizottsága meg van győződve arról, hogy e hazafias törekvésben az egész román nép szolidáris lesz.

A határozat átadása.

Ma délelőtt fél tizenkettőkor fogadta *Tisza István* gróf miniszterelnök a Házban lévő hivatalos helyiségében a hármás bizottság tagjait, akik a határozatot átadták neki A román urak kijelentették^ hogy a mostani tárgyalást nem tartják meddőnek az elutasító határozat ellenére sem, mert a tanácskozás folyamán találtak elég olyan becses anyagot, amely későbbi, szerencsésebb egyezkedésnek alapjául szolgálhat. *Tisza István* gróf kijelentette, hogy a maga részéről is súlyt vet azokra pontokra, amelyekben teljes volt a megegyezés, mert ezeket föl lehet használni a majd elkövetkezendő tárgyalások rendjén. Félórai beszélgetés után az román küldöttek eltávoztak és a nemzeti komité értekezletére

mentek, ahol beszámoliak eljárásukról. A komité azután a késő délutáni órákig belső pártügyekkel foglalkozott. A román képviselők részt fognak venni a *vitában*, amely a miniszterelnöknek az interpellációra adandó választ fogja követni. Ez a beszéd február 20-án folyt le.

A képviselőház illésének egyéb célja nem volt, mint hogy Tisza István gróf miniszterelnöknek alkalmat adjon arra, hogy a, román nemzetiségi párt vezéreivel folytatott tanácskozásairól részletesen nyilatkozhassék.

Az ülésen az ellenzék nem jelent meg; már előbb elhátározták az ellenzéki pártvezérek, hogy a miniszterelnök beszédét meg nem hallgatják, de a válasz megvitatásában annak idején majd részt fognak venni. A munkapárt azonban csaknem teljes számban felvonult az ülésre.

Bujanovics Gyula, arra hivatkozva, hogy a nemzetiségi béke legnagyobb érdeke a magyar államnak, a miniszterelnök-höz, a ki a lapok közlése szerint a román nemzetiségi párt vezetőivel tanácskozásokat folytatott, azt a kérdést intézi, hogy nem tartja-e az időt elérkezettnek arra, hogy tárgyalásairól a Házat tájékoztassa!

Tisza István gróf miniszterelnök beszéde; „Tisztelt képviselőház! A mint a lapokból méltóztatnak látni, megjelent a román nemzetiségi párt bizottságának nyilatkozata, amely befejezésre juttatja a nemzetiségi párt megbízottai és közötttem lefolyt eszmecseréket s abba a helyzetbe juttat, hogy megadhatom a minden tekintetben kimerítő felvilágosítást.

/ . Mondhatom, nehezen vártam, hogy ez a pillanat elérkezék és *végre* csupazon, szárazon előterjesztett tények objektív világossága mellett Ítélhessen a közvélemény eljárásom fölött és ítélhessen azok fölött a nagyhangú vádak és támadások fölött, amelyek ezt az egész akciót kísérték és l diszkreditálni törekedtek. Előre kegyes elnézését kérem a tisztelt Háznak, ha talán száraz és unalmas leszek, de föladatomat ma elsősorban abban látom, hogy minden részletében megismertessem a tisztelt Házzal a kormánynak ez eszmecserék körébe fölvelt összes kérdésekre nézve elfoglalt álláspontját, tett kijelentéseit.

A nemzetiségi kérdés alapelvei.

Az alól, hogy a kérdés alapelve körüli álláspontomat kifejtem, fölmentve érzem magamat. Fölmentve nemcsak azért, mert hiszen talán egy három évtizedes közéleti múlt után szükségtelen volna bizonyítanom, hogy más alapelvekből nem indulok ki én sem, mint a minőből s| nemzetiségi kérdésnél minden magyar embernek ki kell indulnia. (Helyeslés.) De másfelől lázért is, mert a közelmúltban ismételtén volt alkalmam e kérdésben nyilatkozni. Éppen a nemzetiségi kérdés alapszempontjaira vonatkozólag igen beható eszmecsere fejlődött itt ki Apponyi Albert gróf t. képviselőtársain és csekélységem között és ez alkalommal is teljesen kifejthettük és tisztázhattuk az alapvető elvi szempontokat. (Helyeslés.)

Én tehát csak a kép teljessége végett ismétlem és reaszumálom egészen röviden, hogy ebben a kérdésben természetszerűleg abból a nagy igazságból indultam ki, mely szerint a magyar nemzeti állam az országban lakó nem magyarajkú polgárokkal való testvéries jó egyetértésben keresi a maga hivatásának megvalósítását. (Helyeslés.) A magyar nemzeti politika abban keresi a maga sikereit, a maga érvényesülését, hogy a magyar állam nemzeti jellegének föntartása mellett a magyar állam, a magyar nemzet céljaival összhangba hozza az ország idegenajka polgárainak jogos érdekeit, jogos törekvéseit. (Úgy van! a jobboldalon.) Történik ez az egyenjogúságnak és történnie kell a testvéries érzésnek alapján, mert csak a jogok terén való bőkezűség és testvéries érzés együtt teremtheti meg az e hazában élő nem magyar ajkú polgárok anyagi, kulturális emelkedésének, társadalmi érvényesülésének, egyszóval jólétének összes feltételeit (Úgy van! a jobboldalon.), teremtheti meg azt a légkört, amelyben ők csakugyan jól érezhessék magukat s megelégedett polgárai lehessenek e hazának. (Úgy van!) Hogy ez a légkör kifejlődhessék, az természetesen nemcsak a magyar nemzetet, hanem az ország idegenajkú polgárain is múlik. (Úgy van!) Nekik kell olyan magatartást tanúsítaniuk, nekik kell a maguk jogos törekvéseit a magyar nemzeti állam létföltételeivel úgy összhangba hozni ok, hogy ez által eloszlassák iá félreértést, eloszlassák a bizamatlanságot és megteremtsék a bizalomnak, az együttérzésnek alapjait. (Élénk

helyeslés.) Éppen ebből a szempontból tekintve a helyzetet, nem most, nem is tegnap, de már évtizedekkel ezelőtt végtelemül sajnálatos jelenségnek találtam azt a tényt, hogy ez az összhang, amely, háll Istennek, megvan ez ország idegenajkú polgárai igen nagy többségénél, talán legkevesebb van meg pedig annál a népfajnál, a melyiknél pedig ennek összes előfeltételei a legteljesebben megvannak, hogy éppen annak a népfajnak: a román népfajnak többsége ma még olyan állásponton áll, amely ellentétet, bizalmatlanságot jelent és von szükségképpen maga után, a melyik népfejra nézve nemcsak az áll, ami áll az ország minden polgárára, hogy ha jól meggondolja helyzetét, meg lehet elégedve azzal a sorssal, amelyet az évezredek alkotmányával bíró és évezredek egész múltjában a szabadságot kereső magyar nemzet biztosít számára, de a melynél még a legsovinisztább nacionalista nemzeti álmok is azt követelik, bog v azok a románok, akik ebben a monarchiában laknak, e monarchia dualisztikus jellegének a magyarság preponderáns uralmának jöjjenek segítségére. (Úgy van!)

Tisza és a románok.

Ez indított már évtizedek előtt varra, hogy minden alkalommal, szóban és cselekedetben igyekeztem kifejezésre juttatni azt a hű ggyőződésemet, igyekeztem keresni a megértést, keresni az összhangot ez ország románajkú polgáraival. Kerestem a mindennapi élet terén, a hol éppen a nyelvhatáron lakván, a jó szomszéd szíves jó viszonya köt románajkú polgártársaink százaihoz, talán ezreihez s a hol a mindennapi élet aprócseprő hajai és örömei közt látom azt, milyen hálás talajra talál az ő fogékony lelkükben a jóakaratra, a rokonérzésnek minden megnyilatkozása. De kerestem ezt a helyhatósági életben is és kerestem, ahol alkalmam nyílt rá, az országos politika mezején, hol a kilencvenes években volt egyszer s más-szor alkalmam ilyen irányban tenni lépést. Hiszen talán méltóztatnak reá emlékezni, egy ízben, a midőn sajnálatos utcai botrányok törtek ki a Nagyváradon lakó románokkal szemben, az én csekélységem volt az, aki Biharvármegye közgyűlésén olyan hangnak adott kifejezést, olyan hangon ítélte el ezeket a botrányokat, amely ismét helyreállította a románok

és magyarok közötti ottani hagyományos jó viszonyt, amelyet ez a csekély incidens képes lett volna alapjában felborítani. Hasonló érzelmeknek ladtam kifejezést a román egyháznak azon a lélekemelő ünnepélyén, amely boldog emlékű Goldis püspök installációja alkalmával folyt le Aradon.

Nekem még most is élénk emlékezetemben áll az a holló-fekete szakállú, tüzes arcú román pap, híres nemzetiségi agitátor, akinek akkor leolvastam az arcáról és a szeméből azt a hatást, amelyet fölszólalásom rá gyakorolt és aki ma ősz hajjal és szakállal, de fiatal, erőteljes lélekkel itt szolgálja a mi sorainkban a magyarok és románok közti megértés és egyetértés ügyét, (Élénk helyeslés.)

És igyekeztem ezt az ügyet szolgálni abban a nagyon rövid időben is, a midőn tíz évvel ezelőtt ugyanebből az állásból, felelősség mellett vezettem a közügyeket. Akkor csak bizonyos előkészítő munkát végezhettem. Mielőtt bárminő lépést tettem volna, és tehettem volna a nyilvánosság előtt, elsöpörtek, innen az események és természetesen csak 1910-ben jutottam újra abba a helyzetbe, hogy visszatérve az aktív politika mezejére, foglalkozhassam a kérdéssel. Aki figyelmére méltatta és fölidézte emlékezetébe az 1910. választási kampányban megtartott beszédeimet és azt a fölszólalást is, a melyet a válaszlőirali vita alkalmával a Házban tartottam, talán igazat fog nekem adni abban, hogy az én rossz szokásomhoz kepest ebben a kérdésben is évtizedek óta következetesen ugyanazt az ügyet, ugyanazon az elvi alapon tartom kötelességemnek szolgálni. (Éljenzés.)

Csak természetes tehát, hogy most, midőn újra reám hárul a felelősség és reám hárul a feladat, hogy igyekezzem irányítani és tovább kiépíteni a magyar nemzeti politika eljárást, teljes odaadással vettem kezembe az ügyet, a kölcsönös megértés, a kölcsönös felvilágosítás munkáját és egész igyekezettel azon voltam, hogy kiküszöbölhessük az ellentétnek, a bizalmi Hanságnak mindazon momentumait, amelyek ma még, fájdalom, válaszfalat alkotnak a magyar nemzet és a románság tetemes része között, amely válaszfal mindenesetre korlát és gyöngeség forrása, gyöngítő momentum a magyar nemzeti politika szempontjából is, de amely, meggyőződésem szerint, egészen fölöslegesen és végzetes erővel zsibbasztja meg a

hazában laké» románság fejlődését, (Élénk helyeslés a jobb-
(oldalón.);

A tárgyalás története.

Tulajdonképpen már kormányraléptem előtt, ez állás elfoglalása, előtt, az akkori miniszterelnök úrnak nem megbízásából talán, de tudtával és helyeslésével vettem föl a személvés eszmecserék fonalát a román nemzetiségi párt egyes vezető férfaiival. Én kerestem rá alkalmat, hogy Mihályi Tivadar tisztelt képviselőtársamat megkérdezzem, nem volna-e mód közelebb jutnunk egymáshoz, megismerkednünk a románság óhajtásaival, panaszaiival, kielégítést kérő érdekeivel és ez az eszmecsere nem hozhatna e közelebb az ellentétek kiküszöbölése felé.

Ez a felszólítás visszhangra talált és már a múlt év - gondolom – március vagy április hónapjában kezdődtek meg azok a bizalmas eszmecserék közötttem, mint akkori házelnök, tehát tulajdonképpen ebből a szempoutból mint magánember és a román nemzeti komité három tagja közt, akik ez eszmecsereék folytatására kiküldettek. Ezek az eszmecserék azután folytatódtak kormányra léptem után; különböző okokból nem a legelső időben., de fölvevük a fonalat október hónapban, azután ismét december és január hónapban. Ismételten találkoztunk, ismételten beszélünk. E megbeszélések tulajdonképpen mindig ugyanazon elvi alap föntartása mellett, egyes részletes kérdések körül forogtak. Mert hiszen szükségszerüleg az elvi keretek adva voltak, azokhoz, ragaszkodom régóta, első ifjúságom óta s csakis ezen alapok séilétlen föntartása mellett tartom egyáltalán lehetségesnek és üdvösnek a megegyezést. Nem is lehetett tehát szó arról, hogy ez alapokat elhagyjam.

A románok politikai követeléseii.

Az igazság- érdekében el kell ismernem, hogy ama tisztelt nrak részéről olyan követelések, a melyek a magyar nemzeti állani létföltételeivel ellentétben állottak volna, csakis igen szük körben érvényesítetttek. Poitibai természetü, az állam be- rendezésével kapcsolatos kérdésben tulajdonképpen két konkrét kívánság mutatkozott. Az egyik az, hogy bizonyos garan-

ciák nyugtassanak arra, hogy az országnak túlnyomóan románlakta vidékein román tisztviselők fognak alkalmaztatni, a másik pedig, hogy bizonyos garanciákat kapjanak arra, hogy nagyobb számú választókerületben a választók túlnyomó többsége román lesz.

Ami az elsőt illeti, azt kénytelen voltam mindjárt kezdetben a limine visszautasítani, (Általános élénk helyeslés.) kifejezést adva annak, hogy magam részéről nagyon óhajtom azt, hogy a román intelligencia részt vegyen az állami szolgálatban, másrésztől föltétlenül szükségesnek tartom, hogy a néppel érintkező hatósági közegek a nép nyelvén tudjanak beszélni, a néppel annak anyanyelvén érintkezzenek (Élénk helyeslés.), abban a tekintetben a magyar közszolgálat egységén rést ütni lehetetlenség volna, hogy az itt bizonyos kerületekre: román és más ajkú, tót vagy szerb ajkú területekre osztassék föl. (Általános helyeslés.)

A másik kérdésre nézve már előbb jeleztem azon tisztelt urak előtt, hogy igen nagy csalódás vár reájuk. Hiszen akkor már el volt fogadva az anyagi választójog, a melyből kétségtelenül látszott, hogy hátramaradottabb kulturális állapotainál fogva, egyelőre jóval kevesebb román választó lesz, mint a mennyi a népesség szerinti arányának megfelel. Ebből természetesen következett, hogy minden valószínűség szerint sokkal kevesebb választókerületben lesz románajkú választói többség, mint a mennyire ők gondoltak. Tavasszal még általánosságban, konkrét számok állítása nélkül fejezhettem ki meggyőződésemet, már ősszel azonban, az októberi megbeszélések alkalmával, jeleztem azt, hogy a román többséggel bíró kerületek száma semmi körülmények között nem fogja a harmincat elérni, a mint hogy méltóztatnak látni, az elvégzett és már befejezéshez közel álló detail-munkából, hogy körülbelül huszonnégyben állapíthatjuk meg a román többséggel bíró választókerületek számát.

Itt azután hangsúlyoznom kell, hogy nem is kértek tőlem az illető tisztelt urak mást, mint hogy bizonyos számú kerületben román többség legyen. Arról, hogy e kerületekben hogyan diszponáljunk, hogyan gondolkozzunk, hogy kik és milyen politikai irány hívei választassanak meg e kerületekben, egyáltalán szó sem volt. ők sem kívánták, én sem mehettem volna

bele, mert természetesen mi nem rendelkezhetünk vele, akár román, akár nem román a többség a kerületben; az illető kerület választóinak szabad elhatározása, hogy kire adják szavazataikat és minden pártárnyalat igyekezzék megnyerni a többség bizalmát a kerületben, hogy érvényesíthesse ott a maga politikai befolyását. (Általános helyeslés.)

Arról tehát nem volt szó, hogy a kerületeknek bárminő mennyisége az ő számukra biztosított volna. És még abban az esetben is, ha eleget tett volna a nemzetiségi párt annak a kívánságnak, hogy programját megváltoztatja, még abban az esetben is ebben az irányban semmiféle megkötöttség nem származott volna, teljesen tisztában voltunk egymás között azzal, hogy itt a munkapártnak szabadságában áll minden kerületben megpróbálni győzelmét saját jelöltjével, esetleg, ha különböző irányzatok románajkú jelöltjei mérkőznek egymással, támogatni azt a románajkú jelöltet, a mely a mi politikai irányunkhoz közelebb áll. (Élénk helyeslés a jobboldalon és középen.)

Nem volt tehát semmiféle ilyen elpaktálás és – bocsánatot kérek – ezt elfelejteti era. a maga helyén említeni, de ki kell emelnem, hogy ilyen természetű Ígéretekre, egyes főbb állások betöltésével, személyi kérdésekkel kapcsolatban is, egyáltalán soha fölszólítva nem lettem. (Helyeslés a jobboldalon.) Tartozom az igazságnak annak hangsúlyozásával, hogy a román nemzetiségi párt vezet? férfiai részéről soha semmiféle ilyen aspirációk vagy személyi kívánságok a kérdésbe belevonva nem lettek. (Élénk helyeslés a; jobboldalon és középen.)

Tisztelt Ház! Mivel ezek, hogy úgy mondjam, hatalmi érvényesítéssel kapcsolatos kérdések ilyenformán elimináltak, a megbeszélések sorából tulajdonképpen ezek a megbeszélések a részletkérdéseknek egész hosszú sorozatára terjedtek ki, a mely részletkérdéseknél állítólagos sérelmeik vagy panaszai, óhajtásai, kívánságaik voltak a velem tárgyaló tisztelt román férfiaknak. Erre nézve méltóztassanak most megengedni, hogy részletesen ismertessem az anyagot, részletesen ismertessem a kormány által elfoglalt álláspontot. (Halljuk! halljuk! jobbfelől.)

Ez az ismertetés bizonyos jegyzetek, bizonyos följegyzé-

sek föl olvasásából áll. Én tudniillik a tárgyalás egész folyama alatt azt a gyakorlatot, azt az eljárást követtem, hogy valahányszor összeültünk megbeszélni a kérdéseket – hisz körülbelül három-négy ilyen ciklust különböztethetek meg – mindannyiszor papírra tettem, nem a megállapodásokat, mert azok nem is voltak, de papírra tettem azt, a mit mielőtt kormányra jutottam volna, mint nézetemet, azután pedig, mint a kormány álláspontját az illető urakkal szemben kifejezésre juttattam s ezeket a föl jegyzéseimet nekik is rendelkezésükre bocsátottam. Tettem ezt azért, hogy á limine lehetenné tegyek bárminő félreértést (Élénk helyeslés jobbfelől.) és tettem azért, hogy az, amit én mondok, precíz, írott szövegben álljon rendelkezésre, hogy itt ne az emlékezetre legyünk utalva, ne a visszaemlékezésnél minduntalan előfordulható bona fiele tévedéseknek legyünk kitéve, hanem kétségtelenül fix legyen minden szó, amit én a kormány nevében ebben a, kérdésben kiejtettem. (Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén.)

Ennek folytán írásban fixírozott álláspontja a kormánynak az, amit ismertetni lesz szerencsém. (Halljuk! Halljuk!)

Most említem talán meg, hogy ezen álláspont elfoglalásánál abból indultam ki, hogy abban az esetben, ha ezzel sikerül megnyugtatnom a román nemzetiségi pártot, ez a párt egy olyaii párthatározatot fog elfogadni, a mellyel leveszi napirendjéről programjának mindazokat a pontjait, a melyek a magyar nemzeti politika sarkalatos tételével ellentétben állanak s a maga programját úgy átalakítja, hogy abból az ellentétnek, a bizalmatlanságnak minden momentuma elimináltatik. Tehát mindaz, a mit most itt kifejezésre juttatok, abból az alap gondolatból indult ki, hogy a kormány megteszi ezt abban az esetben, ha ezáltal a teljes összhang elérése biztosítható. (Helyeslés a jobboldalon és a középén.)

Egyenlő elbánás.

A kérdések első csoportja a társadalmi és politikai szabad mozgásra, sajtóra, egyesületi jogra stb. vonatkozik. Kijelentésem a következő volt (olvassa):

Magától értetődik, hogy az ország román ajkú polgárai annak többi lakóival politikai jogaik tekintetében is teljes jogegyenlőséget élveznek, az ország politikai közéletében a törvény korlátai között szabadon részt vehetnek, külön román pártot alkothatnak, úgy az országos képviselő-, mint a községi és törvényhatósági választásoknál, valamint általában a hatóságok s hatóság rendelkezésére álló közerő részéről az ország magyar ajkú polgáraival egyenlő elbánásban részesülnek. Ugyanez az egyenlő elbánás illeti meg őket a sajtóügyek s a gyülekezési és egyesülési jog kezelése terén. Román jellegű társadalmi, közművelődési, művészeti, ipari, gazdasági és közjótékonyági egyesületeket szabadon létesíthetnek, a román kultúrát iskoláikban és a társadalmi életben szabadon ápolhatják és fejleszthetik. A kormány szívesen fogja venni, ha a köztisztviselők gazdasági és kulturális jellegű társadalmi mozgalmaiban részt vesznek. (Élénk helyeslés.)

Ennek egyrésze önként értetődő dolog s megvan minden körülmények között még a legerősebb ellentétek idején is, t. i. az egyenjogúság, s ez az, hogy mindazok a szabadságok, a melyek megilletik az országnak más polgárait, megilletik a román ajkúakat is. A mi azután a társadalmi és egyesülési téren való ezt a szabad mozgást illeti, ez mindenesetre szoros kapcsolatban áll azoknak a politikai tendenciáknak többé kevésbé agresszív jellegévei, a melyeket a románság a magyar nemzett politika szempontjából szembe helyez.

Egy kérdés volt, – s erre nézve már a múlt alkalommai nyilatkoztam, – a melyben az én nézetem eltér eddigi hivatalbeli elődeim legnagyobb részének nézetétől s ez a román nemzetiségi párt elismerése. Már a múltkor kifejtettem s most csak ismételten megérintem a kérdést és jelzem azt, hogy én végzetes hibának tartom, hogy egy ilyen párt létezik; én azt tartom, hogy ezzel nagy kárt okoznak a tisztelt urak éppen azoknak a céloknak, a melyeket szolgálni akarnak. De utóvégre ez az ő dolguk. Itt csak a felvilágosítás fegyveréhez folyamodhatom, de ha nem sikerült őket erről meggyőznöm, akkor szabad államnak szabad polgárait attól a jogtól, hogy nemzetiségi alapon is alkothassanak politikai pártot, megfosztani nem lehet (Élénk helyeslés.). Ha meg van engedve felekezeti pártokat alkotni, ha meg van engedve

pártokat alkotni az osztálygyűlölet alapján (Igaz! Úgy van!), akkor meg kell engedni a pártalakítást, bármennyire sajnálatos és hibás dolognak tekintjük is, nemzetiségi alapon is. (Helyeslés.) És az a tény, hogy ez állítólag nem fogadtatott el, bocsánatot kérek, egy bizonyos magyar királyi struccpolitika volt (Igaz! Úgy van!), mert hiszen pro forma kimondták ugyan, hogy a nemzeti komité nincs elismerve, de azért a tisztelt urakat, nagyon helyesen, akkor sem akadályozták a politikai agitációban, akkor is épp oly jól föntartották belső életüket, s a míg ők maguk nem léptek önként a passzivitás terére, nagyon is szívesen mozogtak a politikai agitáció mezején.

A román nyelv jogai.

Az ügyeknek másik csoportja vonatkozik a bírósági és adminisztratív élettel kapcsolatos kérdésekre, különösen a román nyelvnek, vagy mondjuk a nem magyar anyanyelvű polgárok anyanyelvének ilyen téren való érvényesülésére. Ezekre vonatkozóan a következőkben leszek bátor megadni a kormány, álláspontját. (Halljuk! Halljuk!) Magától értetődik, hogy ezt csak itt szűrom közbe, hogy mindez vonatkoznék a hazának minden nem magyarajkú polgárára, mert hisz az teljesen helytelen, de fizikailag is lehetetlen volna, hogy más eüánásban részesüljenek a hazának román-ajkú, mint más nem magyar-ajkr. polgárai. A kormány álláspontja tehát ez (olvassa):

„Törvények és románok által tömegesen lakott vidékeken a nagyközönséget érdeklő hirdetések román nyelven is meg fognak jelenni.” Megjegyzem, hogy eddig is megjelentek. (Helyeslés. Olvassa:) „A községek és törvényhatóságok jegyzőkönyvi nyelvére vonatkozó törvényes rendelkezések változtatlanul föntartatnak. Románok által tömegesebben lakott vidékeken az állami tevékenység minden ágában ama tisztviselőknek és közegeknek, a kik a néppel való közvetlen érintkezésre hivatvák, a román nyelvet annyira ismerniök kell, hogy a néppel anyanyelvén érintkezhessenek. (Élénk helyeslés.) E cél elérésének biztosítása végett megfelelő intézkedések fognak történni, hogy a közigazgatási pályára lépő egyének

a román nyelvet elegendő számban megtanulják. (Élénk helyeslés.) Azon átmeneti idő alatt, míg ezek a rendelkezések a kívánt cél elérését teljesen biztosítanak, a kormány a lehetőség szerint olyanokat fog románok által tömegesebben lakott vidékeken alkalmazni, akik a román nyelvet birják.1

Itt tájékozásul mindjárt megemlítem, hogy ezek alatt az intézkedések alatt körülbelül mit értünk. Értjük először azt, hogy a gimnáziumok felsőbb osztályaiban, az illető gimnázium geográfiai fekvése szerint, az egyes különböző vidékeken az ott tömegesebbet- beszélt nem magyar nyelv, mint fakultatív tantárgy, esetleg mint görögpótló tantárgy taníttassék. (Élénk helyeslés.) A másik intézkedés pedig az (Halljuk! Halljuk!), hogy a közigazgatási szaktanfolyamokon szintén taníttassanak az országban beszélt idegen nyelvek. (Élénk helyeslés.) Erre nézve bátor vagyok egy suttyomban elkövetett hazaárulásunkat már most bejelenteni. (Derűtség. Halljuk! Halljuk!) Tudniillik a jegyzői tanfolyamokon az idén már nyelvi tanfolyamokat rendeztünk be nagyon jó eredménnyel. A fiatalság minden kényszer nélkül, nagy örömmel fogadta ezt. és nagy eredménnyel tanulja azokat a nyelveket, a melyeket tudnia kell annak, a ki jegyzői hivatását megfelelően akarja teljesíteni. (Élénk helyeslés.)

És végül, természetesen, a mint egyszer kifejezésre jut az, hogy olyan vidékekre, a hol tömegesebben laknak nem magyar-ajkú polgárai az országnak, csak olyan tisztviselő nevezhető ki, a ki az ott beszélt nem magyar nyelvet érti; ha tehát előmeneteli kérdéseknél előny lesz az, ha a tisztviselő valamelyik ilyen nyelvet tudja: ennek a dolog természeténél fogva meglesz az a hatása, hogy a közigazgatási pályára készülő fiat alság igyekezni fog a magyar nyelv mellett egy nemzetiségi nyelvet is megtanulni. (Élénk helyeslés.) És eltekintve attól, hogy ez jótétemény lesz az illető vidék nem magyar-ajkú közönségére nézve, ez nagy erőssége lesz nézetem szerint a magyar nemzeti államnak is (Élénk helyeslés.), mert az a tisztviselő, aki a nép nyelvén tud beszélni, egészen más erkölcsi erővel, és egész más hatékonysággal tudja a maga hivatását betölteni (Élénk helyeslés és taps.) és a maga jogos erkölcsi befolyását a nemzeti politika céljainak szolgálatába állítani. (Élénk helyeslés.)

A törvénykezésre vonatkozóan az újabb törvények eldöntik a helyzetet. Csak természetes, hogy nem lehetett egyébről szó, mint a mai törvényes állapot fentartásáról. Erre nézve tehát nein is mondhatunk egyebet, mint azt, hogy polgári bíróságoknál az írásbeli beadványok nyelvének magyarának kell lennie, de mindenütt, ahol a törvény ezt megengedi, a magyarul uera tudó felek a szóbeli kereset előterjesztésénél, illetőleg a tárgyalás folyamán anyanyelvüket használhatják. (Élénk helyeslés.) Ez precíze meg van mondva a létező törvényekben, a melyek revíziójáról szó sem lehet, (Olvassa:) „A kormány minden lehető el fog követni arra, hogy a bíróságok a beadványok román nyelvű mellékleteinek lefordítását csak ott követeljék meg, a hol ez az ügy érdekében valóban szükséges. A büntető eljárásban a följelentést élő szóval az anyanyelven lehet megtenni, kihallgatás alkalmával, illetőleg” a tárgyalás folyamán pedig a terhelt, illetőleg a magánvádlós és a tanú anyanyelvüket használhatják.” (Helyeslés.)

A közigazgatásnál a tényleges állapot az. ország egyes vármegyéiben nagyon különböző. Vannak vármegyék, a melyekben elfogadnak nem magyar nyelvű beadványokat úgy a járási, mint a vármegyei hivataloknál korlátlanul; vannak olyanok tudtommal, a hol bizonyos értesítések is a feleknek nem magyar nyelven mennek: ismét más vármegyékben bizonyos korlátozások vannak a beadványok elfogadása terén, s a hatóság részéről kimenő kiadványok pedig valamennyien magyar nyelven történnek. Most már természetesen, az államosítás is elkövetkezvén, ebben a tekintetben egyöntetű eljárásnak kell majd beállania s erre nézve a következően formuláztam a kormány álláspontját (olvassa): „Az országnak minden polgára saját elsőfokú hatóságánál, – tehát a községi vagy járási hatóságnál – úgy írásbeli beadványait s ennek mellékleteit, mint szóbeli panaszait, kéréseit, jogorvoslatát saját anyanyelvén terjesztheti elő, ha: 1. beadványát személyesen szerkeszti vagy szóbeli előterjesztését személyesen adja elő; (Élénk helyeslés.) 2. anyanyelve az illető községben, vagy vidéken tömegesen használt nyelvek közé tartozik. Az elsőfokú hatóság köteles az ilyen nem magyar anyanyelvű előterjesztést közvetlenül vagy hivatalból alkalmazott tolmács segítségével akadálytalanul elfogadni, arról szabályszerű jegy-

zökönnyet felvenni, – természetesen magyarul – és a fél személyes közreműködését igénylő további tárgyalást ugyancsak közvetlenül vagy tolmács segítségével a fél által értett nyelven vezetni.” (Helyeslés.)

Nagyon természetes azonban, hogy nemcsak a hivatali belszolgálatban minden magyarul történik, de minden jegyzőkönyv magyarul vétetik föl, s minden a feleknek kimenő értesítés magyarnyelven történik. (Élénk helyeslés.) Az megfontolás tárgyát képezheti – nem is emiittem akkor, de most említem, – hogy idézéseknél például ne tegyünk-e zárójelben más szöveget is a magyar szöveg mellett. (Helyeslés.) Ellenben érdemes kiadmányokat föltétlenül magyar nyelven kell kiadni azzal a kötelezettséggel, hogy az a félnek megfelelően megmagyaráztassék. Mert hiszen itt nem arról van szó, hogy a fél megmagyarázás nélkül megértse vagy meg ne értse a magyar nyelvű kiadmányt, mert hiszen, ha kissé nagyobb műveltségű nem magyar anyanyelvű félről van szó, az megérti, mert annak tudnia kell magyarul, aki magasabb iskolákba járt, ha pedig egészen szerény műveltségű fokon álló félről van szó, hát bocsántaot kérek, azt a mi hivatalos magyarságunkat a legtőrőimetszettebb magyar ember sem érti meg (Igaz! Úgy van!), hanem akad olyan a hivatalos jargonban jártas ember, a ki neki megmagyarázza, hogy tulajdonképpen miről van szó. Az pedig, hogy ügyvédek számára is megengedtéssék, hogy beadványaikat nem magyar nyelven adják be, a mi az ország nemzetiségi megyéinek nagy részében megvan, az nézetem szerint nem szükséges és nem helyes dolog (Igaz! Úgy van!), mert hiszen itt a cél nem az, hogy valaki a, z ő nem magyar anyanyelvével tüntessen, hanem az, hogy saját érdekét kellően képviselhesse. (Élénk helyeslés.) Ha nem tud magyarul, ám képviselje az anyanyelvén, de ha magyarul tökéletesen tud, a mint hogy egy ügyvédnek tökéletesen tudnia kell magyarul, akkor nemcsak a közszolgáit érdeke, de a fél érdeke is az, hogy magyar nyelvű lígyen 3z a beadvány, a mely tehát nemcsak első fokon, de az összes további fokozatokon is kell, hogy a miaiga eredeti szövegében m<gértiessék mindazok által, a kik döntenek ebben az ügyben, helyeslés.) Tudjuk azt nagyon jól, hogy mennyire hátrányára van az ügymenetnek s a helyes elintézésnek, ha azután

a felsőbb hatóságok lievi uyében készített fordításokból ismerik meg a fejek előadásait.

Gazdasági kérdések.

Harmadik csoportja a kérdéseknek az, a hol tulajdúi-képen legkevésbé lehet véleményeltérésről szó, a gazdasági kérdések komplexuma. A román nemzetiségi pártnak t. megbízottjai igei nagy sulyt helyeztek oly kérdések tárgyalására is, a melyek maguktól értetődnek, és csak azért jöttek bele ezek a dolgok a jegyzőkönyvbe. (Olvassa.) „Románajkú polgártársaink gazdasági boldogulását s előmenetelét a kormány minden rendelkezésére álló eszközzel igyekezni fog élőin ozdjtani. Gazdasági kirendeltségek és más a gazdasági fejlődés céljait szolgáló állami intézmények felkarolják a románok gazdasági érdekeit is. Románajkú honpolgároknak gazdasági és ipari jellegű vállalatai is részesülnek az állam támogatásában és segítségével és különösen kiterjed a románokra is az az állami akció, a mely a kiszgádzák anyagi helyzetének javítására irányul. (Helyeslés.) így például népies gazdasági előadások román nyelven is tartatnak, mint a gazdaságok felállításánál, legelőügyek rendezésénél, az állattenyésztés előmozdításánál és az erdőgazgatással kapcsolatos kérdések megoldásánál a román kiszgádzák a magyarokkal egyenlő elbánásban részesülnek.” (1:1 ehleslés.)

Magái ól értetődik, megtörténik ez ma is; hiszen a hegyvidéki akcióval kapcsolatos intenzív munkája az államnak is elsősorban nem magyar vidéken, hanem nemzetiségi vidéken történik, (Úgy van!)

Szóba hozatott azután egy kényesnek látszó kérdés, a telepítési akció kérdése is, a melyre nézve kijelentettem, hogy az államnak és a kormány támogatásában részesülő vállalatoknak telepítési akciója nem bir a románok ellen irányuló agresszív jelleggel s csak arra irányul, hogy a birtokviszonyoknak a magyarság rovására való eltolódását gátolja. (Úgy van!) Nem is akartunk soha mást, nem is akar senki mást, mint azt, hogy az eladásra kerülő birtok, a mely magyar kézen volt, a lehetőségig a jövőre is magyar kézen maradjon, a birtokviszonyok a mi hátrányunkra el ne toljának.

Természetes dolog, a gyakorlati eredményben ezt a célt sein tudják elérni, csak megközelíteni; ez védelmi cél, a melynek agrtvsziv tendenciája senkivel szemben sincs és a melynek nem szabad megzavarnia a jó viszonyt, a melynek magyarok és románok közt lennie kell. (Úgy van!) A keretekben pedig a jövőre is teljesen fenntartotta a kormány szabad kezét a telepítési akció folytatására. (Helyeslés.)

Tanügyi kérdések.

A kérdések legnagyobb része a tanügyi és kultuszüggyel kapcsolatos dolgokra vonatkozik. Elsősorban is igen nyomatékosan kívánták az illető urak az 1907-iki nép nevelési törvény revízióját. Igen sok tekintetben sérelmesnek tartották úgy a törvény rendelkezéseit, mint különösen azt a praxist, amely a törvény alapján kifejlődött. A kormány részéről igen alapos megfontolás tárgya volt, vajjon foglalkozunk-e e törvény revíziójával. Igen vagy nem! Annak ellenére, hogy vaniak a törvénynek egyes rendelkezései, a melyeket szerencséseknek nem tartottunk, annak ellenére, hogy ha de lege ferenda kellene ma beszélni és szabad tér volna előttünk, a törvény egyik-másik rendelkezését talán maiként csinálnók, a helyzet érett megfontolása után kijelentettük, hogy a törvény revíziójára hajlandók nem vagyunk. (Helyeslés.) Tet-tük ezt különösen abból az okból, mert e törvénynek aiz intenzivebb állami felügyeletet a fegyelmi jog terén is érvényesítő rendelkezéseihez úgyis ragaszkodunk, ezeket helyeseknek tartjuk, ezektől eltérni úgy sem akarnánk. Így, a mit a leg-élesebben kifogásoltak a román nemzetiségi párt részéről, azokat a rendelkezéseket úgy sem változtatnók meg. Természetes azonban, hogy e rendelkezésekre abban a percben sincs a gyakorlati életben szükség, a mint megszűnnek azok az el-lentétes politikai törekvések, melyek e rendszabályok alkal-mazását szükségessé teszik. (Élénk helyeslés jobbfelől.) A felekezeti népiskolákkal kapcsolatos kérdésekben tehát meg-nyugtadni igyekeztünk az illetékes urakat abban a tekintet-ben, hogy a törvény keretén belül is e törvénynek korrekt végrehajtása mellett a maguk jogos érdekei megóvást nyer-hetnek és hogy az általuk fölhozott aggodalmak és sérelmek

egy része a törvény szempontjából nem helytálló. Ebből a szempontból méltóztassék a most fölolvasható részletkérdéseket megítélni, melyekre nézve mindjárt megjegyzem, hogy az, hogy úgy mondjam, alapvető összefoglalást január legelején adtam át a t. uraknak, kikkel a megbeszélést folytattam és azután még egyszer végigbeszéltük azt a kérdést, úgy, hogy még egy későbbi följegyzésben azok a, részletezések, részletesebb fölvilágosítások foglaltatnak, a miket egyes kérdésekkel nézve azután adtam. Most úgy, a hogy az egyes kérdések egymásután jönnek, fogom e két jegyzékből, e két pro memoria-ból fölolvasható ugyanazon kérdésekre vonatkozóan megjegyzéseimet.

A mi a felekezeti népiskolákat illeti, mint jeleztem, vizsautasítottuk a törvény revíziójának kérdését, de a, következő kijelentéseket tettük: (Olvassa.) „A felekezeti népiskoláknál tartózkodni fog a kormány minden olyan eljárástól, mely kellő ok és szükség nélkül ve&zedelmezteti a felekezeti iskolák fönmaradásáf és a törvényekben, így az 1907. évi XVJ. törvénycikkben biztosított felügyeleti jogot az iskolákkal szemben teljes objektivitással: és jóakarattal fogja kezelni. A mi a törvény módosítására irányuló kívánságot illeti, ez részben fölösleges, mert a törvénycikk 2. szakaszának harmadik bekezdését az 1913. évi XVI. törvénycikk hatályon kívül helyezi, ennek folytán a, tanítói oklevéllel *nem* bíró egyéneknek ideiglenes alkalmazása törvényes akadályokba nem ütközik; a 28. és 29. szakaszok hatálya pedig már a törvény rendelkezése értelmében az 1912. év végével megszűnik. Az állami felügyeletet, az államsegítség kapcsán nyert ingerenciát és felügyeleti jogot, mint minden más felekezeti iskolával, úgy a román iskolákkal szemben is fön kell a kormánynak tartani, hiszen békés viszonyok beálltával úgysis kétségtelen, hogy ezeket minden kormány a légmeszsebbmenő jóakarattal fogja gyakorolni. Igyekezni fog a kormány oly helyeken, a hol román tannyelvű felekezeti népiskolákat más felekezethez tartozó magyar anyanyelvű gyermekek nagy számmal látogatnak, ezek kulturális igényeiről állami iskolák fölállítása által gondoskodni, minélfogva a 18. szakaszban nehezményezett rendelkezés tárgyalanná válik.”

A 18. szakasz szerint ugyanis, ha az iskolát látogató

gyermekek 20 százaléka magyar, akkor kétféle tannyelven keli folyni a tanításnak, a mi igazában azt jelenti, hogy egyik tannyelven sem lehet eredménnyel tanítani, ha pedig 50 százaléknál több a magyar, magyarrá válik a tannyelv. Azt tartom, hogy olyan helyen, hol ennyi magyar gyermek van, a magyar kultúrpolitika szempontjából is helyesebb állami iskolát állítani, viszont fölösleges ezen a kerülő úton a román anyanyelvűeket, az ő felekezeti iskolájukat tannyelve tekintetében anyanj^elvüktől megfosztani.

(Olvassa): „Ugyanezen szakasz második bekezdésének pedig egyáltalán nincs az a jelentősége, hogy a hol bármely okból a nem magyar anyanyelvű iskolai megszűnt, ne volna később ugyanazon nyelvű felekezeti iskola újból felállítható. A román egyházi hatóságoknak erre vonatkozó jogát a törvény nem érinti, azt a kormány készséggel elismeri.” Tudniillik afct mondja e szakasz, hogy a hol egy iskola tannyelve magyarrá vált, nem lehet újból nem magyar tannyelvű az iskola. Ez nem azt jelenti, hogy a hol megszűnt a felekezeti iskola és később, változott viszonyok között újból fölállítható lesz, ez ne lehetne más tannyelvű, ha ott az anyanyelv más.

(Olvassa): „A 19. szakasz egyáltalában nem jelenti azt, hogy az ott felsorolt tantárgyak magyar nyelven adassanak elő, – ez tudniillik félreértés volt – csak azt rendeli el, hogy úgy ezek, mint a magyar nyelv a hivatalos tanterv szerint taníttassanak, a mennyiben a hivatalos tanterv ellen helytálló, objektív kifogások volnának fölhozhatók, a kormány kész azokat teljes jóakarattal megfontolás tárgyává tenni. A tanítói ízetéskiegészítés szempontjából a román tannyelvű iskolák a többiekkel teljesen egyenlő elbánás alá esnek, úgy az összeg megállapítását, mint a fizetéskiegészítés módját illetőleg. Ebben a tekintetben nem térhet el a kormány a román iskolákkal szemben eem, az eddig is általánosan követett eljárástól.”

Méltóztatnak tudni, fölösleges is magyarázat okkal tölteni az időt, az a kívánság ismét és ismét fölhangzik némely felekezeti körökben, hogy mindezek a kiegészítések az egyházi főhatóságnak adassanak át és a egyházi főhatóságok által osztassanak ki. Egész rendszerünk nem erre az elvre, de arra van felépítve, hogy úgy a lelkészi, mint a, tanítói fizetéski-

egészítések, korpótlékok stb. ad perszonam az illetőnek adatnak ki; ettől most sem vagyunk hajlandók eltérni. (Helyeslés a jobboldalon.)

Aztán ezeket mondjuk (olvassa): „A felekezeti népiskolák feletti felügyeletet az állami és felekezeti felügyelő hatóságoknak, mindegyiknek saját hatáskörében kell teljesíteni, nagyon óhajtandó azonban, hogy ezek, a hol csak lehet, jó egyetértésben, egymást támogatva teljesítsék föladatukat s a kormány teljes erejével rajta lesz, hogy olyan tanfelügyelők alkalmaztassanak, a kik a román tanításügy iránt is érzékkel bírnak.” (Helyeslés a jobboldalon.)

Január folyamán s talán februári első megbeszéléseinken egyes kérdések még részletesebben megvilágítottak. Ezekről szóló feljegyzéseim így szólnaik (olvassa): „Hogy a hitfelekezeti iskoláknál mutatkozó tamtóhiány következtében a tanítás ne szüneteljen, a vallás- és közoktatásügyi miniszter a törvény alapján tárgyilagosan megokolt esetekben meg fogja engedni, hogy rendes tanítói állásban segédtanító egy évnél hosszab» ideig is működhessék”. Magától értetődik.

Azután fölemlítettett az az eset, hogy számos esetben az iskolaépület elégtelensége címén bezáratnak szegény községekben -aiz iskolák, mert megfelelői!) épületet az illető község lakossága csak a maga aránytalan mgterhelésével építhetne. Meg kell jegyezmem, hogy a gyakorlati adminisztratív életből meggyőződünk róla, hogy községi iskolák föllállítása, címén egyes szegénysorsú községek olyan költséges építkezések végzésére köteleztettek, a melyek valóban romlásba juttathatnák az illető községeket.

Gueth Gyula: 700 százalékos pótdó is van!

Tisza István gróf miniszterelnök: 200, vagy 700 százalékos?

Gueth Gyula 700!

Tisza István gróf miniszterelnök: Épp azért, mert 200-nál nagyobb százalékos pótdóról én, is hallottam. Minden egyébtől eltekintve, tehát elementáris kötelessége a kormányhatóságoknak és ebben a tekintetben t. bafrátom, a kultuszminiszter úr teljes eréllyel el is jár, tekintet nélkül arra, hogy milyen nyelvű vidékről van szó, – elejét venni annak, hogy a szegény községek anyagi viszonyaikhoz képest luxuriózus

építkezésekkel megterheltesenek. Erre vonatkozólag tehát egészen nyugodtan mondhattam azt, hogy (olvassa): A meglevő iskolaépületekre nézve az 1866. évi XXX. t.-c. 27. szakasza méltányosan fog alkalmaztatni és a tanítás szünetelésének elkerülése végett ideiglenesen a kevésbé alkalmas helyiségek használata is meg fog engedtetni. Önként értetődik, hogy a, düledező, a gyermekek életére és egészségére veszedelmes épületek iskola céljaira nem lesznek használhatók, új épületek emelésénél a töltetlenül szükségeset meghaladó, az építkezést megdrágító követelmények emeltetni nem fognak, a falusi iskoláknál föllállítandó követelmények e szempontok figyelembe tartásával meg fognak állapíttatni. Az 1897. évi XXVII. t.-c. 9. szakaszának az a rendelkezése, a mely szerint a magyar nyelvet olyan mértékben kell tanítani, hogy nem magyar anyanyelvű gyermek a negyedik évfolyam bevégeztével gondolatait magyarul, élő szóval és Írásban érthetően ki tudja fejezni, nein fog a törvény szövegén túlmenőleg akképp értekeztetni, hogy az azon korú gyermektől gondolatvilágát meghaladó fogalmaknak magyar nyelven való kifejezése, valamint a kifejezésnek az azon korn gyermek átlagos értelmi fejlettségét meghaladó szabatosága követeltesse meg. A magyar szórványokon a, magyar anyanyelvű gyermekek oktatásáról állami iskolák állítása, vagy más alkalmas módon történik majd gondoskodás és így tárgytalanná válnék a románok amaz aggodalma, hogy a 18. szakasz alapján a román tannyelvű hitfelekezeti iskola a magyar növendékekre való tekintettel részben vagy egészen magyar tannyelvű iskolává fog átalakíttatni.” Ez ismétlése annak, a mit mondtam... «Azon hitfelekezeti iskoláknál, a melyeknél kellőképpen beigazolást nyert, hogy a románról magyar tannyelvű felekezeti iskolává történt átalakításuk annak idején az egyházközség levédésbe ejtése mellett történt, 3,7 így keletkezett sérelem orvosoltatni fog.”

Tudniillik az hozatott föl két vagy három konkrét esethez, hogy írni és olvasni sem tudó egyházvezetők félrevezetésével elfogadtatás velük egy nyilatkozatot, a miről nem tudják, mi van benne és e nyilatkozatban az volt, hogy ők magyar tannyelvűvé alakíttatják át az iskolát. Erre azt mondják, „a hol be tudják igazolni, hogy ilyen meg nem engedett

módon az illetékes tényezők félrevezetése történt, mi sem lesz egyszerűbb, mint ennek reparálása. Az annak idejér tudatosan hozott határozat azonban, az 1907. évi XXXVIII. t.-c. világos rendelkezése értelmében utólag meg nem változtatható és a magyar tannyelv tekintetében a jelenlegi állapot továbbra is érvényben marad.”

Fölhoztak még egy részletes sérelmet, hogy olyankor, mikor egy tanítói állás üresedésben áll – méltóztatnak megengedni, hogy minden részletet elmondjak, azt hiszem, ez a helyesebb (Helyeslés.) – valamelyik felekezeti népiskolánál, a kihirdetett pályázatba felvétetik mint fizet éskiegészítés, azaz állami segítség, a mit az illető tanító elődje kapott, azután időközben valamely más címen tárgyi, dologi elmen belesnyúlnak az iskola viszonyaiba-és megvonják az állami segítséget, például a fölszerelés, az épület elégtelen volta miatt, az iskolafentartó;a kihirdetett pályázat alapján kötelezettségbe jut a tanítóval szemben, kinek az állami segítség megvonása folytán saját erejéből valósággal anyagi romlást eredményező teherrel kénytelen azt kiadni.

Erre nézve egy igen egyszerű gyakorlati megoldást gondoltunk ki, mely így szól: „Ha valamely tanítói állomás korábban állami segítséget élvezett és a tanító távozása folytai üresedik meg, az iskolafentartó az 1907-ik évi XXVII. törvénycikk 15, szakaszának utolsó bekezdése értelmében az állami segítség tárgyi előfeltételeinek megállapítása végett előzetesen forduljon a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, és ha a miniszter a tárgyi előfeltételek fennállását megállapítja, akkor a tanító bejelentésekor kizárólag annak személye képezendi vizsgálat tárgyát. Az ily előrelátó eljárás mellett elkerülhető lesz, hogy az állami segítség elmaradásával az egyház községekre elviselhetetlen teher háramoljék. Vagyis a községek előzetesen tisztázzák azt a kérdést, van-e tárgyi akadály az állami segítség megadásánál. Ha az nincs, akkor válasszák meg a tanítót, akkor már csak a tanító személyében rejlő hiba miatt vonható meg az állami segítség, a mikor természetesen a tanító kell hogy viselje annak következményeit.”

Az a körülmény egymagában, hogy valamely helységben állami iskola áll fönn. nem akadály a annak, hogy ugyanott a román hitfelekezeti -iskola is állami segítségben részesüljön,

ha ennek tárgyi előfeltételei fennállanak.” Ez az egész komplexuma azoknak a különböző rendelkezéseknek, a melyeket a felekezeti iskolákra vonatkozóan kilátásba helyeztünk (Helyeslés.)

Következik az állami népiskolák kérdése. Az állami népiskoláknál a, tannyelv magyar. *Ezen az alapelven nézetem szerint nem is lehet rést ütni.* De nem lehet elzárkózni az elől a tény elől, hogy az a körülmény, hogy ma az állami népiskolák helyiségeiben egyetlen egy szót más nyelven, mint magyarul kiejteni nem szabad, hogy az állami iskolai tanítók igen gyakori esetben növendékeik anyanyelvét egyáltalában nem beszélik, hogy azzal a szegény gyermekkel, a m ig egy kicsit magyarul meg nem tanul, egyáltalában érintkezni nem tudnak, végül, hogy az állami népiskolákban, vagy a magyar tannyelvű községi iskolákba járó növendékek anyanyelvük oktatásában egyáltalában nem részesülnek, ez a körülmény nemcsak a románoknál, hanem az országnak más nem magyar ajkú polgárainál is igen messzemenő elégedetlenséget szült. (Úgy van!)

Én kötelességszerűen foglalkoztam ezzel a kérdéssel azóta a rövid idő óta, a mióta most újra ebben az állásban vagyok. Foglalkoztam nem hivatalos apparátus útján, de fölkértem azokat a. t. barátaimat, a kik künn élnek faluhelyen a nép között, az ország nem magyar ajkú népe között, a kiktől tudom, hogy a nép bizalmát bírják, a kiktől tudom, hogy a nép valódi gondolkodását felismerhetik, hogy puhatolózzanak ebben az irányban és mondhatom, az ország minden részéből egyhangúan azt a választ nyertem, hogy különösen az annyira hazafias gondolkodású németiség körében lappang «gy elégtelenség, amely eddig nem nyilvánult szenvedelmesebb módon, de a mely belső meghasonlásba hozza az ő érzelmi világuk egy részét annak a magyar hazához és a magyar nemzethez vonzódó másik részével, a mely valóságos lelki ellentétbe hozza az eddig annyira megelégedett és annyira egységes lelkivilágukat. (Úgy van!) Úgy, hogy én azt „hiszem, hogy nekünk nagyon komolyan kell ama problémával foglalkoznunk, hogy az állami és a magyar tannyelvű nem állami népiskolákban nemzetiségi vidékeken *valamennyire tért nyissunk az anyanyelv érvényesülésének.* (Helyeslés.)

Itt csak egy dolgot említek. Az én szemem rajta van csaknem az eddig meg nagyon szűkkörű, lappangó kis agitációkon, a melyek a némeiség lelkének megmételvezésére irányulnak. En nagyon jól tudom azt, hogy Magyarországon egy pár elégedetlen, félbemaradt egyszisztencia és egy pár fészkelődő, olcsó népszerűsége vágyó és az olcsó népszerűség demagóg eszközeivel érvényesülni törekvő stréber az, a ki ezekkel foglalkozik. Ez az úgynevezett pángerman dolog még ma nem jelentékeny. De tudom azt is, hogy sikerült felébreszteni úgy a nagy német birodalomban, mint az osztrák németiség közt is az érdeklődést ez iránt a dolog iránt. Tudom a,zt is, hogy ez az agitáció külföldi pénzt koldul és külföldi pénzt vesz igénybe, és tudom azí is, hogy teljesen eredménytelen,, hogy el fog sülyedni abban a jelentéktelenségben, a melyet megérdemel, abban a percben, ha ezt az egyedüli okot az elégedetlenkedésre kivesszük a németiség kezéből. (Élénk helyeslés.)

De úgy érzem, hogy könnyelműséget követnénk el, ha ennek a kérdésnek a megoldását kézbe nem vennők, ugv érzem, hogy akkor csakugyan fogékonnyá, tennők annak az; annyira hazafias magyar németiségnek lelkét is ezekre a csábításokra, ia, melyek, méltóztassanak megfigyelni, eddig is hogyan történtek?

Ezek az agitátorok nagyon jól tudják azt, hogy a magyar németiséghez magyarelles politikai izgatásokkal nem tudna hozzáférni. Csinálnak gazdasági lapokat; a gazdasági jóbarát mezébe öltöznek és azután kezdenek el-elhinteni egy óvatos megjegyzést az anyanyelvvvel kapcsolatban. Én figyelemmel kísérem ezt és mondhatom, hogy eddig még az egyedüli támadási objektum az iskola volt, hogy tudniillik a német nyelv egyáltalában nem érvényesülhet a magyar tannyelvű iskolában. Látszik, hogy ez az Achilleszsarok, a hol megsebezhető a magyarországi németiség hazafias gondolkodása.

Itt kell tehát az orvoslás könnyű, egyszerű módját kézbe venni, na azt akarjuk, hogy meg ne inogjon a magyar nemzeti politikának egyik legerősebb és nélkülözhetetlenül szükséges oszlopa. (Helyeslés.) Ebből a szempontból, de abból a szempontból is, mert teljes szivemből respektálom az országnak nem német ajkú többi nemzetiségű polgárainak idevo-

natkozó vágyait és törekvéseit is, kerestük az útját és módját annak, hogy módot nyissunk ezen óhajtások kielégítésére a magyar állami oktatás tannyelvének sérelme nélkül. És erre nézve azt az álláspontot foglaltuk el, hogy a kormány gondoskodni fog rója, hogy olyan állami iskolákban, a melyekben valamelyik e hazában lakó nemzetiséghez tartozó gyermekek nagyobb számban járnak, ezek saját anyanyelvükből is oktatásban részesüljenek. (Helyeslés.) Megfelelő intézkedés fog tehát történni, hogy az országban tömegesebben beszélt nemzetiségi nyelvet tudó népiskolai tanítók elegendő számmal kerüljenek ki a tanítóképzőből, a mi által lehetővé fog válni a gyermekeknek az anyanyelvből való oktatása, valamint az is, hogy a tanítók és az iskolákba beadott gyermekek közötti érintkezés az első időben, míg a magyar nyelvet kellően meg nem tanulják, ezek anyanyelvén is történhessék. (Helyeslés.)

Siegescsi József: Pedagógiai ideál!

Tisza István gróf miniszterelnök: Ugyanerről a későbbi feljegyzésekben ez van: „Az állami iskoláknál, valamint a községi és ezek között a határörvidéki magyar tannyelvű iskoláknál a román anyanyelvű gyermekek számára kiegészítő nyelvként és tantárgyként be fog vezetetni oly célból, hogy a román anyanyelvű gyermekek előmenetele megkönnyíttessék, és hogy írni és olvasni anyanyelvükön is megtanulhassanak.” Tehát tantárgy annyiban, hogy az írást és olvasást megtanulhassák. (Olvassa): „Ennek lehetővé tétele végett kellő számú magyar tanítóképzőben a román nyelv bevezettetik és addig is, míg ez a rendelkezés hatását érezteti, az állam szolgálatában álló és románul tudó tanítók szolgálati beosztása lehetőleg akképpen fog eszközöltetni, hogy a román lakta vidékekre kerüljenek.” (Helyeslés.)

A román gimnáziumok.

Most mehetünk tovább. Egyházaknak, egyesületeknek és alapítványoknak a törvény jogot ad nem magyar tannyelvű középiskolák felállítására. Természetes, hogy ezt a jogot a kormány készséggel elismeri, ilyen intézetek állami segítségének ügyét azonban esetről-esetre kell a kormánynak a főnforogó körülményekhez képest és annak figyelembe vételével is.

elbírálni, hogy az illető vidéken van-e újabb középiskolára valóban szükség. (Helyeslés.)

A kormány eddig is készséggel segítette a nem magyar tannyelvű középiskolákat abban a formában, a melyben a agitáció eddig kéretett, tudniillik a tanári fizetés kiegészítésének alapján és figyelmet érdemel, hogy míg az ilyen címen egy-egy középiskolának adott segítség római katolikus tanintézeteknél átlag 10.000 korona, protestánsoknál, ha nem csalódom, 12.000 korona, addig a román tannyelvű iskoláknál az átlag 19.500 koronára rug. Így nyomjuk el a román kultúrát ma is Magyarországon. (Derűtség.)

A mi különösen a *brack gimnázium* kifejlesztésének tényét illeti, – egy-egy négyosztályú gimnázium, a melynek teljes gimnáziummá való kifejlesztéséről van szó, – ezt hajlandó a kormány jóakaratra! tárgyalni. A *belényesi főgimnázium* jelenlegi állapotának bolygatását azonban annál kevésbé tartanám megokolhatónak, mert ez a főgimnázium eredetien latin tannyelvvel és azzal a kikötéssel alapított ott, hogy benne az általános magyarországi tanterv legyen irányadó s a román nyelv tanítása betenkint egyóránként történjék. Az alapítók ezen rendelkezésével szemben tehát igen nagy koncesszió a román táliügy részére a mai állapot, A belényesi főgimnáziumnál pedig harminc éves állapot most már az, hogy az alsó négy osztályban román a tannyelv, míg a felső négy osztályban magyar. Ennek a megváltoztatásának kérdése fölvetett, de ebbe nem mentünk bele, a minthogy sehol az intézetek tannyelvének visszafejlesztésébe e tekintetben bele nem mentünk. Erre vonatkozóan a későbbi följegyzések szerint a kormány készséggel támogatja a nem magyar tannyelvű középiskolákat, amennyiben az illető iskolák áll. fizetésekiegészítést vesznek igénybe, de ennek mértéke nem lehet lényegesen nagyobb, mint más hazai intézetek fizetésekiegészítése. Egyes esetekben a fizetésekiegészítésnek más középiskoláknál érvényre jutott egy maximális mérték meghaladó összeget állam segítség alakjában fogják megkapni, a mint az 1883. évi XXX. törvénycikk alapján a szükséges ingerenciát biztosítja az állam részére. Tudniillik a dolog úgy áll, hogy az 1883. évi középiskolai törvény alapján igénybe vett államsegítségek bizonyos ingerenciát adnak a kormánynak, a mely

együtt nő az államsegítség mértékével, s tulajdonképpen teljes rendelkezési *joggá* válik, ha az állami segítség mértéke az öt ven százalékot meghaladja. Az 1907-ik évi középiskolai törvény szerint nyújtott fizet éskiegészítés ellenben az egyes tanári állások fizetés-kiegészítése címén adatik és az államnak semmi néven nevezendő újabb jogot és ingerenciát nem biztosít. Már most a román tannyelvű középiskolák az 1883-iki törvény értelmében való államsegítséget nem vették igénybe, viszont ezt a fizet éskiegészítést, a mely semmiféle állami ingerenciát nem biztosít, igénybe vették és pedig, mint méltóztatnak látni, miután náluk az eredeti tanári fizetések végtelenül csekélyek voltak, ez sokkal nagyobb összegre rug egy-egy gimnáziumnál, mint a többi felekezeti iskoláknál: katolikusoknál 10.000, románoknál 19.500 korona, úgy, hogy míg a római katolikus intézeteknél például az az államsegítség, a mely gimnáziumonként a 10.000 koronát meghaladjai, már ingerenciát biztosít az államnak e tekintetben, a román tannyelvű iskolák 19.500 koronáig terjedő államsegítséget vesznek igénybe, a nélkül, hogy ebből bárminő közvetetten rendelkezési jog származna a kormányra nézve.

E tekintetben azt az álláspontot foglaljuk el, hogy mi profuturo is nagyon szívesen segítjük a román tannyelvű intézeteket, azonban fizet éskiegészítés címén, tehát úgy, hogy ezért nem kapunk beavatkozási jogot, nem segítjük nagyobb összeggel, mint a többi felekezeti intézeteket; a mennyiben nagyobb arányú segítséget kívánnak igénybe venni, kövessék azt az utat, mint a többiek, kérjék ezt a segítséget az 1883. évi XXX. törvénycikk alapján, a mi azután megfelelő ellenszolgálatot nyújt az államnak is. Azt hiszem, ez a jogyegyenlőség álláspontjának teljesen megfelel. (Élénk helyeslés.)

(Olvassa): „A brádi gimnázium fejlesztéséhez a kormány készséggel hozzájárul. Célszerűbbnek tartja ugyan, ha ennek felsőbb négy osztálya magyar nyelvű lesz, ha azonban erre különös súly helyeztetik, nincs kifogása az ellen, hogy a magyar nyelv és irodalom szabályszerű tanítása mellett a felsőbb osztályokban is román nyelven folyik a tanítás. A mennyiben a kormány által is alkalmasnak talált helyen még egy román tannyelvű főgimnázium állíthatnék fel, la kormány hajlandó itt is fizet éskiegészítésben és államsegítségben részesíteni.”

Én őszintén megvallom, sem t. barátom, a kultuszminiszter úr, sen én nem örülnénk annak, ha az országban a nem magyar tannyelvű középiskolák szaporodnának. Mi ezt eltévesztett kultúrpolitikai akciónak tartjuk az illetők szempontjából; mi azt gondoljuk, célszerűbb eljárást követnek, ha a középiskolai szervezetben beilleszkednek a magyar tanügy egész szerkezetébe. De azt az álláspontot foglaltuk el – azok az urak, a kikkel tárgyaltunk, itt meglehetősen messzemenő óhajtásokkal állottak elő – és azt mondtuk, hogy mi abban az esetben, ha a teljes összhang létrejön, ha sikerül a nemzeti párt programját úgy átalakítani, hogy abból a bizalmatlanság elemei teljesen kiküszöböltetnének, nem zárkozunk el attól, hogy a brádi gimnázium kifejlesztésének ügyét és még egy gimnázium felállításának ügyét tárgyaljuk.

Azt hiszem, ha meggondoljuk, hogy a végén olyan szerény ellenérték ez azért a nagy haszonért, a melyet én minden szempontból látnék a román nemzeti párt politikailag ellenséges akciójának abbanhagyáshan, hogy bátran vállalhatjuk a felelősséget azért, hogy ezt az ellenszolgáltatást megadni hajlandók voltunk (Elénk helyeselés.)

A határörvidéki vagyonközségek.

Fölmerült a határörvidéki vagyonközségek és vagyonközségi alapok kérdése is. Erre nézve kijelentettük, hogy (olvas): „A határörvidéki vagyonközségek és vagyonközségi alapok nem felekezeti vagy nemzeti, hanem területiális jelleggel bírnak, a volt határörvidéki területeken lakó összes polgárokat illeti és minden rájuk vonatkozó kérdés ez alapelv figyelemben tartásává! döntendő el, de jóakarató figyelembevételével annak a körülménynek is, hogy a kérdéses területek lakosságának túlnyomó nagy része a román nemzethez tartozik. Felekezeteknek, egyesületeknek és alapoknak internátusok fölállítására vomsutkozó joga természetesen szuitén csorbítatlanul fönnáll.”

A hitoktatás nyelve.

A mi a vallásoktatást illeti, a kormány álláspontja az, hogy „a tanulók vallásos oktatása azok anyanyelvén és rend-

szerint az illető egyházhoz tartozó lelkész által eszközendő. Ehhez képest a jelenleg hatályban levő rendelet helyett nj, erre az elvre fektetett rendelet fog kibocsáttatni.”

Én négy évvel ezelőtt ismételten kifejezést adtam annak a meggyőződésnek, hogy a rendelet, amely arra akarja kényszeríteni a lelkészeket, hogy idegen ajkú gyermekeknek a hittant és a vallást magyar nyelven tanítsák, hogy *ez a rendelet nint fiai tekintetben káros*, hogy ez a magyar nemzeti politikára nézve nem erőt, hajnem *gyengeséget és veszteséget jelent*. (Élénk helyeslés.) Mert ez nem azt jelenti, hogy bármi tekintetben erőseikbe tenné a magyar kultúra érvényesülését, nem azt jelenti, hogy bármi tekintetben gyengítené a magyar nemzeti politika elleni agitációt, ellenkezően, ez a rendelkezés a leghazafiasabban gondolkozó románokban is az elégedetlenség érzetét kelti föl. (Így van!) Úgy van!) A megbántalmazás, az ő jogos szabadságuk terén való megsértetés érzetét kelti föl és egyenesen az agitáció malmára hajtja a vizet, azoknak a szélsőbb irányzatoknak sikeres . . .

Philipp János; Nemcsak a románoknál! Másoknál is!

Tisza István gróf miniszterelnök: Természetes! Magától értetődik! Hiszen azt már előbb jeleztem, hogy ebben a tekintetben én itt románokkal beszéltem, a románokról van itt szó, de értem – ezt minden nem magyar ajkú polgárra. (Élénk helyeslés.) Tehát ismétlem, ez megint fényes példa arra, hogy micsoda veszedelmeket rejt magában, ha az emberek bizonyos frázisokat elveknék néznek, s elvi magaslatra akarván emelkedni, bizonyos apriorisztikus jelszavak után indulnak. Az az elv, hogy a magyar állami intézmények tannyelve magyar legyen, nagyon helves *elv* annyiban és ott, a hol ez a magyar kultúrát tényleg érvényre juttatja, a hol ez a magyar kultúrának fejlődését, terjedését, érvényesülését előmozdítja, de egyenesen visszafelé sül el, egyenesen a reálpolitikai szempontjából a magyar nemzet érdekeit károsíthatja az, ha ezen elvek következetes keresztülvitelét alkalmazzuk és átvisszük olyan térre is, a hoí, ismétlem, egy jottávad sem lesz a magyar kultúra előnyösebbé, erősebbé, egy jottával sem érvényesül jobban, ellenkezőleg, ha akadnak netalán román vagy egy szóval nem magyar lelkészek olyanok, a kik nincsenek megelégedve a jelenlegi helyzettel, ezt az elégedetlenséget hatva-

lyozni fogja bennük ez a rendelkezés, és ha bemennek az iskolába és elkeseredve tanítani fogják a hittanból bemagolandó formulákat azoknak a szegény gyermekeknek, gondoskodni fognak majd róla, hogy felhasználják ezt a magyar elnyomás elleni ellenállás érzetének fölébresztésére. (Úgy van! Úgy van!) Egyenesen a magyar nemzeti ügynek teszünk szolgálatot, ha a vallásoktatásra nézve arra az elvre helyezkedünk, hogy az mindenütt a gyermekek anyanyelvén történjék. (Általános helyeslés.)

Már most jön egy kijelentése a kormánynak, a mely természetesen szorosan összefügg megint azzal, hogy minő lesz a hazai románság politikai magatartása, hogy olyan lesz-e az, a mely bizalmat keltsen és a mely ösztönzésül szolgáljon a magyar nemzetnek és a magyar államnak arra, hogy a román kultúra intenzívebb fejlesztésének ügyében az állami eszközöket is rendelkezésre bocsássa. Ez lenne, hogy „a románok által tömegesebben lakott vidékeken levő középiskolákban a román anyanyelvű tanulók részére a román nyelv mint kötelező tantárgy megfelelő terjedelemben taníttatik”. Ez is állana más anyanyelvűekre, más középiskolákban. (Olvassa): „Ugyanezen középiskolákban megfelelő intézkedés fog történni, hogy a középiskola magyar ajkú növendékei a román nyelvet megtanulhassák.” Ez az, a miről már korábban beszéltem, tudniillik a felső négy osztályban fakultatíve. Úgy az egész iskolai életben és tanításban, valamint különösen a történelem tanításánál különös gondot kívánunk arra fordítani, hogy a román nép múltja, tradíciói és önérzete kellő tiszteletben tartassék. Ez is – azt hiszem – a magyar nemzeti politikának egyik sarkalatos követelménye. A magyar nemzeti ügynek rosszabb szolgálatot senki sem tesz, a magyar nemzeti ügynek nem képzelem méltatlanabb szolgálatát, mint a ki a nagy magyarkodást és hazafiaszkodást abban keresi, hogy megsértse az ország nem magyar ajkú polgárainak természetes ragaszkodását saját fajtájukhoz (Élénk helyeslés és taps.), saját etnográfiai egységükhöz, azt a tiszteletreméltó érzést, a melyet veszítenének saját értékükből, ha le tudnák vetni. (Élénk helyeslés.) Egyenesen akaratlanul, de hatalmas segítőltársai a nemzetiségi agitátoroknak azok az ártatlan magyar emberek, a kiknek hazafiaszkodása ilyen káros utakon

és ilyen – bocsánatot kérek – a magyar lovagias jellemhez egészen méltatlan módon nyilvánul meg. (Úgy van! Úgy van!)

Egyik igen előkelő és igen élesen és erősen nacionalista román vezérférfiútól kérdezte egy gyermekkori jóbarátja – én legalább hallottam, gondolom, hogy igaz a história – Kozmának hívják, hogy hogy esik meg az, hogy ő olyan ellenérzéssel viseltetik a magyarság iránt és azt a választ kapta, *hegy* Kozma egész gyermekkorát magyar iskolákban töltötte. Népiskolai, középiskolai és akadémiai oktatásban magyar iskolákban részesült, és ő állítólag azt a kifejezést használta: *Mindig büdös oláh kölyöknek tekintettek, oláh kölyök is maradtam.* (Úgy van! jobbfelől.)

Így neveljük az ellenérzést azokban, a kik más helyesebb magatartás mellett jó, megbízható, hazafias polgárai lennének ennek az országnak, (jgaz! Úgy van! a jobboldalon és a középén. Felkiáltások: Tökéletesen így van!)

Sérült a román felekezeti iskolák és vallási intézmények intenzívebb segítésének kérdése is. (Zaj.) Erre nézve talán magukat azokat a t. urakat is, a kikkel tárgyaltam, megleptük azzal a statisztikai összeállítással, a melyből az következik, hogy a kormány jelenleg is hét millió koronát meghaladó évi összeggel járul román egyházi és tanügyi intézmények költségeihez és nem zárkózik el a kimutatandó szükséglet mértékéhez képest és az állam pénzügyi helyzetére való tekintet korlátai között e segítség további megfelelő emelésétől sem. (Helyeslés jobbfelől.)

Az egyházi autonómia.

Szóba jött az egyházak autonómiája is. Hát kérem, erről igazán azt hiszem, alig szükséges beszélni. Hiszen, ha körülnéznék tisztelt román ajkú képviselőtársaink, vagy valamely román egyházhoz tartozó polgártársaink, vagy a magyarországi románok közvéleménye általában: mindenütt aá egész világon azt fogják találni, hogy teljesen unikum az az autonómia, a mivel a görög-keleti román és szerb egyház bír Magyarországon. Én most, mivel nem a román, hanem a szerb egyház fontos szervezeti kérdéseivel kell foglalkoznom, köte-

lességemnek tartottam kissé alaposabban megismerkedni a más államok területéről létező ortodox egyházak szervezetével, és arra kérek mindenkit, a kit ez a kérdés érdekel, nézze meg az ortodox egyházak szervezetét Szerbiában, nézze meg Romániában, nem is beszélek azután Oroszországról és a többi területekről, de nézze meg a mi ortodoxainkkal fajrokon két független állam területén – és akkor tegyen összehasonlítást azok között a jogok között, a melyekkel a román nép egyháza Magyarországon bírnak és azok között, a melyet a laikus elem a független Albániában élvez, (Úgy van! jobbfelől.)

A kormány ngyon természetesen tiszteletben tartja a görög-keleti román egyház jogait és az egész világon pártatlanul álló anionom iáját.

„A gyulafehérvári és fogarasi görög-katolikus egyháztartományok autonómiájának kérdése a római katolikusok autonómiájával együtt lesz megoldandó, de a kormánynak nincs ellene kifogása, hogy a megoldásnál a nevezett egyháztartomány különleges viszonyai megfelelő tekintetbe vétesenek. Arról tehát, hogy külön szerveztessék az ő autonómiájuk, igénytelen nézetem szerint nem lehet szó. Elő kell ezt a kérdést venni akkor, a mikor a magyar katolikus autonómia kérdlse általában íaegoldatik. Az azután elsősorban az illetékes egyházi faktoroktól függ, de a kormány részéről nem jlésyesül elutasításban, hogy az egyházmegyék speciális viszonyai megfelelően tekintetbe vétessenek.”

Itt sub rosa említem meg, – a miről szintén annyi szó volt a lapokban – hogy újabb püspökségek fölállításáról egyáltalán nem volt szó. Szóba került, szóba hozatott a görög-keleti magyar püspökség fölállításának kérdése, a mire kijelentettük, hogy a kormány jelenleg ezzel a kérdéssel nem foglalkozik, jelenleg azt fölállítani nem szándékozik, íá jövőt illetőleg azonban semmi irányban nem köti meg kezét ebben a kérdésben. (Helyeslés a jobboldalon és a középén.)

A hajdúdorogi egyházmegye.

„Végül a hajdúdorogi katolikus egyházmegye beosztása a pártatlanság kellő garanciáját nyújtó eljárás mellett revízió alá fog vétetni és az előforduló tévedések orvosoltani fognak.”

Tisztelt Ház! Ezzel a kérdéssel most már behatóbban foglalkoztunk és a dolog meglehetősen tisztán áll szemünk előtt. Az egészen kétségtelen, hogy azok az állítások, a melyek talán negyvenezret meghaladó románoknak bekebelezéséről szóltak, messze túlhaladják a valóságot. Viszont kétségtelen, hogy ez egyházmegyének keleti határszélén egynéhány és pedig elég jelentékeny számú olyan egyházközség is osztoztatott az egyházmegyéhez, a melynek lakossága túlnyomóan román, úgy, hogy a mi adataink szerint, a statisztikai hivatal adatai szerint is, összeszedhető ott egy 10.000-12.000 lélekből álló kompakt görög-katolikus csoport, a melynek körülbelül kilenczted része román és csak egytized része magyar. Én tehát azt gondolom, semmi ok nem volt arra, hogy ezeket belekényszerítsük a magyar egyházmegyébe és ne adjuk őket vissza természetes egyházmegyéjükbe, a nagyváradit, illetőleg a balázsfalvit, vagy a szamosújvárit egyházmegyébe.

Az eredeti fölállításnál történtek még más tévedések is. Figyelmen kívül hagyattak ott olyan magyar egyházközségek, a melyek lakosságának túlnyomó nagy része magyar és ugyancsak figyelmen kívül hagyattak igen fontos városi középponti helyek (Igaz! Úgy van!), a hol ma már ezrekre menő a magyar görög-katolikus hívek száma, a hol tehát minden előfeltétele megvan virágzó magyar görög-katolikus egyházmegyék fölállításának. Azt hiszem, ezt a kérdést mindkét oldalát kapcsolatba hozva kell megoldani. (Élénk helyeslés.) Azt hiszem, vissza kell utalni a román egyházmegyébe azokat a községeket, a melyeknek lakossága túlnyomó többségben román, viszont csatolni kell a hajdudorogi egyházmegyéhez túlnyomóan magyar lakossággal bíró egyházközségeket. (Helyeslés.) Azt hiszem, ha kölcsönös jóakarattal kezeljük a kérdést, ezen az alapon közmegegyezésre oldható az meg, úgy, hogy ezzel a hajdudorogi egyházmegye körülbelül megtartja mai terjedelmét, azzal a különbséggel, hogy talán 8-10-12 ezerrel kevesebb román és körülbelül ugyanannyival több magyar híve lesz az egyházmegyének (Igaz! Úgy van!), a mit pedig, azt hiszem, ha valóban helyes és nem agresszív szempontból fogjuk föl a dolgot, román szempontból is helyes, magyar szempontból is helyes. (Igaz! Úgy van!)

A tárgyalások sikertelensége.

Ezzel végigmentem följegyzéseim egész során. (Halljuk! Halljuk!) Most már méltóztassanak megengedni, hogy röviden reaszumáljam az elmondottakat, (Halljuk! Halljuk!)

Abban a reményben voltam, hogy mindaz, a mit előadtam, s a mit hosszas személyes bizalmas beszélgetések során együtt alaposan megvitattunk és megbeszéltünk volt, elegendő okul fog szolgálni arra, hogy a román nemzetiségi párt megtegye programjának azt a megváltoztatását, a mely szerintem egysedül biztosítaná a teljes sikert. Hittem ezt, noha minden elfogulatlan szemlélőnek azt kell mondania, hogy tulajdonképpen ebben a – fájdalom – nagyon hosszúúra nyúlt, előadásban semmi olyan nincs, a mi változtatna a magyar államnak mai jogi szerkezetén, a mi változtatna annak nemzeti jellegén, a mi megfosztaná a magyar nemzeti politikát egyetlen erősségétől, egyetlen hatalmi pozíciójától is, ennek ellenére mégis azt hittem, hogy mindezek a kérdések együtvéve oly fontos emeltyüivé lehetnének az e hazában élő román-ság anyagi kulturális, társadalmi érvényesülésének, jobb fejlődésének, annak, hogy jobban érezhesse magát ebben az országban, annak, hogy jobban eleget tehessen saját fajtája és imzája iránt való kötelességeinek (Igaz! Úgy van!), hogy mégis nehezen mondtam le arról a reményről, hogy sikerülni fog meggyőznöm a román nemzetiségi párt vezetőit arról, hogy ők akkor járnak el helyesen, ha ezekből a kilátásba helyezett intézkedésekből levonják az általam óhajtott konzekvenciákat. Belátom, hogy a dolognak vannak az, ő szempontjuktól nagy nehézségei. Az egyik volt az a veszteség, a mit politikai érvényesülés szempontjából az új választójogi berendezkedés alapján szenvednek. Az ő helyzetükbe képzelve magamat, belátom, hogy nagyon kellemetlen meglepetés volt az, hogy a jelenleg negyvenkét román többséggel bíró kerület száma valószínűen huszonzhátra száll alá. És,ámbár a jövő fejlődés útja ebben a tekintetben előttük nyitva áll, nem csodálkozhatok azon, hogy ez reájuk elkedvetlenítő, deprimáló hatást gyakorol. Nyugodt lélekkel várom érte a felelősséget a nemzetiségi béke szempontjából is a melynek szempontját

mindig és minden körülmények között honorálok, mert ezt a megoldást, a mint tegnap volt szerencsém részletesen kifejteni, objektíve helyesnek, mert a létező erőviszonyoknak megfelelőnek tartom. (Élénk helyeslés.) és mert ez a megoldás automatikusan magában hordja az ő szempontjukból való javításnak előfeltételeit (Élénk helyeslés), a mint az erőviszonyokat sikerül az emelkedő kultúra segítségével az ő javukra módosítani. És azt hiszem, hogy ha a békejobbot elfogadják, azt hiszem, ha módot nyújtottak volna a kormánynak, hogy a román kultúra fejlesztése terén is mindazt megtegye, a mit megtehetne, ha abba marad a nemzetiségi agitáció, de a mit meg nem tehet, addig, míg ezzel az agitációval áll szemben. (Égy van! Úgy van! Élénk helyeslés.) Azt hiszem, hogy ezzel siettették volna azt a kulturális fejlődést, a mely tágabbra nyitja meg előttük a politikai érvényesülés útját. (Úgy van! Úgy van! Élénk helyeslés.)

Másrészről azonban belátom azt is, hogy még egy más kérdés is tette rájuk nézve a dolgot lélektanilag nagyon nehézé, és ez a nemzetiségi törvény végrehajtására vonatkozik. Hiszem, t. Ház, az az impresszióm, – természetesen lehet, hogy csalódom, de impresszióm az – hogy ha csak fél szavakkal is beérve, azt mondtam volna, hogy mi a létező törvényeket végrehajtjuk, és aztán rábíztam volna az életre, hogy a fél szavakból majd fél valóságok legyenek, azt hiszem, ezzel nagyon megkönnyítettem volna a megegyezést (Úgy van!); azt hiszem, hogyl akkor nagyon közel állottak volna egy más elhatározáshoz a t. képviselő urak. (Úgy van!)

De megvallom, frivol játéknak tartottam volna ebben az annyira fontos és annyira kényes kérdésben, ha ilyen módon igyekeztem volna a kérdés nehézségei fölött átcsúszni (Élénk helyeslés.) és azt hittem, hogy ha talán kockára teszem is a ^momentán sikert, de annak a végleges eredménynek, a melyet Jén jolnni látok – talán egy távoli jövőben, talán akkor, a:ni-jkor mi már rég nem fogunk élni -, de a melyet jönni látok, ímert jonie kell, mert a dolgok mélyében rejlő szükségesség parancsolja- (Úgy van!! Úgy van! Élénk helyeslés.) és a fbielynek érdekében, akár sikerül ez a lépés, akár nem, bec-áifetes pionirmunkát akarok végezni (Élénk helyeslés.), annak a végleges sikernek a szempontjából azt tartom helyes eljá-

rásnak, ha most szemébe nézünk minden nehézségnek és ilöl-átrunk mindeu esetleg kellemetlen igazságot. (Élénk helyeslés.)

Már pedig ebből a szempontból nézve a dolgot, nem lehet az elől elzárkóznom, hogy az 1868-iki törvényeknek egyes rendelkezéseit., és pedig nagyon fontos rendelkezéseit, lehetetlen végrehajtani, azért, mert az 1868-iki törvény az alkotmányos szabadságnak szabad gyakorlatát visszanyert magyar nemzet emelkedett hangulatának idealisztikus megnyilatkozása volt. (Igaz! Úgy van!) Az 1868-iki törvényeket meghozta a magyar nemzet abban a hitben, hogy a testvériségnek ez a majdnem önfeledt megnyilatkozásai-hasonló visszhangra fog találni; (Igaz! Úgy van!) hogy ez ország nem magyar ajkú polgárai hálás örömmel fogják e törvényes alapot megragadni; hogy el lesz temetve minden félreértés; el lesz temetve minden gyűlölség; el lesz temetve a magyar állam territoriális egysége és a magyar nemzet politikai egysége ellen irányuló minden támadás. Az eredmény keserű csalódás volt. (Úgy van!) Ezt a törvényt becsmérelték, zsarnoki törvénynek szidták: azzal szemben a legmesszebbmenő izgatás és agitáció terére léptek az ország nem magyar ajkú polgárai közül nagyon számosan. Megindult az agitáció bent az országban, megindult a nemzet beteketítése mindenütt; megindult olyan osztrák körökben, a honnan bizonyos támogatásokat vártam s a széles nagy európai közvéleményben (Igaz! Úgy van!) megindult a harc, a küzdelem. Hát lehetett volna-e azokat a rendelkezéseket életbeléptetnie öngyilkosság nélkül a magyar nemzetnek, a melyeket szerető testvérekre akart alkalmazni és nem ádáz ellenségekre. (Igaz! Úgy van!) Más irányban kellett tehát mennünk, erősebben kellett az intézmények terén is kidomborítani a magyar államnak nemzeti jellegét, meg kellett alkotni a bírászkodás és közigazgatás terén azt a magyar jellegű szervezetet, a mely szükségszerű alkotása ennek a félszázados fejlődésnek, a melynek be kellett következnie, mert az ellenkező iránynak összes premissziái hamisaknak bizonyultak és mert örület és öngyilkosság lett volna – ismétlem – a magyar állam, a magyar nemzet részéről végrehajtani törvényeket, a melyek e hamis premisszákon -épültek, (Helyeslés.)

Most már tehát ez alapon kell tovább mennünk s azt a

törvényes berendezkedést, a mely létezik, s a melyre vonatkozóan éppen a nyelvi szempontokat voltam szerencsés mostani előadásomban talán túlságos részletességgel is kifejtetni, azt fõnn kell tartanunk s hozzáteszem, esetrõl-esetre, a mint a szükség fölmerül, újabb törvényekbe kell foglalnunk, hogy megszûnjék az az anomália, hogy szemben a gyakorlatra hivatkozó tényleges állapottal, régi és abszolúttá vált és még mindig létező tételes törvényeket lehessen fölhozni. Azt hiszem, hogy úgy kulturális téren az iskolák, mint a közigazgatás nyelvére vonatkozóan olyan tételes törvényes rendelkezéseket kell hoznunk, melyek a mai állapotnak megfeleljenek. (Helyeslés.) Ezek a rendelkezések biztosítani fogják a közigazgatás terén is a magyar nyelv érvényesülését, biztosítani fogják a magyar állami tanintézeteknél a magyar tannyelvet, de egyúttal – úgy, a hogy előadni szerencsém volt – biztosítani fogják azokat a jogos igényeket is, a melyeket méltán táplálhat az ország minden nem magyar nyelvű polgára, hogy a maga anyanyelvén, a maga hatóságainál megértethesse magát, hogy a maga igazát kereshesse, hogy a maga panaszát előadhassa, hogy a hatóság a maga álláspontját neki megmagyarázhassa; viszont tanügyi téren is biztosítja a román, egy szóval a nem magyar tannyelvű kultúrának megfelelő fõnmaradását és fejlõdését is.

De tagadhatatlanul nagyon nehéz helyzetük volt a t. uraknak akkor, a midõn azt kívántam tõlük, hogy éppen azzal a kormánnyal szemben helyezkedjenek új vagy módosított program álláspontjára, a mely kormány nem csinált mást, mint a mit az elõdei csináltak, de talán nyíltabban konstatalta álláspontját (Igaz! Úgy van! Fõlkiáltások: Becsületesen!) nyíltabban jelentette ki, hogy a nemzetiségi törvénynek bizonyos obszoletté vált és a törvényt követõ agitáció által erkõlcsi tartalmától és erkõlcsi elõfeltételeitõl megfosztott rendelkezéseit nem hajlandó végrehajtani.

Mindezek a körülmények azt eredményezték, hogy a román nemzetiségi párt komitéja a lapokban megjelent és mindnyájunk elõtt ismert határozatot hozta. Hogy ez a határozat így ütött ki, azt, ismétlem, mélyen sajnálom, de azért és ebben a helyzetben is kell, hogy rámutassak arra, hogy hiba volna semmibe vennünk, sõt hiba volna keveselnünk is azt az

eredményt, mely egy éven át tartott eszmecsere residuumá gyanánt fönmarad a jövő számára. Én nem tagadom, azok a megbeszélések, melyeket számos órán át folytattunk egymással, én bennem nagyon szimpatikus emlékeket hagytak.

Nem tagadom, az a benyomás erősödött meg bennem, hogy oly férfiakkal állok szemben, a kikkel sok tekintetben nem értek egyet, a kiktől – fájdalom – ma is még sok fontos kérdésben mélyreható ellentét választ el, a kikkel, nem tartom lehetetlennek, bár sajnálnám, hogy esetleg igen erős ellentétbe kerülhetnénk még a jövő politikai küzdelemben, de akik valóban tiszteletreméltó objektivitással, minden egyéni kicsinyes, silány momentum teljes kizárásával azt a közügyet szolgálták, a mely az e – szerintem nem helyes – fölfogásuk szerint a hazai románság közérdeke.

És én azt hiszem, hogy maga az a tény, hogy alkalmunk volt ezeket a kérdéseket egészen szűk körben bizalmasan megbeszélni, talán közelebb hozott bennünket ahhoz a kölcsönös megértéshez, a mely szükséges lesz arra, hogy a jövőben se hagyjuk a magyarországi románság viszonyait oly irányban fejlődni, a mely növelhetné, talán végzetes túlzásokba sodorná az ellentéteket. Ilyen ha valaki összehasonlíja a román nemzetiségi komitének most kiadott határozatát, annak tartalmát, hangját, modorát is a nemzetiségi párt korábbi enuneciációival, lehetetlen nem konstatálnia bizonyos mérséklését a hangnak, (Úgy van!) jehetetlen nem konstatálnia bizonyos törekvést a megértésre és békére, a melyet, ha ezúttal nem is érte el a célt, ha ezúttal, szerintem, nagyon hibásan, megállott a döntő lépés előtt, én sem kicsinyelni, sem meg nem értő, elítélő nyilatkozatokkal, a maga fontosságától megfosztani nem akarom.

Azok a t.polgártársaim, a kiknek nagy befolyásuk van a hazai románság tetemes részének lelki világára, a békevágyának és mérsékletnek oly húrjait pendítették meg, a melyek azt hiszem, mindig visszhangra fognak találni a magyarság lelkében és olyan irányba látszanak a maguk politikai törekvéseiket terelni, a mely irányban, meggyőződésem szerint, sokicai sikeresebben fogják szolgálni a hazai románság ügyét is, mintha visszatérnének ismét a szenvedelmek fölizgatásának, a vádaskodásnak, az izgató jelszavaknak politikájára.

Hiszen sohasem csináltam titkot belőle, most is azt Vallom, igen nagy nemzeti érdeket, magyar nemzeti érdeket íatok benne, hogy az a nagyon értékes elem, a melyet közel három millió magyarországi románság képvisel, megtalálja a maga helyét a magyar nemzeti politikának kereteiben, megtalálja oly politikai akcióban, a hol nem ellenfelek, de jó barátok és szövetségeseink lennének, (Úgy van!) de ha ez fontos érdeke a magyar nemzetnek, létérdeke a hazai románságnak.

Mert azok a félrendszabályok, a melyeket most sikerül elérni, nagyon becsesek lehetnek átmenetileg. Ezek nagyon értékes haladást jelentenek a múlttal szemben, ha a tisztelt urak azután megteszik egyiket a másik után, a még hátralevő lépétáket. De e félrendszabályokkal nem teszik lehetővé, legjobb akarat mellett sem a kormányra, országgyűlésre, a magyar társadalomra nézve azt, hogy oly álláspontra helyezkedjenek, a melyen csakugyan megtalálható a megoldás.

A reformok végrehajtása.

Mert hiszen mi fog történni a dolog mostani stádiumában. Egyes oly intézkedések, a melyeket magukban véve helyesüknek, szükségesnek tartunk, megtörténhetnek, bizonyára meg is fognák történni, de az általam vázolt intézkedésekben nagj an sok van olyan, a melynek, – hisz hangsúlyoztam előadásomban ismételten – előfeltétele volna az,, hogy ne ellenséggel álljunk szemben; de megbízható jóbarátokkal (Helyeslés jobbfelől.), kikről tudjuk, hogy nincsenek olyan politikai hátsógondolatai, melyek a magyar állam nemzeti egysége ellen irányulnak. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) *Szó sem lehet tehát számos oly rendszabály megvalósításáról;* mely megvalósíthatóvá válik abban a pillanatban, melyben eliminálja a román nemzetiségi párt programjának ilyen szempontból bizalmatlanságot; és ellenszenvet keltő részeit. És mindaddig, míg ez meg nem történik, nem állhat be a magyar közvéleményben, a magvai társadalomban az a fölfogás, az a hangulat, az a lélektani állapot, a mely szükséges ahhoz, hogy biztosíthassuk e haza románajkú polgárainak is az egyetértésnek, a testvéri egyesülésnek összes föltételeit. Azokat nem leljot szakaszokba szedni, nem lehet legjobb akarattal sem de-

kretálni, azoknak át kell menni a néplélekbe, a magyar és a román társadalom „testébe és lelkébe, érzelmi és szellemi világába. Ezt pedig csak akkor érhetjük el, ha teljesen élimináljuk: «z ellentétnek, a bizalmatlanságnak, ellenérzésnek összes vonatkozásait. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Fájdalom, ez nem következett el. Hogy mit rejt méhében a jövő, azt senki sem tudhatja. A kormány a maga részéről menni log tovább azon az úton, melyet a nemzeti politika annyiszor vázolt, annyiszor vallott sarkigazságai szabnak elébe. Nekünk teljesítenünk kell azt a kötelességet, melyet minden kormánynak teljesítenie kell az ország minden polgárával szemben. Nekünk igyekeznünk kell megismerkedni minden panasszal, minden bajjal, minden kielégítésre, istápoiásra váró érdekléssel, igyekeznünk kell a gondjainkra és felelősségünkre bízott társadalom minden rétegének, minden tagjának fölkarolni minden jogosult érdekét. E mellett, specialiter a nemzetiségi vonatkozású kérdésekben meg kell tennünk azokat a rendelkezéseket, a melyeket önmagukban véve helyeseknek és szükségeseknek találunk. Hogy többet ne említsek, itt van a vallásnevelés szabályozásának kérdése, itt van az állami iskolákban az anyanyelvnek érvényesülése ama határok között, melyeket jelezni bátor voltam. Ezekre már akkor megjegyeztem, hogy ezek olyan kérdések, melyekben én károsnak tartom a jelenlegi állapotot a magyar nemzeti politika szempontjából is azért, mert oly elégtelenség forrásai az ország hazafiasán gondolkodó, nem magyar ajkú polgárai közt is, a mely megérleli ezeknek a lelkében is a nemzetiségi agitáció számára a hangulatot. Meg kell tehát tenni ezeket, de meg kell tennünk egész kormányzati akciónkban mindent abban az irányban is, hogy a teljes összhang számára, megérleljük a hangulatot. Meg kell tennünk mindent, hogy arra a helyesebb belátásra vigyük az ország románajkú polgárait, hogy ők saját hivatásukat akkor ismerik föl helyesen, ha a magyar neimeti politikával való teljes egység talajára lépnek. (Helyeslés jobbfelől.) És ezen az úton megindulhatnak ma is t, Ház. Hiszen, hála Istennek, a hazai románság keretében vannak igen számosan tiszteletreméltó és igen jelentékeny vezéregyéniségek, kik ma is már e en az állásponton vannak, (igaz! Úgy van! jobbfelől.) Én azt hiszem, hogy a

kormány helyes politikát követ, ha a kormány megteszi mind-azt, a mit az itt felsorolt kérdések körül a dolog mai stádiumában megtehet, ha a kormány kiveszi azokat a méregfogait a helyzetnek, melyekre ismételten rámutattam, például a valóságoktatási rendeletet és az anyanyelv teljes kiküszöbölését a magyar tannyelvű iskolákból, ezzel remélem, el fogja érni azt, hogy minden újabb ilyen lépésével mérsékeltebb hangulatot fog támasztani azokban, a kiket ma még erős politikai ellentétek választanak el tőlünk és szaporítani fogja számát és erősíteni fogja pozícióját azoknak a románoknak, kik ma már a teljes összhang álláspontján állanak. (Élénk helyeslés.)

Ebben látom föladatunkat, ebben látjuk mindnyájan föladatunkat, ezt fogunk igyekezni, nem egyes nagy kijelentések, nem is egyes nagy intézkedések révén, de az állami életminden vonatkozásában, a mindennapi élet terén, a jó közigazgatás, az érdekek helyes gondozása útján szolgálni. (Élénk helyeslés.) és abban a meggyőződésben vagyunk, hogy ezzel hiven szolgáljuk a magyar nemzet ügyét, s fölhasználva talán az eddig elért eredményeket is, előkészítjük azt a végleges teljes egyetértést, azt a végleges teljes egybeolvadást a törekvéseknek, vágyaknak, gondolatoknak és érzelmeknek is, a melyre szüksége van az ország minden polgárának, és a mely nagy eszmét s nagy ügyet utolsó lehelletemig hiven kívánom szolgálni. (Élénk helyeslés, éljenzés és taps.)

Bujánovics Gyula meglelégedéssel hallotta a miniszterelnök feleletét; a románokkal folytatott tárgyalást a maga részéről som tartja meddőnek. Bár a válasszal meg van elégedve, a maga részéről is kéri az eszmék tisztázása céljából a miniszterelnök válaszának napirendre tűzését.

Az *elnöki* indítványra ezután a Ház a miniszterelnök válaszána tárgyalását a legközelebbi ülés napirendjére kitűzte, és elhatározta, hogy a következő ülés március 2-én legyen.

Ezzel az ülés véget ért.

A miniszterelnök nyilatkozatának megvitatása a román tárgyalások

ügyében csak március 3-án kezdődhetett meg.

Bevezette *Jakabffy* Elemér: Minden politika, mely azt célozza, hogy gazdaságilag és kulturálisan elmaradott nemzetiségek gazdaságilag és kulturálisan fejlődjenek, arra hivatott, hogy a nemzetiségi ellentétek csökkenjenek, a faji gyűlölet megszűnjék. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)

A miniszterelnök azt a beszédét, a melyet február hónap 20-án itt a képviselőházban elmondott, az egész ország közvéleménye fokozott figyelemmel várta.

Elhangzott ez a beszéd, és mi meggyőződünk annak minden mondatából, minden szavából, hogy itt nem történt egyéb a beszéd elmondását megelőző eszmecserék alatt, mint-hogy egy nagy koncepciójú agy igazságszeretően és liberálisan harmóniát keresett idegen ajkú honfitásainkkal. Igazságszeretet és liberalizmus pedig az egységes, magyar nemzeti állam ártalmára nem lehet soha. Harmóniát keresett azzal, hogy kilátásba helyezte a kormányhatalom részéről, hogy a kormány mindent el fog követni abból a célból, hogy a nem magyar ajkú polgártársaink gazdasági és kulturális fejlődése minden tekintetben lehetővé tétessék.

Sajnos, az a harmónia, a melyet a miniszterelnök olyan hön óhajtott, ez idő szerint létre nem jött, de ne higyük azt, hogy az a beszéd, a mely innét elhangzott, nyomtalan maradt. Nekem alkalmam volt meggyőződni rövid néhány nap alatt arról, hogy az az őszinte, igazságos és liberális hang, a mely a miniszterelnök úr beszédéből terjedt az ország perifériái felé, mély hatásokat keltett idegen ajkú polgártársaink vezetői és a nagy néptömegek között egyaránt, sőt azoknál is, a kik most utóbb sajtóközlemények útján ennek ellenkezőjét igyekeznek elhitetni. Az a fáradtság, a melyet a miniszterelnök idegenajka polgártársainkkal való harmónia keresésére fordított, nemcsak hazafias volt, nemcsak nem ártott a nemzeti egységes magyar állam eszméjének, hanem ez a fáradtság előbb-utóbb eredményes is lesz. (Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén. Mozgás balfelől.) Ezekről a

gondolatoktól áthatva, vagyok bátor a következő határozati javaslatot előterjeszteni.

„A képviselőház a magyar nemzet évezredes tradíciójához híven, az állam egységéhez és nemzeti jellegéhez ragaszkodik. E mellett a hazának nem magyar ajkú polgárait nemcsak a jogegyenlőség jótéteményeiben részesíteni, de minden olyan óhajuk elérésében készségesen támogatni hajlandó, a melyek az egységes nemzeti állam alapelveivel összeférnek. A kormánynak ez irányban kifejtett tevékenységét teljes elismeréssel helyesli és a miniszterelnöknek Bnjanovics Gyula képviselő úr interpellációjára adott válaszát tudomásul veszi.” (Zajos helyeslés és éljenzés a jobboldalon.)

Az *elnök* a vita folytatását holnapra halasztja s a jegyzőkönyv hitelesítése után este hat órakor berekeszti az ülést.

Március 6-án folytatták a miniszterelnök válaszána megvitatását a román tárgyalás ügyében.

Mihályi Tivadar: Közös ügyeink iránt való kötelezettségét teljesíti, a mikor a román nemzeti párt nevében felszólal. A román nép nemzeti létérdekei annyira világosak, hogy azokat intrikákkal és íondorlatokai elhomályosítani nem lehet, bármennyire meg van is a törekvés erre bizonyos pártokban és lapokban. A román nemzeti párt az ország és a monarchia szerkezetébe beleilleszkedve, békés úton küzd a román nép nemzeti létérdekeinek biztosításáért.

Fernbach Károly: Láttuk Debrecenben! (Zaj.)

Mihályi Tivadar: Ez a békés szellem hatotta át a román nemzeti pártot mindig, valahányszor békés tárgyalásokat kezdtek vele. A legelső ilyen természetű tárgyalás 1893 májusában volt, a mikor a kolozsvári memorandum-pör után a román nemzeti egyházak főpapjaival tárgyalt az akkori kormány és a mikor e tárgyalás eredménytelen volt, a román nemzeti komité huszonöt tagját elítélték. A király egy év múlva megkegyelmezett az elítélteknek. Az akkori miniszterelnök kérdést intézett a párthoz, hogy mi lesz a párt további álláspontja! A párt három megbízottja kijelentette, hogy a párt továbbra is küzd programnijáért. A válasz erre az volt, hogy a párt manifesztuma miatt újra elítélték a párt néhány

vezérét. Hieronymi Károly mint belügyminiszter, nem létezőnek tekintette a román nemzetiségi pártot a nyilatkozataiban, ele azért Erdélybe jött és szükségesnek tartotta, hogy velünk a békés megoldás ügyében tárgyalásokat folytasson. A tárgyalások eredményre nem vezettek akkor se, mert meg voltunk győződve, hogy személyes kérdések tárgyalásával nem lehet a békét helyreállítani, hanem csak a nép érdekeinek érvényesítésével. 1906-ban ismét tárgyalás volt a koalíció-kormány raj utasa alkalmával. A román főpapok és a román nemzeti párt vezeterei megjelentek a miniszterelnöki palotában Wekerle meghívására. Az eredmény az volt, hogy fölhívást kaptunk, hogy sérelmeinket közöljük írásban. Azonban az Andrássy-féle belügyminiszteri nyelvrendeletnek, a melyben értékes dolgok is voltak, semmiféle foganata nem volt, mert nem volt, a ki a rendeletet végrehajtsa. Úgy voltunk ezzel is, mint a nemzetiségi törvénnyel: a papiroson nagyon szépen fest, lehet vele parádézni, de az életbeléptetésére nem gon loi senki. A mikor Héderváry gróf jutott kormányra, ő szintén tárgyalt velünk s igen nagyszabású nemzetiségi politikát ígért, de a vérmes reményekből nem valósult meg semmi, sőt a válaszláson a Héderváry-kormány összetört bennünket. Mindezek az adatok azt bizonyítják, hogy a román nemzeti párt mindig kész volt békés tárgyalásra és hogy az előző kormányok, valahányszor szükségesnek tartották, mindig tárgyaltak a román nemzeti párttal. A párt létezését és szervezetét régebben az összes politikai pártok elismerték, fölötte csodálatos, hogy most némelyek más álláspontra helyezkednek. Fölvassa néhány levélnek a boritékát annak bizonyágául, hogy Kossuth Ferenez, mint a függetlenségi párt vezére, a nemzetiségi pártot igenis elismerte és a szólóval ezt hivatalosan is tudatta. 1906-ban az akkori többség még a fölirati bizottságban is fölkinált egy helyet a nemzetiségi pártnak. A vezérférfiak, sajnos, ma egészen más álláspontra helyezkednek, a mi mind sérelmes és bántó a román népre nézve, mert akárhogy áll is a dolog, úgymond, mégis egészen bizonyos, hogy mi itt három millió román képviselünk.

Fernbach Károly: Önök itt csak a magyar nemzetet képviselhetik és nem a román nemzetet!

Mihályi Tivadar: Elég az hozzá, hogy az uraknak e kér-

désben kétségtelenül más volt az álláspontjuk. Most pedig az a nép, mely egy évezreden át védte ott a határon a hazát, azt érdemelte a függetlenségi párttól, hogy megtámadják a miniszterelnököt, a ki elég vakmerő volt, hogy e nép képviselőivel szóba állott! Ha ez bűn a kormány részéről, akkor e miatt mi csak mély sajnálkozásunkat fejezhetjük ki. Ha az ily tárgyalást a nemzet elárulásának nyilvánítják, akkor érthetetlen, hogy a többi kormányok is hogyan bocsátkozhattak, tárgyalásokba a román nép vezéreivel! A kicsinyes, személyes paktálásokra vonatkozó vádakra felelni pedig méltóságunkon alulnak tartjuk. A mostani tárgyalás sokkal pozitívabb alapon indult meg és sokkal behatóbb volt, mint a többi tárgyalás. Azzal kezdtük a tárgyalást, hogy a személyi kérdéseket már előbb félretettük és tisztán elvi álláspontra helyezkedtünk. (Helyeslés jobbról.) Néhány személyes értekezés után írásli foglaltuk pozícióinkat. Az egész tárgyalás menetét a miniszterelnök oly szabatosan és nyíltan adta elő, – úgymond a szónok. – hogy én nem mondhatok mást, mint hogy az általa előadottak mindenben teljesen egyeznek a tényállással. A szónok fölolvassa ezután azokat a követeléseket, a melyeket a románok, mindjárt a tárgyalás megkezdésekor, a miniszterelnök elé terjesztettek.

A román követelések.

1. A tanszabadság elvének megfelelően, ismertessék el a jog és adassék meg intézményileg a lehetőség arra, hogy a román nép a közoktatás minden fokán a saját nyelvén művelődhessék úgy az állami, alapítványi és községi, mint a felekezeti tanintézetekben.

2. A vallásszabadság és a felekezeti egyenlőjogúság megvalósítása céljából biztosítsák és tartassák tiszteletben úgy egyházi és iskolai, mint alapítványi és belső ügykezelési téren a görög-keleti román egyház autonómiája és létesítsék a görög-keleti román egyház autonómiája. Hajtassék végre az 1848. évi XX. törvénycikk. Bocsásson az állam mindkét román egyház rendelkezésére a többi egyházaknak nyújtott összegekkel arányban álló segítséget úgy egyházi, mint iskolai célokra.

A hajdudorogi egyházmegyéhez csatolt román községek csatoltassanak vissza a gyulafehérvár-fogarasi görög-kafh.. román egyháztartományhoz.

Mindezen kérdések közelebbi meghatározása az illetékes eygházfőkkel létesítendő megállapodás alapján fog történni.

3. Biztosíttassék a sajtószabadság és szüntethessenek meg a román sajtótermékeknek politikai okokból való üldözése.

4. A román nép faji sajátosságainak és etnikai jellegzeteségeinek föntartása és fejlesztése, valamint társadalmi fejlődésének lehetővé tétele céljából ismertessék el a szabad egyesülési és gyülekezési jog.

5. Ismertessék el a román nemzeti párt szervezkedési és lénykedési szabadsága és szüntettessenek meg ama közigazgatási intézkedések, melyek ezen párt szervezkedési és ténykedési szabadságát gátolni törekednek.

6. A románok által tömegesen lakott vidékeken a román nép román nyelven közösen gazdálkodassék és vezettessék be azon vidékeken intézményesen a román nyelv a közigazgatási életbe

7. Ott, ahol a románok tömegesen laknak, a járásbírósnál és törvényszékeknél vitessék be intézményileg a román nyelv használata, fogadtassanak el a román beadványok és okmányok, a tárgyalási jegyzőkönyvek román felekkel románul vétessenek fel és a bírói határozatok ezen nyelven adassanak ki. A felső bíróságok kiadványai hiteles román fordításban adassanak ki.

8. Az állam részesítse az egyes román vidékeket abban a gazdasági támogatásban, amelyben a többi vidékeket részesíti és nyújtsa az összes román intézményeknek aránylagosan oly anyagi segítséget, mint a melyent a nem román intézményeknek is nyújt. Létesítsen a románok által tömegesen lakott vidékeken román tannyelvű gazdasági, ipari és kereskedelmi tanintézeteket és támogassa jóakaratóan a hasontermészetű román intézményeket, valamint a különféle gazdasági törekvéseket.

9. Az állam szüntesse meg a románok ellen irányuló telepítési akciót és a tanítási célokra vagy mintagazdaságok létesítésére nem szükséges állami birtokot adja el sietve az

ezen a vidéken lakó földműves népnek. Az állami erdők kezelése nemcsak gazdasági, hanem szociális szempontok által is vezettessék. Állami beruházások és intézmények megfelelően étesítsenek a románok által lakott vidékeken is és egyáltalában vétessek hathatós lfgyelemben ennek gazdasági érdekei.

10. A románoknak az állam közigazgatási és igazságszolgáltatási tevékenységében való részvétele céljából, valamint ezen elvek lehető érvényre juttatása céljából, hogy a román nép saját fiai által közigazgattassék, intézményileg biztosíttassék az. hogy úgy a közigazgatás, mint az igazságszolgáltatás terén, valamint a többi állami funkcióban a románok által tömegesen lakott vidékeken románok fognak alkalmaztatni és ezek hiányában csak olyanok, a kik hitelesen, esetleg egy e célból kiküldött bizottság előtt bizonyíthatni fogják, hogy a román nyelvet szóval és Írásban bírják. (Mozgás a baloldalon. Halljuk! Halljuk! balfelől.)

11. Biztosíttassék állandó módon a román nemzetnek politikai érvényesülése és befolyása. Ezen célt szem előtt tartva, létesíttessék a választójogi reform is.

A román nemzeti párt az általános, egyenlő, titkosan és községenkint gyakorlandó választói jog alapján áll. A meny nyiben azonban a jelenlegi politikai helyzetben ez most keresztül nem vihető, létesíttessék egy oly választójogi reform, mely a választói jogosultság, választói eljárás, kerületek beosztása és a választások fölötti bíraskodás tekintetében oly intézkedéseket tartalmaz, melyek kellőképpen! és állandóan biztosítsak azt, hogy Magyarország képviselőházába küldendő képviselők egyhatodrésze románok lesznek. (Mozgás a baloldalon.)

Mihályi Tivadar: A tizenegy pont fölolvása után folytatja beszédét. Ha már az Isten úgy rendelte, úgymond, hogy itt vagyunk, akkor itt élünk és halnunk kell. Mi nem a magyar állam érdekei ellen akarunk dolgozni, hanem a magyar állam megerősítésén. Nem ért egyet Jakabffy Elemér tegnapi beszédével, mert, ha jönne is esetleg egy kormány, a mely a nemzetiségek kulturális és gazdasági érdekeit kielégíti, ezzel nem érhetnék be a románok, mert mit ér mindez, ha nem jutnak politikai jogaik gyakorlásához! Az ország boldogulása és fejlődése ki van zárva mindaddig, míg ez a szerencsétlen

nemzetiségi kérdés nincs megoldva. A koalíciós kormány csak azért nem csinálta meg az általános választói jogot, mert félt a nemzetiségi kérdéstől, nem volt megoldva a nemzetiségi kérdés és féltette tőlük a magyar szupremáciát. Jakabffy határozati javaslatához nem járul hozzá, mert Jakabffy nem magyarázta meg, hogy mit ért az egységes magyar állameszme alatt. Ha azt érti alatta, hogy az összes nemzetiségeket, akár szépen, akár erőszakosan olvasszák bele a magyarságba, azaz, ha a magyar állam egysége alatt a nyelv egységét értik, akkor ehhez mi románok természetesen nem járulunk hozzá. A maga részéről és pártja nevében a következő határozati javaslatot nyújtja be:

„Miután az utolsó négy évtizedben folytatott kormányrendszernek az a végzetes fölfogása, hogy Magyarország csak úgy állhat; fönn, ha annak összes népfajai a magyar fajba olvasztva, egy nyelvben és fajérzetben, egységes, tömör, nemzetet képeznek, merő ellentétben áll azon Magyarország ezredéves történetével, melyet már alapítója és első királya (Szent István) poliglott országnak ismert és mint ilyen, ezen évezred mindem kül- és belviharainak állott ellent, ezzel oly kétségtelen bizonyítékát adván, hogy valóban nem szorul semminemű mesterséges létgaranciákra és még kevésbé éppen oly cél-ellenes garanciára, mint a mesterséges faj-összeforrasztás kisértelvé, melynek csak egy eredménye van, tudniillik azon mély meghasonlás, mely Szent István koronájának népeit máris két ellenséges táborba osztja; utasittatik a kormány, hogy éppen, az ország benső konszolidációja érdekében, nyíltan és minden utógondolat nélkül, oly állampolitikát inauguráljon, mely az ország politikai egységének követelményeit és népeinek nemzeti létének föltételeit egymással teljes összhangba tudja hozni.

A miniszterelnök válasza.

Tisza István gróf miniszterelnök: Nincs szándékomban a vita jelenlegi stádiumában napirenden levő kérdés meritumával foglalkozni, feni ártom magamnak a jogot, hogy e tekintetben a vita későbbi folyamán szólaljak fel, de azt hiszem, kötelességemet teljesítem, ha bizonyos felvilágosítások-

kal egészítem ki az előttem felszólalt t. képviselő úr előadását. Indít engem kizárólag az a törekvés, hogy ez az ügy minden részletében teljesen és világosan álljon a t. Ház és a közvélemény előtt. (Éénk Helyeslés a jobboldalon.) Ha nem csalódom, múltkori válaszomban már említettem, hogy minden egyes találkozásunk és megbeszélésünk alkalmával – nem minden egyes napon, de minden találkozásunk alkalmával, midőn végigbeszéltük a kérdéseket – én a beszélgetések végétével a magam álláspontját reaszumálva írásban adtam át az illető uraknak, hogy mindenféle félreértésnek elejét vegyem. Szolgálatot vélek tenni az ügy tisztázásának és helyes megítélésének, ha bátor leszek most felolvasni azt a választ, a melyet a múlt év április havában adtam arra az írott pro memóriára,;i melyet a képviselő urak nekem átnyújtottak, s a mehet a t. képviselő úr az előbb felolvasni szives volt. Az akkori beszélgetések reaszumálása gyanánt én a magam álláspontját – méltóztatnak talán emlékezni, hogy akkor nem voltam még felelős állásban, hanem csak a magam egyéni álláspontját képviselhettem – a következőkben foglaltam írásba. (Olvassa.)

1. A törvény teljes szabadságot biztosít a románoknak a román tannyelvű nép- és középiskolák állítására s az állam okét ezen joguk gyakorlásában tetemes anyagi áldozattal (tanítói és tanári fizetéskiegészítés) támogatja. Az egyetemi oktatásnak azonban államinak és egységesnek kell lennie és annak, mint általában az állami oktatásnak, tannyelve csak magyar lehet. Azt azonban a teljes jó viszony helyreálltával készséggel koncedálnám, hogy úgy az egyetemeken, mint a magyar tannyelvű középiskolákban a hazában beszélt nem magyar nyelvek az eddiginél intenzívebben taníttassanak és a magyar tannyelvű iskolákat látogató nem magyar anyanyelvű gyermekek saját lelkészeiktől vagy hitoktatóiktól anyanyelvükön részesüljenek vallásos oktatásban.

2. A görög keleti román egyháznak törvényadta autonómiáját mindenki tiszteletben kívánja tartani és ha egyes konkrét sérelmek merültek volna fel, azoknak törvény, igazság és jóakarát alapján való orvoslása nem ütközik nehézségbe. Ezek esetről-esetre megvizsgálandó konkrét adminisztratív ügyek. Állami szempontból annak sem volna akadálya, hogy a

római katolikus autonómiával egyidejűleg a görög-katolikus?román egyház külön autonóm szervezettel ruháztassák fel. Az 1848. évi XX. töltény cikk nem valamely egységes kulcs, hanem az igazolandó szükségletek mértéke szerint rendeli el az egyházak segítését. Ezen az alapon történik a törvény fokozatos végrehajtása minden vallásfelekezetre vonatkozólag és; emeltetik lépésről-lépésre a görög-keleti román egyház államsegítsége is. A tovább haladást ezen a téren melegen óhajtom, így például legközelebről a kisebb képesítésű lelkészek korpótlékának ügyében is, annak mértéke azonban kétségtelenül függ a kölcsönös jó hangulat és bizalom mértékétől is. A hajdudopjgi egyházmegye felállítása tisztán defenzív célból történt. Román egyházközségek megmagyarosítását senki sem vette célba és ha netán román egyházközségek is csatoltattak volna e püspökséghez, azok visszacsatolása ellen nem tehető” kifogás. (Mozgás balfelől.) Ez a kérdés azonban minden egyes esetben gondos vizsgálat alapján döntendő el s az összes idevágó körülmények objektív mérlegelése alapján kell a vegyes jellegű egyházközségek hovatartozandóságát megállapítani. Ennek mellözhetetlen előfeltétele a most folyó izgatás abbahagyása, mert az ezáltal befolyásolt lakosság nyilatkozatai nem vehetők tekintetbe. (Helyeslés a jobboldalon.) Természetes, hogy mindezeket a kérdéseket az illetékes egyházfőkkel folytatandó tárgyalás rendjén kell elintézni.

3. Magyarországon a sajtó terén majdnem korlátlan szabadság uralkodik. A .mint a jó viszony helyreáll s a román sajtó felhagy az állam egysége és a nemzetiségi béke elleni izgatásokkal, természetsszerűen szűnik meg minden sajtópör.

4. és 5. Az egyesületi és gyülekezési jog szabadelvű, törvényes rendezését mindnyájan kívánjuk. Nézetem szerint, sem e törvényben, sem annak meghozataláig adminisztratív úton nem helyes az országnak valamely nem magyar népfajhoz tartozó polgárait abban korlátozni, hogy nem törvényvagy államellenes célokra nemzetiségi alapon tömörüljenek.

Áll ez politikai pártok alakítására is. Erős meggyőződés szerint külön román párt föntartása a fönnálló politikai ellentétek megszünte után nemcsak fölösleges, de mint ilyen, bizalmatlanságot keltő és éppen ezért a kölcsönös jó viszony ápolása és a románok érdekeinek hatékony megóvása szem-

pontjából káros, sőt veszedelmes. Ez azonban célszerűségi kérdés, a melyet maguknak a románoknak kell eldönteniök; azt a jogukat, hogy külön pártba szervezkedjenek, ha akarnak, nézetem szerint, el kell ismerni. (Igaz! a középén.)

6. és 7. A közigazgatás és jogszolgáltatás terén nem lehet azon a kereten túlmenni, a melyet a törvény ma is biztosít. E szerint az összes királyi bíróságok nyelve a magyar és a közigazgatás nyelvét illetően is csak a jegyzőkönyvi és felszólalási nyelvre vonatkozó rendelkezések biztosítanak tért a nem magyar nyelveknek is.

A közigazgatás nyelvének magyarságát nemcsak az állani egységes jellege, de a modern közigazgatás szakszerű szempontjai is megkívánják.

Viszont úgy a jó közigazgatás szempontjából, mint a nem magyarajkú nép érdekében helyes és kívánatos, hogy a néppel érintkezésben álló hatósági közegek az illető vidéken beszélt nyelveknek legalább egyikét bírják, s hogy magyarul nem tudó feleknek kézbesített hivatalos irat azoknak anyanyelvükön megmagyaráztassék, mint ezt például a bűnvádi pörrendtartás erre az ügykörre nézve el is rendeli.

Ezenkívül aggodalom nélkül életbeléptethető volna minden olyan rendelkezés, a mely egyes részletkérdéseket, például beadványokhoz mellékelt okiratok elfogadását illetőleg, a közönséget felesleges zaklatástól kímélné meg.

8. Az állam minden vidékét egyenlő gazdasági támogatásban kívánja részesíteni s amennyiben a románok magatartása bizalmatlanságra nem ad okot, bizonyára készséggel fogja támogatni a románok gazdasági, ipari, kereskedelmi tanintézetit és gazdasági törekvéseit is.

9. Az eddig magyar kézen állott földbirtok rohamosan megy át román kézre. Ha tehát a magyar telepítési akció odatörekszik, hogy a magyarok által eladóvá lett birtoknak legalább egy része magyar vevő kezére jusson, ezzel nem magyarosít, nem szorítja vissza a románokat, ellenkezőleg, a különböző népfajok között való egyensúly nagy érdekét szolgálja. Ebben senki nem láthat sérelmet vagy támadást.

Agresszív telepítés az volna, a mely a románoktól venné meg a földet, hogy azt magyar kézre juttassa; ez nem történik s bizonyára nem fog ezentúl sem történni.

Az erdők kezelése, minden nemzetiségi tekintet nélkül, az egész országban egyenlő elvek szerint történik. Óhajtandó, hogy az erdészeti szempontok az ott lakó kisbirtokosok érdekeivel mindenütt helyes összhangba hozassanak.

Az állami beruházások létesítésére s a románok-lakta vidékek gazdasági érdekeinek hatékony gondozására irányuló kívánság a politikai bizalmatlanság okainak megszűntével bizonyára teljes mértékben érvényesülni fog.

10. Hivatalok betöltésénél nem tehetünk különbséget magyarok és nem magyarok között. Óhajtandó azonban, hogy a) a román értelmiség számának és sulyának megfelelő arányban vegyen részt a közhivatalok viselésében és b) a néppel érintkező tisztviselők annak nyelvét tudják s így a nép közvetlenül, tolmács nélkül érintkezhessek a maga tisztviselőjével. (Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén.)

Ezen, a román nép érdekében is nagy horderejű két cél elérésére mindenekelőtt az szükséges, hogy szűnjék meg a román intelligencia nagy részének mai ellenséges vagy legalább is idegenkedő, bizalmatlankodó magatartása, s a kormány és a magyarság ne ellenséget vagy legalább is ellenfelet lásson bennük. Ennek megszűntével elkövetkezik a románságnak a közhivatalokban való intenzivebb érvényesülése; a közigazgatásnak küszöbön álló államosítása, valamint a nem magyar nyelveknek a magyar középiskolákban való tanítása pedig elhárítaná az útból az utolsó akadályokat is.

11. A választási reform, nemzetiségi különbség nélkül, egyenlő elbánásban részesíti az ország minden polgárát és biztosítja, hogy a románok a reális erőviszonyoknak megfelelő arányban kapnak szavazati jogot. A gazdasági és főleg a kulturális erőviszonyokban rejlő különbségnél fogva, ez az arány a népszám szerinti aránytól ma még* meglehetősen távol á!, de automatikusan javulni fog a «zerint, a mint a románság zöme is megközelítendő a közművelődés átlagos fokát. Már most is – kivált Erdélyben – ugrásszerű lépést tesz a románság a politikai érvényesülés felé és tetemes számú kerületben a választók tnlyomó többségét fogja alkotni.

Itt mindenekelőtt megjegyzem, hogy ez utolsó pontban bizonyos tévedésben voltam még akkor. Akkor ugyanis – ez áprilisban volt – nem lehetett még kellően áttekinteni a

választójogi törvénynek el then a tekintetben való kihatását és eredményeit, a melyek – a mint most már mindnyájan tudjuk és a mint ősszel már módomban volt figyelmeztetni rá az illető urakat – valóban a románság momentán érvényesülését még sokkal erősebben korlátozzák, mint a hogy tavaly gondoltam, ugy, hogy ugrásszerű előtérbe lépésről a románságnak és éppen különösen Erdélyben nem lehet szó.

Egyebekben, ha méltóztattak összehasonlítani ezt az áprilisban, a tanácskozások küszöbén készített följegyzésemet azzal az utolsó föl jegyzéssel, a melyet az interpellációra adott válaszbomban a múltkor felolvasni bátorkodtam, azt hiszem, méltóztattak két dolgot konstatálni. (Halljuk! Halljuk!) az egyik az, hogy már akkor a főbb elvi szempontokat precízen megállapítottam és körvonaloztam, a melyek körül forgott az eszmecsere és hogy az első és az utolsó felvonás között lényegbevágó eltérés nincs, nem tekintve egyes részletezéseket, egyes konkretizálásokat. A második az, hogy azok az urak, a kik a román nemzetiségi párt megbízásából velem az eszmecsereket folytatták, már 1913 tavaszán tisztában voltak azzal, hogy minő keretekben mozog az én fölfogásom, hogy mi az, a mit tőlem várhatnak. És hogy ennek ellenére azzal a beható alapossgal folytatták velem a megegyezés kérdését, ez mindenestre az ő álláspontjuknak is mérséklésére mutat, mit lehetetlen bizonyos örömmel és meglelégedéssel nem konstatálni. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)

En mélyen sajnálom, hogy nem mentek tovább az urak; én mélyen sajnálom, hogy nem sikerült teljesen eliminálni közöttünk azokat a mélyreható különbségeket, a melyek részben ma is fönnállanak, de hogy ezek a különbségek kevesbedtek, hogy közeledés állott be, hogy a román nemzetiségi irányzat mérsékelte a maga álláspontját, hogy ma már nem olyan reménytelen az a kérdés, hogy miként fogjuk összeegyeztetni a magyar nemzeti politika exigenciáival az ő óhajtasaitkat és törekvéseiket; ezt, azt hiszem, meglelégedéssel vehetjük. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Ha már felszóltam, méltóztassanak nekem megengedni, hogy erre nézve is még néhány szót mondhassak. (Halljuk! Halljak!) Azt mondta a t. képviselő úr, hogy ha elismerjük az érdekközösséget, vonjuk is le ennek a konzekvenciáit, Azt

gondolom, hogy azon igyekszünk becsületesen, hogy a konzekvenciákat levonjuk. Kérdés az, hogy ki mit von le, mint konzekvenciát és miben rejlenek ezek a konzekvenciák! A t. képviselő úr tiltakozik az ellen, hogy akár szép, akár kevésbé szép eszközökkel beolvasztani akarjuk őket egy nyelvi egységbe, egy nyelvi és faji érzelembe. Azt gondolom, hogy ezt senki sem akarja, (Élénk fölkiáltások a Ház minden oldalán: Senki sem akarja!) Nagyon örülök, hogy konstatálhatom, hogy pártkülönbség nélkül, ezt senki sem akarja. De már, bocsánatot kérek, e közt a felfogás közt és a poliglott magyar állam közt van még egy középút: a politikailag egységes magyar nemzet. Ez az álláspont az a melyen találkozunk kell, mert ezen az állásponton megtalálhatják a képviselő urak a gazdasági, kulturális, nyelvi és etnográfikus fejlődésnek azokat a szükségleteit, a melyeket joggal kívánnak a maguk részére. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

Azt mondta a képviselő úr, hogy a gazdasági és kulturális érdekgondozás maga nem elég, hanem politikai érvényesülés kell és a politikai érvényesülésnek garanciáit kell megkeresni. Hát miben keressük a politikai érvényesülést? Azt hiszem, ezt nem kereshetjük másban, mint abban a teljes egyenjogúságban, a mely e haza minden polgárát nyelvi, faji, származási különbség nélkül, egyenlő jogokkal ruházza föl. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) És miben keressük annak garanciáit? Semmi másban – és hiábavaló volna is másban keresni – mint abban, hogy harmóniába hozzák a maguk jogos óhajait a politikailag egységes magyar nemzet és a politikai egységes magyar nemzet által alkotott magyar állam életfeltételeivel. (Élénk helyeslés és taps a jobboldalon.) Ezen a téren kell, hogy találkozzunk. Ezen a téren fogunk találkozni. Ezen a téren várjuk a képviselő uraktól, hogy ne habozzanak, még pedig saját népük érdekében ne habozzanak a minket még elválasztó árok átlépésével, annak az egy lépésnek a megtételével. (Hosszan tartó élénk éljenzés s taps a jobboldalon.)

A vita folytatása.

Farkas Pál tiltakozik az ellen, hogy a debreczeni merényletből román vérvádat kovácsoljanak. A román nép időnként

való megmozdulása nem politikai kitörés, hanem gazdasági és társadalmi mozgalom. A Hóra- és Kloska-féle lázadáshoz hasonlóként rendeztek már több ízben a független Románia parasztjai is. Szélesebb perspektívába állítva igyekeznek megállapítani, kik szítják a nemzetiségi mozgalmat. Ismerteti Scotus Viator szereplését, majd azokat a külső politikai mozzanatokot, melyek Angliát arra bírják, hogy a magyarországi nemzetiségeknek fogja pártját. Mindebből pedig annyi tartozik ide, hogy Scotus Viatornak itt is vannak barátai, a kik a legnagyobb szeretettel írnak a tevékenységéről. És ezek nem a mi sorainkban ülnek, hanem egy sorban az ellenzék vezéréivel.

Föl-kiáltások jobbról: Kik azok?

Farkas Pál: A Huszadik Század című folyóiratból fölolvassa azt a rendkívül elismerő bírálatot, melyet Jászi Oszkár írt a Scotus Viator legújabb művéről. Scotus Viatornak most ismét munkája jelent meg a trialismusról, a mellyel egyenesen föl akarja lázítani a monarchia szlávjait. És ezt az embert agyondicséri az a férfi, a ki Apponyival állott már egy pódiumon. (Ellentmondások balról.) Ugyanaz a folyóirat 1909-ben roppant hevesen védte Justh Gyulát azért, hogy békülést keres a nemzetiségekkel. Meg van róla győződve, hogy Justh Gyula, ha ebben betegsége nem gátolná, most itt volna és helyeselné a miniszterelnök törekvését, mert ez ugyanaz, a melyet Justh 1909-ben követett. (Helyeslés és taps jobbról, derűtlenség a baloldalon.) Hogy lehet az, hogy Károlyi Mihály gróf, a ki mindig a konzervatívok élén haladt, ma a szélső radikálisokkal van egy táboriján¹? Nincsenek mindenben együtt, de egy pódiumon vannak, a publikum pedig nem ismeri a finom disztinkciókat, annak lelkében gyökeret ver a szolidaritás látszata (Élénk helyeslés a jobboldalon.), de miért is disztिंगváljon, mikor az egész társadalom fogalomzavarban szenved. Szigorúan Marx programján álló bankdirektorok, a szólónak néppárti programmal föllépő hitsorsosai (Zajos derűtlenség.) a magyar történelemben annyi önkéntelen humort visznek bele, hogy tisztán tudományos alapon elvárhatják, hogy a jövő panoptikumában csodabogaraként helyet kapjanak. (Derűtlenség.) Ez a helyzet azonban szomorú, mert a nyugaton ezek az eszmék szerves fejlődés eredményei, nálunk azonban rendszertelen divathóbort a kultuszuk. Ez a fogalomzavar nagy

bajoknak az oka. Károlyi Mihály gróf jóhiszeműségét nem vonja kétségbe, de képzelhető-e a világon nagybirtokos, a ki a szélső radikálisokhoz csatlakozzék? A miniszterelnök az ország erőinek szervezésében halad lépésről-lépésre, hogy biztosítsa az ország jövőjét. Bizalommal van személye és politikája iránt.. A határozati javaslatot elfogadja.

Apponyi fölszól alása.

Apponyi Albert gróf a Ház elnézését kéri, hogy hosszabb idő óta tartó gyengélkedése miatt, meg azért is, mert még ma kénytelen Budapestről elutazni, csak gyöngye hangon beszélhet és nem hallgathatja meg a beszédére adandó reflexiókat. Ezek a körülmények is arra bírják, hogy a lehető legnagyobb tárgyilagosságra törekedjék. Ezért nem foglalkozik behatóan Farkas Pál elmésségeivel, melyeknek a tárggyal való összefüggését nem igen bírta észrevenni. Farkas Pál mellékvágányra igyekezett terelni a kérdést; ezért inkább magán hagyja száradni azt a vádat, hogy ő Scotus Viaterral és Jászi Oszkárral egy gyékényen árul, de vitába nem bocsátkozik. Különben is, mikor a jog uralmát megtámadják és felfordult viszonyok vannak, megtörténik, hogy a legellentétesbb állásponton állók egy táborba verődnek össze. Ez egyáltalában nem titok s ezt tagadnia semmi oka sem volna. Farkas Pál azon csodálkozik, hogy Károlyi Mihály radikális nemzeti állásponton áll. De mi csodálni való van azon, ha egy arisztokrata demokrata állásponton van?! (Taps balról.)

Farkas Pál nyilatkozatot kért Mihályi Tivadar beszédének ama részére vonatkozóan, melyben Mihályi a koalíciós kormánnyal való tárgyalásairól beszélt. Az a tárgyalás nem azonos természetű volt a mai miniszterelnök tárgyalásaival.. Minden kormánynak kötelessége információkat szerezni a nemzet bármely rétegében táplált óhajításokról. Az ily tárgyalások ellen semmi kifogása nem lehet; de egész más, ha valaki a *do ud des* álláspontjára helyezkedve folytat egyezkedő tárgyalásokat. A mi azt illeti, hogy a koalíció idején a függetlenségi párt *egy* bizottsági tagsági helyet ajánlott föl a nemzetiségieknek, ez udvariassági aktus volt és nem hasonlítható össze azzal a<z eljárással, a mikor a követendő politika

megállapítana céljából folytatnak tárgyalásokat és ily alkalommal ismerik el a nemzetiségi pártot. Mihályi sérelmesnek tartja a románságra nézve, hogy az ellenzék részéről valaki egy közbeszólásban bűnnek nyilvánította a miniszterelnöknek a románokkal való tárgyalását. Az a közbeszólás nem érintette a román képviselők személyét, csak működését, még kevésbé sérthette magát a román népet. A román nép iránt, mint az ország minden polgára iránt, testvéri szeretetet érez: őket nem sértheti meg, ha egy csoporttal szemben, a mely a magyar állami létfeltételeivel ellenkező politikát hirdet s a mely a román nép képviselőjének nem tekinthető, hibának nyilvánítja a velük folytatott politikai tanácskozást.

Mihályi fölolvasta azt a tizenegy pontot, a melyben a román nemzetiségi párt kívánságait összefoglalta. Ez a jegyzék nem teljes; például egy szó sincs benne az 1907. évi XXVII. törvénycikk revíziójáról, a. mit a miniszterelnök szerint, szintén követeltek. A mai ülés nyomán még nem kaphatunk teljes képet a románok követeléseiről. Ez azonban másodrendű kérdés, mert a miniszterelnök nyilatkozata van napirenden, az pedig kiterjeszkedik az 1907. évi XXVII. törvénycikkre is. A szólóra nézve nem hangzott meglepően a miniszterelnök február 20-iki nyilatkozata; soha nem várta hogy azok az engedmények, melyeket megtenni Tisza István gróf hajlandó, szembeszökően ellenkeznek a nemzeti állam egységével. De magában a tárgyalás megindításában látja a legfőbb bajt, abban, hogy paktumszerűen, megegyezéssel akarta, a nemzetiségi kérdést rendezni, oly férfiakkal, akik oly programot vallanak, a melynek alapján megegyezni nem lehet. De a tárgyalás formájától eltekintve is, maguk a miniszterelnök által kilátásba helyezett adminisztratív intézkedések között is vannak oly elvi jelentőségű dolgok, a melyeket kárhoztatni kell. Így kifogásolni kell álláspontját a görög-katolikus püspökség s a népoktatás ügyében. A miniszterelnök szerint a telepítési politikának nem lehet agresszív tendenciája. Mily távol állunk mi az agresszív politikától! A legutolsó birtokpolitikai kimutatás szerint a birtokszerezésben háromszorosan túlhaladnak bennünket a románok. A legmélyebb sajnálattal látta, hogy a kormány elejtette a Darányi-féle telepítési akciót. Teljesen jogosnak és agresszív jellegtől

mentnek, sőt szükségszerű telepítési akciónak tartja azt, hogy a nagy nemzetiségi tömbök között magyar szigetek keletkezzenek az összeolvadás, az asszimiláció érdekében. Ez szükséges és kötelelészerű telepítési akció volna. Nem a nyelvi vagy faji beolvasztásra gondol, hanem arra, hogy az érintkezés, az összebarátkozás, a megértés megkönnyíthessék, és hogy nagy nemzetiségi tömbök kialakulása megakadályoztassak. A kormány telepítési politikájába tehát nem tud belesnyugodni.

Ami a hajdudorogi püspökséget illeti, a kormány belesnyugodnék egyes községek kikapcsolásába. A szülő úgy van értesülve, hogy sokkal nagyobb ama községek száma, a melyek magyar ajkúak, de kihagyattak a magyar egyházmegyéből. Azokkal a magyar ajkúakkal szemben, a kik román egyházmegyéhez tartoztak, teljes rendszerességgel folytatták az elrománosítást. Volt rá eset, hogy 90 százalék volt egy községben a magyar, és görög-katolikus iskola nyelvül még is a románt állapították meg. Ezért vétett a törvénybe, hogy a tanítási nyelv más nem lehet, mint az állam nyelve vagy a tanulók többségének, anyanyelve. Nem csekély jelentőségű a magyar ajkú görögkeletiek ügye sem. A szülő minisztersége alatt megkísérelte annak kimutatását, hogy hol vannak a görög-keleti magyarok! A hódmezővásárhelyi egyházközséget bízta meg e tekintetben a kutatással. Lemondása miatt azonban nem foglalkozott tovább az ügyel. Nagyon sajnálná, ha a kormány a görög-keleti magyar püspökség ügyét elejtette volna.

Tisza István gróf: E tekintetben a jövőre nézve a szabad kezét föntartottuk magunknak.

Apponyi Albert gróf: Ez az álláspont helyes, tovább e kérdéssel nem kell tehát most foglalkozni. A miniszterelnök beszédében kifogásolta az 1907. évi XXVII. törvénycikket, melyet, úgymond, ő nem helyesel, hanem sok tekintetben másként rendezte volna e kérdést. Egyik alapvető politikai nézete, hogy a nemzetiségi kérdést nem lehet megoldani ad hoc rendszabályokkal, hanem a nemzeti életnek az egész vonalon való erőssé tételével. Se közigazgatási, se népoktatási politikával egyedül nem lehet e kérdést megoldani, hanem a politikai élet minden terén való harmonikus, egy célra törekvő

munkával. Nem mondja, hogy a népoktatás terén miniszter-sége alatt járatlan utakat tört; elismeri, hogy e téren elődei nagyon hasznos munkát végeztek, és nagy hasznát vette a Berzeviczy-féle népoktatási törvénytervezetnek is. A maga törvényjavaslatával nem az volt a célja, hogy ne legyen az országban iskola, a mely hazafiatlan, hanem az, hogy ne legyen iskola, a mely nem positive hazafias. (Élénk helyeslés balról.) Az ismétlő gazdasági iskolákról szóló törvényjavaslatot benyújtotta a Ház elé, de ez a javaslat már nem válhatott törvénné, pedig nemzeti szempontból ez is nagy jelentőségű lett volna, mert mindenki tudhatja, hogy az ismétlő iskolák legnagyobb részét az államnak kellett volna fentartania. Elkészítette az óvó-iskolai törvényjavaslatot is; 60 új segédtanfelügyelői állást is szervezett, sa tanítóképzés reformjához is hozzájárult. Mindig az lebegett a szeme előtt, hogy az iskola munkáját a hadseregnek kell betetőznie, – oly benyomásokot kell a hadseregnek keltenie, a mely benyomások az iskolai munkáját csak megerősíthetik; azt óhajtotta, hogy a kaszárnya ne rontsa le az iskola munkáját és ne rontsa a nemzeti állam tekintélyét. Javaslátának egyik főcélja az volt, hogy a magyar nyelv oktatásának kötelezővé tételéről szóló 1879-iki törvényt holt betűből élő vallóssággá változtassa. Már a Berzeviczy-féle tanterv céljá tette, a VI. iskolai év végére, a magyar nyelv tiszta és szabatos ismeretét; a szóló a nyelv tisztaságáról és szabatoságáról lemondva, már a IV. év végére tette ugyané tanítási célnak, a magyar nyelv megértésének elérését. Gondoskodott azonban arról is, hogy mindezt ne csak a tanító viseljen felelősséget, hanem hogy annak egy részét az iskola-fentartó viselje. A tanító nagyon sokszor csak bűnbakja felettes hatásának. Egész politikai reputációját köti hozzá, hogy törvényeink szabatos, szigorú s korrekt végrehajtása mellett el lehetne érni a célt, a mihez mulhatatlanul ragaszkodni kell, hogy ne legyen e hazában iskola, a mely ne szolgálná a magyar állampolgári öntudat és hazafiaság szellemét. (Helyeslés a baloldalon.) Arra hivatkozik, hogy Svájcban, Belgiumban. Svédországban igen sok a kétnyelvű népiskola. Romániában minden nyilvános iskola tanítási nyelve román. (Úgy van! a baloldalon.)

Nem engedhetjük meg, hogy itt nagy nemzetiségi tömbök

létesüljenek s azok a magyarság elől elzárkózzanak. A ki saját fájának fiait el akarja zárni attól, hogy az állami nyelvét megtanulja, a haza más polgáraival egyenlő joggal versenyezhesenek az állami élet terén, annak gondolatai és aspirációi nem a hazti határain belül mozognak. (Taps balról.) A mit a miniszterelnök a népoktatás egyéb vonatkozásairól mondott, annak egy része nem is politikai, hanem pedagógiai elvekből folyik. Így például pedagógiai elv, hogy a tanító ismerje azoknak a nyelvét, a kiket tanítani akar. Erre vonatkozik az a rendelete, melyet minisztersége utolsó évében adott ki, a mikor egyes tanítóképzőkben a nemzetiségi nyelvek oktatását kötelezővé tette. Az állami iskolák rideg magyar nyelvűséggel ellen már az ő idejében is voltak panaszok, különösen a német nemzetiség részéről. Szerinte nagy hiba volt az államosítás az állami szempontból nem kifogásolható német nemzetiségi községekben, de még nagyobb hiba volt ezekbe az iskolákba olyan tanítókat kinevezni, a kik egy szót se tudtak magyarul. Ezeket a tanítókat nagy részben kicserélte; a német nemzetiségi vidékeken a német nyelvnek heti négy órában s a román vidékeken a román nyelvnek heti két órában való tanítását - a hittani órákon kívül - megengedte. Ezért sokan támadták is, sőt még a minisztériumban is egy kis palotaforradalmat keltettek az intézkedései. Az anyanyelven való hitoktatás a középiskolában teljesen fölösleges koncesszió, - a népoktatás terén pedig nem új dolog. A miniszterelnök úgy tüntette fel a dolgot, mintha a szóló forszírozta volna a magyar nyelvű hitoktatást.

Juriga Nándor: Úgy van!

Apponyi Albert gróf: Nem úgy van. Wlassics miniszter egy rendeletet adott ki, a melyben úgy intézkedett, hogy az állami iskolában a hitoktatás magyarul végzendő. Berzeviczy törvényjavaslata úgy intézkedett, hogy a hitoktatás nyelve magyar legyen, de e mellett a szertartási nyelv is használható. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.)

Berzeviczy Albert: Nem úgy van! A javaslat úgy szól, hogy „a gyermek anyanyelve is használható.”

Apponyi Albert gróf ai maga részéről úgy intézkedett, hogy az állami iskolákban a vallásoktatás a gyermek anyanyelvén is végezhető, de a felső három osztályban, a hol a

gyermek már tud valamennyire magyarul, a legfőbb hittételek és imák magyarul is tanítaridók. Erre azért volt szükség, nehogy a magyar nyelvet olyan profán nyelvnek tüntessék föl, a mely nem méltó ama, hogy a hit dolgaiban alkalmazzák. Tisza István gróf beszédében az 1907. évi XXVII. törvény-cikk revízióját visszautasította, de bizonyos könnyítéseket helyezett kilátásba. Megengedné például, hogy egy évnél tovább alkalmaztassék nem okleveles segédtanító. Az ily esetben se a képesítés, se a hivatali eskü nem nyújtana garanciát, mert mind a kettő hiány zanék; a magyar állami szempontok érvényesítését tehát ezen az úton gyengítenők. A mikor nem tudnak kenyérhez juttatni kitűnő okleveles tanítónőket, akkor ez nagyon helytelen intézkedés. Nagyon helyes, hogy az iskolai építkezési sen a miniszterelnök nem támaszt nagy igényeket; de a hol a község még a minimális követelményeknek sem tud épület dolgában megfelelni, ott nem a követelményt kell még tovább leszállítani, hanem az államnak kell iskolát állítani. (Helyeslés balról.) Nagyon meglepte a miniszterelnöknek az a nyilatkozata, is, hogy a hol az állam iskolát nyit, ott azért a felekezeti iskola is kaphat állami segítséget. Azon a méltányosságon, mellyel elvégre az a Iámnak is tartozunk, kissé túl megy a miniszterelnök, a mikor ezt minden föltétel és korlátozás nélkül kimondja. A miniszterelnök arra hivatkozik, hogy méltányosan fogja a törvényt alkalmazni; ez annyira magától értődik, hogy ha valaki ezt hangsúlyozza, akkor az ily kijelentés engedékenységnek látszik. Lehetetlen, hogy a nemzetiségek a törvény korrekt és méltányos végrehajtása afatt mást ne értsenek, mint a miniszterelnök. A kormánynak nem hihet más a föladata/, mint hogy igazságosan, de kérelhetetlenül hajtsa végre a törvénynek mindama rendelkezéseit, melyek a hazafias szellem ápolását és a magyar nyelv sikeres tanítását lehetővé teszik. A törvény által megállapított jogok feltétlenül tiszteletben tartandók s a törvényben megállapított köteleességek feltétlenül teljesítendők, de ezen túl a kormány a maga jóakarátát annak a jóakaratahoz mérje, a kivel szemben áll, s ott ne alkalmazza, a hol a törvénnyel szemben akár nyílt, akár lappangó renitenciát talál. (Taps a baloldalon.) A jóakarát nagyon helyes, de érezze mindenki, hogy a népoktatás célját, ha török, ha szakad, el kell érünk. Az 1907. évi törve-

nyék nyomán szép eredmények mutatkoztak; egyes román tanítóesületekben díjat akartak kitűzni a magyar nyelv sikeres tanítására, és fölmerült az az érdekes idea is, hogy az iskolák *négy* alsó évfolyama legyen mindenütt felekezeti, a két felső pedig mindenütt állami; sajnos, a szólónak lemondása, után beállott a meghibbanás a törvény végrehajtásában. Azokat az állami segítségeket, a melyeket a szülő megtagadni volt kénytelen, nem egy esetben megadták utólag. A helyzet javulása megszűnt, s olyan fordulat állott be, hogy az egyházi hatóság kifogásolta a magyar nyelv tanításában elért túlságos eredményt s a magyar iskolakönyveket a használatból kiltotta. Az új kurzust észrevették s aiz engedékenység láttára egyszerre föl ébredtek a nemzetiségi törekvések.

A nemzetiségi párt vezetőinek gondolkodására élénk világot vet a ma felolvasott tizenegy pont közül az, a melyben ők, kik eddig mindig az egyenlő és titkos választói jog buzgó apostolai voltak, kijelentik, hogy a mennyiben ez a jelen politikai helyzetben ki nem vihető, azt kívánják, hogy a képviselők egyhatod része román legyen. Ezt azok mondják, a kik a tárgyalás elején kijelentették, hogy követeléseikből minden személyi és pártkérdést kikapcsoltak. Hajlandók tehát megalkudni bizonyos számú mandátumban.

A kornak demokratikus iránya végigvonul az egész világon, és hogy a korszellemnek ellen-aljon, arra Magyarország,, e kis sziget, nem elég erős. Igaz, hogy vannak e demokratikus iránynak veszedelmei is, de voltak 1848-ban is, és ha akkor a magyar törvényhozók visszariadtak volna tőle, Magyarország elveszett volna. A miniszterelnök a törvények korrekt és méltányos végrehajtását helyezte kilátásba... Az ily megállapodás azt jelenti, hogy a másik félnek bizonyos erkölcsi jogsultsága van megbírálni, hogy vajjon tényleg korrekt és méltányos-e a törvény végrehajtása. A miniszterelnök kilátásba, helyezte a görög-katolikusok külön autonómiáját a románoknak; ez a legsúlyosabb politikai hiba, mert a kongruakiegészítés nagyob) felét a románok kapják a katolikus-alapból; az előnyöket kommaíszálva élvezik és elkülönített állást is akarnak szerezni; ez ellen úgy katolikus, mint nemzeti szemponttól a leghatározottabban tiltakozni kell. Mindez nem jelent mást, mint az egész közélet törvényeinkben kifejezett állami

garanciáinak gyengítését. És kivel igyekezett a miniszterelnök megállapodásra jutni? Azokkal, a kik a mi alapelvünket, a nemzeti állam egységét kifogásolják, álláspontunk gyengítése nélkül nem lehet tárgyalni. Azoknak az uraknak egész élete küzdelem az egészséges magyar nemzeti állam ellen, velük teli át nem lehet maisként megegyezni, mint az egysége; nemzeti állam garanciáinak gyengítésével. A szóló a románoknak megad, minden jogot, a mi az egyének jogaiból folyik, hogy az egyén a maga fájának sajátosságait is érvényesíthesse, Ezen a téren elmegy egész & végletekig.

Szász Károly: Ezt akarja Tisza is. (Zaj.)

Appouyi Albert gróf: A nemzetiségek kinek lesznek hálásak, ha a miniszterelnök végrehajtja tervezett intézkedéseit? Tudni fogják, hogy ezt a velük, mint hatalmi tényezőkkel való paktálásnak köszönhetik. A nemzetiségi párt vezeterei talán ideig-óráig lemondanak agitációjukról, de azután majd jönnek helyettük mások, a kik újból megkezdik az agitációt, arra hivatkozva, hogy a kormány intézkedései nem felelnek meg annak a méltányosságoknak, melyet a románok követelnek. A kormány egész politikája a hatalmi eszközök alkalmazására és a plutokráiával való jó egyetértésre van alapítva. Tagadhatatlan, hogy az ily antidemokratikus politika is szerezt a kormánynak híveket, azok köréből, a kik nem látják, hogy világtörténelmi erőkkkel van dolgunk, a melyekkel szemhon a leghatalmasabb) kormány is csak olyan, mint egy pehely. (Taps a haloldalón.) Ezekkel a világtörténelmi erőkkkel nem szabad a nemzet érdekeit szembeállítani, hanem az 1848-iki nagy hagyományokat követve, velük össze kell kapcsolni a nemzet érdekeit. Ha a kormány elítélendő jelenségekkel szemben bizonyos toleranciát tanusít, és gyengíti a nemzetet bizonyos pillanatnyi könnyebbségekért, akkor ez a nemzet nagy megpróbáltatások idején nem állja meg magát a helyét. Az ily fejleményektől óvja Isten hazánkat. A szóló azt a politikát, mely ezt az irányt követi, nem támogathatja. (Éljenezés és taps a baloldalón.)

Az *elnök* egy órára felfüggeszti s a szünet után újra megnyitja az ülést.

A miniszterelnök beszéde.

Tisza István gróf mindenekelőtt örömét fejezi ki a miatt, hogy a most szóbanforgó kérdések túlnyomó részét illetőleg teljesen egyetért Apponyi Albert gróffal. Nagy nemzeti érdeket lát abban, hogy e kérdés területének minél nagyobb része legyen olyan, a melyen minden magyar ember egyetért. (Helyeslés.) Ez az egyetértés a kérdés túlnyomó nagy részében konstatálható úgy Apponyi nyilatkozataiból, mint hallgatásából, mert az anyag egy részét nem mellőzte volna hallgatással, lia egyet nem értett volna vele. A mit a szoló a nemzeti-ségi nyelvnek a közigazgatásban való szerepléséről, a közigazgatási tisztviselők nyelvtudásáról, a társadalmi kérdésekről s a választási kérdésekről mondott, azzal Apponyi, úgy látszik, egyetért. Le lehet tehát számolni az ellenzéki sajtó ama nagyhang u frázisaival, a melyek a magyar nemzeti állam presztízsének e kérdésekben való csökkenéséről szólnak. Az erdélyi magyar társadalom levonhatja ebből a következtetéseket a jövőre nézve is, ha, az ellenzéki sajtó máskor ismét ily merész vádakat tenne érdemtelenül oly férfiak ellen, a kik egész életüket a magyarság szolgálatában töltötték. Kéri tehát a magyar társadalmat, hogy a jövőben az ily üres vádaskodással szemben ne tanúsítson ismét gyermekes hiszékenységet.

Apponyinak az a nyilatkozata, hogy ő az állami iskolák tanítási nyelve ügyében más álláspontot foglalt el, mint a minisztérium ultra-soviniszta tisztviselői, nagyon érdekes és helyes nyilatkozat volt. Örömmel vette tudomásul Apponyinak nyilatkozatait arról is, hogy a német nemzetiségi vidékeken az állami iskolákban is megengedte az anyanyelv tanítását- és hogy a tanítóképző intézetekbe bevitte a nemzetiségi nyelveket. Nagyon sajnálja, hogy Apponyi nem iktatta törvénybe, a mit e téren készséggel megtett.

A kormány hajlandó a gyermekeket anyanyelvükön is megtanítatni írni-olvasni, és hajlandó gondoskodni arról, hogy a tanító értse azt a nyelvet, mely tanítványai többségének anyanyelve, és hogy ezt a nyelvet az oktatásban kiegészítőül használja. Azt a szoló sohasem mondta, hogy a magyar nyelven való hitoktatást Apponyi rendelte el; csak azt mondta, hogy a gyermeket vallásoktatásban anyanyelvén része-

sítsék. A nemzetiségi politika kérdéseiben Apponyi doktriner álláspontot foglal el. A szóló e téren helytelenít minden intézkedést, mely erősíti a centrifugális erőket és gyengíti az állam egységét Vajjon, ha megtagadjuk a családoktól azt a jogot, hogy gyermekeiket anyanyelvükön oktassák a vallásra, ezzel a magyar nemzeti pozíciót erősítjük! Ellenkezően, tápot adunk a nemzetiségi agitációnak. Az anyanyelven való hitoktatást tehát meg kell engednünk úgy a nép-, mint a középiskolában. A telepítési politikai dolgában a látszólagos ellentét ellenére is egyetért, legalább lényegileg Apponyival. A telepítési politikának nem az a célja, hogy óriás költséggel üveg-házi növényeket neveljünk. A mikor a magyar kisbirtokos-osztály bocsját ki rajokat magából ide a harzába is, akkor az a természetes föladat, hogy olcsó hitelt nyújtsunk és előmozdít-suk a birtokvásárlást itthon. Ha végig nézünk a koalíciós kormány erdélyi telepítési akcióján, az is bizonyára csak deíVnziv akció volt; ezt a föladatot, a magyar birtoknak magyar kézben való megtartását akarja teljesíteni a mai kormány is. Apponyi kifogásolta a szólónak a görög-katolikusok külön autonómiájára vonatkozó, múlt áprilisi nyilatkozatát, ez a kifogás azonban tárgytalan, mert a külön autonómia ter-vét már régen elejtette. Jól tudja a kormány is, hogy még mindig sok görög-katolikus magyar maradt a dorogi püspök-ség területén kívül; ezen fokozatosan segíteni fog; de viszont ezzel szemben Nagykároly és Szatmár vidékén egy néhány olyan községet is csatoltak a dorogi püspökséghez, a mely község lakóinak kilenc-tized része román. Ezeket minden nehézség nélkül vissza kell csatolni a román egyházmegyébe. Viszont a román egyházi felsőbbség alól föl fognak szabadítani szá-mos községet. A görög keleti magyar püspökség ügyében a szóló semmi olyan nyilatkozatot nem tett, a mi a jövőre nézve a kezét megkötné.

A nem magyarnyelvű felekezeti iskoláik ügyében Apponyi főként azt kifogásolja, hogy nem okleveles segédtanító félév-nél tovább is alkalmazható. A törvénynek erre vonatkozó ren-delkezését a román tanítóhiány miatt úgyse lehetett végrehaj-tani. Hiába van sok magyar tanítónő állás nélkül, ha kevés a görög keleti román tanító, a ki a kántori teendőket is el tudja végezni. A míg ez a hiány megvan, addig meg kell en-

gedni a segédtanítók alkalmazását. Apponyi nagyon büszke a tanítók esküjére vagy fogadalmára, a fölratokra az iskolák falain s azokra a bizonyos anygalkákra, a melyeket oda festettek. Ezeknek azonban tulnagyt jelentőséget tulajdonítani nem lehet. Apopnyi azt mondja, hogy nem az építkezési igényeket kell leszállítani, hanem állami iskolákat kell építeni. Az építkezési mánia rettenetes pusztításokat okozott az országban. Szegény, kis hegyvidéki községekben lát az ember negyven-ötvenezer koronás iskolákat.

Huszár Károly: Ott is vannak panamá!k!

Tisza István gróf: A tanfelügyelők ellen irányuló nemtelen vád ellen a legnagyobb felháborodással tiltakozom.

Huszár Károly: Nem azt mondtam!

Tisza István gróf: Ha nem azt mondta, annál jobb. A tanfelügyelők között is vannak, a kiket elkapott az építkezési láz; éppen ezért, a legegyszerűbb iskolatípusokat kell megállapítani. Tagadhatatlan, hogy a minisztérium szakközegeinek túlbuzgalma nagy nehézségeket állított a felekezeti iskolák fejlődésének útjába. A törvényt nem korrektül hajtják végre, ha egy felekezeti iskolát az épület elégtelensége miatt bezárnak, s azután ugyanabban az épületben a községi vagy állami iskola folytatja működését. Az ily tanfelügyelői túlbuzgóságnak véget kell vetni. Apopnyi délibábokat lát, a mikor tetszetősnek látja még azt az ideát is, hogy az elemi iskola négy első évfolyama legyen felekezeti és nemzetiségi, a két felsőtanfolyam pedig, a melybű már csak nagyon kevés gyermek jár, legyen állami. A szólónak is emiítették ezt az ideát, neki azt ajánlották, hogy aE első három vagy két osztály legyen felekezeti s a többi állami, de a szóló még ehhez sem járult hozzá. A népiskolában a tapasztalat szerint lehet két nyelven tanulni, s a románoknak bele kell nyugodniok abba, hogy nekik is meg kell bírkozniok ezzel a feladattal.

Apponyinak a kritikája különben nem nagyon következetes; azt mondja most, hogy a legfőbb hilla, hogy a szóló egyáltalán tárgyalt a románokkal. Ha ez így volna, akkor itt lett volna az ellenzék, a mikor a szóló az interpellációra felelt; távolmaradtak, mert azt hitték, hogy itt majd valami rettenetes hazaárulás történt s ennek bevállása után teljes fölháborodással jöhetnek majd ide. A mikor ez elmaradt, egyszerre

eszüke jutott a régi zsidó anekdota a szegény menyasszonyról, a kinek az orra nem tetszett a vőlegénynek. (Derűtség.) Hogy a tárgyalással nem történt hazaárulás, az ma már nyilvánvaló abból is, hogy Mihályi Tivadar felolvasta Kossuth Ferencnek a nemzetiségi párthoz intézett invitáló levelét. A mi a faktum vádját illeti, ismételten kijelentette, hogy paktumot meg sem kísérelt; a mit végzett, az a kapacitálás munkája volt. Meghallgatta a nemzetiségi panaszait és óhajtásait és tájékoztatta őket a kormány álláspontjáról. Ez csak annyiban köti őt, mint minden becsületes embert köt a nyilatkozata; kereken tagadja azonban, hogy bárminő oly obligót vállalt volna, a mely minden becsületes politikusnak általános obligóján túlmegy. Ígéretnek nem történtek, csak az ellentétek eliminálására törekedett. Igyekezett kapacitálni a románokat, hogy térjenek oly álláspontra, a hol közös jóvoltukon vállvetve dolgozhatnak. Ez építő nemzeti munka volt. (Taps.) E nemzetnek mindig azok voltak a katasztrófális napjai, a mikor benn az ország határain belül egymásra támadtunk. Ennek az országnak aggodalmat keltő helyzete abból támadt, hogy megbomlott az egyetértés közöttünk. Az egész politika, melyet e Ház és a kormány követ, az egyesítés politikája, az egyetértés a királlyal a horvátokkal és a nemzetiségekkel, hogy teljes egyetértésben álljunk a nemzeti politika szolgálatában. (Zajos éljenzés és taps a jobboldalon.) Komikus dolog antidemokratikusnak nevezni azt az embert, a ki a választók számát csaknem megkétszerezte.

Apponyi azt is mondta, hogy Magyarország, e kis sziget, nem állhat meg az európai áramlatokkal szemben. Igaz, hogy most Európa népeit végzetszerű áramlat hajtja, a melynek eredményét a parlamentarizmus roskadozásában, a közélet nivójának sülyedésében mindenütt tapasztalhatjuk. Nem tudom, úgymond a szóló, hogy ellen fogunk-e tudni állni ez áramlatnak, de tudom, hogy ellenállni megpróbálunk, mert belepusztulunk, ha nem tudunk ellenállni. Ez a maroknyi nemzet máskor is szembe tudott már helyezkedni az európai fejlődés áramlataival; például nem vette be a hűbériséget soha és fentartotta Szent István koronájának egységét mindig s elpusztult volna, ha nem tudott volna, a maga egyéni érdekéből, jelleméből és szükségleteiből kifolyó oly magyar álla-

mot teremteni, a milyenre nekünk szükségünk van. (Taps a jobboldalon és a középén.) Mi lett volna a magyar nemzetből, ha mint mindenütt másutt, úgy itt is a fejedelmi abszolútizmus vezetett volna, be bennünket a modern államalakulatba?! Ha az Úristen fenn akarja tartani ezt a nemzetet, inkább meg kell, hogy adja az erőt, hogy az oly áramlatokkál szemben, melyek lét feltételét fenyegetik s a halál lehetőségét fűjják rá, ellem tudjunk állni. Ezt vallom végső erőm megfeszítéséig és ezért kérem a Házat, hogy a határozati javaslatot elfogadni méltóztassék. (Zajos éljenzés és taps a jobboldalon.)

11-én *Beöthy* Pál elnök délelőtt fél tizenegy órakor nyitja meg az ülést.

Richter János az első szónok a munkapárti oldalon. Elismeréssel adózik gróf Apponyi Albertnek nagy beszédeért, de még inkább elismeri Tisza István nemzetiségi politikáját.

Gróf Bethlen István beszéde:

T. Képviselőház! Bár azon párt megbízásából jelentkezem szólásra, amelyhez tartozni szerencsém van, azt hiszem, leghelyesebben akkor járok el, hogyha a mai napon lehetőleg tartózkodom a pártpolitikától. (Helyeslés a jobb- és a baloldalon.) Mert a napirenden levő tárgyat sokkal nagyobb jelentőségűnek, sokkal fontosabbnak tartom, sem hogy erre ne törekedjem. (Helyeslés jobbfelől.) De éppen azért csak mély szomorúsággal és hazafias aggodalommal konstatálhatom, hogy 50 év parlamenti történetében ez az első eset, hogy a magyar pártok a nemzetiségi kérdésben nem értenek egyet, hogy a magyar pártoknak felfogása a nemzetiségi kérdésben nem kongruens, és hogy most már a felfogásoknak az a szétszakadása, amely annyi politikai kérdésre kiterjed, erre a kérdésre is ki akar terjedni.

Felszólalásomnak hivatását és feladatát teliát abban látom, hogy újra kellő világításba, kellő fénybe helyezzem azt a politikát, kellő világításba helyezzem nemzetiségi politikánk eddigi alapjait és fundamentumait, azokat az alapokat, amelyek úgyszólván 50 éven keresztül dogmáját képezték a ma-

gyar nemzetiségi politikának, amely fundamentumoktól 50 éven keresztül egyetlenegy jelentősebb államférfia sem tért el a magyar közéletnek, s amely fundamentumoktól első ízben önök akarnak a túloldalon eltérni. (Igaz! Úgy van! balfelől.) Ezzel a jelentőséggel szemben kötelességemnek tartom figyelmeztetni önöket, hogy a felelősség ezért kizárólag a túloldalt fogja terhelni. (Felkiáltások jobbfelől: Viseljük! Zaj a baloldalon.) Bocsánatot kérek, az eddigi nemzetiségi politika tradícióinak megfelelő, úgyszólván a legitim alapon mi állunk és önöknek kötelessége a bizonyítás, hogyha ezen alapoktól eltérni akarnak. (Igaz! Úgy van! balfelől.)

Am mindenekelőtt, t. képviselőház, az önök figyelmébe ajánlom egy meghalt, nagyhírnevű magyar államférfiúnak egynehány mondását, aki a választóihoz intézett beszédében, rövid szavakkal kifejtette a nemzetiségi politikára vonatkozó nézeteit, azokat a nézeteket, amelyeket önök is a mai napig magukénak vallottak, hogy olyan államférfiúnak nézeteit, aki önök előtt is bizonyára tekintélyszámba megy. Ez az államférfi: *Tisza Kálmán*. 1894-ben nagyváradi választóihoz beszédet intézett és kiterjeszkedett a nemzetiségi kérdésekre általában. Ezen kijelentései közül csak hármat akarok citálni. Az egyik a nemzetiségi kérdésnek alap-princípiumára vonatkozik és a következőképp szól (Olvassa): „Azt tartom, hogy a nemzetiségi kérdésben vannak kötelességei az államnak, vannak a társadalomnak. Az államnak kötelességei az állami élet korlátai között minden faj iránt egyformán, még mi értünk magyarokért sem különben, megtenni mindent, ami annak jólétét előmozdítja. De aki ezzel be nem éri; aki az ország integritásának felbontására törekszik, vagy egyáltalában bármi mással akar érvényesülni, azzal éreztesse a magyar állam a törvény teljes szigorát.” „És ezen törekvések közé számítom én azt, midőn egyes külföldiek, egyes túlzók nem a kormányokkal, de fajrokonokkal szövetkeznek a magyar állam ellen.” De Tisza Kálmán ugyanekkor nyilatkozott a paktumpolitikára nézve is. Bizonyos vonatkozásban, talán nem abban a vonatkozásban, amely ma előtérben van, de a mai viszonyokra is alkalmazhatólag, ezt mondja erről: „Vajjon szabad-e az ilyeneket, akik bevallottan a magyar állam elleni törekvésekkel léptek a passzivitás terére, szabad-e azokat ígé-

retekkel, előnyök kilátásba helyezésével csábítgatni a törvényhozás termébe! Az én meggyőződésem szerint *m* óriási hiba volna. Ott van a jog, ott van a szabadság, ott a mód: jöjjenek be, szívesen látjuk őket. De külön ígéretekkel csábítani, csalogatni: ez a magyar államnak önmegalázása volna nemcsak a románokkal, de mindenkivel szemben is.”

Gróf *Tisza* István miniszterelnök: Nagyon helyes!

Gróf *Bethlen* István: És, t. képviselőház, a nemzetiségi kérdés és a magyar pártviszonyok közt való összefüggésre vonatkozólag *Tisza*, Kálmán szintén nyilatkozik, amikor azt mondja (Olvassa): „Legyünk ellenfelek, de se a tanácskozás termében, sem azon kívül ne tűnjünk úgy fel, mintha mi egymás nézetét üldözni akarnánk. (Mozgás.) Mert higyjék el nekem, most is a nemzetiségi kérdések feljulásának egyik oka abban rejlik, hogy elkezdtek a túlzók már hinni, hogy a magyar pártok közt kitörőben van a Magyarországnak is valaha annyira ártott pártviszály (Mozgás.), hogy csak lesni kell, az alkalmat és készülni, hogy ebből a túlzók hasznot húzzanak.”

Én azokat, amiket *Tisza* Kálmán 1894-ben mondott, most is helyeseknek vallom.

Gróf *Tisza* István miniszterelnök: Én is! (Felkiáltások a jobboldalon: Mi is!)

Gróf *Bethlen* István: És azt hiszem, t. Ház, hogy e bevezetés után legjobban teszem, ha in médias res megyek és a paktumtárgyalásokkal kezdem, amelyek napirenden vannak, (Halljuk! Halljuk!)

A miniszterelnök úr beszámolt február 20-iki beszédében azon tárgyalások sikertelenségéről. Őszintén megvallom, e sikertelenséget a mai viszonyok közt, aránylag talán a legjobb megoldásnak tartom, a legjobb megoldásnak azért, mert azokat célra nem vezetőeknek, elhibázottnak tartottam kezdettől fogva, attól féltem, hogy e tárgyalásoknak nyomán az ország keleti felében a nemzetiségi ellentétek csak erősödni, csak elhatalmasodni fognak. El fognak hatalmasodni, akár lesz sikere e tárgyalásoknak, akár nem. Mert első esetben a siker esetén a ma gyorságnak kellett volna tartania attól, hogy az erőviszonyok az ő hátrányára módosulnak, az ő hátrányára fordulnak. A második esetben pedig azért, mert a miniszterelnök úr által tárgyalásai folyamán jogosaknak elismert ígé-

nyék az ő részéről való ki nem elégítése a románság körében kellett volna, hogy bizonyos» bizalmatlanságot támasszon, aminek következménye csak az lehet, hogy ezeknek nyomán még hatalmasabb, még erősebb agitáció fog megindulni abból a célból, hogy ezen túlzó körök a helyzettel való elégedetlenségüket a monarchia mérvadó faktorai előtt bizonyítsák és arról tanúságot tegyenek.

T. képviselőház! Én a két baj közt mindenesetre az utóbbit tartom a kisebbnek és ezért csak meglepéssel konstatálhatom, hogy a miniszterelnök úrnak tárgyalásai sikerrel nem jártak. De a sikernek ezen hiánya, azt hiszem, nem ment fel minket a Háznak ezen az oldalán, hogy magát azt a tényt, hogy a miniszterelnök úr ilyen alkudozásokba belement és azt az indokolást, mellyel ezt a tényt igazolni akarja, behatóbb kritika és bírálat tárgyává tegyük.

Én, t. Ház, magával a ténnyel, hogy a miniszterelnök úr ilyen alkudozásokat folytatott, hosszasabban foglalkozni nem akarok, hiszen minden objektív szemlélő előtt ez a tény ma már tisztázva van és tisztázva van az, hogy a miniszterelnök úr nemcsak a kapacitáció fegyverének segítségével, hanem jobban nevezve, az engedmények segítségével való kapacitáció útján akarta a román köröket arra, rábírní, hogy programjuknak bizonyos pontjairól letegyenek.

A miniszterelnök úr e beszédében elsősorban utalt arra a kétségtelen nagy érdekközösségre, amely a magyar nemzet és a román faj között Európa ezen exponált pontján fennáll és arra, hogy román ajkú polgártársaink ez érdekközösség gyakorlati konzekvenciáit magukra nézve eddig le nem vonták, anert ennek történelmi faktorok által felidézett félreértések állottak útjában.

S nagy érdekközösségnek gyakorlati következményei a miniszterelnök szerint abban állanak, hogy a román faj a maga részéről ráhelyezkedjék az egységes magyar állameszme alapjára és ráhelyezkedjék a monarchiának dualisztikus szerkezetére, ezeket az alapokat elfogadva és magáévá téve, együttes erővel, a magyarsággal karöltve védjék aszókat meg azokkal a lámadásokkal sízemben, amelyek bizonyos, föderalisztikus forekvések részéről a jövőben valószínűen fenyegetni fogják.

Én ezt a teóriát a magam részéről teljesen elfogadom. Én

ezt röviden a magyar teóriának nevezhetem, a magyar nemzet és a román faj kölcsönös viszonyáról és arról a világpolitikai feladatról, amelyet Európa e pontján betölteni vannak hivatva. Figyelmezteti azonban a miniszterelnök urat arra, hogy ezzel a teóriával szemben egy másik is áll, amely talán a, független román királyság hivatalos köreinek magatartásából eddig nem tűnt ki, de amely a hazai románság intelligenciájának széles köreiből annál nagyobb elterjedésnek örvend, amely teória a maga részéről szintén abból az érdekközösségből indult ki, amelyet a miniszterelnök úr felemiített és megállapított.

Ez a teória el van, terjedve nemcsak a mi románjaink körében, hanem a Lajtán túl, az osztrák hivatalos körökben, az osztrák népeknél is általánosságban. Természetes, hogy ezen hivatalosan vallott felfogás mögött a mi hazai román intelligenciánk és különösen a nacionalista politikusok részéről ott óláikodik az a hátsó gondolat, hogy majd annak idején, ha sikerül nekik a föderalizmust kiküzdeni, ha sikerül a programjukat valóra váltani, Erdély autonómiáját létesíteni. Kellő időben, kellő előkészítés mellett nem fog változtatni az erők mérlegén semmit, s ezt majd a szláv törekvésekkel szembeállíthatják, hogyha Erdély Romániához fog csatoltatni, mert amennyiben a monarchia ereje gyengül, annyira gyarapodik Románia és ez végeredményében az erőkön változtatni nem fog.

Ha ezt a két teóriát, mely egymással szemben áll, szemügyre veszem, azt látom, hogy ezek a teóriák tulajdonképei: nem élettelen, szürke teóriák, nem egy szobatudás gondolatai, melyeket ő a világtól távol élve, a maga fejében kidolgozott ezek mögött íi csak látszólag szürke teóriák mögött tulajdonképen két népfajnak ösztöne, faji öntudata áll, amely már benne éi a primitív ember lelkében, de amely megfogamzott akkor, amikor az első gondolkozni képes ember ezt a faj öntudatot konkrét politikai célokkal megjelölni és irányítani tudta. Azok az ellentétek tehát, melyek e teóriák mögött rejlenek, tulajdonképen a faji ösztönöknek, a faji öntudatnak, történelmi fejlődésnek, a jó és balsorsban; de az örömben a megszületett nemzeti ideáloknak ellentétei és épp azért ki egyenlíthetetlenek, mert azokat a félreértéseket, melyeket a

emberi intézmények fogyatékosága állított válaszfalképpen a nemzetek közé, az emberi elmének nagyobb logikája, az emberi intézmények tökéletesbülése ki tudja küszöbölni, de azokat az ellentéteket, melyek nem ilyen dolgokból származnak, amelyek nem félreértésekből, amelyek nem az intézmények fogyatékoságából származnak, hanem amelyek a faji ösztönöknek, az érzésnek, a vágyaknak, a történelemnek és a nemzeti ideálok ellentétességéből származnak, nem fogja kiegyenlíteni semmiféle emberi okoskodás sohla.

Sajnos, azok az ellentétek, amelyek most már évszázadok óta a román faj törekvése, a román politikusok aspirációi és a magyar felfogás között mutatkoznak, nem félreértéseken, hanem az érzések, a vágyak, az ideálok, a történelemnek ellentétességén alapulnak. A történelem, a történelemben rejlő igazságok, a történelemben megnyilatkozó nemzeti karakter teljes félreismerése volt tehát az, mikor a miniszterelnök úr azt gondolja, hogy ő egyszerű kapacitáció útján ezeket az ellentéteket meg fogja szüntetni.

Igen nagy súlyt helyezek arra, hogy éppen a mai viszonyok között ennek a most felállított tételnek igazságát bizonyítsam a történelem világozása mellett.

Magyarországon 1848-ban nem létezett egységes román nemzetiségi párt. Az erdélyi és bánáti románok külön pártokba voltak csoportosulva, külön programmal, külön törekvésekkel, amelyek nagyjában és egészében hasonlítotok egymáshoz, sokban azonosak is voltak, de a különbség mégis a kettő között abban állott, hogy a bánáti románok úgy van programban, mint azon eszközök megválasztásában, amelyekkel programjuk (megvalósítására, törekedtek, sokkal mérsékeltebbek voltak, mint az erdélyiek.

Popea Miklós nagyszebeni görög-keleti érseki vikárius és Baritz György román történetíró 1881-ben hívták össze Nagyszebenbe azt a konferenciát, amelynek hivatása lett volna, hogy az 1879. évi iskolatörvények által teremtett helyzetet megvitassa, megvitassa ennek a törvénynek következményeit a román népre vonatkozólag.

Ezen konferencián képviseltették magukat először az összes románok, még pedig kerületenkint két-két küldöttel és ez a konferencia állapította meg az egységes román nemzetiségi

partot, állapította meg annak programját és küldte ki azt a kilenc tagú nemzeti komitét, amely azóta is működésben van. Programját a párt következőképpen fogalmazta meg. Kilenc pontban sorolta fel, amelyek következőképpen hangzajiak (olvassa):

1. Állíttassék helyre Erdély autonómiája.
2. Az ország ro-raánlakta vidékein a közigazgatásba és igazságszolgáltatásba a román nyelv, mint hivatalos nyelv, hozassék be.
3. Ugyanitt minden hivatalnok a románok soraitól vételessék.
4. Revideáltassék a nemzetiségi törvény a fentiek értelmében és lojálisan hajtassék végre.
5. A román egyháziak és iskolák autonómiája bővítettassék, az államkincstár részéről pedig a román nép adófizetése arányában dotáltassék.
6. Hozassék be az általános, egyenlő, titkos, köziségenkénti választói jog.
7. A párt megfelelő eszközökkel fog minden magyarosdtási törekvés ellen küzdeni.
8. A párt együtt fog működni azokkal, akik a nép érdekeit szívükön viselik.
9. A dualizmus kérdését a párt egyelőre függőben tartja. Erre későbbi időpontban fog határozni.

Ez a program a pártnak későbbi konferenciáin, amelyeket 1887-ben, 1890-ben, 1892-ben, 1893-ban és 1891-ben tartottak, még bővült. Igaz, hogy 1891-ben Hieronymi akkori belügyminiszter a pártot feloszlatta, de ennek dacára is a pártnak egyes tagjai 1895-ben résztvettek az általános nemzetiségi koagresszuson Budapesten, 1905-ben pedig végre Szebenben választói konferenciát tartottak 97 tag részvételével, Popea Miklós elnöklété alatt.

Ezen a konferencián a pártnak a programja nem módosult, csak bővült egyes pontokkal, a melyek közül a következőket vagyok bátor felemlíteni. 1887-ben kimondotta a párt a passzivitást; 1890-ben a komitét tagjainak számát 25-re emelte föl; ezen konferencia, a programim 6. pontjában, óhajtja a monarchia egyesülését gazdasági téren Romániával, helyfelen ití a két állam közötti vámsorompót és követeli, hogy a monarchia és Románia között nemcsiak egy állandó jóbaráti viszony tartassék fenn, hanem hogy köztünk egy katonai egyezmény jöjjön létre – és erre méltóztassék figyelni -, de csak azon föltétel mellett, ha a magyarországi románok sérelmei meg fognak szüntettetni.

Az 1892-iki konferencia határozta el a memorandumot, amelyet Bécsbe is vittek. Igaz, hogy eredmény nélkül, sőt a párt tagjai ellen bünper indult meg, amelynek rendjén a koraité egyes tagjai igen súlyos büntetésben részesültek. Ez a konferencia határozta el, hogy a hazai és külföldi sajtó útján felvilágosítja az egész világot a román nép sérelmeiről; ez indította meg azt a rágaknazási hadjáratot, a melyre a múltkor több képviselőtársam is hivatkozott és ennek egyik monstruózus ténye volt azon replika, amelyet a román tanuló ifjúság bocsátott világgá és amelynek eredménye volt azután a replika-pör.

A párt ezen odíózus működésének volt következménye, hogy Hieronymi Károly, akkori belügyminiszter, kénytelen volt a pártot feloszlatni és amikor ugyanezen évben a párt ez ellen tiltakozott, egy újabb miniszteri rendeletet bocsátott ki, finely ma is érvényben van és amelyben 15 napig tartó elzárással és 100 forintig terjedhető pénzbüntetéssel fenyegeti meg lmindazokat, akik a párt működésében részt vennének, vagy a maguk részéről azt elősegítenék. (Felkiáltások a baloldalon: Akkor meg kellene büntetni a miniszterelnököt is! (Elnök csenget.) 1905-ben választói konferenciát tartottak. És ezen választói konferencián a program egy újabb ponttal bővítettett, amennyiben kimondották, hogy a hadseregben a német nyelv uralmát fentartandónak vélik.

Ha végignézzük ezen a programmon és annak egyes pontjain, akkor három momentumot találunk, amely szemünkbe tűnik, az egyik az, hogy úgy a program, mint annak megfelelőleg a pártnak a működése kimerült az egységes magyar állameszme elleni harcban. Kimerült azon követelésekben, amelyek oda irányulnak, hogy Magyarország területi részekre bontassék és az egyes részterületeken a nemzetiségek külön jogokkal ruháztassanak fel. A másik szembeütő momentum az, hogy ezen eszmekörön kívül egyetlen egy eszmét, egyetlen egy gondolatot sem tudott a párt sem a múltban, sem a mai napig produkálni, mely kizárólag a népnek gazdasági, kulturális vagy egyéb működésére lett volna irányítva. A harmadik szembeütő momentum az, hogy az egész programban és azon nyilatkozatokban, amelyek a párt részéről azóta nyilvánosságra jutottak, nincsen említés téve azon esz-

közökről, azon egész hadi szertárról, amelynek segítségével a pártnak ezen programját odakünn az életben valóra váltani törekszenek.

Tulajdonképen nem a program van a pártélt, hanem a párt van azért a programért, amely a történelmi fejlődése folytán évtizedek alatt azon történelmi faktorok ingere és közreműködése folytán keletkezett, amelyek ma is még működés leen vannak, talán niég fokozottabb mértékben.

Ezek a faktorok voltak a múltban a faji ösztön és a faji öntudat, azután pedig az az udvari politika, amely 1691. óta *meg* nem szűnt Magyarországon és különösen Erdélyben a nemzetiségek faji öntudatát, faji ösztöneit felébreszteni, azok kívánságait, aspirációit legyezgetni, hogy ezek segélyével a magyarság erejét megtörje.

Ezekhez a faktorokhoz járult 1861. óta a független román királyság proklamálása és a román országon szervezkedett román társadalomban a nemzeti egységre való törekvés minden erővel. Ma már nem Bécs a vonzópontja ezeknek a román nemzetiségi törekvéseknek és aspirációknak, hanem Bukarest és a román nemzetiségi urak, mikor fontos elhatározások előtt állanak, nem Bécsbe, hanem Bukarestbe mennek tanácsért és azért, hogy nekik útmutatást adjanak. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.)

Hogy mennyire arra törekedett a határőrvidéki katonai ezredek parancsnoksága, hogy a románságban a faji öntudatot felébressze, kifejlessze, annak illusztrálására egy igen rövid kis példát hozok fel. Besztercenaszód vármegyében ma is fennáll és virágzik négy község: Romuli, Parva, Népos és Salve név alatt. Ezek a nevek sem nem magyarok, sem nem románok, sem nem szlávok, úgy, hogy az előtt, aki a történelmet nem ismeri, tulajdonképen érthetetlen, hogy ezek a nevek honnan eredhettek. Valóban ez a négy község négy telepés község, amelyet a határőrvidéki parancsnokság a románokból telepített abban az időben, mikor felállították a határőrvidékeket és ezen neveket azért adták, mert a négy község neve együtt annyit jelent, hogy: *salve Romuli parva népos*, vagyis hogy Romulus utódai, Romulus népe *meg* van mentve a jövő számára. (Derűtség balfelől.)

Ezután a Hora-Kloska lázadásról beszél, a melynek ke-

gyetlensége és azok a vérlázító tettek, amelyek annak folyamán elkövetettek, mind a szociális forradalomra utalnak. E forradalom bizonyos jelenségei mégis aára mutatnak, hogy a népben már felébredt a faji öntudat. Hiszen elég, ha emlékeztetek arra, hogy Hóra magát Dácia királyának nevezte, elég, ha emlékeztetek arra, hogy igen sok vidéken, amikor a császári hadak parancsnoka a népre a „császár”, az „imperátor” nevével akart megnyugtatókig hatni, hogy a nép igen sok helyt azt felelte, hogy: Mit nekünk a császár, mit nekünk az imperátor! Nekünk Dácia királya, Hóra parancsol, aki megparancsolta a magyarság kiirtását!

Mikor 1791-ben a kolozsvári országgyűlésen felolvasta a kormányzék cancellistája az u. n. Supplex Eibellus Walachoriumet, ezt a nevezetes okmányt, a teremben síri csend uralkodott. Egyszerre megkondultak a városnak tüzet jelző harangjai és a Rendek helyeikről fölkelve, az ablak felé szaladtak, hogy megnézzék, hogy a város mely részében ütött ki a tűz. A szintén jelen volt Wesselényi Miklós odakiáltotta, nekik: „Ne szaladjatok, ne fussatok sehová; elég nagy tűz ég ebben a teremben; (Egy van! Egy van! a baloldalon.) elég, hogyha ezt a tüzet eloltani mi leszünk képesek!”

És valóban, t. Ház, mikor ezt a történelmi képet magam elé idézem, nem tudom, min csodálkozzam inkább; azon a mérészségen-e, hogy most ezt a nagy tüzet, amely már két évszázad óta lobog, azt a tüzet, amelyet nemcsak a Magyarországon lakó nacionalista körök szítanak, hanem amelyet szítanak odaát Ausztriában a hivatalos körök, amelyet szítanak most már Ausztria összes népei, szít egy független román királyság; szií egy reánk nézve kedvezőtlen európai konstelláció: mondom, liera tudom, min csodálkozzam inkább: azon-e, hogy ezt a füzet egy pohár viszel akarják eloltani (Egy van! Egy van! balfelől.), vagy pedig történelmünknek azon a teljes félreismerésén, mely megnyilvánul abban a kezdeményezésben, amelynek szemtanúi vagyunk.

Nem fogok hosszasan foglalkozni az 1848-iki eseményekkel (Halljuk! Halljuk! balfelől.); hiszen ezek mindnyájunk előtt ismeretesek; csak arra mutatok rá, hogy az az élethalálküzdelem, mely azokban az években az erdélyi magyarság és a román népfaj között lefolyt, azon követelésenk jegyében küz-

detett meg, amelyeket az 1848 május 15. és 16-iki népgyűlés Balázsfalván állított föl és amelyek a mai román nemzetiségi párt programjával újra azonosak ée identikusok.

T. képviselőház! A májusi események visszahatásaképpen a marosvásárhelyi törvényszéknél alkalmazott román ifjak, élükön Janku Ábrahámval, 1848-ban szükségesnek látták, hogy egy népgyűlésen formulázzák és konkretizálják újra programjukat, követeléseiket a magyar alkotmánnyal szemben. Ez a népgyűlés igen nagy részvétel mellett tartatott meg május 15-én és 16-án 1848-ban Balázsfalván és formulázta 16 pontban azokat a követeléseket, amelyek részben ma is tárgyát képezik a román aspirációknak. Ezen 16 pontból tizenkettőt már akkor teljesített volt a magyar országgyűlés, mert hiszen azok demokratikus, mert hiszen azok magyar nemzeti követelések voltak. Négy pontban foglalhatók össze azok a követelések, amelyek speciális nemzetiségi követelések. Az egyik az, hogy állíttassék helyre Erdély autonómiaja; tiltakoznak az unió ellen; követelik a román nyelv érvényesülését a közigazgatásban, a törvénykezésben és a tisztviselői karban. Ez a népgyűlés küldte ki a huszonöttagú komitét, amely ma is működésben van és küldött még ki Saguim, későbbi érsek-metropolita vezérlete alatt egy küldöttséget a császárhoz, hogy a román nép követeléseit neki átadja. Saguna ezen küldöttség élén Olmützbe is utazott és azon követeléssel lépett föl, nemcsak az erdélyi, hanem az összes magyarországi és bukovinai románok nevében is, hogy a monarchia területén levő összes románság egy autonom területben egyesíttessék, hogy egy külön tartomány, egy román tartomány állíttassék föl, amelynek központja Erdély legyen, ezen tartomány élére külön román törzsfőnök kerüljön s a császár vegye fel „az összes románok császára” címet is többi címei közé. Az elnyomatás éveiben meg nem szűntek ezen követeléseik érdekében deputációkkal Bécsbe fordulni; 1861-ben ráhelyezkedtek az októberi diploma és februári pátens alapjára, bementek a külön erdélyi tartománygyűlésbe s ott az oláh nyelvet tartományi nyelvi rangra emelték; bementek végre a Centralparlamentbe, ahová egyetlenegy magyar ember sem tette volt be a lábát.

De nem folytatom tovább történeti fejtegetéseimet. (Hall-

juk! Halljuk! balfelől; felkiáltások: Nagyon érdekes!) Célja ezen történelmi fejtegetéseknek az volt, kimutatni, hogy az a Program, amelyet a nemzetiségi párt magáénak vall, két évszázad történelmi fejlődésének eredménye, hogy ezt a programot nem Papp György és társai fogalmazták, hanem megfogalmazták nagy és történelmi faktorok, megfogalmazta az erő és hatalom, és a legszentebb meggyőződésem szerint csak az erő és hatalom fogja ezt a felállított programot megszüntetni.

Ezekhez a faktorokhoz 1861 óta hozzájárult még a független román királyság proklamálása. Már utaltam arra, hogy ez a faktor *ma* már sokkal nagyobb szerepet visz a nemzetiségi mozgalminkban, mint a többi. Hiszen ezelőtt pár évvel egy interpelláció keretében rámutattam arra, hogy a román nemzetiségi törekvések, a román nemzetiségi pártnak törekvései, ma már irredentikus jelleggel bírnak. Rámutattam a bizonyítékok egész halmazával arra, hogy ezeknek vonzó pontja ma már Bukarest. Akkor a nemzetiségi pártnak egyes tagjai ezen vád ellen védekezni próbáltak, de egyetlenegy konkrét állítást meg nem cáfolva, általános tagadásra szorítkoztak. Éppen azért, t. képviselőház, felmentve érzem a mai napon magam az alól, hogy újabb konkrét bizonyítékokkal ezen állítást támogatassam, de azt hiszem, hogy ha a miniszterelnök úr hivatást érzett és érez magában arra, hogy a román nemzetiségi kérdést megoldja, úgy nem a paktálás, nem az alku lett volna az út, amellyel e kötelességét teljesíthette volna... hanem első sorban az lett volna a kötelessége, hogy a monarchia mérvadó faktorait felvilágosítsa arról, hogy e törekvések ma már nemcsak Magyarország állami egységét, hanem együtt a monarchia nagyhatalmi *áúámt*, a dinasztia fényét és a monarchiának a pragmatika szankcióban lefektetett területi integritásának elvét is veszélyeztetik.

T. Ház! Eddigi fejtegetéseimben céлом az volt, kimutatni, miszerint ki volt zárva, meggyőződésem szerint naivitás volt azt hinni, hogy ezen az úton a nemzetiségi párt részéről várható az, hogy programját fel fogja adni. Legfőleg az lett volna elérhető, hogy látszólag feladja programjának egy pontját. De csak azért, hogy most már az állam erkölcsi és anyagi támogatásával ugyanazt a politikát folytassák, ame-

lyet a múltban is folytattak. Hogy most már az állam és kormányzat erejének igénybevételével újra folytassák azt a támadó küzdelmet künn a perifériákon, amelynek mi, erdélyi magyarok, szemtanúi vagyunk.

De levonom történeti fejtegetéseim konzekvenciáit: súlyos politikai hibának tartottam, amikor a miniszterelnök úr e tárgyalásokba indult, súlyos politikai hibának tartom azért, mert ahelyett, hogy az illető bécsi köröket és a monarchia hivatott faktorait felvilágosította volna a román nemzetiségi kérdés egész mivoltáról és lényegéről, ahelyett ezen körökben éa az egész világ előtt azt a látszatot keltették e tárgyalások, hogy itt nem kiegyenlíthetetlen ellentétéről van szó, hogy itt nem olyan törekvésekkel állunk szemben, amelyek a magyar faj erejét, a magyar állam egységét, a magyar állam erejét, tehát egy a világpolitikában is igen fontos faktor, a világpolitikában is számot tevő és a szükséges faktor erejét megtörni alkalmasak, hanem csak oly félreértésekről van szó, amelyeket könnyű szerrel, baráti kézzel eliminálni lehet és amely félreértések azért jöttek létre, mert a magyarság zsarnokpolitikát követ. Akaratlanul is azt a látszatot keltette a miniszterelnök úr fellépése és igazolta azoknak a köröknek a fellépését, akik a magyarsággal szemben rágalmakat terjesztenek idebenn az országban és egész Európában. És én attól félek, hogy ez az eljárás igenis hamar meg fogja magát bősülni. Meg fogja magát bősülni, nem a miniszterelnök uror, nem is azon a párton, amely a miniszterelnök úr álláspontját védi, hanem meg fogja magát bősülni a magyar-nemzetnek jó reputációján, meg fogja magát bősülni a magyar állam nemzetiségi politikáján és meg fogja magát bősülni abban a magatartásban is, amelyet a nemzetiségek velünk a jövőben követni fognak.

Tovább megyek a kritikámban. A miniszterelnök úr nemcsak azt a reményét fűzte a tárgyaláshoz, hogy ezen az úton a román nemzetiségi párt rááll az egységes magyar állam-eszme »alapjaira, hanem azt a reményét is fűzte tárgyalásaihoz, hogy ezek az urak elfogadják a dualizmust, ráállnak annak alapjára és velünk közösen védik meg ezen alapokat azokkal a körökkel szemben, melyek részéről újabb támadás várható a magyar állami egység ellen.

T. képviselőház! Mindnyájan és minden gondolkozó magyar ember látja és érzi, hogy ezen körök részéről a dualizmus és a magyar államegység elleni újabb támadás készítették elő. Mindnyájan kell, hogy érezzük, hogy iolenis nagy és nehéz küzdelmeknek állunk az előestéjén.

Minden magyar ember látja, hogy nehéz küzdelmek előtt állunk, de nem erősödünk, ha a nemzetiségekkel paktálunk. A helyzetet pesszimiztikusan látja és szükségesnek látja a veszély előtt a magyarságot szervezni. Arról van szó, hogy az az áldatlan harc, mely két éve tart, megszűnjön. A magyar nemzet egyesítése az egyetlen mód a megerősödésre. Közömbösség vett erőt az egész magyar közéleten, mert utálattal fordult el a politikától. Ideje, hogy meghozzák az áldozatot a veszélyek elhárításának. Kötelessége ez a túloldálnak, mert a történelem eseményei hamar követelhetik azt. Kérde, ha a miniszterelnök minden vágya teljesül, ha a románok lemondanak ós- elfogadnak, vajjon kaptunk volna-e ellenszolgáltatást! Kérde, mily garanciát bir larra, hogy mások nem folytatták volna-e a programot, melyet a komité mostani tagjai folytatnak¹? Minő garancia van arra, hogy megszűnik a politika odakint, minő garanciája van arra hegy megszűnik a támadó jellegű birtokpolitika! Vajjon megszűnik a románok terrorisztikus iskola-politikája! Hiszen a románok célj a az elrománosítás. Van-e garancia arra, hogy a gyűlölködő nacionalista szellem, melyet minden román intézményben támogat a nemzetiségi párt, a komité, megszűnik! Ha erre a miniszterelnök nem kapott és nem is kaphatott garanciát, sikkor az egúlj paktum nem lett volna egyéb, mint egy ajándék az államtól a magyarság rovására. A miniszterelnök most még engedmények nélkül aka;r engedményeket adni. Tisza sem tárgyalásai előtt, sem alatt nem látta szükségesnek az erdélyi magyarság gazdasági ismerőit megkérdezni. E helyett szóba állott és elismerte a román nemzetiségi pártot és komitét, mely ellentétben áll a magyar alkotmánnyal, mely az utolsó napig is a büntető törvénykönyvvel jutott ellentétbe. A szerencsétlen erdélyi magyarságot még színleg se kérdezte. Ezzel megsértette az erdélyi magyarságot; erről a helyről tiltakozik ez ellen. Tiltakozik az unie eszméje nevében, mert apáink azért alkották, mert nem gondolhatták, hogy szóba állhatnak valaha oláhokkal, vagy

ellenségeinkkel, anélkül, hogy megkérdéznének bennünket erdélyi magyarokat. (Az ellenzék hosszan és zajosan éljenzi a szónokot.)

Az általános bíráló után az engedmények bírálata téri át. Két általános megjegyzést óhajt tenni. A miniszterelnök Apponyinak adott válaszában azt mondta, hogy mintán egyes részletekre vonatkozólag hallgatott, bizonyára, egyetért vele. Előre kijelenti, hogy bár nem tér ki minden részletre, nem ért egyet egyikkel sem. A miniszterelnök továbbá azt mondta, hogy az ellenzéki és erdélyi sajtó gyermekes rémlátásait ne fogadják komolyan. Az erdélyiek nem gyermekes rémlátással vannak, csak türelmesek, méltóságtartóan tartják a tárgyalásodat. Sajnos, ezek az aggodalmaik beváltak. Helyes, ha az erdélyiek minden kis mozdulathoz ragaszkodnak, mert hiszen kis-szerűek a viszonyok, az erdélyi magyarság helyesen teszi, ha ragaszkodik pozíciójához és tartózkodik minden engedménytől. (Zajos helyeslés a haloldalon.) Áttér az egyes engedményekre. A román nemzetiségi párt elismerése az első pont. Nézete és felfogása szerint nem szabad elismerni oly pártot, mely a magyar alkotmánnyal ellentétben áll. Hivatkozik Hieronymira, aki újabb rendeletben 15 napi elzárást és 100 forint büntetést szab ki arra, aki a párt érdekeit előmozdítja. Ha ezt végre akarnók hajtani, akkor a miniszterelnököt; kellene 15 napra elítélni. A köztársasági párttal szemben, mely pedig igen veszélytelen, eljár (szigorral a kormány és a párttal, mely a büntetőtörvénykönyvvel állandóan szemben áll, paktál, szóba áll, elismeri, annak engedményeket ad. Nem helyesli továbbá, hogy az adminisztrációban a román nyelv tudását tegyék kötelezővé. Ez megbontaná a tisztviselői kart és a tisztviselők elhelyezkedése, kinevezése szempontjából a román szempont jutnia érvényre. A beadványok román nyelvűségében semmi eredményt nem lát, csupán aggodalmainkat súlyosbítja a dolog. Aggodalmas továbbá, hogy a tárgyalások nyelve a beadványok nyelve legyen. A gazdasági kérdések tekintetében helyes és szükséges, hogy a magyar állam a gazdasági érdekeket egyformán, nemzetiségi különbségek nélkül támogassa. De a gazdasági egyesületek támogatásávjál homlok-egyenest ellenkező állásponton van, mert ezek a román nemzetiségi párt fenhatósága alatt ellenünk dolgoznak. Saját

pénzünkkel ellenségeinket tápláljuk. A telepítések kérdésében hogy állunk? Midőn szemtanúi vagyunk a magyar birtokok óriási módon idegen kézre való jutásának, a miniszterelnök azt mondja, hogy telepítési politikánk nem agresszív. Ezt csak akkor lenne szabad mondani, ha a románok sem folytatnának agresszív politikát, birtokainkat nem szednék el. Első esetben, hogy erről a miniszterelnök tudomást vesz, kijelenti azonban, hogy a Tisza álláspontja merőben ellenkezik a valósággal. Hivatkozik a külföldi államok telepítési politikájára, különösen Németországra, hol az ország északkeleti részében történtek eredményes telepítések. Ugyanezt látjuk Angliában és Oroszországban is. Mivel akarja tehát a miniszterelnök a védelmi munkát pótolni. Azt mondja, hogy a kisbirtokos osztály propagatív erejére számít. (Derütség a baloldalon.) Az erdélyi kisbirtokososztály viszonyaira, ha csak egy pillantást vetünk, nyomban látjuk, hogy a miniszterelnök kijelentései mily légből kapottak. A pentes adatokkal azt mutatja ki, hogy az utolsó öt évben évenként 10 millió korona értékű kisbirtokot adtak el magyar kézből. Az altruista bankhoz nem jelentkezik vevő, nincs magyar kisbirtokos vevő. Ha a miniszterelnök lemond a telepítésről, lemond a kisbirtokosság érdekeiről. Ez doktriner álláspont, amely nem állhatja meg a helyét. (Helyeslés a baloldalon.) Tovább fűzi fejtegetéseit. Nem tartja helyesnek a kultúrpolitika teljes megváltoztatását azért, mert az egyes vidékeken sérelmes. A magyar kultúrpolitikának a román nemzetiségi kérdésben az lehet az álláspontja, hogy az állami iskolák és a románság összebékítésére nem szabad oly intézkedéseket tenni, melyek a felekezeti iskolákat úgy megerősítik, hogy az állami iskolák egész feleslegesek lesznek rájuk nézve. Az 1907. törvénycikk helytelen magyarázatával és helytelen végrehajtásával nem érthet egyet. A tanfelügyelők máris helytelenül hajtják végre a törvényt, az állami pénze bőségszaruból hull az érdemtelen felekezetiekre. Annak, hogy a román nyelvet bizonyos mértékben tanítsák az állami iskolában, föltételt kell szabni, csakis olyan vidékeken lehet végrehajtani, ahol erre tényleg szükség van. A miniszterelnök békülési rohamai odáig jutnak, hogy a felekezeti iskolákban lehetetlennek tartja a magyar nyelv tanítását. Erdélyben 540 községben a magyar gyerekek felekezeti

iskolákba kötelesek járni és így magyarul nem tanulhatnak, így eloláhosodnak. Mikor majd itt állami iskolákat állítanak fel, nem lesz magyar tanköteles. A gimnáziumok kérdésében nemcsak kapacitált, hanem oly engedményeket adott a miniszterelnök, melyek saját nézetével is ellentétben állanak. Kijelenti ezt az állítását Tisza István beszédéből. Azt hiszi, ennyi is elég annak igazolására, hogy ha a miniszterelnök nem is jutott ellentétbe az alkotmánnyal, az alkotmány mögötti erőket gyengítette. Az erdélyiek aggodalmai igazoltak. A tárgyalások nem szünetelnek, újra fölvetetnek és újabb engedmények esikartatnak ki. A miniszterelnök kijelentette, hogy nem hajtja végre a nemzetiségi törvényt. Ezzel a legsúlyosabb bírálatot mondta önmaga ellen a miniszterelnök. Aki másodsor is becsapatja magát, annak balek a neve. (Zajos helyeslés a baloldalon.) Bucsut mond a paktumtárgyalásoknak, nem azzal a hangulattal, amivel a miniszterelnök, aki, úgy látszik, igen kellemes órákat töltött a románokkal. Egy illúzióval szegényebb lett, mert a miniszterelnöknek a választói jögnál a nemzetiségi kérdésre vonatkozó kijelentései megsemmisültek előtte. A miniszterelnök Apponyival szemben a kibékülési kísérleteket alkalmasnak mondta a félreértések eloszlatására. Kijelenti, hogy a tisztességes közigazgatás enyhíti a kérdést, de a nemzetiségi politikánkat csak akkor intézhetjük el, ha évtizedeken át erőviszonyainkat gyarapítjuk. Ennek becsületes, tisztességes kormányzat az előfeltétele és hogy egy lépés ise történjen az ország keleti felében a magyar-Sílg gyöngítésére. Miután a miniszterelnök mindkét hibát elkövetne, nem fogadja el válaszát. (Az ellenzék hosszasan ünnepli a szónokot, lelkesen tapsol és éljenez.)

Elnök félhárom órakor egy óra szünetet ad.

Szünet után *Juriga Nándor* (tót nemzetiségi) szólalt fel. Azt fejtegeti, hogy a politikai magyar nemzetet nemcsak a magyar nemzetiség alkotja...

Szász Károly elnök figyelmezteti a szónokot, hogy ebben az országban magyar nemzetiség nincs, hanem van magyar nemzet. (Helyeslés „balról.”)

Juriga Nándor: A nép jog megtagadása az, ha valaki kifogásolja, hogy egy kormányférfi szóba áll a nép képviselőivel. Kifejti azután, hogy az egész nemzetiségi kérdést és a

béke akadályát az okozza, hogy már az alapfogalmakban félreértések vannak. Minden félreértés a nemzet és a nemzetiség fogalmának más-más magyarázatából származik. Mi a nemzet? Leghelyesebb a szónak tartalmát nyelvbölcseleti alapon keresni. A nemzet és nemzetiség egy alanynak különböző formájú kifejezése. A nemzetiségi kérdés elsősorban nyelvkérdés, a kultúra kérdése. Hosszasan ismerteti a nemzetiségi kérdést a külföldön és azt a következtetést vonja le, hogy a nemzetiségieket sehol sem tudták elnyomni. Az ellenzék maradi, mert nem a természettudomány, nem a szociológia és a bölcselet alapján áll. Azért vetette fel gróf Tisza István a nemzetiségi kérdést, hogy megmutassa Európa előtt, hogy az ellenzék maradi, reakciós. (Nagy zaj a baloldalon Felkiáltások: Ezt maga sem hiszi el!) A nagy német és nagy orosz tenger között a magyar államnak az volna a hivatása, hogy egy nagy független államban egyesítse az itt lakó különböző népeket”. Vezetőjük, bírójuk lehetne, mert a magyar megmutatta sokszor, hogy bátor, vitéz, tud élni és halni, örül, hogy Tisza oly bátoi kézzel rátért a nemzetiségekkel való egyezkedésre, mert ez a jövő álláspontja. Kéri Tiszát, hogy maradjon meg ezen az úton és ebben a reményben a miniszterelnök válaszát tudomásul veszi.

12-én *Beöthy Pál* elnök háromnegyed tizenegy órakor nyitja meg az ülést.

Sárghy Gyula az első szónok az ellenzéki oldalon. Gróf Apponyi Albert nagyszabású és az egész kérdést kimerítő beszéde iránt teljes elismeréssel adózik. Ebből a hatalmas beszédből óhajt kiindulni, leszögezvén a miniszterelnök tévedéseit, rámutatván helytelen álláspontjaira. Erre a beszédre nem adott kimerítő választ a miniszterelnök. Nem adott megnyugtató feleletet a kerületek beosztásáról és a telepítés kérdésében sem. A telepítési akció tekintetében homlokegyenest szemben áll az ellenzék a kormánnyal. Az ellenzék követeli az aktív telepítési akciót, mert meggyőződése, hogy a magyar nemzeti érdeknek megfelelő telepítési politikát csak az állam irányításával és hathatós támogatásával lehet folytatni. A miniszterelnök nem egyezik Apponyi álláspontjával az iskolai kérdésben.

Szterényi József államtitkár egy túlzó román képviselővel állott szemlén a koalíció idejében és az államtitkár ezer szavazattal győzött. Közben a túlzó román meghalt és az időszaki választásokon, midőn egy a magyarság kebelében elhelyezett román, Siegescu József lépett fel Szterényi Józseffel szemben, Siegescu győzött nagy többséggel. Minek tulajdonítható ez! Annak, hogy az Apponyi-féle iskolatörvény az összes pópákat, tanítókat a magyar érzelmű román mellé hangolta. Gróf Apponyi Albert a magyar nyelvnek az oktatásban való érvényesülése tekintetében is kimutatta, hogy ez – úgy, amint ő kontemplálta – sem a vallásos érzületre nincs hátrányos hatással, sem pedig másrészt az anyanyelvnek a vallás-oktatásban való érvényesülését nem gátolja meg. Más volna, lia Apponyi azon az állásponton lett volna, hogy a vallásoktatás kizárólag csak az állam nyelvén eszközendő. De hiszen kimutatta, hogy még a felsőbb oktatásban is érvényesülhet azért a tanulók saját anyanyelve is. De mit szólnak a miniszterelnök úrnak a magyar címer kérdésében gróf Apponyi Albert állás pontjával és az 1907. évi XXVII. törvényekben foglalt intézkedésekkel szemben elfoglalt eltérő, ellenkező álláspontjáról! Ez a törvény elrendeli, – ha jól emlékszem, 37. szakaszában, – hogy a magyar címer nemcsak az állami, hanem a szorosabb Magyarországhoz tartozó összes iskolákon elhelyezendő. A miniszterelnök úr ennek, épp úgy, mint az eskünek, nem tulajdonít gyakorlati jelentőséget, sőt az előbbit nagyon gúnyos lekicsinyléssel fogadja.

A címer az általi egység és az állami szuverenitás jelvénye, amely azelőtt, még az ő boldogolt atya idejében, oly kegyeletben és tiszteletben részesült, amely méltó volt annak jelentőségéhez és fontosságához, mert, mikor Horvátországban a magyar címet – ha jól emlékszem – az államvasutak épületéről sértő kezek lerombolták, akkor a közös hadsereg! asszisztenciája, katonazene mellett, teljes ünnepséggel helyezettett az vissza, mert ebbe az állami szuverenitás sérelmét játták akkor! (Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.) Ma pedig a miniszterelnök úr egészen úgy nyilatkozik, mint azok, akikre az 1879: XLI. t.-e. 39. szakasza kéthónapi elzárást és 300 forint pénzbüntetést szab ki. Ha csak pár év előtt mert volna egy miniszterelnök, vagy akármilyen miniszter ilyen nyilat-

kozat tenni a Házban, ha ilyen kicsinyléssel mert volna nyilatkozni, meg vagyok győződve, hogy az összes pártok karöltve közreműködtek volna arra, hogy 24 óráig se maradjon a miniszterelnöki, avagy akármelyik miniszteri székben. Ez mutatja egyrészt a t. miniszterelnök úr nemzeti érzékének sivárságát, de mutatja másrészt azt is, hogy a magyar közéletben már hová sülyedt le a nemzeti érzés. Mikor az a többség, amely a miniszterelnök háta mögött ül, támogatja az ilyen beszédet, amely a magyar címerrel, mint a magyar nemzeti szuverenitás jelvényével szemben olyan nagy sérelmet követett el és azt tapsviharral és hosszú éljenzéssel fogadja.

Ezeket tartottam szükségesnek gróf Apponyi Albert távollétében, aki betegség által van hátráltatva abban, hogy a miniszterelnök úrnak az ő beszédére adott válaszát kellőleg méltathassa, kifejteni és ezekben kimutatni, hogy az igen t. miniszterelnök urat gróf Apponyi Albert képviselőtársaim álláspontjától egy teljesen áthidalhatatlan úr választja el. Úgy politikai, mint az erkölcsi felfogás kérdéseiben és a nemzeti állam kiépítésének követelményei tekintetében egy egész világ választja el őket egymástól és azt hiszem, bennünket is, úgy tőle, mint a t. túoldal felfogásától. Azt hiszem, nem kell tartanom attól, hogy gróf Apponyi Albert t. képviselőtársam e tekintetben rámcáfol; meg vagyok róla győződve, hogy most jelzett felfogással teljesen egyetért. Ezen bevezetés után áttérek, t. Ház, felszólalásom tulajdonképeni tárgyára, a miniszterelnök úrnak Bujanovics Gyula t. képviselőtársam interpellációjára adott válaszára és itt a Házban tett további kijelentéseire s az ő álláspontjával szemben a magam álláspontjának a kifejtésére. Elismerem, hogy vannak a t. miniszterelnök úr válaszában olyan részletek, amelyek magukban véve egészen helyesek, amelyeket részünkről mi is akceptálhatunk, amelyeket már gróf Apponyi Albert t. képviselőtársam is érintett. Nem óhajt részletesen foglalkozni a miniszterelnök válaszával. Kijelenti azonban, hogy a választ még akkor sem fogadhatná el, ha álláspontjaik teljesen kongruensek lennének. Azért nem, mert oly komitéval bocsátkozott tárgyalásokba, melyet Hieronymi Károly elítélt, amely az alkotmányal szembe helyezkedett. Nem óhajt foglalkozni az előző kormányok nemzetiségi politikájával. Csupán Wekerle politika-

jára mutat. Wekerle a komitét nem ismerte el, hanem más formákban, mint magánemberekkel, illetve az egyházi vezetőkkel, tárgyalt velük. Kossuth Ferencre hivatkozik, aki kijelentette, hogy a Mihályi Tivadarhoz intézett levele nem jelenti a nemzetiségi párt elismerését. Nagyon nagy különbség van az egyenrangú félként való tárgyalásokba bocsátkozás és a között, ha mint magánemberekkel érintkezünk. Lealázkodást lát abban, hogy a miniszter a.zt mondja, hogy sajnálja: hogy az eszmecserék eredményre nem vezettek. Hiszen az eszmecserék eredménnyel jártak: itt vannak az engedmények. Nem szabad a szavakkal játszani; hisz ez komédia. A nemzetiségek valótlan hírekkel- árasztják el a külföldet elnyomásukról. Meggyőző érvekkel fejt ki, hogy a nemzetiségeknek Magyarországon van a legjobb dolguk. Hivatkozik a külföldi országok nemzetiségi elnyomására, Romániában élő honpolgáraink helyzetét kellene a külföld elé vinni. Rámutat és éles világításba helyezi a román agitátorok munkáját. Akármily csekély nemzeti érzéssel bíró miniszterelnök legyen valaki, ilyen tárgyalásokba nem szabad bocsátkoznia. Mert a nemzetiségek nem akarnak lemondani céljaikról, céljuk az, hogy államot alkothassanak az államban és meggyöngítsék európai konifragáció esetére nemzetünket. A miniszterelnök csak étvágyat adott nekik. A románok célja nem a mérséklés, hanem a túlzó álláspont nemzeti egységünk ellen.

Ebben az országban jogfosztásokról nemzetiségi kérdésben, szó isem lehet. Sajnos, a közkormányzat terén sok sérelem van és jogfosztás, de nem a nemzetiségek, hanem éppen a magyarokkal szemben. A polgári jogok gyakorlásánál, a választásnál működik a terror. A túlzó románok panaszkodnak, hogy elnyomják őket, nincs terjeszkedési tehetségük. És ime, mit látunk, tisztelt Ház, egész sereg elrománosított község van, ahol a nevek még magyarok. Ezekben az elrománosított emberek sokszor túlzó románok és éppen a t. Házban is vannak ilyen renegátok. A miniszterelnök nagyon csalódik, ha azt hiszi, hogy a román nemzetiségi koinité tagjai, akik föntartották maguknak a szabad kezét, tartózkodni fognak. Talán azok, akik a lminiszterelnökkell tárgyaltak, egy időre mérséklük magukat, de a lelkiismeretlen izgatók munkája nem szűnik meg soha. Azt bizonyítja kitűnő alapossággal a román lapokból,

hogy újabban ezek az orgánumok még hevesebben izgatnak, követelődznek. A magyarság – fűzi tovább a szónok emelkedett szavait, – mindig megadta a jogokat a nemzetiségieknek. 1848-ban fölszabadították a magyar és oláh jobbágyokat egyaránt és mi történt, tisztelt uraim! A nemzetiségiék, a románok, féktelenül öldösték a magyarokat Erdélyben. Így fizettek a hálátlanok a jogokért, ez volt az izgatók munkája.

Áttér a dorogi püspökség ügyére, idézvé az oláh lapokat, amelyek elég szemérmetlenek a merénylettel kérkedni, hencsenni. Lendületes erővel fejt ki, hogy az ellenzék mindig küzdeni fog az egységért a nemzet kebelében. Az igazságos köz-igazgatásban látja a nemzetiségek beolvasztásának módját. Hivatkozik gróf Károlyi Gyula interpellációjára a főrendiházban. A miniszterelnök ennek kapcsán elismerte már némileg a külföldi kapcsolatot. A többség lelkiismeretére appellál, kéri a kormányt az utolsó órán, álljon meg az úton, amely a nemzeti egység megbontására vezet. Fölolvassa lendületes szavait, amellyel a isajtójavaslatnál elmondott beszédét végezte, melyben, mint Coriolanust, visszalépésre inti Tisza Istvánt, álljon meg a rombolás útján. Nem fogadja el a választ.

Mán Lajos arra hivatkozik, hogy a miniszterelnök február 20-iki beszéde a nemzetiségi kérdést teljesen megvilágította; e beszéd után a nemzetiségek többé nem is panaszkodhatnak, hogy ők el vannak nyomva. Apponyi Albert gróf is kifejtette, hogy ő is óhajtja a nemzetiségi békét; de ha valaki békülni akar, akkor az a legelső dolog, hogy szóba álljunk azokkal, a kikkel békülni akarunk; érthetetlen tehát Apponyinak az az álláspontja., hogy magát a tárgyalás tényét is kifogásolja, örömmel konstatálja, hogy a miniszterelnök hazafias és bátor föllépésének nyomában a nemzetiségi ellentétek enyhültek; de elismerését fejezi ki azoknak a románoknak is, a kik a miniszterelnököt nemes törekvésében támogatták. Bizonyosnak tartja, hogy ennek a politikának, ha nem is azonnal, de meglesz az eredménye. A szóló mondhatja, hogy a románok között nagyon sokan vannak, akik a régi iskolának hivei és akik szintén óhajtják a testvéri békét és egyetértést a magyarokkal. Bethlen gróf tegnapi beszédével szemben, nyilatkozatot olvas föl annak bizonyosságára, hogy a románok között is nagyon sokan voltak, akik nem voltak oly rossz hazafiak, mint

a hogy őket Bethlen gróf tegnap feltüntette. A miniszterelnök válaszát tudomásul veszi. (Éljenzés jobbról.)

Désy Zoltán szólalt fel ezután. Elfogadja mindazt, amit gróf Bethlen István elmondott. Ismét hangoztatja azt a régi nézetét, hogy kár együtt tartani ezt a Házat. Legjobb volna fölösztatni. Ha részt vesz a vitában, ezt parancsolja a múlt. A román néphez a becsülés, tisztelet számai fűzik. Előre tudott a paktumtárgyalásokról, de nem akart a dologba beleavatkozni. Bárhogy tisztelje is a románokat, nem lehet a rokonszenve akkora, hogy a tárgyalásban, mint a másik licitáló felet, támogassa őket. Ha visszatér a dolgok eredetéhez, azért teszi, mert egyes dolgok nélkül nem érthetők. A románok 48-iki követelése azoknak egyenjogosítására szorított és ha ezt a kérdést előzőleg megoldották volna, sok keserűséget el lehetett volna kerülni. Bámutat arra a körülményre, hogy nemcsak a román nép volt kizárva az erdélyi alkotmány által, hanem a magyar nép nagyrésze is, hiszen csak a magyar nemesség és a városi polgárság szabadított fel. Az a kívánság azonban, amit a románok a balázsfalvi gyűlésen követeltek, hogy a román mint nemzet elismertessél: és hogy nyelvi területek szakítottassanak ki számukra, az egységes népképviseleti alkotmányba nem fért bele. De jöttek szomorú idők, amikor lelkiismeretlen államférfiak mindent ígértek a nemzetiségieknek s a német nyelvet erőszakolták a magyarra és a nemzetiségekre egyaránt. Ezek a lelkiismeretlen államférfiak akadályozták meg azt, hogy a tárgyalások sikerrel járhasanak. Eljutottunk az 1868. évi XLIV. t.-cikkhez, amely egységes területet, egységes törvénykezést és joguralmat állapít meg. A törvény keresetül ment s jogegyenlőséget kapott minden ajkú polgár s a törvény kimondja, hogy az ország minden ajkú polgára csakis egy nemzetet,, egységes és osztatlan magyar nemzetet alkot. Aza vita tehát, amely a federatív és az egységes állam között folyt, lezáródik az 1868. évi XLIV. t.-c. megalkotásával. A román kívánságok bármily jogosak lehettek 1848 előtt, épp oly jogosulatlanok a 68-iki törvény útján. Ezek tehát lezárt akták. Az 1868. évi XLIV. t.-c. nem érte el a közmeignyugvást.

Eljutottunk 1887-hez, amikor a románok kimondották a passzivitást. A legnagyobb szerencsétlenségnek azt tartja hogy hosszú évtizedeken át nem tárgyalták ezt a kérdést a

képviselőházban. Ehelyett a nemzetiségek a külföldre vitték kívánságaikat. Állapítsák meg, mit jelentenek a, 68-iki nemzeti törvény intézkedései és azokat aztán végre kell hajtani, tekintet nélkül a románok vagy a túlzók magatartására. De nem nyughat ik meg a miniszterelnök eljárásában, mert ezzel a törvény intézkedései a küzdelem hevében versengés eszkö-zévé sülyedhetnek s odáig nem szabad mennünk, hogy a törvény hatalmi érdekek kielégítésére használtassék föl. Nem fél a kultúrák szabad versenyétől, mert bízik a magyar kultúra erejében. A közigazgatás bírálatára tér át ezután és felhábo-rodással állapítja meg, hogy ma olyanok a viszonyok, hogy a léggorruptabb tisztviselőt felmentik s a legbecsületesebbet el-ítélik. (Igaz! Úgy van! a baloldalon.)

Elmondja, hogy alispán korában Szolnok-Dobokában a nemzetiségek nevében Mihályi Tivadar fölkereste. Mondha-tom – úgymond – a legszégyenteljesebb perce volt életem-nek, mikor előterjesztette kérését, amely szórói-szóra így hang-zott: Bánjék emberileg a mi népünkkel. Sajnos, meggyőződ-tem, hogy erre a kérésre szükség volt. Ezek a bajok mindnyá-junk bajai, mert nemcsak az ő népével bántak így, más néppel is. De el kell képzelnünk a nemzetiségi eszmék centrifugális erejét, el kell képzelnünk, hogy mindezek a bajok, mindezek a nyomorúságok micsoda hatást gyakorolnak annak az állam-polgárnak a lelkére. Élelmét Amerikában szerzi meg, a nép-jogok, szabadság körében él, és amikor visszajön, – ezek nem mesék, amiket elmondottam, szomorú valóságok – akkor eze-ket a viszonyokat találja idehaza. Az idők sokat változtak ezen a téren, elismerem. De azért még mindig ott állunk: óriási a teendő mindezek a területeken. És éppen nálunk, a legna-gyobb a teendő. Mert mentől nagyobb a centrifugális erő, an-nál nagyobb kell, hogy legyen a jognak, a jobbiztonságnak, az anyagi és erkölcsi jólétnek az ellensúlyozó ereje. (Taps a bal-oldalon.) Nem tudom másképp a nemzetiségi kérdést megol-dani, mintha olyan helyzetbe hozom Magyarországon őket, a melynél jobbat, legalább is a közeli környezetben, nem talál-nak. (Taps a baloldalon.)

És itt térek rá arra, amire a miniszterelnök úr is hivatko-zott és amiről ismételten nyilatkozott, t. i. a-választójog kérdé-sére. Azoknak a panaszoknak, azoknak a sérelmeknek, amelye-

ket a románok emeltek, kilenczted része a választási visszaélésekre vonatkozik. Áttanulmányoztam memorandumaikat, programmjaikat és egyet látok: lépten-nyomon ezt a panaszt: korrupció és erőszak a választásoknál. Kezdi az anyagi választói jogon és kimutatják és igazuk volt, hogy az általuk lakott terület legnagyobb részére kivételes rendszabályok állapítottak meg. Folytatják az eljáráson; ők azt hitték, hogy az is kivételesen csak rájuk szól és vázolják ezt az eljárást, mint Scotus Viator. Nem az a baj, hogy itt járt Scotus Viator, hanem, hogy látott olyan dolgokat, amelyeket szégyelni kell. Nem vagyok hajlandó Scotus Viator politikai nézetével még csak foglalkozni sem, annál kevésbé azonosítom magam vele, de sem én, sem az egyén, sem a társadalom nincs védve az ellen, hogy váciakat ne emeljenek ellene. De egy kell, hogy meglegyen, nevezetesen, hogy azok a vádak ne legyenek igazak. Es bocsánatot kérek, nem szabad erre a térre lépni Magyarországnak, amelyet évszázados múltja kötelez a törvénytiszteletre és a jogmegbecsülésre. Jöhetnek döntő momentumok, amikor törvény, jog, jogbiztonság mind semmi, mert az állam létéről van szó. De egy állam, amelyet állandóan a suprema lex alapján kormányoznak, vagy végveszéllyel küzd, vagy kormányfőiről nem éppen ütök meg azt; a mértéket, amelyet meg kell ütni. (Taps a baloldalon.) A nemzetiségeknek csak egy kívánságuk lehet, hogy ee különleges jogszabályok ne állíttassanak fel rájuk nézve, sem a kerületek kikerekítésénél különleges eljárás velük szemben ne alkalmaztassak. Az az eljárás, amely egyformán mér magyarnak és nemzetiiségnek, semmi oldalról meg nem támadható és az egyedüli helyes.

Tisza István: Nagyon helyes!

Désy Zoltán: De van ennek a kérdésnek egy másik lényeges része s ez a nemzetiségi kérdéssel, specialiter a román nemzeti kérdéssel, függ össze.

A románság a maga egész gondolatmenetében a múlt bizonyos keserűségeit tükrözteti vissza. Annak a 48 előtti múltnak keserűségét, amikor nagy tömegeik jobbágyminőségben lakták ezt az országot. A román nép predesztinálva van a demokráciára. Nem is lehet egyéb, mint demokrata, mert nincsen arisztokráciája.

Végzetes baj az, hogy a demokráciának egyik lényeges posztulátuma megint a nemzetiségi alkotmányjogi kérdéssel szemben lépett fel. De azért az, hogy a demokráciára szükség van, hogy a demokrácia ereje megold még más minden kérdést, melyet most egyetértőleg akarunk megoldani, ezen az igazságon semmit sem változtat. Mi nem akartunk külön tárgyalásokat; mi azt akartuk, hogy bejöhessen ebbe a Házba mindenki, aki törvényes alapon, szellemi és erkölcsi képességénél fogva bejöhet és ezáltal elintéztünk volna sok mindent és így a nemzetiségi kérdést is. A miniszterelnök úrnak azonban amiatt, mert a demokráciának útjába állott, kellett, hogy folytassa ezeket a tárgyalásokat a román párttal és kellett volna, hogy folytassa azokat a többi pttokkal is.

A kérdés, szerintem, röviden így áll. A román nemzetiségi kérdésnek különböző okai, különböző elemei vannak. Sajnálatomra, a legkevesebb súlyt tulajdonítom a nemzetiség eszméjének magának. Elismerem ugyan hatását, de sokkal nagyobb hatást tulajdonítok azoknak, amik itt pro et kontra történtek, azoknak a bajoknak, amelyek előállottak. Ezek ellen a bajok ellen szorosán magának a nemzetiség tekintetében nem tudjuk más panaszát, nem tudjuk más megoldását, mint ráállani arra az alapra, amelyre Deák Ferencz állott rá, az 1868. évi XLTV. t.-c. alapjára és annak ma is érvényben levő részét végrehajtani. Végrehajtani pedig nem kormány tetszés, vagy nem tetszés, hanem kötelező törvényt magyarázat alapján. De, azt hiszem, felesleges jó maga viseletért adni valamit, mert én azért nem adnék semmit, sem az egyik pártnak, sem a másik pártnak, hanem adom azért, mert az közérdek s akkor pedig megadom abban az esetben is, ha bármiképp viseli is magát egyik, vagy másik faj ebben az országban. A bajok többi részét együtt kell orvosolni saját bajainkkal, ennek pedig egyetlen egy orvossága van: demokrácia és jogállam. Ezt az országot a törvényesség tartotta fenn eddig; mikor erről az alapról lelépett, a nemzetiségek és a magyarok egyaránt az örvénynek mentek neki. (Élénk helyeslés, éljenzés és taps a baloldalon. Szónokot számosan üdvözlük.)

Berzeviczy Albert azzal a kijelentéssel kezdi beszédét, hogy felszólalásában mellőzi a rideg pártszempontokat, mert egyetért Bethlen István gróffal arra nézve, hogy a nemzeti-

ségi kérdés végleges megoldása csak a magyarságnak egyetértése által biztosítható (Helyeslés jobbfelől.) és mert még a jelen viszonyok közt sem szeretné egészen kizártnak tekinteni azt, hogy a kérdés lényegére nézve, vagy legalább a kérdés némely részére nézve egyet tudjunk érteni. (Helyesls jobbfelől.)

A miniszterelnök szóban forgó akciójának megítélésénél nem zárkozhatik el attól a vezető szemponttól, hogy ő köztudomás szerint, évek óta mindennemű, a nyilvánosság előtt tett nyilatkozatában következetesen ezt, az ebben az akcióban megnyilvánuló fölfogást vallotta a nemzetiségi kérdésről általában és a román kérdéstről különösen. (Úgy van! a jobboldalon.) Mikor miniszterelnökké lett, a szónok meggyőződése szerint, rá nézve morális lehetetlenség volt e kérdésnek moist már hivatalos, felelős hatáskörben való fölvétele elől kitérni. (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.) Még csak az időpontot megválasztania sem állott módjában, és éppen azért teljesen alaptalan az a vád, mintha a miniszterelnök, aki ezt a kérdést és ezt a programot úgyszólván magával hozta a miniszterelnöki székbe, bármily külső körülmények nyomása alatt vette volna azt kezébe, (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)

Hogy az időpont ezekre a tárgyalásokra nézve nem volt kedvező, ebben teljesen egyetért a szóló Apponyi Albert gróffal. Azt gyakran tapasztalhatjuk, hogy ha valamely nemzeti állam a politikában nagy sikereket ér el, ha nemzetközi pozíciójában emelkedik, ezt az illető nemzetnek másutt lakó fajrokonai rendszeren úgy érzik, mint a maguk sikerét, habár, azt hiszem, nagyon kevés joggal, és hogy az ilyen nagy sikerek ezeknek a faj rokonoknak önérzetét szintén megnövelik; kívánságaiknak, törekvéseiknek nagyobb lendületet adnak. (Úgy van! a jobboldalon.) Ez történt meet is, a mikor Románia az európai s különösen a balkáni politikában tagadhatatlanul nagy sikereket ért el, és α mikor Románia pozíciója nemzetközi szempontból igen jelentékenyen emelkedett.

Ez befolyásolta a kimenetelre nézve kedvezőtlenül hazai románjaink állásfoglalását. Másrészt a miniszterelnök abban a nehéz helyzetben volt a külpolitikai konstelláció következtében, hogy ki kellett magát tennie annak a gyanúnak, mintha ezzel az egész akcióval a legutóbbi időtan Románia és a monarchia között némileg megzavart jó viszony helyreállítására

törekedett volna. Már pedig, hogy az ő akciójának nem volt az a célja, azt legjobban tanúsítja az a körülmény, hogy ez az akció sikert nem ért el és ez semmiképpen sem alterálta viszonyunkat Romániához; még kevésbé érintette a miniszterelnök úr pozícióját. (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)

Részemről is meg akarom kísérelni a tárgyalásokba bevont kérdéseket – ha nem is valamennyit – részleteikben vizsgálni, annál inkább, mert ez az egész vita azt a benyomást teheti ránk, hogy míg nagyon kevés tényleges ellentét nyilatkozik a részletek vizsgálatánál, nagy lendülettel és hévvel támadják általában a miniszterelnök állásfoglalását és eljárását. Úgy, hogy minél jobban mélyedünk a részletek vizsgálatába, azt hiszem, nemhogy új ütközőpontokat találjunk, de ellenkezőleg, az eredetileg látott ütközőpontok nagy részét is teljesen el fogjuk veszteni szemünk előtt. A miniszterelnök közölte velünk azokat a válaszokat, a melyeket ő a román komiténak múlt évi április hónapban előterjesztett és itt Mihályi Tivadar t. képviselő úr által ismertetett pontozataira adott, és közölte velünk azt az állásfoglalást, a mellyel ő a tárgyalásokat a maga részéről befejezte. Az a csekély eltérés és azok a hozzáadások, a melyek a múlt évi áprilisban összeállított pontozatok és az ez évi februári pontozatok között mutatkoznak, ezek az eltérések és ezek a hozzáadások mutatják azt a csekély előhaladást, a melyet e tárgyalások folyamában a miniszterelnök úr a románok álláspontja felé tett, (Úgy van! jobbfelől.)

Azt hiszem, Apponyi Albert gróf tisztelt képviselőtársam, helyesen állítja föl az alaptételt, a mikor azt mondja beszédéhez, hogy „minden olyan sérelmük, – tudniillik a románoknak, – amely nem egy volt nemzetiségi közjogi egvényisé!-nek koncepciójából, hanem az egyén valami kellemetlenségéből indul ki, orvosolta ssék; ebben a törekvésben, bár a metódust nem helyeseljük, teljesen egyetértünk.” A kérdés csak az, hogy vajjon a miniszterelnök egész akciójában csakugyan elismert-e olyan sérelmeket, a melyekben a nemzetiség közjogi egyéniségének koncepciója jön megítélés alá! Én azt gondolom, hogy minden intézkedés amely e tárgyalások folyamán kilátásba lett helyezve, vagy valamelyik bevett vallásfelekezetet, mint olyant érinti, vagy érint egy hitközséget, mint iskolafentartó tényezőt, vagy érint végre olyan, bizo-

nyos nemzetiséghez tartozó egyéneket, kiknek főképp nyelvi tekintetben, a tanítás tekintetében kedvezményeket, könynyebbségeket, előnyöket nyújt. Én tehát az akció egész fonán sehol a nemzetiségek közjogi egyéniségének elismerését nem találom, (Úgy van! jobbfelől.)

A fősérelem, úgylátszik, az, hogy a miniszterelnök a román nemzeti párt komitéjával tárgyalt. Megvallom, magam is jobban szerettem volna, ha e tárgyalások sohasem veszítettek volna el a fajrokonaik körében befolyással bíró egyének kapacitálásának formáját. De hogy a román nemzeti komitéval való tárgyalás valami igen veszedelmes prejudiciumot és nóvumot tartalmazna (Fölkiáltások balfelől: Igen, tartalmaz!), azt átlátni képes nem vagyok, különösen annak konstatálása után, ami Mihályi Tivadar beszédéből tűnt ki, hogy a nemzetiségi pártot a koalíció országgyűlés4öbbsége is, mint parlamenti pártot, annyira elismerte, hogy a bizottságokban való képvisellel is megkínálta. (Mozgás a baloldalon.) És megvallom, hogy mindaz, amit erre a kérdésre nézve a két álláspont megkülönböztetésének bizonyítékául Apponyi Albert gróf képviselő úr és Sághy Gyula képviselő úr fölhoztak, mindaz aligha alkalmas arra, hogy valaki a két álláspont tényleges különbözősége felől meggyöződjek. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.)

De maga a paktum kérdése, azt találom, a t. ellenzékét sajátságos ellentmondásba keverte. Egyrészt nagy veszedelmet, nagy bajt, nagy jogföladást látnak abban, hogy a paktumra kísérlet tétetet; másrészt kifogásolják, helytelemtik, hogy a miniszterelnök úr bizonyos rendszabályokat és pedig olyan rendszabályokat, a melyeknek nagy részét igen kiváló ellenzéki képviselő urak is helyeseknek ismertek el, hogy ilyen rendszabályokat.kilátásba helyezett és foganatba venni hajlandó ellenérték nyújtása nélkül. (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon és a középén.) Tehát ugyanazok, a kik a paktumot helytelenitik, helytelenitik azt is, hogy ellenérték nyújtása nélkül, habár magukban véve, tárgyilag helyes rendszabályokat helyezett a miniszterelnök úr kilátásba. Ebben, azt hiszem, kiegyenlíthetetlen az ellentmondás. A részletek során haladva, nem akarok tüzetesebben foglalkozni a telepítési kérdéssel, mert az erre vonatkozó viszonyokat kevésbbé ismerem, és

mert különösen az erdélyi földbirtokviszonyokra nézve rendkívül érdekes, beható tanulmányra valló fejtegetéseket hallottunk Bethlen István gróf t. képviselőtársunktól, a kinek különben a román nemzetiségi kérdés történeti fejlődésére vonatkozó fejtegetései is, azt hiszem, mindnyájunknak legnagyobb érdeklődésével találkoztak. (Igaz! Úgy van! jobbfelől és a középén.)

A vallási kérdésekre azért nem kell bővebben kiterjeszkednem, mert ezek a vita folyamában meglehetősen tisztázattak. Kitűnt, hogy a görög-katolikus egyházra nézve a miniszterelnök úr nem intendál egyebet, mint azt, hogy ezen egyház helyzete a katolikus autonómia körében a maga speciális viszonyaira, való figyelemmel nyerjen rendezést. A görög-keleti magyar hitsorsosok helyzetére nézve a miniszterelnök úr kijelentése szintén mindenkit megnyugtatott arra nézve, hogy ezen kérdésnek, a mely, fájdalom, szintén rendezetlen, de a melynek rendezését kellő időben, a két görög-keleti egyház szervezésekor elmulasztották, hogy ezen kérdésnek rendezése elől egyáltalában kitérni nem akar. (Helyeslés a jobbfelől.) A hajdudorogi püspökségre nézve pedig az itt hallott fejtegetések mindenkit meggyőzhetek arról, hogy a hitközségeknek csak oly kicserélése van tervbe véve, a mely a magyar nyelvű híveknek semmiféle kárával nem járhat.

Rátérhetek most az iskolakérdésre, a mely legközelebb érőkkel és itt elsősorban a középiskolára tartozó kérdésekkel foglalkozom. A miniszterelnök válaszában utalt arra, hogy az 1907-iki költségvetés óta gyakorlattá vált középiskoláknak, és pedig nemcsak középiskoláknak, de más tanintézeteknek a törvényben megszabott módozatokon kívül, a költségvetési törvénybe való egyszerű beállítással bizonyos segítségeket nyújtani. Megvallom, azt tartom, hogy amikor a törvényhozás és a kormány erre az útra lépett és az eddigi gyakorlattól eltért, ez nem volt üdvös, ez semmiképp sem célszerű és nagyon örülök, hogy a miniszterelnök úr kijelentése után, most már számíthatunk arra, hogy különösen a középiskolákat illetőleg, más módon, mint az 1883: XXX. törvénycikkben a középiskolai törvényben előirt módon, más módozatok és feltételek mellett, és másképp, mint az abban biztosított állami ingerencia kikötése mellett, segítséget adani nem fognak. (Úgy van! a

jobboldalon.) Ebben a tekintetben, azt hiszem, hogy ezentúl mindenütt a clara pacta boni amici elve fog érvényesülni.

Egyébként a miniszterelnök nézete szerint, a középiskola terén tehető koncessziók oly természetűek, hogy azok csak a középiskolai törvény módosításával vihetők keresztül, miért is; azt hiszem, hogy ha ezek sorra kerültek volna, mert gondolom, ma nem aktuálisak, valószínűen a tervezett középiskolai reform keretében találtak volna elintézését.

Hogy a nemzetiségi nyelv az illető vidék középiskoláiban azokra nézve, kiknek anyanyelve, mint kötelező tantárgy taníttassák, ezt a nem magyar tannyelvű középiskolákra már az 1883-iki középiskolai törvény kimondja, A magyar tannyelvű iskolákra a törvény módosítása volna erre szükséges, és megvallom, hogy én ezt fölöslegesnek tartanám, és semmiesetre sem célszerűnek. Fölfogásom szerint, módot kell nyújtani arra, hogy nemcsak az illető nemzetiségi csoporthoz tartozó ifjak, de a magyar ifjak is alkalmat találjanak az illető nemzetiségi nyelvet a középiskolában megtanulni. (Úgy van! a jobboldalon.) Tehát az, hogy az a nyelv, mint fakultatív tantárgy szerepeljen a középiskolában, helyes, de hogy bárkit köteleztessek annak tanulására, ezt azért nem tartom helyesnek, mert a nem magyarajkú ifjakat erre kötelezni talán fölösleges, mivel, ha ők maguk nem kívánják saját anyanyelvüket az iskolában tanulni, alig volna értelme, hogy az a magyar tannyelvű iskola kényszerítse erre, de másrészt az egész kötelezésnek alapja ugyanis csak az volna, hogy az illető tanuló minő anyanyelvűnek vallja magát, és eo ipso menekülne az illető nyelv tanulásától. Osztozom ezenfelül Richter János t. képviselőtársam nézetében a tekintetben, habár minden következtetését nem teszem magamévá, – hogy nem célszerű és nem tanácsos a magyar tanintézetben járó ifjak közt születésük, nyelvük, anyanyelvük szerint megkülönböztetést tenni, és az egyik anyanyelvűt más tanterv szerint tanítani, mint a másikat. Még kevésbé tartanám helyesnek, hogy a nemzetiségi nyelvek görög-pótló tárgynak vétessenek föl. Nem ltekintve azt, hogy ez is a törvény módosítását igényelné, megvallom őszintén, bármily tisztelettel viseltetem a román és hazai szláv nyelvek és irodalom iránt, azt mégis kissé komikusnak tartanám, ha az általános humanisztikus képzésben a görög nyelv

és irodalom művelő erejét ezeknek a nyelveknek és irodalmaknak képző és művelő erejével akarnók pótolni.

Nem érthetek egészen egyet azzal sem, hogy a vallástan a magyar tannyelvű középiskolában az illetők anyanyelvén taníttassák. E részben Apponyi Albert gróffal vagyok egyetértésben. Még az alsó osztályokban ennek szüksége fennforoghat inkább kisegítésképpen,, a legfelsőbb osztályokban azonban, nézetem szerint, abszolúte nem, mert hiszen az a nemzeti-ségi ifjú, ki egy magyar tannyelvű középiskolát jár végig, a középiskola legfelsőbb osztályában szükségképp már folyékonan beszél magyarul, s ha könnyen meg tudja érteni a magyar nyelvű tanítást a történetből, fizikából, irodalom-történetből, bölesészetből, hogy arra nézve éppen csak a vallás tan-tételei, volnának olyanok, melyeket ő más nyelven, mint a maga anyanyelvén megérteni nem képes... (Zaj a középben. Mihályi Tivadar közbeszól.)... a mire nézve a magyarnyelvű tanítás reá nézve értelmetlen magoltatas volna, ezt a nézetet nem osztom. Az anyanyelvnek alkalmazása a vallástanításban még a magyar tannyelvű középiskolák legfelsőbb osztályaiban is úgy tűnnék föl, mint az illető valláshoz tartozók elszigetelése a többi tanulóktól, a mi azt hiszem, káros következményekre vezetne a középiskola belső életében.

Nunc venio ad fortissimum. Áttérek a népnevelés kérdéseire, melyekre nézve sietek kijelenteni, hogy az én álláspon-tom ma is az, a melyet abban a törvényjavaslatban foglaltam el, melyet 1904 október 20-án, mint vallás- és közoktatásügyi miniszter tettem a képviselőház asztalára és a mely az 1902-re összehívott országgyűlés képviselőházi irományainak 68. száma alatt található meg. E törvényjavaslatot akkor, mikor benyújtottam, a Ház a közoktatásügyi bizottsághoz utasította, a közoktatásügyi bizotság előadására már referenst is válasz-tott és csak a közbejött obstrukció akadályozta meg, hogy ezen törvényjavaslat tárgyalást nyerjen, Apponyi Albert gróf idé-zett is ebből a törvényjavaslatból, részben tévesen, mert ő az 1904. év tavaszán, e tárgyban megtartott ankét elé került szö-veget olvasta, holott a szöveg éppen az ankét tárgyalásai követ-keztében módosult és módosítva került a képviselőház elé.

Apponyi is elismerte, hogy ő ezt a javaslatomat fölhasz-nálta az ő törvényjavaslata szerkesztésénél, bár az ő törvény-

javaslata, melynek sokkal szerencsésebb sorsai volt, mint az enyémmé, mert az csakugyan törvénnyé lett, nem terjedt ki arra az egész matériára, melyet az én törvényjavaslatom felölelt. Az én törvényjavaslatom az Apponyi gróf akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter előterjesztésére létesült 1907. évi XXVII. törvénycikkétől abban különbözik, hogy az utóbbiban felölelt tárgyakon kívül kiterjeszkedik a tankötelezettség végrehajtására, a népiskola tagozására, szervezésére, a tanrendszernek lényegére, továbbá a tanítóképzésre és az állami tanfelügyeletre is. Apponyi gróf ez alkotását, az 1907-iki törvényt így is, habár, ismétlem, nem terjeszkedik ki mindezekre a tárgyakra, igen becses alkotásnak tartam és örömmel hallottam a miniszterelnök nr nyilatkozatát, hogy ő e törvényt csak a nemzetiségi sérelmek orvosolhatása végett revízió alá venni nem hajlandó, mert azt tartom, hogy talán el lehet várni a második Tisza-kormánytól, hogy ha a népnevelési törvénynek a revíziójához egyszer hozzálátna, akkor nemcsak az itt szóban forgó részletekre szorítkoznék, hanem megvalósítaná talán azokat az intenciókat is, melyeket e reformra nézve az első Tisza-kabinet táplált.

Az állami népiskolákat érdeklő kérdésekre nézve a differenciák már Apponyi gróf s a miniszterelnök úr polémiája folyamában majdnem teljesen eltűntek. Én egészen egyetérték a miniszterelnök úrral és Apponyi gróffal arra nézve, hogy az állami népiskolákban az anyanyelvnek hely adandó, különösen a vallásoktatás terén. (Helyeslés a jobboldalon.) Legyen szabad erre nézve saját álláspontom tisztázása végett fölolvadni törvényjavaslatomnak idevonatkozó pontjait. A 1:4. szakasz szerint (olvassa): Az állami elemi népiskolákban minden köteles tantárgy magyar nyelven a,z iskola helyiségeiben nyilvánosan tanítandó, a hit- és erkölcsstan tanításánál azonban a magyar tanítási nyelv mellett az illető egyházi főhatóság kívánatára tannyelvül a gyermek anyanyelve is használható. Továbbá (olvassa): Az olyan elemi népiskolák mindennapi tanfolyamában, a melyekben magyar a tanítás nyelve és a melyekbe magyarul nem beszélő növendékek is járnak, ezeknek anyanyelvi oktatása felől az iskolafőntartók a lehetőséghez képest gondoskodnak.

Ennek magyarázatát megtaláljuk a megokolásban. Itt tör-

ténik utalás arra, hogy (olvassa): Már most is számos állami iskolában gondoskodva van róla, hogy az azokba járó és magyarul nem beszélő gyermekek számára a z anyanyelvűlön való írás-olvasás a harmadik osztálytól kezdve, vagyis a midőn a gyermek magyarul írni és olvasni megtanult, taníttassák.

Erről a javaslat zárópontjában a lehetőséghez képest, szintén gondoskodik. Tovább ezt mondja a megokolás (olvassa): A javaslatnak végső pontja még a felől is gondoskodik, hogy a magyar tannyelvű elemi iskolába járó és magyarul nem beszélő növendékek is anyanyelvükön a lehetőséghez képest oktatásban részesítendők. Az anyanyelvükön való oktatást minden iskolában, minden növendéknél azért lehetetlen megvalósítani, mert a 16.725 elemi népiskola közül 12.169 csak egy tanítóval bíró osztatlan népiskola ez az arányszám azóta mindenesetre javult – és az ezen iskolába járó vegyesajkú, sok helyen két, három, sőt négy nyelvet beszélő gyermek-anyanyelvi oktatására lehetetlen kellő nyelvismerettel bíró tanítókat találni.

Én tehát csak a lehetőség korlátai között kívántam e tekintetben intézkedni. Azt hiszem, ez köziei áll úgy ahhoz, amit a t. miniszterelnök úr kontemplál, mint ahhoz, amit Apponyi gróf kíván, ha nem is megy talán annyira. E szerint én azt a latitüd-öt, a melyet gróf Apponyi magának főtartott a maga törvényében, az állami iskolák magyar tannyelvére nézve, illetve abban, hogy a magyar nyelvet tannyelvül az állami iskolára nézve a törvényben kifejezetten ki nem mondta, javaslatomban bizonyos határig szintén biztosítottam.

A felekezeti iskolákra nézve a miniszterelnök úr tervei aggodalmakkal találkoztak, egyrészt a segédtanítók alkalmaztatásának meghosszabbított határideje, másrészt a magyar kisebbségek nyelvi védelme és végül az állami népiskolák mellett felállítható felekezeti népiskoláknak állami segítése tekintetében. A segédtanítók alkalmazásának idejére nézve én az 1913. XVI. törvénycikk 2. szakaszát olyan rendelkezésnek szeretném tekinteni, a mely csak kivételképpen, elháríthatatlan szükség esetében fog alkalmaztatni s a mely a tanítói állások javadalmazásának rendezése és a megfelelő felekezeti és nyelvi kvalifikációval bíró tanerők számának szaporí-

tása után önmagától feleslegessé fog válni. (Helyeslés jobb-felől.) Apponyi Albert grófnak abban teljesen igaza van, hogy a tanítképesítés hivatva van bizonyos garanciákat nyújtani az illető tanító működésére nézve és éppen e garanciák hiánya miatt nem tanácsos oklevéllel nem bíró tanítókat, segédtanítókat hosszabb ideig működésben hagyni. Csakhogy a mostani tanítóképesítés, fájdalom, nagyon csekély mértékű garanciát nyújt, és épp ezért tudom most kétszeresen sajnálni, hogy annak idején a kormány akaratán kívül álló körülmények megakadályozták az első Tisza-kormányt törvényjavaslatának letárgyaltatásában, mert az én törvényjavaslatomban a képesítés államilag szervezett bizottság elé volt utasítva, és az ily képesítés mindenesetre hathatós garanciát nyújtott volna a tanítók egyéniségére és működésére nézve. (Helyeslés a jobboldalon.)

A magyar kisebbségek védelmét a nem magyar tannyelvű népiskolákban Apponyi gróf, a mint azt maga is mondta, az én javaslatomból vette át. A törvénynek erre vonatkozó rendelkezéseit végrehajtani annál is inkább kell, és ez annál kevésbé tekinthető sérelemnek, mert úgy Apponyi Albert gróf, mint a miniszterelnök úr, kimutatták – különben az én javaslatom megokolásában is van erre számos példa – hány helyen működik tényleg megfelelő sikerrel a kétnyelvű oktatás a népiskolákban. Külön állami iskolák felállítása által a magyar kisebbségeknek, magyar nyelvű, magyar szellemű oktatásáról mindenesetre még sokkal hathatósabban lehet gondoskodni, mint azok által a rendszabályok által, melyeket az Apponyi-féle törvény 18. szakasza nyújt, de azt hiszem, a miniszterelnök úr határozott kijelentései után, melyeket itt is a főrendiházban is tett, és különösen azon kijelentése után, hogy a tannyelv semmiféle visszafejlesztésébe, a kormány belemenni nem fog, nem lehet kételyünk az iránt, hogy az Apponyi-féle törvény 18. szakasza ott, a hol állami iskolát felállítani nem lehet, és addig, a míg fölállítani nem lehet, becsületes és lelkiismeretes végrehajtásban fog része-ülni.

A kétnyelvű tanításra meg kell jegyezmem, hogy az oly elrendezést, mely szerint a népiskola felső tagozatában érvényesül a magyar oktatás, nem tartom egészen értéktelennek és e tekintetben az Apponyi-féle törvénynek javaslatommal

egyező ama rendelkezését, mely szerint a népiskolai ismétlő oktatás nyelve mindenütt magyar, igen becsesnek és fontosnak tartom. És itt nem akarok kitérni az elől, hogy egy remissiót említsek fel a javaslatnak az ankétre való tárgyalásából, mikor is ezt a rendelkezést, hogy az ismétlő oktatás nyelve mindenütt magyar legyen, az ankéten egy görög-keleti szerb főpap, boldogult Bogdánovics Lucián későbbi pátriárka, az akkori budai szerb püspök indítványozta, A magyar nyelv tudásának követelményére nézve csak azt alkarom konstatálni, hogy a miniszterelnök úr ama meghatározása, mely szerint a gyermek gondolatvilágát meghaladó fogalmaknak kifejezése magyar nyelven tőle kívántatni nem fog, teljesen megfelel az én javaslatom vonatkozó passzusának, hol a magyar nyelv tudásának követelménye ilyenképen van kifejezve „az elemi népiskola mindennapi hat évi tanfolyama alatt a magyar nyelvet a gyermek annyira elsajátítsa, hogy az ő életviszonyainak megfelelő gondolatait magyarul helyesen ki tudja fejezni.”

Nagyon óhajtanám, hogy az igen t. miniszterelnök úr amaz ígéretét, hogy az állami népiskola felállítása valamely helyen nem lesz akadálya annak, hogy ott felekezeti népiskola állíttassék föl és állami segítségben is részesíttessék, ne nyerjen alkalmazást oly esetekben, a minőket az én törvényjavaslatom Apponyi gróf által idézett 46. szakaszának végső pontja kizár, vagyis, hol a felekezeti iskola fölállítása tisztán csak megokolatlan daczból látszik történni az állami népiskolával szemben. (Helyeslés.)

Apponyi Albert gróf teljesen hozzájárult amaz eszméhez is, hogy a képzőkben az illető vidék nemzetiségi nyelve taníttassék, s ő η jár ebben az irányban az állami képzőkre nézve kötelezően intézkedett. Az én javaslatom is tartalmazott intézkedést, habár nem kötelezőt az összes tanítóképzőkre vonatkozóan a nemzetiségi nyelv érdekében.

Most rátérek a nemzetiségi törvény megítélésére és arra, a mit a miniszterelnök úr e tekintetben kinyilatkoztatott és a mi, nagy meglepetésemre, többszöri ellenmondást keltett az ellenzék részéről. Bethlen István gróf részéről és még határozottabban Déry Zoltán részéről. Nekem nagy elégtételre szolgál, hogy a mit a miniszterelnök úr e törvényre nézve mondott, az körülbelül megegyezik azzal, a mit rövid idővel

ezelőtt szinte a nyilvánosság előtt egy Eötvös József báróról való megemlékezésem keretében kifejeztem. Ott ezeket mondtam (olvassa): „Eötvösnek már nem igen lehetett része a csalódás amaz érzésében, mely a törvény létrejöttét követően a magyarságon mindinkább erőt vett a nemzetiségek szószóelőinek nem szűnő sérelmi politikájával és a magyarságtól való elzárkózásával szemben. De viszont ez a sérelmi és elzárkózási politika is mindinkább új jogcímet vélt meríthetni abból, hogy a testvéri összesimulást hiába váró magyarság mind kevésbé igyekezett a nemzetiségeknek a törvényben kilátásba helyezett hasznokat gyakorlatilag érvényesíteni, sőt egyremásra kénytelen volt az állami nyelv eleiőségét és közösségét új meg új törvényhozási intézkedésekkel juttatni kifejezésre. Az 1868-iki nemzetiségi törvény tehát kétségkívül nem hozta meg azokat a gyümölcsöket, a melyeket Eötvös várt tőle. De ennek oka nem a törvény alapgondolatának helytelenségében rejlik, mint inkább abban, hogy az a szellem, melyben Eötvös a nemzetiségi kérdést a legteljesebb szabadság és egyenlőség alapján a magyarság túlsúlyának javára megoldatni kívánta és remélte, hiányzott elsősorban maguknál a nemzetiségek nagy részénél és e tapasztalás hatása alatt – nincs ok tagadnunk – magánál a magyarságnál is.”

A nemzetiségi törvény megítélésére nézve sajátságos föl-fogással találkozunk maguknál a tisztelt nemzetiségek képviselőinél. Egyrészt, mint valóságos magna chartára hivatkoznak erre a törvényre, és követelik annak végrehajtását, másrészt igen gyakran olyan követelésekkel állanak elő, a melyek nemcsak hogy nem folynak a nemzetiségi törvényből (Úgy van! jobbfelől.), hanem egyenesen ellenkeznek e törvénnyel. (Úgy van! jobbfelől.) Például hallottuk Mihályi Tivadar tisztelt képviselőtársamnak egyébiránt nagyon konciliáns beszédét, a melyben ő, mint a hazai románság egyik követelményét állította föl azt, hogy gondoskodás történjék románnyelvű oktatásról az oktatás minden fokán. Apponyi Albert gróf idézte Goldis Lászlónak egy nyilatkozatát, a mely a románok számára Magyarországon már román egy etemet is követel. Már pedig, méltóztatik tudni, hogy a nemzetiségi törvény világosan kimondja, hogy az egyetem tannyelve a magyar és hogy továbbá a nemzetiségi törvényben foglaltatik egy rendelkezés,

a mely azt mondja, hogy az anyanyelven való oktatásról gondoskodni kell egészen addig a pontig, a hol az akadémiai képzés kezdődik, a minek világos következése az, hogy tehát az akadémiai fokon a képzés, vagyis mindennemű felsőbb oktatás nyelve a magyar. (Úgy van! jobbfelől.)

Ha ezt szem előtt tartjuk, akkor csakhamar ki kell világlanania annak is, hogy mennyire alaptalanok azok a palnaszok, a melyekkel a nemzetiségek 1868 óta a.z iskolai kérdésekben létrejött törvénnyel és különösen a középiskolai törvénnyel szembea előállnak. Mert hiszen elképzelhetné-e valaki azt, hogy egy nemzetiségi ifjú a felsőbb oktatásban tisztán magyar nyelven részesülhessen, ha ő a középiskolában magyarul tökéletesen meg nem tanult! Ennélfogva világos, hogy a középiskolai törvénynek az a rendelkezése, a mely sok ellentmondással szemben biztosította azt, hogy a középiskolában mindenki megtanuljon magyarul, nem átlukasztása a nemzetiségi törvénynek, hanem egyenesen konzekvenciája annak. (Úgy van! jobbfelől.)

Azonban az kétségtelen, hogy ez a törvény, az 1868. évi XLIV. törvénycikk, minden tekintetben *lex imperfecta* „a mely nagy részében nem is annyira diszpozitiv, mint inkább deklaratórius jellegű, a hol diszponál, ott is igen sok helven hozzáteszi „a lehetőségig”, „a lehetőség szerint” kifejezéseket, intézkedéseikhez sehol sem határidőt, sem szankciót nem fűz. Természete az etnográfiai kérdésekbe benyúló törvényeknek, hogy csak nagyon nehezen és lassan mennek át az életbe. Nemcsak a tisztelt nemzetiségeknek, nekünk magyaroknak is voltak és vannak sérelmeink e tekintetben, nyelvi kérdésekben rendelkező régi és végre nem hajtott törvények szempontjából. Ott van az 1840. évi VI. törvénycikk, mely szerint az anyakönyvek mindenütt magyarul írássanak és minden felekezetrél a lelkészek csak olyanok lehetnek, a kik magyarul tudnak. Ott van az 1848. évi II. törvénycikk, mely a horvát követeket kötelezi, hogy hat hónap múlva magyarul beszéljenek. Kimondja, hogy minden ítélőszéknek és szentszéknek is nyelve a magyar legyen, az összes iskolák oktatási nyelve a magyar legyen. Tény, hogy ezek a törvények évtizedeken át semmiképp végrehajtvá nem lettek. Tény, hogy azok rendelkezéseinek egy nagy része törvény által kifejezetten hatályon kívül

helyezve nincs. És tény, hogy a mi ezeknek a törvényeknek rendelkezéseiből azóta az életbe valóban átment, az majdnem mind újabb törvények intézkedéseinek és rendelkezéseinek a következménye.

Az 1868-iki nemzetiségi törvény alapján tehát valóban hasztalanul keresnök a megegyezést. Keresnünk azonban, meggyőződéseim szerint, mégis kell. És én egyáltalában nem tudok az igen t. miniszterelnök úrnak szemrehányást tenni azért, hogy ő annyi buzgalommal, odaadással a legnemesebb intencióval és bizonyos idealizmussal is megkísérelte ezen a téren a megegyezés létesítését. (Élénk helyeslés a jobboldalon.) Sőt, elismerem, hogy a meghiúsult megegyezésnek is van bizonyos jó hatása. (Úgy van! jobbfelől.) Az az őszinteség és jóakarát, a mely ezeket a tárgyalásokat mindkét részről jellemezte, bizonyos közeledést és barátságosabb hangot eredményezett, a mely itt a Házban is feltűnővé vált, úgy Mihályi Tivadar t. képviselőtársam beszédében, mint annak fogadtatásában. (Úgy van! a jobboldalon.) Az elfogulatlan külföldi közvélemény is lehetetlen, hogy e tárgyalásoknak benyomása után, a kérdést némileg másképp ne ítélje meg.

E tekintetben nem lehetek egy véleményen Bethlen István gróffal, a ki a meghiúsult tárgyalások hatását éppen abban látja, illetve attól tart, hogy a külföld, a helyett, hogy felismerné, mennyire veszed elmés a mi állásfoglalásunkra és a monarchia konzisztenciájára nézve is nálunk a nemzetiségi törekvés, e helyett, ellenkezően, a tárgyalásokból azt a benyomást fogja meríteni, hogy hiszen itt jelentéktelen kis félreértések eloszlatása forog szóban. Ellenkezőleg, én azt tartom, miután, fájdalom, tagadhatatlan tény, hogy a külföld közvéleményében igen nagy mértékben el van terjedve az a hit, hogy mi a nemzetiségeket elnyomjuk s ellenük mindenféle atrocitásokat követünk el, ez iránt legyünk tisztában, ez a vélemény a külföldön, fájdalom,, az illető sajtó valótlan állításai következtében nagyon el van terjedve, és azt hiszem, hogy ezzel az elterjedt véleménnyel szemben meglesz a tárgyalások eredménytelenségének is az a hatása, hogy a külföldi elfogulatlan közvélemény látni fogja, hogy hiszen itt nemzetiségek elnyomásáról, atrocitásáról szó sem lehet, még ha azt veszik is alapul, a mit a nemzetiségek kívántak, hogy ha a helyzetnek

azt a megítélését veszik is alapul, a mely az ő nyilatkozatukban nyilvánult meg.

A most folyó itteni vitából konstatálható az, a mit különben mindenki rég tudott, ha tudni akarta, hogy t. i. itt a nemzetiségek erőszakos beolvasztására Magyarországon semmiféle faktor nem törekszik. (Úgy van!) Őszintén megvallva, az én hitem szerint a nemzetiségek erőszakos beolvasztásáról nem csak azért nincs itt szó, mert ezt senki nem akarja, de azért is, mert ez teljes lehetetlenség. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) Ilyen beolvasztások történtek régebben. Európának majdnem minden állama nyújt rá példát, nyújt rá példát saját hazánk is. Ez történhetett addig, a inig a nemzetiségi többségek sem bírtak az ő nemzetiségi különállásuknak, vélt felsőbbségüknek, nemzeti, faji sajátáguknak és egyéniségüknek a tudatával és becsérzetével. A mint egyszer ez a tudat, ez a becsérzet a nemzetiségi többségben felébredt, felébresztette ugyanazt az érzetet, nyganzt a tudatot a kisebbségben is és azontnl minden beolvasztási kísérlet csakis a,z ellenkező eredményt szülhette. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.)

Én azt hiszem, hogy a miniszterelnök úr megértette a kor intő szavát, mikor a nemzetiségi béke útjára akart, lépni. Bár «sak a másik fél is megértené! Mert, higyjék el nekem, igen tisztelt nemzetiségi honfitársaim, nekünk magyaroknak kívánatos és szükséges a béke önökkel, önökre nézve ez a béke a helyzetnek, a viszonyoknak egyenes kategorikus imperativusa. (Úgy van! Élénk helyeslés és tetszés jobbfelől.) A nemzetiségi törekvés, mely a múlt század hetvenes évei óta a német és olasz egység létrejötté óta, fölbuzdulva, mind nagyobb erőre kap és mindig új és új köröket von, már oda jutott, hogy ha „útján meg nem áll, valóságos bellum omnium; eointnai omnes fog előállni, és attól félek, visszatérünk a XX. században a barbárságra, a mire a Balkánon is legutóbbi időben szemlélt események már némi példát nyújtanak, a hol tisztán a nemzetiségi, az etnográfiai viszonyok, a statisztika megkorrigálásához hozzáfogtak, vassal, tűzzel és vérrel. (Igaz! Úgy van! jobbról.) Én azt hiszem, höfy a Balkánon végbement gázszos eseményeket az illető népek fajrokonai nagyon könnyen hajlandok kimenteni és enyhíteni, mert hiszen az éppen az óriás evedés a nemzetiségi eszme mai kifejlődési stádiumában,

hogy minden faji és nyelvi csoport a faji és nyelvi jogok következményeire nézve azt kívánja, hogy azok nála álljanak meg, a kisebb törekvésekre nézve azonban már ki ne terjedjenek. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.)

Eötvös József báró kimutatta már, hogy a nemzetiségi törekvések céljukhoz csak a létező államok teljes felosztatásával vezethetnek. Mert, hiába tagadnánk, minden nemzetiségi törekvésben benne rejlik nemcsak a különállásnak, hanem az uralomnak a gondolata is (Úgy van! jobbról.) Korunk legnagyobb és legfájdalmasabb problémáját látom abban, hogy ugyanakkor, a mikor az állami célok modern fejlődése mindinkább előtérbe lép, az állandó alkotó nemzetek elemei mindinkább differenciálódnak, mindinkább dekomponálódnak, hogy minduntalan – körülbelül félszázad óta lehet ezt megfigyelni – új meg új nemzetiségi csoportok és nemzetiségi kérdések támadnak. Nem is oly régen volt, mikor Horvátországban alig ismertek különbséget horvát és szerb között; mikor Galiciában alig voltak észlelhetők ellentétek lengyelek és rutének között. Ma láthatjuk, hogy még Németországnak is van nemzetiségi kérdése a dánokkal, a poseni lengyelekkel és az elzásziakkal. Dél-Franciaországban is mutatkozik a nemzetiségi különbség; Belgiumban is mindinkább előtérbe lépnek a flamandok és előidézik a wallonok elszakadási törekvéseit; Svájcban az olaszok, a franciák kezdik lerázni akarni a német igát; Angliában az irek új nyelv konstruálására térnek át.

ismétlem, a nemzetiségi, törekvések oda jutottak, hogy ezen a téren valami megállásnak okvetlenül kell a közel jövőben mutatkoznia. Valóban itt az ideje, hogy ezek a jelenségek mindenkit gondolkozóba ejtsenek és meggyőzzenek arról, hogy a nemzetiségi eszmét végiggondolni nem lehet, hogy a nemzetiségi eszme csak bizonyos korlátok között érvényesülhet. Nevezetesen, hogy a nemzetiségi nyelvi különállásnak nem lehet minden körülmények között következménye a politikai különállás (Élénk helyeslés jobbfelől.) és hogy viszont a nemzetiségi nyelvi közösségnek, együvé-tartozásnak nem lehet szükséges következménye a politikai együvé-tartozás. (Élénk helyeslés jobb felől) Szóval, hogy az etnikai nemzet és a politikai állam fogalma minden esetben nem fedhetik egymást s hogy ennél fogva meg kell találni a módját annak, hogy különböző

népajok nyelvi és kulturális szempontjaik tiszteletbentartása és szabad fejlődése mellett mégis elismerjük a történelmileg kifejtett közös állam egységének követelményeit, azoknak alá vessék magáikat, és hogy a legerősebbnek a nyelve általános érintkezési nyelvül szolgálván, ilyképpen megtalálják a békés, barátságos együttélést egy közös államban. (Élénk helyeslés és tetszés a jobboldalon és a középén.)

Ha egyszer a nemzetiségek ennek az elháríthatatlan szükségessége előtt meghajoltak, méltóztassék elhinni, hogy a köztünk fenforgó kis bajok, súrlódások és nehézségek játszva el lesznek oszlatathatók. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

De ennek a szükségszerűségnek elismerését nem láthatom abban a föltételes, mondhatnám fölmondásra szóló hazafiságban, a melynek nevében nekünk rendszerint a nemzetiségi követeléseket és sérelmeket föltálatni szokták. És ha nem vonatkoztatom is ezt Mihályi képviselő úrnak beszédére, az ő beszédében sem látom visszatükrözve a szükségszerűség elismerését, a mikor azt mondja, hogy mindenekelőtt döntsük el, vajjon van-e a magyarság és a románság között érdekközösség? Ilyen kérdést fel lehet vetni két, egymástól független állam, két egymástól független nemzet között, a mikor arról tárgyalnak, hogy kössenek-e egymással szövetséget, vagy nem, a mikor mindkettő tudja, hogy mindkettő teljes birtokában van létfeltételeinek, ha szövetséget nem is kötnek. De ezt a kérdést egy közös haza polgárai között fölvetni nem lehet! (Élénk helyeslé; jobbfelől.)

És, bocsánatot kérek t. képviselőtársamtól, ha határozati javaslatát sem tekinthetem másnak, mint szélmalom elleni harcnak, a mely akkor, a mikor olyan tendenciák ellen száll síkra, a melyeket senki sem táplál, tulajdonképpen csak azt árulja el, hogy nem eléggé komolyan lakarja a békét. Pedig erre van szükség. Komolyan kell akarni a békét, és tisztába kell jönni azzal, hogy a nemzetiségeknek nincs más boldogulásuk, mint a barátságos, békés megegyezés a magyarsággal. (Élénk helyeslés és éljenzés jobbfelől.) Mihelyt egyszer el lesz ismerve, mihelyt ezt a szívek is át fogják érezni: meglesz a béke és meglesz a sérelmek orvoslása. Ebből a fölfogásból indulva ki, én a miniszterelnök úr válaszát készséggel veszem tudomásul és elfogadom Jakabffy Elemér határozati javasla-

tát. (Hosszantartó élénk helyeslés, éljenzés és taps jobbfelől és a középben. A szónokot számosan üdvözlük.)

Az *elnök*: Az ülést öt perere felfüggeszti s a szünet után újra megnyitót.

Vertan Endre azt bizonyítja, hogy a miniszterelnök a románokkal formális tárgyalásokat folytatott, mert mindkét fél kívánságokkal állott elő és azok teljesítésétől tették függővé egymásra nézve a felajánlott ellenértékek megtartását. Foglalkozik Berzeviczy beszédével, amely sok tekintetben vág az ellenzék álláspontjával, mert helytelennek tart sok olyan kedvezményt, amit a miniszterelnök hajlandó lett volna megadni. A miniszterelnök azt mondta, hogy az ország minden polgárának egyforma jogban kell részesülni; ez helyes, de ez nem egyeztethető össze azokkal a külön jogokkal, amelyeket nekik fölajánlottak. Ismerteti a román nemzeti komité programját, amelynek legjellemzőbb pontja Erdély autonómiájának követelése. A történelmi magyar állam egységét vészélyezteteti az ő törekvésük, ezért bűnnek tartja a velük való paktálást. Minden törekvés csak addig jogosult, ameddig az állami eszmével nem ellenkezik. A román nemzeti komité akciószabadságának elismerése valósággal buzdítás a románoknak az önálló nemzeti létért való harcra. A kormány választókerületeket is ígért a románoknak, noha az anyagi választói jog szerint sokkal több szavazatot kapnak, mint amennyi kulturális és gazdasági fejlődés alapján megilleti őket. Hosszasan bírálja a kilátásba helyezett engedményeit, iskolai és egyházi téren is kimutatja, hogy azok nemzeti szempontból milyen veszedelmet rejlenek magukban, mert a románok a meglevő törvényes intézkedéseket sem tartják meg, és ahol csak lehet, oláhosítanak. A kormány mindenkor tárgyalhatott volna a románokkal, csak most nem, amikor a magyar pártok között is ilyen éles ellentétek vannak és amikor a külpolitikai helyzet bizonyos kényszer látszatát keltheti. A miniszterelnök válaszát nem veszi tudománul. (Zajos helyeslés és éljenzés balfelől.)

Schuller Rezső szász nemzetiségi képviselő az első szónok, aki azt fejtegeti, hogy a nemzetiségi kérdés alapja a faji érzés, a mely a nemzetiségekben éppen úgy megvan, mint a magyarokban. A magyarországi nemzetiségi kérdésnek az a karakterisztikuma, hogy az ország egyik népe a magyar, a

maga történet: igényeit érvényesíteni akarja a jövőben is és vezető szerepet akar vinni. Minden fajban megvan az önzés és ennek az érzésnek gátat vetni, vagy ezt szabályozni nagyon nehéz és csak esetről-esetre lehetséges. Elhiszi, hogy a magyarságra nézve nagyon kellemes volna; ha valamennyi nemzetiiséget egy csapásra ki lehetne cserélni fajmagyarokkal, de miután ez nem lehetséges, a nemzetiségi kérdésben a reálpolitika útjára kell lépni. Nagyon helyteleníti, hogy a magyarság még a családi nevekre és a régi történeti helynevekre is befolyást gyakorol. A helységnevekről szóló törvény és a népoktatási törvény mindenesetre sérelmes a nemzetiségekre. A mi a népoktatást illeti, nem a magyar nyelv tanítása ellen teöznek óvást, hanem ama mérték ellen, ai melyet a magyar nyelv oktatására nézve az Apponyi-féle törvény kitűzött. Az egyesülési és gyülekezési jogot is liberálisan kellene kezelni. Az oly intézkedéseket azonban, amelyet az egységes állam helyett a föderatív állameszmék szolgálnák, a maga részéről mindenesetre helytelenítené. (Helyeslés a jobboldalon.)

Károlyi Mihály gróf nagyon sajnálja, hogy a miniszterelnök alkuszerü tárgyalásba bocsátkozott a román nemzetiségi komitéval, mert a miniszterelnök oly párt megbízó ttjával tárgyalt, amely pártot rendeleti úton feloszlattak. A miniszterelnök a minap, főrendiházi beszédében, azt mondotta, hogy őlnem.ismerte el a külön nemzetiségi pártot, mint a hogy az ilyen pártalakulást hivatalosan elismerni nem is szokás. Ezzel szemben a szónok felolvassa a román nemzetiségi kumiténak a tárgyalások befejezte után kiadott nyilatkozatát; a melyben a komité konstatálja, hogy ai miniszterelnök a román nemzetiségi párt létjogosultságát elismerte. A politikai pártok elismerése vagy el nem ismerése nem oly mellékes dolog, mmt a miniszterelnök most mondja, hiszen alig néhány hónapja, hogy törvényt készített arra, hogy egy politikai párt, a köztársasági párt el ne ismertessék. Csodálja, hogy mikor törvényt hoztak egy nyolcvan tagból álló párt megszüntetéséről, akkor valami könnyü dolognak tartották egy olyan pártnak a leszerelését, amely mögött az ország határain belül három millió ember, az ország határain túl pedig egy egységes nemzeti állam él.

A miniszterelnök azt mondja, hogy a román nemzetiségi

párt fényegesen mérsékelte követeléseit és hogy ő éppen ezért folytatott vele tárgyalást. A szóló ezt a mérsékelést sehol nem látja, se abban a 11 pontban, a melyet a minap Mihályi Tivadar felolvasott, sem azokban a nyilatkozatokban, a melyeket a komité a tárgyalások befejezése után nyilvánosságra hozott,

A tárgyalás olyan időben történt, hogy ezeket a tárgyalásokat lehetlenség összeköttetésbe nem hozni a külpolitikai helyzettel. Ha csak a látszata is hozzáférkőzik a tárgyaláshoz annak, hogy külső befolyás is érvényesülhet, akkor már ez a látszat is tiltó akadálya a tárgyalásnak. A bukaresti követ ismeretes nyilatkozatainak minden betűjéből csak az olvasható ki, hogy igenis idegen befolyási érvényesül a tárgyalásban és hogy a minisztereiük a tárgyalások folyamán presszió alatt állott. A mikor az a látszat fölmerült, hogy a külőpolitikai helyzet is befolyást gyakorol a tárgyalásra, akkor a tárgyalást azonnal be kellett volna szüntetni és jobb időre halasztani. Mindenkinnek az az érzése, hogy a miniszterelnök és a bukaresti követ nyilatkozatai után az egyik félnek okvetlen el kellett volna hagynia a helyét. Akárhogy akarta volna a miniszterelnök a dolgot kimagyarázni, a dezavualás megtörtént. A miniszterelnök a delegációban kijelentette, hogy tárgyalásai semmi vonatkozásija nem hozhatók a külügyi helyzettel. A szónok felolvassa a miniszterelnöknek erre való nyilatkozatát és miután a főrendiházi beszédéből azt a részt, a melyben kijelenti, hogy ő soha nem állította, hogy a román tárgyalásnak külügyi vonatkozásai nincsenek. (Derűlség balról.)

A munkapárt véghetetlen nyugalommal fogad mindent, a mit a miniszterelnök mond. ma fehéret mond, holnap feketét, a többség egyaránt tapsol neki. Az ellenmondásokat észre sem veszik. Bánffy Dezső báró képes volt megbuktatni Agliardi nunciust és megbuktatta magát Kálnoky grófot, a külügyminisztert. Régebben a miniszterelnök is tartott még valamit magára, a mikor „valami előkelő idegent” emlegetett és ezzel az osztrák miniszterelnököt megbuktatta. A mikor azonban most a bukaresti követ a mi dolgainkról az állam egységét sértő módon nyilatkozott, a miniszterelnök még köszönetet is mondott neki, hogy oly kegyes volt őt dezavualni. Czernin gróf nyilatkozatának lényeges tartalma az volt, hogy ha a paktum létre nem jön, akkor a monarchia és Románia között

a jó viszony nem lehetséges. Vagy igaz, a mit mondott Czerin gróf és akkor most a paktum megghiúsulása után a jó viszony a monarchia és Románia közt többé fenn nem áll, vagy pedig a látszólagos sikertelenség ellenére is csakugyan létrejött a paktum titokban és a miniszterelnök valóban végre is hajtja a tárgyalások folyamán tett ígéreteit. Az ellenzék méltán kíváncsi lehet arra, hogy a két eset közül melyik igaz.

A miniszterelnök ezt a kérdést tisztázni meg se kíséri, mert nagyon jól tudja, hogy ez a kísérlet neki az állásába kerülne. A miniszterelnök nem a románok kedvéért, hanem a kerületei miatt tárgyal hónapokig a kedves románokkal. De arra, hogy talán a magyar pártokkal is tárgyaljon és igyekezzék velük megegyezni, nem is gondol a miniszterelnök, sőt minden eszközt megragad arra, hogy ily tárgyalás lehetőségessé be váljék. A miniszterelnök jellemét ismerve, természetesnek tartja, hogy inkább tárgyal a nemzetiségekkel, a kik az állam egységét nem ismerik el, de az ő hatalmát készséggel elismerik, mint azokkal a magyar pártokkal, a melyek a nemzeti állam egységeért küzdenek, de a miniszterelnök kényuralmát elismerni nem hajlandók. (Taps a baloldalon.)

Ezután a nemzetiségi kérdés megoldásának módjáról beszél. A nemzetiségi kérdést a *do ut des* álláspontjára helyezkedve, nem lehet megoldani soha; az államra nézve megalázó, ha az állampolgárok egy része föltételekhez köti, hogy mikor lesz jó hazái; az államnak föltétlen joga van alkalmazkodást követelni; viszont a polgárokra nézve is lealázó, ha csak paktum útján tudják elérni sérelmeik orvoslását. (Taps balról.) Mihályi Tivadar azt mondta a minap, hogy a demokrácia kérdését nem lehet megoldani addig, míg a nemzetiségi kérdést meg nem oldják, a szülő ezt a tételt megfordítja: a nemzetiségi kérdést nem lehet megoldani addig, míg Magyarország rá nem lép a demokrácia útjára. Klasszikus példa erre az amerikai Unió, a melynek államai nyelvi és faji tekintetben annyira különböznek egymástól. Ott nincs nemzetiségi kérdés, pedig az állam nyelvének ismeretét szigorúan megkövetelik az állam minden polgárától s mindenkitől, a ki az állam-Polgári jogot meg akarja szerezni, hetvenhárom kérdésre terjeszkedő, igen szigorú közjogi vizsgát követelnek; viszont azonban a legmesszebbmenő demokrácia érvényesül az egész

kormányzásban és közéletben. Végül csodálkozását és megbotránkozását fejezi ki a miatt, hogy a miniszterelnök a minap a nemzeti címer angyalairól viccelődve és sértően nyilatkozott. Az elnök, a ki oly buzgón védelmezi a palotaőrök becsületét, a nemzet címerének védelmét nem tartotta kötelességének. A miniszterelnök a szellemeskedésével menjen Bécsbe vagy Bukarestbe, vagy maradjon a munkapárt falai közt. A miniszterelnök válaszát nem veszi tudomásul.

A miniszterelnök beszéde.

Tisza István gróf miniszterelnök nem akar ezúttal eltérő kérdésekkel foglalkozni, csupán a rezolúcióról akar megjegyzést tenni, melyről Károlyi azt mondta, hogy a munkapárt lenyelte. Olvassa el Károlyi gróf azt a beszédet, melyet a rezolucip kérdésében való meghátrálás mellett Andrássy Gyula gr. elmondott (Helyeslés a jobboldalon) és abban meg fogja találni nagyon helyes, nagyon hazafias okait ennek a meghátrálásnak. (Élénk helyeslés a jobboldalon. Nagy mozgás és zaj a bal- és szélsőbaloldalon. Elnök csenget.)

Én mindig nemcsak teljes lojalitással, de benső megalézással szoktam azt konstatálni, hogy olyan kiváló férfiakkal egyetérthetek, a kiktől a politika mezején számos mélyreható kérdésben eltér az álláspontom. (Zajos fölkiáltások a bal- és szélsőbaloldalon: A kiket kidobott! Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Nagy zaj.) Károlyi ellentmondást lát a hazai román nemzetiségi párt vezéreivel folytatott megbeszélések és a külügyi helyzet közötti kapcsolatot illetően tett kijelentésem tekintetében. A képviselő úr itt egy, bizonyára jóhiszemű, fogalomzavarba esik. A mit én mindig kereken tagadtam (Mozgás a szélsőbalon.) ... és a mit kereken tagadok most is, az az, hogy eljárásomnak bárminő tekintetben külső politikai okai lettek volna. (Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.) Állítottam ismételten azt, hogy ebben a tekintetben fölfogásomnak 20 esztendő óta – fájdalom, nem gyermekkorom óta, mert akkor már rég nem voltam gyermek – ismételve adtam kifejezést, és hogy úgy, mint máskor, a mostani akció alatt is kizáróan a magyar nemzeti politika szempontjai irányították

eljárásomat. (Élénk helyeslés és taps a jobboldalon. Mozgás és zaj a bal- és szélsőbaloldalon.)

Ebben a vonatkozásban állítottam ismételten azt, hogy (olvassa): „az én akciónak semmiféle külügyi vonatkozása nincs.” (Mozgás a szélsőbaloldalon.) Valamennyi beszédemben mondtam, hogy elhatározásomra semminemű befolyást a külügyi helyzet nem gyakorolt. Ugyanebben a beszédben mondtam azt is, hogy nem is tartom helyesnek azt a fölfogást, mintha ennek a kérdésnek továbbfejlődése Románia külső politikájára és a Romániával való viszonyunkra döntő befolyást gyakorolna.

Fölolvassa minapi beszédének azt a részét, a melyben a Romániával való viszonyról szólott s így folytatta: Soha mást nem állítottam, minthogy eljárásomra befolyást a külügyi szempont nem gyakorolt, másrésztől nem vontam tagadásba, hogy igenis, jó hatással lehet a román közhangulatra s ennélfogva ezzel is melegebbé tehetnők a Romániával való viszonyunkat. (Helyeslés, jobbfelől. Zaj a bal- és szélsőbaloldalon; felkiáltások: Czernin! Elnök csenget.) De erről, azt hiszem, ma még korai volna beszélni; remélem azonban, hogy a tények igazat fognak nekem adni. Ezek a megbeszélések eredménytelenül végződtek, de azért egyáltalán nem adtam föl a reményt, hogy Romániával való barátságos viszonyunk nemcsak fönamarad, de szilárdulni is fog. (Zaj. Az elnök csenget.) Mindenkit meghallgattunk, én is kérek némi előzékenységet. (Helyesli jobbfelől.)

A Czernin-féle incidensre nincs szándékom többet visszatérni. (Mozgás és zaj a bal- és szélsőbaloldalon.) A t. képviselő urak nagyjén sokszor igyekeznek olybá föltüntetni az én csekély személyemet, mintha én, nem tudom, ilyen vagy olyan bátorsággal kérkednék, a miben igazán ártatlan vagyok. Azt hiszem, a magam bátorságáról igazán nem szoktam beszélni. De egyet mindenesetre, az erkölcsi bátorságnak azt a mértékét, a mely szükséges arra, hogy az ember ezt a felelősséggel teljes állást a közérdekhez híven és állásához méltón töltsse, ezt igenis, vindikálom magamnak. (Élénk helyeslés jobbról.) Azt az erkölcsi bátorságot, hogy ha én valamiben meggyőződtem arról, hogy az ország érdeke tőlem mit kíván, semmiféle támadás nem fog engem ettől a helyes úttól élté-

ríteni. (Élénk helyeslés és taps jobbról.) Ezek után rátér munkatársának és bajtársának, Berzeviczynek (Éljenzés.) a beszédére, melynek egy-két részletével nem ért egyet. Ez is egy jele annak, hogy a meggyőződés nélküli munkapártban még régi, vállvetett küzdelemben megedzett barátok között is, mindenki követi a magacs tiszteli a más meggyőződését. (Élénk helyeslés jobbról. Zaj a bal- és szélsőbaloldalon.) Berzeviczy kifogást tett az ellen, hogy a középiskolákban egyik nemzetiségi nyelvet tanulják. Ha azt akarjuk, hogy a magyar fiatalság megtanuljon valamely nemzetiségi nyelvet annyira, a mennyire azt a gyakorlati élet igényei kívánják, – ez egészen más valami föladat, mint hogyha azokat, a kiknek anyanyelvük ez a nyelv, ebben az anyanyelvben intézményileg oktatásban részesítsük, úgy hogy ez mindenestre kettős föladat. Az elsőt sürgősnek tartom, mert eminens nemzeti érdeknek tartom, hogy a magyar intelligencia, a mely állami és társadalmi téren kilép az életbe, a nem magyar ajkú néppel anyanyelvén érintkezzen. (Élénk helyeslés a jobboldalon) A másik kérdés, a nem magyar nyelvűeknek, az illető anyanyelvű tanulók részére való intenzivebb oktatás, nézetem szerint is oly kérdés, a melyhez csak akkor szabad nyúlni, ha teljesen megjavult a helyzet a tekintetben, hogy bizonyos, a nemzeti politika sarkköve ellen irányuló tendenciák kiküszöböltessenek.

A vallástánításra nézve elismerem, hogy a gimnáziumnak, kivált felsőbb osztályaiban, az ifjak valamennyien tudnak magyarul, hogy a vallást magyarul is tanulhatják. De előttem a nemzetiségi, probléma összes vonatkozásainál az egyedüli cinozura az, hogy valamely rendelkezés erősíti-e a centripetális vagy gyengíti-e a centrifugális irányt. És, ha ezt a mértéket alkalmazom, pedig ez az egyedüli helyes, azt látom, hogy azzal, hogy az összes egyéb tudományok mellett a vallásoktatást is magyarrá tesszük, a magyar kulturális érdekeket nem mozdítjuk elő, mert arra nézve a részletkérdés közönyös, viszont erősítünk bizonyos centrifugális hajlamot, módot nyújtunk agitatórikus tevékenységre, a melyre nézve a nemzeti politika azt kívánja, hogy alóla igyekezzünk kirántani a gyékényt. Ezért elismerem a felekezetek ama jogát, hogy a vallást az egész vonalon a gyermekek anyanyelvén tanítsák. (Helyeslés a jobboldalon.)

Désy beszédére térve, az ügy érdekében, benső örömet fejezem ki a románokkal szemben való rokonszenves hangon, mely egész felszólalásán végigvonult. Van nekünk elég terünk arra, hogy egymás között veszekedjünk, nem kell éppen olyan momentumokat kikeresni, melyeknél igen nagy nemzeti érdek van abban, hogy a hazában lekö nem magyar ajkú polgárok azt lássák, *hogy* ebben a kérdésben az irántuk való méltányos és rokonszenves magatartás és érzület kérdésében magyar emberek között a pártkülönbség sem vonhat megkülönböztető vonalat. (Élénk helyeslés jobbfelől.) Egyetérték előadásának más jelentékeny részével is. Egyben-másban tulisötét volt a kép, melyet megfestett. Mindig sajnálom ezt a túlzást, azért, mert különösen ilyen alkalmakkor, mindig akadnak külső ellenségeink közt olyanok, a kik ilyen nyilatkozatokból fegyvert kovácsolnak a magyar állam és a magyar nemzet diszkreditálására. De ezen fönnakadni nem akarok. Elismerem, hogy súlyos bajaink vannak és ezek sok tekintetben okai az elégedetlenségnek és támpontot nyújtanak a nemzetiségi agitációra is. Itt ugyanazt látjuk, a mit például a katonai kérdésekben is. A katonai kemény és sokszor brutális eljárás vált ki elégedetlenséget egyes nemzeti társadalmakban is. Láthattuk nemrég, hogy egy nagy egységes nemzet társadalmi és politikai életében ilyen jelenségek milyen mélyreható elégedetlenséget és izgalmat támasztottak. De ott az megmarad a maga objektív minőségében a katonai fegyelemnek és a polgári fölfogásnak összeütközése gyanánt. Minálunk az a fatális körülmény, hogy mi nemzeti hadsereggel nem bírhatunk, minden ilyen kérdést egyúttal bizonyos nemzeti éllel is ruház föl. Itt már mindenütt az idegen szoldateszkának a magyar nemzet ellen irányuló erőszakoskodását látják benne sokan.

Így van ez a nemzetiségi kérdéssel való vonatkozásban is. Hiszen a román nemzetiségi sérelmek között van például az erdészetnek eljárása a legelőkérdésben és más sérelmek is, melyeknek azonban semmiféle nemzeti vonatkozásai nincsenek. (Igaz! Úgy van!) Ezt jobbára azért kéri, hogy, a bajokért ne keressünk egymásban bűnbakot. A mi közigazgatásunk fő baja, hogy az egészen patrimonialis középkori állapotból kellett egyszerre beleugrani a modern állam rendszerébe, holott a nyugaton a közigazgatás évszázados organikus fejlődés

alapján újhodott meg. Ezeket a bajokat csak állandó szorgalommal folytatott becsületes munkával orvosolhatjuk és semmiféle szervezeti reform egy csapásra e bajokat el nem tünteti. Igazat ad Désynek, hogy ne féljünk a nemzetiségi kultúrától. Veszett ügyet vécreilmeznénik, és attól tartanánk, hogy csak a nemzetiségi kultúra elnyomása biztosíthatja a magyar nemzet fönnállását. A másik megjegyzése, hogy kövessünk el mindent, hogy emberi módon bánják mindenki a néppel, hogy nemzetiségi különbség nélkül tegyük kedvessé, kényelmessé és kedvezővé a nép bármelyik fiának az életét (Helyeslés jobbról.), természetesen pártkülönbség nélkül. A szülő maga is teszi otthon a maga körében és mindenkor arra kéri a vidéki intelligens embereket is, hogy a nép gondviselői és önzetlen barátai legyenek. (Tetszés és taps jobbról.) Jól mondotta Désy, hogy nálunk igen sok baj okozója az, hogy mindenki, a díjnoktól kezdve a szolgabíróig, az országot akarja megmenteni. Így is van. Sokszor eszembe jut, úgymond, Talleyrand-nak az a mondása egy előtte magát roppant buzgalomra kötelező tisztviselőre, hogy: Jól van fiatalember, de kivált semmi buzgalom! Hát meg kell érteni ezt. Buzgalom legyen, kell is, hogy legyen az emberekben, de az a tulbuzgalom, amely minduntalan a magyar állameszme hivatott védelmezőjének tolja föl az illetőt, nagyon igaza van Désynek, sokkal, de sokkal több kárt okoz, mint hasznot az országra nézve. (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon és a középén.) Egyetért Désyvel a kerületek leosztására nézve is, nevezetesen, hogy nemzetiségi nézőpontokat nem kevernek bele ebbe a kérdésbe és már a limine elutasított bármiféle nemzetiségi tendenciának akár pro, akár kontra való figyelembevételét. (Helyeslés jobbról.)

A nemzetiségi törvény.

Ezután rátért a nemzetiségi törvény ama részére, a hol nagyon -lényeges eltérés van közöttük a nemzetiségi törvény végrehajtása tekintetében. Megvallom, úgymond, abban a téves hitben voltam, hogy a dologgal foglalkozó magyar emberek között nem lehet nézeteltérés, hogy a nemzetiségi törvénynek ma még újabb törvénnyel meg nem változtatott rendelkezéseket.

zései között is nagyon sok van olyan, a mit nem lehet végrehajtani. Megvallom, sajnálom, hogy – úgy Bethlen István gróf, mint Déry képviselő urak – itt elfoglalt és rám nézve annyira meglepő állásfoglalása arra kényszerít, hogy e kérdésnek részleteibe menjek bele. Megvallom, haboztam, hogy ezt megtegyem-e, de megfontolás után jöttem arra a meggyőződésre, hogy helyes dolog, ha nem térek ki e kényesnek látszó felelet elől, mert azt tartom, hogy ebben is, mint az egész vonalon mindenben, mentől kényesebb problémával állunk szemben annál parancsolóbb szükség a teljes őszinteség. (Helyeslés a jobboldalon.) Ha mi azt a törvényt nem tartjuk végrehajthatónak, mondjuk meg, de ne állítsuk azt, hogy végrehajtjuk ezt a törvényt, ha azután úgy, a hogy a törvény tartalma kívánja, nem vagyunk hajlandók azt végrehajtani.

Mindenekelőtt megjegyzem, hogy olyan államokban, melyekben organikus közjogi fejlődés van, hol nem kodifikált alkotmányok jöttek létre, hanem a közjogi törvényhozás is lépésről-lépésre követte az élet változó igényeit és a nemzeti fejlődés problémáit, minden lépten előfordul, hogy egyes törvények obsolétokká válnak. Az angol törvénykönyv tele van abszolút státúumokkal, melyek végrehajtására nem gondol senki sem. Nem látok tehát semmi szégyelnivalót abban, ha azt mondjuk, hogy a magyar nemzet ezelőtt egy fél századdal meghozta azt a törvényt, azok a várakozások, a melyeket hozzáfűzött, nem váltak be; azok a nem magyarajkú polgárok, a kiket meg akart nyerni ez a törvény, az első perctől fogva a legvehemensőbb ellentétbe helyezkedtek nemcsak a törvényvel, de a magyar állam és a magyar nemzet létföltételeivel. Ilyen körülmények között ez a törvény nem mehetett át az életbe; ilyen körülmények között nem lehet egy félszázados fejlődést elfűjni a föld színéről, és ma már ennek a törvénynek végrehajtására nem, hanem csakis arra gondolhatunk, – lmi-ben igazat adok a képviselő úrnak, – hogy nem egy újabb nemzetiségi törvényvel persze, – hiszen azt hiszem, ő sem erre gondolt, – hanem esetről-esetre, a mint konkrét föladatok merülnek föl, úgy, a hogy az már több vonatkozásban meg is történt, újabb törvényes rendelkezésekkel pótoljuk ennek a törvénynek elavult rendelkezéseit. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Ennek a törvénynek bevezetése semmi tekintetben sem;

föltételeket szab, hanem okokat állapít meg, úgy, hogy ennek a törvénynek bevezetéséből egyáltalán nem lehet azt a következtetést levonni, mintha mindazok a rendelkezések, a melyek az egyes szakaszokban foglaltatnak, föltételekhez volnának kötve. Vannak egyes szakaszok, a melyeknél az illető rendelkezés a lehetőséghez köttetik.

Már most, méltóztassék megengedni, hogy csak néhányat említsek a törvény meg nem változtatott rendelkezésed közül. A 6. szakasz azt mondja (Olvassa): „A törvényhatósági tisztviselők saját törvényhatóságaik területén községekkel, gyűlekezetekkel, egyesületekkel, intézetekkel és magánosokkal való érintkezéseikben a lehetőségig ezek nyelvét használják.” Azt hiszem, ezt a lehetőséget itt nem lehet másképp érteni, mint úgy, hogy: ha tudják azt a nyelvet, de ha tudják azt a nyelvet, a törvény szerint használniuk is kell. Azután a 18. szakasz azt mondja (Olvassa): „Azon területeken létező vagy föllállítandó állami közép- és felső-tanodákban, a melyeken egynél több nyelv divatozik, azon nyelvek mindenikének részére nyelv- és irodalmi tanszékek állítandók.” Azt hiszem, messze tulmennék a célon, ha olyan vidékeken, a hol vegyesen együtt lakik három-négy nem magyarjka nemzetisége az országnak, minden középiskolában ilyen tanszéket állítanánk föl. De fontosabb, lami ezután következik. A 20. szakasz azt mondja: „A községi gyűlések maguk választják jegyzőkönyvük és ügyvitelük nyelvét.”

A 22. szakasz szerint: „A község saját törvényhatóságához, annak közegeihez és az államkormányhoz, intézett beadványaiban az állam hivatalos, vagy saját ügykezelési nyelvét használja.” A 23. szakasz szerint: „Az ország minden polgára saját községéhez, egyházi hatóságához, és törvényhatóságához, annak közegeihez s az államkormányhoz intézett beadványait anyanyelvén nyújthatja be.” A 25. szakasz aztán azt mondja (olvassa): „Ha magánosok, egyházak, magántársulatok, magánintézetek és törvényhatósági joggal nem bíró községek a kormányhoz intézett beadványaiknál nem az állam hivatalos nyelvét használnák, az ily beadványokra hozott végzés eredeti magyar szövegéhez a beadvány nyelvén eszközölt hiteles fordítás is melléklendő.” Világosan olyan polyglott közigazgatás ez, a mely a modern államéletben igazán keréskülvihe-

tetten is volna, közigazgatásunkat még a mainál is sokkal költségesebbé, lassúbbá és rosszabbá tenné, magukat az ország nem magyarajk u polgárait is károsítaná.

Talán legfontosabb és legaggályosabhb a törvény 17. szakasza, a mely azt mondja (Olvassa): „Az állam, s illetőleg a kormány által már állított, vagy a szükséghez képest állítancló tanintézetekben a tanítási nyelvnek meghatározása, a mennyiben erről a törvény nem rendelkezik, a közoktatási miniszter lteendőihez tartozik. De a közoktatás sikere a közművelődés és közjólét szempontjából... köteles az állam az állami tanintézetekben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegekben együttélő polgárai az általuk lakott a idék közelében anyanyelvükön képezhessék magukat egészen addig, hol a magasabb akadémiai képzés kezdődik.”

Az igaz, itt benne van „a lehetőségig”. De lehet-e ezt a rendelkezést bona fide úgy értelmezni, hogy „a lehetőségig” azt is teszi, hogy éppen semmi se történjék! Természetesen, ma a középiskolák terén éppen semmi sem történik arra, hogy anyanyelvükön nyerhessenek az illetők oktatást. Helyes is, hogy így van: nem is kívánnék rajta változtatni, nem is tartanám lehetségesnek, hogy az állami középiskolák ne magyai tamiyehüek legyenek, de akkor meg kell nyíltan mondani, hogy ez a törvény rendelkezésedbe ütközik. (Helyeslés jobbról.)

De jön itt még egy pont, a melyben az van mondva, hogy a tanítás nyelvét a közoktatásügyi miniszter határozza meg, a mennyiben a törvény erről nem rendelkezik. Már most, ha fölnyitom az 1868. évi népoktatási törvényt, abból azt konstatalhatom, hogy tulajdonképp az az állami népiskolák nyelvről rendelkezik. A 80. szakasz szerint ugyanis az állami népoktatási tanintézeteket a kormány – 23-78 szakaszokban megszabott módon szervezi. Tehát a 23-78. szakaszig menő, a községi iskolákra vonatkozó rendelkezések kiterjednek az áll. népiskolákra is. E rendelkezéseik pedig az 58. szakaszban azt mondják, hogy minden növendék a magát anyanyervén nyeri az oktatást, amennyiben az a községben divatozó nyelvek egyike. Íme, ha mi a nemzetiségi törvény álláspontjára helyezkedünk, az állami népiskolákban a község többsége által beszélt nyelvet kellene tanítási nyelvvé tenni. Azt hiszem, ezt nem tehetjük, nagyon helyes is, hogy nem tesszük. Lett is

volna alkalom azt újabb törvénnyel rnedezni. A Berzeviczy-féle törvényjavaslatba öntudatosan vettük bele azt a rendelkezést és, megvallom, nagyon mélyen sajnálom azt, hogy Apponyi t. képviselőtársam ezt a rendelkezést a törvényből kihagyta, – azért, hogy magának bizonyos latitudót tartson fönn e szabály alól való kivételek engedelmzésére. Ezt a latitudót éi- is helyeslem; ebben egyetértünk. De, azt hiszem, ennek helyes módja az volt, a melyet mi kontemplálunk, és én nagyon mélyen sajnálom, hogy Apponyi nem használta fel ezt az alkalmat arra, hogy a nemzetiségi törvénynek ezt a legflagránssabb sérelmét nem orvosolta, hogy törvénykönyvünk-ből ezt a rendelkezést ki nem küszöbölte. (Igaz! Úgy van! jobbfelől.) És méltóztassanak nekem megengedni, hogy ha nekem akkor, mikor Apponyi Albert t. képviselőtársam közoktatásügyi politikájával foglalkoztam, bizonyos gúnyos éllel kicsúszott a számon az angyalákra vonatkozó kifejezés, – hát én igazán azt hiszem, nekem talán még sem kell védekeznem a vád ellen, hogy én az ország címere iránt kellő tisztelettel nem vagyok. (Elénk helyeslés. Úgy van! Úgy van! jobbfelől. Mozgás bal felől.) Nem tagadom, jól esett és öröömre szolgált, hogy úgy Bethlen István gróf, mint Désy t. képviselő urak, méltóságukon alulinak tartották ezt a kérdést szóvá tenni. (Helyeslés és tetszés jobbfelől.) Ez egyszerően a számon kicsúszott kifejezés volt, a melynek gúnyos éle nem az ország címere, hanem az ellen a törvényjavaslat ellen irányult, a mely kihagyta a törvényből a legbecsesebb lényegét és a helyett beállított egy teljesen gyakorlati érték nélküli külsőséget. (Igaz! Úgy van! jobbfelől. Ellentmondások a szélsőbaoldalon. Zaj. Elnök csenget.)

Sághy Gyula: Az lényegtelen? Az ország címere lényegtelen? (Zaj.)

Tisza István gróf miniszterelnök: És különben, hogy Sághy képviselő urat kegyesebben hangoljam magam iránt, ké sz vagyok még azt is kijelenteni, hogy a mely percben ezt a kifejezést használtam, eszembe jutott, hogy ezt lehetne bárki-nek is olybá föltüntetnie, mint hogyha én nem kellő tisztelettel viseltetném az ország címere iránt. Én tehát igen sajnáltam és most is igen sajnálom, hogy ez a kifejezés az ajkamon kicsúszott. (Helyeslés jobbról és a középén. Mozgás balfelől.)

Talán méltóztatnak ezzel megelégedni! (Zaj és élénk közbeszólások a szélsőbaloldalon.)

Ezután Bethlen István gróf történelmi-filozófiai alapgondolatával foglalkozik. Megjegyzi elsőben, hogy Bethlen gróf tájékozatlanságot árul el akkor, a mikor azt mondja, hogy a szónok a nem magyar nyelvnek a közigazgatás terén való használatáról tett ki jelentésé e téren az első betörés lett volna. Ez annyira nem első betörés, hogy sokkal kevesebb, mint a mennyi ama vármegyék nagyobb részében életben van. Ezt részletesen kimutatja Arra a kérdésre, hogy a nemzetiségi körben alakult gazdasági, ipari, kereskedelmi egyesületek és vállalkozások segítségével szerez-e a szülő garanciát arról, hogy azok nem lesznek a magyar állam nemzeti jellege ellen irányuló agitáció fészkei, azt feleli, hogy ez magától értetődik. Az állam csak olyan vállalkozást segít, mely a nemzeti ptdifika nézőpontjából kifogástalan.

Tévedésben van Bethlen a telepítési akcióról szóló bírálatában is. Erről a földművelésügyi miniszter részletesen nyilatkozni fog, itt csak megjegyzi, hogy a kormány teljességgel föntartotta a szabad kezét a telepítés folytatására. E félreértések ellen tiltakoznia kell. (Helyeslés jobbról.) Az altruista bank az utóbbi évek pénzügyi kakmitásai miatt hatással nem működhetett, e bank működéséről csak bizonyos idő múlva lehet ítéletet mondani. Bethlen István grófnak kultúrpolitikai részére megjegyzi, hogy ő (Tisza) nem csinál külön román nemzetiségi politikát, hanem nagyon természetesen, a miket mint a kormány intencióit, szándékait, nézeteit nekik elmond, azok nem nekik adott külön jótétemények, hanem természet-szerűen eredménnyel és kihatással bírnak az ország összes nem magyarajkú polgáira. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.) Azt hiszi, ez a helyes álláspont. A felekezeti iskolának és az állami iskolának szembeállítására nézve hivatkozik Apponyi Albert grófra, a ki a szólóval egész egyetértésben, mint miniszter és mint ellenzéki vezérférfit, mindig azon az állásponton volt, hogy az állami iskolák fejlesztése nem irányul a felekezeti iskolák ellen, hogy ez nem akarja a felekezeti iskolát elpusztítani. (Elénk helyeslés jobbról.); ellenkezően, elfoglalja a fejlődéssel szükségessé vált tért, betölti a hézagokat, de nem akadályozza meg a felekezeteket abban, hogy a kor színvonalán álló iskolákat fön tarthassanak. (Igaz! Úgy van! jobbról.)

A végrehajtás dolgában Bethlen gróf igen kemény kifejezést használt, mikor azt mondta, hogy a szóló az 1907. évi XXVII. törvénycikk rendelkezéseit helytelen magyarázattal intencióihói kiforgatni akarná. Ez ellen határozottan és kereken tiltakozik. Soha nem mondta ezt; de egyetlen ehhez csak félig-meddig hasonló kifejezést sem. Ezt a vádat Bethlen gróf csupán bizalmatlanságból tehetta, a mit mélyen sajnál. De hiszen Apponyi is elismerte, hogy az építkezéseknél küzdelme volt. Palotaforradalmat is emített. (Zaj balról.)

Felkiáltások balról: Ezt Apponyi azóta megcáfolta!

Tisza István gróf miniszterelnök: Ismeri a cáfolatot. A palotaforradalomra nem is vet súlyt, hanem Apponyinak a minisztériumban való küzdelmére, ezen a téren, a mit Apponyi nem cáfolt meg. Állítja most is, hogy az idézett Apponyi-féle törvényt hiven, jóindulattal és korrektül fogják végrehajtani és határozottan tiltakozik az ellen, mintha, a törvény rendelkezéseit tendenciózusan kijátszani akarnák. (Tetszés jobbról.)

A román nemzetiségi párt

Tisza István gróf miniszterelnök: Mind Bethlen gróf, mind pedig Károlyi gróf megtámadta őt, mert „hivatalosan” elismerte a román nemzetiségi komitét. Hiszen ő épp azt mondta, hogy nem érti, mi itt a hivatalos elismerés, mert pártoknak nincs hivatalos jellegük. Akár elismerik, akár nem, azok főnállanak. Nem hivatalos, nem közjogi létük van, nem fórumok, hanem mert főnállanak, tekintetbe jönnek és jöttek pártkülönbség nélkül mindenki előtt. Ismételve emítették, úgymond, a Hieronymi-féle rendeletet. De az a rendelet papíron maradt, az a rendelet nem akadályozta sem 1905-ben, a mikor mi vezettük a választásokat, sem 1906-ban, a mikor a koalíció vezette a választásokat, nem akadályozta a nemzeti-ségi partot abban, hogy teljesen szabadon és meglehetősen erővel és, kivált 1906-ban, meglehetősen sikerrel vegyen részt a választási küzdelmekben. (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.) Higyjék meg nekem, ilyen kis rendőri kihágási intézkedésekkel olcsó mártírokat csinálni lehet, de a politikai küzdelmeket bármily tekintetben befolyásolni nem lehet. (Élénk helyeslés a jobboldalon.) És azután arra nézve, hogy én a román nemzeti-

segí párt kiküldötteivel szóba álltam, eszmecsérébe bocsátkoztam, azt hiszem, minden további magyarázgatás alól fölment Kossuth Ferencnek, a koalíció vezetőjének ...

Polónyi Géza: Az is meg van cáfolva!

Tisza István miniszterelnök: Hát ez szép cáfolat; nagyon szép cáfolat! (Elénk derűtség a jobboldalon. Mozgás a szélsőbaloldalon.) Mihályi képviselő úrhoz intézett levele. Azt méltóztatik mondani, hogy az megcáf oltatott: hát így szokott kinézni a képviselő urak cáfolata! (Fölkiáltások jobbfelől: Tényeket nem lehet lecáfolni!) Azt írta Kossuth Ferenc, mélyen tisztelt képviselő úr, cáfolatában, hogy ő sok dolga közt a borítéknak, vagy a levélnek helyes címzését nem nézhette meg. Hát bánom is én azt a címzést. Az a kérdés, hogy mi volt a levélnek tartalma.? A levél Mihályi Tivadarnak szólt, és azt írta benne a képviselő úr, hogy „t. barátom, hozzád, mint a nemzetiségi párt vezetőjéhez, elnökéhez, fordulok azzal a kérelemmel, hogy ebbe a bizottságba egy tagot jelöljete a magatok köréből.” Hát ezt cáfolhatják, vagy hozhatnak föl mentő körülményeket a címzésre nézve, de itt van a tény, hogy ai nemzeti pártnak, a koalíciós pártok együttes megbeszélése alapján és nevében följánlottak egy bizottsági tagsági helyet, (úgy van! Úgy van! jobbfelől.)

Polónyi Géza: Ez a tévedés! (Elénk derűtség a jobboldalon.)

Sztranyavszky Sándor: Talán bizony apokrif a levél? (Zaj jobbfelől.)

Polónyi Géza: Tévedés, nem is volt akkor együtt a párt!

Tisza István gróf miniszterelnök: Ezek után fölösleges tovább mentetnem azt az eljárást, hogy a képviselő urakkal eszmecsérébe bocsátkoztam, de igenis csodálkozom azon, hogy ismét és ismét adott fölvilágosításaim után is megmaradnak – magyar szó talán nincs is erre a kifejezésre, de egész bizonyos Begriffsstüzigkei-tal – a mellett, hogy ezek a tárgyalások olyan paktums;zerü jelentőséggel bírnak, hogy én ot,t ellenszolgáltatásokat helyeztem kilátásba; hogy én ellenértékeket kívántam azért, hogy ők a magyar államot elismerjék. Én egyetlenegy részletkérdésre nem mondtam azt, de °PP itt áll az, hogy a kivétel bizonyítja a szabályt, – egyetlenegy dologrn mondtam: arra a másfél gimnáziumra, hogy én

ezt ugyan nem tartom helyesnek, de hogyha elérhettük volna azt, hogy a román nemzetiségi párt a maga programját összhangba hozza a magyar nemzeti politikával, ezt nem találtam volna olyan dolognak, a mely meg nem érte volna azt az árt. (Élénk helyeslés jobbról.) Hát jól van, ez az egy kérdés olyan, mely kvázi, mint ellenszolgáltatás állítatott be, de éppen ez mutatja legjobban, hogy az egész eszmecsere lényege nem alkudozás, nem a do ut des álláspontja, hanem igenis az volt, hogy én először is igyekeztem a román nemzetiségi koniité megbízottait – meghallgatni, fölfogásaikat, óhajtásaikat, állítólagos sérelmeiket ismerni. Minden részletkérdést tanulmányoztam, hogy először lássam a kérdést; másfelől igyekeztem őket megnyugtanni és bennük mindenekelőtt azt az érzést fölkelteni, a melyet, remélem, sikerült is felkeltenem, hogy a magyar kormánynál az ország román honpolgárainak minden jogos érdeke, méltányos óhajtása és sérelme a legjobb akaratú megítélésé talál. Én igyekeztem megérlelni bennük azt a meggyőződést, hogy ők saját érdekükben is akkor járnak el helyesen, ha lemondanak a nacionalista politikáról, a mely, a míg fentartják, álhághatlan úrt von köztük és mi közöttünk, s a melyet, ha kiküszöbölnek, biztosítják saját maguk részére a békének, az egyetértésnek, a harmóniának, a kölcsönös bizalomnak és szimpátiáinak áldásait. (Helyeslés jobbról.) Nem arról van szó, hogy konkrét, akár közigazgatási, akár kulturális borraivalókat ígérjek, ilyennek tűnhetett föl...

Bethlen István gróf: Ők is így fogták föl!

Tisza István gróf miniszterelnök: Alig hiszem.

Bethlen István gróf: Az ő válaszukból is kiténik.

Tisza István gróf miniszterelnök: Abból abszolúte nem tűnik ki, abból csak az tűnik ki, hogy a mit a kormány álláspontjáról megtudtak, azt nem találták elegendő oknak programjuk megváltoztatására. A kérdés mindig e körül forogott. Bethlen egész argumentációja ezen a hamis bázison épült föl. Sohasem mondtam nekik, hogy mindaz, amit felsoroltam, akkor fog megtörténni, ha lemondanak a nemzeti politikáról, hanem azt mondtam, hogy változtassanak programjukon, mert ez az előfeltétele, hogy minden jóakarat termékeny legyen, mert a míg fönnáll a nacionalista program, addig fönnáll a bizalmatlanság, az ellenézés, fönnmaradnak a

súrlódások s ezt kiküszöbölni az életből csak akkor fogjuk, ha sikerül programjnkát átalakítani úgy, a hogy azt a nemzeti politikának sarkalatos érdekei megkívánják. (Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén.)

S ehhez fűztem mindig azt a másik megjegyzésemet is, hogy a nacionalista-programm föntartása a legsovinisztább román szempontból is nem haszon, hanem kár, nem szolgálja a román – értem az egész román fajra – nemzeti ügyet, ellenkezőleg annak akkor tesznek szolgálatot, ha a teljes lelki egybeforradást a monarchiában lakó román nemzetiség és a magyar nemzet között lehetővé teszik. (Helyeslés jobbfelől.)

Köztársasági párt.

Kifejtettem egy dolgot a köztársasági pártra vonatkozóan. Qui bene distinguit. ben dooet, A köztársasági párt célja Magyarországon köztársaság megalapítása, tehát a felséges uralkodóháznak a tróntól való megfosztásai, azt hiszem: mert ugyebár köztársaság „mit dem Grossfürstien an der Spitze” még sem képzelhető. (Élénk derűtség a jobboldalon.) Világos tehát, hogy a köztársasági párt célja ab ovo a magyar ezredéves alkotmány sarkkövébe, a szent korona fogalmába ütközik. (Úgy van!) Egy ilyen párt tehát, ha erre békés eszközökkel törekszik is, semmiféle monarchiában helyesen fönn nem állhat. (Igaz.)

Polónyi Géza: Spanyolországban van!

Tisza István gróf miniszterelnök: Van, de nem helyesen, szerintem.

Kun Béla: Udvari ebédre is meghívják Spanyolországban!

Tisza István gróf miniszterelnök: A román nemzeti párt Programja pedig, szerintem, nagyon helytelen; küzdeni fogok ellene, annak az erdélyi autonómiára vonatkozó része éden teljes erővel; de az a program a magyar állam szétदारabolására nem irányul. (Zajos ellenmondás a bal- és szélsőbaloldalon.) A magyar állam területéből nem akar kiszakítani semmit. A magyar állam egységes nemzeti alkotmányát nem akarja megváltoztatni. (Mozgás a bal- és szélsőbaloldalon.)

Egy hang: Csak nem vallják be!

Tisza István gróf miniszterelnök: Ez országnak nemzeti egységét akár nemzetiségek szerint, akár territoriálisan megzavarni és helyi autonómiáikat engedelmezni, nagyon helytelen dolog. Küzdeni is fogok ellene egész erővel. De ha valaki azt mondja, hogy igyekszik békés úton, törvényes eszközökkel ezt megvalósítani, ez nem büntetendő cselekmény, ezt szabad államban csak nem lehet büntető paragrafus alá vonni. A helyzet tehát egészen más. Az egyik esetben világosan törvényellenes, alkotmányellenes célról van szó, a hol tehát büntetendő cselekmény ismérvei fenforognak. A másik esetben egy politikailag nagyon hibás, nagyon helytelen dologról van szó, a mely azonban mindaddig, a míg törvényes eszközökkel dolgozik, nem esik a büntetőtörvénykönyv rendelkezései alá. (Mozgás.) Ha mi a büntetőtörvénykönyvet a köztársasági párttal szemben szigorítottuk, az nagyon helyes volt, és a következtetések nagyon igazat adtak nekünk, teljesen igazat adtak azoknak a képviselő uraknak, a kik az egész köztársasági mozgalmat jelentéktelen, éretlen, gyermekes cselekedetnek tekintették. (Úgy van! a jobboldalon.) Én is annak tartom; épp azért gondoltuk mindjárt, hegy elég lesz, nem is valami szigorú büntetést venni a törvénybe, és az; egész komédia, elfuvódik a föld színéről, és a magyar közélet és nemzet menekül a kellemetlen helyzetből, hogy szereplési viszketegségben szenvedő néhány gyerek miatt úgy lehessen feltüntetni a magyarországi állapotokat, mintha itt a, dinasztikus érzet megingott volna, mintha itt köztársasági áramlat volna. Nincs itt szó egyes pártok vagy kormányok érdekéről, de a magyar nemzet érdeke az, hogy ez a tiszta igazság, hogy a nemzet dinasztikus hűség tekintetében pártkülönbség nélkül egyetért, hogy ez a tiszta igazság holmi gyerekes csínyekkel ne legyen elhomályosítva.

Erdély védelme.

Fölpanaszolja Bethlen gróf azt is, hogy legalább az erdélyi magyarságot is meg kellett volna hallgatni. Engedelmet kérek, én e felfogás ellen tiltakozom. Azt hiszem, a legnagyobb hibát követtük volna el, ha bármily tekintetben, mint hasonló megítélés alá eső faktort meghallgattuk volna az erdélyi ma-

gyarságot. (Mozgás a bal- és szélsőbaloldalon.) És, engedelmet kérek, arra, hogy az erdélyi magyarság érdekeit felismerjük, szívünkön viseljük, megvédjük, oltalmunkba vegyük és fejlesszük, nekünk senkinek meghallgatására nincs szükségünk, (ügy van! a jobboldalon.) Ne féltse mitőlünk a t. képviselő úr az erdélyi magyarságot.

Nincs oly magyar ember, aki át ne volna hatva az érzelmek és igazságok egész világától, a mely megnyilatkozik minden magyar ember lelkében, ha Erdélyre éslaz erdélyi magyarságra gondol. (Élénk helyeslés.) És ha azt hiszi, pedig téved benne, hogy nekem szükségem lett volna tanácsadóra, hát nincs-e benne a kabinetben az a férfiú, a kinél az erdélyi ügyedet jobban nem ismerheti és melegebb szeretettel nem karolhatja föl senki! (Fölkiáltások a jobboldalon; Éljen Sándor János!) Higyjék meg, mi az erdélyi érdekeket szívünkön viseljük, gondozni fogjuk, mi e tekintetben a segítséget és közremunkálkodást pártkülönbség nélkül szívesen látjuk. Azt tartjuk, hogy nem szabad ebbe pártszempontoknak belejátszani, nincs és nem lehet magyar kormány, mely közönyös legyen az erdélyi magyarság jogos érdekei iránt és azt hisszük, hogy az erdélyi magyarság ezt az odaadó gondoskodást, ezt a rokonérzést, ezt a cselekedni akaró és tudó rokonérzést meg fogja találni ebben a kormányban, legalább is annyira», mint bármely más kormányban. (Élénk helyeslés jobbról.) És én azt hiszem, hogy ha most rámutatunk arra a veszedelemre, a mely az erdélyi magyarságot az általános szavazati jog útján fenyegetné, ha rámutatunk arra az eredményre, a mit ezen a téren és a választókerületi beosztás útján elértünk, hát fölémelt fővel mondhatjuk azt, hogy mitőlünk ugyan ne féltse senki az erdélyi magyarság érdekeit! (Élénk helyeslés és taps a jobboldalon és a középén.)

A történelmi vonatkozás.

Elvonultatta Bethlen gróf előttünk az erdélyi román mozgalomnak némely eseményeit és azokból azt a következtetést vonja le, hogy a XIII. századtól napjainkig a román mozgalomnak célja, tartalma, jellege mindig ugyanaz maradt és a végén bizonyos pesszimizmussal konstatálja, hogy itt illúzió,

naivitás javulást várni, mert hiszen az az eltérés nem félreértésből, nem az intézményei: fogyatékoságából származik, hanem a faji ösztönöknek, az érzéseknek, a vágyaknak, a történelemnek és a nemzeti ideáloknak ellentétességéből fakad,, ezeket tehát nem fogja kiegyenlíteni semmi emberi okoskodás sem. Hát ez végtelen pesszimista fölfogás. És csak örömmel-konstatálom, hogy ennek a pesszimista fölfogásnak konklúzióját a t. képviselő úr sem vonja le. Mert hiszen, ha valaki arról van meggyőződve, hogy ezek az évszázados ellentétek olyan mélyen gyökereznek az emberi lélekben, hogy azokat semmiféle okoskodás kirtani nem fogja, akkor mi következik ebből? Nem következhet egyéb, mint az irtó háború, mint az, hogy igyekezni kell leigázni, elnyomni, elgyengíteni, tehetetlenné tenni azokat, kik minden körülmények között kiengesztelhetetlen ellenségeink. Erre a következtetésre nem jut a t. képviselő nr és ezzel talán önkénytelenül önmaga is elismeri azt, hogy ez a történelem-filozófiai álláspont legalább is egyoldalú. Hogy egyoldalú, arra nagyon helyesen mutatott rá Désy t. képviselő úr, a ki talán akaratlanul, de igen mélyreható és igen helyes kritikáját adta ennek a fölfogásnak, a midőn rámutatott, hogy ez a román mozgalom, melyet a múltból ismerünk, merőben más valami, mint a mostani.

Désy mutatta ki, hogy tévedés az, hogy a történelemben változatlanul ugyanazzal a mozgalommal állunk szemben századokon át. De még nagyobb tévedésnek kell tartanom azt a pesszimizmust, a mely az ellentétek kiküszöbölését lehetetlennek tartja, mert mire tanít minket az emberi élet! Még nagy nemzeteknél is, de kisebb nemzeteknél sokkal hatványozott mértékben, mire tanítna egyébre, ha nem arra, hogy a faji ösztönöknek, érzéseknek, a vágyaknak, a nemzeti ideáloknak sokszor meg kell alkudniok, hogy a végletekig hajtott nemzeti ideálok által földézett ellentéteket lehet és ki kell a fajoknak küszöbölniük, mert különben nem tudnak a reális élet keretébe beilleszkedni, ellentétbe jutnak a brutális valóság erejével és az keresztül gázol rajtuk, elsepri őket és a történelem napirendre tér fölöttük. (Helyeslés a jobboldalon.)

Hát mit tanít a mi történelmünk a mohácsi vész óta? Abba a kényszerhelyzetbe jutottunk, hogy előbb a török hódoltság, később más konstellációk folytán csak egy európai

nagyhatalom keretében biztosíthatjuk fönnállásunkat. Mi egyéb ez, mint a faji ösztönöknek, a nemzeti ideáloknak bizonyos sorompók közé szorítása, arra kényszerítése, hogy keressék meg, találják meg azokat a kereteket, a melyekben biztosíthatják magukat, fönnállhatnak, de bizonyos végső törekvésekről le kell mondaniuk! (Úgy van! jobbfelől.) A magyar nemzet három hosszú századon keresztül kereste ezeket a kereteket, ha pedig egy nemzet foglalkozik egy ilyen problémával, az nem Doktorenfrage, az nem teoretikus kérdés, ez a tanulmány a verejtéknek, a vérnek, a szenvedésnek, a nyomorúságnak, a halálnak betűivel van a világtörténelemben beírva. (Úgy van! a jobboldalon.) De három hosszú évszázad kínlódása, erős küzdelme megtalálta ezeket a kereteket, Deák Ferenc nem élt hiába. Azok, akik Deák művét támogatták és életében keresztülvitték, nem éltek hiába, Mi, ma büszkén inondjuk, hogy meg vagyunk elégedve abban a keretben, a melybe beállított minket a világtörténelmet vezető magasabb hatalom, mert ebben a keretben teljesíthetjük világtörténelmi misszióinkat, ebben a keretben föntarthatjuk biztosságunkat és kiépíthetjük a magyar nemzeti állam épületét.

És ha mi meg vagyunk elégedve ezzel a kerettel, vajjon nem szabad nekünk ugyanezzel a fölhívással fordulnunk a naza iieui magyar a jku polgáraihoz! Nem szabad-e ezzel a fölszólítással fordulnunk éppen az olyan erős faji öntudattal bíró román polgártársainkhoz! Legyenek ők tisztában a helyzettel. Az érdekegységet, az érdekezonságot egy román és magyar faj között a szláv áradat közepében ők is elimerik. Ez az érdekezonság kívánja, hogy támogassuk egymást, de ez a kölcsönös támogatás lehetetlen mindaddig, míg ők ennek az ezredéves államnak ezredéves magyar jellegével ki nem békülnek. Nekik is kell az ő ideáljaikat bizonyos pontig korlátozni, mert először is itt ebben a közös hazában megtalálják akkor a szabadságnak, a jognak, a szeretetnek, a jólétnek összes áldásait, és megmaradhat nekik az a fölemelő öntudat, hogy azzal, ha ennek a hazának hűséges polgárai, ha a magyar nemzet akciójának képességét fokozzák, a független Romániának teszik a legjobb szolgálatot. (Helyeslés jobbról.)

Ez az igazi román politika, ez az igazi nacionalista politika, a melyet nekik követniök kell, ha a múltnak félreértései

és a jelennek bizonyos súrlódásai tiszta belátásukat el nem homályosította.

És hogy ez az évszázados félreértésekből és szenvedésekből alakult, homály egy csapásra nem tud eloszlani, azt nem vonom kétségbe. Nem most, de a megbeszélések folyamán ismételve mondtam, hogy egészen bizonytalannak tartom azok sikerét, de dolgozom rajta egész odaadással, abban a tudatban, hogy ha most nem érek is el közvetetten sikert, előkészítem a végleges megértés útját. (Élénk helyeslés és taps a jobboldalon és. a középén.)

Mikor ezt teszem, akkor nem érhet engem joggal az, a vád, hogy ezzel az eszmecserével, e törekvéssel a magyarság rovására tolom el az ország keleti részében az erőviszonyokat. Én kérdem a t. képviselő úrtól, hol, micsoda pozícióját adtam én föl a magyarságnak! Hol, micsoda erőforrása a magyarságnak dugult be e megbeszélésekkel és akcióval, melyet a kormány tovább fog folytatni? Én azt hiszem, sehol sem. Gyöngülés nem éri a – magyar pozíciót, ellenben azt hiszem, erősödik a magyar pozíció azzal, hogy ha gyöngítem hevében, szenvedelmességében, szert elenségében és általánosságában ezt a nacionalista irányzatot, a mely, fájdalom, ma még épp az erdélyi románság legnagyobb részét magával ragadja. (Élénk helyeslés a jobboldalon.)

T. képviselő úr, miért annyival kedvezőbb a magyarság helyzete azokban a régi, Erdélyhez nem tartozó megyékben, a melyeknek túlnyomó többsége nem magyar! Azért, mert ott a magyarság tudott már a múltban – ezek történelmi előzmények, ez nem szemrehányás, csak konstatálása a tényeknek - vonzóerőt gyakorolni, magához tudta vonni a nem magyar - ajkú polgárok tetemes részét és a nacionalista irány izolálva lett és a nem magyarajkú polgárság csak egy részére támaszkodik. Ha el lehet érni Erdélyben is azt, hogy mérséklődjék az az irány, hogy elsimuljanak az ellentétek, hogy objektívebb felfogás kezdi a szenvedelem helyét elfoglalni és ezzel elértük a románság közeledése általába«, és a békülékeny és hazafiasán gondolkodó románság, mely, higgyék meg, nagy számban van Erdélyben és csak a terrortól nem mer nyilatkozni, fölszabadul a terror alól: nyugodt lélekkel mondhatom, hogy ezzel nem gyengítettük, hanem erősítettük a magyarság ügyét.

Ebben a hitben kérem a t. Ház támogatását ama politikai irány számára, a melyet míg felelősséggel teljes állásban vagyunk, egész odaadással, fáradságot nem ismervé, következetesen kivárniuk folytatni. (Hosszas élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobboldalon és a középén.)

Pap-Csicsó István megemlékezik az ellenzéki lapoknak arról a vádjáról, hogy a román komité tagjai személyes érdekeket hajszolva, föláldozzák a nép érdekeit és azt a demokráciát, mely politikájuknak mindig sarkköve volt. Nagyon sajnálj3, hogy a mikor életbevágó kérdéstről van szó, akadnak, akik a rágalom eszközeihez folyamodnak. Polemizál Apponyi gróffal, a ki már a tárgyalás tényét is bűnnek nyilvánította, még mielőtt:smérhette volna, a tárgyalások anyagát, a mikor pedig megismerte azokat az engedményeket, melyeket a miniszterelnök kilátásba helyezett, kijelentette, hogy azokat senki vehemensen nem támadhatja. A mikor meg kellett valania, hogy Tisza mégse árulta el a hazát, akkor már csak a tárgyalás módját kifogásolta, Tisza erre is megfelelt, úgy, hogy az ellentét ezekben a kérdésekben a többség és a kisebbség között oly kicsiny, hogy szinte nevetséges. A mi az ellenzéki szónokok történelmi reminiscenciait illeti, bizonyos, hogy ezekkel a kérdést dűlőre vinni nem lehet. Felolvassa az 1849-iki magyar kormány nemzetiségi törvényjavaslatát, mely a nemzetiségeknek többet adott volna, mint a mennyit ezek ma követelnek. Horváth Mihály, a történetíró, azt írta erről, hogy a törvény nagyon szép, de egy évvel előbb kellett volna megcsinálni. Deák Ferenc is elismerte, hogy a románok helyzete Erdélyben a íegméitánytalanabb. 1861-ben a románokat elismerték negyedik nemzetnek s ezt 1863-ban Nagyszébenben törvénybe is iktatták.

Sághy Gyula: Törvénytelen országgyűlés volt! (Igaz! I;gy van! a baloldalon.)

Pop-Csicsó István a választójogról beszél; elpanaszolja, hogy a kerületek kikerekítése mindenütt hátrányos a románokra és hogy az anyagi választójoggal való elégedetlenségét az összes pártok közül csak a nemzetiségi párt fejezte ki. A nemzetiségek nem kérnek e téren semmi koncessziót, csak igazságos és egyenlő elbánást, A nemzetiségi törvény végrehajtását mindenesetre követelik, abban az irányban is, hogy

az esküdszéki eljárásban is érvényesüljön a nemzetiségek nyelve. A magyar nemzet gyönyörűen fejlődik, de ne fejlődjél: a nemzetiségek rovására, a nemzetiségi jogok visszafejlesztésével. A mi koncessziót az oktatásügy terén a miniszterelnök ígért, az oly csekély morzsa, hogy mint Apponyi mondta, még az ellenzék sem helyez rá semmi súlyt. A kétnyelvű oktatás abszolút lehetetlenség, ezért kellene a gyermekeket csak az anyanyelvükön oktatni. A miniszterelnöknek a hitoktatásra vonatkozó nyilatkozatát köszönettel tudomásü veszi; a Ki-oktatás a család és az egyház oly dominiuma, a melybe beleavatkozni az államnak joga nincsen. A miniszterelnöknek a magyar állameszme értelmezésére vonatkozó nyilatkozatát homályosnak taitja: e tekintetben szabatos nyilatkozatot óhajtana. A mi a tárgyalás sikertelenségét illeti, a miniszterelnök által kilátásba helyezeti morzsákkal nem érhették be. Majd, ha lesz egy igazán demokratikus kormány és parlament, a melyet azonban semmi esetre sem az ellenzék teremt meg, akkor majd nem lesz nehéz a nemzetiségi kérdés megoldása sem. A miniszterelnök valaiszát nem veszi tudomásul.

17-én elnök: Beöthy Pál, később: Szász Károly.

Neugeboren Emil örömet fejezi ki a miatt, hogy e nagyfontosságú tárgy végre napirendre kerül. Apponyi beszéde nagyjelentőségű volt, úgymond, mert ez a beszéd kitűnő háttérrel szolgáltató Tisza István gróf akciójához és ennek szükségességét megokolta, másrészt pedig a nemzetiségi párt álláspontját bizonyos tekintetben érthetővé tette. Apponyinak a nemzetiségi kérdésre nézve atgOndolt és logikus rendszere van, de ennek a rendszernek nagy hibája, hogy absztrakt, dogmatikus természetű, figyelmen kívül hagyja a nem magyar anyanyelvű gondolat- és érzelmvilágot. Úgy látszik, hogy Apponyi egy pillanatra sem tudja magát beleképzelni egy oly ember helyébe, a, ki nem magyar embernek született és nem rendelkezik oly hatalmas szellemi tőkével, mint a milyennel a természet Apponyit megajándékozta. Oly követéiéléseket támaszt, a melyeknek teljesítése a lehető legnagyobb pszichológiába ütközik, a mikor pedig a várt hatás elmarad, akkor egész hazafias fölhál»orodása az ellen fordul, a kitől az elmaradt hatást várta.

Az idő enyhíti a nemzetiségi ellentéteket, azért is, mert a nemzetiségek lassanként rájönnek a föderalizmus lehetlenségeire, a mint a magyarok is lassanként rájönnek, hogy a nemzetiségeket nem lehet egyszerűen beolvasztaniuk a magyarságba. A nemzetiségek helyzete mindenestre sokkal nehezebb, mint a fajrnagyairoké. Már azért is meg kellene szívlelni Deák Ferencz tanácsát, hogy igyekezzünk az e hazában való lakást a nemzetiségekkel megkedveltetni. A nemzetiségek igyekezzenek az állam nyelvét megtanulni (Élénk helyeslés jobbról.), de viszont a magyarok is mellőzzék a nemzetiségek érzelmeinek céltalan megsértését és ne követeljék a magyar nyelv ismeretét ott is, a hol annak nem ismerése semmiféle közérdeket nem sért. Ily módon lehet csak megszüntetni minden nemzetiségi kérdést.

Holló Lajos szólalt föl ezután. Örömmel hallotta Neugeboren koneiliáns hangú fölszólalását. Ezt a hangot minden nemzetiségi képviselő részéről szívesen halljuk, hiszen a konkrét nemzetiségi kívánságokat minden magyar ember a legnagyobb szeretettel viszonozza, ha azok a kívánságok az állam egységét nem veszélyeztetik. A román nép ellen senki sem viseltetik ellenséges érzelemmel, távol áll ez minden magyar embertől, mert hiszen mindenkinek az egész társadalom együttérzésén kell munkálnia. Ne legyenek tehát a románok olyan érzékenyek, ha az ellenzék kritikát fűz a miniszterelnök akciójához, mert ebben a kritikában nincs pártszempont, nincs elfogultság a román nép iránt. Arról van szó, hogy kormányzati vizsgálat megállapította, hogy az országban olyan szervezet áll fönn, amelynek működése a nemzeti egységre veszedelmes. Hieronymi állapította meg, hogy az úgynevezett román nemzeti komité működése nem ápolja a nemzeti békét. Megállapította maga a miniszterelnök is, hogy a román komité működése a magyar nemzeti politika sarkalatos tételeivel ellentétben áll; ilyen szervezettel fölvenni a tárgyalásokat, ez az, amit veszedelmesnek kell mondanunk. A magyar nemzet ellen való törekvés legalizálása a miniszterelnök úr részéről, az az, ami ellen nekünk tiltakoznunk kell. A másik kifogásunk a nyelvi engedmények ellen szól. Odáig jutottunk már, hogy az ország kormányának egy komitéval kell ezt a nehéz gyakorlati kérdést megoldania? Hogy lehet a komitét ilyen

fontos fórumnak megtenni! Nincsenek-e hatóságaink, nincsen-e törvényhozásunk, amelyek ennek a kérdésnek megoldására illetékesek! Mihályi Tivadar odáig megy, hogy meggyanusít bennünket, mintha mi a nemzetiségeket ki akarnók irtani. Hiszen századokon keresztül fennállott a románság. Nem elég bizonyíték-e ez arra, hogy a magyarok sohasem törekedtek arra, hogy a nemzetiségek kiirtassanak. Nem mutat-hat föl ma senki se magyar pártot, se politikust, aki arra törekednék. Hogy lehet tehát az igazsággal ennyire szembe-helyezkedni! (Igaz! Úgy van! a baloldalon.)

Mindössze annyit követelünk, hogy a nemzetiségek igyekezzenek elsajátítani az állam nyelvét s a magyar állam egységéhez hűek legyenek. Szabadságot, állampolgári jogot élveznek itt a nemzetiségek. És szerény törekvésünk, hogy az állam nyelvének elsajátítását és, az állam egységéhez való ragaszkodását követeljük tőlük, a románoknál nem talál méltánylásra. Ám a miniszterelnök arra iskolaügyben mégis lényeges engedményeket ígér nekik. Panaszkodhatnak-e joggal a nemzetiségek kultúrájuk elnyomása miatt, mikor hét milliót ad az állam a nemzetiségi egyházaknak segítségül. Ez a drákói szigorúság, amellyel az államot vádolják! A miniszterelnök odáig ment, hogy a magyar címet is lekicsinyelte. A miniszterelnök tévedésének olyan formában való beismerése, ahogy a miniszterelnök úr tette, az ellenzék sorában mást, mint visszatetszést nem kelthet. Ez a kicsinylő hang a miniszterelnök ajkáról csak a nemzetiségi izgatók malmára hajt-hatja a vizet. A miniszterelnök eljárása itt a Házban talán szelídebb hangra bírhatja a nemzetiségi képviselőket, de künn a vidéken csak bátorítást nyernek az izgatók. Ahol a magyar állam érdekeit kellene megvédeni az iskolában, a miniszterelnök ott a nemzetiségiek védelmére kel, ahol pedig a magyar iskolában kellene eleget tenni a kívánságoknak, ott a legnagyobb ridegséggel találkozunk. Ilyen eljárás mellett a magyar kultúrának szükségszerűen kell fokozatosan visszavonulnia. Nem helyesli a miniszterelnök eljárását, hogy még két középiskolát ígér a románoknak s ezt magyar állami erővel akarja felállítani. Nem látja-e a miniszterelnök úr, hogy a románok ezzel a kívánsággal is azt igazolják, hogy nem a magyar közélettel keresik az összeköttetést!

A miniszterelnök eljárása nem szolgálja az egyetértést s amellet bennünket, mint lenező, gögös, türelmetlen fajt mutat be a külföldnek, pedig ez ellenkezik az egész magyar faj jellemvonásával. A miniszterelnök hibának ismeri el, hogy az új görög-katholikns püspökségbe tizenkétezer románt is bekebeleztek. Ha ez hiba. miért nem tartja hibának a, miniszterelnök úr azt, hogy százezer magyart meg kifelejtettek az új püspökségből? A román komité a maga rezolúciójában mindig magyarországi és erdélyi románokról beszél. Nem látja-e a miniszterelnök úr, hogy ebben az Unió el nem ismerése foglaltatik! Nem látja-e a miniszterelnök úr, hogy ebben a rezolúcióban a magyar állam és a románság szembeállításáról van szól Nem látja-e a miniszterelnök ebben az állam leki-csinylését.

Nem látja-e a miniszterelnök úr ebből a rezolúcióból is, hogy a román nemzetiségiek nem akarnak ráhelyezkedni a magyar állam álláspontjára. (Helyeslés a baloldalon.) A miniszterelnök úrnak ezt az állásfoglalását a legerélyesebben vissza kellett volna nyíltan utasítania. (Zajos helyeslés és taps a baloldalon.)

A román nemzetiségi képviselők nyíltan buzdítanak, hogy a román nép csak folytassa a gyűlölködést. Ismerteti a román állapotokat s a magyarok sanyarú sorsát. Ha mi magyarok a szászokkal szemben ilyen türelmetlenséggel viseltettünk volna, eltűntek volna már a semmiségbe. Az oroszok is beolvasztották a besszarábiai románokat. Miért nem kelnek ki Oroszország eljárása ellen!

Ausztriában is elnyomják a románokat, miért nem panaszkodnak emiatt?

Visszamegy a XVI. század történetére s rámutat a románság kultúrájának alacsony fokárai. Kézzel fogható módon mutatta ki, hogy nem a magyarok nyomták el a románok kultúráját, hanem a szláv kultúra. És kik szabadították föl a románokat ez alól a nyomás alól! Az erdélyi magyar fejedelmek. I. Rákóczi György rendelte el a román nyelv használatát s ő fordította le az első román bibliát, Apaffy Mihály pedig egy pópának fejét vágatta le, mert nem akarta a román nyelvet használni. Hogy lehet ezek után azt mondani, hogy a Magyarság századokon át elnyomta a románokat! Ez nem

vall igazságérzetre. Az erdélyi fejedelmek nagylelkűségéért a románok részéről gyűlölet lett a hála a magyarság iránt. A tények ellene szólnak ama vádnak is, hogy a magyarok gazdaságilag elnyomják a románokat. Hiszen legutóbb 70-80 millió korona értékű magyar föld ment át a románok kezére. Egész magyar falvak oláhosodtak el. Érdemnek tudja be a románok öszertartását, faji szeretetét, de viszont kívánja, hogy a magyar faj épp oly lelkesedéssel folytassa a védelmi munkát. (Zajos helyeslés a baloldalon.) A magyarság szorul hátterbe a románsággal szemben, ezért erélyes telepítési politikát követel. (Zajos helyeslés a baloldalon.) Legyen ebben az országban román kultúra is, de a veszedelem ott van, hogy a hazai románok Románia felé gravitálnak, már pedig mindenki tudja, hogy a romániai kultúra át meg át van hatva a magyar területek birtokáért való sóvárgással. Az egész román társadalom át van itatva azzal a vággyal, hogy a magyarországi román területeket Romániához kapcsolhassák. Az elszakadási törekvést nemcsak erkölcsileg, de anyagilag is támogatják Romániából.

Hogy helyes nemzetiségi politikát folytathassunk, először szükséges, hogy jogállam legyünk. A közigazgatás ina nem a jogállamot szolgálja, hanem a kormányzat érdekét. Brutális vesztegetés, erőszak, terror mind arra jó, hogy a munkapártot hatalmon tartsa. (Zajos helyeslés a baloldalon.)

A másik követelmény a szabad állam, amelyben minden polgár az öt megillető joghoz jut. Ahol ezeket megtagadják, ott nem lehet okos nemzetiségi politikát folytatni. Már pedig a mai rendszer ezekkel a követelésekkel homlokegyenest ellentétben áll. Szóló is azt mondja, hogy meg kell ragadni minden alkalmat, hogy ideíáncoljuk a nemzetiségeket, de olyan eszközöket kell használnunk, amelyek végeredményben a nemzet javát szolgálják. (Zajos helyeslés a baloldalon.) A militarizmus terhe ólomsúllyal nehezedik a nemzet vállára. Hol volt a nemzetiségi párt, mikor az ellenzék ez ellen megfeszített erővel küzdött¹? A miniszterelnök azzal kérkedik, hogy a radikalizmus leküzdésével megmentette Erdélyt s a Kristoffy val való szövetséggel vádol meg bennünket. Ne felejtse el a miniszterelnök, hogy mi harcban álltunk Kristoffyval és egész rendszerével. De hol volt akkor ő? Lestek a kedvező pil-

lanatot, amíg az államtól elvont pénzen erőszakos választást csinálhatnak. (Zajos taps a baloldalon.)

Könnyű most a Jeszenszky-féle mandátum-elhelyező intézet tapsait lesni, de tetszett volna fölvenni a harcot Kristóffy ellen, aki a nemzet ellen vállalkozott. (Zajos taps a haloldalon.) Tetszett volna akkor azt niondani, nekiem nem kell a választás csendőr és összeharácsolt milliók nélkül. De nem, amikor már a nemzet aspirációi közel voltak a teljesüléshez, osztrák hadtestek, összeszedett milliók, erőszak, terror segítségével az ország közvéleményét meghamisítani. Erre nem mindenki vállalkozik. (Zajos helyeslés balról.)

A miniszterelnök eljárása nem orvoszere a nemzetiségi kibékülésnek. Ennek útja csak a jognak, igazságnak, nemzeti megerősödésnek a kivívásában van. (Zajos helyeslés a baloldalon.) A nemzetiségek ne csináljanak mindig udvari politikát, hanem segítsenek kivívni a szabadságot s ne foglaljanak mindig állást a nemzeti követelésekkel szemben. (Zajos helyeslés és hosszantartó taps a baloldalon.) Ha a magyar nemzet kivívja jogos kívánságait, a szerzeményt megosztja a nemzetiségeivel is. Az ellenzék elítéli a paktálási kísérleteket, mert így nem lehet nemzetiségi békét teremteni. Nem fogadja el a miniszterelnök válaszát. (Zajos helyeslés és taps a baloldalon. A szónokot számosan üdvözlük.)

Kállay Tamás nem tartja helyesnek, hogy néhány szónok a történelem keretébe beajítva tárgyalta a román kérdést, mert a miniszterelnök csak a jelen körülményeivel tartozik : számolni és a jövő helyes megoldása volt a célja. (Úgy . vari! a jobboldalon.) Az olyan ellentétek fölemlítése tehát nem célszerű, a melyek rnegnehezitik a meggyegyzést. A románok-tál való tárgyalások megkezdése nem személyes ténye a miniszterelnöknek, mert a tárgyalások csak akkor indulhatnak meg, lia aria nagyobbszabásu mozgalmak indítanak valakit. Ez a mozgalom pedig nem olyan, mint más, Budapestről kiindult mozgalmak, melyek a jelszavakhoz keresnek tömeget, itt „a tömegek kezdtek megmozdulni és ezeket a tömegeket, ezek-Bek faji és nyelvi kívánságait észre kellett venni. (Helyeslés Jobbról.) Mikor a tárgyalások meghíúsultak, az egyik román képviselő úgy nyilatkozott, hogy az egyezkedés nem adta meg a létföltétel alapját, tehát nem vezethetett sikerre. Ezt a nyi-

latkozatot alaposan megcáfolják az utolsó harminc év eseményei. A hazai románság minden téren óriási fejlődést mutat és mindenkinek észre kell venni a román intelligenciának nagy terjedését. (Igaz! Úgy van! jobbról.) Csodálkozom- folytatta a szónok – Bethlen István képviselőtársamon, aki oly nagyszabású beszédet mondott és azt állapította meg,/ hogy az utolsó ötven évben a magyarság javára tolódtak el az erőviszonyok. Ez a Bethlen István nincs harmóniában annak a másik Bethlen Istvánnak a könyvével, aki kimutatta, hogy megnyit vesztettünk földben és erőben mindenütt, ahol a románság szemben állott a magyarsággal. (Igaz! Úgy van! jóimról.) Már most kinek higgyek, Bethlen Istvánnak, a szónoknak, vagy az írónak?

F ölkiáltás jobbról: Az írónak!

Kállay Tamás: Ezek után nem tudom megérteni, hogy o a harcot kívánja, holott az államháztartás csődjét jelentené az, ha a magyarság a nemzet testének egy részével örökös harcot folytatna. (Helyeslés jobbról.) Béke kell, nem harc, mert ez a fejlődés föltétele. A nemzetiségi kérdés legjobb megoldásának a közigazgatás államosítását tartja (Tetszés jobbfelől), hogy az állam a legjobb tisztviselőit küldhesse a perifériákra. Jakabffy Elemér határozati javaslatát elfogadja. (Taps jobbról.)

Szabó István (nagyatádi) három külön áramlatot különböztet meg a hazai románok között. Egy részük a legteljesebb lojalitás álláspontján van; más részük bizonyos mérsékelt követelésekkel áll elő, végül a harmadik csoport a Magyarországtól való nyílt elszakadást hirdeti.

Mihályi Tivadar: Ez nem áll!

Szabó István: Ha a képviselő úr azt mondja, hogy ez nem áll, akkor tudva valótlant mond. Kijelenti, hogy a magyar intelligenciával a magyar nép is egyetért abban, hogy a magyar állam területi és hatalmi egységét nem engedi bántani. Bekét kíván a nemzetiségekkel, de ehhez a szélsőséges román agitálás megszüntetés, szükséges. A románokkal együtt óhajtja a jobb közigazgatási és azt, hogy a tisztviselő a¹ néppel ennek a nyelven érintkezhessek. Foglalkozik a szónok az egyházi és iskolai kérdésekkel; a nemzetiségek ne lássanak elfogultságot abban, ha a kormány megfelelő tnyagi eszközök híján nem adja meg ai segítség kívánt mértékét. Erről magyar iskolák és egyházak

is panaszkodhatnak és ugyanaz áll a mezőgazdaság terén is. A választó jog kérdésében a románok cserben hagyták a magyar ellenzékét és már csak maguknak követelnek jogokat. Helytelennek tartja, hogy hivatalos részről egyáltalán kezdtek tárgyalni a románokkal, mert ezzel csak megnövelték a nemzetiségek önérzetét. Azt hiszi, hogy a nemzetiségi kérdés megoldásának leghelyesebb eszköze a jó közigazgatás és az okos telepítés. Hosszasan foglalkozik a román gazdasági mozgalmakkal, a melyek magyar érdekeket fenyegetnek. Fölolvassa egy erdélyi uradalom magyar lakóinak panaszos levelét, melyből azt magyarázza, hogy ezek a gazdák ma is robotot fizetnek. Tehát nemcsak román sérelmek vannak, hanem vannak magyar sérelmek is. vSem Jakabffy, sem Mihályi határozati javaslatát nem fogadja el.

Ghillány Imre báró, földművelésügyi miniszter arra hivatkozik, hogy három évtizedet szakadatlanul nemzetiségi vidékeken töltött mindennapi érintkezésben a lakossággal és így gyakorlati oldaláról ismeri a nemzetiségi kérdést. Bethlen István gróf arról beszélt, hogy a kormány az agresszív telepítési politikától eláll. Először is disztingváljuk helyesen, hogy mi az agresszív telepítési politika és mi a védelmi politika. Mindnyájan egyetértünk abban, hogy olyan telepítési politika, mint a pózeni telepítési bizottság politikája, a mi viszonyaink között teljesen lehetetlen dolog. Ha ez így áll, akkor minden más telepítési politika, a mi speciális viszonyaink között, csak védelmi politika lehet, mert hiszen, a mi régi donációnális és ősi-ségi rendszerünk következtében a magyar birtokok egy tetemes része nemesi kézben volt, tehát magyar kézben; már pedig ezeket a birtokokat továbbra is magyar kézben tartani csak védelempolitika lehet. Hogy áll azonban ma nálunk ez a helyzet? Az utolsó harminc évben változott viszonyoknál fogva és talán a mi birtokos-osztályunk hibájából is, mert nem tudtak a Mio időpont ban megtanulni a fáradtságos, de jövedelmet hajtó gazdálkodás módját, főként pedig örökösödési törvényünk folytán, közép- és nagybirtokaink tetemes része a megvagyosodott alsóbb néposztályok kezébe ment át, még pedig nemcsak Erdélyben, hanem országszerte, sőt talán a Felvidéken még nagyobb arányban, mint Erdélyben. Természetes tehát, hogy nemzetiséglakta vidékeken a nemzetiségek kezébe is át

kellett e birtokok egy bizonyos hányadának menni. Oly nagyarányú volt a birtokcsere, hogy ezt a kérdést egy telepítési akció keretében kifogástalanul megoldani, a megfelelő telepítések és a megfelelő anyagi eszközök hiánya miatt teljes lehetetlenség lett volna. Ez talán egészen helyes dolog, hogy a kormány éppen a telepítési akcióval kapcsolatos más, olcsó és esetleg célravezető eszközök után is nézett és néz, hogy birtokpolitikai feladatainak megfelelni tudjon. Például az Altruista Bank működése tulajdonképpen két évre terjed. E két év alatt megvett az Altruista Bank 26.245 katasztrális holdat. Ebből eladott 13.799 katasztrális holdat. Az eladott területből esik Erdélyre 6200 katasztrális hold, tehát majdnem az eladott területek 50 százaléka. Bérbevett hitbizományoktól és főpapi uradalmaktól 42.640 katasztrális holdat, kilenc vármegye területén 164 községben. Albérlőinek száma 7. középbérlő és 1788 kisbérlő. Közvetített legelővásárlást 4964 holdat 3,070.876 korona: értékben és parcellázási kölcsönt folyósított 1,639.400 korona összegben. Ha számbavesszük a most lefolyt gazdasági és pénzügyi válságot, nagyobb eredményeket bajosan lehet követelni e fiatal intézettől. Hogy a kormány komolyan gondol arra, hogy főleg Erdélyben, a közgazdasági válság és az elemi csapások folytán bajbajutott birtokososztályon segítsen, arra vonatkozóan a legilletékesebb koronatanú Bethlen István gróf, a ki éppen az Altruista Bank keretében igen hatékonyan részt vesz a bajok szanálásában és láthatja, hogy ott milyen nagy szerepe jut a telepítési alapnak. A kormány tehát nem mondott le a telepítési akcióról, mert egészen más dolog volt az, a mit a miniszterelnök a románság vezetőinek kilátásba helyezett, mint a telepítési akció megszüntetése. A vita folyamán többen említették a gazdasági kérdések fontosságát a nemzetiségi kérdések megítélése tekintetében. A gazdasági jólét a nagy néprétegek vágyakozásának tárgya, még pedig nemzetiségi különbség nélkül. E jólét birtokában bizonyos nyugvópontra helyezkednek a lelkek, az egyáltalán elérhető megelégedés érzete tölti el a lelkeket és talán csak másodsorban, a megelégedés következményeként jelentkezik a szellemi táplálék után való szükséglet és a magasabb műveltség megszerzésére irányuló törekvés. És hogy ez így van, erre elég bizonyíték a külföld példája is. Hiszen mindenütt a világon gazdasági kere-

tekben és gazdasági akciók kapcsán jelentkezik a nemzetiségi agitáció, és talán csak ezen az úton képes fokozni és föntartani érvényesülését. Ha ez áll, akkor kétségtelen, hogy nem egyedül az olcsó, jó és pártatlan igazságszolgáltatás és a lakossággal szemben jóindulattal viselkedő közigazgatás egyedüli orvosszere a nemzetiségi kérdésnek, de talán ezzel karöltve éppen olyan fontos a gazdasági fejlődés és haladás is. (Élénk helyeslés a jobboldalon.) Ha ez így van, akkor nagyon valószínű, hogy áll az a tétel is, hogy viszont semmiesetre sem lehet a nemzetiségi kérdésnek orvosszere a lüktető élet által túlhaladott 1868. évi XLIV. törvénycikk végrehajtása.

Mert hogy áll ez a kérdés! Nálunk ma minden falusi ember, nemzetiségi különbség nélkül, a bírói ítélet, végzés megmagyarázására szorul, anyanyelvére való tekintet nélkül, és nem az érdekli a falusi embert, hogy fizetett ügyvédje mily nyelven adta be kérvényét, nem az érdekli, hogy a bíró milyen nyelven fogalmazta meg az ítéletet, vagy annak megokolását, hanem tisztán az a körülmény bír rá nézve fontossággal, vajjon igazat adott-e neki a bíróság, helyt adott-e keresetének, vagy elutasította őt, egyáltalán, hogy panaszát, védekezését ítélezés tárgyává teszik és megmagyarázzák a neki szóló ítéletet. Nem írott törvényekben, de inkább a lelkekben, a szivekben kell tehát keresnünk a megértést és eliminálnunk lelkeinkből, egyúttal adminisztratív intézkedések útján, az állami gépezetben mindazt, a mi akadályozza a megértésnek, s a mi közlekedés helyett távolodásra vezet. Apponyi Albert gróf téved, mikor azt állítja, hogy nálunk a nagy tömegeket a nacionalista eszmék lelkesítik. Jöjjünk tisztába azzal, hogy nálunk, hála Istennek, a nagy tömegeknél nemzetiségi agitátorok nélkül nem lenne nemzetiségi kérdés, és hogy mindazok, a kik bizalmas, sűrű érintkezésben voltak a legalsóbb rétegekkel és ezerszámra hallgatták meg panaszait, megállapíthatják, hogy ezek a panaszok még a legtávolabb összefüggésben sem voltak az a faji érzéssel, a melyet Apponyi gróf beszédében a megértés áthághatatlan akadályaként tüntetett föl. Én elismerem, ügymond a miniszter, a faji összetartozandóságban rejlő nagy erőt; elismerem, hogy sok okos ember ennek a nagy erőnek értékelését túlzásba viszi, innen is, onnan is, de meggyőződésem, hogy el kell következnie a higgadt megfontolás korának,

a mikor igenis meg kell győződnünk arról, hogy az a megértés, melyet a miniszterelnök nr megkísérelt, szükséges dolog, és hogy minden lelkiismeretes embernek meg kell tennie a kötelességét, hogy a megértés mielőbb valóban elkövetkezzék, (Élénk helyeslés a jobboldalon.) Nem tehetek róla, de azt hiszem, hogy a nemzetiségi kérdést tulajdonképpen mindnyájan fekete színben látjuk és feketén Ítéljük meg. Nem foglalkoztunk a kellő alaposággal ezzel a kérdéssel; nem vettük föl a küzdelmet ott, a porondon, a hol talán még mindig az önzetlen fajszeretet volt az agitátorok irányítója és akciójuk rugója, (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.) De meggyőződésem, hogy ha a magyar intelligencia, - a mely alatt én minden művelt embert értek, tekintet nélkül arra, hogy szabad foglalkozásban, vagy községi, állami avagy felekezeti szolgálatban van-e, - ha ez a magyar intelligencia nem pártoskodik, hanem összetart és karöltve halad az igazságszolgáltatással és a közigazgatással: akkor a következetes munka révén hozzá fog tudni férközni a nép szívéhez és meg fogja teremteni a megalégedésnek azt a fokát, - hogy Apponyi gróf szavaival éljek - a melyen a magyar állampolgári érzés nagyobb lesz a faji öntudatnál, a faji érzésnél. (Élénk helyeslés a jobboldalon.) Nem hiú ábránd ez, hanem következetes munkával elérhető eredmény, a mit számtalan példa igazol ebben az országba«; a mi talán természetes is, mert hiszen mindazok a program-pontok, a melyek csak az egységes magyar állameszme érzelmével érhetők el, a nagy tömegek részére alig érhetnének valamit. Én úgy érzem, hogy annak a megértésnek a szelleme már félig itt lebeg felettünk és egy becsületes, pártatlan, önzetlen államférfi kezdeményezésének gyümölcse lesz ez a megértés. (Élénk helyeslés jobbfelől.) És nem tudom elhinni, hogy a miniszterelnök nr meg ne érje a végleges békét és meg ne teremtsen azokat a konszolidált állapotokat, a melyekre ennek az országnak szüksége van. (Éljenzés és taps a jobboldalon.)

Bánffy Miklós gróf helyesli, hogy a miniszterelnök tár gyalásokat kezdett a románokkal, aggodalommal értesült azonban arról, hogy a románlakta vidékeken a román tanulók számára a középiskolákban kötelezővé akarják tenni a román nyelv tanulását. Az a meggyőződése, hogy a nemzetiségi kérdés nem annyira faji és nyelvi, mint inkább szociális és gaz-

dasági kérdés. A fejlődés az egész világon társadalmi rétegek eltolódását idézte elő és ez az eltolódás jelentkezett nálunk a nemzetiségi kérdés formájában. A román intelligencia érzi a magyarral szemben való gyengeségét, mert nincs mögötte a mi százados kultúránk és ezt a gyengébb voltát akarja ellensúlyozni a nemzetiségi gondolat fölkeltésével és ébrentartásával. (Helyeslés jobbfelől.) Így jár el a román ügyvéd, orvos és így a román bankok. Ez a, szervezett falanx tehát tisztán a kenyérét védi. Az itt jelenlevő román nemzetiségi képviselők száma is arra vall, hogy maga a román nép nincs mögöttük, a népet nem érdekli a nemzetiségi kérdés. A románok nem igazságot kívánnak, hanem csupán a román intelligencia kedvező elhelyezkedésére törekcszenek. Röviden érinti a szónok a földbirtok kérdését, azután a választói jog problémájával foglalkozik. Az általános választójogot nem tartja megoldásnak. Elsőbben is az ellen tiltakozik, hogy a statisztika számait döntő tényezőnek fogadjuk el, holott a statisztika nem fejezi ki az erkölcsi erők arányát, a magyarság kulturális felsőbbtségét. A románok az általános választójogért cserébe a mandátumok egyhatodát követé⁴ljék. Ez a követelésük rávilágít arra, mit vártak =ők az általános választói joptól. (Helyeslés jobbfelől.) A magyarságnak az a föladata, hogy Budapesten olyan kulturális középpontot emeljen, a mely a balkáni népek szükségletét is kielégítse. Elfogadja Jakabffy Elemér határozati javaslatát. (Tetszés jobbfelől.)

Giesswein Sándor annál örvedetesebbnek tartja a román kérdésről megindult komoly vitát, mert eddig a közvélemény ebben a kérdésben bújósdít játszott, míg most végre a pártok annyira-amennyire meg tudják egymást érteni. A nemzetiségi lkérdés a liberalizmus ideológiájából fejlődött ki. A nemzeti eszmével szemben nemcsak a nemzetiségek hibáztak, hanem a marxizmus is, mert nem sikerült neki ledönteni éppen a kisebb nemzetiségeknél a nemzetiségi válaszfalakat. Az ipari centrumok megteremtésében kell megszilárdítani a magyarságot; olyan nagy üzemekben, ahol a munkásoknak csak tíz százaléka magyar, néhány év múlva az egész munkásság magyarul fog beszélni. Meg kell tanulnunk a nemzetiségek nyelvét, hogy összekötő kapocs legyünk kelet és nyugat között. Ezt az iskolának kell keresztül vinnie. A miniszterelnök elismerte, hogy

nemzetiségi bajok vannak és meg kell nyugtatni a kedélyeket. Ez az ő diagnózisa, de ha még sem tud orvosságot találni, akkor jöjjön más orvos.

Giesswein Sándor előterjeszti a következő határozati javaslatot: Utasítsa a Ház a kormányt, hogy az egységes magyar állameszme szemmeltartásával az 1868. évi XLIV. t-c revízióját a nemzetiségek szociális és kulturális törekvéseinek méltánylásává és taxatív számlálásával minél ejőbb fogantossítsa. (Helyeslés a baloldalon.)

19-én *Beöthy Pál* elnök nyitja meg az ülést háromnegyed tizenegy órakor.

Elnök jelenti, hogy *Sághy Gyula* a román kultúrliga március 29-én tartandó kongresszusa ügyében sürgős interpellációra kért és kapott engedélyt. Az interpellációra délután fél hatkor térnek át.

Sághy Gyula: Sürgős interpellációt intéz a miniszterei-elnökhöz a romániai kultúrliga azon célzatával szemben, mely szerint március hó 29-én Bukarestben oly célból szándékozik nagygyűlést tartani, hogy gróf Tisza István által a román komité megbizottaival folytatott tárgyalásokról; s ia kormánypárt alkotta új választójognak a románokat érintő részéről tanácskozzanak és feltehetőleg azokra vonatkozólag határozatokat is hozzanak. Az államok közötti nemzetközi érintkezésnek legprimitívebb követelménye s a nemzetközi jognak alapelvei tilalomfát emelnek, legalább a kulturnemzetek között, az ellenében, hogy egyik állam a másik államnak belső ügyeibe bármi tekintetben is beleavatkozzék. Annál inkább kötelessége ezt olyan államnak respektálni, amelyik a másik állammal legalább is barátságos viszonyt tart fenn, vagy legalább állít ilyet fentartani akarni, amint ez osztrák-magyar kettős monarchia és Koinánia között fennáll. Ezen követelés teljesítése elől nem zárkozhatik el még azon ürügy alatt sem, hogy a kultúrliga csak egy társadalmi, kulturális szervezet, mert a romániai kormány által jóváhagyott alapszabályokkal bír és a román kormány főfelügyelete alatt áll. Ha a magyar kormány ilyen beavatkozás ellen tiltakozó szavát föl nem emeli s azt eltűri és a kettős monarchia külügyi vezetősége ilyennel szemben a legerélyesebb lépéseket nem teszi meg: akkor ez a

kettős monarchia valójában a beteg ember sorsára jutna és e tekintetben egészen Törökország helyébe és örökébe lépne, amelynek belügyeibe már az ilyen kisebb államok, mint Románia is bele mernek avatkozni. Majd annál inkább fognak merni beleavatkozni aztán nagyobb államok (Élénk helyeslés balfelől.)

Gróf *Tisza István* miniszterelnök válaszol az interpellációra. Az a kérdés, hogy egy román egyesület tartson-e népgyűlést és milyen programmal, az Románia belső ügye, ebbe nem tud és nem is akar beavatkozni. Diplomáciai lépéseket csak akkor hajlandó tenni, ha a gyűlésen olyan események lesznek, amelyek ezt szükségessé teszik.

Sághy Gyula nem veszi tudomásul a választ. Ha az Erdélyi Közművelődési Egyesület az elnyomott romániai magyarok érdekében gyűlést tartana és akciót sürgetne, bizonyára megtenné Románia a maga részéről a diplomáciai lépéseket. A miniszterelnöktől különben is hiába várunk erélyt, megmutatta ezt a rezolúció és a készfizetés kérdésében. Ő csak a parlamenti erőszak alkalmazásánál, a nemzeti ügyet szolgáló ellenzékkel szemben tud erélyes lenni. (Zajos helyeslés balfelől)

Az ellenzék ezután kivonult a teremből és a többség tudomásul vette a választ, mire az ülés hat órákor véget ért.

20-án elnök: *Beöthy Pál*; később: *Szász Károly*.

Vajda Sándor román nemzetiségi képviselő azzal a kijelentéssel kezdi a beszédét, hogy a nemzetiségi párt nemcsak nyíltan, de titkosan sem kötött a kormánnyal paktumot. A maga részéről inkább azt mondhatná, hogy a kormány és az ellenzék között van valami titkos paktum, mert e nélkül lehetetlen megérteni, hogy mivel és hogyan tudta ide Tisza István gróf becsalogatni az ellenzékét, amely olyan határozottan kijelentette, hogy a míg a palotaőrök itt lesznek, addig nem fog a Ház tanácskozásaiban részt venni. A tárgyalások kronológiai adatainak felsorolásával igazolja, hogy nem Románia balkáni sikerei idézték elő a kormánynak a románokkal való tárgyalásait. Téved Berzeviczy is, a ki azt fejtegette, hogy Románia sikerei annyira fokozták a hazai románok önértékét, hogy a tárgyalások eredménytelenségének ez is oka volt. Az igaz azonban, hogy a hazai románok is büszkék a román sikerekre.

Hiszen a bukaresti béke megkötője, Majorescu, erdélyi ember, a dohrudzsai hadsereg élén pedig egy szatmármegyei ilju lovagolt, mint generális. Ezek az urak itthon legföllebb megyei aljegyzők lehetek volna, de alispánok már semmiesetre. A miniszterelnöknek igaza volt, ha tárgyalt a nemzetiségi párttal. Igaz, hogy 1848-ban, 1869-ben és 1894-ben föloszlatták a román nemzeti pártot, de azért a párt mindig funkcionált tovább és jó is, hogy megvolt mindig a párt, mert például ott, ahol 1848-ban a szervezett román párt vezette az ellenforradalmat, nem fordultak elő olyan véres események, a miket a magyarok hetediziglen sem tudnak a románoknak megbocsátani. Igaz, hogy 1894-ben a nemzetiségi pártot föloszlatta Hieronymi, de az is igaz, hogy a párt ettől az évtől fogva emelkedett óriási mértékben. Pártot föloszlatni, vagy el nem ismerni könnyű dolog, meg lehet tenni, de a mint az angol parlament, bár mindenre van hatalma, fiúból leányt még sem csinálhat, épp úgy egy politikai törekvés, egy politikai irány létezését nem lehet megszüntetnie a világ leghatalmasabb parlamentjének sem.

Majd Vázsonyi egyik beszédjéből a következő állítással foglalkozik: „az oláh szájhősök, e hazug fráterek, mindig lekszájjal bömbölték az általános választói jogot és most cserben hagyják.” Ez annyit jelent, hogy a román nemzeti párt vezetői elárulták a demokráciát. Vázsonyit érti a szóló, mert ő fajdemokrata (Derülség.), de nem érti, hogy a demokrácia elárulását miért veti a románok szemére egy Bethlen gróf, egy Károlyi gróf és egy Eszterházy gróf? A románok igenis demokraták, mert ők a parasztnépet képviselik. Ha a gróf arak valódi demokraták, miért nem indítványozzák az összes címek és rangok eltörlését? Az ellenzék hiába panaszkodik a miatt, hogy a kormány választójogi javaslata keresztül ment, ez nem a nemzetiségek miatt volt lehetséges, hanem azért, mert az ellenzék a helyett, hogy ide jött volna és itt küzdött volna ellene a végsőkig, a Royal-szállóba ment, ellenparlamentet csinált és a valódi obstrukció helyett csak reklám-obstrukciót folytatott azzal a szándékkal, hogy a képviselőházból hatásosan kivehessek. Majd arról beszél, hogy a nemzetiségi kérdésben még nagy a fogalomzavar az országban. Hiszen Tisza István gróf hoz képezt, a ki a nemzetiségieknek másfél gimnáziumot haj-

landó adni, Deák Ferencz, a ki háromezáz gimnáziumot adott volna, sokszoros hazaáruló. Fokozza a fogalomzavart az oly beszéd, mint tegnap Polónyié, mely csak ingerültséget kelt a románok között, továbbá néhány újság, mely folyton sértegeti a nemzetiségeket. A Nap azt a hazugságot írta a szőlőről, hogy Catarauval együtt ivott itt Pesten feketekávé. A Pesti Hírlap most első oldalán tele szájjal bömböli a hazafiságot, hátulsó oldalán pedig szerelmet közvetít. Felolvass a Pesti Hírlapból néhány apróhírdetést, a melyben erőteljes és mindenre kész fiatal emberek mellett hölgyek barátságát és pénzbeli támogatását kérik. Az ilyen lupanar-újság csak arra való, hogy a feketekávénál az emésztést megkönnyítse. De a míg az újságok a nemzetiségeket szidalmaznak, addig aligha változhat meg a nép hangulata. Az ellenzék a románokat orosz-barát tendenciákkal vádolja meg; az ellen a komité nevében tiltakozik, mert nagyon jól tudja, hogy az oroszokkal szemben a magyarok és románok létérdeke ugyanaz. A Legnagyobb könnyelműség a magyar parlamentben orosz-barát hangulatot kelteni. A románok ragaszkodnak ahhoz a hatalmi blokkhoz, melyet a monarchia és Németország alkot. Mihályi Tivadar határozati javaslatához csatlakozik.

Mangra Vazul most, amikor hazánk új történelmi korszak sorompója előtt áll, azt a meggyőződését fejezi ki, hogy a magyar állam konszolidációja és boldogsága a nemzetiségi kérdés szerenésés megoldásától függ, a megoldás pedig csak a kölcsönös bizalom alapján lehetséges, a bizalomnak pedig föltétele az őszinteség. Ezen az erkölcsi alapon a magyar és a román néplélek egyetértése föltétlenül létre fog jönni. Az úgynevezett túlzó románok a kölcsönös megértés és bizalom terén már megtették az első lépést akkor, a midőn követeléseiket a román nép faj létezésére nélkülözhetetlen szükségesség elő föltételeknek, a kulturális és gazdasági sérelmek orvoslásának alapjára lefokozták. A nemzetiségi kérdésben oly erkölcsi siker, mint a milyennel a mai kormány dicsekedhetik, 1867 óta egy kormány se tud felmutatni, bár a spanyolfalak mögött több kormány kísérletezett e kérdés megoldásával. Fölolvassa Andrassy belügyminiszternek egy 1907. évi rendeletét, melyben a szolgabiráktól azt kívánja., hogy a nemzetiségek nyelvét tanulják meg. Azt vallja a szóló, hogy a hazai románság akkor

szolgálja legjobban kulturális és gazdasági érdekeit, ha a magyar nemzeti politikával való teljes egység talajára lép és ezért nagy szimpátiával nézte a miniszterelnök tárgyalásait. Az ellenzék azonban az országos veszedelem jeléül félreveri a korlátolt hazafiság nagyharangját. A szóló mégis megvan róla győződve, hogy a tárgyalásoknak lesz eredménye; ezt bizonyítja az is, hogy a főpapság élénk örömmel vette tudomásul a miniszterelnök nyilatkozatait. A szízló its örömmel veszi tudomásul a miniszterelnök válaszát, mert teljes a bizalma bölcs és a nemzetiségekkel szemben konciliáns politikája iránt. (Éljenzés a jobboldalon.)

Tisza István gróf miniszterelnök kijelenti, hogy nem fogadhatja el Mihályi Tivadar és társainak határozati javaslatát, minthogy ez ellentétben van azzal az elvi állásponttal, a melyet a szóló a nemzetiségi kérdés tekintetében kezdettől fogva elfoglalt, és a melyre nézve az alapelveket illetőleg minden magyar ember egyetért. E határozati javaslat tudniillik kezdi azzal az állítással, hogy (olvassa): „A négy évtized óta folytatott kormányrendszernek az a végzetes felfogása van, hogy Magyarország csak úgy állhat fön, ha annak összes népfajai a magyar fajba olvasztva, nyelvben és faji érzetben egységes, tömör nemzetet képeznek.” Ez történelmileg sem fedí a tényeket, de hisz éppen ennek a vitának keretében is pártkülönbség nélkül kifejezésre jutott minden irányadó ember részéről az, hogy ilyen beolvasztási törekvés a magyar nemzeti politikától távol áll. Konklúziójában pedig azt kívánja az előterjesztett-határozati javaslat, hogy „a kormány oly állampolitikát inauguráljon, a mely az ország politikai államegységéuek követelményeit és népei nemzeti létének fel tételeit hozza összhangzásban” Mi, egyfelől az országban lakó nemzetiségi polgártársainknak nagyon kiterjedt jogait ismerjük el kulturális téren, etnográfiai egyéniségük fönntartása heréli, másfelől azonban nemzetet ebben az országban egyetlenegy ismerhetünk el a politikai tekintetben egységest magyai nemzetet. (Élénk helyeslés.) A míg tehát az etnográfiai különbségeket respektáljuk, azok ellenl semmi kifogásunk nincs és az etnográfiai egyéniségek továbbfejlődését rokonérzésse vagyunk hajlandók nézni, a míg azok nem helyezkednek ellen tétbe a politikailag egységes magyar nemzet fogaimával; eh-

hez a fogalomhoz, a politikailag egységes magyar nemzet fogalmához, mint az 1868-iki nemzetiségi törvénynek is kiindulási pontjához és alapelvéhez, változatlanul és rendületlenül ragaszkodunk. Nem fogadhatja el azonban Giesswem Sándor határozati javaslatát sem, a mely a nemzetiségi törvény revízióját kívánja. A miniszterelnök a nemzetiségi törvénynek újabb törvények által nem módosított némely rendelkezéseit sem tartja végrehajthatónak, s a maga részéről óhajtja és szükségesnek tartja, hogy mindannyiszor, midőn a törvényhozás ezekkel a kérdésekkel foglalkozik, a nemzetiségi törvény megfelelő határozmányait a maga helyén, akkor, a midőn az állami életnek illető szervével foglalkozik, újabb rendelkezésekkel helyettesítse. Mert a maga részéről is óhajtja, hogy kiküszöböltessék az az anomália, hogy van még egy formailag hatályban levő, egy újabb törvény által mindenben meg nem változtatott törvény, a melynek egyes rendelkezései abszolút és végre nem hajthatók. Ezt azonban, szerinte, tennünk kell minden vonatkozásban a maga helyén. Tehetjük a közigazgatás reformjával kapcsolatban a nyelvnek a hatóságoknál való alkalmazása terén; kulturális intézményeknél tehetjük az illető kulturális ágazatokra vonatkozó törvények meghozatala alkalmával. De nem tartaná helyesnek, ha Magyarország quasi a nemzetiségi kérdést külön törvényben akarná megoldani és szabályozni. (Élénk helyeslés.)

Többen, az ellenzéki oldalról felszólalt képviselők közül, úgymond a miniszterelnök, kifogásolták azt, hogy én akkor, a midőn az 1907. XXVH. t.-e. 18. szakaszára tettem megjegyzéseket, azt mondtam, hogy osztatlan falusi népiskolákban, a hol tehát csak egy tanerő tanít hat osztályt, a két tannyelven való tanítás jóformán lehetetlen pedagógiai föladat, holott más vonatkozásban, akkor, a mikor az anyanyelvre tért nyitok az állami iskolákban, vagy a magyar tannyelvű iskolákban – mert azt ismét meg kell jegyznem, hogy tévedés csak állami iskolákról beszélni, mert ugyanez a kérdés fölmerült magyar tannyelvű községi és felekezeti iskoláknál is, – tehát ismétlem, akkor, a midőn az anyanyelv tér foglalásáról beszéltem a magyar tannyelvű népiskolákban, akkor nem látam ezt a lehetetlenséget. A képviselő urak akarva vagy nem akarva, két egész különböző dolgot zavarnak össze. Az 1907.

évi népoktatási törvény 18. szakasza szerint, ha 20 százalék, vagy 20 százaléknál több a magyar tannyelvű gyermekek száma egy népiskolában, akkor ezeket a magyar fiukat az egész vonalon magyar tannyelvű oktatásban kell részesíteni, vagyis; annak az egy tanítónak az egész tananyagot át kell vennie magyarul a magyar fiúkkal és a többiekkel az ő anyanyelvükön vagy az iskola régi tannyelvén. A ki ismeri egy népiskola tananyagát és föladatát, azt hiszem, igazat fog nekem adni abban, hogy ez lehetetlen pedagógiai föladat. Egészen más dologról van szó a magyar tannyelvű állami iskolákban, a hol nem arról van szó, hogy a tananyagot két nyelven adják elő, hanem arról van szó, hogy a gyerekekkel érintkezzenek kezdetben az anyanyelvükön is, a mi nem nehezíti, de megkönnyíti a tanító dolgát, a mi egyszerűsíti a pedagógiai föladatot s hetenkint egypár órán tanítsák meg a nem magyar anyanyelvű gyermekeket saját anyanyelvükön írni és olvasni. Erre igenis mondtam, hogy ez lehetséges föladat, erre ismételve megjegyeztem éppen a román nemzetiségi párthoz tartozó képviselő urakkal szemben is és utaltam a Horvátországban lévő magyar iskolákra is, a melyek bebizonyítják azt, hogy lehet sikerrel megtanítani egy második nyelvet is a nélkül, hogy ez lehetetlen föladat elé állítaná a tanítókat. Különböznék még csak egy fontosabb konkrét kérdésre nézve kell felvilágosítással szolgálnom s ez a politikai pörök kérdése. Fölemlítettett itt, hogy Székely Ferenc, mint igazságügyminiszter, hány politikai port szüntetett meg. A jelenlegi kormány álláspontja a politikai pörökre nézve az, hogy a csekélyeségeket naggyá fölfújni, aprólékos dolgokról, esetleg bizonyos szűkkeblű magyarázattal is, bűnügyeket csinálni, a melyek természetüknél fogva csak olcsó martírságra vezethetnek, sem nem idomos, sem nem helyes, sem nem célszerű. (Igaz! Úgy van!) Másrészt azonban a létező törvényes rend és a magyar állam becsülete és tekintélye ellen intézett minden oly támadás, a mely objektíve a büntetőtörvénykönyv rendelkezései alá esik, addig, míg tőlünk függ a dolog, meg fogja, kapni a megérdemelt büntetést, vagy legalább is, mint-hogy ez a bíróság dolga, meg fogja tenni a kormány a magáét, hogy alkalmlu nyílják az illetékes bíróságnak az ily esetekben eljárni. (Helyeslés.)

Ma is vannak pörök folyamatban, románok ellen is, más nem magyar ajkú polgárok ellen is. E pörökre is alkalmazzuk ezt az elvi álláspontot: az egész jelentéktelennek bizonyuló lappáliákat, igyekezni fogunk, azt hiszem, megszüntetni, a komoly jelentőségű büntetendő cselekményeket pedig teljes objektivitással, de teljes szigorral, a maguk illetékes bírái elé bocsátjuk. (Helyeslés.)

A miniszterelnök sajnálja, hogy a magas színvonalú vitát az utolsó napokban disszonáns hangok megzavarták. Vajda Sándor kéjelegve foglalkozik Polónyi Géza egyes kijelentéseivel és azt mondja, hogy addig nem lehet békesség és bizalom, a míg a magyar képviselőházban ily hang uralkodik. De vajjon ilyen hang uralkodott a magyar képviselőházban? Hát Polónyi Géza elmefuttatásai talán a magyar képviselőház, vagy akár csak az ellenzék komolybb, értékesebb részének meggyőződését s hangulatát fejezte ki? Ezekkel szemben nem elég megnyugvás-e a képviselő úrnak, ha ezt a hangot és modort összehasonlítja azzal a hanggal és modorral, melyet ebben a vitában Apponyi Albert gróf, Bethlen István gróf és Déry Zoltán használtak? (Igaz! Úgy van!) Azt hiszem, éppen ebben a vitában meglelégedéssel kellett konstatálni, hogy ennek a kérdésnek tárgyalásába pártkülönség nélkül oly emelkedett objektivitás és olyan testvéries szellem ment be, a milyent fájdalom nélkülöztünk sokszor ennek a kérdésnek kezelésénél. (Igaz! Úgy van!)

A tisztelt képviselő úr megemlékezik arról is, – ebben föltétlenül igaza van –, hogy milyen hibás dolog volt Polónyi Géza részéről a hármasszövetség ellen kikelni és mintegy Oroszország felé vetni kacér pillantásait (Derűtség.) A tisztelt képviselő úrnak abban teljesen igaza van és én csak örülök, hogy arról az oldalról is kifejezésre jutott ez az igazság, hogy a magyar nemzetnek is, de különösen éppen a románoknak is a hármasszövetséghez való csatlakozás eminens érdeke. (Igaz! Úgy van!) De a magam részéről ezt föl említeni csakis azért tartom szükségesnek, mert olyanok előtt, kik az erőviszonyokat sem ebben a Házban, sem az országban nem ismerik, a kik egyes képviselő uraknak, vagy az ő kijelentéseiknek súlyát kellően mérlegelni nem tudják, tényleg állhatna be bizonyos optikai csalódás abban a tekintetben, hogy a

magyar képviselőházban teret kezd foglalni a hármasszövetség-ellenes hangulat. Ez ellen nekem is fel kell szólalnom, és ebben a tekintetben igen könnyűvé teszi föladatomat az az örvendetes tény, hogy az ellenzéknek is kompetens tagjai, a kik azokkal az ismeretekkel és azokkal a szellemi, képességekkel rendelkeznek, melyeknél fogva bizonyos kompetenciával és súllyal beszélhetnek külső politikai kérdésekről, az ellenzéknek ilyen tagjai pártárnyalat-különbség nélkül a hármasszövetség híveinek mutatkoztak mindig, az utolsó flelegacionális vitában is. (Helyeslés.) Hogy ezúttal a tisztelt ellenzék egyes tagjainak bizonyos extra-turákat enged meg (Derültség.), az az ellenzék belső ügye, a mellyel nekem csak »annyiban kötelességem foglalkozni, hogy tiltakoznom kell az ellen, hogy ebből bárki a magyar nemzet állásfoglalására a tényeknek meg nem felelő téves konzekvenciákat vonjon le. (Élénk helyeslés és taps.)

Különben is, t. Ház, ez egy láncszem egy olyan akcióban, melynek többi megnyilatkozásait is lépten-nyomon láthatjuk és melynek egész kiindulási pontját én abban a különös jelenségben látom, hogy a kurucság a XX. században egy olyan egészen sajtóságos újabb vállfajt mutat fel, a melyre a magyar *történelem*, eddig nem nyújtott példát. Ez, kérem, a kamarilla felé sóvárgó kurucság. (Élénk derültség.)

Hála Istennek, ez a sóvárgás annyival fantasztikusabb, annál tehetetlenebb, mert kamarilla nincs. (Derültség.) De nem lehet kiölni némely hazafiak lelkéből azt a vágyat, hogy bárcsak volna kamarilla (Derültség.), s bárcsak szabadítaná meg őket azoktól a politikai ellenfeleiktől, a kiket a magyar nemzet megnyerése utján, úgy látszik, nem fognak tudni utunkból elhárítani. (Élénk tetszés.) így látjuk azután minden lépten-nyomon – sajnálom, ele ki kell mondanom – egyes ellenzéki pártvezérek nyilatkozataiból egészen a sajtóorgánumok expektoracioiig, mindenütt, a fohászkodást bécsi körök, magas hatalmak, legmagasabb körök után. (Derültség.) Ott van az a misztikus lény, a mely felé fordulnak, mint hajótörött nyúl az utolsó szalmaszál után (Derültség.), és azután be lesz állítva minden kérdés úgy, hogy az végre vakihára fölrázza ezeket a legmagasabb köröket az ő értheteitlen apátiájukból. (Élénk derültség.)

Itt van a köztársasági párt kérdése. Miért fáj nekik ezt? Nekik, a kik szintén elítélik a köztársasági pártot, a melyet egy rövid kis novellával igazán lefricskáztunk a magyar közletről? Azért, mert nem lehet azt mondani, hogy lám, ez a kormány a dinasztikus érzést támadja meg. (Helyeslés a jobboldalon.) Miért kell a palotaőrség tisztjeit folyton napirendre hozni? Azért, hogy azt a vádat kovácsolják: íme, ez a kormányzat megzavarja a békét a polgári elem és a tisztek között. A Háznak egy fiatal tagját annyira elragadta tegnap a nemes hév, hogy azzal az imaszerű fohással fordult ama bizonyos legmagasabb körökhöz, hogy hallják meg a magyarság kívánságait, orvosolják a magyarság sérelmeit (Derűtség.), mert ha ezt nem teszik, még a magyar ezredek hűsége is meginog. (Derűtség a jobboldalon.) Azt hiszem, ez az állítás sokkal jobban elveti a sulykot, semhogy egy bizonyos elnéző mosolynál egyebet érdemelne. (Úgy van! a jobboldalon.)

És mire való ez a kacérkodás Oroszországgal és ez az állásfoglalás a hármas-szövetség ellen, másra, mint arra, hogy rámutassanak, hogy az az elégedetlenség, a melyet Magyarországon ez az átkos kormány létrehoz (Derűtség.), még a hármas-szövetséghez való ragaszkodást is megingatja! És a fantáziájuk még Bécsen túl egész Berlinig is el talál szárguldani. Ezek igen komikus jelenségek. Hogy kellően élvezni nem tudom őket, ez csak onnan van, hogy mindazt, a mi Magyarországon történik, nem tudom egy idegen szemlélő közönyös szarkazmusával tekinteni. Ez csak azért van, mert – nem tehetek róla – egy kicsit szégyenlem magamat, mint magyar ember, hogy azok, a kik úgy akarnak ott állani, mint a magyar szabadság-törekvések, a magyar büszkeség, a magyar önérzet leghivatottabb apostolai, azok ilyen intrikák, ilyen eszközök, ilyen utak útján akarnak a magyar politika terén célt érni. (Úgy van! Úgy van! Élénk helyeslés jobbról.)

De hát Vajda Sándor t. képviselő úr folytatja tovább az ő kárörvendő körutazását egyes disszonáns hangok konstatálása körül, s megemlékezik azokról a valóban kvalifikálhatatlan megjegyzésekről, a melyekkel részben e Házban is némelek, de főleg a sajtóban a debreczeni merényletet igyekeztek politikai célokra kihasználni, igyekeztek a debreczeni merényletért pártokat vagy kormányokat felelőssé tenni.

Ebben a tekintetben is segítségemre jönnek az ellenzék: kompetens férfiai. Itt van nálam az a hírlap, melyben mindjárt a debreezeni merénylet után, úgy Andrassy Gyula gróf, mint Apponyi Albert gróf nyilatkozott. Az ő nyilatkozataik,, a mint nem is lehetett tőlük másként várni s mint minden lelkiismeretes, komoly ember nyilatkozatai, tökéletesen korrektek és tiltakoznak az ellen, hogy akár egyeseknek, akár bűnszövetkezeteknek nyomorult gazzetteiből akár kormányok, akár államok, nép fajok, vagy nemzetek ellen bárminő vád kovácsoltassák. (Helyeslés.) De hát azért történik ez egyes, szenzációt kereső sajtóorgánumokban, történik a Háznak egyes szenzációt kereső tagjai között is, s hogy ez milyen kárt tehet, azt legjobban mutatja az, hogy mennyire igyekszik ezeket a sporadikus jelenségeket Vajda Sándor képviselő úr a saját céljaira kizsákmányolni. Nagyon helyesen mondja a t.. képviselő úr, hogy ő nem veszi tragikusan; nagyon helyesen mondja, hogy ő örömmel látja ezeket. Mert hiszen ha, mint félek tőle, ő továbbra is az agitatórius tevékenység terén akar maradni, akkor csak egy kis lelkiismeretlenség kell hozzá, hogy azért, a mit egyes emberek mondtak, megint az egész magyar nemzetet tegye felelőssé. (Igaz! Úgy van!) Ezek nagyon olcsó, nagyon könnyű, csak nem lojális eszközök, és akkor az ilyen jelenségekből csakugyan kovácsolhat fegyvert az izgatás további folytatására...

Mihályi Tivadar: Nem úgy értette!

Tisza István gróf miniszterelnök: Ha nem úgy értette, nagyon fogok örülni rajta, hogy így értette-e vagy nem, azt a képviselő úrnak jövendő magatartása fogja megmutatni, ((gaz! Úgy van!) Én azt akarom az ügy fontosságához illő komolysággal és ünnepiességgel hangsúlyozni: az egész akció, a melyet folytatunk, s az a vita, mely aft befejezte, sok becses tanulságot rejt magában (Igaz! Úgy van!) és meggyőződésem szerint sok tekintetben előbbre vitte ezt az ügyet. Most azután tőlünk függ, rajtunk áll, mindazokon, a ki akár az egyik, akár a másik oldalon befolyást gyakorolhatunk a közvéleményre, hogy ezek a becses tanulságok el ne vesszenek, hogy azok alapját képezhessék a további haladásnak.

Ebben a tekintetben kell a legnagyobb nyomatékkal fordulnom mindazokhoz, a kik románajkú polgártársaink között,

még ha, sajnálom, nincsenek is egy nézetten velünk, de a kik becsületesen keresik a megértést és a békét: vessék latba egész befolyasukat, lépjenek föl egész határozottsággal, férfias bátorsággal, hogy a közvéleményt ne az ilyen jelentéktelen, disszonáns hangokkal igyekezzenek megint ellenünk hangolni (Élénk helyeslés.), hanem értessék meg a román közvéleménnyel, hogy a magyarság komoly tényezői pártkülönbség nélkül a megértés, a béke, a szeretet, a méltánylás, a szimpátia oly érzelmeivel jöttek e kérdés felé és a román nép felé, mely visszhangra vár, visszhangot érdemel. (Élénk helyeslés.) Ne engedjék azt se, hogy ebben a kérdésben zavaróan játszóknak belé a személyes animozitás és a gyűlölködés. Ismerjük mi a magyar közéletben ugyanezeket a tanulságokat. Hát a magyarságnál az, a ki nem a szélső sovíniszta állásponton van, a ki nem a legtetszetősebb jelszavakat hirdeti, nincs-e annak a vádnak, kivált nem volt-e annak a vádnak kitéve, hogy rossz magyarnak, hogy fajtája elárulójának, hogy idegen érdekek szolgájának mondják? (Igaz! Úgy van!) Higyjék meg nekem, a milyen méltatlan ez a vád azokkal a magyarokkal szemben, kik minden ilyen váddal és támadással szembeszállva, becsületes meggyőződésükhöz híven, a Deák által inaugurált igazi magyar nemzeti politikát követelik, éppen olyan méltatlan azokkal a román polgártársakkal szemben, a kik előbb eljutottak a helyes megértésnek arra a fokára, a hová, hiszem, hogy sokan el fognak jutni, a kik belátták azt, hogy nemcsak hazájuk, de saját népfajuk iránt való kötelességük is iazt javasolja, hogy éliminai jak mindazt, a mi ellentétet, bizalmatlanságot, ellenérzést idézhet elő s találják meg a harmóniát a magyar nemzeti politika és a románság jogosult faji, gazdasági, kulturális törekvései között, mert ez az út az, a melyen sikerrel tudják a román fajnak is boldogulását, fejlődését, előmenetelét biztosítani. (Élénk helyeslés.)

A főadat lényege ebben rejlik. A meggyőződésnek, a megértésnek ezen a processzusán kell átesnie a hazai románság nagy zömének is, azon a processzuson, a melyen átment már az erdélyi szászságnak – hála Istennek – túlnyomó része. Hiszen ezelőtt 30-40 esztendővel nagyon elkeseredett ellentét mutatkozott az erdélyi szászok és a magyar nemzeti politika között. Az sem egy két napnak, az sem egy vitának

gyümölcse volt, hogy ezt a jobb belátás váltotta föl. De ugyanaz a lélektani processzus-, a mely a szászokat meggyőzte arról, hogy ők annak a német ügynek, a mely lelkük mélyén gyökerezik, a melynek ők híven akarnak szolgálni, szintén akkor tesznek szolgálatot, ha beilleszkednek a magyar nemzeti-politika kereteibe, szakasztott ugyanez a helyzet a hazai románságra nézve, és ugyanez a lélektani processzus kell, hogy megteremje a hazai románság között is a maga áldásos gyümölcseit, (Élénk helyeslés.) Hogy ez így lehessen, azon kell dolgoznunk mindannyiunknak, és azon kell dolgoznia a magyar társadalomnak is.

A vitát befejezzük ma, de a gyakorlati föladat megoldása továbbra is előttünk fog állani. Nézetem szerint nem további eszmecserék, nem további beszélgetések által, – ezek be vannak fejezve – de igenis előttünk áll a föladat, hogy ezt az ügyet szolgáljuk tovább, a mindennapi élet terén is. (Helyeslés.) A kormány szolgálni fogja ezt az ügyet azzal, hogy – nem akarom most ismételni, a miket részletesen felsoroltam – mindazt, a mi összeegyeztethető a magyar nemzeti politikával, sőt előnyös a nemzeti politikára, de egyúttal teljesíti az e hazában lakó nem magyarajkú polgártársainknak bizonyos jogosult kívánságaitl és óhajait: mindazt igyekezni fog megvalósítani és általában igyekezni fog elérni azt, hogy ez ország minden polgára lehetőén jól érezze magát ebben az országban, lehetőén szabadon mozoghasson, gazdasági és kulturális, valamint etnográfiai tekintetben. (Élénk helyeslés.)

Ebben a törekvésünkben segítségünkre kell, hogy jöjjön a magyar társadalom. Mert a béke, az egyetértés politikája gyümölcsöket csak akkor teremhet, ha a magyar nemzet, a magyar társadalom egyeteme is vonzóerőt tud gyakorolni, gravitacionális középpont tud lenni, ha nem, eltaszíthatja magától azokat, a kik maguktól nem szakadnak el, de vonzerőt nem gyakorol ezekkel. Ezt nem lehet szakaszokba szedni, de ennek a helyes felfogásnak kell a magyar társadalom véérébe átmenni. (Élénk helyeslés.)

És végül hozzátartozik ehhez az országban lakó nem magyarajkú polgárság közreműködése is. Gondolják meg, az a ellenséges maguktartása gyengítés a magyar államra nézve hátrány, baj és veszedelem is lehet, de biztosan végzetes dolog-

ő rájuk nézve. Gondolják meg, hogy a *magyar* ezeréves államnak mindenesetre lesz még annyi ereje, hogy el fog tudni bánni belső ellenségeivel; szomorú kényszerűség lesz ez, a mely gyengíteni fog bennünket is, de, ha valami csapás érne is bennünket, először el fogjuk végezni munkánkat azokkal, *í*l kik a magyar nemzeti állam ellenségeinek sorában vannak. (Helyeslés.) Én tehát a békének, de annak a békének a hangoztatásával végzem szavaimat, a melynek alapföltétele a bizalom, a szeretet; a bizalom és szeretet magyar és nem magyar között; de bizalom, szeretet, tisztelet és ragaszkodás az ezeréves magyar nemzeti állam iránt. Kérem, méltóztassanak az előadó úr határozati javaslatát elfogadni. (Elénk helyeslés, éljenzés és taps.)

Copony Vilmos megemlíti, hogy a délvidéki németiség körében elhidegülés állott be a parasztok és urak között. A pángermánságot ez alapon lehet megmagyarázni. Azt fejtegeti, hogy az oly jelentéktelenségek, mint a városok régi szász nevének el nem ismerése, mily ellenséges hatást szülnek. A miniszterelnök válaszát tudomásul ves[^]i.

Melczér Vilmos «zász képviselő kijelenti, hogy a szászok a svábokkal nyelvi tekintetben mindenben egyetértenek, de nevükben nem harcolnak. Nagyon örülnek azonban a miniszterelnök méltányos eljárásának, melyet az anyae nyelv kérdésében óhajt követni. Elismeréssel van a miniszterelnök iránt.

Tisza István gróf miniszterelnök: A helyzet kétségtelesen úgy áll, hogy az erdélyi szászoknak helyzete történelmi előzményeinél fogva már egészen más, mint az ország többi németajkú polgárainak. Az erdélyi szászoknak meg van a maguk fényes történelmi múltja, a múltban elért kormányzói, nemzeti, „közjogi állása, mind az a kulturális, vagyoni és politikai következménye, a mi el y ezzel együtt jár és a mely számukra mindenesetre oly pozíciót biztosít, a mely nem hasonlítható a többi nem rnagyarajkú polgárok pozíciójához.

Azt, hogy Erdélyben lakó németajkú polgártársaink rokonérzéssel vannak németajkú többi polgártársaink iránt, azt csak természetesnek találom, de nagyon sajnálnám, ha e rokonérzés azután oly következményekkel járna, a melyek, azt hiszem, nem állanak senkinek sem érdekében. Amefcmyíre alkalmam van a délmagyarországi németiséget ismerni, hiszen,

ha nem is ismerem igazi fészükéből, de ismerek én is az életből délmagyarországi sváb községeket, – a délmagyarországi svábság nemcsak testileg, lelkileg, gazdaságilag, kulturálisan, morálisan a legerősebb és legegészségesebb népek egyike, de hála Istennek, az elégedett népek közé is tartozik (Igaz! Úgy van!), és mindenütt, a hol a köztük élő intelligencia, legyen az magyar vagy német anyanyelvű, teljesíti azt a hivatását, hogy a néppel foglalkozzék, legkordialisab, legbizalmasabb, legszívesebb viszonyt tartja fenn az intelligenciával. (Igaz! Úgy van!) Nem áll tehát az, mintha meghasonlás volna a délmagyarországi svábok és az intelligenciái közt, hanem az áll, hogy bajok vannak mindenütt a világon, panaszok vannak, jogosultak és jogtalanok, orvosolhatók és orvosolhatatlanok. Ezeket a panaszokat, a velük járó elégedetlenséget szokta mindenütt felhasználni minden kis községi bírói állásért rivalizáló, vagy nem tudom, bármi más okból ellenzékiieskedő elem arra, hogy megtalálja azt a Rcsonenzbodent, melyről aztán hatást gyakorolhat. Másfelől, a hol vannak ilyen ellenzéki hajlamok nem magyarajkú polgártársaink közt, mert hiszen ez a bizonyos lokális ellenzékiesség megvan természetesen magyar vidékeken is, ott ahhoz hozzájárul nem magyar vidékeken az a fajta stréber elem, mely a nemzetiségi agitátoroskodásból akar és sok esetben tud is nagyon könnyű szerrel megélni. (Igaz! Úgy van!) Azt az elégületlenséget, mely fönnáll, fölhasználja ez a kettős elem a maga céljaira. A kormány föladata és hivatása mindenesetre az, hogy megismerkedjék a helyzettel, megismerje az ottani lakosság bajait, panaszait, sérelmeit, igyekezzék azokat orvosolni és ezzel az ilyen agitáció alól kirántani a gyékényt. Az egész kormány csak hálás köszönettel veszi, lia bárminő olyan konkrét dologra figyelmeztetik, hol a népnek egy vagy más kormányzati vagy törvényhozási intézkedéssel meg lehet szüntetni az elégedetlenséget és ápolni lehet a lelkeknek azt az igazi összhangját, mely, higye meg, teljes mértékben szíven fekszik és a melyet, – örömmel tapasztalom, – hangsúlyozta képviselőtársam is. Csak egyre kérem. Az a szerep, hogy erdélyi szász polgártársaink quázi odaálljanak a délmagyarországi vagy nyugatmagyarországi svábság külön hivatot protektorai gyanánt, az nagyon veszedelmes, az nem lehetne más, mint, vagy rosszakarató agitató-

rius tevékenység egyesek részéről, vagy egy bizonyos, talán jóindulatú politikai dummeraugosztoskodás, melynek szintén igen kellemetlen következményei lehetnek. Én azzal a kéréssel végzem fölszólalásomat, méltóztassék nekem minden konkrét panaszt, óhajtást, vágyat, érdeket tudomásomra hozni, s a legnagyobb ügyszeretettel fogom a kérdést kezelni. (Helyeslés.) De méltóztassék tartózkodni attól, hogy bizonyos általános német politikai irányzatokat vigyenek bele a magyar közéletbe, a mire semmi szükség nincs, a mi csak zavaróan hathat a magyarok és erdélyi szászok közt való jó viszonyra is. (Élénk helyeslés.)

Az *elnök*: A tanácskozási, befejezettnek nyilvánítom. Határozathozatal előtt az ülést tíz percre felfüggesztem.

A szünet után a Ház a miniszterelnök válaszát tudomásul veszi.

Befejezésül ide iktatjuk az alábbi két cikket, a melyet a Budapesti Hírlapból veszünk át:

Az állam egysége és nemzeti jellege.

Írta Jakabffy Elemér orsz. képviselő.

A képviselőház tartalmas vitája a nemzetiségi kérdéstről ismét reményt ébresztett a magyar parlamentarizmus szebb jövője iránt.

A Ház nagy többsége a vita berekesztése után elfogadott határozati javaslat, a miniszterelnöknek egy interpellációra adott válaszának tudomásul vételén kívül kifejezésre juttatja azt is, hogy a képviselőház a magyar nemzet évezredes tradíciójához híven, az állam egységéhez és nemzeti jellegéhez tántoiithalatlanu! ragaszkodik,

A két héttel ezelőtt előterjesztett határozati javaslat e része úgy a Házban, mint a sajtóban élénk cliskusszió tárgya volt és különösen a nemzetiségi képviselőknek oly magyarázatra adott alkalmat, hogy ezzel tulajdonképpen a nemzetiségek létjogosultsága, a faji sajátosságok létezetése vonatik kétségbe, hogy a javaslat ilyen szövege arra is enged következtetni,

hogy a magyar politika célja a nemzetiségeknek akár szép úton, akár erőszakosan való beolvasztása lehet.

A nemzetiségi képviselők egyike ez ellen az önmaga által fölállított tétel ellen tiltakozott, a másik arról panaszkodott, hogy most is hiába várta a nemzeti állam fogalmának meghatározását épp úgy, mint annak idején, mikor Wekerle miniszterelnök Bánffy Dezső állameszméjével nem azonosította magát. Ismét mások a nemzet, nemzetiség és nemzeti egységes állam fogalmát akadémiukán tárgyalván, a külföld tudományos felfogásának és magyarázatainak hangoztatásával igyekeztek igazolni azt, hogy hazánkban évtizedek óta és úgy most is, a politikai tudományok szerint helytelenül használjuk a nemzet, nemzetiség és egységes nemzeti állam fogalmait.

Miután az elfogadott határozati javaslatot a Házban én terjesztettem elő, illetékesnek tartom magam, hogy az államegység és nemzeti jelleg fogalmait megvilágítani igyekezzem tőlem telhetően, de a tudomány ama fáklyájával, melyet egy nemzedéknek adott kezébe budapesti tudományegyetemünk nagyhírű tanára, Concha Győző. Teszem pedig ezt olyan sajtóorgánumban, a mely a magyar állam egységének és nemzeti jellegének kidomborításában mindig zászlóvivő volt.

Fölfogásom szerint téves nyomon haladnak azok, a kik azt tartják, hogy az egységes állam csak egységes népszellem és egységes faji sajátosságok mellett lehetséges. Az egységes államhoz fölfogásom szerint nem a népszellem, a faji sajátosságok egysége szükséges, hanem az, hogy az állami intézmények és alapelveiben az állami jogrendszer csak az államot alkotó nemzet népszellemének sajátos felfogását tükrözze vissza és annak alkotása legyen. Nem beszélhetünk egységes államról ott, a hol egy államközületben élő különböző szellemű népek szélien e egyformán hat az állami intézmények, az állami jogrendszer létesülésénél olyképpen, hogy míg az egyik nép szellemének hatása az intézmények, a jogrendszer tekintetében az államterület egyik részén, a másik nép szellemének, sajátosságának hatása az intézmények, a jogrendszer tekintetében az államterület másik részén, avagy az állampolgárok egyik vagy másik csoportjával szemben kizárólag érvényesül.

A midőn tehát a határozati javaslatban a képviselőház az állam egységéhez való ragaszkodást hangoztatja, ezzel kifeje-

zést kíván adni annak, hogy a jövőben is a magyar állam intézményeiben és jogrendszerében csak egy sajátos szellemnek szabad érvényre jutni, tudniillik a magyar szellemnek.

Ugyancsak fogalmi tévedésben vannak azok, akik az állam nemzeti jellegének hangoztatását úgy magyarázzák, hogy az országban lakó összes népek szellemének és sajátosságainak azonosságát kívánja és a nemzetiségi sjagátosságok és a faji különlegességek létezését és fönmaradhatását kétségbe vonja.

Az állam nemzeti jellegének hangoztatásjai két irányban kívánja államunkat jellemezni. Egyfelől deklarálni kívánja, hogy államunk nem pusztán katonai, fegyveres erőn, nem patrimonális házi hatalmon, nem patriarkális atyai hatalmon vagy teokratikus, vagy hierokratikus jogcímen alapult, alakult és létezik, hanem a magyar nemzetben élő őserő hozta létre, tartotta és tartja fenn. Másrészt deklarálni kívánja azt, hogy államunk olyan állam, a mely, a mikor az emberiség többi államaival szolidaritásban velük az emberiség közös céljaira együtt munkálkodik, a maga sajátos nemzeti egyéniségét, a jogról, erkölcsről, szabadságról és egyéb társadalmi intézményekről táplált és egy évezred alatt kialakult fölfogását nemcsak fönt ártani, hanem ezeket az emberiség javára úgy kifelé más államokkal, mint befelé saját polgáraival szemben ellenállhatatlanul érvényre juttatni képes.

Ha az államegység és nemzeti jelleg fogalmait a föntiek szerint határozzuk meg, akkor magától értetődik, hogy román ajkú polgártársaink ama részével, a mely a komité által előterjesztett pontozatokban fejezi ki a m|a(ga politikai kívánságait, a megértés létre nem jöhetett; mert mikor különösképpen azt követelik, hogy a románok által tömegesen lakott vidékeken a román nép román nyelven közigazgattassék és vezetessék be ami vidékeken intézményesen a román nyelv a közigazgatási életbe, továbbá ott, a hol a románok tömegesen laknak, a járásbírósnál és törvényszékeknél vitessék be intézményileg a román nyelv használata és végre biztosíttassék állandó módon a román nemzetnek politikai érvényesülése és befolyása, akkor olyanokat kívánnak, a mik az állam egységét és nemzeti jellegét megsemmisíteni alkalmasak.

Nemzetiség és iskola

Írta Méhely Lajos dr. a m. tud. Akadémia r. tagja.

Nincs kétségem, hogy a magyar képviselőházban tegnap megindult nemzetiségi vitát minden jóra való magyar ember feszült figyelemmel kíséri s az érdeklődés bizonyára a túlsótáborban sem csekélyebb; a mi nagyon is érthető, mert hiszen kegyetlenül komoly dolgokról, emberfajok hamleti választójárói vian itt szó.

Mi lesz a megindult tárgyalás eredménye, az egyelőre még csak nem is sejthető, annyi azonban máris nyilvánvalóvá lett, hogy a román nemzetiségi komité messze tulment azon: a határon, mely a magyar állam és magyar nemzet létérdekeinek szempontjából talán még megengedhető volna.

A román komité ugyanis, miként Mihályi Tivadar képviselőházi beszédéből olvassuk, „intézményes biztosítékokat követel arra nézve, hogy a román nép a közoktatais minden fokán a saját nyelvén művelődhessék, úgy az állami, alapítványi és községi, mint a felekezeti tanintézetekben”. Ennek ellenében mi magyarok úgy vagyunk meggyőződve, hogy a mennyire jogos követelés ez Romániában, annyira nem az Magyarországon, a miről tanúskodják egy távoli, de nagyon jellemző példa.

Plate Lajos professzor, a nagyhírű Haeckel utóda a jénai tanszéken, nemrégiben „Darwinismus és mezőgazdaság” címen csodaszép előadást tartott Berlinben. Előadását nekem is megküldte s ebből veszem ki a bennünket érdeklő s itt hű fordításban bemutatott alábbi részletet:

„A mikor néhány évvel ezelőtt az Egyesült-Államokban tartózkodtam, nem égbenyúló házaikért és más technikai csodaalkotásaikért irigyeltem az amerikaikat, hanem inkább az összetartozás és testvériség amaz érzetéért, mely az osztályellentéteket oly örvedetesen enyhíti”, a legszegényebbl csizmatisztitót úgyannyira eltölti, mint a sokszoros milliomost s a mely a bevándorolt németet, irlandit, norvéget és franciát egyaránt ellenállhatatlan erővel ragadja meg, olyannyira, hogy néhány év leforgása alatt elfelejtik régil hazájukat s büszkén érzik magukat a csillagos lobogó fiadnak.

Honnan származik az Egyesült-Államoknak ez az át ha-

sonító ereje, mely minden európai nemzetet, továbbá fehéreket és négereket minden nagy kérdésben egybeforraszt, hozzá még olyan országban, mely nem hivatkozhatik nagy történelmi múltra, mely nem mutathat föl a történelem megszentelte romokat és emlékeket, s ahol mindenki könnyörtelenül hajszolja a dollárt!

Több ízben megtárgyaltam ezt a kérdést művelt amerikaiakkal s mindannyian egyetértettek abban, hogy két bölcs intézmény az, mely odaát elsősorban hozzájárul ahhoz, hogy az egységnek ez az érzete, az általánosságoknak hazafias érzéke minden amerikaiban nagyraanevelődjék: az egységes iskola s az államnak és az egyháznak teljes különválasztása.

Minden gyermek, gazdag és szegény szülőké egyaránt, a fiuk a leányokkal közösen, mintegy tizenkettedik életévig ugyanazt az iskolát látogatja, úgy hogy valamennyi egyforma oktatásban részesül s ugyanazokait a benyomásokat szívja magába. A zsenge ifjúságnak ezek az emlékei fölötté mélyen vésődnek a gyermek lelkébe s csak természetes., hogy mindazok, akik együtt ültek az iskola padján s együtt élvezték az aranyos ifjúkor örömeit, emberileg közel állnak és közel is maradnak egymáshoz, még ha a sors később más és más élet-ntra terelte is őket.

De mit teszünk mi? Mi lehetőleg különféle iskolákba osztjuk be gyermekeink seregét, elválasztjuk a fiukat a leányoktól, a gazdagokat a szegényektől, sőt legutóbbi népnevelési törvényünk még attól a rettenetes visszaeséstől sem kiméit meg bennünket, hogy a gyermekek felekezetek szerint különítettnek el. Ha ekként az ellenérték eket lehetőleg kiélesítjük és már az ifjúságban tudatossá tesszük, hogyan kívánhatjuk azután, hogy a felnőttekkel egy egységes cél, a haza java lebegjen szemük előtt!”

Én magam távol állok minden politikától, s korántsem akarok üszköt vetni a vita anyagába, azonban Plate profeszszornak, a hazáját szerető kitűnő német tudósnek főntebbi szavait nagyon melegen ajánlom politikusaink és az intéző tényezők tárgyilagos megfontolásába, mert meg vagyok győződve, hogy a mit a nem történelmi alapon szervezkedett modern amerikai állam jól megértett politikai szükségéből valósi-

tott meg, azt a nagy históriai múltra visszapillantó magyar államnak még kevésbé szabad szem elől tévesztenie.

A föntebb idéztem fejtegetésből azt a nagyon lényeges-tanulást vonhatjuk le, hogy éppen a tanítás legalsóbb fokozatain, a gyermek öntudatának bimbókorában kell az állam nyelvének érvényesülnie, mert poliglott államokban csak ekként érhető el az egy haza szeretetének s az összetartozás és a testvériesség érzetének fölébresztése. Mert azzal, hogy a brasói szász s oláh, a gerebenéi szerb, a vas megyei horvát és német, a pöstyéni tót s a pereesenyi rutén ifjú a magyar iskolában megtanul magyarul, még korántsem válik magyarrá, de azért mégis történt vele a nemzet érdekében valami, jelesen az, hogy az ilyen nemzetiségi ifjú már nem fogja gyűlölni a magyart, hanem – nemzetiségét megőrizve – természetesnek fogja találni a magyar saupremáciát s jó szívvvel fog tudni beleilleszkedni a magyar nemzet és állam törekvéseibe. Erre valóban számtalan példát nyújt az élet.

Ellenben, ha a nemzetiségi ifjú a saját anyanyelvén végzett elemi és középiskolában már teleszívta magát faja etnoszával, kiélesült lelki bélyegeivel, akkor az egyetem már egy hajszálnyival sem fogja közelebb hozni a magyarság lelkéhez s az ilyen ember mindig ellenségét fogja látni a magyarban, a minnek igazságát szintén számtalan példával igazolja az élet.

Ha mi minden Magyarországon élő nemzetiségnek megadjuk a lehetőséget, hogy fiai az alsóbbfokú iskolákat a maguk anyanyelvén végezzék, akkor nemcsak, hogy egy csapással megsemmisítettük az eddigi évtizedes eredményeket, hanem egyszersmind minden időre elváltuk a nemzeti megerősödés útját, mert a faji keretekben való tömörülés mai irányzata mellett egyetlen nemzetiségi ifjú sem fogja a magyar iskolát fölkeresni. Ekként éket, még pedig egyszerre sok éket verünk a nemzet testébe s végzetes rázkódtatásoknaik tesszük ki állami létünket, mely pedig – mint a Budapesti Hírlap szombati vezércikke oly éleslátással kifejezte – nemzetiségeink fönmaradásának is a legfőbb biztosítéka.

A főrendek vitája a román kérdésről.

A képviselőházban lefolyt vita, röviden megismétlődött a főrendiházban április hó 2-án az EMKE feliratának tárgyalása címén. *Károlyi* Gyula gróf vezette be ezt a vitát. Beszédében ismerteti az EMKE határozati javaslatát, amely körül indult meg a vitai. *„Az EMKE által összehívott szaktauácskozmány az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület létele és működésének alapjául azt vallja, hogy az egységes magyar nemzeti állam fentartandó minden törvényes eszközzel, fejlesztendő mindenképpen és rajta kell lenniünk, hogy az ez ellen bárhonnan jövő támadásokat a magyar társadalom minden erejével meghiúsítva, tiltakozzék még az ellen is, hogy az erdélyi magyarság közművelődési birtokállománya még csak alku tárgyává is tétessék.*

Ez a javaslat a miniszterelnök úrnak a románokkal folytatott tárgyalása alkalmából hozatott. Ismerteti ebből kifolyólag a románok álláspontját, amely homlokegyenest ellentétben áll az egységes magyar állani eszméjével és mérsékelt vagy túlzó román között csak taktikai kérdések képeznek vékony választó vonalat és még a mérsékelt Manin Gyula is azt jelentette ki, hogy a magyar nemzeti és a román álláspont két olyan ellentétes világ, amelyek közt paktum nem is lehetséges. Hibáztatja azt, hogy a miniszterelnök iái különböző népfajok egyensúlyáról beszél, mert ő magyar nemzeti szempontból vett magyar érdekek azt látja, hogy a magyarság túlsúlyra jusson. Ebből a szempontból a kormány telepítési politikáját sem tartja megfelelőnek. Az eskü letételének, a nemzet címerének ő nagy fontosságot tulajdonít. Az esküt minden tisztviselő leteszi, a tanítónak is le kell tennie. A magyar címer az iskolán nagyfontossága, különösen Erdélyben, ahol mindenütt a román színekkel tüntetnek s a román király képe függ minden román paraszt házában.

A románok tüntetőleg távol maradnak minden magyar nemzeti vagy kulturális ünnepről, ellenben nem hiányzanak soha olyan magyarelleses gyűlésről sem, amelyet Bukarestben rendeznek. A román középiskolának szaporítása már abból a szempontból sem helyes, mert csak még több olyan ifjú kerül ki azokból, akik a román nép közt az állammal ellentétes

eszmék szószólói lesznek. Míg az EMKE határozati javaslata kizárólag az erdélyi magyarság állagának védelmére szorítkozik, addig pld. a román kulturliga elnöke, Ageon képviselő, azt mondja; „*Mikor egy széles néprétegben a nemzeti együvértartozás érzete feltámad, többé nem látok semmi akadályt arra, hogy a kulturái egybeforradást a területi egyesülés kövesse.*”

Szintén a román intelligenciának egy másik vezető férfia, Xenopol egyetemi tanár, azt mondotta, hogy: „A béke a románok és magyarok közt nem azért nem jött létre, mert Tisza István és a románok nem akarták, hanem meggátolta a békét a különböző népfajok érdeke. Az erősebb fog győzni. Végre is a román népnek vannak tradíciói és vannak aspirációi a Dnester és Tisza közt – a folyót érti – ezt nem szabad elveszítünk, Romániának védenie kell magyarországi fajtstvéreit, mert hatalma az összes románokra támaszkodik.”

Felemlíti, hogy a Romániával határos megyékben a parasztok ezrével vásárolják a régi katonai fegyvereket s ezzel szemben semmi intézkedés nyomát nem látja, hogy itt valami történnék a védelem szempontjából. Ő magáévá teszi az EMKE javallatát és nem fogadja el a közjogi és törvénykezési bizottság javaslatát., – hogy irattárba tétessék – azzal a megokolással, hogy ez meghaladott, mert ez sohasem volt aktuálisabb, mint most.

Hosszu Vazul szamosujvári püspök nem hallgathatja el a román intézetek hazafisága ellen felhozott vádakat. Tiltakozik a vád ellen, hogy a hazai románság vezetői irridentikus törekvéseket táplálnának, a hazai románságra nincs befolyással a külföldiek állásfoglalása és ők mint a múltban, mindig közre fognak hatni arm, hogy ez az állam megerősödjék és a monaichiának erős oszlopa legyen.

Gyurátz Ferencz püspök óhajtja, hogy faj hazában élő fajok olvadjanak össze a testvéri szeretetben és legyenek egymással egyetértésben, mint a történelem tanúsága szerint a hajdankorban voltak. Az erdélyi birtok elrománosnlását a magyarság hibájának tudja be s kívánja, hogy éledjen a mi nemzetünkben is a munkakedv, a munka tisztelete, a művelődés és akkor a nemzetiségekkel testvéri egyetértésben egész bizalommal gondolhatunk a jövőre.

Tisza István gróf miniszterelnök óva inti az érdeklődőket, hogy ne üljenek foi minden kósza hírnek, mert ez veszélyes nyugtalanság és idegeskedés szülőoka szokott lenni és ez nem az ero, hanem a gyengeség jele. Hidegvérünket a román kulturliga tényeivel szemben is meg kell tartani. Ezeket sem túlozni, sem kicsinyelni nem szabad. De semmi oly jelenséget nem talált, ami beleavatkozást tett volna szükségessé. Az EMKE javaslatával ő is egyetért, de semmiféle tekintetben nem történt oly cselekvés, ami az erdélyi magyarság kultúr-állományát csorbította volna. Maniu nem a mérsékelt, hanem a túlzók pártjához tartozik. Az ő álláspontját, éppen nagy Mihályi pontczatainak is nagyon sok részét a limine visszautasította, de mégis a tárgyalások során, ha nem is sikerült meg egyezést létesíteni, ők is komoly békevágygal törekedtek az ellentéteket kiküszöbölni, és hogy az eszmecserék nem sikerültek, ők is vissza mentek eredeti álláspontjukra,

A telepítésre nézve az a véleménye, hogy egész Magyarországon folyik a nagy- és kivált a középbirtok parcellázása. Kisbirtokosok veszik meg, számos okból, amiről felesleges volna most beszélni. Ez egy nagy gazdasági evolúció, amelyet valaki tarthat örvendetesnek, vagy nem örvendetesnek, de amely szükségszerűleg következik be-és amely feltartóztatlan már csak azon körülménynél fogva is, hogy az egész társadalom az egyenlő birtokosztály elvén épült fel, a magyar ember lelkébe a gyermekek közötti egyenlőtlen osztályt és a birtokegyütttartásnak fogalmát nem lehet belevinni, enélkül pedig a középbirtokososztályt állandóan fenntartani nem lehet; a feladat legfeljebb az lehet, hogy a sorból kihulló régi családok helyét az újabban felemelkedő családok foglalják el egy-két generációra, míg azokat is ntóléri a szétoszlás veszedelme és azok is elvesztik ezt a pozíciót.

Nézzük már most, hogy a nemzetiségi vidékeken hogyan fest a dolog! A közép- és nagybirtokos kevés kivétellel magyarajkú, az a kisbirtokos lakosság pedig, amely elsősorban reflektál a birtokokra, nem magyarajkú. És éppen ezért ez az átalakulás, fájdalom, szükségszerűséggel következik be a nemzetiségi vidékeken mindenütt A Felvidéken temérdek magyar földesúr birtoka megy át tót birtokosok kezébe. A román vidékeken nagyon sok magyar közép- és nagybirtok megy át ro-

mán kézbe. Ezzel szemben igenis hangsúlyoztam azt és ezzel teljes összhangban voltam pártkülönbbség nélkül az összes eddigi kormányokkal, hogy a magyar állam birtokpolitikája, parcellázási és telepítési politikája nem lehet más, mint az, hogy legalább egy része annak a nagy- és középbirtoknak, ami nemzetiségi vidékeken odavaló nem magyarajkú kisbirtokok kezére jutna, magyarajkú kisbirtokos kezére jusson.

Azt hiszem, ez nem politikai tendencia, hanem ez a lehetőség határa, amelyen a legjobb akarattal sem fog egyetlenegy kormány sem tuimehetni. Ne méltóztassék tehát itt abban, amit a telepítésre vonatkozólag mondtam és mondok, olyan tendenciát keresni, mint hogyha itt más cél lebegne a mi szemünk előtt, mint bármilyen elődünk szeme előtt. Azok sem érhetek el egyebet, akármit akartak, vagy óhajtottak, mint azt, hogy igyekeztek a nemzetiségi vidékeken parcellázás alá kerülő nagy- és középbirtokoknak egy részét magyarajkú kisbirtokosok kezére juttatni.

Az iskolai ügyre rézve ismétli a képviselőházban mondtakat és azokhoz hozzáteszi: Ő méltóságai úgy állítja oda a dolgot, mint hogyha a román tannyelvű középiskolákat végzett fiatalság az egységes nemzeti állammal szemben ellenséges érzelmekkel kerülne ki, mint hogyha ezen érzület elsajátítása a nem magyar tannyelvű középiskolával függne össze. Fájdalom, nem így áll a dolog. Nagyon jó volna, ha csak onnan kerülnének ki ily ifjak; fájdalom, magyar tannyelvű középiskolákat végeztek el számosan olyanok, akik azért érzület dolgában messze mögötte maradnak olyanoknak, akik talán sokkal kevésbé bírják a magyar nyelvet, mint ők.

És itt rá kell mutatnom a magyar társadalom egy nagy gyengeségére, arra, hogy gyermekre, ifjúra, felnőtt emberre egyaránt nem tud oly vonzóerőt gyakorolni, mint aminőt kellene, hogy az összeolvadás processzusa valóban bekövetkezzék. Hiszen ha valami, éppen ez mutatja, hogy nem a magyar nyelv megtanítása a lényeg; hiszen a román nemzetiségi párt legextrémebb, legagresszívebb képviselői majdnem olyan jól beszélnek a magyar nyelvet, mintha anyanyelvük volna. A lelkek összeforradása szükséges és erre kellene a magyar kultúr-intézményeknek, a tanárságnak, a fiatalságnak, a fiatalok szüleinek oly vonzóerőt gyakorolniuk, amely tényleg megteremti

az egybeforradást és nem ellenségeket, hanem jó barátokat nevel a magyar nemzetnek. Ez oly dolog, amelyet paragrafusokba foglalni nem lehet, amelyen semmiféle kormányzati politika itt ne is igazíthat, legalább direkt nem.

Indirekte segíthet; indirekte előmozdíthatja a célt azáltal, hogy igyekszik eliminálni a súrlódási felületeket, igyekszik megoldani azokat a kérdéseket, amelyek ellenszenvet és bizalmatlanságot támasztanak; igyekszik oly légkört teremteni, a melyben azután a társadalom szabad faktorai természetesen közelebb jussanak egymáshoz, egymás megértéséhez, egymás megszeretéséhez.

Ebből a szempontból nem osztozhatom abban a pesszimizmusban, amely ő méltóságának mostani felszólalását is áthatja. Ő is úgy állítja oda a thesist, mint hogyha román és magyar soha meg nem érthetne egymást, mint hogyha elképzelhetetlen volna, hogy legyenek románok, akik a magyar nemzeti állam eszméjével, irányával, élő valóságával minden íentailás nélkül megbarátkozhatnának.

Bocsánatot kérek, ez ma sincs így. Ma is vannak románok, nagyon sokan, akik minden fentartás nélkül megbarátkoztak a magyar nemzeti állani egységének fogalmával, akik megtalálják a maguk szerepét és tudják érvényesíteni a maguk etnikus vágyait, törekvéseit, tudnak élni a maguk jogaival nyelvüket, kultúrájukat illetőleg a magyar nemzeti állam kereteiben. Ma is vannak ilyenek és meg vagyok róla győződve, hogy a magyar nemzeti politikának egyik nagy feladata az, hogy ezek szaporodjanak, hogy lehetőleg oly processzuson menjen át a hazai románság, amely szerint fokról-fokra csökkenjen a velünk szemben agresszív tendenciákat tápláló nemzetiségi szárnya a románságnak és nőj jön azoknak a száma és ereje, akik a magyar nemzettel való politikai harmónia álláspontjára helyezkednek. Én azt hiszem, ennek útja az, amelyre a kormány lépett és ezen az úton fog a kormány habozás nélkül tovább haladni.

És ebben a tekintetben anélkül, hogy túlbecsülnék ilyen jelenségeket, mégis méltóztassaniuk nekem megengedni, hogy ráutaljak Kolozsvármegye legutóbbi közgyűlésére, ahol igenis a román nemzetiségi pártnak egy közbecsülésben álló tekintélyes tagja – ez már a mérsékelt szárnyhoz tartozik, de

nemzetiségi párti tag volt – Pordea, tett egy olyan indítványt, amelyet az ottani magyarság Erdély szívében, Erdély közepében pártkülönség nélkül egyhangúlag elfogadhatott. Én nem szoktam ilyen jelenségeket túlbecsülni, de ebben mégis éppen Erdély szívéből egy olyan visszhangot látok a mi becsületes törekvéseinkre, amely megerősített engem abban a tudatban, hogy a magyar nemzeti politikának ez a helyes útja és felbátorít arra, hogy habozás nélkül menjek ezen a helyes úton tovább.

Mély tisztelettel kérem a méltóságos főrendeket, hogy a bizottsági javaslatot méltóztassanak elfogadni.

Ezek után az irat és kérvények irattárba helyeztetek.

Végére jutván ezzel az országgyűlési tárgyalásoknak, az ügy lekerült ugyan ebben az alakjában a szint érről, de azért senki sem mondhatja, hogy ebben a kérdésben megnyugvás jött volna létre. Mindenesetre nyugalom azt tudni, hogy egyetlen számbavehető magyar ember sincs, aki a nemzeti egységes gondolkozás lényege ellen vétett volna, vagy vétetni akarna. Csupán abban van eltérés, hogy azokat az eszméket, amelyek minden gondolkozó embert abba az irányba utalnak, hogy ebben az országban élő összes állampolgárokat egymással békés, egyetértő munkálkodásra egyesíteni elkerülhetetlen szükség: mi módon kell megvalósítani és helyes volt-e a mostani idő a tárgyalásokra, vagy helyes-e e felett tárgyalni?

Abban minden gondolkozó ember egyetért, hogy az állami élet hajóját kormányzó vezérnek kötelessége keresni a módokat, amelyek a felebbi cél felé vezetnek. A mostani zavaros és külsőpolitikai szempontból nem kedvező helyzet miatt a többség azt hiszi, hogy az idő nem volt most alkalmas a megegyezés szorgalmazására, bár az elfogulatlan szemlélődéinek be kell ismerni, hogy a tárgyalás nem volt egészen eredmény nélkül való. Tisztázódtak az eszmék és mi magyarok is meggyőződünk arról, hogy a szándékban nincs közöttünk különbség és hogy ennek a kérdésnek megoldására egyesülni kell mindenféle rendű és rangú, mindenféle foglalkozású embernek: kicsinynek és nagynak egyaránt. Ezt a kérdést nem lehet *tárgyalásokkal* megoldani, mert ebben az országban sem

a románokat, sem a tótokat, sem a többi nemzetiségeket nem kcpvisellieti senki, azoknak megbízottjaként nem állhat elő sem egyes, sem testület, mivel ők itt nem egységes nemzetek, ltantui ennek az országnak nem magyarajkú polgárai. Ennél-fogva őket is csupán a magyar állam felelős hatóságai s első-sorban a parlament és az ország kormánya képviselhetik. Far-kas Pál éppen úgy képviselője a románajkú magyar állampol-gárságnak, mint Vajda Sándor és a végrehajtás terén ugyan-azok a végrehajtó intézmények szolgálják a románajkú ma-gyar állampolgárokat, mint a magyar vagy német ajkúakat.

Megengedem, hogy a hol valamely államban tömegeseb-ben lagnak nemzetiségek és azok régi történeti jogok alapján régi államiságukat visszaállítani törekednek, ott ez a törté-nelmi háttér ad jogot az illető vezetőknek, hogy a fajok vá-gyait megvalósítani törekedjenek és többé-kevésbé, ha van erejük, vagy az illető állam valamely módon meggyengül, el is érik kisebb nagyobb mértékben vágyaik megvalósulását. Ilyen eset van nálunk Horvátország, az angoloknál az irek esetiében. Azonban már Oroszországban a lengyelek nem tudnak sem-miféle külön állami joghoz jutni, pedig számuk a románok számát égésiben kétszeresen, sőt az oroszországi lengyeleké a magyarországi románok számát négyszeresen is felülhaladja. Es nem is olyan régen önálló államot alkottak. Posenben küzd a német erő a lengyel szívóssággal. A finn állam és a finn nép állami élete már jóformán megszűnt, Csupán Ausztriá-ban, ennek gyengesége miatt, tud a cseh és a lengyel nép autonomikus jogokhoz jutni... Nálunk, Magyarországon, egyetlen népfajnak sem volt soha állami szervezete, itt leg-először a magyar faj alakított állami szervezetet és habár a kedvezőtlen világesemények sokszor, sokáig többé-kevésbé megesorbitották államiságunk terjedelmét, maga a Magyar Ál-lam már ezer év óta fennáll. Mi magyarok a turániság egyesítő nemzetévé csak Árpád bejövetele után alakulhatunk át, Árpád magával hozta az ázsiai törökség államalkotó tehetségét, an-nak alkotmányfoinait és a;z itt már előtte félezer éven át élt turáni elemeket, az ezekhez csatlakozó hun és avar néven neve-zett ugor, finn és török eredetű népkonglomerátumot egysé-ges nemzetté formálta és törzsének nevét odakölesönözte. Ez: a nemzet tehát alakulási folyamatát tekintve, másfélezer éves.

Jazig, hun és avar hagyományai után is, ele mint magyar nemzet egyedüli, amely itt valaha és mostanig államot alkotni tudott. *A román elem pedig itt sohasem volt őslakó.* A románságba beleolvadtak itt lakó magyar, szláv és germán elemek, éppen úgy mint Romániában is az ott lakó régibb fajok beleolvadtak a románságba, de ez a körülmény maga semmiféle jogcímet senkinek, szolgáltat nekik arra, hogy bárhol állami jogokat követeljenek maguknak. Romániában kialakult a román nemzet. Államiságát, kultúrája régibb elemeit magyar forrásból alapította meg. Ennek fejtegetésére azonban itt nincs térünk. Különbösen is ezt már tudósok rég megírták. Amint a magyar hatalom gyengülni kezdett és a magyar nép az erdélyi medencéből a nagy magyar alföld felé húzódott, a romániai uralkodók kegyetlen és emberkinzó zsarnoksága ellenében már nem tudta a romániai (moldva és oláhországi) viszonyok rendezettségét biztosítani, az üldözés elől hegyi, pásztorkodó népek alakjában beszivárogtak, egyesek, mint vállalkozók, telepitők, magyar királyi megbízásból itt-ott elnéptelenedett területeken letelepedtek. De soha a magyar nemzet állami életében, mint románok, tényezőkként nem szerepeltek. Megszaporodván, többször történt összeütközés a román elemek és a magyar birtokosság között, de ezek társadalmi forrongások voltak, éppen úgy, mint a Dózsa-féle forradalom; nemzeti követelésekkel valójában csak a múlt század közepén léptek fel, de azt sohasem ismerte el a magyar nemzet és rettenetes vandálságukkal még azokat is elidegenítették, akik emberileg velük éreztek,

Így tehát a románság itt, ebben az országban külön jogokat semmiféle címen sem követelhet, ellenben kívánhatja, mint minden magyar állampolgár, hogy birjon mindazokkal, a mikkel minden magyar állampolgárnak bírnia kell. A jó és pártatlan közigazgatás, igazságszolgáltatás, ingyenes állami népoktatás, törvény előtti egyenlőség stb. stb., mind olyan dolgok, amikhez minden állampolgárnak egyenlő joga van. Ezt mindenki belátja és sürgeti. Ellenben a magyar nemzet minden tagja, aki ezt az államot megerősíteni és nem szétdarabolni óhajtja, egyhangúlag követeli, hogy senki állami támogatást ne kapjon olyan dolgokért, amelyek a magyar nemzeti állam egysége ellen vannak. Állami szempontból csak azok a

dolgok támogathatók, amelyek magának a magyar államnak fejlődését elősegítik, ellenben akinek akár vallásban, akár külön kultúrában, vagy akármi külön vágyakozásban szükséglete támad, azt fedezze ki-ki a maga erejéből.

Mindenki a maga költségén tanulhat németül, románul, tótul, szerbül, olaszul stb., ezekhez az államnak semmi köze, amint nem avatkozhatik abba bele, hogy ki a katolikus, vagy a protestáns, vagy a Mózes vallása értelmében imádkozik; nem korlátozza az embereket, hogy gyorsíró, gépíró, korcso-lyázó, táncoló, tornázó tanfolyamokat nyissanak a maguk költségén.

Amint az állami oktatásban tért nyernek ezek a nem kö-telező tárgyak, úgy tért nyerhetnek és szükséges, hogy tért is nyerjenek a nemzetiségi nyelvek is, amelyeket tanítani a ma-gyar állam minden iskoláiban .szükség szerint célszerű és meg is kívánható, azonban itt a mérték az, hogy ennek nem szabad .annyira haladni, hogy a magyar nemzeti kultúra egységét megbonthassák. Óhajtandó, hogy magyarok és románok, ma-gyarok és németek, magyarok és tótok stb. egymástól ne le-gyenek elszigetelve, ezen azonban az állami oktatás kiépítése mellett úgy lehet segíteni, hogy lehetőleg minden állampolgár megtanulhassa az állam nyelvét. Ezzel nem kívánjuk, hogy feledje el a magáét, de nemcsak a magyar, hanem a többi nem-zetiséggel együtt 48 százalékot tevő egész más ajkú magyar állampolgárok érdeke ellen volna, hogy ne a magyar, hanem a román nyelv legyen az, amit mindenkinek meg kelljen tanulni azért, hogy egymással érintkezhessenek. A románok tekintse-nek Romániába, annyi jogot követelhetnek maguknak, amennyit ott megkapnak a nemzetiségek. Mi azonban nem vagyunk oly rosszak. Romániában még imádkozni sem sza-bad anyanyelvén a magyarnak, amint ennek a fejezetnek elején Barabás Endre és Barna Endre, de ezen kívül számos cikk-ben más helyen is ők és mások kifejtettek; magyar papot nem kapnak; a templom és az iskola teljesen román. Pedig azon a földön a *magyar az ősbibb lakó, nem a román*, csupán az a baj, hogy a magyar nemzet idegen állam belső életébe beleavat-kozni nem tartja tisztességesnek, holott pld. a romániai nagy kulturegyesületek, sőt hivatalos egyének állandóan izgatják a magyarországi románokat. És ha nem is tisztességes dolog ez,

úgy látszik, mégis célszerű, mert a magyarországi *jövevény* románok állandóan külön jogokat követelnek a biztatás hatása alatt; ellenben a romániai (moldovai) *ősibb magyar* lakosoknak emberi jogaik sincsenek. Ebben a tisztelt románok mesterreink lehetnének.

De ne kövessük őket ezen az úton, az embernek emberi jogait mindenhol biztosítani kell, de biztosítani kell az állam jogait és az államfentartó nemzet érdekeit minden tekintetben. A román elem a magyarokhoz képest oly csekély anyagi és kulturális birtokállománnyal bír, hogy annak megfelelői eg a *magyar állam eddig is, aránylag most is, sokkal több anyagi segítséget adott nekik. Az állam fenntartásához való anyagi hozzájárulásuk aránylag elenyésző csekély.* Budapest egymaga legalább 20-szor annyi adót fizet, mint az összes románok együttvéve. Tehát nincs értelme, nemzetellenes bűn, ha a magyar nép terhes filléreiből az ő különböző törekvéseit támogatja a magyar állam. Nem hiszem, hogy a közszolgálatok teljesítésének költségeit is felérné az az adó, amit a románok fizetnek, világos, hogy mindaz, amit az állam az egyházi és iskolai segítség címén nekik ad, magyar népünk keserves filléreiből telik.

Ilyen megvilágításban tehát mondhatjuk, hogy nekünk az a kötelességünk, hogy *minden tekintetben igazságosak, legyünk még magyar faj irányában is. Mert, ha volt és van ebben az országban fajnép, amelyiknek a maga anyanyelvén imádkozni sem lehet, az csak a magyar volt. A magyar volt és most is csak a magyar az, amelyik vallását a maga anyanyelvén nem tanulhatja. Ezek a görög-keleti és görög-katholikus magyarok.* Mindaddig tehát, míg a magyarság minden téren el nem nyeri a maga egyenjogúságát, amíg *görög-keleti és görög-katholikus magyar püspökségek és intézmények által a magyarság igazságos követelése kielégítve nincs, addig ebben az országban nincs elsőb teendő ennek kielégítésénél.* Ezután következik a független, jó és gyors közigazgatással együtt a magyar állami népoktatás teljes és következetes keresztülvitele s ezekkel kapcsolatban *a társadalmi élet oly szervezete, a melyben egészséges vezetés alatt minden ember megtalálhassa a maga szükségleteinek megfelelő szolgálatait.*

VII

A középponti és ahhoz csatlakozó magyar nemzeti erőforrások hatása a magyarság fejlődésére.

Népsűrűség és a magyarság elhelyezkedése, különös tekintettel Erdélyre.

A következő sorokban megvilágítani óhajtanám azt az igazságot, hogy a Kárpátok övezte szép magyar haza lakossága, mint azt már a múltban láttuk, jövőben is leginkább a magyarság expanzióját fogja szolgálni és semmiesetre sem lehet félni attól, hogy itt bármiféle más nép előrenyomulhasson. Azonban sem megállani nem szabad a fejlődés útján, sem eltérni – az előbbi fejezet tanúsága szerint is – nem szabad attól az elvtől, hogy ezen a földön mindenki az egységes, magyar nemzet egyenlő jogú tagja, ahol senki semmiféle külön szabadalmi nem kaphat. Ellenben meg kell engedni, hogy anyanyelvét, vallását, szokásait mindenki szabadon gyakorolhassa. A közigazgatás, törvénykezés, iskolázás nyelve minden fokon magyar, azonban megengedhető, hogy a saját költségükön fenntartott iskolákban éppen úgy, mint Románia iskoláiban az anyanyelvet mindenütt szabadon használhassák, állami segítyben azonban csak azok az iskolák részesíthetők, amelyekben az állam nyelvét már az első osztálytól kezdve oly mértékben tanítják, hogy azt a népiskolai tanfolyam alatt meg is tanulhassák. És ha nem is helyeseljük azt a romániai szokást, hogy a tanulót addig az első osztályból felbocsátani nem szabad, amíg az állami nyelvét meg nem tanulta, mindenesetre kimondandó, hogy a III. osztályba már csak oly tanulók bocsáthatók fel, akik az állam nyelvét annyira tudják, hogy a megfelelő tanítást ott akadály nélkül végezni lehessen. Állami iskolák tannyelve mindenütt magyar, azonban e mellett az anyanyelv tanulására is megfelelő órát kell szentelni. A választói jog gyakorlásában csak a népiskolai hat osztály, vagy

ebeknek megfelelő iskolák által adott tudás birtokosait kell részesítenie.

A végett, hogy az állam nyelvét megtanulják nem magyar-ajkú honfitársaink gyermekei, nem szükséges a tanítókat a nemzetiségi nyelvek megtanulására kényszeríteni s ebből a célból a kinevezést a nemzetiségi nyelvek tudásához kötni éppen veszedelmes következményekkel járna. Az idegen nyelvek tanítását az anyanyelv tanulásának módján kell végezni. Egyenesen hozzá kell fogni a nyelv tanításaihoz, a nevetek a tárgyakkal szemléltetve tanítani. Éppen úgy, mint a kis gyermek megtanul mindent a maga során, megtanulja az iskolás gyermek is. Erre tehát nem kell a tanítónak a nemzetiségi nyelvet tudni. És ha a kinevezést nemzetiségi nyelvek tudásához kötjük, el fogjuk érni, hogy még kevesebb magyar fiú megy a tanítói pályára, s nemzetiségi elemek fognak itt is tért foglalni. Ezek fognak tudni valamit magyarul is s más hiányában jók lesznek a nemzetiségi vidéki állami iskolákba. Éppen így nem szabad a tisztviselők kinevezését nemzetiségi nyelvek tudásához kölni, mert itt is elő fog állani a csehországi állapot, hogy a nemzetiségi nyelv tudásának megkövetelése miatt a nemzetiségi vidékeken az illető vidék nemzetiségi szülőttei fognak mindenütt tért foglalni, a magyar ifjak – úgy sem nagyon szeretnek nemzetiségi vidékre menni – ennél fogva teljesen kiszorulnak a nemzetiségi vidékekről, mind a hivatalokból, mind az iskolákból. Pedig éppen az ellenkezőre kell törekedni. A nemzetiségi vidékekre nem szabad az illető vidéken rokoni köteléssel bíró, nemzetiségi szülőtteket alkalmazni, mivel a rokonság magába olvasztja őket, lenyűgöz! «is éppen attól a fontos szerepüktől fosztja meg, hogy maguk magyarok lévén, maguk körül egy kis magyar világot igyekeznek teremteni, ellenben, aki nem magyar, hanem a környezethez hasonló nemzetiségű, vagy éppen azok rokonságához tartozik, maga is beleolvad abba a nyelvi közösségbe és a nemzetiségek erőssége lesz. Elég példa van ennek káros következményeire Brassóban, Nagyszébenben stb. Másfelől tökéletesen helyeslendő, hogy az illető vidéken túlnyomó nem magyar nyelvet a tisztviselő megtanulja. Tanulja meg a tanító is. És pedig nem a hivatalos szolgálatért, mert a hivatalos szolgálat nyelve jnindenütt magyar kell hogy legyen; de azért kell megtanulni,

hogy a tisztviselő az egyszerű néppel, – akinek nem volt alkalma az állam nyelvét megtanulni, – a tanító a kis gyermekkel, aki még az iskolába sem jáirt, tehát nem tanulhatott meg az állam nyelvén beszélni, közvetlenül beszélhessen és azok kívánságait, panaszait meghallgathassa, őket egyről-másról felvilágosíthassa, nekik tanácsot, utasítást adhasson és így a rossz tanácsadóktól megszabadítsa. Nagyon fontos, hogy a nemzetiségi vidékekre minden tekintetben a leges-legkiválóbb, a legjobb magyar érzésű, nemes lelkű tisztviselők, lelkészek, tanárok, tanítók stb. jussanak. Legyen a magyar középosztály mintaszerű elemekből alakítva és a nagyobb községekben, különösen a törvényhatósági székhelyeken mindenütt legyen nagyobb fizetésű, jó anyagi viszonyok között levő vezető tisztviselő. Feltétlenül szükséges e mellett az összes alkalmazottak mindennapi szükségleteire nézve a kellő jó forrásokról gondoskodni, illetőleg azok ilyen törekvéseit kellőleg elősegíteni. Ezek kifejtése azonban, későbbi fejezetre tartozik. Itt még csak annyit jegyzünk meg, hogy a nemzetiségi nyelveknek a magyar iskolákban a magyar születésű ifjaknak való tanítását már eddig is kellett volna szorgalmazni, mert csak így lehet a magyar születésű ifjakat képessé tenni arra, hogy az, állam egész területén teljesíthessenek szolgálatot. Erről is később többet.

Már a harmadik tiz éve, hogy úgy közvetlen észlelés, mint az országos központi statisztikai hivatal kiadmányai alapján, folytonos figyelemmel kísértem a magyarság fejlődését s annak az erdélyi magyarságra való hatását. Nagyszámú hírlapi közleményekkel tájékoztattam a mi vidékünk érdeklődő lakosságát a nemzet fejlődési viszonyairól s nem szüntem meg soha a figyelmet a délkeleti felföld dolgaira irányítani. A statisztikai hivatal kiadmányai nyomán tiz évről tiz évre kimutattam, hogy fajunk fejlődése ebben az országban minden fajnép felett áll és szaporodásuk még Erdélyben is sokszorosán felülmúlja, a nem magyar népek szaporodását. Számbeli arányunk folyton javul, ellenben a többié folyton kisebb-nagyobb mértékben vissza esik.

Ti a a közzétett kimutatásokat átvizsgáljuk, kétségen kívül azt is meglátjuk, hogy az összes népességben aránylag a legnagyobb gyarapodást 223 százalékot *Petrozsény* érte el, itt a

vármegyében 23.2 százalék a magyarul beszélők száma, de magában a városban 75.4 százalék tud magyarul. A magyarság 1890-ben 1340, a németiség 830, az oláhság 1559 lelket számlált. Mivel az egész erdélyi országrészben itt alakult aránylag legnagyobb gazdasági sűrítő erő, ebből megmagyarázható, hogy egész Erdélyben, itt miért van a legnagyobb népszaporodás. De milyen ajkú népek, milyen szaporodása állott be és milyen hatása volt itt a nemzeti erő gyarapodásának?... A magyarság lélekszáma felemelkedett 7748-ra, a németisége 831-re, az oláhságé 3250-re. A magyarság szaporodása tehát 580 százalékos, a németisége 0: az oláhságé 108 százalék. Tudjuk, hogy a gazdasági erő, amelynek ezt a nagyszerű hatását szemléljük: magyar gazdasági erő, tehát ennek hatása alatt szaporodott a magyarság majdnem hatszorossá, az oláhság több mint kétszeressé. A német elem általánosságban nem szaporodott, de nem is fogyott, tehát így aránylag visszafejlődött. Ebből is látszik, hogy a mely népfaj a gazdasági erők hatása alatt csak azt éri el, hogy nem fogy, az stagnál, az a környező népek tengerében, ennek oldó hatása alatt felszívódik. Felszívódik pedig még abban az esetben is, ha oly kiváló kulturális felsőbbbséggel is van, mint az erdélyi szászok. Felszívódik még akkor is, ha a kulturális erőt oly kiváló és dicséretes szervezet támogatja mint az erdélyi szászokét, mert mindenféle szervezet, mindenféle gazdasági erő csak a népesség számának arányában hat és az eredmény az emiittett tényezők összehatása által jó létre. Ez az egy kis pont nem az, amiből én kiindulok, de egész országunk állapota bizonyítja, hogy a németiség *kis arányszáma*, társulva elég nagy gazdasági erejükkel és aránylag legnagyobb kulturális és szociális szervezetükkel, sem tudja megakadályozni, hogy az ő előmenetelük az ország összlakosságának előhaladáshoz képest, egy halvány árnyalattal vissza ne essék, dacára annak, hogy lélekszámuk egészben nem apad. De ugyanez áll Erdélyre is. A szászok, lélekszáma 1900-ban is 220 ezer körül volt, 1910-ben nem fogyott ugyan, de nem is szaporodott, s így aránya ebben az országrészben 9.4 százalékról visszaesett 8.7 százalékra. Az a kitűnő népies szervezet, amelyért én a szászok intelligenciáját, sőt összes népességét dicsérni tudom, régi hagyományait megtartotta, némileg elő is nyomult. De ez mégis visszaesés, tekintetbe véve, hogy az ed-

dig elmaradottabb más ajkú népek most, – ha nem is érték el a szászok színvonalát – mégis sokkal nagyobb haladást mutatnak fei a régi állapottal szemben. Tehát gazdasági erejük, műveltségük és népszaporodásuk, sokkal kedvezőbb eredményeik összehatása a többi fajokat elsőbbséggé teszi s habár lassan-lassan a szászok mindenütt – még Nagyszebenben és Nagy kükiillőben is – elvesztik elsőbbségüket, ahol eddig domináltak. Ma még az övék az elsőség ezekben, gazdasági erejük legnagyobb Nagyszebenben, Brassóban, Segesvárott, Beszterczen, Medgyesen, de erősen nőnek a versenytársak és *aránylagos pozíciójukat csak úgy tarthatják meg, ha a magyarsággal karöltve igyekeznek haladni.* A magyarság az ő nemzeti vagyonukból semmit el nem kért, nyelvüket megtartották 800 év óta, sőt egy sokfelé töredezett, *nem egységes, nem is egynyelvű népszigetcsoportból lassankint egynyelvű, egységes néppé alakulnak.* Iskoláik és intézményeik az övék, senki sem bántja, de ha sikerülne itt az oláh tömegnek elnyerni a hatalmat, akkor sorsuk olyan lenne, mint a romániai nemzetiségeké, ahol még Istent sem smbad anyanyelvén imádni és ha a szegény magyar ember halálos ágyán magyar nyelven gyónik meg, még halála is csak kínszenvedések között történhetik meg.

A petrczsényi gazdasági erőforrás hatása alatt az oláhság is több mint megkétszereződött, tehát mutatja, hogy a magyarság szívesen látta őket is és természetes, hogy a környező oláhságból toborzódott a megszorított lakosság jelentékeny része. De hogy mégis itt, ahol közelben magyarság nem lakott, mégis a magyarság majdnem meghatszorozódott, igazolja, hogy itt a kereseti viszonyokon kívül, a vezetőség magyar szelleme következtében a nemzetiségi rokonszenv is működött és ennek hatása, alatt gyűlt ide a magyarság nemcsak a székelyföldről, hanem Magyarország oly messze megyéiből is, mint Szatmár-, Jász-Nagykun-Szolnok-, Békés megyéből stb. A szász nép zárkózottan sorakozik ősi földjein. Lélekszámát megtartja, de nem szaporítja. Ennélfogva laiz az anyagi alap, amelyen 7-800 év óta tisztességesen megélt, a mostani fejlettebb gazdasági kultúra eszközeivel ugyanannyi lakosának jobb megélhetést biztosít. Így a szász népnek nem kell vonzódni az idegen, mondjuk, magyar erőforrások felé, mert

a maga erőforrásai is bőségesek és okos gazdálkodásukkal mind előre haladnak, agrárius vagyonukkal terjeszkedhetnek is. A nép egészséges, erkölcsös, takarékos, nem kell neki földéhesnek lenni, mert a meglévő földnek sokkal jobb megművelése által úgy is eléri a jobb módot. Ellenben a magyarság, mint nép, Erdélyben ezidő szerint még megközelítőleg sem lévén szervezkedve, agrárius gazdasági erőben nem nyer, hanem tért veszít. Az oláhságl tért nyer extenzíve, de hiányozván a kellő intenzivitás, a százszok gazdasági gyarapodásával nem versenyezhetnek. Mégis, mivel számuk óriási nagy, ha kisebb is előhaladásuk, a nagy tömeg összehatásának eredménye összességében ezen a téren az oláhság javára dönti el a mérleget.

A magyarságnak itt tehát figyelni kell a népesség számának, a kulturái és gazdasági erőforrásoknak pryarapítására. Ezek összefogva az állami élet erejével, oldhatják meg az erdélyi kérdést javunkra.

Ezek után most vizsgáljuk a többi város helyzetét.

Igen nagy fejlődés van *Déván*, a hol 1890-1910 között a szaporodás 81.1 százalék. Itt a magyarság ezalatt 47 százalékról 67 százalékra nőtt, a németiség 8.9-ről 3.2-re. az oláhság 42.9-ről 27.9 százalékra esett. Egyik fajnép száma sem esőkként ugyan, de a magyarság a közeli hatóerő alatt annyira felduzzadt, hogy túlszárnyalta mindenik nép gyarapodását.

Következik a lélekszám szaporodásának nagysága tekintetében *Marosvásárhely*, ahol szintén a magyarság arányának haladásáról lehet szó, bár ezek a tulnvomólag maq-yar városok a fejlődésben nem leli étnek irányadók, hiszen eddig is magyarok voltak, tehát rohamosabb magyarosítás itt nem várható.

Kolozsvárott a szaporodás 60.2 százalék, a magyarság 81.1 százalékról 83.4 százalékra emelkedett. *Székelyudvarhelyen* a szaporodás 51.3 százalék, a megyarság 93.4 ről 96.5 százalékra nőtt. *Sepsiszentgyörgyön* 50.8 százalékos szaporodás mellett a magyarság 96.5 százalékon stagnál, *a német és román elem némileg szaporodik*, de jelentéktelen. Hasonló eset áll fenn *Gyergyószentmiklóson*, *Désen* a hol az oláhság és németiség 1-3 százalékkal emelkedett. *Nagyenyeden* a népesség szaporodása 43.2 százalék, a magyarság 70 szándékról 75 százalékra lékra emelkedett. *Nagyszébenben* a gyaraodás 35.2 százalék,

a magyarság 14.9 százalékról 21.7 százalékra nőtt. Brassóban a szaporodás 26.1 százalék, a magyarság 34 százalékról 43,4 százalékra emelkedett. A többi várost, ahol a magyarság szép előhaladást tett, elmellőzve, felemlítem az általános szaporodásban stagnáló *Tordát*, ahol a magyarság 77 százalékról *visz-szahanyatlott* 72 százalékra, az oláhság 20.7 százalékról *fel-szaporodott* 25.1 százalékra.

Világosan látszik tehát ezekből, hogy ahol a városokban nagyobb szaporodás van, ott a magyarság felduzzadása látható, ellenben ahol a népszaporodás stagnál, ott a magyarság aránya sem javul, ezt nem dönti meg Segesvár, Gyulaféhevár, Beszterce ellenkező adata, mert ugyanott az oláhság is előrenyomult, mindkettő a szász elem rovására.

De szomorúan illusztrálja *Torda* városában a magyarság hanyatlása, hogy az itt stagnáló gazdasági erők hatása nyomán lassankint elköltözik a magyarság feleslege. Lehet, hogy a jövő évtized jobb képet nyújt, de mi most mást nem látunk itt.

Ettől a néhány kedvezőtlen adaitól eltekintve, mint az egész országrészben, a vármegyékben is a magyarság szaporodása, felülmúlja a nemzetiségek szaporodását, világos, hogy Erdélyben a nemzetfejlesztő erők a magyarság javára esnek s ezek hatása alatt a magyarság ott a nemzetiségeknél jobban fejlődik, ha nem is olyan arányban, mint az alföldi és ehhez csatlakozó magyar vármegyékben. Ennek igazolására legyen itt a következő kimutatás:

Az egyes népfajok és az összes lakosság szaporodása Erdélyben, %-ban.

Mikor	A polg. népesség			A magyarok			A németek			Az oláhok			Magyarul tud %	Magyar anyanyelvű %
	város	vidék	együtt	város	vidék	együtt	város	vidék	együtt	város	vidék	együtt		
1880 - 1890	10.4	7.8	8.0	17.4	9.5	10.7	-3.7	4.8	2.8	12.8	7.5	7.8	37.5	31.0
1890 - 1900	19.4	8.0	9.1	31.0	12.5	15.5	+7.8	5.0	5.6	13.2	8.6	8.8	40.3	32.9
1900 - 1910	15.1	7.2	8.1	22.2	10.2	12.7	0.2	0.7	0.5	11.9	5.0	5.4	44.2	34.3

A városi népesség szaporodása több mint kétezer felülmúlja a vidéki népesség szaporodását, ez az arány úgy a magyarságra, mint a románságra nézve, fokozott arányban áll. Ellenben a városalapító és régi városlakó szász népeknél megfor-

dítva áll. A városi szász lakosság fogy, a vidéki pedig lényeg-telenül ugyan, de emelkedik. Az erdélyi szász tehát a falusi, mezőgazdasági foglalkozás felé hajlik és ezen a téren csak-ugyan még a városi kultúránál is – aránylag – szebb előha-ladást tett. A varasokban a stagnáló szász fajt túlhaladja mind a magyar, mind az oláh népesség szaporodása. A magyarság mind a városokban, mind a vidéken az átlagot jóval felülha-ladó gyarapodást mutat és szaporodásla az utolsó időben az oláhságét is kétszeresen felülmúlja. A városokban azonban az oláhság egy halvány árnyalattal jobban közeledik a magyar-ság szaporodásához, mint a falukban. Ennek oka a falvak ke-reseti és közegészségi viszonyaiban rejlik, a melyekkel szem-ben a városok és ipartelepek vonzó ereje rendkívüli és habár itt a természetes szaporodási többlet kisebb, a bevándorlás ezt bőven kipótolja,

Az erdélyi viszonyokra nézve igen érdekes világot vet az, hogy az 1900-1910 közötti összes szaporodás 201.369-et tesz, a melyből a magyarságra több mint fele esik: 103.223. A nép-gyarapodás tehát azt mutatja, hogy Erdélyben a magyar faj gyarapodása *abszolút többséggel felülmúlja a többi faj együt-tes szaporodását, tehát az erdélyi népfejlesztő erők tekinté-tében ez az országrész is magyar felsőbbiség alatt áll és erősen belekapcsolódik az alföldi magyarság érdekkörébe.*

A Szamosok, a Kőrösök, a Maros völgyén behatol a ma-gyar faj maga is, még inkább teremtő ereje és elválaszthatat-lanul ide, a Duna-Tisza síkjához köti az erdélyi felföldet, éppen úgy, mint a Hernád, a Sajó, a Vág, a Garam és a többi felvidéki folyó völgye idekapcsolja az északi felföldet. Amint a *most* alföldi termékeny síkságán a magyar szorgalom által teremtett kultúrai tenger magába veszi az emberi áradatok folyóit, ez csak azon a nyomon hialad, amelyet követtek az ősi időben az alföldön levő tengerbe akkor ömlő vizek, vagy a *most* is a Duna-Tiszába ömlő folyók. A nagy tenger, amelybe a felvidék emberáradata az erős gazdasági vonzóerő hatása alatt az ország közepe felé állandóan ömlik: *a magyar nép.* Annak a magyar népnek utóda, aímely másfélszáz évig dön-gette, leláncolt Promet!)eusként, a török világhatalmat és az-tán kétszáz éven át szenvedte a nagy német befolyás támadá-sát. Ezek külön-külön, de egyidőben is tiporták őseink porba

omlott testét, de nem irthatták ki a magyart, mert szívóssága minden megpróbáltatással dacolt. Ez a magyar tenger maradványa azoknak a jászoknak, akik a történelem előtti időkben már itt tanyáztak, itt nomadizáltak s az, itt lakó többi népességgel megosztva a munkát, vitézi életet éltek. A kelták, különösen a kotinusok törzse, hűséges segítőtársaik voltak és ellátták őket vas fegyverekkel, a földmivelőket eszközökkel és most már világos, hogy az a sok Csörsz-árok, amelyet eddig védő töltésnek és mi egyébnek tartottunk, nem más, mint olyan öntöző csatorna-rendszer maradványa, amelyet középszerű kultúrájával hozott ide az a turáni faj, amely történelmünk előtt itt élt. Ennek a fajnak emléke meg van örökítve a Traján oszlop-domborműveiben és a történelmi hagyományokban. A mi fajtánk volt ez és ennek vére tovább él az alföldi magyar népben. Az a magyar tenger magába, vette a hunok maradványait, az avarok nagy számú népességét, amely két nagy népfaj a népvándorlás viharai között nem pusztult ki, hanem Erdély, a Bükk hegység és a Dunántúl vidékein fenmaradt és kapcsolatot képezett a kilencedik században az etelközi magyarság között. Ez a magyar tenger magába foglalja továbbá Borsod-, Gömör-, Heves-, Abauj-, Zemplén- y Szatmár-megyék kurucainak utódait, akik, amint széltől fogantatott paripáikon feltartóztathatatlanul söpörték maguk előtt a császári zsoldosokat, úgy utódaik most feltartóztathatatlanul szorítják a magyar nyelvhatárt észak és kelet felé, aiz ország határáig. Nem ezeréves fajunk tehát itt, hanem a Krisztus előtti időkben is itt volt gyökere. Ez a magyar tenger teszi magyarrá ezt a Kárpátok övezte szép országot és nekünk bátorságot kell meríteni arra, hogy amit sokkal nehezebb időben az ősök a pokol minden fajzata ellenére meg tudtak tenni, most erős akarattal egyetértve, testvéri szeretettel összemunkálva, sokkal könnyebben megtehetünk mi is. De nem kell feledni, hogy pihenni nem szabad. Folyton talpon kell lennünk, mint a költő mondja: „Ne csak veszélyben légy serény. A béke vészesebb. Amelyet vág álmos népeken, gyógyíthatatlan a seb”. Igen, a béke munkája minden perc felhasználását követeli, mert ellenségeink is minden percet felhasználnak és a szorgalmasabb, ügyesebb, takarékosabb fajú a győzelem. Mi nem panaszkodhatunk, hogy nem vagyunk elegenden,

vagy nem fejlődnek fajunk, mert hiszen már ismételve kimutattuk, hogy ebben a tekintetben mi vagyunk az elsők és ha a szaporodást a többi nép szaporodásával hasonlítjuk össze, akkor igazán rendkívüli az eredmény. Az erdélyi részek összes szaporodása 201.369. Ebből magyar 51.2 százalék, német 0.5 százalék, oláh 37.1 százalék. Tehát nem szabad csüggednünk, mert ezt az eredményt a magyar fiatal életrevalóságán kívül az ország közepét feltétlen, tiszta túlsúllyal elfoglaló 8-9 milliányi magyarság nagy gazdasági erejéből nyert segítségével kívül az egész magyar állam állami erejének igénybe vételéből nyertük és ezek a tényezők mindig velünk vannak. De hogy lesznek-e, azt nem tudjuk, mert nem tudhatjuk, hogy beállható külpolitikai viszonyok, világtörténeti kedvezőtlen konflagrációk nem kötik-e le a magyar állam és a magyar középpont erejét másfelé. Mert azt se feledjük el, hogy az erdélyi kérdéssel egyenlő értékű kérdés a délnyugati fejlődés kérdése és itt sem szabad a magyar faj expanziójának megállani ^{xy}egy éppen visszafejlődni.

A magyar fejlődésben megállapítottuk, hogy a városokban (1. 39. és 44. old.), éppen úgy a törvényhatóságokban (46. old.) a magyar faj szaporodása sokszorosán felülmúlja némely nemzetiségek, sőt általában mindenik szaporodását. A 44-45. oldalon közzétett, kimutatás igazolja, hogy;ai központ felé tódulás mellett is már az 1900-1910. évi decennium alatt a magyarság a *nyelvhatárokon* is erősödik és ez mutatja a magyarság igazi fejlődését, expansióját, holott régebben többször megállapítottuk, hogy a magyar faj az ország középpontja felé hatalmasan fejlődik, a városokban, a perifériákon is, de a nyelvhatárokon egy hajszállal enged és a nemzetiségek itt-ott benyomulnak. Az 1900-1910. évek során itt javunkra változás áll be és ez nagy eredmény. Azonban az alább tárgyalandó kettős vonzás hatását elő kell mi?iid segíteni azzal, hogy jövőre a nyelvhatárokon a gazdasági és kulturális életműködést még hatalmasabb támogatásban kell részesíteni. Vannak egyes sötét pontok, Mii önösen az erdélyi részekben, ahol a nyelvhatárokon és a szétszórt szigeteken a szaporodás iránya nem felel meg és ezt fi ey élni kell. Mi minden egyes pontot nem mutathatunk itt ki, de már a 48. oldal után mellékelt táblázatos kimutatásból ki lehet olvasni, hogy hol kell a dolgokat

megfogni. Az itt mutatkozó jelenségek számos, apró helységek magyarságának visszaeséséből tevődnek össze, tehát az államférfiaknak elő kell venni a népszámlálási kimutatást, a melyben lelkiismeretesen ki van tüntetve minden község alakulása.

Általában a legfontosabb középpontok adataiból megállapíthatjuk, hogy az erdélyi német-szász elem a legtöbb helyen fogyott és ha ezeket a fontos, városi pontokat összevetjük, akkor az egyes helyek növekedése nem pótolja a fogyást, úgy hogy a városi német elem deficittel zárja le a mérleget. Hogy a német elem tehát a városokban Erdélyben is veszíti lába alól a talajt, ennek mi nem örülünk, ezt mi sajnáljuk, de nem akadályozhatjuk meg. Legalább annak kell némileg örülnünk, hogy a falukban van némi fejlődése a gazdasági meg kulturális kiválósága valóban elsőrangú. Ezt mi annyival szívesebben mondjuk ki, mivel ezzel is bizonyítani kívánjuk, hoary mi a magyar faj fejlődésére semmiféle más aiku népnek fejlődését károsnak nem tartjuk, amíg nemzeti államunk fejlesztésében utunkba nem áll. Ezt a német elem nem teszi, eltekintve egyes elvakultaktól, de ilyenek mindenütt akadnak. Ámde az oláh nép pohasem tagadta, ellenkezőleg, nyíltan kimondta, hogy Erdélyt el akarja szakítani Magyarországtól. Erdélyt Romániába akarja bekebelezni. A magyarság ellen szertelen gyűlölettel van – tisztelet a kivételeknek. – Megdöböntő arcátlansággal akarnák megakadályozni, hogy magyar testvéreinknek anyanyelvükön való imádkozása cellából magyar egyházi szervezetet adhassunk. Követelik, hogy mi némán tűrjükk az oláh alsóbbrendű fajnak a vallás segítségével a minden tekintetben kiválóbb magyarság megsemmisítésébe célzó munkáját. Felgyújtják állami iskoláinkat, amelyeket magyar honpolgárok művelésére állítunk. Felgyújtják csak azért, nehogy egy-két oláh fiú magyarul is megtanuljon. Ádáz gyűlölettel üldözik a magyar tanítókat, holott a magyarság sohasem bántja az oláh tanítókat.

Most a bulgárok ellen történt mozgósítás alkalmával, tájékozó dühhel tüntettek a magyarság és az osztrák-magyar monarchia ellen. „Fel a mi Macedóniánkba” – kiáltották és a bevonuló katonaság ott soha nem észlelhető lelkesedéssel vonult zászlója alá azzal a tudattal, hogy most jó a leszámolás

órája és „*a határon túl élő testvérek*” felszabadítása és az egész román haza egyesítése fog bekövetkezni. Irigységnek kellene minket eltölteni, hogy egy népet ennyire át tudott hc.tni a nemzeti célok szolgálatában való kötelességérzet, de az biztat, hogy amint a román intelligencia, különösen ennek tanítással foglalkozó része, be tudta plántálni a szegény, falusi lelkekbe is ezt a lelkesedést, úgy a magyar tanítóvilág is megteszi kötelességét.

A bukaresti, jassi-i egyetemi tanárok, az állam férfiak éppen úgy ennek az eszmének szolgálatában állanak, mint a falusi tanítók. De nemcsak a romániai, hanem a magyarországi oláh papság, tanítóság és intelligencia nagyrésze is ebben az eszmekörben születik, fejlődik, él, áldoz és reménykedik és a boldog jövő tudatában hal meg.

Ehhez képest mi még megfelelő szervezettel sem bírunk. Intelligenciánk nem érzi eléggé teendőinek szükségzerű voltát. Pedig sohasem lehet eléggé hangoztatni, hogy a rómainak nem volt ahhoz képest joga Karthágó eltörlését sürgetni, mint ahogy nekünk a dákoromán ábrándvilág légvárainak megsemmisítését leges-legelső kötelességünknek kell éreznünk. Semmi paktum, semmi meghátrálás. A paktumotlúgyis csak mi tartanak meg és két kard egy hüvelyben sokkal könnyebben fér meg, mint az oláh agitátorok lelkében az a tudat, hogy a magyarságnak Erdélyben van létjoga.

És hát ne csudálja senki, ha én a sötét pontok mellett a biztató jelenségeket emlegetem. Ismerem fajomat. Könnyen elcsügged és könnyen elbizakodik. Meg kell mutatnunk, hogy egyikre sincs okunk. Mi győzhetünk, mert azon az úton vagyunk, de erősen meg kell érte dolgozni. Nem lelkesít-e erre a feladat nagysága, annak nehézsége és dicsősége?... Nem lelkesít-e, hogy őseinkhez leszünk a kitartó munkával méltók, de egyetemes emberi feladatot is oldottunk meg, mert a műveltséget, humanitást védelmezzük a tudatlanságba, a barbárságba való beolvadás ellen. Minden ember boldogságán munkálkodunk, magyar, német, tót, szerb, horvát, oláh, ruthén boldogságán egyenlően, míg a mi nagy ellenségünk mindannyiunkat fel akar falni, hogy amint Románia nagyszámú nemzetiségeit letagadja, itt a Kárpátok ölén is megfojtson minden más fajnépet. Ilyen barbárságot nem lehet sehol a vi-

lagon látni, és ezt gyakran emlegetni, a túlélők emlékébe hozni súlyos kötelesség.

Az erdélyi kérdés népszámbeli változásában a magyarságra is vannak kedvezőtlen pontok. Ezeket sem mellőzöm. Ezért itt megjegyezzük, hogy Erdélyben visszaeső város Abudhánya, itt a magyarság fogyott 70, a németiség 117, a románság 224 lélekkel. Tehát itt minden fajnép fogyott, legkevésbé azonban a magyarság. Azonban ennek és az ehhez közelálló fontos pozícióknak erősítése szükséges volna, mert itt egy pusztuló világ képe van, ahol az orvosságra nemcsak nemzeti, hanem – mondhatjuk – általános emberi szempontból szükség van. Keánk nézve másik szomorú pont Gyulafehérvár. Itt a magyarság *fogyott* 34, a németiség 469 lélekkel, az oláhság *szaporodott* 337-tel. Csudálatos dolognak kellene tartani, hogy Gyulafehérváron, ahol a magyarságnak oly kitűnő vára van, a magyar elem nemcsak, hogy stagnál, hanem a német elemmel együtt apad. Ennek oka abban van, hogy itt, úgy látszik, nincs süritő erő, legalább nem tud megbirkózni a közeli (himyadmegeyi) erők hatásával. Még a vármegyében magában is fejlődik a magyarság, Gyulafehérvárt pedig elhagyja. És bebizonyosodik, hogy a városok, a földbirtokok, a magyar gazdasági élet hanyatlásával elkerülhetetlenül olyan nép ölébe hullanak, amilyen éppen ott van és» hogy ilyen helyekre magától magyar nép nem költözik. Ilyen helyekre telepíteni kell, vagy vállalatok létrehozása által vonzani magyar elemeket. Ilyen helyeken lehet látni, hogy az oláh elem éppen úgy tódul be a városba, mint a magyar elemes nem a faj kérdése ez, hanem a megélhetési viszonyok materiális hatása dolgozik. Ezt az orvoslásnál nem szabad figyelmen kívül hagyni.

Bár az oláh elem még több helyen, Kolozsvárott 224, Déván 92, Fogarason 118, Vajdahunyadon 192 lélekkel fogyott és a magyarság előnyomulása mellett viszonylag is visszaesett, mégis nem szabad ezt a jelenséget a magyar fejlődés nagy elsőségnek venni, mert vannak még sötétebb pontok is, és ilyen Torda, ahol a városban az oláhság erősebben fejlődött, mint a magyarság és különösen Háromszék, Csikszék városai és keleti határszéle borul árnyékba. Nem tehetek most sem mást, mint ezelőtt, különösen 1905-ben kiadott tanulmányom-

barn figyelmeztetem az ottani őrsemeket, hogy nem elég éberek. Vigyázzanak, mert a cseppekben lehulló víz lyukat váj a kemény kőbe is és egy beálló fagy az így keletkezett résbe beszivárgó vizet raegfagyaeztván, széttöri a büszke Háromszék eddig eres, egységes kőoszlopát. Mindezeknek a viszonyoknak szemléletét nagyon megkönnyíti oly kimutatás, amely összeállítja az erdélyi városok fajnépei szaporodási viszonyait. (L. Orsz. Székely Szöv. 39. old.)

A főváros, Szombathely, Miskolcz, Kolozsvár, Temesvár, Nagyvárad, Győr, Pécs, Kassa, Debreczen (l. u. o. 47. old.) óriási fejlődése azt mutatja, hogy ezeken a helyeken oly népsűrítő erők hatnak, amelyek a születési többletből előállott népszaporodásból származó fejlődés nagyságát és irányát teljesen megváltoztatják, lerontják vagy fokozzák a szerint, hogy ellenkező vagy egyenlő irányúak-e. A gazdasági erőknek hatása eV ennek hazánk elmagyarosítása tekintetében nagyér tékü eredményeiről számolhatunk be és ezzel kívánunk a következőkben foglalkozni. Hogy szemünk előtt legyen az eredmény, amiről szólni akarunk, ide mellékeljük a Népsűrűség, Szaporodás, Magyar anyanyelv és Magyarul tudás arányát mutató táblázatot:

Ha megfigyeljük ennek a táblázatnak adatait, láthatjuk, hogy az I-gyel jelölt, tehát a legsűrűbb lakosságú vármegyék, legtöbbször az ország közepén vannak és ha az ország fővárosától, mint a gazdasági s mondjuk nemzeti életerő tekintetében középponttól 110 kilométeres körsugárral köröket húzunk, akkor az első 100 km.-es távolsági körzetbe mind oly területek esnek, amelyek népsűrűség tekintetében I-gyel jelölhetők, de még a 200 km.-es sugárral lerajzolt körben is ilyen a többség. Kivételek: Fejérmegye, amelynek sűrűsége II-od fokú, éppen úgy, mint Veszprémmegyéé. Ezek a kivételek okokat abban lelik, hogy egyik vármegyében sincsen oly sűrítő gazdasági középpont, amely néptömörülést szülhetne s így bár földjük kifogástalan, mégis Fejérmegye nem tud megbirkózni Budapest óriási vonzóerejével, amelynek az 1900. évi statisztikai kimutatás adatai szerint 28 ezernél több lelket adott és ezen felül Pestmegyének majdnem 9 ezerét. Éppen így Veszprémvármegye is Budapestnek 19 ezernél több, Pestmegyének majdnem 3 ezer, Fejér- és Zalamegyének több mint 6-6, Vas- és Somogy m egyének több mint 3-3 ezer lelket adott, Bécsbe és Amerikába is sok-sok ezer kivándorolt, akik helyébe nem kapott egyik sem, sem a bevándorlókból, sem a születések által pótlást s így Fejérvármegye szaporodása 1900-ban 5.4 százalék, 1910-ben 6.2 százalék eredményt mutat fel, tehát gyenge közepszerűt, sőt az első az akkori viszonyokhoz képest, csak gyenge eredményt ad és Veszprém még ennél is rosszabb, 1900-ban 2.9 százalék, 1910-ben 3.5 százalék nagyon silány eredményt. Ez tehát párosul a gazdasági erővonzás hiányával, mert ahol nincs megélhetés, ott nincs gyarapodás, onnan elvonul a nép; ahol gyenge a kereseti alkalom, ott gyenge a szaporodás. Oda nem vándorol senki, hanem még az ott születettek egy része is eltávozik, kivált, ha közel van a kereseti forrás (Budapest, Pestmegye, Vas megye, Győr város). Ilyen kivétel még Mosonvármegye is. Ennek a vármegyének ugyan az összes magyar vármegyékkel szemben, a népcsere tekintetében, feleslege van, de rendkívül nagy deficitje van *Becsesei* szemben, ahová a német elem nagy mértékben távozik és ezt nem pótolja a születési szaporodás, mely különben 12.4 százalékkal elég szép. És így tényleges szaporodása most is majdnem a legyengébb osztályba (5.3 százalék) esik, 1900-ban pedig

éppen nagyon gyenge volt, 4,8, százalék. E mellett a különben is kis területű vármegyéből jó nagy darab esik a Fertő-tó egész felére és igen gyér lakosság a Fertő melletti mocsaras vidékre.

Ebbe a 200 kilométeres körbe esnek a tiszta magyar vármegyék: az egész Dunántúl, a Duna-Tisza közének magyar része, valamivel Zomboron alulig; Torontál felső csücske, Csánád-, Békés-, Hajdú-, Szabolcs nyugati része, Borsod-, Nógrád és a felvidék Szepesmegyétől nyugatra, Árva kivételével. Itt.Gömör, Liptó, Turóc az ország szélső megyéi: Bosztercze a legszélsőbb és Budapesttől távol eső megyék a leggyéresebb (III.) zónába esnek. A harmadik sűrűségű zónába esnek általában a fővárostól több mint 800 kilométer távolságba eső, legkivált pedig a legtöbb határszéli vármegye. Ámde itt is van kivétel: Brassó megye, amely a legtávolabbi megye, délen óriási lakatlan hegység borítja jó nagy részét, mégis az a nagy gazdasági erő, amely Brassó városában, a környékén levő hatalmas ipartelepekben és a rendkívüli, mondjuk bátran az ország legelső intelligenciájú szász gazdasági vármegyei népben él és hat, az ezt a vármegyét népsűrűségben is elsőrendűvé tette. E mellett szaporodása is közepszerű (1900-ban 6.8 százalék, 1910-ben 5.9 százalék). Éppen így van Kisküküllő vármegye, amelynek igaz nincsen egyetlen nagyobb középpontja sem, de mindenütt elég jól művelhető földjét mind a három (magyar, német, oláh) fajnép iparszerű gazdálkodással, aránylag kiválóan műveli s ezek együtt teszik lehetővé azt, hogy ez a vármegye, sűrűsége Erdély második vármegyéje. A középponti és a kerületi vármegyék közé eső megyék általában középminőségűek (II), átmeneti jellegűek.

A kivételek mindenütt a kereseti források bőségeivel magyarázhatók meg. Így Ugoesa, bár nagyon messze van a középponttól, mégis az ország legsűrűbb népességű vármegyéje. Három faj nép birkózik az elsőségért. A magyar, rutén és román. A magyar diadallal nyomul előtérbe és sűrűsödése, szaporodása egyfelől annak tulajdonítható, hogy minden talp-alatti földje elsőrendű, de köszöni ezt másodsorban lakói eredményetlen szorgalmának. Az alföldi erőteljes magyar faj expansiója ezen az úton halad fölfelé, a határokhoz, a terméketlenebi) márainarcsiés beregi vidék népe erre tolul le és és amíg Budapesttel szemben 80S. deficitel zárja le népcseréjének mér-

legét, Szatmármegyével szemben 985, Bereggel szemben 640 többletet mutat fel. Igaz, hogy az egész országgal szemben 1711 deficitje van a néposeréből, de ezt nagyon bőven pótolja a születésből származó 15 százalékon felül emelkedő óriási szaporodás, minek következtében 1900-ban is 10.4 százalék, 1910-ben is 10 százalék tényleges szaporodása volt. Ugyanígy lehet magmagyarázni Temesvármegye elsőrendű (I.) népsűrűségét. Temesvármegyében nemcsak Temesvár elsőrendű sűrítő pont, hanem maga a vármegye is teljes egészében az. Kiváló kultúra s nagyon kedvező gazdasági viszonyok. Régi civilizáció. Ezek magyarázzák meg a népsűrűségben kivételes helyzetét még kedvezőtlen születési többletei mellett is.

Ezekből tehát láthatjuk, hogy a népsűrűsége elsősorban a gazdasági viszonyok folynak be kedvezően. Ahol a kereseti források bőségesek, ott a családalapítás és az ebből származó egészséges nép- és társadalmi élet biztosítva van. Az egészséges családi élet az alapja a nép és így az állam boldogulásának. Ehhez járul természetesen az, hogy ilyen vidéken nemcsak a születés adja a nép szaporodás elemeit, hanem a megélhetésért idevándorlók nagy tömege is. És ahol a vármegyék sűrűsége nagy, ott a gazdasági viszonyok kedvező alakulása és a nép nagyobb szaporodása együtt van. Legnagyobb szaporodású vármegyéink: Budapest-Pesmegyével, Csongrád, Komárom, Heves, Borsod, Hajdú, Szabolcs, mind a legsűrűbb lakosságú vármegyék és jegyezzük meg jól, hogy mind színmagyar vármegyék. Ez az ország szebbik és nagyobbik fele, ha idevesszük a magyar többségű Dunántúlt, amely szintén I. rendű sűrűségű, de a hol ebben, mint Somogy-, Veszprém-, Fejér-vármegye, a szaporodásban másodrendű, ott oly okok hatnak közre, a melyek a magyar fajra kedvezőek. Így Fejér-vármegye magyarsága Budapest munkásságában majorizálja a többi magyar vármegyéből származottakat a nem magyarajkú bevándorló elemet, Baranya, Somogy, Zala magyarsága áttörte a Dráva vonalait és szaporítja a régi Szerémség és Szlavónia magyarságát: honfoglaló munkát végez. Vas-, Sopron-, Mosón- és Pozsony-vármegyék német népe Bécs és Ausztria felé sűrűsödik, éppen így Pozsony, Nyitra stb. tót népe részint Bécsbe és Morvába, részint Budapestre és a magyar városokba költözik. Bács-Bodrog német és szerb lakos-

sága a Dunán- és részben a Száván-túlra tart. Itt-ott a külföldre szakad. Mind a kiköltözés, mind a beszivárgás az ország fokozatos elmagyarosodásának ügyét szolgálja. Útközben azonban az átmenő állomások vidékét benépesíti és ha, járónként vizsgáljuk a népsűrűséget, az ország nyugati határa mentén, Ausztria felé, egy sűrű lakosságú sáv tűnik fel, a melynek lakossága tulnyomólag német és szláv elem. És ezt a sűrű sávot a Szávától Pozsega, Somogy, Veszprém, Győr és Komárom megyéken át Érsekújvárig egy ritkább népességű sáv választja el a Duna-vonal sűrűbb lakosságú rétegétől. Az ország széle ezen kívül mindenütt ritkább népességű szegéllyel van kísérve északon, keleten és délen. Ahol nemzetiségi többségű vármegye van, az többnyire az ország szélén, vagy ahhoz közel fekszik és ott, a nyugati határt kivéve, a népsűrűség III-ad rendű. És a nép szaporodása sem jobb. Ahol ettől eltérés van, ott mindenütt a magyar faj erős előnyömlését találjuk. Csupán az ország északkeleti és keleti megyéiben látjuk a galíciai bevándorlásból táplálkozó németajkú elem szaporodását is.

Érdekes az erdélyi törvényhatóságok fejlődési útja. Itt a sűrűség, népszaporodás és magyar többség nagysága nem áll egészen úgy, mint az ország közepén, de itt többféle oknak kombinált hatásáról van szó, amit alább bőven fogunk fejtegetni. Az általános törvények alól ezek sem kivételek, de vannak okok, a melyek ezeknek a magyar többség elhelyezkedésével kapcsolatban külön megvilágítást kívánnak.

Hazánk területe annyira egységes és a hegyek elhelyezkedése, az országot diagonálisan átszelő Dunának és ennek folyamrendszerre, a központ felé tartó völgyek magát a – különben sokféle ajkú – népet is annyira egységessé teszik, hogy nem lehet annak fejlődését sehol az egész ország fejlődési viszonyaitól elválasztani, nem különösen a magyarságét, amely nép többé-kevésbé az egész országot, annak minden zugát lakja és a folyó-völgyeken szerves összeköttetésben él. Minden

járásában előfordul és kezében tartja az ország, a magyar nemzet minden mozgalmának irányítását, vezetését.

Története, fejlődésének rettenetes megpróbáltatások között való előhaladása, dicsőségének magasságáról való lebukása és megfogyott népszámának alig kétszáz éven át minden hatalom által akadályozott kifejlődése csodás, amilyent nem mutat fel egy nemzet sem. A jövő fejlődésére nézve, a rendezett és a népjogok, a történelmi tanulságok által szabályozott viszonyokra támaszkodva, mi csak az alkotmányos kortól kezdve vonhatunk következtetéseket, mert ami azóta történt, az a kifejlődött nemzetiségi eszme és öntudat, az ellenük törő ellenséges viszonyok és a magyar egységessé fejlődő nemzet erejének igazi küzdelme.

Ebben, a küzdelemben azt látjuk, hogy a 45 százaléknyi magyarság, a mi időnkint 55 százalékra emelkedett, tehát 10 százalékkal nőtt és fejlődésében tömörülő, konzerváló intézmények alkotásával mindent felülmúló egészséges egység.

Az 1869. évtől kezdve 1900-ig, minden év átlagos szaporodásátlanként, 15 ezredrészen felüli emelkedést találunk az ország fővárosában és oly kiváló magyar, mondjuk tulnyomólag tiszta magyar törvényhatóságokban, mint Arad, Kassa, Kolozsvár, Miskolcz, Nagyvárad, ehhez csatlakozik 12-15 ezred, évenkénti népszaporodásban az ország közepe, a magyar Pest-Pilis-Solt-Kiskun- és Csanádmegye, Debreczen és a gyönyörűen magyarosodó Temesvár és Újvidék. Ezekhez csatlakozik 10-12 ezred, évi átlagos népszaporodással a szintén magyar Csongrád megye, Győr, Szabadka, Szeged, Sopron, Szatmár városok, a melyek egytől-egyig magyar többségűek és a magyar nemzeti élet kiváló melegágyai. Ebben a szaporodásban versenyez az utóbbiakkal: Belovár-, Kőrös- és Pozsegavár megye, továbbá Zimony törvényhatóságú város, ahová tekintélyes magyar bevándorlás történt és így ezek gyarapodása párhuzamos a magyar érdekekkel. Éppen Máramaros megyének hasonló gyarapodása esik távol ettől a középponthoz csatlakozó övtől, ennek gyarapodása galíciai bevándorlásból és rendkívüli nagy születési többletből ered, s bár a magyarság itt is szépen fejlődik az itt levő magyar ipari és kereskedelmi vállalkozás hálása alatt, ezt az egy pontot figyelmen kívül

hagyom. A fellebb koncentrikusan bővülő körhöz csatlakozik. 7.5-10 ezredrész évi népszaporodással Békés-, Jász-Nagykun-Szolnok-, Esztergom-, Székesfehérvár, Zalamegye és a magyarságnak a Tisza mentén felfelé hatoló expanziójának útján Borsod-, Szabolcs -, Beregvármegyék, amelyek mind magyarok és Beregben is a magyarság relatív, a sík földön éppen abszolút többséggel bír. Éppen ily szaporodás észlelhető Váraszd-, Verőcze-, Szerem- és Zólyomvármegyékben, ahová mindenüvé erős magyar beköltözés adja meg a szaporodás reánk nézve kedvező színét. Ezekről távol álló, de a magyar nemzeti fejlődés útját tekintve, idetartozó és ilyen erősen gyarapodó helyek: Marosvásárhely és Pozsony, ez a két törvényhatósági várót, amelyek szintén a magyar fejlődés fáklyavivői.

Az Esztergom-, Pest-, Csongrád-, Csanád-, Békés-, Jász-Nagykun-Szolnokmegyei erős magyar, nagynégyszögű tömbhöz szorosan csatlakozik: Bácsbodrog-, Fejér-, Komárom-, Nógrád-, Hevesmegyék és a Tisza mentén felfelé Hajdú-, Szatmár- és Íj gocsamegyék; továbbá Bars-, Nyitra- és Pozsony déli része, amelyek szintén magyar többséggel bírnak. A nyugati országrész sűrűbb fejlődési megyéit, aztán Hunyadmegyét egy gyér szaporodású öv választja el a középponttól: Mosón-, Győrmege, Veszprém-, Tolna-, Baranyamegye egyfelől és Torontál-, Temes-, Krassószörény-, Arad-, Bihar-, Szilágy- és az erdélyi megyék gyér szaporodású zónája másfelől. A legszélsőbb déli és északi vármegyék a legkisebb szaporodást mutatják, sőt van egy darab föld, amelynek népessége állandóan apad és pedig a tótság és Abaujban a magyarság amerikai vándorlása által. Keleten a legszélső Csik-, Besztercze-, Máramaros-, Bereg- és Ungm egyék nagyobb szaporodása elsősorban nagy születési, másodsorban a bevándorlási forrásoknak tudható be.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a legnagyobb gyarapodás 1869-től fogva máig a középpontban van és ezt némi kivétellel fokozatosan csökkenő arányban veszik körül a következő, a középpontokhoz csatlakozó zónák. Állandó elzaporodás jelzi a magyarság expanzív előnyomulásának útját a Tisza-Duna mentén, éppen úgy a Dráva mellékén is. Erre felé egy kissé megszakad a folytonosság Baranyától fölfelé Tolna-, Vesz-

prém-, Győr-, Mosonvármegye összefüggő láncolatán, a honnan a német elem Bécs és Szlavónia, részben Amerika, a magyar elem Budapest felé nagyobb mértékben elvándorol.

Ez alatt a majdnem félszáz év alatt az egész országban jelentős szaporodás állandóan az ország közepén és ennek magván: a Duna-Tisza közén volt, bár Hevesmegyében 1880 előtt a népszámlálások némi évenkénti népfogyást állapítottak meg. A Tisza jobb partján, a régi Tiszáninneneni kerületben állandó gyarapodást egyedül Borsodmegye és a két városi törvényhatóság tüntet fel. 1880 előtt a többi összes törvényhatóságok fogytak. 1881-től 1890-ig Abauj és Szepes fogyó, a többi növekedő, 1891-1900 között mindenik törvényhatóság fejlődő volt. Ez az időszak 1891-1900 között volt az országnak eddig legkedvezőbb tizede, ekkor minden vidéke fejlődött, leginkább azonban ekkor is az ország közepe. Különösen Pest-, Borsod- és Szabolcs vármegye ék és a városi törvényhatóságok.

Az 1869-80 közötti időre esik a nagy járványok kora és ennek hutása alatt *megfogyott* az ország keleti felének nagyobb része, ha egy vonalat húzunk Kassától le Aradig, és az egész Temesköz. Kivétel Hajdú-, Krassószörény-, Máramarosmegyéi és Erdélyben Brassó-, Csik- és Udvarhely vármegye és a két városi törvényhatóság, A nyugati rész, kivéve néhány északi megyét és a Mátravidéket, *szaporodott*. Annál kedvezőbb volt aztán a következő három évtized.

Az utolsó 1900-1910. évi időköz a születések tekintetében rendkívül kedvező volt. Azonban az amerikai kivándorlás oly erősen megrontotta a fejlődést, hogy e miatt ez visszaesett az azelőtti tíz év mögött. Ámde ez a kivándorlás a nemzetiségeket még sokkal inkább meggyöngítette, mint a magyarságot.

Már az 1890-1900. évi kimutatások alkalmával is azt lehetett megállapítani, hogy a tényleges szaporodás a születési többletből nyert szaporodásnál kisebb, tehát hazánk lakossága nem találja fel itt a vágyainak megfelelő életfentartási eszközöket, néhol pedig még a szükségeseket sem. Igaz ugyan, hogy inkább a vágyak mozdító szekere viszi a nép nagyobb részét ki az országból, a meggazdagodni vágyás, mint a szükség, mert éppen munkáskéz hiánya miatt nem lehet itt némely iparcikk gyártását jövedelmezőleg folytatni s a földet intenzívebben

művelni. Ezek miatt nem terjed a szőlő-, gyümölcs-, komló-, az ipari és gyógynövények termesztése. De része van a kivándorlási láz emelésében a lelkekben mind erősebben éledő urhatnámságnak is, mely a folytonos, lendületes munkálkodás, takarékos tartózkodás helyett az előkelőség látszatát hajhássza. A csendes hajlékok zavartalan boldogsága helyett csillogó légvárak pillanatnyi fényességét kergeti és örökös nyomort arat.

Ezek okai nagyrészt annak, hogy az 1890-900 közti időben hazánkban csak Pest-, Borsod-, Hunyad-, Besztercze-, Krassó-Szörény- és Szebenmegyékben haladta felül a tényleges szaporodás a természetes szaporodást. A Dráván túl, a Dráva és Duna balpartján lakó magyar, német és szerb lakosság átköltözése következtében Bel óvár-, Körös-, Pozsega-, Verőcze- és Szerémmegyékben lehet tényleges szaporodási többletet találni.

Ez alatt az idő alatt nagy tényleges szaporodási többlet volt a városoknak és ez a többlet a magyarságnak kedvezett. Az 1900-1910-iki népszámlálás szerint tényleges szaporodási többlettel már csak a városi törvényhatóságok, továbbá Pest-, Krassó-Szörény-, Hnyad- és Csikmegye dicsekedhetik. Csak ezekben a törvényhatóságokban birta a gazdasági élet ereje megkötni a nagyszámú szülőtteket és hódítani idegeneket. A többi vidék deficittel zárta le mérlegét. Tehát sem a salgótarjáni bányák, sera a diósgyőri vasművek s mások, éppen így még a gazdag magyar alföld agrikulturája sem találta meg azt az erőt, amely a szülőföldhöz tudta volna kötni és eltarthatta volna a nemzet gyermekeit. Sőt – bár a magyarság és németiség átvándorlása a Dráván és Dunán egyre tart -, most már a Dráván túli részek kivándorlása is oly erős lett, hogy csupán az egyetlen Pozsegamegye zárta le nyereséggel a népcsere mérlegét.

A honfinak mind megannyi emlékeztető jel. Keresni kell a módot, hogy akiket ez a föld szült és nevelt, azok itt megmaradhassanak. Az orvosságot erkölcsi és anyagi gyógyítószerekben *kell* megtalálni. Magában egyik sem elég.

Születési többlet tekintetében első helyen állottak a Tisza mindkét partjához csatlakozó megyék, a Marosig, a Duna-Tisza köze, a Dráva-Száva köze, a városok kivételével. Eszék

fogyott, Pécs, Pancsova semmit sem szaporodott, Baja, Temesvár, Arad, Marosvásárhely, Nagyvárad, Zimony stagnáltak mindkét évtized alatt. Az erdélyi részeken 1890-1900 között jelentősebb születési többletet a székelyek mutatnak fel, ez 1900-1910 között sem romlott meg, de Torda-Aranyos és Kolozsvánnegye vegyes ajkú népe még jobban gyarapodott. A megállapított tények nyomán kimondhatjuk, hogy a születési többletek szerint is a magyarság jövő fejlődése a magyar nemzet fejlődésére kedvező, különösen, ha a megállapított fogyatkozásokat megfigyelve, az államkormány, a társadalom és a nemzetgazdasági élet az orvoslásról gondoskodik. A nemzeti erőforrásoknak a központban és egyes gócpontokon való felhalmozása és azoknak vonzása éppen úgy a nem magyar ajkúaknál a lelkekben felkeltett vágyaknak a külföldre vonzó hatása együtt még kedvezőbb alakulásokat idéz elő s ez alakítja lassankint át magyarabbá Magyarországot néprajzi térképét.

Ezen az akkori a fejlődés elősegítő és gátló körülményekkel találkozunk, amelyek a természetes javulást hathatósan segítik, vagy akadályozzák, néha meg is szüntetik. Ezeknek a körülményeknek kinyomozása nemcsak tantulságos, hanem elsősorban szükséges és elkerülhetetlen kötelessége elsősorban a magyar államférfiaknak, de minden gondolkodó, vezető állású magyar embernek is. A hatások a magyar centrumok és a magyarság expanzióját mutató vonalak nagyobb csomópontjai intézményeiben tükröződnek vissza és ezt, mint a fájó idegek érzése az időváltozás tényezőit, vagy mint az aneroid mutatja, a légnyomás nagyságát, mutatja meg az egyes helyek népességének, magyarosodó irányának, gazdasági erejének növekedő vagy csökkenő erejét visszatükröző képe. És ez utóbbiakat is könnyen láthatjuk egyszerű tünetekből, még ha nem is keressük fel a gazdasági élet minden tényezőjét. Ahol pl. az iparos és kereskedő személyzet gyarapodását látjuk, ott bizonyos, hogy a gazdasági élet fellendülésben van, mivel enni, ruházkodni, hajlékot építeni, eszközöket beszerezni stb. mindenütt a népesség minden irányban fejlődésével emelkedő arányban kell és ahol az, ami ezzel összefüggésben van, gyarapodást mutat,

ott népfejlődés, erőgyűjtés történik. Ismerkedjünk meg ezek közül egy és más esettel.

Lássuk először a magyar medencék állomásait:

	Népessége	Szaporodás 1869-től %	Magyar anya- nyelvű		Magyarul beszélő		1910-ben iparos		1910-ben foglalkozott kereskedéssel				
			1900	1910	1900	1910	segéd	tanuló					
Budapest	880371	220	80	86	91	96	128375	19785	64881				
Baja	21032	16	80	1	79	9	96	97	1425	694	864		
Bács-B. m.*	632560	29	40	42	52	57	12016	6137	7846	7846			
Debreczen	92729	101	98	99	99	100	7319	1851	4254	4254			
Hajdum.	151134	36	99	7	99	7	100	100	1604	905	3334		
Győr	44300	121	94	8	94	9	97	8	98	1	5321	1228	1989
Győr m.	91995	19	98	6	98	9	100	100	1504	425	418	418	
Szeged	118328	67	95	3	95	9	98	8	99	2	7412	2222	3165
H. M.-Vásárhely	62445	27	99	3	99	2	100	100	1718	851	1110	1110	
Csongrád	144795	51	99	5	99	5	100	100	2933	1145	1595	1595	
Kaposvár	24124	263	96	2	97	2	99	100	1814	532	1040	1040	
Somogy m.	365961	27	89	8	91	2	97	98	5181	2203	2665	2665	
Kecskemét	66834	62	99	1	98	9	100	100	2053	980	1325	1325	
Pest m.	1030836	92	83	88	88	91	95	95	57086	11695	9664	9664	
Miskolcz	51559	139	92	4	95	4	97	99	**4735	**1329	2385	2385	
Borsod	238455	38	95	98	98	5	93	4	7875	1419	157	157	
Nyíregyháza	39198	75	96	94	98	99	2	1163	790	1195	1195		
Szabolcs m.	319818	43	98	7	99	100	100	2634	1649	2924	2924		
Székesfehérvár	36625	61	95	4	66	5	97	98	2338	846	1175	1175	
Fehérmegye	214045	23	84	4	85	7	93	95	3004	1176	1695	1695	
Szolnok	28778	82	99	99	100	100	100	1840	442	747	747		
Jász-N.-K.-Sz.	373964	44	99	4	99	6	100	100	4535	2565	3242	3242	

* Bács-B.-megyének felső része, Baja körül, magyar többségű, azért vettem ide

**Diósgyőrrel együtt Miskolczon segéd: 7413, tanuló 1686, így lehet ennek igazi jelentőségét látni.

Budapest fővárosát nem tárgyalom, mert ez egészen különálló fejezetet érdemelne, éppen így annak környéke is. Némely vonatkozásban ki is térek később rá. Itt a többi város adataira kell rá mutatnom. Ezek a városok és a hozzájuk tartozó vármegyék adják a nagy magyar medence összefüggő centrumát, amelyhez tartozik az egész Duna jobb partja, Duna-Tisza köze, a Tisza két oldala Csaptól Szegedig nagy részben. Ez – az ide torkolló vidékekkel és azok alább tárgyalandó városi erejükkel – a magyar birodalom és a magyar nemzet ereje és ha mindent összeveszünk, igazán maga: Magyarország. Ez az aktív Magyarország, ezzel szemben a, felvidék északon, északkeleten, az erdélyi felföld és az ehhez csatlakozó Krassó-

Szörény gazdasági ereje még a saját maguk modern kormányzati és gazdasági kiadásait sem fedezik. S ha mindenütt ki-vennők a magyar faj és a magyar tőke erejét, a, nemzetiségek részéről nyújtott közszolgáltatás nem elég arra, hogy az ő kormányzati és más közszükségleteiket fedezzék abból. A magyarság tartja fenn az országot, reá fizet a nemzetiségek szükségleteire és – a német s szerb elem kivételével – a melyek szintén aktív eredménnyel dicsekednek és hozzájárulnak a magyar állam erejéhez, a tótok, rutének s különösen az oláhok, ha csak a maguk jövedelmi fölöslegére volnának utalva, a legnagyobbosabb balkáni színvonalra sülyednének. Még a nemzetiségi vidékeken is többnyire magyar vagy német a gazdasági erők nagyobb része – kevés kivétellel. Ez a magyar gazdasági, mondhatjuk kulturái óriási fölény okozza a't, hogy a centrumban folyton izmosodó magyar erő, párosodva a magyar faj intenzívusabb népszaporodásával, a centrumból utat tör a folyam-völgyeken át, mindenütt a perifériák felé és még a nyelvhatárok túlsó vonalain is erősíti a magyar faj számát, kulturái és gazdasági erejét. A legközelebbi 10 év alatt tisztán, egész tömegében, csak a német faj tudott gazdasági előhaladást produkálni, de számban aránylag visszafejlődik, ami természetes következménye a tömegvonzás törvényének., A németiség szigetekben él, körülötte magyarok, tótok, szerbek és románok nagyobb tömegekben vannak. A kulturái, különbségek, amelyek eddig a műveltebb német fajt megóvták a műveletlenebb elemmel való összekeveredéstől, mindinkább elenyésznek, beáll az összeolvadás és ebben a nagyobb tömeg erősebb, mint a kisebb. Úgyanily szempontból érdekes, hogy a szerb elem – a másik gazdaságilag aktív faj – mind kulturában, luind vagyonban, mind számban gyarapodott. Az utolsó külpolitikai események ugyan eltávolították némileg a szerbséget a magyarságtól, – holott a közelmúltban közeledés volt észlelhető, – mégis hiszem, hogy idő múltán ismét közelebb kerülünk egymáshoz, Erre fogja kényszeríteni & jövő fejlődés az: embereket.

A magyar medence és városaira közölt fentebbi adatok kivétel nélkül jelzik, hogy a magyar nép hatalmas fejlődésével kapcsolatbarmindenütt a más ajkúak felszívódása jár és ez

azokon a gazdasági tényezőkön alapszik, amelyeket egy szempontból, pl. az iparos és kereskedő elemnek a fejlődésben elüljáró városokban látható száma jelez.

Ugyanilyen jelző oszlopot számosat lehet, találni, de ezeket mellőzve, mo-t összeállítom a perifériák felé vezető utak és a perifériái: viszonyait mutató efféle adatokat.

Még csak azt jegyzem itt meg, hogy a magyar centrum városai között is a leghatalmasabb fejlődést – a fővároson kívül – az a négy nagy magyar város mutat, a melyek a külső perifériákról a főváros felé vezető útvonal nagy emberfolyamának útján állanak s átveszik annak átalakítását, gyúrnák a falukból: magyar és nem magyar ajkúakból városiassá alakuló néparadatot, amely innen átalakulva, érzésben és törekvésben magyarrá válva, ömlik a magyar nép tengerébe s duzzasztja annak erős tömegeit még hatalmasabbá. Így Győr, amely a nyugati beáramlás első állomása és magyarosítója (121 százalékkal), Miskolcz az északi és északkeleti fel-föld hatalmas sűrítő és átformáló gócpontja (139 százalék szaporodással), amelynek igazi jelentősége Diósgyőrrel együtt ismerhető fel Debreczen, amely a keleti és északkeleti felső nemzetiségi zónák és a magyar alföld hatalmas metropolisa (101 százalék gyarapodással) és végül Kaposvár, mely védő és támadó, konzerváló és hódító magyar empóriummal alakul és 263 százalék gyarapodásával legelső az országban. Nem lehet eléggé kiemelni azt a nagy értéket, amellyel ez a négy nagy magyar város *magyarságában*, hatalmas *fejlődésében* bírunk, Helyzetük, magyarságuk és életrevaló lakosságuk a magyar állam nemzeti életének kialakulásában és további fejlődésében, mint az összes népünkre ható tényezők összeműködésének eredménye és oka, minden magyar államférfit arra utal, hogy ezeknek minden lehető erővel való izmosítása elsőrendű állami és magyar nemzeti *feladat* és *kötelesség*. Ezek még rohamosabb fejlesztése adja meg a magyar nemzeti állam kiépítésének alapját. De éppen ilyen fontossága van és ily figyelmet érdemelnek, mert éppen ily szolgálatot tesznek a magyar centrumból a perifériák felé vezető utvonalak torkolatában, azok mentéti egész az ország határáig fekvő s geográfiai szempontból is kiváló helyzetű, következő városok:

Elsősorban *Szeged*, amelynek szaporodása ugyan 67 százalékkal a fentebbieknél gyengébbnek látszik, de egyfelől az ország második nagyságú városa, másfelől népességének a Tisza mentén lefelé irányuló elszivárgása által az alsó magyar öblözetek gyarapítója és táplálója. Vonzó és támogató hatással van a Tisza jobbparti környékére és le egész Titelig, sőt a szellem ségre is, de igazi tere vonzásának a balparton van és nemcsak Torontál gazdag vidékét, hanem az egész délvidék minden tagját érinti hatásával. Ha gazdasági erők sűrítő gócait dúsabban raktuk volna ide le, akkor Szeged is, a közeli környék magyarságán kívül, még az ide támaszkodó vegyes nemzetiségi vidék lakosságának is erősebb vonzó középpontja lett volna. Hogy ez a gazdasági sűrítő gócpont nem fejlődött még hatalmasabbá, az hibánlf magyar nemzeti szempontból, mert Szeged kicsiben olyan kohó, mint Budapest és annak alább tárgyalandó átalakító ereje itt Szegeden is mását találhatta volna és találja így is, a hol a becsődülő falusi magyar nép többségében felolvad és magyarrá lesz az idegenajkú népketevék jégtömege. Szeged a magyar nemzet bástyája és a fentebb emiített négy városhoz mindenben hasonló őrálló, védő, támadó, konzerváló állomása. Ide gyűl az egész délvidék idegenajkú ifjúsága tanulni. Ez a hatalmas áradat mindennél szebben igazolja, hogy a magyarországi nemzetiségek legtöbbszere szeretettel közeledik a magyarsághoz, jó hozzánk nyelvünket megtanulni és velünk testvéri életet élni. Az itt megalapított internátusok igazolják a délvidék nemzetiségeinek kiválóságát, de a szegediek derékségét is, mert ennek is hozzá kellett járulni ehhez a szép fejlődéshez. De nem igazolja semmi, hogy a magyar nemzet itt kellőleg segítségére jött volna a magyar erő gyarapításának. Ha látjuk, hogy a Tisza két partja ideontja tanulni vágyó, nem magyar ajkú fiait: adni kellett volna már régen ide minden taTiulási alkalmat és betetőzni ezeket főiskolával, egyetemmel. Ezekre a magyar nemzetnek van szüksége. Itt reá kell mutálnunk egy nagy hibára, amit az éppen ily szempontból nevezetes *Miskolczon* elkövettek. A miskolczi evangélikus gimnázium gyűjtő pontja volt a gömöri, zólyomi, szepesi, turóci, lipatói evangélikusoknak. A vallás hívó szava hozta Miskoiczra a felvidék tanulni vágyó if-

jait. Miskolczon édes otthonot találtak és szívben-lélekben is barátok, testvérek lettek. A mióta ez az intézet megszűnt, a felvidék is elmaradt Miskolcztól. Azt az intézetet nem lett volna szabad bezárni, azt fejleszteni kellett volna és az evangélikus vezető férfiak, pedig derék magyar emberek voltak, ennek az intézetnek elejtésével nemzetellenes bűnt követtek el.

Szeged és innen kindnlva a Tisza-vonal, másfelé Temesvár, Versec, Fehértemplom, Buziás, Temesvár, Lúgos, Karánsebes, Orsó va, Temesvár és a facsádi völgyön fel Marosdillyén Déváiig van igen hatalmas magyar fejlődés és ez egyúttal igazolja Temesvár jelentőségét is.

Továbbá Arad, mint a Marosvonal kulcsa; Nagyvárad, mint a Körös völgyön át ide szakadó felvidék kohója; Szatmár, az északkeleti, Kassa és Rimaszombat az északi, Nyitra, Pozsony az északnyugati, Szombathely a nyugati, Pécs, Zombor, Újvidék a déli bástyák, továbbá Kolozsvár, Brassó, Nagyszeben, Marosvásárhely és az összes erdélyi városok azok, amelyeket a magyar faj expanziója szempontjából nagy figyelemmel kell nézni. Ezek mind jelentősek nemzeti szempontból, mi azonban csak a csomópontokat állítjuk Össze, hogy a következő fejtegetéseinknek alapot és igazolást adjunk.

A magyarság fejlődését, és mai gazdasági erejének néhány adatát mutatja az alábbi táblázat a nagy magyar medence szélein.

	Lakossága 1910-ben	A fajok aránya %-ban								Pénzügyi- ben lévő tőkék milliók 1912-ben	Ipari, ke- reskedelmi és forgalmi területek száma		
		magyar		német		román		szláv					
		1880	1910	1880	1910	1880	1910	1880	1910				
Szeged	118328	67	96-0	95-9	3	2					67	44424	38
N.-Kikinda	26795	42	15-6	22-3	24	22			58	53	8	9392	35
N.-Becskerék	26006	32	19-3	35-2	34	26			42	34	22	11578	45
Pancsova	20808	23	6-8	16-2	38	36		4	50	43	16	9350	45
M.-Kamizsa	17018	35	91-7	97-9	1				3-4	2	4	3228	19
Zenta	29666	49	88-2	91-8	2	1			9-3	7	9	6343	21
Szabadka	94610	68	51-3	58-8	3	2			45	39	40	25956	28
Zombor	30593	26	21-5	33-0	11	7			67	59	24	9142	30
Újvidék	33590	76	26-9	39-7	25	18			42	35	29	16355	49
Temesvár	72555	125	22-2	39-4	57	44	10	10	6	5	106	42227	58
Lugos	19818	70	12-4	34-7	41	31	44	31	1	1	25	10265	52
Karánsebes	7999	128	6-5	17-7	33	30	55	49	2	1	7	3822	48

	Lakossága 1910-ben	Szaporodás ‰-ban 1880-1910	A fajok aránya ‰-ban								Pénzügyi- ben lévő tőke milliók 1912-ben	Ipari, ke- reskedelmi s forgalmi keresők száma		
			magyar		német		román		szláv					
			1880	1910	1880	1910	1880	1910	1880	1910				
<i>Arad</i>	63166	93	57.7	73.0	16	7	19	16	6	3	161	38205	60	
<i>Déva</i>	8654	164	37.6	67.3	12	3	47	28	1		8	3683	43	
<i>Szászváros</i>	7672	36	23.2	27.9	27	17	44	50			12	3558	46	
<i>Nagyvárad</i>	54169	124	86.8	91.1	4	2	7	6	1		105	36967	58	
<i>Nagykároly</i>	16078	26	95.6	99.0	1		3	1			22	8925	56	
<i>Szil-somlyó</i>	6888	44	83.1	87.6	1		16	11			8	3614	52	
<i>Zilah</i>	8062	39	92.9	92.7	1		6	7			8	3464	43	
<i>Szathmár</i>	34892	90	88.9	94.9	4	2	5	3		1	41	18462	53	
<i>Nagybánya</i>	12877	41	66.7	77.6	2	1	30	21		1	8	7674	60	
<i>Nyíregyháza</i>	38198	74	59.7	98.1	2					38	1	39	13961	37
<i>Ungvár</i>	16919	54	74.8	80.3	8	7				17	10	16	9741	58
<i>Kassa</i>	44211	103	39.8	75.4	17	7				41	15	38	24818	56
<i>Eperjes</i>	16323	52	19.9	48.9	19	9				59	40	19	7632	47
<i>Miskolc</i>	51459	139	90.2	95.4	4	2				4	2	65	33605	65
<i>Rimaszombat</i>	6912	44	87.4	89.7	3	1				10	7	20	3137	48
<i>Losonc</i>	12939	150	72.2	82.2	7	3				19	13	19	7781	60
<i>Pozsony</i>	73223	68	15.7	40.6	66	42				16	15	93	48489	62
<i>Érsekújvár</i>	16228	71	76.9	91.4	7	2				19	6	12	9891	61
<i>Nyitra</i>	16419	54	28.3	59.3	31	10				40	30	27	8959	55
<i>Sopron</i>	33932	61	21.0	44.2	74	51				3	3	15	16538	49
<i>Szombathely</i>	30947	220	87.3	94.0	11	4				1	1	40	19566	63
<i>Kőszeg</i>	8423	22	20.6	61.0	75	36				3	2	15	3799	45
<i>Pécs</i>	49882	109	73.4	83.6	18	13				3	2	41	29499	59

Az erdélyi részekre vonatkozó kimutatást s éppen így az ország végeinek állapotait most nem állítom össze. Azok már úgy is voltak érintve. Fejtegetéseink szempontjából most az eddig közölt táblázatok teljesen kielégítők. Az erdélyi részekre nézve csak annyit teszünk még az eddigiekhez, hogy a számbeli és magyarosodási viszonyok tekintetében a magyar faj javára megállapított elsőség a gazdasági erők gyarapodása szempontjából nem áll a magyarságra. Itt első helyen áll a szász nép s habár a magyarság ma még gazdasági erőben -az oláhság előtt áll, ha a viszonyok az eddigiek maradnának, elsőbbségünket nem iarthatnók meg. Tehát itt is reá kell mutatnunk a helyes szervezkedés feladataira, Nagyszében pénzügyeinek tőkeereje 83 millió, Kolozsváré 57, Brassóé 29, Marosvásárhelyé 29, Segesváré 20, Beszterczéé 19, Désé 13, Medgyesé 11.1, Tordáé 11 millió és a többi 10 millió alul van. Ebben s minden más erőforrásban igénybe veszi Erdély mind a magyar-, mind a német-, mind az oláhországi támogatást. Itt tehát igazán a fajok harca folyik.

A magyarországi városok között kulturális és gazdasági erőben első helyen állanak a vezető gócpontok: Arad 161, Debreczen 120,5, Temesvár 106, Nagyvárad 105, Pozsony 93, Szeged 67, Miskolc 61, Szabadka, Pécs, Szatmár, Szombathely, Nyíregyháza, Győr, Székesfehérvár, Kassa pénzintézetei 41.38 millióval rendelkeznek. Ezek a városok vannak hivatva a magyar kulturális, gazdasági s általában a magyar nemzeti állam teljes kiépítését szolgálni és végezni.

Kérdés mór most, hogy az emiittett városok fejlődése s lakosságuk alakulása a magyar faj számbeli erejét tekintve, megfelel-e a mi érdekeinknek, kulturális, gazdasági, közegészségi téren fejlődtek-e, fejlődnek-e! Közigazgatásuk, városi intézményeik, tehát az ország életében való súlyuk elég jelentős-e, hogy azoknak az országos feladatoknak megvalósítását, melyekről, feljebb szóltunk, reájuk bízassuk.

Ezekre már eddig is sok tekintetben igennel feleltünk, a következőkben igyekezzünk feleletünket bővebben kiegészíteni.

Kimutattuk, hogy az ország népességének szaporodása legjobban a törvényhatósági jogú városoknál, aztán a rendezett tanácsú más városoknál tűnik ki. Tudjuk azonban, hogy a városok szaporodása a legnagyobb mértékben a bevándorlás által történik, s azt is láttuk, hogy a városi lakosság túlnyomóan magyar s így megállapíthatjuk már most azt a tételt, hogy a városi élet a magyar fajra nézve, vagy amint most van, nem mindenben előnyös, mert a *születési* szaporodás itt nagyon csekély lévén, az összes népesség szaporodásához a városban lakó magyarság nagyon csekély számmal járul s ha a halandóság nagy, – mint sok városnál, pl. Pozsony, Temesvár, Nyíregyháza, Marosvásárhely -: ezekbe úgy rohan a magyarság, mint temetőbe. Később, a halálozási aránynál még visszatérünk ennek a tételnek tárgyalására. Most csak annyit jegyzünk meg, hogy a magyarság városlakó voltának és az itteni születések csekélységének következtében la.z ország átlagában a folyton való szaporodást egyfelől a vidéken élő magyar faj páratlan szaporodó erejének köszönhetjük, ami forrása annak, hogy bevándorlás által a városokat folyton táplálja; *másfelől* a magyarság központi és domináló helyzetéből folyó beolvasztó (asszimiláló) képességének, miáltal a ma-

gyarság köré beszivárgó idegen elemet teljesen úgy hasonítja át miképp ezt a történelem fáklyafénye mellett az Árpád-ki-
rályok korából is levezettük.

A statisztika világánál két dolgot láthatunk: A nemzeti-
ségi vidéken a magyarság arányszáma lassan bár, de feltartóz-
tathatatlanul nyomul előre; a nagy magyar medence s éppen
úgy a székely medence szélén levő városok s részben a várme-
gyéknél a magyarság számaránya egy halvány árnyalattal
lehanyatlak vagy stagnál, a román és tót elemé épp oly árnya-
lattal előnyomul. Ebből a fentebb fejtegetett szaporodási vi-
szonyokból már most sietünk különös fontossággal kiemelni
azt, hogy a városok egészségi viszonyai megjavítására min-
dent meg kell tenni s ebben a tekintetben az állam jöjjön olcsó
kölcsonnel a városok segítségére, hogy a megfelelő intézkedé-
sek megtétele ne okozzon oly terheket a városokra, melyek az-
tán agyon nyomják annak lakosságát; másfelől kétségtelen
lévén, hogy a magyar medencék szélein észlelhető eltolódás -
a munkabíróbb magyarságnak a nemzetiségi vidékekre költöz-
ködése és a nemzetiségi munkakereső elemnek beköltözése ál-
tal – folyton tartván, okvetlen meg kell akadályozni, hogy az
elszivárgó magyarság magára hagyatva, elnemzetietlenedjék.
*Tehát fel kell keresni a költözködés irányát, célját és itt intéz-
ményekkel kell segítségükre lenni.* (így pl. a somogyi, zalai
magyarság a Dráván túl fekvő részekre, a szeged-csongrádi
magyarság délibb vidékre, a Csanádiak Temesbe, a székelyek
az erdélyi városokba és oláh országba, a borsodi matyó nép fel
a felvidékre, le a Balkánba, ki annyi mással még Amerikába
is és így tovább.)

Az ily elvándorló népnek egy része rendszerint megragad
a munka, helyén, oda tehát a magyar állam állítson ingyenes
állami iskolát. Gondoskodjék az orvosi, gyógyszerészi szolgál-
lat olcsóságáról, a nép szociális viszonyainak kellő vezetéséről,
nehogy helytelen irányba terelődjék. Gondoskodjék, hogy a
közigazgatás ne csak védőleg terjessze ki fölöttük kezét, hanem
őket a magyar közigazgatás és a magyar közigazgatási nyelv
javára ki is használja. Ez által biztosítva lesz, hogy az el-
szivárgó magyarság nem olvad be, hanem mindenütt tömör-
rülve, ezer meg ezer szigetet, később összefüggő tömeget
fog alkotni. – És ha az iskolák és nagyobb váro-
sokban a magyar nyelvet támogató szórakozás rendezése

által a magyarság e nemű életét olcsóvá tesszük, a többi elem is a magyarsághoz simul, mert a maga szórványos erején nem bírja magának azt megszerezni, amit a magyarsággal nyer. De olcsó és jó legyen minden, ebben rejlik a varázserő. S legfőképpen a magyar állam ne tűrje, hogy a magyar polgár üzött vad lehessen. A szégyen pirja száll orcámba, ha olvasom, hogy a romániai határszélen napirenden van, miképp román katonák betörnek magyar földre és onnan elhurcolják, megkínózzák, kifosztják a magyar nemzet fiait. Micsoda dolog az, hogy ezt eltűri a magyar állam!

Éppen ily arányban meg kell figyelni, hogy mely vidékre áramlik a nemzetiségek folyása és azokon a helyeken mindent el kell követni, hogy a beköltöző idegen meghonosuljon, de legfőképpen, hogy magyar legyen. Legyenek ezek a helyek kívánatosak, de jogokat, kedvezményeket csak az nyerjen, aki teljesen beolvad itt ny elvben és szellemben a magyarságba. Ez nem is nehéz, mert aki beköltözik egy magyar városba, az nem jó ellenséges szándékkal oda. Űzi a megélhetés gondja, vonzza a boldogulás reménye s szívesen simul a benszülöttekhez. Ha azonban hosszú ideig nem törődnek velük, lassankint megsokasodnak s akkor már ők is, fajilag külön tömörülve, ellenállanak a beolvadásnak s veszedelemmé nőhetik ki magukat.

A fentebbiekhez még azt tehetjük hozzá, hogy a hatalmi támogatás nélkül szűkölködő népelemek közül nem mindig a kulhíraileg erősebb olvaszt be, sőt ellenkezőleg, a tótság között élő német elem, éppen úgy az oláhság között lakó szász elem, mint már láttuk, mindenütt tért veszít. Már régóta észlelhető a tót, illetve román tenger folyton csapkodó hullámainak romboló hatása a német elem laissai pusztításában, s most már a rombolás napról-napra erősebb nyomokat vág. A magyarság is csak úgy állhat ellen ennek a rombolásnak, hogy az állami és nemzeti elsőség az ő részén van és támogatást is talál.

Be vajjon ellen áll-e és mennyiben, lássuk azt is és a mit fentebb mondánk?

A magyar nemzeti erő az ország közepén halmozódik s így Budapestet és az ezt környező városokat ebből a szempontból nem kell vizsgálni. Itt a magyar élet vonzó ereje megdőnt minden mást, Budapest és a köréje csoportosuló városokkal nemzeti szempontból nem versenyezhet semmiféle erő ebben az országban.

A vizsgálat tárgyát Budapest vonzókörének belső körzetén túl fekvő városaink és telepeink képezhetik. Lássuk ezeket!

Az egyes városok szaporodása 1890-910 között: Budapest 74.1 százalék, Újpest 134.7, Budapest környéke 100 százalékon felül.

I. öv Budapesttől számított 100 kilométeres körzetben: Szolnok 36.4, Kecskemét 34.7, Székesfehérvár 26.5, Cegléd 22.4, Komárom 22.0 százalék.

II. öv. 100-200 kilométeres távolságban: Kaposvár 79.6, Szombathely 79.2, Zólyom 72, Miskolcz 59.4, Losoncz 57.4, Debreczen 57.3, Győr 42.1, Pécs 40.5, Nyíregyháza 40.1, Pozsony 39.6, Szeged 35.4, Szabadka 26.1, Nagykanizsa 24.9 százalék és több 20 százalékon alul maradt nagyváros és azon felül levő ipartelep.

III. öv. 200-300 kilométeres távolságban: Szatmárnémeti 64.4, Nagyvárad 57.5, Sátoraljaújhely 53.2, Lúgos 50.9, Temesvár 49.9, Arad 44.6, Kassa 37.5, Újvidék 33.4 százalék.

IV. öv. 300-400 kilométeres távolságban: Kolozsvár 60.2, Máramarossziget 40.5, Torda 21.4, Karánsebes, Déva, Nagyenyed stb. városok, amelyek sokkal jelentékenyebben szaporodtak, továbbá Petrozsény és a hozzá hasonló fejlődésű ipartelepek.

V. öv. 400 kilométernél nagyobb távolságban: Marosvásárhely 63.3, Nagyszeben 35.2, Brassó 26.1 százalék szaporodással és számos más kisebb népességű, de jelentős kultúrájú város és az egész Székelyföld.

Ha pedig 1869-1910 között vizsgáljuk a fejlődést, az alábbi kép áll előttünk:

Budapesthez legközelebb eső körzetbe esik a városok közül Székesfehérvár (61.4 százalék szaporodás), Komárom (61.3), Kecskemét (62.2) törvényhatósági városok. Cegléd (52.7 százalék szaporodással), Eger (46.5 százalék szaporodással), Esztergom (23.2), Gyöngyös (15.8), Szolnok (81.6), Veszprém (23.2 százalék szaporodással) rendezett tan. városok.

A második körzetbe, tehát 300-200 kilométer távolságra a fővárostól, esik: Szeged (66.6 százalék szaporodással), Szabadka (68.0), Pozsony „(68.1), Hódmezővásárhely (27.0), Pécs (108.7), Miskolcz 139.0), Sopron (60.2), Zombor (25.8), Győr (121.1 százalék szaporodással) törvényhatósági; Nyíregyháza

(74.5), Szombathely (220.1), Nagykanizsa (75.4), Nyitra (53.7) Kaposvár (262.8),” Félegyháza (46.4), *Zólyom* 299.7 százalék szaporodással) r. t. városok.

A harmadik körzetbe, 200-300 kilométerre, *esnek*: Arad (93.0), Temesvár (125.2), Nagyvárad 123.6), Kassa (163.3), Szatmárnémeti (89.8), Ujvidék (75.7 százalék szaporodással) törvényhatósági és Sátoraljaújhely (53.2), Nagykároly (26.1), Makó ^25.8), Nagybecskerek (32.2), Nagyikinda 42.3), Zenta (48.9 százalék szaporodással) rendezett tanácsú városok.

A negyedik körzetbe (300-400 km.) *esik*: Kolozsvár (128.3), Pancsova (23.2 százalék szaporodással) törvh. jogú, Máramarossziget (140.9), Torda (52.8 százalék szaporodással) r. t. városok.

Az ötödik és hatodik körzetbe (400 kilométeren túl) *esik*: Brassó (47.9), Nagyszeben (76.3), Marosvásárhely (96.1 százalékkal szaporodással).

70 százalékon felüli szaporodású város az első körben: *Szolnok*, de ez is csak hogy éppen nem esik a második körzetbe s ezen kívül a délvidéki, erdélyi (és oláhországi), felvidéki és budapesti forgalom oly gócpontja, melyhez hasonló alig van az országban. Hozzájárult még a magyar kormány-nak az a törekvése, hogy a Tisza mellett második nagy várossá Szolnokot akarván kifejleszteni, a megyei, törvényhatósági és mindenféle hivatalos élet középpontjává Szolnokot tette. Ettől eltekintve, megállapíthatjuk ugyan, hogy ez a körzet általában erősen népesedik; de azt is, hogy ebben egy nagyobb szabású város nem alapulhatott és valószínűleg nem is alakulhat, mivel a főváros vonzó ereje ezt nem tűri meg

Az, első, sőt a második körzet nagyobb részéből is minden nagykereskedő lassankint Budapestre költözik, mivel innen jobbár-, bírja cikkeit terjeszteni, talán a fűszer és élelmi cikkek kereskedői kivételek némileg és azok, akik nem Budapesten gyártott vagy termelt cikkekkel kereskednek. Ennélfogva azt is megállapíthatjuk, hogy az első s részben a második körzetben is csak azok a városok nyomulhatnak viszonylagosan előre, melyek elsősorban nagyon kedvező fekvéssel bírnak és közlekedési szemponttól elsőrendű fontosságúak s ezenkívül a környék termelési viszonyait ügyesen kihasználják, a melyek oly cikkekkel kereskednek, amiket Budapest nem vehet el tőlük:

Kecskemét gyümölcse, Szeged kender, paprika stb., Debreczen zsírszalonna, stb., Miskolcz bor, butor, Pécs majolika, köszén, bor, bútor és így tovább, hogy csak éppen példákat említek. A harmadik körzet is érzi Budapest hatását, de már kevésbé, a negyedik körzet túl van a Királyhágón és a többi még tovább, itt már a városok szabadon fejlődhetnek. Budapest hatása már nem zavarja nagyon, de nem is segíti.

A legszerencsésebb távolság 150-300 kilométer között van, mert ezek még elég közel vannak a fővároshoz, hogy annak előnyei kihasználásában nagy terhük abból ne legyen, másfelől elég távol vannak attól, hogy, ha megfelelő földrajzi előnyök is támogatják, annak bénító versenyét elkerülhessék és ellensúlyozhassák. Itt is fékszenek jóformán összes nagyobb és gyorsabban emelkedő városaink, melyek között a törvényhatóságiak közül Miskolcz 139 százalékkal, Nagyvárad 124, Győr 1.21, Temesvár 125 százalékkal, a rendezett tanácsú városok között Kaposvár 263; Szombathely 220, Sátoraljaújhely 100 százalékkal, gyarapodtak legjobban. De még számos város van 70 százalékon felüli gyarapodással.

Az ötödik hatodik körzetben nagyobb városaink között Kolozsvár (28), Marosvásárhely (96), Nagyszeben (76), Máramarossziget (141 százalékkal) növekedett, de több kisebb városka is, pl. Csíkszereda, Déva stb., de ezek növekedése nem vonható a középponti erőforrásokkal semmiféle viszonylatba.

Budapest nagy hatása az egész országra terjed és vonzó ereje a *magyarságot be az ország közepe felé sűríti* éppen úgy vonzza Wien a németiséget maga felé nyugatra, Zágráb a horvátságot délnyugatra, Belgrád a szerbséget délre, Bukarest az oláhságot délkeletre, csupán a rutén és tót népet nem vonzza egy város sem s *a tótság erősebben gravitál Budapest és a többi nagyobb magyar város felé, mint Prága felé*, hol ő az elcsendesedés révén sokkal inkább ki van téve a beolvadásnak, mint nálunk, a hol inkább ő olvasztja be a maga közt élő magyarságot és németiséget, mely beolvasztási folyamat azonban a magyar népoktatás és a gazdasági fellendülés által most már megfordult és a magyar faj javára hat. Amerika vonzó hatását itt már nem érintem, mivel az minden fajnépre kat, azonban leginkább a tótságra.

Budapestnek a magyarságot az ország közepe felé vonzó

és sűrítő ereje, Wien, Zágráb, Belgrád, Bukarest és részben Prágának a nemzetiségeket magához innen kifelé szívó, tehát ritkító hatása rendkívül nagy segítségére van a magyarság térfoglalásának és okozza azt, hogy az ország közepe és innen gyűrűszerű hullámokban az egész ország a perifériák felé rohamosan fog megmagyarosodni. A rutén vidék és a sároszempléni tótság nem szívódik kifelé, de inkább befelé és már a második generációban megmagyarosodik, innen van, hogy a magyarság a Tisza és mellékfolyói nyomán feltartóztathatatlan erővei nyomul az ország határai felé.

A történelmi könyvekben *népvándorlás korának* nevezett körriai nem ért véget a népek vándorlása, sőt inkább mondhatjuk, hogy a mai korban a népek helyváltoztatása nagyobb arányú, mint a régi korban. Nem kell rámutatnunk az amerikai kivándorlásra, mindenki úgyis reá gondol.

De ezenkívül itthon is egy folytonos népvándorlás folyik a fővárosok felé. Statisztikával foglalkozó tudósok megállapították azt a feltétlen igazságot, hogy a fővárosokba irányuló beköltözőkésnéi a fő- és nagyobb városok vonzó ereje legerősebben hat a közvetlen környező, azután fokozatosan gyengébben a távolabbi vidékre. A hatás a távolságok geometriai arányával fordítva van. Dr. Kenéz Béla az 1900-iki adatokból kiszámította, hogy a Budapesttől számított egyes távolságokban ebben a tekintetben a következő viszonylatok állanak fenn:

I. körzet	2.362,813 lakosából	144,691,	tehát 1,000 lakosból	61 él	Budapesten.
II. "	9.160,821	" 189,881.	" 1 000	" 31	" "
III. "	3.545,600	" 56 015,	" 1,000	" 16	" "
IV. "	2.683,305	" 16,167,	" 1,000	" 6	" "
V. "	2 309,389	" 7,320,	" 1,000	" 5	" "
	<u>16.666,928</u>				

Tehát az arányok megközelítőleg: 64 : 32 : 16 : 8 : 4

16 : 8 : 4 : 2 : 1

15₃ : 7₂₃ : 4 : 1₃ : 1₂₃

Ami eltérés van a IV-ik körzetben, hogy t. i. itt kevesebb aránylag a Budapest felé áramló lakosság, ennek oka az, hogy ebben az övezetben csupán Kolozsvár körül él nagyobb számú magyarság és ennek mozgó elemét maga. Kolozsvár fel is szívja, mely, amint fentebb mondók, kívül esik a 300 km-en, tehát ama bűvös körön, mely Budapest felé ösztökéli a mozgó

népességet, a többi nemzetiségi elemre nem kívánatos a Budapestre való beköltözés, ezekre már nagyobb hatása van Szerbiának és Romániának. A többi (VI.) körzetben élő székelységtől a megélhetési feltételeket mesterségesen elvonták, megfelelő vasúthálózata sincs a székelységnek s így kénytelen önfenntartás céljából hazulról eltávozni. Előbb Bukarest volt a székely cseléd és munkás nép célja, most már Budapest felé is veszi útját és ezért van ebből (VI-VII.) körzetből aránylag oly magas szám.

A fentebbiek hatásának további megvilágítására figyelembe kell venni, hogy nemcsak Budapestnek van meg a vonzó képessége, hanem minden nagyobb városnak és minden nagyobb ipartelepnek. Tapasztaljuk, hogy némelyik nagyobb városunk, pl. Miskolcz, Pécs, Szombathely, továbbá Zólyom, Déva, Petrozsény, Diósgyőr, Ózd, Trencsén felső része rendkívül nagy népességgel és szaporodással bír. Vannak más okok is, melyek a népesség szaporodását elősegítik, Besztercze-Naszód-, Csík-, Máramaros-, Ungmegeye stb., melyeket részint külföldi bevándorlás, s részint a természetes szaporulat növeli nagyra. A két első ok: a városok vonzóereje s a népeknek az ipari és gazdasági viszonyok miatt megnagyobbodó keresetképessége részben befolyásolja, részben pótolja a főváros vonzásának hatását. Ha ezek az okok nem mérsékelnék a nép tömörülését, akkor a főváros és közeli környéke rövid időn túlnépesednék. Először a főváros lenne túlnépes, aztán az előállott nehéz lakásviszonyok miatt a közvetlen érintkező környék lakossága duzzadna fel. Most Budapest ebben a stádiumban van. Később a távolabbi szomszédság népe szaporodnék meg. Mert hiszen Budapest és minden nagyobb város és ipartelep nemcsak helyben és a közvetlen szomszédságban, hanem egy bizonyos sugárral irt körön belül megjavítják a népek keresetforrásait. A sok nép sokat fogyaszt és így nemcsak az ipari, hanem a mezőgazdasági foglalkozás is megjavul s a mezőgazdasági mellékfoglalkozások: baromfi, zöldség, gyümölcs stb. tenyésztés stb. igen kifizetik magukat. Foglalkozást adnak a család minden tagjának: ifjúnak, öregnek egyaránt. Lassankint észreveszik az emberek, hogy a gyermek és az öreg is hozzájárulhat a vagyonszerzéshez, hogy az a család fog jobban gyarapodni, hol gyermekek is vannak, mert *az igazi*

vagyonosodás alapját az intenzívus munka képezi, az a munka, amely kellő megosztás mellett az erőket a maga helyén a legsikeresebben foglalkoztatja. Ennek ellenében a csak szemtermelésre támaszkodó mezőgazdaságban a gondos szülő arra törekszik, hogy gyermekére akkora darab földet hagyjon, melyből könnyen megéljen s így, ha nincs földje, ha azt nem szaporíthatja, akkor gyerek sem kell több. Ha pedig fényűző a szülő, akkor a föld neki magának is keveset terem, minek hát a fogyasztó társ, a gyerek?!... Mindkét eset épp úgy a természetes szaporodás csökkenését, mint az odavándorlás elapadását okozza. Ellenkezőleg: a nagy városok és ipartelepek fogyasztóink hatása alatt beállott nagyobb kereset épp úgy vonzza a keresni vágyó népséget, mint rugója a természetes szaporodásnak. Es ezekben már benne is rejlik igen sok bajunk orvosszere.

De térjünk most vissza a főgondolathoz. A statisztika által felállított tétel szerint a nagy városok vonzó natasa a távolsággal fordított geometriai arányban áll. Így Budapest óriási szívó hatással van a legközelebbi környezetre s épp úgy Budapest, mint minden nagy város a maga megyéjére. Az indító ok a kereset alkalma. Ez az ok a közelebbi szomszéd községekre nem hat oly hamar és oly hirtelen, mint az első szomszédon túl levő községekre. Hogy ezt megérthessük, lássunk a magunk életéből egy példát. A Miskolczal közvetlen szomszédos hejőcsabai, szirmabessenyői, görömbölyi munkás itt Miskolczon jó keresetet talál, tehát naponkint bejár ide s közvetlen élvezzi a napszámot s ennek emelkedését, éjszakára hazamegy falujába és így az egész keresetét haza viszi magával, mert még az ebédjét is magával hozta szalonna és kenyér alakjában. Ez a munkás nem fog Miskolczra beköltözni, mert itt drága a lakás, nehezebb a sertés-, baromfitartás, mely pedig a parasztnak valóságos takarékpénztára. Tehát ebből a munkásnépből a városnak csak annyi haszna van, a mennyit az egyes polgárok a munkáson, illetve annak munkáján nyernek. Míg a városi munka nagysága és a közvetlen községek mozgó népessége kellő arányban vannak, addig a viszonyokban változás nincs, mert ha a távolabbi munkás nép bejő a városba, az csak csekélyebb munkabér mellett, vagy nagyobb ügyesség, több munkabírás mellett versenyezhet a szomszédos községek

lakóival, mert a birtokos inkább fogadja fel a közeli munkást, akit jól ismer és akihez minden időben könnyen hozzájut, mint a távolabbit, aki csak néha-néha jó a városba munkát keresni. Mégis a távolabbi munkás egy ideig mérsékli a munkabéreteket.

Amint a kereseti alkalmak szaporodnak és ehhez képest a közel; munkásnép száma lépést nem tart, azonnal kedvező kereseti forrás támad más vidéki munkásoknak és azok fel is keresik sűrűn a várost. De a szomszéd községbeliéknak ez nem ár+, mert ők is megtalálják számadásukat. A távolabb, de nem nagyon messze lakó munkások aztán nem mennek hazai naponként, hanem kéthetenként. Ezalatt nagyobbrészt abból a szalonnából és kenyérből élnek, amit hazulról magukkal hoztak, de mégis néha-néha elfogy az ennivaló, arra, vagy dohányra mégis csak költenek valamit és az itt eltöltött vasárnapi alkalom is okoz egy kis kiadást, így ez a munkásnép közelebbi érintkezésbe jő a városi boltossal, korcsmárossal; más gazdánál szerződött munkások által más vidéki munkásokkal és földbirtokosokkal. Hallja, hogy ennél-annál jobb a kereset s így szorítja a maga javát feljebb. Minden esztendő munkabére változik és pedig normális viszonyok között vagy az év legnagyobb napszáma lesz a jövő évi legalacsonyabb napszám, vagy legalább is az előző év átlagján kezdődik az alku. De a gazdasági munkában is mindig a legügyesebb munkások a kívánatosabbak, így a jobb munkások maguk részére nagyobb napszámot kívánnak, mert ha a silányabb munkás napi bére elért egy bizonyos nagyságot, a magyar virtus nem tűri meg, hogy a jobb munkás annyival beérje és ez természetes is. Ez aztán a munkások folytonos változására vezet. Megkíséreljük szakmányosokkal dolgoztatni, aztán alkalmazunk havi fizetéses munkást s ennek adunk lakást is. De a heti, kétheti munkára bejövő munkásnak is kell adni tanyahelyet, vagy annyival nagyobb bért, amennyit a tanyáért fizetnek ő ez utóbbi mégis részben a munkás keresetét csökkenti, részben a gazda kiadását növeli.

Az itt állandó lakást talált munkás aztán többet nem megy haza a falujába. Ebből a példából látszik, hogy a közvetlen közel lakók a falu jókban maradnak és onnan, bejárva keresik itt keireket. Ez a kereset az illető falu szaporodását emeli mindenféle módon (természetes szaporodás és hozzá-

költözés által). A távolabb lakó munkásság különösen a téli kereset miatt hamarabb beköltözik a városba, míg a lakásviszonyok azt megengedik. Ha a lakásviszonyok kedvezőtlenek, akkor a szomszéd falukba jó lakni s ezeknek lakosságát duzzasztja fel. A tömegvonzás segítségével aztán a város és a szomszéd faluk előbb összenőnek, később a viszonyok egyesülésre készítetik. Így nőnek a városok. Példa rá Budapest, Arad, Miskolcz, Temesvár, sőt a kisebbek közül Székelyudvarhely (Szombatfalvával), Székelykeresztúr és mások.

Maga Budapest óriási mértékben gyűjti magába a kereső népséget. A hetvenes években sokat járkáltunk gyalog a közvetlen környéken, itt-ott egy-egy kertész- vagy gyártelep alakult. Egyébként pusztá volt a vidék... Budapest maga is hogyan festett! A nagy körút még csak elméletben volt meg. Az oktagon négy épülete, a Király-utca egy (Saroképülete s még néhány más épület volt készen. Az osztrák állami vaspálya (ma nyugati pályaudvar) zsákutcában sáljrongott és az Oktogontól sem jobbra, sem balra nem lehetett menni, rá 10 év alatt kiépült az egész nagy körút és aztán végtelen lázas fejlődés állott be a nagy körúton kívül álló részeken.

Természetes, hogy a nagy népességnek már nem elég gyors volt a főváros épületben való gyarapodása. A beálló drágaság is megapasztotta az építkezések számát, ennek következménye a lakáshiány és drágaság, ennek pedig a szegényebbek kifelé gravitálása lett. Így kezdtek nőni a főváros körüli telepek s helységek. Ennek megvilágítására álljanak itt a következő számok:

Távolság	A község és távolsága Budapesttől	Polgári lakossága az alábbi években			Szaporodás az alábbi években			
		1890	1900	1910	1890-1900	%	1900-1910	%
0	Budapest	491938	716476	863735	226559	44.8	147257	20.6
I.	Ujpest	23521	41836	55174	18315	77.9	13338	32.4
I.	Rákospalota	6264	11742	25135	5478	87	13393	114.4
I.	Dunakeszi	1561	2891	3354	1330	86	463	16
II.	Fót	2786	3465	3922	679	24.3	447	13
I.	BudafoK	5243	7267	10943	2024	38.6	3676	50.6
II.	Budakeszi	3635	4214	5228	579	16	1014	24.1
III.	Budaörs	5281	6100	7383	819	15.8	1283	21
III.	Zsámbék	4177	3997	4209	apadás	4	212	5.3
I.	Békásmegyér	1340	2027	3535	687	51.4	1508	74.4
II.	Budakalász	1650	2019	2474	369	22.4	455	22.7

Távolság	A község és távolsága Budapesttől	Polgári lakossága az alábbi években			Szaporodás az alábbi években			
		1890	1900	1910	1890-1900	%	1900-1910	%
II.	Piliscsaba	1501	1957	2429	466	31.0	462	23.5
II.	Pilisvörösvár tábor	3048	3654	5578	606	19.8	1924	52.7
II.	Solymár	1820	2361	3108	541	29.7	747	31.7
III	Üröm	1000	1116	1328	116	11.6	212	19.0
I	Csepel	2246	4563	9454	2317	103.0	4891	107.2
III	Haraszi	2075	2367	3859	292	14.0	1492	63.9
I	Kispest	4913	15729	30154	10816	220.1	14425	91.8
I	Erzsebetfalva		15715	30959			15244	97.0
III	Szigetszentmiklós	2738	3231	3996	493	18.0	765	23.7
III.	Takony	2367	2944	3525	577	24.3	581	19.7
III.	Tököl	2017	2804	3604	787	39.0	800	28.5
I.	Rákosszabab	1.05	3008	5066	1203	65.4	2058	68.6
I.	Rákoskeresztúr	3330	6143	6694	2813	84.5	551	9.0
II	Pécel	2752	3850	5520	1098	39.9	1670	43.4
II.	Isaszeg	2341	3206	4115	865	37.0	909	28.4
I.I.	Gödöllő	4844	5875	7548	1031	21.3	1673	28.5
I	Czinkota	1876	3134	7616	1258	67.0	4482	143.0
III	Domony	1297	1240	1295	fogyás		tengődés	

nyéke aránytalanul szaporodott. Amint a 80-as évek alatt Budapest külső területe kiépült és a lakások drágulni kezdtek, megindult a környező vidék kiépülése. Tehát Budapest óriási vonzó erejénél fogva, a környék lakossága húzódott Budapest felé, de csak keresni járt be Budapestre, lakást el- lenben nagyjában, éppen oly okból, mint fentebb Miskolcra is elmondottunk, a városon kívül eső közeli telepeken, falvakban keresett. Így történt aztán, hogy míg Budapest maga 1890-től 1900-ig 44.8 százalékkal, 1900-1910 között pedig -csak 20.6 százalékkal gyarapodott, addig 1890-1900 között a közvetlen közelben levő soroksári telepek több mint 200 százalék, Csömör 114.6, Csepel 163, Rákoskeresztúr 88.5, Rákospalota 87, Cinkota 67, Újpest 77, Dunakeszi 86, Rákosszabab 66.4 százalékkal és Dunántúl is a közeli Békásmegyér 51 százalékkal nőttek és ezt a növekedési irányt az I. távolsági zónában levő helyek, a mennyiben a fővárossal való közlekedésük javult, megtartották 1900-1910 között is, sőt aránylag fokozódtak. Ezek által Budapest minden irányban körül van véve és látjuk, hogy átlagos gyarapodásuk a Budapest szaporodását többször is felülmúlja. Budafok, Budaörs, Buda- keszi felel nem mutatkozik ily szaporodás, de ennek első oka

az, hogy Budapestnek efelé eső része: Kelenföld maga is elég teret nyújt a letelepülésre és a hetvenes években, sőt a nyolcvanas években is itt nagy, pusztá, területek voltak, csak legújabbban kezdtek itt a házak nőni és elég tér lévén, nőnek is azok itt gombamódrá. De ez a vidék is igazolja, hogy a geográfiai, jobban mondva a közlekedési szempontból közele!)! eső helyek itt is sokkal jobban gyarapodtak, mint a többiek, pl. Budafok szaporodása 38.6, 1900-191.0 között 50 százalék.

A másodrendű távolságban levő helyek szaporodása már kisebb, pl. Péczel, Isaszeg, Fót s túl a Dunán Solymár 10-30 százalék között, a harmadrendűeké: Gödöllő, Csornán, Dunaharaszti, Kalász, Budakeszi, Budaörs 20.10 százalék, azontúl még kevesebb, sőt több helyen, mint a Dunán innen Domony 4.1 százalék, a Dunán túl Zsámbék 4 százalék fogyással szegyenkezik 1890-1900 között is. Ez a helyzet nem sokat változott 1900-1910 között.

Budapestnek eme vonzása tehát úgy szívja maga körül a lakosságot, mint az égő tűzhöz tódul a környező levegő minden oldalról s a közvetlen vidék lakosságai Budapest felé nyomul, e helyébe a legközelebbi vidéké lép és így tovább mozog központi irányba az egész ország népe minden felől, olyan slámban, mint azt a fentebb vázolt vonzási törvény mutatja. Pestvármegyének Budapesthez közel eső része és a szomszédos vármegyék: Fejérmegye, Esztergom-, Hont-, Nógrád-, Heves-, Jásznagykunszolnokmegye egyaránt érzik Budapest vonzó hatását és ezek a megyék, kivált a közelebbiek, meg is gyengülnek eme hatás alatt. A távolabbi szomszéd vármegyék, sőt Pestmegyének egész déli része, Budapest által már nem érintetik oly nagyon, mert a vonzó erő nem a megye határaihoz van kötve, hanem a földrajzi, illetőleg -a közlekedési távolsághoz. Így történik aztán, hogy míg Fejér-, Esztergom-, Jász-Nagy-Kun-Szolnok megyék Budapest hatása alatt fogynak, Pestmegye egészében ezt nem érzi meg, mert Pestmegye déliebb részében levő nagy városok és maga a vidék vonzó ereje ezt kiegyenlíti, sőt felül is múlja s e miatt az egész megye mégis nagy többletet mutat ki, azaz a jelenlevő lakosság sokkal több, mint a megyében született élő népség száma. Ez a többlet pedig a bevándorlás által került.

Tehát Budapestre tolul a közeli vidék, a közeli vidékre a

távolabbi és erre a még távolabbi, de mindig a távolsággal fordított arányban. E szerint a lakosságnak legsűrűbbnek kell lenni a fővárosban, aztán az ehhez közel álló vidéken és légritkábbnak kell lenni a legtávolabbi vidéken. Meg kell azonban jegyezni, hogy ez csak nagyjában van így, mert ezen viszonyon változtat sok minden körülmény. Ellensúlyozza, lerontja, sőt felül is múlja azt valamely nagy város, ipartelep, vagy valamely ok miatt fellendült kereseti forrás (bányászat, ipar, közlekedés stb.). Befolyásolja ezt még az is, hogy némely vármegyében a születések által való szaporodás aláhanyatlak és ekkor kevésbé gyarapodik, jobban ritkul népessége, de ehhez is még sok más körülmény járul hozzá.

Nem érdektelen ebből a szempontból vizsgálni a vármegyéket. Általában elfogadhatjuk azt a tapasztalati igazságot, hogy Budapest több bevándorlót kap a környező vármegyéktől, mint ezek a következőktől és így tovább a legkisebb kárpótlást találnak a legtávolabbi vármegyék és így ezek általában csakis a természetes születések által szaporodhatnak, de még ezt is megdézsmálja az elköltözés. Ennek megfelelően látjuk, hogy az ország középponti megyéi: Arad, Bács-Bodrog, Pestmegye, Csongrád-, Jász-Nagy-Kun-Szolnok-, Hajdú-, Szabolcs-, Borsod-, Heves-, Nógrád-, Győr-, Esztergom-, Komárom-, Tolnavármegye, I. rendű, tehát a sűrűbb lakossaguak közé tartoznak.

Ellenben 5% szaporodáson alól levő vármegyék Árva, Liptó. Szepes, Sáros, Beszterezse, Csik, Háromszék, Udvarhely, Fogaras, Szeben, Hunyad, Krassó-Szörény, Máramaros Budapesttől távol mind az ország szélén vannak. Kivételek is vannak.

Így Trenesénmegye az ország szélén van és sűrűsége I. rendű. Ámde ennek oka az a népsűrűsödés, melyet ebben a vármegyében az újabb időben keletkezett nagy ipartelepek okoztak. Brassómege szintén ennek köszönheti nagy szaporulatát. Ung-, Bereg-, Ugocsam. a galiciái bevándorlástól és, nagy születési többletből duzzadt meg. Besztercze-Niaiszod- és Csikvármegye a fellendült erdőgazdaság és nagy születési szaporulat miatt lépett be a nagyobb szaporodása vármegyék sorába, sűrűsödik; azonban a 3-ad rendű Háromszék, Fogaras-, Szebenmegyére apasztó hatással van Bukarest és a román

síkság vonzó hatása, ezenkívül Brassó városa is szívja magához a lakosságot és sem Háromszékben, sem Fogarasban nincs oly város, mely ezeket a hatásokat ellensúlyozza. Úgy látszik, hogy itt egy kedvező kicserélődési folyamat indult meg: a román elemet vonzza Bukarest és a romániai síkság, a magyar elemet pedig Brassó és így a magyar elem Brassóba való todulása ezt a várost meg fogja hódítani a magyarság számára. Sajnos, hogy Bukarest, és a román síkság hatása az egész délkeleti felföldre nagy hatással van s magyar, román és szász egyaránt enged a vonzásnak. Talán még legkevésbé a szász elem. Kolozsvár egy kis körbenellensúlyozza ezt a vonzást, de, hogy legalább a magyarság teljesen felszabaduljon ez alól, Kolozsvár, Marosvásárhely, Brassó, Nagyszeben nagyobb arányú fejlesztése volna szükséges. Ez egyúttal a szász elem érdeke is és ezzel az úttal is megragadom annak kinyilatkoztatására az alkalmat, hogy Erdélyben a magyar és szász elem érdekei azonosak, tehát együtt kell küzdeni, egymást támogatni az egész országban a magyar és német elemnek. Testvérgyilkosságra törekszik az, aki az ellenkezőre csábít. A magyar állam magyar jellege a német elem érdeke is, mert ha megszűnik ez és poliglott tükördarabokra törnek, elsősorban a német elem pusztul el. Ellenben a magyarság a németiséget mindenütt kiméli s már az is a németiség javára szól, hogy minden magyarországi közép-, polgári és szakiskolában a német nyelv is rendes tantárgy.

A belső vármegyékben is vannak kis szaporodású vármegyék, de kevés számmal. Így egyfelől Fehér-, Veszprém-, Mosón-, másfelől Somogy vármegye, melynek csekély születési szaporulatát elszívják a szomszédos városok: Budapest. Bécs, Pécs, Kaposvár, melyek szaporodása rendkívül nagy, Fejérmegyének szintén csekély a szaporodása és ezt is teljesei] elviszi Budapest vonzása. Hont Budapest vonzása miatt stagnál, Gömörmegyét Miskolcz szívja, el, a nyugati része pedig Budapestre gravitál s régebbi virágzó ipartelepei közül már sok beadta a kulcsot, tehát a megélhetési viszonyok már nem oly jók, mint a régi világban. Ellenben Nógrád vármegye ipari és közlekedési viszonyai oly hatalmas arányúak, hogy a német elszívárgását meg bírta állítani.

Nincs tehát egyetlenegy eset sem, melyben meg ne lehetne

magyarázni, hogy az általános törvénytől miért látszik eltérni valamely vármegye és ha I-gyel jelöljük ezeket a vármegyéket,, melyeknél a népsűrűség 64-nél nagyobb km^2 -ként, II-vei az 50-64 átlagos sűrűséggel bírókat, III-mal azokat, a melyekben 50-nél kisebb, akkor a következő kép tárul elénk:

Az ország középső megyéi: Esztergom-, Pest-, Tolna-, Bács-Bodrogmegye a legsűrűbb népességű vármegyék közé tartozik. Tehát az ország közepe a legnépesebb. Ezt körül veszi az átlagnál sűrűbb megyék sora: Baranya-, Temes-, Arad-, Hajdú-, Heves-, Nógrád-, Szabolcs-, Jász-Nagy-Kun-Szolnok-, Bars-, Komárom- és Győrvármegye. Ezután következnek az átlagon alul levő vármegyék, Somogy-, Krassósözörény-, az erdélyi megyék legnagyobb része, Bihar-, Szilágy-, Szatmár-, Bereg-, Ung-, Zemplén-, Abauj-, Sáros-, Szepes-, Gömör-, Zólyom-, Hont-, Turóc-, Árva- és Mosonmegyék.. Ezek a vármegyék többnyire mind az ország határszélein vannak. Végül a legtávolabbi részen: Hunyadmegye, Fogaras-, Háromszék-, Csik-, Besztercenaszód-, Máramaros- és Liptóme gyék. Általában itt is igaz az, hogy a fővárostól és az ország közepétől távolabb fekvő országrészekben a népesség gyérebb. A hol ettől eltérés van, azt a városok vagy ipartelek okozzák. Pl. Brassóme gyje az ország legtávolabbi megyéje és mégis Brassó városa sűrítő ereje és az ottani ipartelek ezt a megyét a II. sűrűségű vármegyévé teszik. Kisküküllő azért emelkedik a sűrűbb vármegyék közé, mert részint a Maros, részint a Kis- és Nagyküküllő völgyében fekszik s a többi föld is mindenféle termelésre alkalmas. Miveletlen földje alig van, hegységek, kopár és erdős területek nincsenek

Egész Erdély hegyes-völgyes terület lévén, de távol is áll az ország központjától, tehát gyér népességű, bár a völgyekben fekvő városok, különösen Kolozsvár, aránylag elég nagy népességgel, bír. De általában az egész Erdély népessége igazolja az általános törvényt. A városok gyarapítása, ipartelek alkotása javíthatná meg a viszonyokat.

A nyugati szélen levő Nyitra-, Pozsony-, Sopron-, Vas-, Zalamegye aránylag nagy népsűrűségét megmagyarázza az, hogy ezek régi civilizáció Örökösei és a fejlettebb gazdasági életviszonyok között nagyobb népsűrűségükkel és számos, jelentős városaikkal megerősítik az általános törvényt annyit

ban, hogy ha a fővárostól távolabb is vannak, de mindenütt jelentős városi és fejlettebb gazdasági élet van az ország keleti feléhez viszonyítva. (Elég legyen Nyitra, Szokolca, Érsekújvár, Galgóc, Miava, Pozsony, Bazin, Modor, Nagyszombat, Szentgyörgy, Sopron, Csorna, Kapuvár, Kismarton, Szombathely, Körmend, Keszthely, Sümeg, Tapolca, Zalaegerszeg, Nagykanizsa városokra hivatkozni a különösen fejlett kultúra mellett.) Mosonmegye ritka népességét a közeli Bécs vonzása okozza.

És most már foglaljuk össze ezt a szakaszt. Az ország középpontjának vonzása következtében a közvetlen környezet után következő közeli vidék tolul be a fővárosba és a főváros Jvörül alakult és folyton alakuló elővárosokba. A főváros környékének nemzetiségi térképe nagyszámú német-sváb telepeket mutat. Ezek a német-sváb elemek a magyarsággal vegyesen tolnak a fővárosba, mely főváros ma magyarnak mondható, tehát a betoluló nem magyar ajkú elem itt a magyar kultúra és a magyar nemzet gazdasági gócpontjának hatása alatt szívben, lélekben, nyelvben magyarrá lesz. A kissé távolabbi vidék már túlnyomóan magyar és így az első szomszéd körzettől elszívott nem magyar ajkú elem helyébe túlnyomóan színmagyar elem tolul és rakódik le s ez által az otthon maradt nem magyar lakosság lassankint a beköltöző magyarság által majorizáltatik és fokonként magyarrá alakul.

Ezt láthatjuk a következőkből:

		Magyar	Német	Tót	Egyéb
Budapest lakossága	1890.	66·4%	24·0%	5·6%	4·0%
	1900.	79·3 „	14·2 „	3·5 „	3·0 „
	1910.	85·9 „	9·0 „	2·3 „	2·8 „
Ráczevei járás (Soroksár)	1890.	55·7%	37·4%	0·6%	6·3%
	1900.	62·9 „	32·4 „	1·0 „	3·7 „
	1910.	85·3 „	8·2 „		4·5 „
Váci járás } Újpest } Rákospalota }	1890.	81·6%	8·8%	8·3%	1·3%
	1900.	84·7 „	6·2 „	8·9 „	0·2 „
	1910.	91·8 „	1·7 „	2·6 „	1·0 „
Gödöllői járás	1890.	78·5%	3·5%	17·7%	0·3%
	1900.	83·2 „	3·0 „	13·5 „	0·3 „
	1910.	86·9 „	2·7 „	9·8 „	0·6 „

Ezek a járások a legnagyobb mértékben népesedtek, mint őzt a 360-361. oldalon közzétett kimutatás mutatja, Úgy költözött ide be mindenféle nemzetiségű, aránylag legtöbb tót,

mint azt éppen az 1720-1787 közötti időben az egész országra nézve láttuk, csak hogy míg akkor a magyarságnak semmiféle intézményes biztosítása, erősítése nem volt, addig most itt már az előző kormányok az állami iskolák egész sorát állították fel, melyek a téliesen magyar (bár nem egészen kifogástalár, pl. Újpest) közigazgatással párosulva, a magyar elemet mindig felszínen tartják s ennek gyarapodása, születés és beolvasztás utján, mindig nagyobb és nagyobb lesz s végre is már a kétharmad, sőt négyötöd többséget elérte. Sajnos, hogy a nagy beköltözködés arányában nem fejlődött, nem fejlődhetett sem a közigazgatás, sem a társadalmi, kulturális egyesületek tevékenysége oly arányban, hogy a tévtanok mocsarába tévedéstől ezt a bevándorló sokaságot meg lehetett volna menteni. Legújában ezen a téren is sok történt és a szétválasztó falak mindinkább leomlanak, a lakosok kellőleg elhelyezkedve, ez a vidék is felveszi a polgáriusul! vidék teljes képét.

Ezek a járások a pesti oldalról környezik a fővárost, a budai oldalon a viszonyok általában szintén kedvezőek a magyarság arányának fejlődésére, de a néptömörülés nem egy hatalmas arányú, mivel Budát a vidéktől elzáró hegyek és az ez által megnehezített közlekedési viszonyok nem engedték, de maga a budai oldal sem adott oly erős alkalmat a tömörülésre, mint a Duna balparti részén láttuk. De azért mégis érdekes a képet vizsgálni.

		Magyar	Német	Tót	Egyéb
A pomázi járás lakossága (Békásmegyer)	1890.	26·6%	56·5%	11·4%	5·5%
	1900.	27·9 „	56·1 „	11·1 „	4·9 „
	1910.	35·3 „	50·1 „	10·0 „	4·6 „
A biai járás lakossága (Budafok)	1890.	29·3%	68·5%	1·4%	0·8%
	1900.	30·6 „	67·2 „	1·4 „	0·8 „
	1910.	55·6 „	42·9 „	0·9 „	0·5 „

Látjuk, hogy itt is fejlődik a magyarság, de a pomázi járásban sokkal lassúbb tempóban, mint a biai és a Duna balparti járásokban, ami természetes is, mert a hol a magyarság eredetileg is erősebb volt, ott a beolvadás is nagyobb arányú, de másfelől a budai oldalról a pomázi járás túlnyomólag német vidékről nyeri a népszaporulatot s ha visszaemlékezünk, hogy még a mai férfikor gyermekkorában a budai fővárosi oldal maga is túlnyomólag német volt, ma pedig a frau rézik na-

gyobbára eltűntek: oly eredménynek kell ezt a haladást tekinteni, mely a legszebb reményekre jogosít.

Bebizonyítottuk tehát, hogy a fővárost környező német és szláv elemek a fővárosba és annak elővárosaiba tolulva, elég gyorsan megmagyarosodnak és ez a folyamat a teljesen magyar nyelvű állami iskolák és kisdedovók nagyobbodó számának hatása alatt ezentúl még gyorsabb lesz. És magyar nemzeti szempontból a legelső orvosság itt – a kifogástalan közigazgatást mindig első helyen értvén – a magyar hivatalos és társadalmi tényezők intenzív közművelődési munkássága, mert a főváros és környékének megmagyarosítása az egész országét jelenti végeredményben.

A fővárost övező 100 kilométeres kör magába foglalja egyfelől a túl a dunáni földet egész Veszprémig, tehát a Vértes és Bakony német telepei mellett a fehérmegyei, györmegyei, esztergom-, hont-, bars-, nógiád-, hevesmegyei magyarsággal s még a jász-nagy-kun-szolnokmegyei tiszta magyarsággal együtt az előbb emiített dunabalparti megyék tótságát is. A vonzó kör érinti Veszprém, Siófok, Paks, Kiskőrös, Alpár, Szolnok, Eger, Losonc, Bakabánya és Győr városok által határolt országrészünket: az ország szívéét. Ez a föld egészben, véve majdnem magyar, de mégis jelentékeny német s északon a felvidéki tótsággal teljesen érintkezésben levő zárt tömegű tót lakosságot hord hátán. Ez az idegen nyelvű lakosság belső érintkezésben van a magyarsággal, de otthonában mégis távol tartja magát a magyar néptől, magyar szótól; érzelmileg közbömbös. A tartózkodás onnan van, mert aiz otthonban a többi német és tót nyelvű lakosság ellenőrzi s azoktól szégyelli is az átmagyarosodási Amint azonban kilép az otthon bűvköréből és bejut Budapest környékére, hol 100 emberből 86 magyar és csak a többi német és tót és azonfelül: a közigazgatásban, az iskolában, a piacon, mindenütt kénytelen a magyar ember előnyét és uralmát látni, maga is már elszakadván a régi kapósokból, belép az új kapcsolatba s ha már belépett, elfogadja a helyzetet: lassanként magyarrá lesz szívben, lélekben és nyelvben is.

1890-1900 között s még inkább 1900-1910 között az; észald nyelvhatáron észlelhattük (1. a 44. old. levő táblázatot), hogy a magyarság aránya egy jelentős árnyalattal emelke-

dett, mert a közigazgatás, az iskola, a kereskedelem, a forgalom, sőt az ipar is a magyar nyelvet terjeszti, de a lefelé nyomuló és a gletscherek jegének mozgása módjára lecsúszó tótság mindenütt letördeli a németség arányát, esz mindenütt lemorzsolódik, ellenben a tótság csak kis mértékben enged és eléggé megtartja a maga arányait és osiak 1900-1910 között kezdett hanyatlani a lefelé és kifelé áramlás által. A magyar nyelvhatáron átszoruló tót jégár, amint lejjebb hatol, felolvad a magyar tengerben: eltűnik a gletscherek jege s lesz belőle hőmpölygő, áramló magyar tót tömeg, mely most már egyesülve áramlik Budapest felé. *Így tehát a Budapeستől számított első 100 kilométeres öv magyar tömegébe a második övből, északról, egészen tót elemek szivárognak be, de ezek a magyar faj-nép hatása alatt teljesen megmagyarosodnak.* A beköltözés által a tótság megritkult; csapataival szemben a második 100 kilométeres lörzetben a magyarságnak ott maradó, sőt a különbözö állami intézkedések által szaporodó szigetei mind erősebben lépnek fel s a 46-ik oldalon közzétett táblázat adatai szerint jelentös szaporodási többletet is mutatnak. Így a felvidék idegen nyelvü társadalma erővel csak ott léphet fel, hol mint Turócszentmárton, Rózsahegy stb. vidékén cseh pénz segítségével nagy riéptömörítő és magyarellenés gondolkozású vezetök által igazgatott ipari és kereskedelmi vállalatokat hoztak létre. Egyebütt akciójuk gyenge, vagy éppen semmi. És tapasztalható, hogy a politizáló töke elvonatván a helyes gazdasági működéstől, előbb-utöbb romlásba megy és megrendíti az illetö, erőforrásokat... Keletről tekintve a körzet, mely északon Zsolna, Poprád, Igló, Lócse érintése után Abauj-Tornamegyében magyar nép tájaira lép, innen Tokaj, Nyir-^{*} egyháza, Debreczen, Békésyula, Zenta, Zombor, Pécs, Nagykanizsa, Szombathely, Sopron által határolt területünket koriti be, azt a földet, mely a körön belül a felvidéki tótság és csekély számú németségén kívül az ország tis-zta magyar vidékeit foglalja magába. Azt a vidéket, melynek területe 90 százalékban szinmagyar s amelyben a néptömörülés is a legnagyobb, ellenben az a 10 százaléknyi föld, mely nem magyar, a ritkább népségük közé tartozik. Ez a második körzet adja át népének feleslegét saz első körzet megritkult és Budapestre vonult sorai pótlására, tehát ezek az első körzetben összetalál-

kozván, mindig így találjuk, hogy az ott levő 86 százalék magyarral szemben az ott levő s külön-külön 10 százalékra sem menő német, tót, szerb, oláh, ruthén keverék számba sem jöhet, nevetségesen csekély és a jövevények között is 90 magyarra nem esik még 4 német, vagy 4 tót sem, ennél fogva kénytelenek meggyőződni arról, hogy ezen a földön már az Úristen is csak a magyart pártolja; tehát ebben az egész keveredésben a magyarság, mint egységes nép tűnik fel a többi német-tót-szerb keverékkel szemben. Nem lehet csudálni, ha egyfelől a magyar népet végtelen önértet, a többivel szemben kicsinylő modor hatja át, a többi pedig meglapul és ha itt-ott visszamegy fenyves bércei közé, elregéli, hogy Magyarországra! van sok nép és azok között van magyar is, *de sok; jaj, de sok!* Pedig a tót munkások telenkint haza mennek, míg csak végleg a magyar földhöz nem ragadnak és ebben a hazamenetelben már csak azért is a magyarok hatalmát, gazdagságát, dicsőségét zengik, hogy az otthon maradt Janók ne szidják nagyon a Murár Andrisokat, amiért nem tudták még megenni a magyar világot, sőt apránként maguk is magyarokká lesznek

Az első körzet tehát a második körzetből túlnyomóig, 9-szerte több magyar beköltözőt kap, mint idegen nyelvűt és így magyarsága még erősebbé fejlődik, még hatalmasabb lesz. Tízévenként 3-4 százalékkal emelkedett az első körzet magyarsági aránya, melyhez minden nemzetiség adózik, tehát aránylagosan mindenik, de legjobban a német, tót és szerb elem.

Ha ezzel szemben most a harmadik körzetet vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a harmadik körzetbe nyugatról az a kiis sáv tartozik, a melyet németek, vendek, délien egy darabon, a Dráva mentén magyarok, aztán a Duna-Dráva összeszakadásánál (Zomboron alul) németek, horvátok, továbbá a Tiszán túl Nagybecskerek, Temesvár környékén magyarok, szerbek, németek, oláhok; Arad, Nagyvárad, Nagykároly, Sátoraljaúj hely, Kassa vidékén, Szathmárnémeti, Nagyszőlősi, Munkács vonaláig magyar és román, északon ruthén és tót elemek laknak és pedig ebben a körzetben a magyarság az egész lakoságnak fele. Ez a magyar nemzet igazi képe. Tehát tíz magyarral szemben áll két német, három oláh, két tót, egy szerb, egy ruthén és aztán némi töredék bolgár, vagy mi az Isten-

csudája népség. Tehát ebben a keverékben hat felé húzó ötféle vitéz áll szemben tíz magyarral: és még milyen tíz magyarral! Olyan tíz magyarral, mely ámbár fájdalmasan éneklí: „miről apám nagy búsan szólt, hogy itt hajdan szebb élet volt, érzi szívem, felsóhajtok s hazám földén sírva szántok”, tudja azt is, mert mindenike apjától hallotta, mint aprította a magyar azt a többi, gálád módra ellenünk törő nációt; mint kergette el a magyar magában is a tótot, rácot, horvátot, sőt magát a császár hadseregét is, mely meg sem állt futtában Bécsig. És hallotta az oláh csordák vad gyilkolásait ott a hegyeken túl, hol testvéreinek ártatlan gyermekei, öregei estek a vad mócok alattomos gyilkosságainak áldozatául... Szemben áll ennek a keveréknek tíz legénye olyan tíz magyarral, kiknek ősei száguldó paripán Bocskayval, Rákócziival dús aratást tettek a hír babéerdejében s elvitték a magyar név dicsőségének hírét a világ minden részébe s kény szerítették a császárt, hogy békét köszön 1606-ban és 1711-ben a magyarral és ismerje el, hogy *ez a föld magyar, ez a föld szabad, ez a föld nem meghódított és így ez a nemzet nem néptörzs, hanem szabad, független, önálló, semmi másnak alá nem vetett és csak a maga törvényei szerint kormányozható nemzet. A magyar nemzet.*

Nos, hát, kérem szépen, a második körzetből az elsőbb történt beköltözés által megritkult sorokba*1 most a harmadik körzetből belép délceg paripán, lengő árvalány haj as kalappal, lobogós ingujjal tíz magyar vitézi, három bocskoros oláh, 2 darab zsíros hajú tót, egy jámbor ruthén, két vidámkedvű német, egy szerb és némi horvát, vend, bolgár vagy az Isten tudja, mi a csuda. Együtt érkeznek meg Miskolcz, Szeged, Debrecen, vagy Pécs városába, mert Budapest felé ezek valamelyikén kell átmenniök. A vándorok a város kapujánál találkoznak. Mit méltóztatnak gondolni, hogy ott, hol ezek ia belépő vándorok tiszta magyar társadalmat látnak, hol a tót, oláh, horvát, ruthén csak mint cselédember szolgál, a magyar pedig úr.viaz következik, hogy a magyarság meglapulva megy be testvégeihez, a többi pedig kidüllesztett mellel feszít rongyaiban?... Óh, nem. A jókedvű szerb már előre, a szomszéd faluban eladja az utolsó kabátját és összegyűjtött vagyona maradványán (egy kis adósságot is csinálva) maga is darutollas süveget, lobogós inget vesz s sarkantyús csizmával ül délceg paripájára: csatla-

közik Imagyar testvéreihez s emlékezteti őket, hogy apáik is együtt voltak Damjanich-al. Befogadják azok, mert tisztán emlékeznek mindarra és most 11-en mennek. Elsősorban a szerb koma. Igen ám, de a tót-ruthén atyafiak sem adják alább, ők is ott voltak mikor Horbánt megkergették, pncoválták Guyon Richárd kengyelét is Rákóczi sarkantyúját is, biz ők most sem maradnak el... Ha már így van a dolog, a sváb atyafi sem enged, hiszen az egy szerbbel megfejtelt tót magyar-nak ki adná jó kamatra a pénzt, ha nem a takarékos sógort ... Magára marad a többi, a három oláh. Elbúsulja magát egy darab belőle, visszamegy a hegyek közé, egy fogcsikorgatva követi a többit és a harmadik inkább megy visszafelé, Temesváron túl Romániába. Ez a képe a harmadik övből Budapest felé történő hullámszásnak. A harmadik övben a délről jövőt Nagykanizsa, Kaposvár, Pécs, Zombor, Szabadka, Zenta, Szeged, Makó, Arad, ellenben az északiakat és keletieket Nagyvárad, Debreczen, Szathmár, Nyíregyháza, Miiskölcz, Sátoraljaújhely, Kassa fogadja. Biz itt nehéz megélni idegen nyelven, mert itt még a főispánok is magyarok, hált még a-népség-katonaság. Tehát a szélsőbb vidékről jövő különben is fele részben magyar anyanyelvű, fele részben niem magyar nyelvű, de jó érzelmű bevándorló népség teljesen a színmagyar faj hatása alá kerül és rövid időn magyarrá is lesz. Túl a Dunán, az, ország (szélén, egy csekély sávban német elem lakik, ez nem jó befelé, mert ez a wien-gráczi vonalon teljesen az ausztriai némettség vonzókörébe esik és inkább kifelé szívódik; amennyiben pedig befelé áramlik, már a magyarság iránt való teljes jóindulatot hozza magával, mely többet ér, mintha magyar szóval és romlott szívvel jönne. Északnyugaton és északon már a második körzet az ország határáig ért, ezzel pedig már fentebb foglalkoztunk s a harmadik körzet nem lévén, erről nem is szólunk, bár némi beszivárgás a cseh-, morvái-vidékről van és ez átkozott ajándék, – vigye el a manó! Több kárt tesz nekünk, mint az egész tótság együtt.

A negyedik körzet a 300 kilométeren túl levő Magyarországnak, magába foglalja. Temesmegye déli részét Krassó-Szörény-, Hnryad-, Alsófehér-, Tordaaranyos-, Kolozis-, Szolnok-Doboka-, Máramaros megyéket egészen, egy kis darabot Szilágy-, Bereg-, Ugocsa- és Besztercze-Naiszódából. Ez tehát egész

terjedelmében nemzetiségi, túlnyomóan oláh körzet, de három felé van törve. Az alsó része az oláh tömeg, mely gyilkos küzdelmet vív a magyar, német és szerb elemekkel és ebben a küzdelemben szörnyen enged a németet és szerb, szívósan áll az oláh is még szívósabban nyomul csendesen előre a maroknyi magyar. (L. a 44. és 45. oldalon közzétett statisztikát). Ezt az alsó darabot derékon töri ketté Kolozsvár, mely Marosvásárhellyel keleten, Bánffihunyadon át Nagyváraddal testvéri kezet fogva, mind erősebb, erősebb gáttal szorítja szét az északi románságot, hol Szamosujvár, Dés, Nagybánya, Felsőbánya az oláhság, Nagyszöllős, Máramarossziget, Beregszász, Munkács, Ungvár a rutén elem közt diadallal tartják a magyar sziklavárok, ormain a magyar szentséges három szint és mivel a ruthén testvér nemzettel a kellő összhang meg is van, ott az oláhság diadalától nem lehet tartani. De hát milyen hatású az innen való bevándorlás a harmadik körzetbe?

Mivel a harmadik körzetet a, negyediktől az erdélyi hatalmas hegyek választják el (Érc-hegység, Meszes, stb.), az innen való beszivárgás sokkal kisebb még a távolság fordított arányánál is, mert ez a föld amellest igen gyér lakosságú is lévén, a hegyei; át nem ereszt nagyobb rajokat s ezen kívül a magyar elemet Kolozsvár teljesen, ia németet Nagyszében és a szász városok, leginkább pedig a száisz nép ama dicséretre méltó erénye, hogy szülőföldjét nem hagyja el, nagyrésztben megkötik. A román elem nagyobb részét Krassósörény és Hunyad megye déli határán át Bukarest és a romániai síkság vonzza. Egy jelentős töredék azonban beáramlik Temes-, Torontál- és Arad, Nagyvárad felé is és ott (L. a 45. old.) érezteti is hatását, mert sokkal szívósabb bármelyik nemzetiségi bevándorlónál.

Itt azonban eljutottunk az utolsó körzethez. A délkeleti részhez, amelyhez tartozik Szeben-, Fogaras-, Brassó-, Kis- és Nagykovács-, Marostorda-, Besztercze-Naszód egy része, Csík-, Háromszék- és Tjdarhely megye. Ez a föld Budapesttől annyira távol esik, hogy vonzó köréből egészen kiesett és Bukarestébe került. Ez a föld körülbelül 50 százalékban magyar, de gazdasági erő tekintetében itt a szászág aránylag erőteljesebb, csak második a magyar és igen erős az oláh is. Itt a magyar és szász elem együtt kell hogy küzdjön. Együtt

győzni fog, de elszigetelve, előbb elbukik a szász és nem bizonyos, hogy nem megy-e utána a magyar, mert ha gyengébb is az oláh elem: a közeli Nagy-Románia nagy hatása nagy erőt ad a román elemnek s ez folyton izmosodik; de ha a magyar és szász elem feliemeri a veszedelmet és kezét fog, mindketten megmenekülnek. A szász népre, még a nyelvére is szükségünk van, nem bántjuk mi neki sem nyelvét, sem kultúráját. Beánk nézve egyik i&em veszedelmes, de ápolnunk és még fényesebbé kell tennünk az ő hátrányuk nélkül a magunkét: a magyar kultúrát. A magyar kultúrát, hogy az ragyogó fényével világítsa meg az utat, melyen a nemzetiségi elemeknek is velünk együtt kell haladniuk, és jótékony melegével melegítse meg a rideg sziveket, hogy érezzék át, miképp velünk, testvérekkel nem civódnunk, nem megsemmisítő harcot folytatniuk, hanem egy célra munkálkodniuk kell, mely célnál éppen úgy megtalálják a nemzetiségek a maguk boldogságát, mint megtalálja a magyar nemzet ezer éves sorvasztó, nehéz és az ő érdekekben is folytatott hossza harcainak jutalmát: az egységes magyar nemzet teljesen szabad, független, boldog hazáját, melynek terített asztalánál minden állampolgár megtalálja a maga mindennapi tisztességes kenyerét.

Így hát világos, hogy a szakasz elején vázolt vonzó hatások a hármás bércek hazájában a magyarság unalmát erősítik meg, létszámát sokasítják. A főváros és a perifériákhoz közel levő városok nagy erővel vonzzák az ország belsejébe a magyarságot, a széleken levő magyar városok és általában a városok magyarsága folyton nő és növekvésében konzerválja a magyarságot ama vonzó hatással szemben, mely a velünk együtt élni nem akaró dákórOmánokat délkelet-, a szerbséget dél-, a horvátokat délnyugat-, a németeket nyugat és észak felé, előbb az ország határai felé, aztán az országból kifelé vonzza s ezáltal a különféle nemzetiségek lassanként természetes vonzalmuk szerint helyezkednek el és a történelem és az idő kerekének végtelen forgatagában lasankint le fognak peregni a kerék szélső talpáról s megtisztul ez a föld minden sártól, minden piszoktól, minden kifelé gravitáló szeméitől, mert aimi aztán itt marad, az lehet akár német, akár román, akár tót, mind testvér lesz.

Hogy ez a folyamat már most is így van és most is hat,

azt a mellékeit statisztikai kimutatások igazolják. A belső két körben a magyarosodás 5-6, a középsőben 3-4, a többiben 1-2 százalékkal halad előre, az egész ország átlagában pedig

1880-tól	46·6%-ről	1890-ig	48·5%-re,	tehát	1·9%-tel
1890-től	48·5%-ről	1900-ig	51·4%-re,	„	2·9%-tel
1900-tól	51·4%-ről	1910-ig	54·5%-re,	„	3·1%-tel

szaporodott, ebben az arányban valószínű, hogy 1910-re már 58-59 százalékra fog felemelkedni és! az egész magyar birodalomban övé lesz az általános többség.

A magyar nyelv tudása pedig így alakul:

1880-tól	52·5%-ről	1890-ig	55·7%-re,	tehát	3·2%-tel
1890-től	55·7%-ről	1900-ig	59·5%-re,	„	3·8%-tel
1900-tól	59·5%-ről	1910-ig	64·7%-re,	„	5·2%-tel

emelkedett. Azt hiszem, hogy a magyar nyelvet beszélők ez emelkedő arányból kindnlva, jövőben még nagyobb mértékben szaporodnak és így számuk is fokozottabb mértékben fog emelkedni. Erre hat a,z iskola, a gazdasági élet, a közigazgatás, törvénykezes és a nagyobb tömeg kényszerítő hatása.

A magyarság tehát el fogja érni uralkodó helyzetének teljesen megszilárdult és államunkban kétségbevonhatatlan uralmát, el fogja foglalni a világhatalmak között is a maga díszes helyét, mert ez és az előbbi egymásnak folyománya. Ezen a földön egységes állaimnak kell lenni, ezt megkívánja a környező hatalmak érdeke is, az úgynevezett európai egyensúly, amely hatalom ezt nem akarja, az szemben fogja magát találni a többivel és velünk. Egységes állam itt pedig nem lehet más, mint a magyar. Ez érdeke itt minden fajnak. Csupán a román utópisták tagadják azt, mert ők Nagy-Dákóromániában látják azt az egységes államot, melyre szükség van. De mi most nem vitatkozunk velők, mi be fogjuk bizonyítani, hogy ezen a földön elsősorban magyar államnak kell lenni és mi ezt minden becsületes úton igyekezni fogunk megcsinálni. A többi fajnép dolga, hogy válasszanak. Azt akarják-e, hogy velünk együtt küzdve, megtisztítsuk a román bujtógátoktól ezt az országot és egyenként jóra való románságot is, hogy aztán a jók és nemesek egyesülve, a nélkül, hogy egymást felfalnék, de a törté-

nelmi Magyarország épségben tiartásia mellett együtt bizto-
 sítsuk ennek a hazának jövőjét minden polgár javára; vagy
 azt akarják, hogy ellenünk küzdve, a románságot diadalra jut-
 tatni próbálkozzanak és a magyar faj letörése után a diadal-
 mas románságba belefülünk! Ha ez a céljuk, ám lássuk. Ilyen
 próbát is tettek. Sikerült is az osztrák császár német zsoldo-
 sainak a rácok, oláhok, horvátok egyesült tömegének a
 háromfelé marakodó magyarság egyik részét szintén maguk-
 hoz csábítva, ideig-óráig daladalmaskodni. De mit nyert vele
 a százság? ... Beszéljenek csak a füstölgő romok, melyek az
 oláh szövetséges gyűjtogatásaitól semmivé lett népes helysége-
 gek romjait szülték és a legyilkolt nép nagy száma. És ekkor
 is, mivel előbb csak azért győzhettek, mert Mihály vajda
 hóhércsordájához egy töredék magyar is csatlakozott, mihelyst
 egyesült ismét a magyar, kiverte őket erről a földről, úgy mint
 a forgószeél kisépri az utca szemetjét. És aztán győzni tudtunk
 hátain kis abb ellenségen is. Menjetez hát, ha választástok az
 oláhsághoz vezetne, mi akkor sem riadunk meg, hiszen így volt
 1848-ban is és mi bokrával tettük tönkre az egyesült hadat,
 tetejébe a segítségükre jövő császári tábort is. A magyar faj-
 nak ellensége sok volt és van, de mindeniket le tudta győzni.
 Nagy bajban még a legnagyobb ellenségét, a visszavonást is
 le tudja győzni és mi magyar tanárok tanítjuk is se ifjú nem-
 zedéket arra, szeressék egymást, bármiféle nyelvet beszélnek
 ennek a honnak fiai és legyenek összetartok, egyetértők, mert
 az egyetértés teszi a kis dolgokat nagyokká, a visszavonás a
 legnagyobbakat is megsemmisíti. Ha pedig élni akartok, más
 ajkú testvéreim, jertek dolgozzunk együtt, csináljuk meg azo-
 kat az alkotásokat, melyek minden fajt egyaránt védenek,
 gazdagítanak: közművelődési intézmények, ipari, kereske-
 delmi, közlekedési alkotások, közegészségünk javítására szol-
 gáló intézmények, melyek minden faj javát mozdítják elő és
 ezek nyomán biztosíthatjuk mindnyájunk vagyonosodásának
 előmenetele.

VIII.

Az egyes városok és zónák szerepe és fontossága magyar nemzeti szempontból.

Népcseré. Kivándorlás.

A fentebbiekben a történelem, a statisztika és a népmozgás folytonos áramlatainak nyomon követésével kimutattuk, hogy a magyarságnak úgy természetes szaporasága, mint beolvasztó képessége meg volt és meg van ma is. Kimutattuk, hogy az ország fővárosának és a nagy városok- és ipartelepeknek vonzó ereje – az egy trencsényi foltot kivéve – teljesen a magyar faj érdekeinek felelnek meg, amely kedvező hatást nagyban támogat a hazai nem magyar ajkú polgártársainkra az ország határain kívül álló nagy városok (Wien, Belgrád, Bukarest) vonzó ereje, mely kettős vonzás által a nemzetiségek szétágazóan helyezkednek el s az ország külső határai felé húzódnak egymástól elszigetelve, ellenben a magyar faj tömörülésének gócpontja Budapesten van. Innen sugárszerűen árad aztán az egész országban szét a magyarság a perifériák felé, a nagy közlekedési utak mentén.

Emez utak csomópontjai, különösen a nemzetiségi na jóknak, az ország közepe felé haladó vonalai, érintkezései bírnak a legnagyobb fontossággal. Általában minden város gyűjtőpontja a népnek, első sorban a magyar fajnépnek s ebből a szempontból, mivel a városok születések által való szaporodása általában hanyatlásban van, minden városra áll, hogy amennyiben *közegészségi viszonyai* és az azt szolgáló összes intézmények javulnak, ez mind a magyarság javára is van, de ez ellen semmi ellenvetése sem lehet senkinek. Szükséges továbbá az Összes városokban az állami nép iskolázást rohamosabban szorgalmazni, hogy ez által és a közműveltség emelése

által a városi népesség *művelődése* a lehető legintenzívebb legyen. Éppen úgy szükséges *a megélhetési viszonyok kedvezőbbé* alakítása által az összes városok jelenlegi elszigetelt állapotát alkalmas intézmények létesítésével megszüntetni; a falu terményeinek a városokba jutását megkönnyíteni, az áruk kicserélésiét szolgáló tényezőket javítani, a hol nincs, ott azokat alkotni s az összes, a közt érdeklő vállalkozásokat a város kezelésébe juttatván, ezeknek hasznát a köz javára értékesíteni- s lehetőleg az élelmi és használati cikkek drágító hatását megszüntetni. Ezzel azonban a faluk érdekeit is szolgáljuk, mert a termelő nem költekezik felesleges fuvar költségekre, s árujának elhelyezése *végett* nem kénytelen naphosszat időt tölteni, hanem minden termelvényt az előre megállapított feltételek mellett, a város és falusi lakók (fogyasztók és termelők) érdekeit szem előtt tartó közintézménybe szállítja be és így nyer pénzt és időt együtt, mely mindkettő megszaporodik még azzal a nyereséggel, melyet az előbbieket gyors hasznosítására és újabb termék létrehozására azonnal befektethet.

Ha az állam, mint ezt most már olvassuk és rövid időn tapasztalhatjuk is ebben az országban, a városok segítségére jő, azzal oly befelítélést tesz, mely az ország összes népességének hasznára van, meri mindenki, falusi és városi egyformán hasznot huz belőle, tehát a fentebb emiített három irányú tevékenység előmozdítása országos érdek lévén, az állami költségvetésbe évenként nagyobb összeg volna felveendő, hogy abból mérsékelt kamatozású kölcsön alakjában az összes nevezetesebb gócpontokat oly alkotásck létrehozása céljaiból segíteni lehessen. Másfelől állami tekintetek miatt módot kell találni arra, hogy az elsőrendű életszükségletre községi adó címen nagyobb mértékű drágító teher át ne háríttassók, az állami olcsó kölcsönöket éppen ehhez kell kötni, hiszen az olcsó kölcsön kamatja könnyíti a városok évi terheit, a drága kölcsön súlyos terhe szorítja a jövedelmi források néha igen súlyos fokozását.

A nagy vidékre kiterjedő intézmények létesítése, mindenféle iskolák alakítása, a közegészségi intézmények javító hatása általános hasznosságú s mégis – akármennyire is segít az állam -, az illető városnak is fokozott arányban kell hozzájárulnia. Ezért szükséges, hogy a közérdekű szükségletek előállító

vállalatain mutatkozó nyereségek a köz javára szolgáljanak, tehát a közlekedési, közvilágítási, vízvezetési és más közérdeket szolgáló vállalatok mind a városok kezelésébe menjenek, hogy jövedelmükkel a várost fentebb vázolt céljuk elérésére s *más feladataik* megvalósítására képessé tegyék.

Melyek ezek a *más feladatok*?

Hogy erre a kérdésre megfelelhessünk, visszatérünk arra az állításunkra, hogy a magyarság rajai a fővonalak mentén sugárzóknak szét az országba, de hozzátesszük, hogy eme fővonalak csomópontjai éppen azok a helyek, hol a perifériákról befelé törekvő magyar és nem magyar elemek érintkezésbe jönnek a nagy magyar medence népességének egyetemével. Azokat a pontokat a vasúti térképről mindenki megállapíthatja. A hálózat középpontja Budapest, ezt körülveszik a legnevezetesebb Vidéki gócpontok. Ezek között első hely illeti meg Miskolcot, mivel hét, egészen az ország széléig vezető fontos vonalnak szétágazó középpontja, de mégis mi nemzeti szempontból első helyre tesszük Kolozsvár, Brassó, aztán Temesvár, Szeged, Szabadka, Pécs és Pozsonv jelentőségét, melyeket Arad, Nagyvárad, Miskolcz, Kassa, Debreczen, Szathmár és Győr, továbbá Nagykanizsa, Szombathely, Sopron, Székesfehérvár, Nyitra és a többi hasonlóan fontos gócpont csak annyiban enged elsőbnek, mivel amazok oly ütköző felületen vannak, hol már ott van az imminens veszedelem, s a hol lehet is, kell is oly alkotásokat létrehozni, melyek a veszedelmet elhárítani hivatva vannak. Hogy melyek azok a veszedelmek, mindenki tudja. Az orvosság ezekre ezeknek a városoknak *cselekvőképességük kifejtése. Itt keresendők tehát azok a más feladatok.*

Itt lép ki a magyarság a határszélek felé menő utakra, tehát gondoskodnunk kell, hogy oly útravalóval lássuk el, mely őt, amint az *élet* küzdelmes pályáján az ország határai felé halad, különb egyénné, munkabíróbb, értékesebb elemmé minősítsék a nem magyar polgártársainál. Érezze, hogy onnan, a nagy magyar városból hozott ő mindent, mellyel legyőzi versenytársait, akik még ott, ia, honnan ő jött, nem voltak. Lássá, hogy annak a városnak intézményei oly mintaszerűek, melyeket ő onnan kifelé, de még külső országokban is messzi földig, a külső ország fővárosáig alig talál. Ezzel megnyeri azt

az önérzetet, mely aztán megóvja őt a más nemzetbe való beolvadástól, különbnek tartván magát amazoknál.

És szükséges, hogy amint a perifériákról a magyarsággal ezeken a gócpontokon érintkezésbe jövő magyar, vagy nem magyar egy ily városba belép, ott egyszerre olyat lásson, mi-lyet még ezelőtt nemcsak ott kinn az ország határa felé, ha-nem a, zonkívil sem látott. Hadd vegye észre ennék a magyar városnak fényét, áldásos intézményeit, gazdagságát, melyek-ből mindenikből lehessen neki meríteni, nyerni és pedig va-gyoni, vallási és nemzetiségi különbség nélkül. Érezze, hogy idevaló magyarnak lenni jó dolog.

Tehát legyenek egy modern nagy várost megillető összes városi intézményei, melyeket első sorban vesz észre az idegen. Megbámulja a zaj nélkül haladó, potom áron szállító villamos köznti vasutakat, a gyönyörű szép, utcai világítást, a szép köz- és magánépitkezést, elmegy a népkonyhára és 10-12 fil-lérért ízléses és tápláló ebédet kap. Olcsó s egészséges szállást kaphat, aránylag nem távol a forgalmasabb helyekről, egész-séges ivóvizet kap ingyen bárki, a város bármely részén olcsó fürdőt vehet, mulatságot is talál, de irindezt csak színmagyar keretben.

És minthogy a mozgó népesség rendszerint 18 éven felül van, melyre semmi natassal sincs már az ingyenes állami elemi iskola, itt lép fel aztán a szabadoktatás szerepe, mely tisztán és kizárólagosan a magyar nyelvben, minden önként jelentkező részére nyújt oly ismereteket, melyekre szüksége van és a melyek az egyén munkaképességét nemcsak fokozzák, hanem azt minőségileg is értékesebbé teszik. Tehát szervezni kell minden-fajta szabadiskolát. Valószínű, hogy a perifériákról belépő ma-gyar vagy nem magyar munkások között van analfabéta is, erek részére ingyenes írás-olvasási tanfolyamokat kell szer-vezni. Ma már elemi tanítóink a tanítási művészet oly magas fokán állanak, hogy 6-8 heti tanfolyam után elég jól megta-nítják az írás-olvasás elemeit. Ezt kövesse mindjárt egy kis vizsgálat, hol a szorgalmas résztvevők kapnak egy kis bizo-nyítványt, melynek alapján mindjárt felléphetnek egy valami-vel magasabb elemi tanfolyamba, melyet elvégezve, már szá-mottevő ismeretek birtokába jutna egy télen át. De csak a *szükségest* és csak *értékest szabad és kell tanítani*. Lehet, hogy

az első évben csak kíváncsiságból jönnek ide a tanuló munkások, csak azért jönnek, mert jó meleg szobában töltenek egy-két órát, de lassanként észre veszik, hogy az itt tartózkodás haszonnal jár, aztán később érdeklődésből jönnek ide.

Magasabb tanfolyamon gazdasági, ipari, művészeti oktatást kell adni s módot nyújtani, hogy mindenféle ipari és kereskedelmi alkalmazott és nem alkalmazott, de tanulni vágyó megtalálhassa az efféle tanulás alkalmát és nyerjen oly ismereteket, mely őt akár ott az illető városban, akár messze földön az átlagnál képzetesebbé, munkaképesebbé tehesse.

Alkalmat kell adni az intelligenciának is, hogy pótolhassa ritkuló ismereteit, szóval a tanítás minden fokán be kell állítani a legsikeresebb szabadoktatást.

Erre a célra az illető városnak is sokat kell áldozni, de sokszorosan többet magának az államnak, mert a kincs: a tudás, az ügyesség, az ipari, kereskedelmi, művészi tudás-fokozása, a művelődés minden fokának terjedése minden polgár érdeke lévén, az állam kell hogy itt a legnagyobb áldozatot hozza. Ezt a munkát csak kis részben lehet a társadalomra hárítani. Ezen felül módot kell keresni, hogy ezekben a városokban a munkakeresők állandó foglalkozást is találjanak, tehát az állam a közintézetek és vállalatok, gyárak stb. elhelyezésénél ne hívja az egyes városokat versenytárgyalásra, hogy ki ad ezért meg ezért többet, hanem megfontolva: a fentebb jelzett szempontokat, állítsa egybe azokat a fontosabb alkotásokat, mélyekre az országnak szüksége van és megjelölve azokat a csomópontokat, melyeket nemzeti érdekből elsőrendű empiriumokká fejleszteni kell: tegyenek minden alkotást oda, hol az legjobbal a helyén van és a hol legnagyobb hatása is lesz. Ezek a helyek összeesnek azokkal a fontos csomópontokkal. Minthogy pedig ilyen módon az egész ország szükségletei nyertek kielégítést, az ily ipartelep, iskolák, intézmények felállításának összes költségeit viselje az állam és ne állítsa szembe egy vasipari szakiskolánál Miskolczt Debreczennel, hiszen Miskolcz egy vasvidék középpontja, tehát egy vasipari iskola éppen úgy inkább illeti Miskolczt, minthogy pl. egy minta húsfeldolgozó nagy ipartelep ma inkább illeti Debreczent. Ha majd Debreczen vasvidék középpontja lesz, akkor őt fogja megilletni efféle intézmény.

Mert hiszen fentebbi tételünk nyomán világos, hogy Gömör, Borsod, Torna ide támaszkodó részéből, sőt Liptó-, Szepes-, Zemplén megyéből is számos érdeklődő jó Miskolcra és éppen úgy megy Kassára, ezek nem mennek Debreczenbe, ennél fogva itt Miskolczon kell megtalálniuk úgy a szakiskolai kiképzés, mint ennek elvégzése után az erre támaszkodó továbbtanulás szabad iskoláját. Feltétlenül elítélendő ennél fogva, ha az ily ismeret után vágyó ifjút vagy munkást Debreczenbe visszük, hol messze lesz az ipari élettől, ellenben Miskolczon vagy Kassán végezve, az itt Miskolcz körül levő számtalan vasgyárban azonnal alkalmazást találnak. És józan felfogással helyes dolog-e, hogy bármelyiket – vagy más alkotásnál más várost – egy ily alkotásért, melynek természetes helye ott van, de a melynek hatása a környező vidékre és körzetre, a, z egész hazára terjed, megszarcolják és elvonnak tőle oly tőkét, melyet aa a város csak elvérés mellett bír városi közintézményeinek alkotásától elszakítani. *^*Suum cuique. Mindenkinek a magáét. Az állam mindenik fontos, kulturális, szociális és gazdasági politikai szempontból jelentős csomópontja nyerje meg a megfelelő alkotást állami költségen.

Éppen így van a felsőbb iskoláikkal is. A fentebb megállapított tétel alapján ki kell mondanunk, hogy Pécs, Temesvár, Kassa is mielőbb ellátandók egyetemekkel, természetesen igénybe kell venni minden alapot, mely efféle feladatra kínálkozik, de nem egészséges dolog, hogy ezeket a városokat, melyeket egyetemekkel nem az ő, hanem az egész magyar nemzet érdekében kell felruházni, ezek miatt megszarcoljunk. De egyúttal, amint Debreczent nem lehetett, úgy Szeged és Miskolcz, eme két nagy magyar város sem hagyható figyelmen kívül s mivel ők szintén nagy fontosságú szerepet töltenek be, ily intézmények birtokába juttatandók. Egészen természetes, hogy Debreczenben van theologiai, jogi, bölcsészeti, gazdasági főiskola, ezek mellé még jelentékeny alapítványi összeg, ennél fogva ezek igénybevétele mellett könnyebb egy teljes egyetem felállítása, mint Szegeden vagy Miskolczon, hol ennél fogva másféle főiskolát kellene felállítani. Szegeden gazdasági, Miskolczon technikai főiskolák volnának indokoltak. De ezeknél nem csal: olyan tessék-lássék féle alkotásokat értünk, hanem minden tekintetben legtökéletesebb alkotásokat.

Pozsonyban, mely Wien közelségében hivatva lesz a magyarság védőváráként szerepelni, igazi tudós-iskolát kell gazdag dotációval szervezni, hogy a magyar ember ne szégyenkezzék, mikor Wien bői hazajövet habár szerényebb, de mégis kiváló főiskolát keres.

Éppen ily fontosságú a pécsi főiskola ügye. Pécs egyik vonalon a Zagrebból, másik vonalon a Belgrádból, harmadik vonalon Boszniából jövő utasok találkozó pontja. Ennélfogva úgy kell fejlődnie, hogy akármelyikkel hasonlítsák is össze, ne szégyenkezzünk. Nem fogadom el, hogy azok egy-egy tartomány fővárosai. Horvátország Magyarországnak nyolcadrésze, tehát legalább hét-nyolc épp oly városnak kell lennie, mely Budapesten kívül Zagrebbel felérjen. És mivel nincs, világos, hogy elődeink bünt követtek el, mert Magyarországnak épp oly joga van nagy városai számára állami hozzájárulást követelni, mint Zagreb azt megnyerte. Aztán, ha meggondoljuk, hogy Arad, Temesvár, Debreczen, Szeged, Miskolcz, Pécs, Pozsony mily nagy állami adót fizettek, többet, mint egy-egy nemzetiségi vármegye (Árva-, Liptó stb.), viszontvárhatunk is vissza az államtól többet, mint egy-egy oly vármegye.

Tehát Pécsset úgy kell ellátni főiskolával és más kulturális intézményekkel, hogy az az összehasonlítást kiállhassa. Éppen így Temesvár, Kolozsvár, Brassó első találkozási pontja a szerbiai, bulgáriai és romániai oldalról bejövőknek, tehát ezeknek sem szabad elmaradni. Emez után Arad is fontos pont. A felvidéken Kassa tekintendő olyannak, hol egyetemet kell létesíteni, hogy terjessze a fényt, a magyar tudományosság fényét mindenfelé és itt a Lemberggel való összehasonlítástói nem kell félni, mivel a lebergi ut Miskolczra vezet, hol gazdasági alkotásokat kell létesíteni, melyek ezt a várost kiemeljék az elsőrendűek közé. Egyébként is Miskolcz, Nagyvárad, Szeged, Szathmár, Győr, Székesfehérvár, Arad oly belső városok, hol nagy vidékek nemzetiségi és magyar népe jó belső érintkezésbe és itt mindenütt létesíteni kell oly iskolákat és oly szabadoktatást, hogy ezek az ide belépő és az innen eltávozó elemeket tudással, a gyakorlati ügyesség oly készletével lássák el, mellyel *Miskolcztól körbe*: Gömör, Heves, Nógrád, Liptó, Szepes, Abauj-Torna, Sáros, Zemplén felé; *Győrtől Vas, Sopron, Mosón, Komárom; Székesfehérvártól a Balaton*

környékéig; *Aradtól* az erdélyi bércekig és le Krassó-Szörény, Hunyad felé; *Nagyváradtól* Biharmegye és a Szilágyság felé; *Szathmárnémetitől* Szathmármegye, Bereg, Ung, Máramaros felé haladva, a magyarság révén nyert ismeretükkel ellenállhatatlanná tegyék a magyar nemzeti eszme terjedését.

Ezek is tehát ama más feladatok közé tartoznak. Tehát megadni a helybeli polgárságnak mindama módokat, melyeket minden valamire való város megad; oly tűrhető viszonyokat hozni be az életmódba, melyek megüssék az országos átlagot, vagy annál is kedvezőbbekké válhassanak idővel, létesítsék a modern város intézményét: ezek magáért az illető városért valók. De ezen kívül ezeknek a nagy városoknak hordozni kell az állami feladatokat, harcolni kell a magyarság prösztizséért, képesíteni kell az idegenbe menő magyarságot oly munkabíráásra, mely tekintetében a közeli vidék szükségleteit kielégíteni bírja és ebben versenyen felül álljon. Vonzó erővel és eszközökkel bírjon, hogy a nagy környék összes magyar és nem magyar lakosságát magába szívja, ott ingyen, vagy nagyon mérsékelt áron a tudomány, ipari, kereskedelmi, közlekedési, gazdasági tudással felszerelve, teljesen magyar szelleművé gyúrva ezeket, mint áldásthozókat, a magyar közműveltség áldásainak hirdetőit az állami és más> közcselekvények végrehajtóit ismét eda, a vidékre vissza bocsássa és ott nekik a megélhetésre eszközt adjon. Világos ezekből, hogy míg egyfelől a nagy városoknak készen kell lenni arra, hogy a közel és távol vidékről odasereglő, munkát kereső népet munkával és további szükséges művelődési eszközökkel ellássa; másfelől oly intézményekkel kell bírnia, hogy azok segedelmével polgárságában a vállalkozói ügyességet, az ipari és kereskedelmi tudást oly fokra fejlessze, hogy azok ebbeli tudásukkal közel és távolban felléphessenek és a vidék, a haza és nemzet javára sikeres és közhasznú, magukra pedig nyereséges vállalkozás eszközlői lehessenek. Így szövődik össze a város a vidékkel s lesz messze vidék egy-egy nagy város erejére utalva, abból táplálkozva szerves egységgé, a hol a város, mint a tudás, ügyesség, nagyon felhalmozója a központi idegrendszer, a vidék a test tagjait teszik. Ezeknek boldogulása egymással összeforr, egyik előhaladása a másiké nélkül nem képzelhető. Ámde ebben, az esetben a nagyobb tömeg, a magyarság feltétlen hatalma alá

keríti a kisebbségeket és ezek boldogulása csak azokkal egyetértve érhető el.

Tekintve azt, hogy amint fentebb ismertettük, az ország közepe 200 km. körrel a fővárostól számítva, feltétlen magyar-nak mondható és hogy a harmadik öv, a 200-300 km. közötti távolság népe fele részben magyar, fele részben nemzetiségi, a központi gazdasági erő által való vonzásának kényszerítő hatása alatt, központ felé haladó útjában 50 százaléknyi magyarsággal és még további 40 százalék magyar szimpátiával bíró nemzetiséggel teljesen a magyar erő hatása alá esvén, ennek a 300 km.-es körterület lakosságának teljes megmagyarosodása eszerint rövid idő kérdése. De ehhez hozzá kell járulni annak, hogy a harmadik körzetből a második körzetbe lépő, munkakereső honpolgárt a belépő pontokon: Pozsonyban, Nyitrán, Miskolcson, Debreczenben, Nagyváradon, Szegeden, Szabadkán, Zomborban, Pécsen, Kaposváron, Nagykanizsán, Szombathelyen, Sopronban, Győrött intézményesen mindjárt a magyar kultúra és vállalkozás vegye gondjaiba, hogy ott jól érezze magát és az óriási túlsúllyal bíró magyarság között rövid időn annyira otthonossá váljék, hogy attól elszakadni ne legyen kedve. Mivel pedig vázoltuk, hogy a harmadik körzetbe a negyedik körzetből csak ott jó újabb lakosság, ahol némi magyar, német vagy ruthén elem van, mert a román elem csak ritkán és akkor is csak tervszerű vezetéssel jő be az ország közepe felé, pedig ez az öv túlnyomólag román, következik ebből az, hogy a harmadik övezet külső része ritkuló zónává válik és mivel újabb táplálékot nem kap, elerőtlenednék, ha tervszerű telepítéssel nem javítanának a hiányon. Ilyen telepítést vagy vállalkozás útján való települést itt csak a magyar gazdasági erő tehet; tehát, ami ezen a téren történhetik, annak meg kellene történni és ez a magyarság fejlődésére lenne kedvező. Itt ugyanis sűrűn felállítandó iskolákkal a néptanítást magyarabbá és a keresetnyújtás által a magyar erőt kedvessé lehet tenni. Ez aztán a magyarosodás útjai. A negyedik zóna pedig egyelőre magára hagyatva maradjon, de onnan román kivándorlás van Románia felé, tehát ipari vállalkozás által az ott maradó elem meggyőzhető. Az ötödik és hatodik távolságba esik a székelyföld, amely magyar nemzeti szempontból a legnevezetesebb nép lévén, ezzel bővebben kell foglalkozni.

Az erdélyi nyelvmedencék és népfajok alakulása a fentebb vázolt kettős vonzás hatása alatt nem mutat oly világos képet, mint a Királyhágón innen fekvő Magyarorszáé. A fentebbi kettős vonzás, t. i. a főváros és a magyar gazdasági közép-pont befelé sűrítő vonzása a magyar fajra és a magyarosodásra, ezzel szemben a külföldi vonzás a nemzetiségekre és ezek megritkulására itt-ott az egyes helyi viszonyok által szenved ugyan módosulást, azonban mégis feltétlenül hat. Kimutattuk fentebb, hogy laz első, tulnyomólag (90 százalék) magyar 100 km.-es körzetből a főváros és környékére benyomuló népesség a főváros német és tót ajkú népességét annyira majorizálja, hogy az 10 évről 10 évre 5-6 százalékkal nagyobb magyarságot tüntet fel és egy-két tized alatt az elérhető legnagyobb arányig magyarrá lesz. Itt tehát az 1920. évi népszámlálás legfeljebb 100,000 idegenajkú mellett 1 és egynegyed millió magyart fog találni. Az első körzetbe a másodikból belépő lakosság, a 200 kilométeres körrel bekerített térből 88 százalékig menő magyarságú bevándorlót kap s így az a 10-12 százalék idegenajkú ott valósággal felolvad, elenyészik és így az ezen a téren akkor valószínűleg 2.800,000 lelket tevő lakosságból akkor idegen ajkú szintén nem fog az előbbinél több lenni. A második zónába a harmadikból már csak az onnan kilépőknek mintegy harmadrésze lép be, ez ia harmadik zóna beáramló népe, ha 70-80 ezret is tenne, ennek csak 40 százaléka idegen ajkú, 60 százaléka magyar -ajkú, mivel a fentebb vázoltak szerint a gazdasági vonzással szemben a román elembe itt már a nacionális vonzó erő központtól futó vonzást gyakorol és ennek hatása alatt már a, lakosságnak román része nem nyomul teljesen befelé a magyar föld és a főváros irányába, hanem dél és délkelet irányába el- és az országból kiszivárog. Így tehát ebből a zónából a második zóna 6 és fél milliót tevő magyarsága közé beszivárog szórványosan 80 ezer ember, amelyből legfeljebb 32 ezer idegen lakos és az is tud magyarul beszélni, tehát ezer emberre esik 5 idegen ajkú lakos. Világos, hogy ez a csekély beszivárgás rövid időn teljesen magyarrá alakul. Ez látszik is azon, hogy a második körzet még a nyelvhatárokon is erősen magyarosodik. Ezek szerint a központ, az első és második körzet 1920-ban 12 milliót tevő lakosságból mintegy 10 millió magyar lesz. Ez tehát az

igazi Magyarország, az egész magyar birodalom lelke, amely gazdasági erejével alapot nyújt arra, hogy a magyarság az egész birodalmat hatalmában tarthassa és fedezhesse az ország többi részének mindennemű deficitjét. És ha elérjük azt, hogy a többi országrész, magyarja közömbösíteni tudja a vele együttélő nemzetiségek bomlasztó, centrifugális erejét, akkor ez a 10 millió magyar és annak egész ereje felszabadul külső akcióra s diadalra tudja vinni a monarchiában a magyar faj érdekeit. Ez azonban akadályt talál a Drávántuli horvát-szerb elemnek kifelé gravitálásában s azért, ha nemzeti érdekeink megóvásánál a horvátok közreműködése – az ő fajuk teljes megmaradása és boldogulása mellett – a magyar birodalom érdekében megnyerhető, ez nagy és fontos eredmény, mert a monarchia ban visszanyert súlyunk mind a horvát, mind a magyar faj érdekeit egyaránt elősegíti. Azonban le kell számolnunk azzal, hogy a balkáni olcsó diadal után megkötyagosodott nagyszerebek megny érhetőek legyenek a mi szövetségünkre. Különben is megbizhiatlatlanok voltak mindig. Ezen a földön, mint földönfutóként menekülőkből letelepedők, sohasem tudták a magyar faj bologulását elősegíteni. Csupán a szűkebb értelemben vett Magyarország szerbjei mutattak – annak is csak egy része -- őszinte vonzalmat a magyarsághoz és ezek a magyarság közé keveredve, fenntartás nélkül csatlakoztak hozzánk s ha nem is mind olvadtak be, mégis jó barátaink voltak! A horvátoknak mi éppen olyan barátai akarunk lenni, mint a testvér a testvérnek. Nem óhajtjuk mi az ő magyarosodásukat, de nem engedhetjük, hogy a Szlavóniában élő magyarság elpusztuljon. Mi akadály nélkül engedünk iskolai, egyházi alapításokat országunkban, csak azt kívánjuk (azt is nagyon gyatrán), hogy az iskolákban a magyar nyelvet is tanítsák meg. A viszonságot készséggel elismerjük. A horvátoknak joguk van megkívánni, hogy ott minden iskolában tanítsák a horvát nyelvet, sőt magunk is rajta vagyunk, hogy a horvátországi magyar iskolákban a horvát nyelvet minden tanuló megtanulja. De ott élő magyar testvéreink elpusztulásába bele nem nyughatunk. Ha így nem tudnánk megegyezni, az baj volna, mert ebben az esetben törésre kerülne a dolog és igaz, hogy ez a harc a mi előhaladásunkat megakadályozná hosszú időre, de a nemzeti erőviszonyok mérlegelése és a beállható konflagrációk té-

nyezőinek összehasonlítása alapján, teljes meggyőződéssel mondom, hogy képesk leszünk a magyar haza határait az egységes magyar nemzet számára a Száváig biztosítani s utunkat a tengerig megvédelmezni. Ezt az utat mi szívesen és minden ellenséges szándék nélkül megosztjuk horvát testvéreinkkel, nem áldozunk fel semmit és nem követnők azt az államférfit, aki ebben megfélekednék a magyar érdekekről. Különbön is tisztában vagyunk azzal, hogy *amikor nemzetek életérdekeiről van szó, minden egyezmény csak annyit ér, amennyi erő annak támogatására készen áll.* Éppen azért, én nem bízom abban, hogy idegen ajkú testvéreink a hűséget mindig meg fogják tartani, azért tehát csak azt a konzekvenciát vonom le, hogy a Budapesttől 200 kilométernyi sugárral leírható körben 1920-ban élő 10 milliónyi magyar ereje a keleti és délkeleti belső küzdelemtől függetlenül egészen a horvát és osztrák küzdelemre fordítható és ezzel a veszedelemmel meg fog birkózhatni, mert az osztrák zür-zavar és az ott élők népek egymással való küzdelméből nem marad jelentős erő, amely ellenünk felvonulhasson. A világhatalmi összeütközésekben mi másodrendű tényezők vagyunk. Itt a német, angol, orosz, japán és az olasz, francia, északamerikai népek küzdelme a mi jelentősebb közreműködésünk nélkül fog lefolyni. A mi kis világunk és a Balkán *egyvetértése* olyan jól el van intézve, hogy itt kifelé ható nagyobb erő nem szabadulhat féi hosszú ideig. Egymással kell farkasszemet néznünk és itt-ott csoportosulva; védekeznünk vagy támadnunk, mely csak okos és ügyes politikával, 30-40 év alatt, valamelyikünk számbeli és anyagi túlsúlyával a többitől felemelkedve; a döntő vezető erőt elnyeri és okos szövetségi politikával, hegemoniára tesz szert, A mi szövetségi körünk nem lehet más, mint a hogy vagyunk. Ehhez hűséggel ragaszkodunk, ebben a mi érdekeinket megvédelmezni, jövőnk alapja; de a jövő aztán a balkáni vidékre utal, mert gazdasági életünk csak is arrafelé terjese kedhetik.

Mostani csoportosulatunkban gazdasági előhaladásra kell törekednünk, mert ez a tér az, ahol az osztrák népek hasonlíthatatlanul felettünk állanak, lenyűgöznek s csak ha ezen a téren előrelmegyünk, lehet reményünk arra, hogy jövőnk nem lesz a sivár védekezés nyomorúsága^ hauer a nemzeti dicsőség virágkora.

Nemzeti régi dicső állásunk kivívása tehát elsősorban a központi magyar népnek a feladata. Ennek a népnek, amely ezen a földön legrégebb lakó ősnép, nincs itt párja sem életrevalóságban, sem régiségben, sem műveltségben, sem a történelmi múlt dicsőségeiben, sem a nagy és népeket megsemmisítő és népirtó, százados katasztrófák leküzdéséből merített ellenálló erőben. Megns győzi a harcot, ha a többi, Magyarország magyar népe a maga helyén, az ártani kívánó rossz szomszédokat leköti és megerősödni nem engedi.

Lehet-e erre remény? Nyújt-e a múlt tanulsága, a jelen termelő és visszapótló ereje erre kilátást? Lássuk!

A harmadik övezet a *felvidéken*, az ország határszélén iivül van, így hát befolyással a magyar nemzet jövő sorsára ott nincs. Északnyugaton szintén így van. Nyugaton ez a 200 kilométeren túl levő övgyűrű Kismartontól Körmendig német elemet szel el a túladunai nagy, tiszta és erős magyar medencétől. Ami némettség itt befelé jő, az szívben, lélekben magyar, Magyarul beszél és második generációjában beolvad. Ami minket nem szeret, az Wien és Graz környékén kiszivárog, így a mosoni némettség is erősen Ausztria felé gravitál. Ami ott-hon marad, az vagy közömbös, vagy nemzetünk barátja s erősen nmagyarosodik. Így van, hogy *Pozsony* város németisége 1890-től 60 százalékról 42 százalékra esett, ellenben a magyarság száma 20-ról 41 százalékra, a magyarul tudók száma pedig 68.5 százalékra, nőtt. *Mosonmegye* németisége azalatt 64.3 százalékról 55 százalékra esett, a magyarság 24 százalékról 34 százalékra, a magyarul beszélők száma 59.6 százalékra emelkedett. *Sopronmegye* németisége 38 százalékról 37 százalékra, *Sopron* városé 64 százalékról 51 százalékra esett, a magyarság 49 százalékról 50 százalékra nőtt a románoké, *Vasmege* németisége 32 százalékról 26.9 százalékra esett, magyarsága 50.5 százalékról 56.9 százalékra nőtt.

Ezek világosan bizonyítják, hogy a magyar túlnyomó erő tömeghatása feltétlenül terjeszti a magyatr nyelvhatárt és a németiség ausztriai vonzó hatása a német elemet inkább magához vonzza, semmiesetre sem erősíti.

Körmentől délre a 200 kilométeres vonal a zalai magyar földre lép és majdnem a Dunáig magyar nép közt halad. Ez a magyar öv áttörte a drávai vonalon a horvát határt és nyomul

délre, tehát nyugaton is, délen is a magyar nyelvhatár nyomul kifelé és nein lehet félni a behatoló idegen elemtől.

Bácsbodrogyének déli része esik a 3-ik övezetbe, itt a 48-iki időkben véres mézszárlásokat követett el a szerbség. A magyarság ezt megbocsátotta és jó viszony állott be az összes faj népek között.

A balkáni népek mostani nagy leszámolása az itteni szerb-séget is mozgalomba hozták és a hivatalos körök itt-ott engedményeket is tettek a szerb elemnek, holott ez teljesen felesleges. A szerbség, ha elég vagyonos és számos is, nem bír itt többséggel és hanyatló irányzatú. A magyarság a németességgel mindenütt majorizálja őket számban és műveltségben. Amit az alábbi táblázattal igazolunk.

	1890-ben %			1910-ben %			Magyarul beszél %	
	magyar	német	szerb	magyar	német	szerb	1900	1910
1. Bács-Bodrogyban	38.7	30.8	30.8	42.3	28.3	27.2	51.7	56.3
2. Baja városban	74.2	10.3	15.5	79.9	8.3	11.7	96.3	97.0
3. Szabadkán	52.7	2.6	44.7	58.8	2.0	39.1	73.2	80.4
4. M.-Janizsa	96.7	0.5	2.4	97.9	0.2	1.9	99.8	99.9
5. Zenta város	89.5	1.4	8.6	91.7	0.6	6.8	97.2	98.2
6. Zombor	23.4	10.1	65.8	33.0	7.1	38.8	49.5	52.2
7. Ujvidék	31.6	24.3	37.6	39.7	17.6	34.5	57.5	64.5
8. Apatini járás	23.2	49.8	26.7	32.5	41.4	11.8	38.7	51.5
9. Bajai járás	40.9	38.3	19.9	40.7	40.0	2.1	59.2	62.6
10. Topolyai járás	76.1	15.2	6.4	79.2	14.4	3.8	86.8	88.4
11. Bácsalmási járás	62.9	26.0	10.8	67.7	23.8	—	82.0	85.5
12. Zentai járás	72.1	0.9	26.8	75.7	—	23.5	84.0	86.6
13. Óbecsei járás	54.1	2.5	42.9	56.1	1.4	42.0	65.7	67.3
14. Zombori járás	33.4	51.9	14.3	33.9	51.5	9.5	48.6	53.0
15. Ujvidéki járás	19.5	27.0	21.5	23.5	23.7	21.1	29.1	31.9
16. Kulai járás	14.7	58.5	8.8	17.3	54.3	9.6	33.4	40.8
17. Titeli járás	12.7	16.7	68.8	16.4	16.4	65.2	20.3	26.5
18. Zsablyai járás	12.1	6.9	76.6	17.3	5.9	70.7	23.4	25.7
19. Hódási járás	6.4	53.7	20.3	8.6	56.8	12.5	17.7	22.8
20. N.-palánkai járás	3.5	58.5	31.0	8.8	53.4	27.5	11.2	20.4

Ebből a táblázatból látszik, hogy mind a német, mind a szerb, sőt mondhatjuk, hogy az itt ki nem mutatott többi fajnép arányszáma is hanyatló, ellenben a magyarság szívósan s feltartóztatlanul nyomul előre. A magyar anyanyelvűek előhaladásánál még sokkal kedvezőbb a magyarul beszélők előhaladása. A vármegyének Budapest felé eső nagyobb felében a magyarul tudók mindenütt abszolút többségben vannak és

Somborban is, a magyar anyanyelvűek 10 százalékkal, a magyarul tudók több mint 12 százalékkal gyarapodván, abszolút többségre jutottak, ami azért örvendetes, mert két decennium után itt a magyar anyanyelvűek is abszolút többségre jutnak, mert ez a fejlődés törvénye. Azonban, úgy hallom, hogy Zomborban kedvezőtlen áramlatok kerülnek felül és a szerbség, sőt a derék bunyevác nép körében is ellenséges érzést szítottak lelketlen izgatók és hogy ezeknek engedett is a hivatalos vezetőség, ami a magyarbarát lakosságnál rossz vért szült. Ahol a fejlődés ily kedvező, mint itt, semmiesetre sincs szükség erőszakos teendőkre, a szelíd, de szilárd eljárás ajánlatos már csak a béke kedvéért is, de az izgatókkal kérlelhetetlenül el kell bánni, mert munkájuk minden irányban káros.

Bácsbodrogmegye már a közel jövőben magyar vármegye lesz a magyarul tudók száma már tíz évre el fogja érni a kétharmadot. Amint Újvidéken és környékén a mostani arányban fog a magyarság fejlődni, a derék és hazafias németiséggel együtt uralmuk alá veszik az egész vidéket. Mert igaz, hogy a szerb elem igen vagyonos és így a beolvadásnak ellentállóbb, de a német és a magyar elem is halad és a titeli és zsablyai járást kivéve, együtt, mindenütt felülműlják a szerbek számát.

Ebben az irányban tehát, a fővárostól számított harmadik zónából, a központi magyarságot veszedelem nem fenyegeti, sőt ez rövid idő múlva támogatására lesz. Túl a Tiszán, a harmadik zóna Torontál és Temesben magyar, szerb, román és német elemet tart, de itt a német és magyar elem együtt feltétlenül dominál. A Marostól északra, Aradmegyében, Biharmegyében és az erdélyi nyugati szélén, túlnyomóan román elem van; de a magyarság is hatalmas, mert Arad és Nagyvárad és környékük magyarsága, Szabolcs-, Szathmár-, Szilágy-, lígoesa-, Bereg-, Ungmegye magyarlakta részei, északon pedig a jóindulatú ruthén és sáros-szepesi tótság, Zemplén magyarságával ezt a zónát teljesen a magyarság erőforrásává alakítják át. – Ebből a zónából az 1890-900-iki statisztika szerint mindössze 60 ezer körül levő nép tartózkodik Budarjesten és ennek is nagyobb fele magyar; tehát a mintegy 30 ezerre sem tehető nemzetiségi, többnyire német, tót, ruthén és nagyon kevés román elem Budapesten a túlnyomó középponti magyarság hatása alá kerülván, amint a példa mutatja is, nem

okoz semmi zavaró hatást. Helyébe pótlásul nem jöhet más, mint nemzetiségi elem és pedig a negyedik zónából Krassó-Szörényből és északkeleten Máramarosból, de már csak igen csekély létszám. A negyedik zónába eső többi vármegye: Hunyad-, Alsófehér-, Torda-Aranyos-, Kolozs- és Szolnokdobokamegyék a Királyhágón túl vannak, azokra már Budapest vonzása nem oly erős. Ott már más világ van, más vonzóerők működnek s bár Budapest oda is elhat vonzó erejével, mégis az ottani népek külön világot alkotnak s azoknak a változását külön kell vizsgálat tárgyává tennünk. Meg kell vizsgálnunk, hogy az ottani magyarság fejlődése milyen irányt követ, hol van haladás, hol van visszaesés és ebből láthatjuk, hogy ez az országrész mennyiben szorul a nagy magyar Alföld támogatására. Meg kell még jegyeznünk, hogy a harmadik zónának a Maros- és Kőröstől a Szamos vonaláig eső hegyvidéki lakosságban a román elem némi csekély előnyomulása éppen a fentebb mondottak következménye. A román elem ugyanis itt Helytálló, a magyar elem mozgó és al magyar gazdasági közép-pontok felé haladó és sűrűsödő elem, e miatt az erdélyi nyugati hegyek és az aradi, bihari keleti részekben a románság aránya ;az egész országban legerősebben megáll, holott mindenütt másutt, ha laissan is, visszaesésben van.

Ezek után, támaszkodva arra, hogy a harmadik zónának 4 milliónyi létszáma a jelen tizedév végén is csak felerészben lesz magyar és felerészben nemzetiségi elem, mégis kimondhatjuk, hogy ebben a zónában is a 2 millió magyar ugyanannyi nemzetiségi elemet minden tekintetben majorizálni tud és még erőfeleslege is marad, úgy, hogy az alföldi és központi magyarság és a dunántúliak egész erejükkel ráfeküdhetnek nagy nemzeti feladataink szolgálatára. Ki kételkedhetnék ebből, ha rámutatunk, hogy ebben az idegen ajkú népességben, a Bácskában, amint láttuk, legerősebb elem a szerbség, de mindenütt majorizálva ta magyar és német elem által, habár vannak is kultur-gócpontjai és gazdasági erővel rendelkeznek, egyre hanyatlanak. – Torontál közepe magyar, szerb, német, román keverék, a hol a szerb elem a legszivósabban áll ugyan, de mégis tért veszít a magyarsággal szemben, amelyet erős német lakosság támogat. Temes felső részében az erős Temesvár napról-napra a magyarság felé hajlik és ezen

a földszakaszon minden nemzetiségi elem tért veszít. Azután egy darabon, Arad és Biharban, a románság van többségben, de itt a magyarságnak oly erős kultúrgócpointjai vannak, mint Arad és Nagyvárad, amilyenekkel a románság nem dicsekedhetik. Innen aztán a harmadik övezet: Hajdú-, Szabolcs-, Zemplénummegyéknel a magyar égalj alá kerül, a nemzetiségi lakosság egészen eltűnik, tiszta magyar nép szakítja el a románságot a sáros-szepesi derék németektől, ruthénektől és tótoktól. A magyarságot a szétszaggatott és ötféle nemzetiségű és egymástól térben is elválasztott nemzetiségi elemmel szemben az egység, az állami erőn kívül, oly kulturális központok segítik, mint Nagybecskerek, Temesvár, Arad, Nagyvárad, Nagykároly, Nyíregyháza, Nagykálló, Szathmár, Kisvárd, Beregszász, Munkács, Ungvár, Sátoraljaújhely, Kassa, Eperjes és az általában hozzájuk csatlakozó derék német faj az ő számtalan és naponkint jobban magyarosodó városaival. Ezekkel szemben a nemzetiségieknek nincsen egy jelentősebb kulturális gócpointjuk sem. Semmi kétség sem lehet az iránt, hogy itt a magyarság már magában is abszolút többségben lévén, de hátrózott túlsúlyt nyervén a mindenütt, kivétel nélkül, hozzánk csatlakozó németiség által, akik pedig igen nagy számmal vannak, ebben a zónában a magyar nemzeti erő nemcsak fölénnyel győzi le a nemzetiségi erő támadását, hanem még fölös ereje is marad, hogy a magyarság uralmát a következő, már sokkal veszedelmesebb helyzetű IV-ik zónában is diadalra segítse, a melynek hatása alatt ebben a zónában is a magyarság előnyomulása egy-két pont kivételével megállapítható. A IV-ik zónában a román elem óriási túlsúllyal lép fel, de megszakítja erejét, az iái számtalan és óriási hegységek sokasága, amely pl. elválasztja Hunyadmegyétől Krassó-Szörénymegyét, a Maros völgyétől a Körösök hármassorozatú völgyeit, Aradmegyét Hunyadmegyétől, Biharmegyét Tordaaranyos és Kolozsmegyétől, éppen így a Meszes és a Bükk Szilágymegyét, Kolozses Szolnok-Dobokától, az Erdélyt északon elválasztó hegysorok Máramarostól. Itt a 3-ik és 4-ik zóna nem különíthető el, de nem is hozható oly összefüggésbe az 1., 2. zónával, mint ezt az úgynevezett magyarországi részen láttuk, mert Erdélyt Magyarországgal és az erdélyi magyarságot a magyarországgal a Maros és a Körösök völgyei, északon a Szamos völgye

kötik össze, ezek a völgyek érzik a magyar gazdasági erők hatását, de egyébként az erdélyi részeket és az erdélyi románságot a magyarországitól az erdélyi érchegység, a gyalui havasok nyugatról; az ilosvai hegység és a többi hegysorok elválasztják és másféle erők hatása alá rendelik. Az egész Erdély három fajnép küzdelmének a színhelye. Az egész Erdélyre kétségbevonhatatlanul hatnak a magyarságnak alföldi és középponti gazdasági erőforrásai, de hat a román állam ereje is. Ennek a két hatásnak és az erdélyi fajnépek szívós küzdelmének eredménye a miad helyzet és ennek hatása alatt folyik a fejlődés. A kulturális középpontok a magyar és német elem birtokában vannak. A magyar középpontokon a magyar gazdasági erő szép fejlődést mutat és ezekben a nemzetiségi elemnek bennemiféle fejlődése nincs. A német kultur központokon a németiség szívós állása mellett kimutatható a magyarság erős-előnyomulásc. és az is, hogy amint az egykor szintén német jellegű Kolozsvárt a magyarság elhódította a német elemtői, úgy fogja feltétlenül egy-két tized alatt elhódítani Brassót is, ami által az erdélyi magyarság birtokába jut Erdély legfontosabb pontjának és véglegesen biztosítja erdélyi elsőbbségét. De hatalmas lépéssel haladnak elő a románok is és számbelileg lényeges előhaladást tettek Tordán, Szászvároson, Gyulaféhérváron, különösen pedig Nagyszébenben, ahol kulturái és gazdasági crejük is óriási fejlődést mutat, Egyébként eddig még egyetlen jelentős középpontot sem tudtak alakítani, míg a magyarság Déván, Petrozsényben stb. számos új alkotásokkal dicselkedhetik. Ámde a küzdelemnek még csak a kezdetén vagyunk s rendkívüli szívós szervező munkát kell kifejtenuk,, hogy erdélyi állásunkat teljesen biztosíteuk. Hogy effelé tartunk, az bizonyos és engem sem a szászok, sem a románok kétségtelen sikerei nem sújtanak le. *Hiszen örülni kell azon, hogy bármiféle népfaj kulturái és gazdasági téren előrehalad, mert a szellemi és anyagi szegénység a legnagyobb szerencsétlenség-erre a szegény országra s amikor az én magyar népem boldogulását óhajtom és munkálom, dicsérem szász és román testvéreim minden oly törekvését, amely előhaladdsukra vezet, de ahol ellenünk irányuló tendenciái látok, ott irgalmat nem ismerő erővel és szigorral szeretnék sújtani a békebontókra, mert ezeket testvér gyilkosoknak tartom.* Egyetlen román, vagy

szász polgártársunk elmagyarosodását sem szorgalmazom. Nekünk arra nincs szükségünk. Aki önként beolvad nemzetünkbe, abban szeretett testvéremet látom, de nincs semmi okom gyűlölni azt sem, aki megmarad románnak, vagy száznak; csak ne fogjon reám ártó fegyvert. Az a kettős vonzás ugyanis: a magyar *gazdasági*, mondjuk *nemzeti erő* befelé sűrítő hatása egyfelől; a romániai nemzeti erő kifelé vonzása másfelől, meg fogja oldani a kérdést. Ezeknek munkája feltartóztathatatlan, a melyeknek hatását csak világra szóló katasztrófák vagy külföldi nagyhatalmak túlsúlya csoportosulatának el sem képzelhető agresszív támadása és annak a tartóssága; másfelől a mi részünkről oly gyámoltalanság gátolhatná meg, amelyenre még csak gondolni sem lehet. Hiszen a nyugati határszélen, ahol rendelkezésünkre áll az ausztriai statisztika is, világosan, nyomról-nyomra; kimutathatjuk, hogy a németiséget Bécs és Ausztria németsege és nagy gazdasági ereje tőlünk kifelé Ausztriába vonzza, ugyanoly mértékben Budapest és a magyar gazdasági erő központi vonzó ereje a magyarságot, sőt a tótságot is, Budapest és az ország központja felé sűríti. Tökéletesen igazolván azt a természetes törvényt, hogy a megélhetési módok feltalálása, ami a gazdasági erőforrások gazdagságából folyik, elsőrendő ok a népek vándorlásában, de ennek az oknak hatását elősegíti, irányítja, néha meg is változtatja a lelkekben élő vágyak nyomása. Hiába bizonyítjuk, hogy Ausztria és Bécs több boldogságot ad, mint a Duna-Tisza köze és Budapest, mégis a magyar és a magyar fajjal ezeréves küzdelmünkben összeforrt, együtt érző tótság inkább tart Budapest felé, mert ott testvérei élnek, ott testvérei alkotását látja és oda az élők szeretetén kívül a poriadózó hamvak tisztelete is vonzza. Ez a vonzódás oly erős, hogy megbontja még azt a tapasztalati tényt is, hogy a népek vándorlása északról délre irányul és ezt az északról délre irányuló mozgást ezek szerint csak annyiban lehet oknak elfogadni, amennyiben délfelé több a keresetforrás, könnyebb az életmód, a vándorlás délfelé tart és ez nálunk és az északi félteke legnagyobb részén így van. Tehát az anyagi okok mellett ott van feltétlenül almásik ok, amely a lélekben székel s amely bizony igen sokszor hínárba is kergeti a szegény vándorlót.

Az eddigi statisztikai eredményekből meg van állapítva,

hogy a magyarországi kifelé vándorlás és a külfölről befelé vándorlás tekintetében Magyarország passzív Ausztriának Magyarországtól nyugat felé eső részével szemben, ellenben aktiv Galíciával szemben. A keleti határhegylánc hazánkat annyira elszigeteli a külföldtől, hogy kelet felé a ki- és bevándorlásról beszélni fölösleges, ami kivándorlás az északkeleti felföldről van, az tulnyomólag Amerika felé tart. Ezenkívül egész délfelé szemlélhető népcserénk azt mutatja, hogy itt a külföldnek többet adóznak, mint amit onnan nyerünk. Tehát, hogy egyfelől a statisztikai világos adatokból megállapíthassuk, hogy miféle csere történik ez által, arra nézve vizsgáljuk a nyugati határt és az itt megállapított törvény alapján meg fogjuk állapítani az erdélyi fejlődés irányát.

Az 1910. évi statisztika idevágó adatait még nem tették közzé, ezért az 1900. évi adatok alapján mondhatjuk, hogy a Külföldön élő magyar honosokból 284.079 Ausztriában él, ennél sokkal több él Amerikában és igen sok Romániában is és a Balkán államokban. Azonban ezekről nincsenek számszerű adataink, tehát csak Ausztriával lehet foglalkoznunk. Az ausztriai magyar honosoknak több mint fele 129,055 egyén Bécsben, 53,673 Bécs Környékén Alsó-Ausztriában, 32,148 Stájerországban, 11412 Morvában, 8947, Csehországban, 6952 Galiciában lakott (1900). Bécs és környéke ennél fogva óriási vonzó erővel van az egész Magyarországra, de legkülönösebben a nyugati megyékre.

Legkevesebb vonzó erővel bír Bécs a magyar ajkúakra. Ezeknek sűrítő pontja Budapest. Ez a két nagy város mérkőzik itt, ez a két nagy város teszi még magyarabbá a nyugati félországot. Ugyanis Bécs vonzása Nyitra, Pozsony, Moson és Sopron megyékre nagyobb, mint Budapesté, ellenben a többi összes törvényhatóságokról Budapest vonzóereje nagyobb. Már Vas megyénél is erősebb Budapest vonzása. Zalamegyére pedig hatszorta nagyobb, sőt Gyormegyére is nyolcszorta nagyobb mint Bécs vonzó ereje. A felvidéki megyékre is sokkal nagyobb Budapest vonzó ereje, mint Bécsé.

Igy Árvamegyéből	Bécsben él	410,	Budapesten	4527.
Bars megyéből	" "	809,	"	7725.
Trencsénm.-ből	" "	3433,	"	6'05.
Turóc megyéből	" "	199,	"	2411.

lakos. (Népszámlálás. 1900. 59. oldal)

Az a vonzás, amit Bécs Magyarország nyugati részére gyakorol, legfőképpen a németajkú lakosságra hat és ezeket, szívja ki az országbő, ellenben Budapest főképpen a magyar (az északi, részből még a tót) ajkúakat vonzza magához, ahol az utóbbiak mihamar beolvadnak a magyarságba. Így a statisztikai hivatal megállapítja, hogy a nyugati megyék németajka járásából költözik ki a németajkú lakosság Ausztriába és Bécsbe, a magyar ajkúak pedig Budapestre. Ezek tehát megdönthetetlen módon igazolják a kettős vonzásra nézve felállított *törvényt* és ennek hazánk megmagyarosítására gyakorolt, hatását. És az egész országban mindenesetre áll, hogy a magyarjok lakosság legszívesebben Budapest és a magyar gazdasági erők irányában sűrűsödik, az idegen ajkú elem pedig a maga rokon népének külföldi gazdasági és kulturai (nemzeti) középpontjai felé. Csupán a felvidéki tótságnak nincs kifelé ily vonzó gócpontja és ezek a fentebb idézett adatok szerint, sokszorosan nagyobb arányban inkább Budapest felé áramlanak, mint Bécs felé. (Másik kivándorlási irány Amerika felé vezet.)

Most ezeket az erdélyi vármegyékre alkalmazva, szintén, látni fogjuk, hogy a németajkú elem aránylag inkább Bécs,, a románajkú elem Románia (Bukarest) felé áramlik s bár a magyar elem is áramlik (habár most már kisebb és csökkenő számmal) Románia felé, mégis a magyarság áramlása inkább Brassó, Kolozsvár, Petrosény felé irányul.

Vizsgáljuk meg most az erdélyi vármegyékben az 1900. évi népszámlálás adatai szerint, a helyzet képét.

	K ü l f ö l d i h o n o s o k								
	1880	1890	1900	Ausztriából			Romániából		
				1880	1890	1900	1880	1890	1900
1. Besztercze-Naszódban	309	510	1203	279	480	1074	10	5	52
2. Csíkvármegye	192	93	566	116	20	285	56	53	152
3. Háromszékvárm.	51	416	334	20	324	235	24	24	36
4. Brassóvármegye	788	1763	1256	433	1270	763	225	273	311
5. Fogarasmegye	93	152	140	52	106	68	18	24	50
6. Széchenyvármegye	215	1150	1604	156	966	1163	24	62	126
7. Hunyadvármegye	1103	1152	3607	808	747	2663	4	28	43

A többi erdélyi megyében van külföldi bevándorló egykettő, azonban *Romániából jóformán semmi sincs*. A fentebb

közölt vármegyékben is (bár nem mutattuk ki) a német birodalmi és olaszországi illetőségűek aránylag számosabbak a romániai illetőségűeknél. Így, mondhatjuk, hogy a román elem bevándorlás által szaporodást nem lel. Alább meg fogjuk látni, hogy a belső vármegyékből a románajkú nép a folyók mentén lassankint szivárog le a déli határ (különösen Szebenvármegye) irányában és innen a határon kifelé. Azonban Románia nem mutatja ki az erdélyi származású elemeket s ennél fogva nem mutathatunk egyenesen reá, mivel azonban a külföldre kiszivárgás a határszéli vármegyékben délkelet és déli irányban legerősebb és ezeknek a vármegyéknek népessége sem Budapesten, sem Bécsben nem található fel és az amerikai kivándorlásban is, az országos átlaghoz véve, a román elem alacsony aránnyal vesz részt s mivel a déli vármegyék népessége, az oda beszivárgás dacára nem népesedik felettébb, nem lehet másképpen, mint úgy, hogy a mozgó román nép Romániába vándorol ki. Itt egyenes irányú a népmozgalom a folyó völgyekkel, azok déli irányával s láthatjuk, hogy a hegyekből leszivárog a nép, ez tolja maga előtt a völgylakókat s ez tovább az előtte állót, botodul a városokba s ha ott nem talál elég módot, megy délibb irányban a kerestforrás után, az ethnografiai tömegvonzás irányában. Ha akadályt talál, azt megkerüli vagy átugorja. Így látjuk aztán, hogy minden erdélyi városban, de legkivált Tordán, Gyulafehérváron, de kisebb mértékben máshol is, előnyomul a román elem. Ez azonban itt kipallérozódván, már fontos elemmé alakul. Ez csinálja a nemzetiségi kérdést, holott, ha a városokban a magyar kultúrintézmények és egy tökéletes magyar közigazgatás fogadta volna, ez az elem mind beolvadt volna a városi polgárságba, mert nem volt semmiféle célzata. Most azonban a rajta élődő városi agitátorok hálójába esik és csinálja a bajt. Amikor aztán – legtöbbször saját ilajtájabeli pártfogói – lenyúzzák mindenét, kivándorol Romániába és ott szid minket magyarokat. Egyszersmint nagyobb intelligenciájával új hazájában könnyen talál megélhetést és ott elhelyezkedik az analfabéta népség fölött, szítja ellenünk a rossz hangulatot, de nem jó vissza, mert ott a műveletlen elem között könnyen boldogul, itthon pedig, műveltebb honfitársaival szemben nehezebben tudna előrehaladni. Ez az oka, hogy miért oly kevés nálunk a romániai bevándorló. A

műveletlenebb ország elsatnyult népe Erdélyben – ahol különben sem sok a kereseti alkalom – a műveltebb erdélyivel szemben nem veheti fel a harcot. Ellenben a magyarországi magyar és német, sőt tót, az ausztriai német és cseh, a német-birodalmi német, az olaszországi művelt munkásnép Erdélybe is na g v obb számmal költözik be; de ethnograiai arányán semmit sem változtat.

Ebben a bevándorló munkásnépségben mégis középponton a magyarság áll és ahol csak ipaxi telepeken efféle bevándorlás van, ott a magyar elem térfoglalása és a többire nézve asszimiláló hatása mindenütt kimutatható.

De lássuk az áramlást törvényhatóságról törvényhatóságra:

Mindenekelőtt megállapítható, hogy Budapestnek az erdélyi vármegyékre nézve megfigyelt népcseréje éppen úgy, mint az ország többi megyéjére nézve is, aktív. Budapest adott 1900-ban Erdélynek 209S lelket, ellenben magához ragadott 12018-at és így Erdély vesztesége itt 9920. Eleknek több mint fele magyarajkú. Erdélyiek a többi országrésszel való népcseréjére nézve az 1900. évi statisztikai kimutatások megállapítják, hogy számbavehető nyeresége van a többi vármegyékkel szemben Besztercze Naszódnak 5285, Brassóinegyének 10948, Hunyad-Tiak 17691, Kolozsvárnak 18467, Marosvásárhelynek 6348, Szebenm egy ének 9666; ezzel szemben nagyobb vesztesége van Csikváimegyének 8320, Háromszéknek 8256, Kisküküllőnek 37.1.6, Kolozsmegyének 5975, Marostordanak 11847, Szolnok-Dobokának 4891, Udvarhelymegyének 12250.

A nyereség legnagyobb arányát *Kolozsvár* 37.6%, *Marosvásárhely* 32.5%, *Brassómege* 11.4%-el mutatja. Tehát mind a három a magyarság gyarapodása révén elsőrendű. A veszteség legnagyobb arányát mutatjia *Udvarhelymege* 10.3%, *Marostorda* 6.7, *Csik* 6.5, *Háromszék* 6 %-tel. – Tehát szintén magyar törvényhatóságok. *Ezzel meg is van mondva a vándorlás iránya.* A magyar törvényhatóságok népe mozog a magyar föld területén levő gazdasági erőforrások irányába: *Udvarhelymege* Budapest, Brassó, Kolozsvár, Marosvásárhely, Szeben, Hunyad felé. *Csik* és *Háromszék* népe áramlik délre, Brassó, és Gyergyó Marosvásárhely felé. *Maros-Torda* népe Marosvásárhely, Kolozsvár, Szeben és Hunyad

felé. Így lesz aztán erőssé Kolozsvár és Marosvásárhely; *magyarosodik* Brassó, Petroszény és erősödik a magyarság Szebenben.

Lássuk az egyes törvényhatóságok népességét 1900-ban: A megnevezett th. nyeresége (+) a többitől, vagy vesztesége (-).

	Tisza balpart	Temes- köz	Erdély	Melyiktől +, melyikkel szemben -
Alsófehér	+ 453	+ 516	- 99	+ Szilágy, Arad, Temes, Torontál, - Hunyad, Szeben
Beszterczenaszód	+ 2030	+ 5	+ 3117	+ Máramaros, Szolnok-Doboka
Brassóm	+ 425	+ 48	+ 10474	+ Szilágy, Csik, Háromszék, Nagy- küküllő, Udvarhely
<i>Csikm.</i>	- 51	- 239	- 6827	- Brassó, Hunyad, Maros-Torda
<i>Fogarasm.</i>	+ 111	- 63	+ 945	+ Udvarhely, - Szeben
<i>Háromszék</i>	+ 187	- 320	- 7039	+ Máramaros, - Brassó, Szeben, Hunyad
Hunyadm.	+ 3149	+ 3293	+ 8954	+ Alsófehér, Arad, Maros-Torda, Udvarhely, Csik
Kisküküllőm.	+ 132	- 71	- 3533	+ Udvarhely, - Nagyküküllő, Alsó-fehér
Kolozsm	+ 659	- 179	- 6247	+ Szilágy, Marostorda.
<i>Kolozsvár</i>				- Kolozsvár, Torda-Aranyos
<i>város</i>	+ 3415	+ 274	+ 13774	+ Kolozsm., Szilágy, Sz.-Doboka, Torda, Udvarhely Maros-Torda
<i>Maros-Tordam.</i>	- 25	- 269	- 10528	+ Csik, - Marosvásárhely, Torda- aranyos, Kolozsvár, Hunyad, Alsófehér
Marosvásárhely	+ 165	- 31	+ 6282	+ Maros Torda, - Kolozsvár
Nagyküküllőm.	+ 357	+ 3	- 1590	+ Udvarhely, Kisküküllő, - Szeben, Brassó
Szebenm.	+ 792	+ 228	+ 8405	+ Nagyküküllő, Alsófehér, - Ko- lozsvár
Szolnokdoboka	+ 1102	- 72	- 5580	- Beszterczenaszód, Kolozsvár
Tordaaranyosm.	+ 168	- 460	- 367	+ Maros Torda, - Kolozsvár
<i>Udvarhelym.</i>	- 155	- 237	- 10141	- Nagyküküllő, Brassó, Kolozsvár, Hunyad, Kisküküllő

Ebből a kimutatásból látszik, hogy az erdélyi magyar megyékből a magyarság elköltözik az országész belsejébe és mivel Csik és Háromszék a határszélen van és részben Marostorda is, ezek a keleti nagy hegy láncolatokon túl fekvő Moldva idegenajkú népéből nem nyerhetnek kárpótlást. Így Csikmegyének népe az Olt folyó mentén lefele a háromszékiekkel együtt áramlik le Brassóba; Gyergyónak népe a Maros mentén áramlik Marostordába és ennek népével együtt Alsófehéren át annak népfelési egével Hunyad- és Szebenmegyébe. Csik- és Háromszék vármegye népessége sehonnan pótlást nem találván, deficitbe esik és csak a természetes szaporodás okozza,

hogy népe nem fogy. Sőt Csiknak szaporodása 13.5 százalék úgy is felülmúlja Erdély minden megyéjének szaporodását, ezt követi Hunyad 11.9 százalék, Kolozsvár 10.5 százalék. Háromszék is elég jól áll 7.9 százalékkal, mert 9 megye gyengébb szaporodású ennél.

Udvarhely-megye magyarsága a két Küküllő mentén áramlik Nagy- és Kisküküllőmegyén lefelé. Nagyküküllőn át Szeben, Brassó, Hunyad felé; Kisküküllőn át Marosvásárhely, Kolozsvár, Budapest felé. Ez a vármegye kelet felől a zord Hargita hegylánc által teljesen el van választva Csik felől esnem kaphat elszivárgó népe helyett masielyről pótlást, mert a csiki nép a termékenyebb és enyhébb Háromszék-Barcaság Brassó vonalra megy és nem mászik át a meredek és széles hegyláncon. Udvarhelymegye elszivárgása oly erős, hogy egyébként elég erős (9.1 százalék) természetes szaporodása sem tudta meggátolni, hogy tényleges szaporodása le ne zsugorodjék 5 százalékra. Ennél rosszabb csak Alsófehér, Fogaras, Nagy küküllő.

A magyar megyék lakossága tehát befelé áramlik az országrész belsejébe, elárasztja Brassó, Szeben, Déva, Enyed, Segesvár, Medgyes, Petrozsény, Marosvásárhely, Kolozsvár stb. városait és itt és ezek környékén a magyarságot erősíteni megbecsülhetetlen szolgálatot tesz a majgyar nemzetnek. Egy töredék ki is szivárog Bukarestbe, az ott levő rokonaihoz, Gáláiba, Braillába, de most már kevesebb, mint régen. Sokkal nagyobb számmal megy Kolozsvár és Budapest felé, sőt a Temesközbe is s már Amerikát is próbálgatják. Ennek a nagy kiszivárgásnak hatása alatt Csik elsőrendű szaporodását nem tekintve, a többi szaporodása másodrendűvé súly ed és ez nagy figyelmet érdemel.

Lássuk most a többi fajnép vándorlását. A német elem most is az ipar, kereskedelem és vállalkozás révén vándorol, tehát ez még, ha deficittessé is teszi a németiség szaporodását, vagyott gyarapodással jár, mert a nagyobb bevétel a különben is takarékos népnél, nagyobb jólétet szül. Reánk nézve fontosabb a román nép vándorlása. A statisztika erre is ad feleletet. Szolnok-Doboka román s részben magyar népe is Besztercze felé, magyar népe Kolozsvár felé áramlik. A kolozsi magyarság Kolozsvárra, ellenben a románság Torda-Aranyos felé

mozog Alsófehér, Brassó, Szeben irányában. Alsófehér tovább adja a román áradatot Szeben és Brassó irányában, a magyar s némi román elemet Hunyad irányában. Így a tordai hegyekről Torda felé az erdélyi érchegység déli lejtőjéről Gyulafehérvár irányába lecsúszó románság pillanatra felduzzasztja ezeknek románságát, a tömeg azonban a megélhetés taszító és a lelkekben élő Nagy-Románia csábosan vonzó erejének hatása alatt, a Maros völgyén lefelé és innen Szeben és Brassó felé s onnan ki Romániába szivárog. Így van azután, hogy a verespataki járás népe 1900-tól 24350-ről leesett 23400-ra, Zalatna 1869-től 5327-ről leesett 4310-re, az Ompoly menti községek vagy fogytak, vagy lényegtelenül gyarapodtak. Éppen így Fogaras, Kis-küküllő, Nagykiiküllő, sőt – természetes szaporodásához hasonlítva – Torda-Aranyos népességében igen vékonyan szaporodtak. Stagnáltak.

Az éppen most kiadott statisztikai kimutatás szerint a nemzetiségek állása százalékban a következő:

	1900-ban			1910-ben		
	magy.	ném.	rom.	magy.	ném.	rom.
I. Határszéli megyék						
Besztercze-Naszódmegye ...	7.1	21.9	69.1	8.4	20.0	68.5
Brassó megye ...	32.6	30.8	35.1	35.0	29.2	34.7
Fogaras megye ...	5.6	3.9	89.9	6.8	3.4	88.7
Hunyad megye ...	10.6	3.0	84.6	15.5	2.4	79.7
Szeben megye ...	4.9	28.7	65.2	5.7	28.1	64.3
II. Középmegyék						
Alsó Fehérmegye ...	17.0	3.8	78.2	17.6	3.3	77.4
Kis Küküllő megye ...	29.8	17.7	50.6	30.1	17.5	47.9
Kolozsmegye ...	26.8	3.6	68.6	26.9	3.0	68.0
Kolozsvár ...	82.9	3.6	12.3	83.4	2.8	12.4
Maros Tordamegye ...	57.9	3.8	36.8	57.4	4.0	36.2
Maros Vásárhely ...	85.6	3.5	9.5	89.8	2.4	6.7
Nagy-Küküllő megye ...	11.8	42.5	42.6	12.4	41.8	40.6
Szolnok-Dobokamegye ...	19.9	3.0	76.0	20.7	2.7	75.2
Torda-Aranyos megye ...	25.4	0.4	72.8	25.6	0.8	72.1

Tehát a közepén fekvő megyékből való elszivárgás a román népnél meglátszik, mivel arányszáma mindenütt visszaesett. Azonban a szélső megyékben, ahová az áramlás történt, nem látszik meg a románság gyarapodása, ellenkezőleg, arányszámuk itt is visszaesett. Tehát, ha nincs itt a román elem meg sehol, nem lehet másképpen, minthogy a vándorló nem állott meg a határszéli megyében, hanem kiment Romániába és ezt

igazolja a következő táblázat, amely a határszéli megyékből igen sok a távol külföldön levő lakosság.

Külföldi honosok és külföldön távollévők:

	1900	1910	1900/1910		1900	1910	1900/1910	
	számokban	számokban	%-ban	%-ban	számokban	számokban	%-ban	%-ban
	külföldi honosok				külföldön távollévők			
I. Közép megyék.								
Alsó Fehérmegye	1499	451	0·2	0·2	1616	5747	0·8	2·6
Kis-Küküllő megye	101	35	0·1	0·0	1112	4735	1·0	4·1
Kolozsmegye	167	205	0·1	0·1	627	1686	0·8	1·7
Nagy-Küküllő megye	588	321	0·4	0·2	5675	9165	3·9	6·2
Szolnok-Dobokamegye	164	195	0·1	0·1	1317	1966	0·6	0·8
Torda-Aranyosmegye	77	104	0·0	0·1	212	986	0·1	0·6
II. Székely megyék.								
Csikmegye	567	679	0·4	0·5	3102	2206	2·4	1·5
Háromszék megye	336	793	0·2	0·5	3298	2791	2·4	1·9
Maros-Tordamegye	182	468	0·1	0·2	546	694	0·3	4·0
Udvarhelymegye	57	96	0·0	0·1	1522	2217	1·3	1·8
III. Szélső megyék.								
Besztercze-Naszódmegye	1289	1125	1·1	0·9	253	1741	0·2	1·4
Brassó megye	1380	1515	1·4	1·5	5231	6380	5·5	6·8
Fogarasmegye	159	222	0·2	0·2	5910	8938	6·4	9·4
Hunyadmegye	3636	5110	1·2	1·5	1042	2220	0·8	0·7
Szebenmegye	1857	2278	1·1	1·8	8051	10772	4·8	6·1

Látszik ebből, hogy az országrészt közepén fekvő megyékből csak a két Küküllőből van nagyobb kivándorlás és ez összesen itt a románság arányszámának lemorzsolódásával, tehát mivel ez a román elem a határszéli megyékben sehol sem ragadt meg, ellenkezőleg a határszéli megyék lakossága is nagy mértékben kivándorolt, világos, hogy itt is, ott is a román elem kiszivárgásának kellett történni. Hunyadvármegye kivándorlási aránya kicsiny és itt mégis a románok arányszámának nagy csökkenése mutatkozik, ami az által állott elő, hogy a székelőföldről a Küküllők és Maros mentén lecsúszó magyarság itt állott meg, miáltal a magyarság aránya 5 százalékkal felemelkedett. De mutatja azt is, hogy innen a román elem kivándorlása is csekély, tehát ebben a vármegyében magyarok és románok egyformán, együtt megtalálták a megélhetési és egymást megérteni tudás útját. Vajha így lehetne egész hazánkban: mert, hogy lehet, azt megmutatja Hunyady János földje. Csak követni kellene ezt a példát.

Ezekben – azt hiszem – eléggé igazoltam azt, hogy a kettős gazdasági vonzási törvény hatása, amit az ország nyugati részére a magyar és osztrák statisztikai adatok alapján számszerűleg ki lehetett mutatni, a délkeleti részt azonban csak a népcsere és népszaporodás helyi adatai összevetéséből szemléltethettem, mivel a romániai statisztika nem tünteti fel az erdélyi származásukat, a délkeleti határszáron is úgy működik, mint a nyugatin és mindenütt egyformán és ez a kettős vonzás okos intézkedésekkel támogatva, ezentúl gyorsítottabb tempóban oldaná meg a magyar faj gyarapodását.

Így is, most már tudva azt, hogy a magyarság az ország minden részében, így Erdélyben is: mind a városokban, mind azokon kívül jobban szaporodott, mint a nemzetiségek, jelesen sokszorososan jobban, mint a németek, vagy a még legjobban gyarapodó románok, Erdélyben 1880-tól a magyarok aránya 31 százalékról 34.3 százalékra növekedett, megállapíthatjuk, hogy itt egy szívósan, önmagától, minden kényszer és minden támogatás nélkül való fejlődés van és semmi sem mutatja jobban a magyar faj fejlődésének gyönyörű alapját mint az, hogy *az erdélyi, összes szaporodás 1900-1910 között 201.369-et tett, amiből 103,223, tehát több mint fele a magyar ajkúakra esett.* Erdélyben az összes szaporodások több mint fele folyton a magyarságot gyarapítja és ezen az úton *70 év alatt a magyarság számszerűleg is túl fogja szárnyalni a többi nemzetiség számát.* De rajta kell lennünk, hogy azok a tényezők, amelyek segítettek, még jobba legyenek s tagadhatatlan hibáinkról leszokjunk.

Ezek után tehát nevetségesnek látszik elenségeink ama kiáltása, hogy a mi sorsunk már Erdélyben meg volna pecsételve és a megsemmisülés felé haladnánk; de még rosszabb és nem lehet *eléggé* megróni azt a gyávaságot, amelyet minduntalan hangoztat egy pár meggondolatlan hazámfia, hogy erdélyi magyar testvéreink odadobattak áldozatul a pártpolitikának. *Az erdélyi, egy millióhoz közeledő magyarság nem engedi magát áldozatul dobatni és a magyar nemzetben van még annyi erő, hogy – hu bárki ilyen dolgot megkísérelne – azzal irgalmatlanul leszámoljon.* De ilyen államférfit nem is képzelünk, A gyáva vádaskodók inkább azért kiabálnak, mert így kivonhatják magukat a segítők, a küzdők sorából és ez a legkényelmesebb. De azok, akik a mi nemzeti munkánkban gán-

csoskodásnál, hitvány lelkek rémitgetésénél egyebet nem tudnak, álljanak félre és ne rontsák a becsületes emberek munkáját. Majd elnyerik ők a tisztességes hazafiak s az egész nemzet megvetését.

Ti pedig, küzdő, reménykedő testvéreink, ne ijedjete meg a hangos hazafiak siralmától. Ne ijedjete meg a dákoromán ábrándozok fenyegetésétől sem, mert az idők járása már nem igazolja sem a félnékeket, sem az ábrándozókat. A jövő a szívesen dolgozó, becsületes hazafiaké, mert ideig-óráig a nagy hang, a terror uralkodhatik, de rövid időn ismét a nemzeti akarat fog diadalra jutni. Azok a mesék, hogy hazánk területe megcsonkulhatna, valóra csak a mi gyáva hitványságunk útján válnának. A Tiszáig terjedő Dákórománia eszményképe csak úgy valósulhatna meg, hogy ha az ezen a földön élő, a románokénál nagyobb számú magyarság ölhetett kézzel nézné az ellenség munkáját. Ez a magyar nép azonban semmiképpen sem szolgált reá arra, hogy ily hitványnak tartsuk. Már ismételve kimutattam, hogy ázom a földön, amelyen a román ábrándozok ábrándképeiket szövik, már a magyarság túlhaladta azt az állapotot, hogy uralma kétségbevonható volna. *A Tiszáig tartó s a románoktól követelt földön a négy utolsó nép-számlálás adatai, – a statisztikai hivatal kimutatásai szerint – a következők: 1880-tól 1910-ig a magyarság aránya 34.5 százalékról 40.4 százalékra fmelkedett, a románoké ugyanaz idő alatt 42.6 százalékról 39.7 százalékra hanyatlott. Íme, tehát a magyarság Erdélyben nem egészen 30 százalékról 34.3 százalékra emelkedett, mi g az oláhság 58 százalékról 55 százalékra esett; Dákórománia kiegészítő ábrándországában pedig hasonló képet mutat a fejlődés. Itt már felülkerekedtünk.* Tehát a magyarság e diadalmasan előnyomuló faj, amellyel szemben minden többi visszaesésben van. És hogy mily irányú a fejlődés, azt a mondottak után nem szükséges ismételni.

Ne feledjük el még ezen felül, hogy a népszám kedvező fejlődésén kívül mellettünk szól a fejlettebb, magasabb kultúra is. Mellettünk szól a gazdasági fejlettebb élet is. Az se rémítsen el minket, hogy a magyar nagybirtokból már oly sok jutott román kézbe Ez általános fejlődési folyamat. A föld elhagyja azt, aki maga is elhagyta a földet, Elhagyta pedig

mindenki a földet, aki bérbe adta és nem gazdálkodik ott; aki túlterheli adóssággá], emelynek terhes kamatai majdnem a» egész jövedelmet felemészti és kinossa teszi a gazdának életét. *Vajjon számítható-e a magyar nemzeti vagyponhoz az oly földbirtok, amely túl van terhelve adóssággal és leköti a gazdának minden energiáját és mégis élete csak vergődés a lét és nemlét között s ha jó egy gazdaságilag rossz esztendő, felborul.* De kellő tőke hiányában nem is tud megfelelő művelést adni és a birtok, nem hozza meg a kellő hasznot. Az ilyen földbirtokos, ha eladja földjét, kifizeti adósságát, felszabadul és más pályán hasznosabb és produktívabb munkát végezhet, akár tőkeerős birtokos, akár a nép veszi meg, a föld jobban fog beilleszkedni a nemzeti termelésbe és akárki termel többet, a többlet az ország és így közvetve a magyar nemzet nyeresége lesz. Csakhogy a valóságban úgy fest a dolog, hogy az erdélyi földet oláh bankok veszik meg és uzsoraáron adják a népnek, amely a horribilis bankkölcsön kamatait sem tudja fizetni és tönkre megy. Az így elpusztult magyar birtok fájó veszteség, mert nemcsak hogy a magyar fajra elveszeti, de mindenképpen elveszett, mert csak a kínlódás foly tovább.

Az így elvesztett vagyoni állomány reánk nézve jobb volna, ha a magyar nép kezébe kerülne, de *előbb népet kell teremteni, népet kell szervezni, addig hiába óbégatunk.* A föld annak a népnek a kezébe fog kerülni, amelyik ott van és ez most a román. De csak a közép- és nagybirtok, mert a *kisgazdák elég ellenállók és itt nincs is veszteségünk.*

Az erdélyi magyar faj a birtokbeli veszteséget ellensúlyozta azzal, hogy néhány városát hatalmasan kiépítette és vajjon tagadható-e, hogy Kolozsvár és más városok házai nem bírnak oly értéket, amelyek az elvesztett földbirtokok értékével fölrnek. Így tehát az erdélyi magyarság egészben nem veszített vagyonából semmit, mert olyan birtokok adtak el, amelyek túlterhelve, ugyan számba alig mentek, ellenben a magyarság Erdélyben házakat, palotákat, kulturgóc-pontokat épített, amelyek egészben nagy vagyont képviselnek. Ehhez még fel kell építenünk az igazi szeretet templomát, amelyben Erdély minden gyermeke együtt áldozhasson a művelődés és gazdasági élet oltárán, *szervezzük a népet,* hogy tudjon önmagán segíteni; ne essék sem agitátorok, sem csalók

hálójába; *szervezzük a termelési, a fogyasztási és kulturális szükségletek kielégítésére szolgáló intézményeket* s akkor ne féljünk, el jő számunkra a mennyeknek amaz országa, a hol a magyarok Istene meg fogja ennek a földnek minden gyermekét védelmezni minden belső és külső ellenség ellen.

IX. Következtetések és javaslatok.

A teljes meggyőződés erejével állapítottuk meg az eddigiekben, hogy mind a történelmi régmúltban, mind a közeli száz év alatt a magyar nemzet oly kétségtelen szépen fejlődött, hogy ezen a földön, t. i. Magyarországon, hozzá hasonló fejlődéssel egy faj-nép sem dicsekedhetik. Azt nem szükség itt hosszasan fejtegetni, hogy az általános haladással is, amelyet nemzetünk a művelődésben tett, nemcsak mi lehetünk megelégedve, hanem még ellenségeink is beismerik, hogy a magyar nemzet rövid félszáz év alatt nyomorúságos helyzetéhez képest, minden nemzethez méltó gyönyörű haladást tett. Mi láttuk kétségbeesett szüleink, s azok idősebb kortársai arcán, annak idején a szomorú lemondást, a kicsinyhitűséget. Láttuk közvetlen közelből, mikor Erdélyben az öt székelyszéken és egy-két magyar városon kívül akármerre mentünk, hogy a magyar ott idegen, harmadrendű volt. Idegennek éreztük magunkat s szinte félve húzódtunk vissza otthonunkba. Brassóban még 1882-ben is, mikor július hóban ott voltam, minden német volt, az a nagy pap, aki nem régen szép magyar beszéddel üdvözölte a magyar középiskolai tanáregyesület brassói közgyűlését, alig akart még német kérdéseinkre is feleletet adni, pedig Koos ottani királyi tanfelügyelő vezetett be és láttuk, hogy a tornavizsgálatok alkalmával, a tornaudvaron, nem volt olyan századrendű német államocská, a melyiknek zászlóját ki ne tűzték volna; a magyar nemzeti zászlót azonban hiába kerestük. És én azt akkor nem vettem rossz néven, mert hozzá voltam szokva, hogy az a föld szász föld, hiszen elbeszélték Hétfaluból hozzánk jött tanuló társaink, hogy 67 után az u. n. testvériesülési ünnepen, ahol egy magyar, egy román, kezét-kézbe fogva, tették meg a körmenetet, a szász elem nem vett részt, távol tartotta magát attól. De még élénk emlékezetünkben voltak a nem rég eltűnt németül beszélő beamterek is, akikben az állami hatalmat is, a magyar öldön is németnek, idegennek láttuk. Később is, még a posta és

a jövedelmező vállalkozásoknál is idegen (német, olasz, angol) volt a vezető erő. Magyar gazdasági erőt sem láttunk tehát. Ilyen körülmények között a magyarság a maga vidékén is elvesztette elsőbbségének tudatát. El is volt a székelyföld teljesen szigetelve s nem látta a világ állását, nem ismerte még a Duna-Tisza-menti magyarság állapotát sem. Természetes, hogy ennek oka a rendkívüli szegénység volt. Az a szegénység, ami egyformán sújtotta az urat és a közszekelyt. Később alkalmam volt dési, tordai, gyulafehérvári s más vidéki magyarokkal megismerkedni és azoknál sem talákoztam épületesebb hangulattal. Kivétel volt akkor is Háromszék, Marosvásárhely és Kolozsvár. Itt nemcsak a vagyonosabb elem volt intranzigens magyar, hanem az egész nép és mi mindig nagyra tartottuk őket. Eltekintve tehát egyes szigektől, azt az öntudatos magyar nemzetet, amelyet most ott látunk, Erdélyben nem lehetett látni. Voltak magyar városok, magyar volt egészen a székelyföld, voltak magyar urak; de magyar nemzet, amely, mint most mindenütt láthatjuk, nemzeti önérzettel fellépni mert volna, nem volt. Ez az önérzet azóta fejlődött ki. Azóta érzi az ember mindenütt, hogy ez a föld Magyarország. Sajnos, néha és néhol visszaesésről hallunk a legújabb időkben. Nem volt alkalmam mindenütt ellenőrizni ennek a hírnek igazságát, azonban ahol volt személyes vagy megbízható információm, ott túlzottaknak találtam a híreket. Hiszem, hogy egyes meggazdagodott román honfitársunk nagyobbat kurjant mint azelőtt, azt is elhiszem, hogy most ő eszi meg a rimaszombati csutorát, de azt is tudom, hogy megfekszi az mindig a gyomrát. Igaz, hogy néhol szervekednek, földet szereznek és nemzeti öntudatra ébrednek; még rómainak is elképzelik magukat, de az arány, amelyben a magyarság és a nemzetiségek fejlődtek, egészben mégis a magyarságra kedvező. Kedvező volt eddig általában és egészben véve. Egyes esetekben vehettük észre az ellenkezőjét is és az lesz mosl a teendő, hogy amit felismertünk, azt ne hagyjuk tovább fajulni. Állítsuk fel azokat a védő falakat, amelyek a veszedelmet elhárítják és helyezzük el azok mögé azokat az eszközöket, amelyek nemzeti előhaladásunkat elősegítik.

A védő falakat pedig az *állam* és a *társadalom* együtt állítják fel. A társadalmi ügyeskedés éppen oly fontos, mint a; állami, mert látjuk, hogy nemzetiségeink állami támogatás nélkül s mily fontos alkotásokat tudnak létrehozni.

A közigazgatás államosítása ebből a szempontból is a legnagyobb fontosságú dolog. A régi módi közigazgatás, mivel teljesen nélkülözte az igazán demokratikus felfogást, habár itt-ott találoztunk kiváló egyénekkkel, azok kiváló cselekedeteivel, alkotásaival, bár az folytonosan javult, nem felelhet meg a mai kívánalmaknak. A választott tisztviselőt nem tarthatja senki függetlennek és naponkint találoztunk főtisztviselővel, akik folyton e miatt panaszkodtak. Az önkormányzati intézményeknek lehet erősebb súlyt adni a közigazgatás ellenőrzésében s a járási bizottságok felállítása által a közönség érdeklődését közvetlenebbé is tehetjük. Itt érvényesülhetnek a helyi érdekek, de az állami és nemzeti érdekeknek mindig megfelelően. Nem volt Magyarország soha fénykorában más, mint igazán centralizált állam s az újabb kor minden kiváló államférfia előbb utóbb teljesen az állami közigazgatás hívévé lett. Akik, mint Deák Ferenc, nem jutottak el ehhez az állomáshoz, később – mint a municipálista Tisza Kálmán – okvetlen idejutottak volna. Hiszen tudott dolog, hogy a Deák-párt összes kiváló tagjai az állami közigazgatás hívei voltak és a szabadelvű párt kormánya egymás után hozta törvényhozás elé azokat a javaslatokat, amelyekkel a megyei közigazgatást fokozatosan állami közigazgatássá kezdte átalakítani. A választásnak további fentartása immár nemzetellenes hiba lenne. Amikor a társadalmi erők, a gazdasági élet intenzivitása oly hatalmas sulylyal lépnek fel s amikor ezek az erők divergensnek s nem erősítői egészben a nemzetnek, az állam hatalmának, amikor köröskörül ellenségek leselkednek s államunk szétdarabolására, nemzetünk megrontására törnek, akkor ezekkel csak az állami, egységes közigazgatás bírkózhatik meg. De egyetemes emberi szempontból is ez a legmegfelelőbb s a demokrácia érdeke is ezt követeli. Mivel azonban ez már kapunk előtt van, nem lehet más teendők, mint hogy ennek megfelelő megtörténtét nyugodtan várjuk, és azt kívánjuk, hogy a javaslat tárgyalásánál érvényesüljenek nagyjaink ludasának és a régiek nemes hagyományainak, egyúttal az államnak és nemzetnek jövője érdekében kedvezően ható intézmények szempontjai.

A mi szerény munkánk célja, hogy nemzetünk kiválóságát, de itt-ott a fenyegető hiányokat is kimutatva, egyfelől bátorságot öntsünk a csüggedőkbe, másfelől igyekezzünk megmutatni, hogy sok teendők van, amelyeket nem szabad elhanyagolni, ha nem

akarjuk, hogy eddig kedvező fejlődésünk kedvezőtlené alakuljon.

A legfontosabbat, az állami, centralizált közigazgatást már elértük. Ezzel a nemzetiségi kérdés megoldásának legnagyobb akadályát hártottuk el. Nem egy vármegye szűk kerete, nem egy-két család befolyása fogja ezentúl a nép, a nemzet életét kormányozni, igazgatni, hanem maga az arra illetékes nép, a nemzet. Hogy lesznek ezentúl is részletes befolyások, az valószínű, de ezek mindinkább inkább szűkebb térre fognak szorulni s különösen, nem fognak nemzetellenesen alakulni.

Az állami közigazgatás és az ezután várható javulás maga után vonja közegészségi viszonyok megjavulását is és mivel már a legfontosabb ügyek mind az állami, a nemzeti érdekeknek vannak alárendelve, nem szabad tovább késni az *iskolák államosításával* sem. A 60-70-es években a közigazgatás államosításának egyik legnagyobb akadályául azt hozták fel, hogy az oly sokba kerül, hogy az állam pénzügyi viszonyai azt nem bírják el. Az iskolázás államosításánál is ezt hozzák fel döntő akadályul. Pedig ez tévedés, mert nincs drágább iskola mint a rossz iskola, amely nem ér semmit. Az a tiszteletreméltó nézet pedig, hogy a felekezeteknek a múltban teljesített szolgálatai megérdemlik, hogy értékes közremunkálásuk jövőben is igénybe vétessenek, éppen csak annyiban bir értékkel, mint a megyei közigazgatás nemes hagyományai az állami közigazgatásnál azt a nézetet érvényesítették. Jöjjön segítségül a helyi érdekeltség az ellenőrzésnél, érvényesítse befolyását a tanítás és tanulás oly viszonyainak igazgatásánál, ahol a társadalmi erők az állami tevékenységnek áldásos érvényesülését elősegítik, biztosítják. Mily fontos, hogy szegénység miatt egyetlen hive valamely egyháznak ne maradjon el az iskolából! Mily fontos, hogy az iskola ne lehessen éretlen társadalmi nézetek terjesztője. Mily fontos, hogy a helyi érdekeltség az iskolát kihasználja a gazdálkodás, a szociális továbbképzés oly javítására, amely megfelel a közérdeknek és lehetetlené teszi, hogy éretlen gyermek emberek az addig egymással békén élőkre átültessék a viszálykodás, egyenetlenkedés járványát. Az iskola a község minden irányú közmívelődésének középpontjává csak a helyi erők összemunkálása mellett fejlődhetik, de ha ezzel fejlődik, akkor a helyi érdekeltség meg is fogja a tanító munkáját becsülni s a tanító is megnyervén minden megfelelő anyagi

és erkölcsi alapot, a község áldásává, igazi jó szellemévé alakul. És ha akár egyéniségével, vagy másféle viszonyaival nem felel meg annak a várakozásnak, amelyet az igazi közérdek megkövetel, minden sérelem nélkül meg lehet találni a megoldást, míg ma a hitközség vagy más iskolafentartó, éppen úgy maga a tanító is együtt kell, hogy szenvedjenek. Nincs megoldás.

Nemzeti, állami, sőt általános művelődési szempontokból is nagy érdek az, hogy az iskolák a bármiféle szempontokból is vett elkülönítő befolyás alól kivétessenek. Az iskola tanítsa az embereket a műveltség elemeire, ne pedig egymás gyűlöletére. Ha egyik iskola magyar, a másik német nyelven tanítja tanítványait, abból még nem következik, hogy egymás gyűlöletére is taníthassa azokat. Ismerünk oly államot, hol német, francia, olasz, külön-külön nyelvű oktatás mellett is megvannak a hon polgárai együtt. De ott a szeretet jellemzi az iskolai oktatást és nem lehet el sem képzelni, hogy az iskola tanítója gyűlöletre izgassa tanítványait. Ezt a helyi befolyást csak az állami oktatással lehet megszüntetni.

Érdeke az is az államnak, hogy ha vannak különböző ajkú polgárai, csak nyelvben különbözzenek egymástól, de ne egyúttal érületben is. Már pedig egyenlő, vagy legalább hasonló érületre csak egyenlő szellemű oktatással lehet nevelni. Hogy lehet képzelni, hogy különböző nyelvű, tanítástervű, módszerű iskolák egyenlő gondolkozású és érzésű polgárokat neveljenek? Aztán, ha a magyar állam súlyt fektet arra, hogy nemzeti állam legyen, ahol az állam nyelvének kell a különböző ajkú polgárokat összekötni, ahol az állam nyelvének megtanulása a nép egyetemes érdeke; de meg nem tanulása a nemzetiségi izgatók lét-fentartásának alapja: ott az állami iskolázás által ki kell venni az izgatók méregfogát és megszüntetni azok minden befolyását. Vajjon képzelhetni-e, hogy annak a román nemzetiségű képviselőnek felesége mert volna kifakadni a tanulók magyar nyelvtudása ellen, ha mindenütt állami iskola és abban állami akarat nyilvánulhatna meg?! A tanítás államosítását keresztül kell vinni fokozatosan minden vonalon. Először állítani kell minden helyen, ahol még nincs, állami iskolát, aztán, ahol nem megfelelő az iskola, megfelelővel kell azt pótolni. A vallás érdekeit nem kell féltetni, mert amint nem csorbult meg a vallásosság, sőt belsőbbé vált az állami anyakönyvezéssel, éppen úgy nem fog megszűnni

az állami oktatással. A vallásoktatást azonban nem kell a mai helytelen módon folytatni. A tanulóknak a vallásitanítás ma nagyobb nehézséget okoz bármelyik tárgynál s ez az oka, hogy felekezeti és nem felekezeti iskolában egyaránt nem szeretik tanulni a tanulók. Pedig lehet tanítani Mózes életét és tanait, Jézus életét és gyönyörű példáit, magasztos cselekedeteit, lelkünket fel-emelő halálát úgy magyarázni meg, úgy tanítani, hogy az szívet-leiket nemesítő, megragadó legyen. Láttam a vezetésem alatt álló iskolákban oly hitoktatókat, akik így tanították a vallástant és itt nem láttam sem gyűlölséget a tanulóknak egymás iránt, sem elfordulást a templomtól, amit most, ne tagadja senki, minden felekezetenél látunk. Mondhatja-e tehát a felekezeti iskola, hogy elérte a vallásoktatás célját? Ellenben, ha az oktatás egyéb terheitől megszabadul, a felekezet teljesen a vallásoktatásra fordíthatja erejét és fél is fogja találni a vallásoktatásnak a mostaninál helyesebb módját. Ha pedig meggondolják a hazafias felekezetek, hogy mily átok fekszik a nemzetiségek felekezeti köpenye alá bujtatott nemzetellenes oktatásán, a nemzet egyetemes érdekei szempontjából, maguk egyengetnék az állami nagyobb, mondjuk teljes befolyás útjait.

Az elemi oktatás államosításához vagy legalább teljesen az állami igazgatás alárendeléséhez hasonlóan, még sokkal gyorsabban államivá kellene tenni a *tanítóképzést*. Semmi sem indokolja, hogy az állam, amikor teljesen államivá, vagy legalább teljesen egységesen magyar állami jellegűvé tette a tanárképzést, a tisztviselő, törvényszéki birok stb. képzését és képesítését, akkor a legfontosabb, mert legtágabb rétegekre terjedő néptanítóképzést és képesítést nagy részben nem állami, sokszor államellenes keznek engedi át. Ha szólnak is okok „a felekezeti népiskola mellett, állami szempontból minden oktatási és képzési mellett szól. Ezt keresztül kellene vinni minél előbb.

A *középiskolák* egységesítését és feltétlen állami befolyás alá való helyezését a középosztály egységének fontos kérdése követeli. Nemzeti nagy fontosságú érdek azonban az is, hogy az illető nemzetiségi nyelvek megtanulására az állami iskolákban éppen úgy alkalmat kell adni, mint a nem állami iskolákban érettségi bizonyítványt csak annak lehessen adni, aki a magyar nyelvet írásban és szóban teljesen tudja.

A *közegészségi* viszonyoknak lehető legjobbá tétele mindenkinek egyaránt kötelessége. A kórházak szaporítása, azoknak a szükség-

letekhez képest minden tekintetben megfelelővé tétele, az orvosok helyzetének megjavítása, államosítása, a szegényügy rendezése, a gyermekáldás körül szükséges összes teendők tökéletes felkarolása, mind-mind elsőrendű feladatok.

Mindaz, amit itt elmondottunk s még azok is, amelyekre ki nem tértünk, törvénykezés, pénzügyi igazgatás, közlekedés ügye, honvédelem, szakoktatás, felső oktatás stb. többnyire állami, törvényhatósági, községi jellegű intézkedésekkel oldhatók meg. A *közgazdasági kérdések* azonban – bár a jó közigazgatásnak erre is nagy befolyása van – mégis elsősorban társadalmi tevékenység körébe tartoznak. Ide sorozandók azok a közművelődési és más efféle ügyek, amelyek már nem sorozandók a hatósági tevékenység ügykörébe, legfeljebb azok ellenőrzésére és irányi ására utaltatnak. A társadalom körébe utalt feladatok a hatóságok, intézetek tevékenységi körét is érintik, hiszen pl. a színészet kérdése nemcsak a társadalom, hanem az illető hatóságok tevékenységét is igénybe veszi. Vajjón elégséges-e, ha a pénz-, biztosító-, ipari és más intézetek megalakításánál semmiféle hatóság nem veti közbe figyelmét. Ha zálogházak, közfürdők, vásárcsarnokok stb. alakítása csak magán, vagy társadalmi tevékenység körébe utaltatik. Viszont az iskola, a törvényszék, a közszállítások, a művészet stb. ügyköre el lehet e a társadalom megfelelő támogatása nélkül. Számos tér van, ahol csak a társadalom, állam, község csak együtt alkothat értékeset, maradandót. És hogy általában az állam, vagy általában a hatóságok értékes és kiváló alkotásokat végezthessenek, ahhoz feltétlenül szervezett, kiváló társadalomra van szükség. Szervezett társadalom állami támogatás nélkül is tud nagy dolgokat létrehozni s ilyen társadalom, csak ne akadályozza őt a hatóságok intézkedése, hoz is létre kiváló alkotásokat. Nem kell messze menni, csak az erdélyi szászokra kell mutatnom és előttünk áll egy derék társadalom szép sikereinek nagy sora. De nemcsak a szász, hanem az oláh társadalom is nagy dolgokat cselekedett. Egész sorát a nevelő, tanító, pénz- és más intézeteknek hozta létre. Egy teljesen analfabéta nép köréből erős, vagyonos, befolyásos középosztályt teremtett. És nem volt hozzá egyéb segítsége, egyházi és iskolai alapjain kívül más, mint a magyar állam jóindulatú közömbössége, amely mellett megtörténhetett, hogy közalapokat, hazafias céllal román ifjak nevelésére tett alapítványokat lefoglalhattak és felhasználhattak szeparálásra,

nemzetellenes nevelésre fordíthattak még most is. Ily hivatást tölt be a Gozsdu-alap és némely határőrvidéki alap. Ily szerepet játszik az egész erdélyi és ehhez kapcsolódó más vidékek görög katolikus nagy vagyona. Ezeket a róm kath. egyházi vagyomból nyerték és a magyar állam az imént is egyik görög katoikus (román) intézmény gyarapítására nagy segítséget adott és a magyar vállalkozást onnan ebrudon dobták ki. Az ily társadalom, amelynek minden tagja, kicsiny és nagy egyaránt, át van hatva a maga egyébként bármilyen nemtelen szokásaitól, valóban szervezve van és a maga szempontjából sokkal értékebb, mint a közömbösek sokasága, amely társadalomnak semmiképen nem mondható. Ebben a társadalomban szervezve van a gyűlés minden iránt, ami magyar és ha akármi is történik, az egyébként jóra való népet magakadályozzák abban, hogy bármiféle alakban közlekedhesek a magyar iparossal, kereskedővel, szóval a magyar vállalkozás útján a magyar néppel. Földműves szövetkezeteikbe beveszik ugyan a magyar szegényebb földművest is, de csak azért, hogy így magukhoz láncolják, beolvasszák. Azt nem lehet mondani, hogy pénzintézeteik ne adnának kölcsönt a magyar embereknek és azt sem lehet mondani, hogy ezt ellenséges céllal tennék, mert ebben a tekintetben nem járnak el másként, mint azt minden életrevaló pénzintézetnek tennie kell. Különben is a pénz kamatot keres, a szegénynek pedig pénz kell, ez a kettő egymás felé való vágyódásában éppen úgy találkozik, mint a szerelmesek, akik nem kérdezik, hogy milyen nemzetiségű a másik; ha egymásra vannak utalva, mégis találják egymást.

De a románok társadalmánál sokkal inkább figyelemre- és követésreméltó a szászok társadalma. A szászok elsősorban ugyan a maguk számára alkották meg intézményeiket, de ha van feleslegük nem tagadják meg azok használatát másoktól sem. Nevelő intézeteik nyitva voltak mindig mások számára is, éppen mint a magyarokéi is. Pénzintézeteik méltányos feltételekkel segítettek mindenkinek aki hozzájuk fordult. De nem ezért dicsérem az ő társadalmukat, hanem azért, hogy társadalmukban igazi demokratikus mondhatni, édes testvéri szellemet tudtak meghonosítani és fenntartani. A Bruderschaft, a Schwesterschaft nálunk nem szólásforma, hanem igazi élő, dolgozó, védő és konzerváló szervezet. Ez megóvja a népet az elaljasodástól, kioperálja az erkölcsi sebeket a serdülő generációból éppen úgy, mint a társadalom már idősebb

tagjaiból, sőt a családokból is. Fentartja a patriarchális hagyományokat, megszentelt, kívánt szokásokat és törekvésre érdemessé teszi azokat a szokásos megbízásokat, társadalmi méltóságokat amelyek viselését szüleik, nagy- és özszüleik dicsekedve emlegetik. A gyermekek is választanak maguk közül vezért, az ifjak is tesznek maguk közül mindenütt valami kolompost s ugyan mondja meg akárki, nem tekint-e az ily ki- és megválasztott oly önérzettel a maga kis társadalmára mint akár a káplár a maga kis szakaszára. Az ifjú, akit társai maguk közül kiemeltek és aki méltóságát jól betöltötte, mindig tisztelt lesz a maga falujában, becsültebb mint bárhol másutt, dehogy menne az ilyen máshova. De igyekszik társaira is jó befolyást gyakorolni és ha aztán nagy korukban, mikor már a család terhe és gondja van vállalkon, ha előfordul a községben valami tenni való, ha pl. az árviz megrontja az utat, vagy elviszi a hidat, az egykori vezér csak egyet szól társainak, a magok hasznáért zúgolódás nélkül mennek és rendbehozzák a dolgot. Így van ez a közmunkákkal is és egyéb téren is. Az ilyen társadalom dicséretre méltó, az ilyen társadalom nem csak azt érdemli meg, hogy rajta Isten áldása legyen, hanem azt is, hogy azt mi magyarok is kövessük és szeressük, mert ez a társadalom a mi legjobb tanítómesterünk. Azonban magától nem megy a dolog és követnünk kell abban is germán testvéreinket, hogy útmutatásaik megvalósítása végett társulatot kell alakítanunk, amelynek körében *gazdálkodásunkat* okszerűvé és jövedelmesebbé, *hitelünket* hozzáférhetőbbé, jobbá és olcsóbbá, *keresetünket* sikeresebbé, biztosabbá tehesük. Erre a célra dolgoztunk ki egy alapszabálytervezetet, amely 22 törvényhatóság társadalmát szervezte volna ily irányban. A társulat vezetése és az abban tervezett munkálkodás azonban oly nagy terhet rótt volna a tisztviselőkre, hogy annak megfelelő munkaerőt tiszteletbeli, társadalmi erőkből nem tudtak elképzelni.

Ezt én elismerem, de még sem bánom, hogy sokat dolgoztam azon a terven, mert akik olvasták, ha valamikor létrejöhet, annak újabban megtervezett kis töredéke és aztán fokonként, törvényhatóságról-törvényhatóságra bővülve, egykor mégis megvalósul, megláthatják, hogy mi volt az eredeti cél.

Átdolgoztam tehát tervezetemet egy törvényhatóság területe és igényei számára és mint már eredetileg is terveztem, kapcsolatba hoztam egy altruista célú pénzügyintézet alapításával. Ezt a tervezetet

Székelyudvarhely érdekeltsége, az ottani Székely Társaság közbejöttével el is fogadta és a nm. belügyminisztériumba a Miskolczi Székely Társasággal együtt Udvarhelyvármegye alispánja útján felterjesztette. A tervezet eredetileg Székely Nemzeti Alap névvel indult útjára, de aztán felsőbb helyen adott tanácsra átkereszteltük „Országos Székely Szövetség” nevére és egyik cikkelyében feladatul tettük azt hogy létesítsen az erdélyi magyarság természetesen előbb Udvarhelyvármegye és aztán lehető gyorsan más törvényhatóságok száiára egy pénzalapot, a Székely Nemzeti Alapot és ennek kezelésére és a gazdasági bajok leküzdésére ^zolgáló altruista pénzüintézet a Hargita címmel, amely pénzüintézet aztán középpontjává nőné ki magát egy az egész székelység által lakott erdélyi részek minden vidékére létesített pénzüintézeti hálózatnak.

A tervezetet a magas kormány csekély észrevétellel leküldötte és ezt a csekély módosítást rajta elvégezzük, aztán a cselekvéshez fogunk. A tervezetet a következőkben közlöm, hogy ezen az úton is megismertessem. Igaz, hogy az idő igen nehéz és most pénzüintézetek alakítása nem kecsgető. E mellett nem szabad nagy alaptőkét kötni le, mivel egyfelől ez csak úgy volna összehozható, ha nagy nyereséggel kecsgetethetők a részvényeseket, ami a mostani körülmények között ugyan könnyen menne, de mi csak oly kamatozást óhajtunk biztosítani a részvényeseknek is, mint amilyent adhatunk a betevőknek. Másfelől a nagy alaptőke a székelyföld szegényes viszonyai között szélesebb körű gyűjtést tételezne fel a mostani pénztelen világban és ezzel esetleg oly befolyásoknak nyitnánk teret, amely a mi céljainkra nem üdvös.

Kis alaptőkéjű pénzüintézet azonban nem végezheti azokat a^ feladatokat, amelyeket eleibe tűztünk. Ennek céljait csak úgyj érhetjük el, ha egy jelentősebb fővárosi pénzüintézet támogatását megnyerhetjük. Erre volt is ígéretem, de a tavalyelőtt beállott gazdasági válság óvatosságra intette az összes intézeteket és mi, bár sajgott a szivünk, hogy éppen a legnagyobb bajban nem tudtunk megjelenni a csatatéren, mégis inkább vártunk a dologgal, nehogy kockázat és megbénultság mellett elveszítsük a jövőt. A mellett a székelyföldön most még semmi gazdasági elevenség nincsen, csak immobilis kölcsönzéssel, vállalkozással lehetne foglalkozni s az ily helyzetben, ahol a vidék

teljesen passzív, kellő hátbiztosítás nélkül nem tartottam tanácsosnak beugrani.

A jövő Isten kezében van, mi megindulunk az úton, amely a szervezkedés felé visz és azt hisszük, hogy az elevenné átalakuló társadalom megsegíti munkánkat és vért önt vállalkozásunkba.

Az „Országos Székely Szövetség” alapszabályzata.

I. Az egyesület címe, székhelye, célja és eszközei.

1. § Az egyesület címe: Országos Székely Szövetség. Székhelye: Székelyudvarhely. Pecsétje: A turul madár a címkörirattal.

2. §. Célja: a székelység közgazdasági és társadalmi viszonyainak gondozása és fejlesztése, ösztöndíjak és egyéb anyagi segélyek nyújtása.

3. §” Eszközei a fentebbi célok előmozdítására:

1. pénzalapot létesít „Székely Nemzeti Alap” címmel;

2. részvénytársasági alapon altruista irányú központi pénzügyintézet felállítását előmozdítja;

3. vidéki gócpontokon a központi egyesülettől függő társaságokat (fiókegyesületeket) alakít s mindezen intézményekkel a lakosságot a 2. § ban jelzett célok elérésére minden irányban szervezi.

II. A tagokról és azok felvételéről.

4. §. A Szövetség tagjai pártoló, rendes, alapító és örökös tagok

Pártoló tag lehet minden tisztességes ember, aki a magyar nemzet érdekeit előmozdítani kész, továbbá tagok lehetnek családok, jogi személyek.

Bármely más tagságra csak azok választhatók meg, akik pártoló tagnak már beléptek és a magasabb rendű tagság feltételeinek eleget tesznek.

A rendes, alapító, örökös és tiszteletbeli tagok közé való felvétel a Székelység Aranykönyvébe való anyakönyvszerű bejegyzéssel történik. Törvényhatóságok szerint az egyes családok s azok keretein belül az egyének betürosorozva, elkülönítve vezetendők be.

A szaporodás bejegyzésére betéti lapok használandók.

A tagok száira évről-évre megállapítandó.

A pártoló tag egyszer s mindenkorra 1 K-t fizet, amely az alaptőkébe olvad.

Rendes taggá lesz az oly pártoló tag, aki évenként legalább 1-1 K lefizetésére kötelezi magát, vagy ennek megváltására egyszer s mindenkorra legalább 20 K-t fizet.

Alapító, tag, aki egyszerre, vagy öt egymásután következő évi egyenlő részletben 50 K-t fizet.

Örökös tag, aki egyszerre, vagy 8 egymásután következő 25 K-ás részletben 200 K-t fizet.

A megfelelő jogokat csak az gyakorolhatja, aki tagsági díját teljesen befizette s addig az alapító tag a rendes, az örökös tag az alapító tag jogait gyakorolhatja.

A tagokat a választmány veszi fel.

Az örökös tagságot a törvényes leszármazottak személyenként 50 50 K pótbefizetés útján örökölhetik, amennyiben az illetők kérésére ezt a választmány elfogadja.

5. §. Az összes tagok igény; tarthatnak az egyesület támogatására. A rendes tagok részt vehetnek a közgyűlésen és gyakorolhatják a közgyűlésen gyakorolható jogokat, az alább megjelölt módon választmányi, igazgató tanácsi tagságra megválaszthatók. Az alapító és örökös tagok tagjai a választmánynak, az örökös tagok az igazgató tanácsnak is, amely tagságra az alapítók az alább meghatározott számban megválaszthatók.

6. §. A tagság megszűnik elhalálozás, kilépés, vagy kizárás útján.

A kizárást az igazgató tanács javaslatára a választmány, a közgyűléshez 15 nap alatt írásban, felebbezhető határozatban mondja ki, még pedig oly esetben, ha az illető tag erkölcstelen vagy a szövetség érdekei ellen való cselekedet által erre rászolgált.

A kilépés levélben bármikor bejelenthető, de a belépéssel vállalt anyagi kötelezettségeket ily egyén is teljesíteni köteles.

Magasabb rendű tagságról lemondottnak tekinthet a Szövetség mindenkit, aki vállalt alapszabályszerű kötelezettségének eleget nem tesz.

Kizárt, vagy kilépett tag jogokat csak újabb felvétel által nyerhet.

III. A Szövetség kormányása.

7. §. A Szövetséget a közgyűlés, a választmány, az igazgató tanács, a felügyelő bizottság és a tisztikar, a fiókegyesületet pedig azok választmánya kormányozza.

Rendes évi közgyűlést minden év első negyedében kell tartani, lehetőleg a 3. §-ban emiített hitelintézet közgyűlésével egy napon.

Elnöke ez egyesület elnöke; vagy helyettese; jegyzője a a főtitkár. A jegyzőkönyv hitelesítésére két nem tisztviselő tagot kell felkérni.

A közgyűlés jogkörébe tartozik az egyesület ügyeinek legfőbb vezetése, nevezetesen az évi számadás, költségvetés, működési tervzet megállapítása, a választmány, igazgató tanács, felügyelő bizottság és a 11. §. első bekezdésében felsorolt tisztviselők választása.

Egy társelnököt a 3. § ban emiített hitelintézet igazgatósága által kijelölt 3 egyén közül kell választani, kivéven ha a két társasági elnökséget egy egyén viseli, mely esetben a társelnökök választása tetszés szerint eszközöltetik

A közgyűlés hagyja jóvá mindazokat az intézkedéseket, amelyeket az egyesület céljait szolgáló vállalatok szervezésére, vezetésére és működésére nézve az igazgató tanács tett.

A közgyűlés tárgya lehet ezenkívül mindaz, amit a választmány és az igazgató tanács előterjeszt, és pedig egyebek között az ide tartozó felebbezesek, valamint a tagoknak megfelelő módon beadott indítványai.

A közgyűlés érvényesen határoz, ha az elnökön és jegyzőn kívül legalább 30 tag van jelen. Határozatait általános szavazattöbbséggel, nyílt szavazással hozza.

Kizárás esetén, vagy ha 10 tag írásban kívánja, a szavazás titkos.

Ha az első ízben összehívott közgyűlésre nem jelenének meg elegendő számmal a tagok, 30 napon belül újabb meghívással, újabb közgyűlést kell összehívni, amelyen a megjelent tagok az első közgyűlés napirendjére felvett tárgyak felett minden megszorítás nélkül, általános szavazattöbbséggel határoznak.

Más társasággal való egyesülés, vagy feloszlás kérdésének tárgyalásához a rendes, alapító és örökös tagok kétharmadának

jelenléte és a határozat érvényességéhez a jelenlevők $\frac{3}{4}$ -ének hozzájárulása szükséges. Ebben az esetben, valamint az alap szabály változtatása esetén a jegyzőkönyv, a határozat foganatosítása előtt, jóváhagyás végett a belügyminisztériumba felterjesztendő. (16. §.)

A közgyűlésen a tárgyhoz az alapító, örökös és rendes tagok közül bárki hozzászólhat egyszer, s e célra 10 percet igénybe vehet. Az előadó és az elnöklő többször is szólhat.

A tárgyalás rendjét és méltóságát zavaró tagot az elnök rendreutasítja és szükség esetén eltávolíttathatja.

Rendkívüli közgyűlést kell egybehívni, ha az igazgató tanács vagy a választmány ezt jónak látja, vagy ha 20 tag írásban megokolt szükség miatt az elnöktől kívánja. Ebben az esetben a közgyűlési meghívót 30 napon belül közzé kell tenni.

A közgyűlési meghívót a gyűlés előtt 15 nappal Székelyudvarhelyen megjelenő lapban, vagy valamelyik jelentősebb nagy újságban közzé kell tenni, szükség szerint a népesebb helységek községházaiban, vagy megfelelő helyeken ki kell függeszteni; a fiókegyesületeket ezenkívül külön meghívóval is meg kell hívni.

A közgyűlés előkészítése a főtítkár feladata. A tagok indítványait legalább 10 nappal a rendes közgyűlés előtt az elnöknél adhatják be, aki ezeket véleményes jelentéssel való betérjesztés végeit a választmányba leszi le. Innen megy az indítvány a közgyűléshez.

8. § A választmány egyszer a rendes közgyűlés előtt és egyszer a közgyűlés után közvetlenül ülést tart. A rendes választmányi ülést elnöke mindig a közgyűléssel egyidejűleg hívja össze. Rendkívüli ülést, ha az elnök, vagy a választmány 3 tagja szükségesnek látja, évközben is lehet tartani, de 10 nappal előbb a meghívót a tagoknak meg kell küldeni a meghatározott módon.

Elnökét a társelnökök egyikéből a közgyűlés jelöli ki. Jegyzője a főtítkár. A jegyzőkönyv hitelesítésére 2 jelenlevő tagot kell felkérni.

A választmány tagjai: az elnök, helyettesítésére kijelölt al elnök, főtítkár, főellenőr, főügyész, főpénztáros és az örökös és alapító tagok és az utóbbiakkal egyenlő számú választott rendes tag, továbbá a 3. §-ban említett hitelintézet által kiküldött 2 tag.

Határozatait legalább 10 tag jelenlétében hozhatja érvényesen.

Határozatai hozatalára a közgyűlés szabályai irányadók.

Feladata a közgyűlés által általánosan megjelölt keretek között a részletes program és ügyrend kidolgozása és a közgyűlés által engedélyezett ösztöndíjak odaítélése.

Határozatai a közgyűléshez felebbezhetőek.

9. §. Az igazgató tanács elnökét a társelnökök közül a közgyűlés jelöli ki. Jegyzője a főtitkár. Jegyzőkönyv hitelesítésére 2 jelenlevő tagot kell felkérni.

Az igazgató tanács kormányozza közvetlenül az egyesületet. Egy évben legalább négy ülést tart. Hatáskörébe tartozik minden, amit az alapszabályok a közgyűlésnek, vagy a választmánynak fenn nem tartottak, különösen pedig az egyesület évi működéséről és vagyoni állásáról a közgyűlés részére jelentés készítése

Tagjai az elnök, a helyettesítésére kijelölt alelnök, főtitkár, főellenőr, főügyész, főpénztáros, az örökös tagok, valamint az alapító és rendes tagokból, az örökös tagokéval egyenlő számban választott egyének, továbbá a 3. §-ban említett hitelintézet által kiküldött 2 tag.

Összehívását az ülés előtt legalább 8 nappal a meghatározott módon az elnök a tagok tudomására hozza, esetleg előre is meg lehet az ülések idejét az egész évre állapítani.

Határozatait a közgyűlés módjára hozza és a határozat érvényes, ha az elnökön és jegyzőn kívül legalább 10 tag jelen van.

Határozatai ellen a közgyűléshez lehet felebbezni.

10. §. A felügyelő bizottság áll a közgyűlés által kiküldött 3 tagból és a 3. §-ban említett hitelintézet által kiküldött 2 tagból, akik elnöküket maguk a saját kebelükből választják meg. Ellenőrzik az egyesület egész számvitelét és vagyonkezelését. A főellenőrrel együtt aláírják a zárószámadásokat és ha szükségesnek látják, külön jelentést terjesztenek a választmány útján a közgyűlés elé. A jegyzőkönyvet a jelenlevőknek kell aláírni és érvényes határozatot legalább 3 tag jelenlétében hozhatnak. Az ülésre az elnök a tagokat legalább 3 nappal előbb személyenként meghívja. Határozatait általános szavazattöbbséggel, nyíltan hozza

11. §. Tisztviselők: elnök, két társelnök, két alelnök, főtitkár, titkár, főellenőr, ellenőr, főügyész, ügyész, főpénztáros.

Elnök az egyesület elnöke, összehívja és vezeti a közgyűléseket, kinevezi az igazgató tanács ajánlatára az első bekezdésben fel nem sorolt, de a szükségnek megfelelően az igazgató tanács

által rendszeresítendőnek ítélt tisztviselőket, képviseli az egyesületet harmadik személyek és hatóságok irányában.

A társelnökök egyike a választmány, másika az igazgatótanács elnöke. Felváltva szükség szerint az elnököt helyettesíthetik.

Az alelnökök a társasági elnök kijelölése szerint a társelnökök helyettesei.

A főügyész, főpénztáros azonos a 3. §-ban emiített hitelintézet ügyészével, illetőleg pénztárosával.

A főügyész a társaság jogi tanácsadója, peres és perenkívüli ügyekben megbízott ügyvédje.

A főtitkár és titkár az irodai ügyek és nyilvántartás vezetői. A titkár a főtitkárt helyettesítheti. Erre nézve a főtitkár jelentésére az elnök intézkedik.

A főellenőr és ellenőr résztvesznek a nyilvántartás munkálataiban s megbízatásukhoz képest behatóan ellenőrzik a gondjaikra bízott ügyek, vállalatok folyását és az összes számadások felülvizsgálásában az elnök által adott utasítás szerint részt vesznek. Az ellenőr a főellenőrt a fentebbi módon való kijelöléssel helyettesítheti. (10. §.)

A főtitkár és főellenőr különös kötelessége, hogy az igazgatótanács, a választmány és az elnök jelentéseinek összeállításához minden adatot beszerezzenek és az adatokat rendszeresen feldolgozva, rendelkezésére adják

A tisztviselők teendőinek részletes megjelölése végett a választmány ügyrendet készít és azt a közgyűlés által jóváhagyatja.

A tisztviselők, a főügyész és főpénztáros kivételével, valamint a választmány, igazgatótanács és ielügyelobizottság lagjai 5-5 évre választatnak.

A közgyűlés az igazgatótanács javaslatára más tisztviselőket is véglegesíthet.

IV. A Szövetség vagyona.

12. §. A szövetség vagyona az alaptőke: „Székely Nemzeti Alap” címmel és a forgó tőke.

Az alaptőke alakul a pártoló, alapító és örökös tagok által befizetett és elkülönített összegű tagdíjakból, a 3. § ban említett hitelintézet által erre a célra juttatott összegekből s végül azokból az összegekből, a melyeket egyesek, vagy testületek meghatározott.

vagy mgg nem határozott céllal az egyesületnek adtak, vagy hagyományoztak.

A forgó tőke alakul a rendes tagok évi befizetéseiből és az egyesület véletlen és ide utalható jövedelmeiből.

Az alaptőke egyharmad része záloglevelekbe, a többi ingatlanba, a társaság céljait szolgáló vállalatok, részvénytársaságok, részvényeibe fektethető, vagy pénzügyintézetként gyümölcsöz tethető.

A folyó kiadásokra csak a kamatok közgyűlésileg meghatározott része, a visszatérülő forgó tőke és véletlen jövedelmek fordíthatók a közgyűlés utasítása értelmében.

A vagyonkezelést a 3. §-ban emiített hitelintézet eszközli, e végett ez az egyesület annak vezetésében és ellenőrzésében szerződés szerűleg mind az igazgatóságban, mind a felügyelőbizottságban 1-1 taggal magát képviselteti. Az évi számadás anyagát a nevezett hitelintézet bocsátja az igazgatótanács rendelkezésére. Az összes kifizetések a vagyonkezelő részvénytársaságnál az igazgató tanács elnökének utalványára teljesítendők. Ezekről, valamint az egyesületek javára eszközölt befizetésekről külön jegyzék vezetendő, amely havonként a főellenőr láttamozásával az igazgató tanácsnak bemutatandó. Az egyesület részére nyitott folyó számla negyedévenként lezárandó és annak kivonatát az igazgató tanácshoz a főellenőr terjeszti be.

V. Általános határozatok, átmeneti intézkedések.

13. §. A közgyűlés által választott egyesületi főügyész és főpénztáros tisztsége ideiglenes és addig tart, amíg a 3. §-ban emiített hitelintézet megalakul s tisztségviselőit megválasztja. Ettől kezdve az egyesületnek itt érintett tisztségeit az emiített hitelintézet tisztségviselői látják el. Ugyanakkor megszűnik sorshúzás útján az egyesület közgyűlése által választott egyik társelnök és 2 -2 választmányi és igazgatótanács tag tisztsége is, hogy a lelépő társelnök helyett az egyesület közgyűlése a nevezett hitelintézet hármas kijelölése alapján újat válasszon, a 2-2 választmányi és igazgató tanácsi helyet pedig az emiített hitelintézet által kiküldött 4 egyén foglalja el.

Ha a kérdéses hitelintézet társasági elnökévé a jelen egyesület elnöke választatnék meg, a társelnök lelépése elmarad.

14. Az egyesület bárhol alakíthat céljainak megfelelő fiókegyesületet, amelyek tagjai a főegyesület tagjai s rájuk és a fiókok vezetésére úgy ez az alapszabály, mint a fiókok részére megállapított alapszabály kötelező.

A fiókoknak megalakulása, valamint megszűnése az anyaegyesület hozzájárulása mellett történhetik meg, amit a törvényhatóság első tisztviselőjének be kell jelenteni, aki erről a belügyminiszternek jelentést tesz. A fiókegyesületek alapszabályait a törvényhatóság útján esetről-esetre láttamozás végett a belügyminiszterhez fel kell terjeszteni.

15. § Az egyesület által ösztöndíjban, vagy bármiféle anyagi kedvezményben részesített egyénektől írásos, kötelező ígéretet kell venni az iránt, hogy az anyagi előny pénzértékét kamat nélkül, amint tehetik, egy összegben, vagy évi részletekben visszafizetik öt évi részletben legkésőbbben, attól az időtől kezdve, amikor az illető 4800 K évi fizetéshez, vagy ennek megfelelő egyéb jövedelemhez jut.

Bármelyek ezt a kötelező nyilatkozatot törvényes képviselőjük útján teszik meg. Egyes méltánylandó esetekben a részletfizetéseket az egyesület választmánya kisebb összegekre, ennek megfelelőleg néhány évvel hosszabbra is teheti. A kötelező iratba bele kell foglalni azt is, hogy ha a kedvezményezett a tisztesség útjáról letér, vagy az egyesület céljai ellen tesz, az anyagi kedvezmény pénzértékét az adomány kiszolgáltatása napjától számított 8%-os kamattal együtt azonnal vissza kell téríteni.

16. §. Ha a Szövetség az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskörét túllépik, vagy ha működése az állam, vagy az egyesület tagjainak vagyoni érdekeit veszélyeztetné, a m. kir. kormány az egyesület működését haladéktalanul felfüggeszti s a felfüggesztés után elrendelt vizsgálat eredményéhez képest, a Szövetséget az alapszabályok pontos megtartására utasíthatja, vagy esetleg fel is oszlathatja,

Bármely okból következik is be a feloszlás, az ezután megmaradó vagyon, mint »Székely Nemzeti Alap», Udvarhelyvármegye törvényhatóságának kezelésére bízandó és annak évi jövedelme fele részben főiskolai tanulmányokat folytató érdemes ifjak, fele részben a székelység gazdasági, ipari és kereskedelmi érdekeinek támogatására fordítandó.

Az „Országos Székely Szövetség” fiókegyesületének alapszabályzata.

1. §. Az „Országos Székely Szövetség” feladatait csak úgy oldhatja meg sikeiesen, ha működésének körébe a legszélesebb körben tömöríti a céljaiért lelkesedőket. E végre.....
.....lakosait egyesületbe hívja. Ennek az egyesületnek címe: »Országos Székely Szövetség.....
.....-i fiókja.”

2. §. A fiókegyesület célja azonos a főegyesületével; mindazok a határozmányok, amelyek a főegyesületre meg vannak állapítva, reá is érvényesek. Érvényesek annak megállapított alapszabályai, amelyeket a szervezéskor pontosan megállapított körzetben a fiokegyesület hajt végre.

3. § A fiókegyesület megalakítására a főegyesület egy, vagy több megbízottat küld ki, akiknek jelenlétében a helyi érdekeltség egy akkor megválasztott ideiglenes elnök vezetése alatt tanácskozáván, elfogadja ezeket az alapszabályokat és a törvényhatóság felterjesztése mellett bejelenti a megalakulást. A felsőbb és legfelsőbb hatóságok engedelmének megérkezése után a fő egyesület kiküldötteinek jelenlétében véglegesen megalakul. A főegyesület kiküldöttje, mint ellenőr, jogosult a fiókegyesület minden ténykedésében teljes joggal résztvenni s ennek minden határozatát ellenjegyzni s felterjesztéseit láttamozza.

4. §. A fiókegyesület a maga területén teljesen önálló s az alapszabályok értelmében önállóan és véglegesen intézkedik, ha csak a kiküldött ellenőr a határozat ellen az alapszabályokkal való összeütközés címén óvást nem tesz.

5. §. A tagokról. A fiókegyesület tagjai a főegyesületnek is tagjai, azért a tagokra nézve a főegyesület alapszabályában megállapított határozmányok irányadók. A fiókegyesület is annak 4-6. §-ai értelmében jár el. A tagok részt vehetnek a főegyesület közgyűlésén s jogaik gyakorlásának akadálytalan eszközlése

és a teljesség és ellenőrzés szempontjából az ily tagok névsora minden év vége előtt 8 nappal a központba beterjesztendő.

6. §. A fiókegyesület kormányzását ennek közgyűlése, választmánya, felügyelő bizottsága és tisztikara eszközli a főegyesület alapszabályának 7-11. §-ai értelmében a következő módosításokkal:

A választmány és igazgató tanács teendőit – ltekintettel a kisebb munkakörre – a fiókegyesület választmánya végzi, amelynek e végre évnegyedenként legalább egy és a közgyűlést közvetlen megelőzőleg és követőleg még egy-egy ülést kell tartania a főegyesületnél meghatározott módon és berendezéssel. A fiókegyesület választmánya áll a főegyesület kiküldöttén és a tisztviselőkön kívül 12 választott tagból, akik közé 3 alapító, 3 örökös és 6 rendes tag választandó. A felügyelő bizottságba a helyi egyesület 3 tagot, a központ a maga ellenőrét küldi ki, akik a főegyesületnél emiitett módon alakulnak meg. A választmány elnöke a fiókegyesület közgyűlése által erre a tisztre megválasztott elnök, aki egyenlő rangú a főegyesület társelnökével; a fiókegyesületet hatóságok és harmadik személyek irányában képviseli, helyettese a fiók által választott alelnök. Tisztviselők még egy titkár, egy ügyész és pénztáros.

Az elnök, vagy akadályoztatása esetén az alelnök a főegyesület mindenféle ülésén részt vehet és ezért ezekre meghívandó.

A titkár, ügyész teljesítheti mindazokat a teendőket, amelyek a fiókokat illetik és a 11. § ban a főegyesületre megállapítottak. Oly ügyekben, amelyek az egész egyesület egyetemére fontosak, a fiók területén is a főegyesület főügyésze jár el, az ügyész véleménye azonban meghallgatandó.

Az ellenőri kötelességeket a főegyesület kiküldöttje gyakorolja az alapszabályok és a választmány utasítása értelmében.

A pénztáros beszedi a tagsági díjakat, amelyekből az alapító, örökös, valamint pártoló tagok díjait haladéktalanul a központba terjeszti be, a rendes tagok díjait pedig takarékpénztáriig kezeli; 100 K-t pénztárában tarthat. Kifizetéseket a helyi elnök utalványára teljesíthet, azonban a megállapított költségvetés keretein belül 10 K-án alul utalványozás nélkül is fizethet. A pénztári szabályzatot az egész egyesületre a központi egyesület választmánya állapítja meg.

7. § A vagyona nézve irányadó a főegyesület alapszabályai

12. §-ában tett intézkedés. Az örökös, alapító és pártoló tagoktól befolyt összegekből keletkező alapítványok a központban elkülönítve kezelendők és a kamatok s más jövedelmek egynegyed része a központot, a többi a fiókokat illeti. E felett és a véletlen jövedelmek ennyi része, valamint a rendes tagok tagsági díjának $\frac{3}{4}$ része felett az alapszabályok értelmében a fiókegyesület határoz. Ez utóbbiból a központot illet $\frac{1}{4}$ rész, mely az év végén a központba beszállítandó,

8. §. Feloszlásra nézve a főegyesület alapszabályainak 7. §-a értelmében lehet határozni, amely esetben az összes vagyon a központra száll, amely azt a fiókegyesület területe érdekében használja fel. A feloszlás az ügykezelés ellenőrzése és jóváhagyása szempontjából itt is érvényesek a főegyesület alapszabályainak 7. és 16 §-ai.

A közölt alapszabályban az adja meg a mi céljainkra a fogantyút, amit a 2. és 3-ik § ban mondunk. Az alapszabályban bővebb magyarázat nem adható. A dolog egész terjedelme megérthető, azonban ha a szavak értelmét elemezzük. A cél a székelység, azaz az erdélyi magyarság közgazdasági és társadalmi viszonyainak gondozása és fejlesztése, ösztöndíjak és egyéb anyagi segélyek nyújtása. Mindenki tudja, hogy a székelység gazdasági viszonyai távolról sem fényesek. Ezen a téren rendkívüli erőfeszítést kell kifejtetni, hogy az elérhetot elérhessük és népünket oly fokra emeljük, amilyenen előrehaladottabb testvéreink vannak. Legnagyobb a teendő a társadalmi viszonyok megjavításánál s bár erre van rendelkezésünkre a legnagyobb erő, mégis itt lesz a legnehezebb az orvoslás, mert a szivekkel sokkal nehezebben lehet rendelkezni, mint az anyagi érdekek rugóival De itt kell megfogni a dolgok kezdetét, mert a társadalmi élet tisztasága, elevensége, demokratikus és szervezett ereje az alap, amelyre a gazdasági javulás útját építeni lehet. Azonban erre a célra rendelkezésünkre áll, rendelkezésünkre kell állni az egész intelűgen ciának. Meg kell értenünk, hogy minden értelmiségi réteg csak a népnek tökéletes jóllétén találhatja meg boldogulásának feltételeit. Ahol az értelmiségi osztályok tagjai elkülönzik magukat az egyetemes társadalomtól és összes teendőjük csak mindennapi hivataluk, szoros munkakörük jól-rosszul való beöltésében merül ki, ott a társadalom lassanként rétegekre bomlik és minden tekintetben elveszti ellenállási képességét. Az ilyen társadalmat aztán a különféle társadalmi betegségek úgy támadják meg, mint a lomha, tisztátalan testet a bomlasztó és fertőző csirák s rövid idő alatt ily szervezetnél beáll a pusztulás pillanata. Ily társadalmat és az ezekből alakult nemzetet nem lehet már megmenteni. Mivel pedig az értelmiség az egész nemzet erejének felhasználásával alkotott intézmények segítségével képezhette ki magát és tudományát is csak úgy szerezhette meg, hogy az egész nemzet az ő részére eszközöket adott, be kell látnia, hogy a köteles munkán kívül éppen úgy adnia kell valamit a nemzet munkájához, mint a földmives és más szerény tagja a nemzetnek, a maga csekély ugyan, de az ő viszonyaihoz képest elég terhes adójával hozzájárul azoknak az intézményeknek létrehozásához és fentartásához, amelyeknek az értelmiségi elemek boldogulásukat köszönhetik. Jól mondták ennél fogva a régiek, hogy minden érdem ott kez-

dődik, hol a kötelesség végződik. Tanítók, tanárok, lelkészek, köz- és magántisztviselők, orvosok, mérnökök, ügyvédek és minden más tagjai a nemzetnek, a társadalomnak, tegyék magukat méltóvá az érdemre és jusson munkáikból valami a közdolgoknak s ami földolog, ne nézzétek mindig azt, hogy mit fizetnek valamely munka elvégzéseért, hanem az első sorban azt, hogy a nemzeti munkához minden ember adjon egy szemernyivel többet, mint amennyivel tartozik De adja ezt értelmes megfontolással, nehogy illetéktelen egyének nem megfelelő célokra használják azt fel. Tehát kövessen oly vezetőket, akiket már a közérdekek becsületes szolgálata arra érdemesnek kitüntetett.

Mi a közölt alapszabály nyomán úgy képzeljük a teendők megkezdését, hogy a régi idők példájára, a 4. §-ban jelzett módon vármegyénként és ennek keretében minden községben összeírni, célszerűségi szempontból, betűsorban, mindazokat, akik a magyar nemzeti társadalom tagjaivá szívesen számítják magukat és ebben az összeírásban mindjárt megjelöljük azt az egyént, akit a kellő körülmények után mi annak a kis körnek vezetőjévé tenni óhajtunk és azokat, akiket a vezető munkájához segítő erőül szükségesnek látunk. Ezek együtt lesznek annak a társadalmi és gazdasági szervezkedésnek magjává, amelynek segítségével munkánkat megkezdni és folytatni akarjuk. És hogy ne legyen a munka sehol tervszerűtlen, ahol már van valamelyes szövetkezet vagy altruisztikus másféle magyar (székely) társaság, ha az megfelelő és megnyerhető, azt kell alapul venni. Míg csak lehet, új társaságokat nem kell alakítani, nehogy az által az erők szétforgácsolásához adjunk káros alkalmat. Ha azonban nincs, vagy a meglévő társaságok nem felelnek meg céljainknak, ott okvetlen alakítani kell ilyent. És pedig, hogy most már visszatérjek az alapszabály 3. §-ához, az Országos Székely Szövetség megalakítása már rövid idő kérdése lévén, annak és az általa alapított központi hitelintézetnek kötelékében szövetkezetet, fiókot vagy olyan társaságot kell alakítani, amely az illető helynek legjobban megfelel. Szolgáltatnunk kell a tagok *hitelének, keresetének, gazdálkodásának* és az erre szolgáló intézményeknek érdekeit; elősegíteni a tagok békés és sikeres munkálkodásának folyását; lehetővé tenni, hogy a nemzet alkotásainak áldásait minden honpolgár egyenlően és lehetőleg szükségeinek megfelelőleg használhassa. Anyagi, jogi s más védelmet és segédelmet nyújtani az arra

szorulónak, leszoktatni a civakodásról és minden rossz szokásról, akit szükséges, szóval: orvosságot nyújtani a társadalmi betegség ellen.

A Székelyudvarhelyen megalakuló középpont körül az udvarheíymegyei s a többi a mi küzdelmünket érdeklő székhely körül a többi községek járasonként szervezkedve csoportosulnak. A középponti szerv megfelelő módon képviselteti magát minden alakulásnál, ezért minden olyan gyülekezési alkalmat fel kell használni a mi dolgaink ismertetéséhez, ahol intelligens elemek találkoznak. Így a tanító-, jegyzői, megyei vagy más gazdasági országos eféle gyűléseken felolvasásokkal oktatást kell adni a cél és a szervezkedés módjainak ismertetése tárgyában. Legfontosabb a központokban altruisztikus alapszabályal pénzintézetet állítani fel. Efféle alapszabályt már mi ki is dolgoztunk és az alapgondolat itt az volt, hogy nem nagyon nagy alaptőkével létre kell hozni oly pénzintézeteket, amelyek a részvénytőke után csak annyi osztalékot adjanak, mint a betét után és az elérhető többi jövedelem feleslegét fordítsák a közölt alapszabályokban megjelölt célok szolgálatára. E végre a Székely Szövetség is létesített egy pénzalapot, a *Székely Nemzeti Alapot*, és azt minden lehető módon gyarapítja s annak kezelését az illető pénzintézetre bizza. A pénzintézet neve „*Hargita*” lenne és annak ügyésze és pénztárosa, lehetőleg vezetősége lenne a Szövetség és az Alap ügyeinek intézősége a közölt alapszabály értelmében.

Sokan azt mondják, hogy csekély alaptőke nem szolgálhatja kellőleg az itt megjelölt érdekeket Hatalmas, nagy tőkével, legalább 2-3 millióval bíró intézménynek kell itt létrejönni, amely aztán a nagy fővárosi intézeteket is megnyerheti az ügy pártolására. Nekünk az a véleményünk, hogy nagy és altruisztikus pénzintézet alapítása az erdélyi szerény viszonyok között lehetetlen. Ha nyereszkesre vállalkozó intézeteket akarnánk alakítani, a dolog menne valahogy, de mindenesetre a nagy vagyonú embereknek kellene kiszolgáltatni az intézményt és nem hiszem, hogy nyereszkes céllal alapított intézményt a mi nemzeti ügyünk szolgálatába úgy tudnánk állítani, ahogy azt a közölt alapszabályok célozzák. Kis és a mi dolgainkért lelkesülő tábor többet ér, mint bármily nagy, de önmagának szolgáló tőkések serege. Már van Désen, Kolozsváron, Maros-Vásárhelyen Közhasznú Takarékpénztár. Ezek megalapítói hasonló alapgondolatból indultak

ki és csak a terjedelmesebb feladat és a Szövetség és a Székely Nemzeti alap szervezetének immár tíz év óta húzódó ügye miatt nem hoztuk mi is létre a Hargitát. Ha a nevezetesebb gócpontokon: Torda, Gyulafehérvár, Nagyenyed, Déva, Szászváros, Petrozsény, Hátszeg, Nagyszeben, Segesvár, Erzsébetváros, Fogaras, Dicsőszentmárton, Udvarhely, Csíkszereda, Gyergyószentmiklós, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, Brassó, Besztercze, Bánffyhunyard, s más helyeken 100-400 ezer korona alaptőkével bíró takarékpénztár, vagy ahol más nem lehet és nem tanácsos, ott fiók jöhet létre és ha ezeket közös céljainkra már mindjárt kezdetben úgy alakítjuk és a már meglévőket is erre megnyerjük, akkor az ily céllal alapított pénzüzeteket egy szövetségbe tömörítjük, amelyek egy alapszabálylyal, egyféle szervezettel, közös és felváltva mindenik székhelyen megtartott közgyűlésekkel úgy fognak működni, mintha egy intézet volnának és alaptőkéjük együtt 2-3 millió koronát tenne. Azonkívül mindenütt szerveznők a Székely Szövetséget és az Országos Nemzeti Alapot, amelynek tőkéjét mindenütt ezekre a közhasznú pénzüzetekre biznók és nem kételkedhetik senki, hogy széleskörű tevékenységgel, kitartó lelkesedéssel az ily céllal összehozott tőkék, ha egyenként nem is lennének valami nagyok, együtt milliókra mennek. A Hargita és a Szövetség vegye aztán kezébe a nép gazdasági nevelését és szervezését, alakítson védő szárnyai alatt és érdekközösségben álló szövetkezeteket. Segítse vállalatokkal és népszerűsítse azokat. Csak meg kell indítani a dolgot; ha egyelőre csekély is a reménység a nagyobb tőke összehozására, mégis létrejő a nagyobb alap, mert amint van valami, ahhoz már mindig és mindenütt tapad valami. Az így megindult, mondjuk molekuláris erők feltartóztathatatlanul hatnak. Aki már hozzájutott egy ily nemes irányú tőke kezeléséhez, az nem nyugszik addig, míg maga is valamivel meg nem neveli azt. És ha látják is az emberek, hogy működésünk üdvös, jönni fognak tömegesen, hiszen az erkölcsi erők lehetnek kicsinyek is, de megvan az az óriási előnyük, hogy hatásuk alatt a lélek erőtől duzzadtta lesz, a szív erőt vesz az agy működésén s addig hajszolja a gyengéket is, amíg valami szépet, valami a közre értékeset létre nem hoznak. El lehet-e felejtetni, hogy a nehéz gondtól Romániába úzótt székely, vagy az Amerikában a szénbányák sötét és halállal fenyegető rémes tárnáiban dolgozó, senyvedő magyar munkás azzal igyek-

szik meghálálni szülőföldjének léteitadó jóságát, hogy a templom valamely céljára, vagy más közcélra hazaküld valamelyes összeget. Ezen felül is mindig hazagondol és jói esik neki, ha szülőföldjéért valami jót tehet, vagy legalább jót kívánhat annak. Így lesz itt is.

A külön külön működő érdekeltségek megannyi ügynökségeknek tekintendők, akik díjazás nélkül, de a maguk kis pénzintézetük ügyének előmozdítása céljából lankadatlan szorgalommal munkálkodnak céljainkra. Ha nincs valahol valamely iparnak, vagy kereskedelemnek, vállalkozásnak megfelelő képviselője, vagy a társadalom valamely tagozata hiányzik és alkalom nyílik, vagy csinálható arra, hogy ilyen elemek arra a helyre telepíttessenek, akkor az a szervezet, amelyet említünk, azonnal munkához lát és az egész magyar társadalom erejét, támogatását igénybe veszi erre a célra. Ilyen akciót azonban mindig csak a központ előleges tudomásával lehet indítani s kellő megfontolással végrehajtani. Ahol érdekeinket teljesen kielégítő és velünk barátságos más ajkú elemek a közszükségletet ellátják, ott nem szabad a békés egyetértést zavarni, mert a különböző polgárok egybeforradását így jobban lehet előmozdítani. Ha azonban ellenséges célzattal mások tesznek ilyet, azzal szemben a központ segítségével a küzdelmet fel kell venni.

A különféle intézmények vezetése és ellenőrzése végett az összes illetékes hatóságokat meg kell avégett keresni, hogy az összes tanítóképzőkben, teológiai akadémiákon *a könyvvitelten* teljes terjedelmében taníttassék. Különösen figyelmeztetjük itt az illetékeseket arra, hogy nem elég akármilyen jóindulatú önként vállalkozóra bízni a könyvvitelten tanítását. Ezen a téren már sok hibát követtek el a dilettánsok alkalmazása által. Itt csak igazi szakember felelhet meg a célnak. Kellő tudás és ügyesség nélkül szükölködő dilettánsok alkalmazása több kárt tesz, mintha semmit sem csinálnánk, mert csak a felületességre szoktatjuk ily tanítással az embereket. Pedig a számvitelnél és annak ellenőrzésénél a felületesség a legnagyobb hiba,

A középiskolai tanuló ifjúság, a polgári, ipari és gazdasági iskolaiak oktatásában is, a fenn elmondott okokból, az eddigieknél sikeresebb oktatást kell adni ebből a tárgyból. A találós mesékkel egyenlő értékű úgynevezett szóbeli feladatok egyenletbe tevésére s más efélékre vesztegetett időt erre lehet fordítani és

az így megnyert tudás egész társadalmi és gazdasági életünkre nézve nagy fontosságú eredményeket fog szülni.

A társadalmi erők ilyen szervezése a legnagyobb védelem nemzeti és emberi szempontból egyaránt véve. A tisztességes és erős társadalom tisztító, fejlesztő, megtartó erővel bír. Itt nem lehet üres fecsegéssel port hinteni az emberek szemébe, nem lehet a közérdeket félretolva, a közérőket a magánérdekek igájába fogni s lehetővé lesz a kis emberek egyesített ereje segítségével kellő kereskedelmi szervezetek hiányzása mellett is a termelők rendelkezésre álló produktumai ügyes megszerzése és értékesítése útján az életterlen társadalomban fellépő indokolatlan drágaságot mérsékelni és a hiányokat többé kevésbé megszüntetni. Szervezetünk már a rendes taggá léte útján is katonákat soroz a nemzeti társadalom számára. Az évi egy-egy korona s még inkább, ha sikerül ennek megváltására kivinni, hogy a tagok ennek tőkeértékét 20 koronát fizessenek be egyszersmindenkorra, alapítókét teremt, amely a többi alapok és adományok kamatjával nagyobb alkotásokra jogosít. De az emberek egy célra való egyesítése mindennél fontosabb, mert védelemmé válik s ahol testvéreink, kereső véreink üldözését, bojkottálását vesszük észre idegen ajkúak részéről, ott tudunk majd megfelelő módon és ellenszerrel lépni fel. Papok, tanítók, elöljárók hassanak oda, hogy lehetőleg mindenki a Szövetség tagjává legyen, mert a kis emberek ezrei adják kezünkbe az erőt ezekre.

Mindent nem lehet és nem is szabad itt elmondani; a kivételnél a maga idejében megalkotott ügyrendi utasítások alapján tudunk gondoskodni majd a kellő orvoslási módokról. De jönni kell minden magyar embernek, aki magát művelt hazafinak akarja tartatni és meg kell hozni önként és nem könyörgésre a tőle telhető minimális áldozatot.

Nincs más hátra mint az, hogy a nagy magyar társadalom ne hagyjon el minket. Adjon nekünk a nemzetiségek erőforrásait, a maguk fajrokonai részéről támogató segedelemhez hasonló támogatást. Az ott, a veszélyeztetett pontokon élő nép, különösen az értelmiség, értse meg az idők fordulatát, szeresse önmagát és a nemzeti érdekeket egyformán. Amit a közérdekért tesz, azt önmagáért teszi ott mindenki. Egy jobb jövőért dolgozunk, amikor mulasztáslink kipótolásával jövő magyar társadalmunk létének alapépítményeit rakjuk le. Úgy leszünk igazi emberek, úgy leszünk

gyermekeink, unokáink hálájára érdemesek, úgy várhatjuk, hogy a magyar nemzet minket tisztességes katonáinak, hivatalnokainak, fiainak tartson és ahhoz képest méltányolja érdemünket és adja meg kenderünket, amely erővel, kitartással, becsületes tudással teljesítjük nemzetvédő, fejlesztő és megtartó kötelességünket.

X. A szervezkedés szempontjai.

Nemzeti hagyományainkat, a magyarság (székelység) elhelyezkedését tekintve és azt is figyelembe véve, hogy Erdélyben a legmagyarabb (95.4%), de egyúttal a legszegényebb törvényhatóság Udvarhelyvármegye, amely éppen közepén fekszik a székelységnek, az előbbi szakasz értelmében vélt szervezkedés munkáját itt kell megkezdeni. Ez azonban nem azt teszi, hogy másutt ne kezdjenek, vagy gyorsabban és jobban dologhoz ne lássanak mint itt. Akárhogyan, akármit tesznek, az dicséretes lesz és elősegíti ügyünket, én csak indokolni kívánom, hogy miért tettem első helyre Udvarhelyet. A szervezkedést az illető társadalom indítja meg és akármelyik kezdi, dicséret illeti igyekezetét. Mégis arra kell kérnem Udvarhelyvármegye társadalmát, hogy ne hagyja a dolgot laposkőhöz egy hétre, mert az anyaváros méltán akarhatja, hogy a szervezkedésben mindenkit megelőzve, a székelység és az ezt támogató hazafias társadalom összeírását tartalmazó *aranykönyvet*, az ősi Budvár tövében épült anyaszékváros erre alkotott intézete őrizze és ez legyen később a nemzeti gyűlések egyik legfontosabb középpontja. De az is erre utal, hogy az alapszabályban székhelyül Udvarhely van megjelölve és csak újabb tervezet teheti más városunkat is hasonló középponttá. Ezt az újabb tervezetet is Udvarhely közbejöttével lehet megvalósítani. Kétszeres tehát a felelősség és ha a mostani idő nem is alkalmas a megalakulásra, az erőket csendesesen kombinációba kell venni és mindenkit előkészíteni az őt illető szerepre.

Mivel a már ismertett kettős vonzás a székelységre s különösen Udvarhelyre nagymértékű tevékenységet ró és az ottani értelmiségtől szívós, önzetlen munkálkodást kíván, még egyszer felemlítem, hogy a teendőket a bajok felsorolása után állapíthatjuk meg. (350-352. és 435. oldal.)

Megmutattuk, hogy egész erdélyi magyar országgrészünkön Udvarhelyvármegyéből áramlik legtöbb lakos el és az odaáramlás

aránylag nagyon kicsiny lévén, népcseréjének vesztesége az egész székelyföldön, sőt egész Erdélyben legnagyobb. Igaz, hogy adataim még 1900-ból valók, mert az 1910-beli kimutatás még nincs közzétéve, de az új adatok még nagyobb deficitet tüntetnének föl, tehát következtetéseink a mostani helyzetre még inkább ráil lenek. Az 1900-adiki népszámlálás szerint Udvarhelyvármegyének népcseréje 10 3% veszteséget mutat. Csíknak 6.5, Háromszéknek vesztesége 6%, ellenben Kolozsvárnak 37.5, Marosvásárhelynek 32.5% nyeresége volt s ez az illető vármegye veszteségét kiegyenlíti. A székely törvényhatóságok népe – amint ezt felébb mondtuk – erdély belseje felé áramlik és Marosvásárhely, Kolozsvár egyik célja. 1. *Maros Torda* 57.4%-ben székely népének cseréje ugyan 67% tekintélyes 10,528 lélek veszteséget mutat, azonban Marosvásárhely nyeresége 6282 lévén, egészben a veszteség 4246 lélek és ennek nagyobb része oláh, mert a magyarság inkább Marosvásárhelyre megy. A négyezernyi elvándorló elem útja Alsó-Fehér és Kis-Küküllőn át Hunyadvármegyébe vezet részben, részben pedig Tordavármegye mezősgéi részén és általában a Mezőségeen át Kolozsvár felé. Csekély töredék Budapestre is feljut.

2. *Csik* székely népe Marosszékre s innen Alsó-Fehéren át Hunyadvármegyébe, továbbá Háromszék és Udvarhely futólagos érintésével Brassóba áramlik kisebbik része Marosvásárhelyen és Kolozsváron át Budapestre is eljut

3. *Háromszék* népének vándorlási útját az Olt folyó vezet. Legnagyobb részt Brassóban állapodik meg, azonban kis része ki-megy Romániába, egy része Fogarason át Szebenbe és Hunyadba is eljut Elég tekintélyes rész megy Marosvásárhely és Kolozsvár városaiba és még több Budapestre.

4. *Torda-Aranyos* népáramlása Kolozsvár felé irányul és ebből az áramból egy töredék Budapestre jut Ez az irány túl nyomólag az aranyosi székely rész levezetője. Másik vándorlási irány Alsó Fehéren át a Maros mentén Hunyad és Szeben felé tart, egyik része meg is áll Hunyadban Ez vegyesen magyar-román, éppen ilyen a Brassóba és Krassó-Szörénybe áramló magyar román vándorló nép is.

Itt meg kell jegyeznünk, hogy Maros-Torda s még inkább Alsó Fehér (a Maros és Aranyos völgyén) az a terep, amelyen át. a különböző irányú népáradat össze-vissza keveredve gomolyog, egymáson keresztül gázol s végső eredményben mindkét törvény-

hatóság népszáma változatlanul marad Alsó-Fehér népvesztése Erdélylyel szemben 99, Torda Aranyosé 367. Az erdélyi nép-kavarodás tehát végeredményben a nép s-ámát nem változtatja. Azonban mégis nagy figyelmet érdemel az, hogy itt a nép összetétele folyton változván, a magyar .kulturális és gazdasági életnek itt kell a buzgó-nyüzsgő népáradatot munkába venni és itt lehet és kell akvizíciókat tenni hadseregünk számára. (435. old.) Nevezetes, hogy Alsó-Fehér a magyarországi részekkel szemben gyarapodó irányú és ezeket is figyelembe véve, népcseréjét 618 nyereséggel zárja le. Ellenben Torda-Aranyos a magyarországi részekkel szemben még szenvedőlegesebb helyzetben van és népcseréjét az egész országgal szemben 1066 veszteséggel zárja. A hol a népesség legnagyobb mozgásban van, ahol a mozgás folyamán a magyar és nem magyar nép így keveredik, ott bizonyára a kereseti források kutatása úzi, hajtja a népet Ez a nép élni, keresni akar, hogy boldoguljon, másféle célja nincs. Akárki adjon ennek keresetet, boldogulásra módot, ehhez simulni, azzal együtt élni fentartás nélkül óhajtása Minden államférfinak itt kell a népsegítés munkáját megfogni s magyar és nem magyar népre egyenlő gondot fordítani. Nem szükséges itt semmi magyarosítás! munkát kezdeményezni, a fődolog, hogy a nép kapjon a gazdasági erőforrásokból vallás- és nemzetiségi különbség nélkül keresetet, hogy élhessen nélkülözés nélkül Az a nép, amely elhagyta otthonát, nem lesz ellensége annak a másik népnek vagy forrásnak, ahol boldogulását találta. Annak a népnek nem kell bántani sem nyelvét, sem vallását, a kényszerítő körülmények úgyis eléggé fogják őt szorítani és éppen az a baj, hogy túlbuzgó erőlködéssel ellenszenvenné tették sok helyen a magyarságot a románság előtt s az izgatóknak éppen az lévén érdekük, hogy a magyarságot elkülönítsék a román köznéptől, minden, ami a primitív nép érzélemlát bántja, az izgatók il almára hajtja a vizet és nehezebbé teszi a mi munkánkat. A magyar nemzeti erőforrásokból egyenlően juttatni kell magyarnak, románnak és mindenféle más népnek keresetet, de távol kell tartani mindenféle propagandát, legyen az akármiféle jellegű és nemzetiségű. Ellenben gondozni kell a nép minden viszonyait. Az iskola, a tan-szerek legyenek itt ingyenesek, vagy nagyon olcsók és a legkiválóbbak.

A mindennapi élet körülményeinek megkönnyebbítése végett,

amint ezt a diósgyőri gyártelep kiváló vezetősége cselekszi, szervezni kell a forgalom, a hitel, a fogyasztás, sőt a gazdálkodás ügyét, hogy így a nép ilyen helyen feltétlenül boldoguljon. Itt lép fel aztán az az alkalom, hogy a vezetőség vegye figyelembe népünk föld és lakás után való sóvárgását, hasson oda, hogy a közelben eladóvá tett, sőt a formailag könnyen elérhető távolabbi birtokokat is a dolgozó népből alakított csoportok számára szerezze meg. Látjuk, hogy Miskolcz és Diósgyőr vidékén s másutt is a munkás nép, minden segítség nélkül, a bankok által nyújtott kölcsönök útján óriási számmal épít lakóházat, annak árát bámulatra méltó kitarással és aránylag rövid idő alatt letörleszti. Még földcecskái is szerez ily módon és azt is rövid idő alatt kifizeti. Ezt nevezem én sikeres nemzeti politikának. Itt nem teszünk honpolgár és honpolgár között különbséget, mindenki boldogulni fog. Perlekednie nem kell, iskolája, vallásgyakorlata jóformán ingyenest A tanulás, együttes gazdasági élet, vállalkozás, szórakozás, sőt még a csapások és azok elviselhetésére nyújtott segítségeink is egy néppé gyúrnák ezt a konglomerátumot. Ebben a küzdelemben tehát együvé kell szervezni ezt a mozgó népet és együvé kötni a boldogulás egyenlő nyújtása által. A kis gyerekek az iskolába járnak, de szünidőben, ha magukra maradnak, ilyen telepeken tökéletesen elromlanak. Éppen azért ezekre ilyenkor is gondot kell viselni. A gondviselés a munka által történhetik. A már nyugdíjba inent munkások és jobb módú kisbirtokosok, vagy az erre a célra szervezett műhelyek megfelelő szervezettel alkalmas segédeszközzé tehetők. Nem időzöm ennél a dolognál, de szükségnek láttam, ha nem is kimerítőleg, ezt is érinteni.

Hogy a székelyföld népcseréjét félbeszakítva, az erdélyi részek középpontját tüzetesebb tárgyalás alá vettem, annak az oka az, hogy az áramló népség útjában mindjárt értékesíteni akartam tanulmányom előbb adott azt az utasítását, hogy felkeresvén az áramló nép költözésének irányát és célját, ott fogjuk meg a teendők végét mindjárt az ut közben. Az ut, amint láttuk, olyan helyen vezetett keresztül, ahol minden fajnép találkozott. Itt már lehetne és kellene céljainkra sokat tenni. A mozgó nép célját is megtaláltuk a megélhetési alkalmak helyeiben Ezek a megélhetési, mondjuk kereseti alkalmak most Marosvásárhelyen, Kolozsváron, Brassóban, Szebenben, a hunyadmegyei s más nagy ipar-telepeken található meg, sőt éppen Budapesten lelhetők fel Ezek

á célpontok, tudjuk jól, hogy a közintézmények erejéből el vannak látva azokkal a tényezőkkel, amelyre mi súlyt helyezünk. A városok és ipartelepek ezt mind” nyújtják, csupán Brassó és Szeben városában kell még nagyobb figyelemmel lenni és a társadalmi szervezeteknek nagyobb erőt kölcsönözni és a feljebb vázolt irányú, nagyobb munkásságot végezni.

Ezzel aztán reá is mutattunk, hogy a mi szervezkedésünk ugyan a már mondott okokból Udvarhelyen kezdődik, de ennek következőkben tárgyalandó népcseréje útmutatása nyomán folytatódni kell Torda környékén, a Mezőségen, a Küküllők, a Maros mentén s Hunyadban, Brassóban, Szebenben egyenlő gyorsan és erővel.

5. *Udvarhelyvármegyének* tiszta székely népe – amint azt már kimutattuk – rendkívül nagy mértékben hagyja el otthonát a kereseti források irányában. Udvarhelyvármegyében nincs semmi nagyobbnak mondható gazdasági sűrítő erőforrás. Városai, Székelyudvarhely és Székelykeresztur, nem bírnak oly megkötő erővel, hogy a kereső népet csak részben is meg tudják állítani. A nép tulnyomólag mezei munkából él és ez a mai fejlettség mellett nem bírja megakadályozni az elszivárgást.

Az udvarhelyi nép három irányban áramlik kifelé. A Nagy-küküllő folyó mentén Segesvár, Erzsébetváros Medgyes irányába s innen Alsófehéren át Hunyad felé. Aztán Kisküküllőbe és onnan Maros-Vásárhelyre, Kolozsvárra, Budapestre. Végül a Homoród mentén és Erdő vidékén Brassó, Fogaras és Szeben felé. Itt különösen a segesvári pontot kell kiemelnünk, ahol a mi elszivárgó népünket különös gondozás alá kell vennünk, mivel erre van a legnagyobb elszivárgás és itt is, mint azt előbb Erdély közepére mondtuk, mindenféle válogatás nélkül minden eszközt meg kell ragadni, hogy a népnek megélhetési, kereseti viszonyait megjavítsuk.

Nagyon hosszú idő fog eltelni, míg a feljebb vázolt irányok megváltoznak, azért az erdélyi magyarság, a székely nép érdekeinek előmozdítására irányuló törekvéseknek belátható időn ezeken a pontokon kell mozogni. Mindenik központ induljon ki a maga helyéről és az elszivárgó nép rokonsági viszonyait felhasználva, az otthoni állapotokkal egyidejűleg az elszivárgó elemeket is vegye gondjaiba.

Meg vagyunk győződve, hogy mindenféle népben van bi-

zonyos tartózkodás ismeretlen népek irányában, azonban sokkal többre tartjuk hazánk mindenféle népét, hogy alapjában gyűlölet laknék honfitársai irányában. Egészen másképen van ott, ahol már bűnös lelkek elhintették a gyűlölet magvát a népek rétegeibe. Ez utóbbiaknál nehezebb a megértést megtalálni s mivel az idegenkedést más ajkú intelligens polgáriasaink eloszlatni nem segítenek, sőt azt még fokozni igyekeznek, nekünk nem lehet csak a különböző ajkúak összebékítése utánra várni a teendővel, hanem meg kell kezdeni a magyar ajkúakkal. És mivel a magyar középonti vonzó erő az erdélyi magyarságra éppen oly ritkítólag hat, mint a román elemre a romániai gazdasági erőforrások vonzó ereje; sőt annyival jobban, mert budapesti középonti vonzó erőnk hasonlíthatatlanul hatalmasabb amannál és székelységünk, ha kisebb mértékben is mint hajdan, még a bukaresti hatás alatt is áll és arra felé is kiszivárog és mivel az erdélyi magyar elem kívülről csak igen kis pótlást kap, következik, hogy az erdélyi magyarság csak abban az esetben mutathat fel némi szaporodást, ha a születési esetek gyarapodnak és a halálozási arány a lehető legjobbá tétetik. Részletesebben kimutatva, igaz ugyan, hogy erdély népcseréjének nyeresége 69812, vesztesége 57788, tehát végeredményben 12024 nyereséggel végződik, de ez a nyereségi többlet a hunyadmegyei és más ipartelepek s néhány hivatal, vállalat, vasúti csomópont javára szolgál, ellenben ezzel szemben a négy székely vármegye népcseréjének vesztesége 44325_r, tehát a törzs magyar lakosság elszivárgás útján való vesztesége csakugyan vérbevágó. Így hát meg van okolva, ha a születési és halálozási viszonyok megjavítására nézve az említett szervezkedésnél kiváló figyelmet kell fektetni. Tehát az orvosi, kórházi, szülészeti, gyógyszerészeti stb. szempontok elsőrendűek.

Egyenlően fontos a jó ivóvíz kérdése, ami Udvarhelyen bizony rettenetes. Ezt nem gátolhatja az olcsó savanyúvíz, mert itt a népről lévén szó, az nem vehet savanyúvizet. De különben sem pótolja semmi a jó édes ivóvizet.

Alapigazság, hogy a falusi népnek a városba való túlságos betolulása, ha ott kellő készülettel nem bírják elhelyezni és munkarejét értékesíteni, nem vezet a városlakók előnyére. A falusi termelés elveszti munkásait s így meg is drágul, legfőképpen azonban sem minőségre, sem mennyiségre nem bír eleget termelni. Szóval, megbomlik az arány és aki látja, hogy a városban talál-

ható mindenféle mulatságon mennyire kapkod a primitív nép be is látja, hogy a faluk lassankint áldozatai lesznek a civilizáció emez áldásának. Úri ember nem találhatja meg falun azokat a fel-tételeket, amelyek csak némileg is kielégítsék a legminimálisabb kívánalmakat is. Ha pedig a falusi nép a mai eléggé elmaradott tudásával magára marad és értelmesebb erők nem irányítják termelését, semmi piaci árut nem állítanak elő, az ily vidék városai nem kapnak semmi eféle cikket, vagy pedig néha nagyon sok van, néha semmi sincs. A városi közönség tehát rászorul más vidék termelésére, más helyről hozatják drágán azt, amit ott könnyen előállíthatnának s ami így a fuvarral is drágább lett. Itt áll elé tehát a szervezkedésnek az a szempontja, hogy a városok vagyonos és kereskedelmileg képzett része vessen gondot a piac szükségleteinek megfelelő termelés szervezésére. (384. old.)

Ilyen szervezetről a falusi és városi lakosok érdekei összeforrnak, így falun megmarad a nép, mert keresetet talál és intelligens elemek is találkoznak, akik a faluban szívesen laknak, mert fejlettebb szükségleteit is kielégítheti, lakása egészségesebb s a mellett olcsóbb lesz az élet. Nagyobb keresetei több kényelmet találhat és nyújthat a ház minden népének, ami aztán azt hozza maga után, hogy cselédet is tud tartani, mert kap. Intelligens elemek aztán itt-ott felfedeznek egyet-mást, ami esetleg valamely ipar alapjává lehet és falun is lesz aztán mindenféle, még ipari termelés is. Megjelenik az egész társadalom kicsiben és könnyebben beáll az az állapot, amit mi még nem ismerünk, de amelyet a fejlettebb külföldtől irigyelünk, pedig mi is előállíthatjuk, ha igazán akarjuk.

Am a székelyföldi viszonyok s az egész erdélyi magyarság felemelésére feltétlenül szükséges volna, hogy a fejlettebb és gazdagabb magyarországi testvérek karolnák fel jobban ezt az országrészt. Bezzeg olvashatjuk, hogy a romániai vagyonos intelligencia valóságosan dédelgeti az itt lakó nyelvrokonokat. Brassó valóságos nyári állomása a romániai vagyonos családoknak. Maga a román király is gyakran megjelenik automobilján, meg-meg jutalmaz egy-egy oláh ficsort. Ez aztán elbeszéli, hogy neki az ő román császára aranyat adott. A többiek képzelete milliót csinál az egy aranyból és aztán várják, amikor az ő román királyuk eljő, hogy elkergesse a zsarnok magyar urakat. Vajjon, mikor fog a mi szegény népünk látni onnan a magyar alföldről igazi

magyar urakat? Pedig de nagynak, mily óriásnak tartotta népünk a „magyarországi” embereket, mennyi szeretetet várt előbb és amikor eljött a magyar világ és a magyar élet alatt egymás után vezette el a másfelé kormányzott vasút előbb a pénzét, aztán az elvezényelt forgalommal vagyónát, ezzel, aztán régi intézményei, főiskolái és nagyjai pusztulásával elvesztette önbizalmát és jövőjében való hitét is. Ne szónokoljon nekem senki a székely hanyatlásáról, hanem beszéljünk arról, hogy miként teljesíti egy megszerezni óhajtott, idegen országrész testvérnépéért kötelességét a román értelmiség és vagyonos osztály és miképpen teljesíti annak megtartásáért a magyar értelmiség és a magyar nagy vagyonuak serege? Miképpen ad fényt a román névnek az erdélyiek előtt a román kormányférfiak gyakori megjelenése, buzdítást az ellenünk való szervezkedésre és kitartásra, és mennyire nem látunk még páratlan fürdőinkben sem magyar előkelőségeink közül senkit?!

De félre a csüggedéssel! A magyar állam intézményei a mi kezünkben lévén, az eddigi úton fajunk most már gyorsabban fog izmosodni és hiszem, hogy a népek között bűnös kezek által emelt elválasztó falak le fognak dőlni és a nemzet minden tagja megleli boldogságát.

A kulturális intézmények oly számmal vannak felhalmozva Udvarhelyen, hogy azokhoz valóban nem sok kell. Azonban megállani még sem szabad s különösen a felnőttek ipari, gazdasági, kereskedelmi oktatását kell szorgalmazni, hogy ebben a tekintetben az erők feleslegéből elláthassa Udvarhely a közel vidék eféle szükségletét.

Aztán a Szövetség és a Hargita és az azzal kapcsolatban létesítendő szövetkezeti hálózattal a Székely Nemzeti Alap körül szervezett nép hozzá foghat nagyobb vállalatok, gyárak alapításához, közös erővel kezébe veheti mindazokat a vállalatokat, amelyekre most részint ismeret, részint anyagi erő hiányában nem vállalkozhatván, annak hasznában most nem részesülhet. Azonban ezekről most nem írok többet, fentartom azt a megalkulás utáni időre

Sajnos, megint úgy áll a helyzet, hogy némi késedelmet szenvednünk kell; de ha elvonulnak a fellegek, a kitisztult égbolt alatt annál szebben lehet mindazt megtenni, amire vállalkozni akarunk. Segítsen a magyar nép józan ereje s a magyarok Istene engedje elérni célunkat, hogy legyen ebben a szép hazában egyet-

értés, igazi felebaráti szeretet, művelt, vagyonos, Istent, királyt és hazát szerető, érték és a nemzetért élni tudó és akaró s ha kell azokért mindent feláldozni kész, boldog és megelégedett lakosság. És legyen az minden irányban úgy szervezve, hogy ne csak védekező állásban maradjon, hanem szervezettségéből nyert ereje és készségei tudatában hódító körútra indulhasson s kelet és nyugat határán a végzet által reá rótt szerepet kifogástalanul betölthesse az egész emberi nem dicsőségére és javára.

Epilógus.

Befejezésül a következőket fűzöm az eddigiekhez. Ennek a könyvnek I-V. és VII-X. fejezetei már régebben készült és tartott felolvasásaim, előadásaim, beszédeim összeállításából keletkeztek. Ebből magyarázható meg, hogy némely dologról több helyen van ismétlés. Nem volt időm ugyanis, hogy egészen átdolgozzam azokat és mivel ismerőseim ismételve sürgették azok közreadását, csupán annyit tehettem, hogy az 1910-iki népszámlálás megjelent adatai alapján némileg kiegészíttem. A VI. fejezet azonban egészen új dolog. Könyvem erről a tárgyról szóló részletét, amely rövidebb volt ugyan, mint a hogy itt szíves olvasóim veszik, de jobban simúlt a többi részhez, mert megmagyarázta, hogy az első rész (I-V.) szerint a múlt, a második (VII-X.) rész szerint a jelen bizonyítékai szerint, amely szükséges más ajkú honfitársainkkal a békés együttélés mindnyájunkra, éppen annyira szükségtelen azért a magyarságnak bármiféle hivatalos megbékélést kezdeményezni Szükségtelen, mert félreértés származhatik belőle és nem békeszeretetnek, hanem félelemnek fogják a konkolyhintők hirdetni és nem íog célhoz vezetni. Másfelől azok alapján kimondottuk, hogy a fejlődés magamagától megoldja javunkra ezt a kérdést. Azonban a munka nyomatása közben folyt le a képviselőházi román paktua.vita. Ebben a legilletékesebb elmék nyilatkoztak meg erről a kérdéstről. Hozzájárult egy pár hírlapi közlemény is, ami a kérdés terrénumát más oldalról is megvilágította és a közönség néhány kiváló egyéniségének felfogását adja vissza, amiért munkám VI. fejezetét eldobtam és ennek helyébe a parlamenti tárgyalás bő kivonatát adtam. Ennek a tárgyalásnak lefolyása igazolja, hogy ebben a kérdésben lényegében a nemzet gondolkodó tagjai egyetértének. Nincs senki, aki ne óhajtáná román testvéreinkkel a békés együttműködést Nem is óhajt, őszinte

véleményem szerint, a román nép józan része sem összeütközést, hanem békés munkát. Azonban ez nem a többség Mindennek dacára mi a magunk védelmére csak védekező intézkedések megtételét sürgetjük, mert bátran kimondottuk, hogy a ma is, mint a múltban ható erők igazságos és zavarlan működése a mi fajunk fellendülését munkálja, csak hogy a magyar értelmiségnek éppen úgy résen kell állani és éppen úgy kell munkálkodni, mint a más ajkú értelmiség teszi. Csak el nem képzelhető *világtörténelmi konflagráció és a mi éllietetlenségünk* fordíthatná a fejlődés irányát ellenünkre. *A világtörténelmi konflagráció megérkezett.* A világ eddig békében élt népmilliói kiásták az évezredek előtt elásott harci szenvedelmeket. A két világ óceánjainak partjai között elterülő óriás területen ágyúdörgés közt indulnak a harcosok, s paripáik dobogásának s a nyomukban kelt rettentő fergetegnek szívet-lelket megrettentő, de egyúttal felemelő orkánja mását adja borzadalmasabb alakban a hunősök ama harcainak, amelyek éppen úgy a két világ összedobbanását tárták a történelem ítélőszéke elé, mint a mostani.

Mi felemelt fővel, tiszta lelkiismerettel megyünk a szent háborúba. Nekünk ez a küzdelem záróköve egy *ezredévi szenvedésnek*, amely *dicső éltet* ígér, ha méltók leszünk a nibelungi időkre emlékeztető hős fegyvertársakhoz, vagy *halált* és a nemzetek sorából való kitorűltetést, *ha pipogyák és egyenetlenkedők* vagyunk.

Amikor ezeket a sorokat *írtam*, felhangzott minden utcánkról a nagy költő éneke; Az nem lehet, hogy annyi szív, hiába onta vért, még jönni fog egy jobb kor; annak jönni kell, mert király, úr, munkás és paraszt immár egymásra talált. Nincs a világnak az a fergetege, amelytől megriadna immár a magyar. Szeretettel öleli ennek a honnak minden fiát, nem gondol többé a múltnak semmi félreértésére, semmi sérelmére, egy előtte a cél: kivívni a legutolsó, a megjósolt véres harcot abban a tudatban, hogy nem a világ színpadáról készül lelépni, hanem a hitvány ellenségtől felidézett vérkereszttségben meg fog újulni.

Amikor ezeknek a soroknak utolsó *javítását* végzem, áthalatszik hozzám a honvéd kaszárnyából az induló katonák harci dala. A családapák, akik hitveseiket, kis gyermekeiket, a mezőn cséplés közben félben maradt osztagokat, a hív munkatársakat, mindenüket hagyják hátra, elkeseredett szívvel, villámló szemekkel, lelkesüléssel mennek a diadalutra, tudják, hogy abból még

az elhalókra is a legszebb örök élet, a nemzetre egy dicsőbb új kör, gyermekeikre pedig nemzeti létünk igazi fényes napja virrad. Vezesse Isten lépteiteket, dicső hősfíuk! Mi, akik itthon kénytelenítettünk maradni, dolgozunk a haza érdekében, mi is áldozunk: sokunknak mindene, mindenkinek sokja pusztul, de megmarad, meg kell maradnia a szabad, független Magyarhonnak utánunk jövő nemzete számára a nemzeti nagy és dicső lét és a magyar becsület mindenki előtt drága és féltett oltári szentsége.

Javítandók:

36. oldal felülről 2-ik sorban, így kell olvasni: dicső „ősök pseudo”.

37. oldal alulról 14. sorban „máskép” helyett: más kép.

74. helyett 47 oldal, a statisztika 1890, 900, 910-iki tételei a katonasággal, az előbbieket a nélkül értendők. Budapest egész területének lakossága 1869-ben 270685, szaporodása 69-910 között 2252%, Pécsé 108 6, Soproné 6018% Helyesbítendők továbbá az egyidejű területváltozásoknak megfelelő lélekszámok a következőkre. A lakosság száma volt 1890-ben: 1900-ban:

Szabadkán	73526	82122
Temesváron	43438	53033
Győrben	23956	28989és

ez utóbbi szaporodása 890-910 között 52.8%.

137. old. felülről 7-ik sor második szava „és” helyett: is.

311. old. alulról 15. sorban „egyesítéséről” helyett: egyensúlyáról.

333. old. felülről az első sorban „felkelők” helyett: figyelők.

355. old. alulról 19. sor „(28)” helyett: (128).

368. old. felülről 5. sorban „megszaporodnak« helyett: megmagyarosodnak.

389. old. alulról 10. sorban „városban” helyett: vármegyében.

TARTALOMJEGYZÉK.

Bevezetés	3
I. Törekvésünk célja	6
II. Helyzetünk az országban	11
III. A magyar faj belső ereje	16
IV. A magyarság elhelyezkedése, a fejlődés útja és iránya teendői	28
V. A magyarság küzdelmének mai állása. Az erdélyi viszonyok	36
VI. A nagy kérdés: Lehet-e remélni kiegyezést azokkal a nemzetiségekkel, amelyek a magyarság ellen averzió val vannak?	49
Hatvanöt éves igazságok	51
A magyar és romániai kultúra harca Erdélyben	54
Különböző népkulturák harca Erdély falusi községeiben	59
Románia belviszonyai	64
A magyar nyelv tanítása ellen	68
A romániai magyarok üldözése	71
Hol nyomják el az oláhokat?	74
Levél Nagyszebenből	76
A hazatelepített csángók kálváriája	87
Oláh dolgok	98
Egy román lap vakmerősége	98
A román nemzeti komité	99
A romániai nemzetiségek köréből	102
A paktum és a magyar kultúra	105, 118, 120
A magyarok vagy az oláhok laknak-e régibb idő óta az országban?	109
Erdély őslakói	113
Az oláh középosztály	115

Andrássy Románia szerepéről	121
A paktumvita bevezetése. Apponyi interpellációja	122
Tisza válasza Apponyi kérdésére	125
Wekerle Sándor a társadalom szerepéről	137
A román megegyezés és Németország	139
A román bizottság tanácskozása	141
A román paktum zátonyon	143
A határozat átadása. Bujanovics interpellációja. Tisza beszéde	146
A román tárgyalások megvitatása: Jakabffy javaslata	186
Mihályi beszéde és a románok 11 pontja. Tisza válasza	187
Apponyi felszólalása és Tisza válasza erre	208
Gróf Bethlen István beszéde. (Tisza Kálmán véleménye a nemzetiségi politikáról.)	212
Az egységes oláh nemzeti párt programja és ennek története	218
Sághy Gyula beszéde 229, Mán Lajos 233, Dési Zoltán 234, Berzeviczy Albert	237
Nemzetiségi nyelvek és politikai különállás, az erősebbek nyelvének joga	253
Tisza válasza (Nemzetiségi törvény végrehajthatatlan, nemzetiségi párt elismerése, erdélyi viszonyok)	258
Pop-Csicsó 277, Neugeboren 278, Holló 279, Kállay 283, Szabó	284
Ghilány I. báró beszéde (Telepítési politika)	285
Vajda Sándor 291, Mangra Vazul 293, Tisza zárószava	294
Jakabffy Elemér: Az állam egysége és nemzeti jellege	305
Méhely Lajos dr.: Nemzetiség és iskola	308
A főrendek vitája a román kérdésről	311
VII. A középponti és ahhoz csatlakozó magyar nemzeti erőforrások hatása a magyarság fejlődésére	321
Népsűrűség, szaporodás, magyar anyanyelvűek és magyarul tudók: 334. oldal után való táblázat.	
A gazdasági erőforrások állomásai	344
A magyar nyelvmedence szélein fekvő gócpontok	348
Az egyes távolsági zónákba eső városok szaporodása	353
A sűrítő gócpontok hatásának hatályossága	356
Budapest környékének szaporodása	360

Budapest környékének és koncentrikusan az országnak elmagyarosodása a gazdasági vonzás hatása alatt	366
VIII. Az egyes városok és zónák szerepe és fontossága ma- gyar nemzeti szempontból. Népcseré, kivándorlás	377
Bács-Bodrogvármegye fajnépeinek aránylagos fejlődése	390
Befelé sűrűsödés és kivándorlás hatása az el magyaro- sodásra	396
Erdély népvándorlása ki- és befelé Népcseréje	397
IX. Következtetések és javaslatok	408
Az Országos Székely Szövetség alapszabálya	419
Az alapszabályok alapján való szervezkedés és teendők	430
X. A szervezkedés szempontjai	437
Epilógus	446
Javítandók	449